SHRI CHAMARAJENDRA SANSKRIT COLLEGE LIBRARY
FORT, BANGALORE.

CHAMARAJENDRA SANSKRIT COLLEGE
1425
चामराजेंद्र संस्कृत पाठशाला
BANGALORE

CATALOGUE

SANSKRIT MANUSCRIPTS

IN THE

LIBRARY OF THE INDIA OFFICE.

PART VI.

Saṃskṛit Literature:

B. POETICAL LITERATURE.

I. EPIC LITERATURE, II. PAURANIK LITERATURE.

EDITED BY

JULIUS EGGELING, PH.D.

PROFESSOR OF SANSKRIT AND COMPARATIVE PHILOLOGY IN THE UNIVERSITY OF EDINBURGH.

London:

PRINTED BY ORDER OF THE SECRETARY OF STATE FOR INDIA IN COUNCIL.

1899.

LONDON:
PRINTED BY GILBERT AND RIVINGTON, LIMITED,
ST. JOHN'S HOUSE, CLERKENWELL.

SREE CHAMARAJENDRA SANSKRIT COLLEGE LIBRARY
वाणीं भजत शैवीं वाणीं
FORT, BANGALORE.

CHAMARAJENDRA SANSKRIT COLLEGE
चामराजेंद्र संस्कृत पाठशाला
1425
56
BANGALORE

CONTENTS OF PART VI.

SANSKRIT LITERATURE :—

B. *Poetical Literature* :—

I. Epic Poetry : PAGE

1. Mahābhārata :

a. The complete work, and commentaries thereon . 1151

b. Various Sections 1158

2. Rāmāyaṇa 1179

II. Paurāṇik Literature :

a. Mahāpurāṇas and Upapurāṇas ; and works professing to form part, or treating, of such . . . 1184

b. Miscellaneous Paurāṇik Tracts . . . 1390

GHEE CHANDAJENDRA SANSKRIT COLLEGE LIBRARY
FORT, BANGALORE.

B. POETICAL LITERATURE.

I. Epic Poetry.

1. MAHĀBHĀRATA.

a. The complete work, and commentaries thereon.

3169–3178.

1907–1916. Size 15½ in. by 6½ in.; good Devanāgarī writing of 1765 A.D. ; 10–14 lines in a page.

Mahābhārata, with different commentaries on different sections of the work.

The contents of the ten volumes are as follows:—

I. 1907; foll. 531. *a. Ādiparvan*, with *Arjuna Miśra's* commentary, called *Bhāratārtha-dīpikā* (foll. 416, numbered 1, 1–415). The latter begins:

यस्यैकरेणुपरमाणुरपि क्षणेन
धातुर्दधाति विपुलं शमभीप्सितेषु ।
तन्नो हरेर्हरतु पादपयोजयुग्मं
प्रारिप्सितप्रतिहतीरभितश्चिराय ॥ १ ॥

वेदव्यासवैशंपायनदेवबोधविमलबोधसर्वज्ञनारायणभट्टशांडिल्यमाधवपितृपादेभ्यो नमः ॥

श्रीदेवबोधपादादिमतमालोक्य यत्नतः ।
क्रियते ऽर्जुनमिश्रेण भारतार्थप्रदीपिका ॥

Colophon (fol. 413*a*): श्रीभारताचार्यार्जुनमिश्रकृतौ भारतसंग्रहदीपिकायामादिपर्वणि ॥ Cf. Weber, Berl. Cat., no. 392.

b. Sabhāparvan, with *Devabodha Bhaṭṭāraka's* commentary, called *Jñānadīpikā* (foll. 115).

It begins:

चैतन्यप्रभया साक्षात्कर्तुमातरपुरुषं (?°मंतरपूरुषं) ।
क्रियते देवबोधेन सभाया ज्ञानदीपिका ॥ १ ॥

Colophon: इति परमहंसपरिव्राजकाचार्यभट्टारकश्री-देवबोधकृतौ महाभारततात्पर्यटीकायां ज्ञानदीपिकायां सभापर्व समाप्तं ॥

II. 1908; foll. 502. *Vanaparvan*, with *Caturbhuja Miśra's* commentary, *Vākyadīpikā*.

It begins:

दृप्यद्दुर्मददानवौघविहितं भावं(?*r.* भारं) भुवो दुर्धरं
दृष्ट्वान्येन दुरुद्धरं स्वयमगाद्यो मानुषत्वं भुवि ।
तस्मै देवनिकायमौलिविकसन्माणिक्यरोचिश्छटा-
संरञ्जत्पदपंकजाय हरये देवाय नित्यं नमः ॥

श्रीचतुर्भुजमिश्राणामारण्ये वाक्यदीपिका ।
संप्रकाशयतादेषा दुरूहपदपद्धतिं ॥

It ends:

इयं सहस्रद्वितयी रचिता खल्वनुष्टुभां ।
श्रीचतुर्भुजमिश्रेण टीकायां वनपर्वणः ॥
इति वनपर्वटीका समाप्ता ॥ Cf. Berl. Cat., no. 393.

III. 1909; foll. 401. *a. Virāṭaparvan*, with *Caturbhuja Miśra's* commentary (foll. 91).

It begins:

अपगुणो ऽपि रजः समुपाश्रितः
सृजति सत्त्वमयो ऽप्यखिलं जगत् ।
तम उपेत्य नयत्यपि संक्षयं
तमहमद्वयमीश्वरमाश्रये ॥

विराटपर्वतात्पर्यप्रकाशनपटीयसी ।
श्रीचतुर्भुजमिश्राणामियं जयति भारती ॥
इदानीं क्रमप्राप्तमज्ञातावासवृत्तांतावच्छिन्नं चतुर्थं पर्वोपक्रमते ॥

Cf. Berl. Cat., no. 394.

Date: संवत् १८२२ ना वरषें(वर्षे) कारतकमासे(कार्त्तिक°) शुक्लपक्षे एकादशीवुधवासरे जसीगोवदराम(? श्रीगोविंदराम) लखुछे ॥

b. Udyogaparvan, with *Nārāyaṇa Sarvajña's* commentary, called *Bhāratārthaprakāśa* (foll. 310).

It begins:

नारायणस्य विशदाः सर्वज्ञस्यात्र भारतव्याख्याः ।
आकलयन्नस्तु जनो भारततत्त्वार्थसर्वज्ञः ॥
गुरूपदेशसंशुद्धपाठव्याख्यानुसारतः ।
भारतार्थप्रकाशो ऽयमुद्योगे ऽस्मिन्निरूप्यते ॥

Cf. Aufrecht, Cat. Bodl., no. 14.

IV. 1910; foll. 303. *Bhīshmaparvan*, with *Arjuna Miśra's Bhāratārthadīpikā*.

It begins:

श्रीकृष्णचरणौ नत्वा कृष्णद्वैपायनं ततः ।
संतोषाय सतां भीष्मपर्व व्याख्यायते मया ॥

Colophon: इति श्रीमदर्जुनमिश्रकृतौ भारतार्थदीपिकायां भीष्मपर्वविवरणं समाप्तं ॥

The *Bhagavadgītā* (foll. 34–151) is accompanied by *Śrīdharasvāmin's Subodhinī* instead. Cf. Berl. Cat., no. 395; Cat. Bodl., no. 15.

V. 1911; foll. 452. *a. Droṇaparvan* (foll. 267), with a *Ṭīkā*, the author of which (? *Caturbhuja Miśra*) is not mentioned, beginning: अथ द्रोणपर्वटीका ॥ नारायणमिति ॥ देवव्रतं भीष्मं । शांतिं शमं धैर्यं च । अनिशं रात्रिदिवसं । आतुरः व्यथितः । °

The commentary is, however, discontinued after fol. 100 (Calc. ed., v. 3034). The same commentary is contained in MS. 3135 (no. 3211) where it is ascribed (apparently wrongly) to *Nīlakaṇṭha*.

b. Karṇaparvan, with *Ṭīkā*, beginning: ननु कोऽयं भावो नाननतावहुरुत्वं। कर्णद्रोणभीष्मादीनामेकेनैवाश्वेन वहनात्। नापि पिष्टत्वं। तेषां परमशिष्टतया यागदानहोमादिपुण्यसाधनपरत्वात्। नापि महावीर्यत्वं श्रीरामादिभिर्व्यभिचारात्। °

Colophon: इति कर्णपर्वटीका समाप्ता ॥

VI. 1912; foll. 398. *a. Śalyaparvan* (foll. 46), without *Ṭīkā*; corresponding to *adhy.* 1–30 of the Calc. edition; the remaining two *adhyāyas* being added to—

b. Gadāparvan (foll. 70), with *Ṭīkā*.

c. Aishīkaparvan (foll. 11), with *Ṭīkā*. The first part of the *Sauptikaparvan* (*adhy.* 1–9) is bound up with vol. viii.

d. Viśokaparvan (foll. 9), with *Ṭīkā*; corresponding to *adhy.* 1–8 of the *Strīparvan* of the Calc. edition.

e. Strīparvan (foll. 21), with *Ṭīkā*. The latter has the following colophon: इति श्रीचतुर्भुजविरचिता शल्यादिपंचपर्वटीका समाप्ता ॥ The commentary on the *Śalyaparvan*, however, is not given at all; and those on the *Viśoka-* and *Strī-parvan* are identical with those contained in MS. 3136 (no. 3212), where they are (apparently wrongly) ascribed to *Nīlakaṇṭha*.

f. Rājadharma of the *Śāntiparvan*, with *Ṭīkā* (foll. 179).

g. Āpaddharma of the *Śāntiparvan*, with (? *Caturbhuja Miśra's*) *Ṭīkā*, the same as the one ascribed, in MS. 3137, to *Nīlakaṇṭha*.

VII. 1913; foll. 432 (no. 340 omitted in the pagination). *Mokshadharma* of the *Śāntiparvan*, with *Arjuna Miśra's* commentary.

Colophon: इति श्रीभारताचार्यपाठकराजश्रीमदीशानतनयस्य श्रीसत्यखानश्रीमानदत्राश्रयस्य श्रीभारताचार्यश्रीमदर्जुनमिश्राकृतौ (*r.* अर्जुनमिश्रकृतौ) महाभारतार्थदीपिकायां टीकायां शांतिपर्वणि मोक्षधर्मेपूंछवृत्तुपाख्यानं समाप्तं ॥ for some further remarks regarding the MS. see no. 3194 (MS. 511).

VIII. 1914; foll. 545. *a. Dānadharma,* or *Ānuśāsanaparvan* (foll. 329), with (? *Nīlakaṇṭha's*) commentary, beginning: राजधर्मश्रवणतत्पालनानुपदमात्यंतिकी दुःखनिवृत्तिर्नित्यसुखाभिव्यक्तिर्वा युक्तिरित्युभयतयमुक्तिसाधनापेक्षे° cf. Berlin Cat., no. 399.

b. Āśvamedhikaparvan (foll. 129, besides duplicate leaves of 41 and 46). The commentary begins: इहाश्वमेधिके पर्वणि अश्वमेधनिष्पादनमनुगतो मुख्यो वाक्यार्थः ॥ cf. Berl. Cat., no. 399.

c, d. Maušalyaparvan (foll. 9), and *Āśramavāsikaparvan* (foll. 38), with a few glosses only; those on the *Āśramavāsikaparvan* (as well as on the *Sauptikaparvan*) being the same as in MS. 3136 (no. 3212), where they are ascribed to *Nīlakaṇṭha.*

e. Sauptikaparvan, adhy. 1–9, with *Ṭīkā* (foll. 21), wrongly bound in this volume, instead of vol. vi.

f. Mahāprasthānikaparvan (foll. 5), with a few glosses.

g. Svargārohaṇikaparvan (foll. 12), with *Sarvajña Nārāyaṇa's* commentary. Cf. Berl. Cat., no. 399.

IX., X. 1915, 1916; foll. 629, numbered continuously. *Harivaṃśa,* with (*Rāmānanda's*) commentary (*ṭīkā*), entitled *Harivaṃśenducandrikā.* It begins: नत्वाश्वर्यपर्व एतस्य हरिवंशस्य भारते संगतिरस्ति वा न वा । ° see Berlin Cat., no. 400. Text and commentary reach as far as v. 16355.

[Dr. John Taylor.]

3179–3197.

496–514. Size 11 in. by $5\frac{1}{4}$ in.; fairly good Devanāgarī writing of A.D. 1745–52; on an average fourteen lines in a page.

Mahābhārata, with the same commentaries as contained in the preceding set; being either derived from the same original, or the source from which that set was derived.

The *Droṇaparvan,* as well as the *Harivaṃśa,* is wanting in this copy.

I., II. 496, 497; foll. 415, numbered continuously 1–411; foll. 153 (vv. 2850–79) being wanting, and nos. 248–50 being passed over. *Ādiparvan,* with *Arjuna Miśra's Bhāratārthadīpikā.* Dated Saṃvat 1804.

III. 498; foll. 115. *Sabhāparvan,* with *Devabodha's Jñānadīpikā.*

IV., V. 499, 500; foll. 508 (of which foll. 128–156, corresponding to vv. 3070–8416, are wanting). *Vanaparvan,* with *Caturbhuja Miśra's Vākyadīpikā.* Dated Saṃvat 1809.

VI. 501; foll. 89. *Virāṭaparvan,* with *Caturbhuja Miśra's* commentary.

VII., VIII. 502, 503; foll. 323, numbered continuously (fol. 235 bound after 245). *Udyogaparvan,* with *Nārāyaṇa Sarvajñā's Bhāratārthaprakāśa.* Dated Saṃvat 1803.

IX., X. 504, 505; foll. 311, numbered continuously. *Bhīshmaparvan,* with *Arjuna Miśra's* commentary, and *Śrīdhara-svāmin's Subodhinī,* as far as the *Bhagavadgītā* is concerned.

XI. 506; foll. 150. *Karṇaparvan,* with *Ṭīkā.* Dated Saṃvat 1804.

XII. 507; foll. 167. *a. Śalyaparvan* (foll. 47), without *Ṭīkā.*

b. Gadāparvan (foll. 70), with *Ṭīkā.*

c. Sauptikaparvan (foll. 17), without *Ṭīkā.*

d. Aishīkaparvan (foll. 8), without *Ṭīkā.*

e. Viśokaparvan (foll. 8), without *Ṭīkā.*

f. Strīparvan (foll. 17), without *Ṭīkā.*

XIII. 508; foll. 178. *Rājadharma,* with *Ṭīkā.*

XIV. 509; foll. 62. *Āpaddharma,* with commentary.

XV., XVI. 510, 511; foll. 432 (no. 340 is passed over, and fol. 250, comprising vv. 10146-75, is wanting). *Mokshadharma*, with *Arjuna Miśra's* commentary. After the colophon given above under no. 3175 (MS. 1913), there are the following *ślokas*, likewise copied in that MS.:

प्रागुपायस्य संशुद्धिर्मयाकारि यथामति ।
मोक्षधर्मार्थविवृतौ कः समर्थोऽस्ति संप्रति ॥

पितुः सदुपदेशेन विद्वद्वृत्तानुरोधतः ।
प्राङ्निबंधस्य संशुद्धौ [यत्नः] कृतोऽधुना मया ॥

अल्पाधीतिलिपिग्रस्तशुद्धाक्षरसमुच्चयः ।
विदुषां हेलया प्राच्यग्रंथो नाशमुपेयिवान् ॥

बुधैर्विमृश्य तैरेव क्षंतव्यं मम चापलं ।
मूलग्रंथोऽपि सोपायो लिपिदूषणभाग्यतः ॥

गौडेश्वरमहामंत्रिश्रीमद्विश्वासरायतः ।
लब्धानुज्ञेन लिखिता मोक्षधर्मार्थदीपिका ॥

XVII. 512; foll. 289. *Ānuśāsanaparvan*, with commentary, which, however, begins only on fol. 28, and stops on fol. 214, at exactly the same place as in MS. 1914, viz. v. 4650 of the Calc. edition. The text terminates at v. 7290.

XVIII. 513; foll. 129. *Āśvamedhikaparvan*, with commentary. Dated Śaka 1675.

XIX. 514; foll. 69. *a. Āśramavāsikaparvan* (foll. 41), without commentary. Dated Saṃvat 1809, Śaka 1675.

b. Mausalaparvan (foll. 12), with a few glosses. Dated Saṃvat 1804.

c. Mahāprasthānikaparvan (foll. 5), with a few glosses.

d. Svargārohaṇikaparvan (foll. 11) as far as v. 302, with *Sarvajña Nārāyaṇa's* commentary. Dated Saṃvat 1804.

[H. T. Colebrooke.]

3198–3205.

2744–2751. Size 15¼ in. by 6½ in.; excellent Devanāgarī writing of 1779-80 A.D.; on an average 13 or 14 lines in a page.

Mahābhārata, for the most part with *Nīlakaṇṭha's* commentary, called *Bhāratabhāvadīpa*.

The whole work, with the commentary, was published at Bombay in 1862 and again in 1863. The present volumes were copied, by *Travāḍī Lakshmīdhara* (as stated at the end of the second *parvan*), for Warren Hastings, and presented by him to the E. I. Company. The distribution of the text over the eight volumes is as follows:

I. 2744; foll. 535. *a. Ādiparvan* (foll. 402).

b. Sabhāparvan (foll. 133). In the latter section, foll. 52 and 53 (containing vv. 940–93 of the Calc. ed.) are wanting.

II. 2745; foll. 485. *Vanaparvan* (or *Āraṇyakaparvan*). Foll. 2–4, 8–14, 16, 17, 22, 23, supplied by another hand (*? Lālā Mahtāb Rāya's*), give only the text without the commentary.

III. 2746; foll. 420. *a. Virāṭaparvan* (foll. 144).

b. Udyogaparvan (foll. 306).

IV. 2747; *Bhīshmaparvan*, originally in 301 foll., of which the *Bhagavadgītā* occupied foll. 39–181. This episode, however, is now supplied by another MS. in 112 foll., containing the text with *Śrīdhara's Subodhinī*, dated Saṃvat 1830 (A.D. 1773). After v. 1846 of the Calc. ed. the commentary is discontinued to the end of the *parvan*.

V. 2748; foll. 440. *a. Droṇaparvan* (foll. 248), without commentary.

b. Karṇaparvan (foll. 192), with *Nīlakaṇṭha's* commentary.

VI. 2749; foll. 414. *a, b. Śalyaparvan* (foll. 46) and *Gadāparvan* (foll. 52), both without commentary.

c. Sauptikaparvan (foll. 28), with commentary.

d. Strīparvan (foll. 27), with commentary (with the exception of the first *adhyāya*, or *Viśokaparvan*, foll. 1–7).

e. Śāntiparvan, with commentary, the first two sections, viz. *Rājadharma* (195 foll.), and *Āpaddharma* (66 foll.).

VII. 2750; foll. 461. *Mokshadharma*, the third section of the *Śāntiparvan*, with *Nīlakaṇṭha's* commentary.

VIII. 2751; foll. 474. *a. Anuśāsanaparvan* (or *Dānadharma*, foll. 303).

b. Āśvamedhikaparvan (foll. 108).

c. Āśramavāsikaparvan (foll. 35).

d. Maušalaparvan (foll. 11).

e. Mahāprasthānikaparvan (foll. 6).

f. Svargārohaṇaparvan (or *Sarvaparvānukīrtana*, fol. 11);—all of them with *Nīlakaṇṭha's* commentary. [Warren Hastings.]

3206–3215.

3130–3139. Size 15½ in. by 6⅝ in.; good, modern Devanāgarī writing; 10–14 lines in a page.

Mahābhārata, for the most part with *Nīlakaṇṭha's Bhāratabhāvadīpa*.

The commentary is distinctly ascribed to *Nīlakaṇṭha*, son of *Govinda Sūri*, at the end of the *parvans*, whilst in the colophons of the *adhyāyas* of each *parvan* it is merely called *Ṭīkā*. In some of the *parvans* this *Ṭīkā* dwindles down to sparse glosses, the authorship of which might seem doubtful when compared with other MSS.,—for instance MS. 1912, where a commentary identically the same as in vols. vii. and viii. of this copy is ascribed to *Caturbhuja*.

The contents of the 10 vols. are as follows:

I. 3130; foll. 448. *Ādiparvan*.

II. 3131; foll. 451. *a. Sabhāparvan* (foll. 173).

b. Vanaparvan, part I. (foll. 278), reaching as far as v. 10925.

III. 3132; foll. 469. *a. Vanaparvan*, part II. (foll. 279–628).

b. Virāṭaparvan (foll. 119).

IV. 3133; foll. 341. *Udyogaparvan*.

V. 3134; foll. 324. *Bhīshmaparvan*. The commentary on the *Bhagavadgītā*, here, is likewise that of *Nīlakaṇṭha*, founded on *Śrīdharasvāmin's Subodhinī* and other authorities, as is stated in the beginning.

VI. 3135; foll. 305. *Droṇaparvan*. *Nīlakaṇṭha's* commentary, as given here, and assigned to that author in the colophon, is different from the one in the Bombay edition. For the same commentary (? by *Caturbhuja Miśra*), see above no. 3173 (MS. 1911).

VII. 3136; foll. 383. *a. Karṇaparvan* (foll. 217).

b. Śalyaparvan (foll. 49, Calc. ed., vv. 1–3672).

c. Gadāparvan (foll. 65; Calc. ed. from v. 3673 to the end of the *Śalyaparvan*).

d, e. Sauptikaparvan (foll. 21) and *Aishīkaparvan* (foll. 12), forming one *parvan* in the Calc. edition.

f. Viśokaparvan (foll. 10), forming the first eight *adhyāyas* of the *Strīparvan* in the Calc. ed.

g. Strīparvan (foll. 21). For the commentary on the last four sections (*? Caturbhuja Miśra's*), cf. above no. 3174 (MS. 1912).

VIII. 3137; foll. 446. *a. Rājadharma* (foll. 244).

b. Āpaddharma (foll. 58).

c. Mokshadharma, part I. (foll. 144).

IX. 3138; foll. 145–502. *Mokshadharma*, part II.

X. 3139; foll. 487. *a. Dānadharma* (foll. 265, written by different hands). The commentary on this section is discontinued after fol. 123 (*adhy.* 48).

b. Āśvamedhikaparvan (foll. 147).

c. Āśramavāsikaparvan (foll. 41).

d. Mausalaparvan (foll. 14).

e. Mahāprasthānikaparvan (foll. 6).

f. Svargārohaṇikaparvan (foll. 14).

[?]

3216–3223.

1771–1778. Size folio, 10½ in. by 17 in.; fairly written in Devanāgarī, in European fashion, towards the end of last century; generally 22–24 lines in a page; European paper. The copyist was *Bābū Rāma*, a Brāhman of Mirzapore, doubtless the same as the one under whose superintendence a number of Sanskrit texts were printed at Calcutta in the beginning of this century.

Mahābhārata, mostly with *Nīlakaṇṭha's* commentary, *Bhāratabhāvadīpa*.

I. 1771; foll. 365. *a. Ādiparvan* (foll. 267).

b. Sabhāparvan (foll. 98).

II. 1772; foll. 521. *a. Āraṇyaparvan* (foll. 430).

b. Virāṭaparvan (foll. 91). Dated 1797 A.D.

III. 1773; foll. 440. *a. Udyogaparvan* (foll. 275).

b. Bhīshmaparvan (foll. 165; up to 40 lines in a page in this section). The commentary on the *Bhagavadgītā* also is that of *Nīlakaṇṭha*.

IV. 1774; foll. 216 (19 or 20 lines in a page). *Droṇaparvan*, without commentary.

V. 1775; foll. 207 (up to 40 lines in a page).

a. Karṇaparvan (foll. 104), with the commentary.

b. Śalyaparvan (foll. 30), and—

c. Gadāparvan (foll. 39), corresponding to *adhy.* 1–30, and 31–66 of the Calc. edition. The few glosses added to the text do not bear *Nīlakaṇṭha's* name.

d. Sauptikaparvan (foll. 16), with *Nīlakaṇṭha's* commentary.

e. Strīparvan (foll. 12), *adhy.* 9–27 of the Calc. edition, and—

f. Viśokaparvan (foll. 6), *adhy.* 1–8 of the *Strīparvan* in the Calc. ed., both with *Nīlakaṇṭha's* commentary.

VI. 1776; foll. 253. *a. Rājadharma* (foll. 189).

b. Āpaddharma (foll. 64).

VII. 1777; foll. 393 (no. 385 occurring twice). *Mokshadharma*, with the commentary. Two leaves of an *Anukramaṇikā* to the *Vanaparvan*, in the Bengalī character, are appended to the MS.

VIII. 1778; foll. 331 (up to 40 lines in a page). *a. Ānuśāsanikaparvan* (foll. 211).

b. Āśvamedhikaparvan (foll. 79).

c. Āśramavāsikaparvan (foll. 21), without commentary.

d. Maušalaparvan (foll. 7).

e. Mahāprasthānikaparvan (foll. 3).

f. *Svargārohaṇaparvan* (foll. 5).

g. An index to this volume (foll. 5).

Till recently the volumes of this set were scattered under the nos. 468, 378, 3155, 546, 3156, 465, 547, 548.

[H. T. Colebrooke.]

3224.

470a. Foll. 57; size 16 in. by 5¼ in.; fair Bengalī handwriting of 1806 A.D.; eight lines in a page.

Vyākhyāpradīpa, a commentary on the *Mahābhārata*, professing to deal with difficult passages.

The author does not give his name, but the title added (in Devanāgarī) at the end of the MS. by Colebrooke's *Paṇḍit* calls it the *Mahābhāratasaṃkshepaṭīkā*, by *Rāmānuja*,—perhaps the same Telugu Brāhman and grammarian who compiled a *Rāmāyaṇasaṃgraha*, and a Sanskrit-Telugu vocabulary and grammar.

It begins:

जगदस्तां जगद्वन्द्यां जगत्स्थित्यन्तकारिणीं ।
प्रणमामि महादेवीं वाङ्मयीं वाग्विभूतये ॥

आनन्दमूर्त्तिं व्रजसुन्दरीणां नेत्रोत्सवं नन्दकिशोरमन्तः ।
विधाय गूढार्थपदानि पद्यान्यशेषतः कश्चिदभिव्यनक्ति ॥

तत्र देवस्वामिमते पञ्च नमस्कारा न सन्त्येव । अध्ययनाङ्गं तु नमस्कारत्रयमेव विधानात्तन्मात्रस्यैव बोधनात् । तत्र किमादिभारतमित्यत्र विचारः । विमलबोधमते ओं नमो भगवते वासुदेवाय इत्यादिकमेव तेन पञ्चनतिव्याख्यानात् । मन्वादिभारतमित्यादिना मन्द्रतया । ओं नमो भगवते वासुदेवायेत्यस्य व्याख्यानात् तन्मते प्रथमतो नमस्कारत्रयं तदनु पञ्च नमस्काराः । तदनु नारायणमिति श्लोक इति ॥ चतुर्भुजमिश्रमते प्रथमतो विधिबोधि तदध्ययनाङ्गं नमस्कारत्रयं तदनु नारायणमिति श्लोकः । मन्वादिभारतमित्यत्र मनुपादेन नारायणमिति श्लोकस्य उक्तत्वात् तदनु पञ्च नमस्कारा इति तदनन्तरं पञ्चनतिव्याख्यानात् । °

The glosses, as might be expected from the small compass of the work, are comparatively few in number. They are distributed in the following manner: *Ādi*, ending fol. 19*b*; *Sabhā*, fol. 21*a*; *Vana*, fol. 26*a*; *Virāṭa*, fol. 27*b*; *Udyoga*, fol. 30*a*; *Bhīshma*, fol. 31*b*; *Droṇa*, fol. 36*b*; *Karṇa*, fol. 42*b*; *Śalya*, fol. 49*a*; *Rājadharma*, fol. 53*a*; *Harivaṃśa*, fol. 57*a*.

It ends: येन येन शरीरेण सच्चावस्थेन रजोऽवस्थेन तमोऽवस्थेन वा यद्यत् कर्म करोत्यात्मा तेन शरीरेण तत्फलमुपभुङ्क्ते इत्यर्थः । न च गर्भशय्यागतस्य नाप्नूपभोग इति वाक्यं । गर्भशय्यामुपादाय भुञ्जते पौर्वदेहिकमिति विमलबोधटीका ॥ इति संक्षेपः ॥ अपरं यत्र कुत्रापि वचनं लिख्यते ।

संग्रहाद्वत्सरं यावत् शुद्धिः स्यादिध्मवर्हिषां ।
ततः परं न गृह्णीयाज्जपादौ युद्धकर्मणि ॥

गोपीजनवल्लभाय नमः ॥ लिखितं श्रीगदाधरशर्मणा पुस्तकमिदं ॥ [रामानुजीयेयं टीका suppl.] शकाब्दाः १७२८ चैत्रस्य सप्तविंशते दिने ॥ After which in Devanāgarī: रामानुजकृतश्रीमहाभारतसंक्षेपटीका पत्र ५७ श्लो० २७५० ॥ [H. T. Colebrooke.]

3225.

1411a. Foll. 81; size 12¾ in. by 4¼ in.; modern Bengalī handwriting; six lines in a page.

Mahābhāratīya-vishamaślokaṭīkā, contributions to the interpretation of the *Mahābhārata*, by *Rāmakiṃkara Nyāyālaṅkāra*.

It begins: अथ श्रीमन्महाभारतपर्वगतविषमार्थश्लोकस्य सर्वस्य मतव्याख्यानं लिख्यते संदेहदच्च(!) । उषित्वा खाण्डवप्रस्थे सुखावासं जनार्दनः (II. 22) । सुखावासं सुखाश्रयं यथा स्यादित्यर्थः । °

Sabhā ends fol. 3*b*; *Vana*, fol. 13*a*; *Virāṭa*, fol. 16*b*; *Udyoga*, fol. 21*b*; *Bhīshma*, fol. 24*a*; *Droṇa*, fol. 34*b*; *Karṇa*, fol. 47*b*; *athāśvamedhikaparvavyākhyā*, ib., apparently ending fol. 74, where another hand has altered the colophon into *Harivaṃśīya-*; after which the *Dānadharma*.

It ends:

उपाध्यायान्दशाचार्यः आचार्याणां शतं पिता ।
सहस्रं तु पितॄन्माता गौरवेणातिरिच्यते ॥

इति श्रीमहाभारतीयविषमश्लोकटीकालेखि श्रीरामकिंकर-न्यायालंकारेण समाप्तमिदं पुस्तकमिति ॥

[H. T. Colebrooke.]

---

b. Various sections.

3226.

2137. Foll. 417; size 16¼ in. by 9 in.; fair Devanāgarī writing of 1782 A.D.; generally 33 lines in a page.

Four sections of the *Mahābhārata*, written by *Gopāla* of Lakshmīpura, viz.:

I. *Ādiparvan* (foll. 169). The pages from fol. 41*b* to 46*a* are left blank, corresponding to vv. 2035–2211. One *adhyāya* is added at the end which is not contained in the Calc. edition.

II. *Virāṭaparvan* (foll. 48).

III. *Bhīshmaparvan* (foll. 122). Dated Saṃvat 1839.

IV. *Dānadharma* (foll. 78), from the beginning as far as v. 3917. It commences with the following statement regarding the MS.: मोक्षधर्मादनु दानधर्मं लिख्यामो ऽथ । . . .

लक्ष्मीमठे निवासो ऽहं गोपालाख्यो द्विजोत्तमः ।
श्रीकृष्णं तु नमस्कृत्य लिख्यामिं (? लिख्यामं or लिखामि)
[मुक्तिकाम्यया ॥

This statement, as well as the indications after each section of what is to follow, make it probable that the MS. originally comprised the whole of the *Mahābhārata*.

[?]

3227.

3239. Foll. 172; size quarto, 10½ in. by 8 in.; well written (apparently by *Lālā Mahtāb Rāya*), in Devanāgarī; European paper; sixteen lines in a page.

Ādiparvan, from the beginning to v. 2314; written in half-*śloka* lines, with occasional pencil notes by Wilkins.

[Sir Ch. Wilkins.]

3228.

2768. Foll. 270; size 12¾ in. by 8½ in.; modern Bengalī handwriting; 22–29 lines in a page.

Vanaparvan, from the beginning to v. 10841, or *adhyāyas* 1–139.

[Coll. of Fort William.]

3229.

2569. Foll. 32; size 13 in. by 6½ in.; careless, modern Devanāgarī writing; 10–13 lines in a page.

Tīrthayātrā of the *Vana* (or *Āraṇyaka*)-*parvan*—III., *adhy.* 81 seq.—with *Nīlakaṇṭha's* glosses. Incomplete.

The MS. contains about a third part of the *tīrthayātrā* section, viz. from *adhy.* 81, v. 19 to the end of *adhy.* 95, or III. 4038–8539.

[Mack. Coll.]

3230.

2767. Pages 266; size 12¾ in. by 8½ in.; modern Bengalī handwriting; 28 or 29 lines in a page.

Udyogaparvan of the *Mahābhārata*. Intended to be followed by the *Bhīshmaparvan*.

[Coll. of Fort William.]

3231, 3232.

2452, 2453. Foll. 204 and 188; size 12¾ in. by 9¾ in.; fair, modern Devanāgarī writing; 23 lines in a page.

Mokshadharma and *Dānadharma* of the *Mahābhārata*. Intended to be followed by the *Aśvamedhikaparvan*.

[?]

3233.

771. Foll. 283; size 11 in. by 4½ in.; fairly written in Devanāgarī, about 1635 A.D.; nine lines in a page.

Āśvamedhikaparvan of the *Mahābhārata*, in the version ascribed to *Jaimini*.

The work consists of 64 *adhyāyas*, here numbered 66; nos. 21 and 22 being passed over.

Published at Bombay in 1863. Cf. Berlin Cat., i., pp. 111–118; Cat. Bodl., p. 4. No allusion is made in this MS. to its being different from the ordinary version.

Date: संवत् १६९९ वरषे . . . श्रीवाराणसीवास्तव्यभट्टमेदपाठज्ञातियवंद्यश्रीहरिराम आत्मस्यार्थे(!) लिखितं ॥ आचार्यवेणसुतवासुदेवेन लिखितमिदं शुभं ॥

[H. T. Colebrooke.]

3234.

1000. Foll. 208; size 12½ in. by 4½ in.; fair Devanāgarī writing of 1793 A.D.; 10 or 11 lines in a page.

Āśvamedhikaparvan, in the same version, *Jaiminīya Āśvamedhika*.

[H. T. Colebrooke.]

3235.

2254. Foll. 168; size 7¼ in. by 6 in.; clear Devanāgarī writing of 1808 A.D.; eight lines in a page.

Pañcaratna, a collection of five popular episodes forming a text-book and object of worship (esp. to *Vaishṇavas*), viz.: the *Bhagavadgītā* with the *Mālāmantra* (foll. 93), the *Anusmṛiti* (foll. 12), the *Bhīshmastavarāja* or *Vishṇustavarāja* (foll. 15), the *Gajendramoksha* (foll. 19), and the *Vishṇusahasranāma* (foll. 22). The collection has been repeatedly printed in India.

The present copy has inserted in it (in the third place) a section of the *Bhāgavatapurāṇa* (VI. 8), the *Nārāyaṇakavaca* (foll. 7), also commonly used for purposes of worship, and repeatedly published in a separate form.

Cf. Lassen, *Bhagavadgītā*, pp. 154, 290; Wilson, Mackenzie Collection, i., 58; 2nd ed., p. 127. [Gaikawar.]

3236.

2243. Foll. 322; size 4½ in. by 3 in.; fair, modern Devanāgarī writing; six lines in a page.

Pañcaratna, containing the *Gītā* on 188 leaves; and the *Vishṇusahasranāma*, *Bhīshmastavarāja*, *Anusmṛiti*, and *Gajendramoksha* on 134 leaves.

[R. Johnson.]

3237.

3236. Foll. 353; size 6¼ in. by 3¾ in.; good Devanāgarī writing of 1812 A.D.; five lines in a page.

Pañcaratna. A finely illuminated copy, with gilt and flowered edges, vignettes and several full-page pictures of deities.

Bhagavadgītā, foll. 204; *Vishṇusahasranāma*, foll. 47; *Bhīshmastavarāja*, foll. 1–35; *Anusmṛiti*, foll. 36–55; *Gajendramoksha*, foll. 56–102.

The fly-leaf at the end contains the note :— "To Chas. Wilkins, Esqre., from his friend Major-General Chas. Stuart."

[Sir Ch. Wilkins.]

3238.

2942. Foll. 221; size 6¼ in. by 4¼ in.; clear Devanāgarī writing of 1812 A.D.; seven lines in a page.

Pañcaratna, with the *Pāṇḍavagītā* appended to it.

The *Gītā* ends fol. 122*a*; *Vishṇusahasranāma*, fol. 150*b*; *Bhīshmastavarāja*, fol. 171*b*; *Anusmṛiti*, fol. 181*a*; *Gajendramoksha*, fol. 201*a*.

The *Pāṇḍavagītā*, consisting of 94 verses, begins: प्रह्लाद उवाच । प्रह्लादनारदपराशरपुंडरीक° cf. Weber, Berl. Cat., no. 1318. Printed in the *Bṛihatstotraratnākara*, p. 78, under the title *Prapannagītā* (Cat. Cat.). [Mack. Coll.]

3239.

2693. Foll. 81; size 10 in. by 4¼ in.; good Devanāgarī writing; seven lines in a page.

Bhagavadgītā with the *Mālāmantra*. Good, old manuscript from the collection of "Narrain Row" (*Nārāyaṇa Rāya*).

The title is twice added to it in Telugu.

Of editions of the work may be mentioned those by *Bābū Rāma*, Calcutta 1808; by A. W. Schlegel (with Latin transl.) 1823, 2nd ed. by Lassen 1846; by J. C. Thomson 1855. English translations have been published by Wilkins 1785; Thomson 1855; K. T. Telang 1875, and again in Sacred Books of the East, vol. viii. Of French translations may be mentioned those by E. Burnouf (1861) and Barthélemy St. Hilaire; of German ones those by Lorinser 1869, and Boxberger 1870; in Italian that by S. Gatti (1859). [?]

3240.

1943. Foll. 65; size 10 in. by 6¼ in.; fair Devanāgarī writing of 1803 A.D.; seventeen lines in a page.

Bhagavadgītā with the *Mālāmantra*.

Dated: संवत् १८६० फागणशुदी १ वार मंगल ॥

[Dr. John Taylor.]

3241.

2244. Foll. 138; size 4½ in. by 3⅛ in.; clear, modern Devanāgarī writing; seven lines in a page.

Bhagavadgītā with the *Mālāmantra*, in a portable form intended more for an object of worship than for a correct copy of the text.

Marked on the last page by a Persian hand: پوتھی گیتا از مہابھارت در فن بیدانت یعنی تصوف

[R. Johnson.]

3242.

2248. Foll. 138; size and writing as in preceding MS.

Another copy of the work, written by the same hand. [R. Johnson.]

3243.

2250. Foll. 79; size 4½ in. by 3 in.; fair, modern Devanāgarī writing; eight lines in a page.

Bhagavadgītā with the *Mālāmantra*, copied by *Devala Bhaṭṭa*(?).

It ends: खरसमंख्ये नभोमासे सप्तम्यां भृगुवासरे कैवल्यार्थं देलभट्टेन(!) पाठो ऽयं लिखितो मया ॥

[?]

3244.

2400. Foll. 87; size 7¼ in. by 4 in.; Devanāgarī writing (Nepal type) of 1768 A.D.; seven lines in a page.

Bhagavadgītā with the *Mālāmantra*. Copied at Kāntipura, in the Nepal country, by *Sarasvatī Girigupta*(?); with vignettes representing various deities between the text.

Dated: श्रीशाके संवत् १६७० आषाढवदि ७ बुधवारे श्रीश्रपशुपतिसमीपे श्रीमन्नेपालदेशे श्रीकांतिपुरमहानगरे श्रीश्रवाग्मतीसमीपे श्रीसरस्वतीगिरसुसाहिकापुस्तकं लिखितं संपूर्णं ॥

[R. JOHNSON.]

3245.

2073. Foll. 206; size 11½ in. by 6½ in.; clear Devanāgarī writing of 1626 A.D.; eleven lines in a page.

Bhagavadgītā-bhāshya, or *Gītābhāshya*, a commentary on the *Bhagavadgītā*, by *Śaṅkarācārya*.

Printed repeatedly in India, both with and without *Ānandagiri's Ṭīkā*. The present MS. is not as correct as one might desire. The text of the *Gītā* (from II., 11) is likewise contained in it, being sufficiently marked by the number affixed to each verse.

Cf. Lassen, preface to the *Bhagavadgītā*, p. xi. seq.; Cat. Bodl., p. 3.

Date: संवत् १६८३ वर्षे शाके १५४८ प्रवर्तमाने शरदृतौ महामांगल्यप्रदे आश्विनमासे ऽपरपक्षे दशम्यां तिथौ बुधवासरे ऽद्येह सरसवास्तव्यमोतालाज्ञातेयनरणोतकल्याणमहीधरकेण(!) लिखितमिदं ॥

[GAIKAWAR.]

3246.

2127. Foll. 249; size 10 in. by 5 in.; clear Devanāgarī writing of 1646 A.D.; eight lines in a page.

Gītābhāshya, with the text of the *Bhagavadgītā*. Generally very correct.

Towards the end (on fol. 248*b*) an omission occurs, extending from towards the end of the text of v. 72 to near the end of the comment on v. 73. In the middle of v. 77 the original hand breaks off abruptly, and another hand has hurriedly brought the whole to an end.

The colophon reads thus: संवत् १७०३ वर्षे माहा शुदि १२ शनौ वास्तव्यं राजनगर (blank for surname of owner) उपाध्याकांहानुज्ञासुतगोपीनाथेन आत्मपठनार्थे लिखापितं ॥

According to the original pagination there were only 246 leaves, but several other gaps having been filled up by additional leaves written by a third hand of more modern date, they were increased to the number of 249.

[?]

3247.

278. Foll. 166; size 11¼ in. by 3½ in.; fair Devanāgarī writing of 1707 A.D.(?); ten lines in a page.

Śaṅkara's Gītābhāshya, with the text of the *Gītā* marked with red dye.

Copyist's signature: संवत् १७[६४?] सर्वजीतनामसंवत्सरे पौषमासे शुक्लपक्षे प्रतिपदि शनिवासरे लिखितं काश्यां श्रीमुकुटेश्वरसमीपे बालकृष्णपुरि समाप्तिमगमत् ॥

स्नात्वा मुकुटे कुंडे च दृष्ट्वा च मुकुटेश्वरं ।
यात्रया सर्वलिंगानां यत्फलं तदवाप्यते ॥

[?]

3248.

3261. Foll. 237; size 10¾ in. by 4½ in.; fairly written in Devanāgarī, about 1600 A.D.; 9 or ten lines in a page; foll. 219–236 have suffered from damp; the last leaf supplied by a modern hand.

Gītābhāshya, with the text of the *Gītā*.

[?]

3249.

1329. Foll. 290; size 12 in. by 5 in.; fair Devanāgarī writing; 10–12 lines in a full page.

Gītābhāshya, with the text of the *Gītā*, written in shorter lines in the middle of the pages.

A modern copy, but carefully prepared, with corrections on the margin added afterwards. [H. T. Colebrooke.]

3250.

1802. Foll. 197; size 14¼ in. by 5½ in.; fair, modern Devanāgarī writing; 9–11 lines in a page.

Gītābhāshya, with the text of the *Gītā* in the middle of the page. On the whole correct.

[?]

3251.

214. Foll. 228; size 11 in. by 3¾ in.; fair Devanāgarī writing; 9–12 lines in a page.

Bhagavadgītābhāshyaṭīkā, a commentary on *Śaṅkara's Gītābhāshya*, by *Ānandagiri*.

It begins:

दृष्टिं मयि विशिष्टार्थां कृपापीयूषवर्षिणीं ।
हेरंब देहि प्रत्यूहव्रातव्यूहनिवारिणीं ॥ १ ॥

It ends:

प्राचामाचार्यपादानां पदवीमनुगच्छता ।
गीताभाष्ये कृता टीका टीकतां पुरुषोत्तमं ॥

इति श्रीमदानंदगिरिश्रीचरणविरचितायां भगवच्छंकराचार्यकृतभगवद्गीताभाष्यटीकायामष्टादशो ऽध्यायः समाप्तः ॥

It closely follows the original text, except that, from fol. 7*a*, l. 1 infra to fol. 15*a*, l. 4, it comments on the original text of the *Gītā* I. 1—II. 11, which *Śaṅkara* only surveys very rapidly; after which it resumes the text of *Śaṅkara* where it left off before.

The colophons of the different *adhyāyas* occur as follows: i., fol. 13*a*; ii., 54*a*; iii., 70*a*; iv., 89*a*; v., 101*a*; vi., 112*a*; vii., 118*b*; viii., 126*b*; ix., 132*b*; x., 137*a*; xi., 142*b*; xii., 146*a*; xiii., 168*b*; xiv., 174*a*; xv., 178*b*; xvi., 181*b*; xvii., 185*a*; xviii., 223*a*. *Śaṅkara's* commentary is not given.

Fol. 223 was originally intended for fol. 178, but after being filled on one side, it was replaced by another leaf, and the empty side of it used for the last page of the MS.

Cf. Lassen, Pref. to the *Bhagavadgītā*, p. xii.

[H. T. Colebrooke.]

3252.

376. Foll. 217; size 10¾ in. by 4¾ in.; fair Devanāgarī writing; twelve lines in a page.

The same work, without *Śaṅkara's Bhāshya*.

The *adhyāyas* end as follows: i., fol. 12*a*; ii., 45*b*; iii., 61*a*; iv., 81*a*; v., 93*b*; vi., 106*a*; vii., 113*a*; viii., 122*a*; ix., 129*a*; x., 134*b*; xi., 140*a*; xii., 143*b*; xiii., 168*a*; xiv., 174*a*; xv., 179*a*; xvi., 182*a*; xvii., 185*b*; xviii., 217*a*. This is the MS. mentioned by Lassen, Pref., p. xiii., note.

[H. T. Colebrooke.]

3253.

2803. Foll. 222; size 9 in. by 7 in.; excellent Devanāgarī writing; fifteen lines in a page.

Bhagavadgītā (foll. 54), followed by *Śrīdharasvāmin's Subodhinī* (foll. 168).

The MS. was copied, by *Lālā Mahtāb Rāy*, for Wilkins, by whom frequent pencil notes were added throughout the MS., thus showing this to have been the text used by him in preparing his translation of the *Gītā*. For the names of the chapters, which are always put at the head in the European fashion, as well as for the lines of interpunction in the commentary, red ink was used.

The *Subodhinī* being the favourite commentary of Hindu students, the work has been frequently printed in India.

The original pagination, most of which was cut away by the binder, counts only 50 leaves, and 158 for the commentary, owing to the repetition of nos. 45–48 in the first, and of nos. 30–39 in the second part.

Copyist's signature: इति मासोत्तममासे पौषे कृष्णपक्षे तृतीयायां तिथौ सोमवासरे श्रीमन्माकाइयां पुण्यक्षेत्रे श्रीमद्भगवद्गीताया सुबोधिनी टीका श्रीधरस्वामिना कृता श्रीमच्चार्ल्स विल्किन्स साहिब आज्ञया लालामहतावरायेण विचित्रिता शुभा भूयात् ॥

[Sir Charles Wilkins.]

3254.

286. Foll. 110; size 10½ in. by 4½ in.; fair Devanāgarī writing; 11–13 lines in a page.

The same works.

[H. T. Colebrooke.]

3255.

2070. Foll. 210; size 12 in. by 7 in.; fair Devanāgarī writing; 5–11 lines in a page.

The same works.

Convenient for reference is the marking of the *adhyāya* on each leaf.

At the end, after the colophon of the last chapter, the following statement occurs as to the number of verses spoken by the several interlocutors:

श्लोकैकं धृतराष्ट्रस्य नव दुर्योधनस्य च ।
द्वात्रिंशत्संजयस्योक्ता वेदाष्टावर्जुनस्य (84) च ॥ १ ॥
ज्ञानावबोधा वेदाग्निपंचकेशवनिर्मिताः (574) ।
गीताग्रंथप्रमाणं स्यादेवं सप्तशतानि च ॥ २ ॥

[Gaikawar.]

3256.

549. Foll. 128; size 10¾ in. by 6 in.; fair Devanāgarī writing of 1710 A.D.; up to sixteen lines in a page.

The same works.

At the end the same two verses are found as in the preceding MS.

Copyist's signature: संवत् १७६७ वर्षे फागणमासे शुक्लपक्षे पंचम्यां रविवासरे ० ॥

[J. R. Ballantyne.]

3257.

2387. Foll. 108; size 9¾ in. by 5¼ in.; fair, modern Devanāgarī writing; fifteen lines to a full page.

The same works.

Fol. 1 has the following note: پوتھی کیتا معہ شرح سری دھر در فن بیدانت یعنی تصوف

[R. Johnson.]

3258.

2147. Foll. 113; size 13¾ in. by 7¼ in.; fair Devanāgarī writing of 1687 A.D.; 12–15 lines in a page.

The same works. [Gaikawar.]

3259.

2764a. Foll. 82; size 13¾ in. by 4⅞ in.; good, modern Devanāgarī writing; thirteen lines to a full page.

Bhagavadgītā, with *Śrīdhara-svāmin's Subodhinī* written above and below it.

[Coll. of Fort William.]

3260.

1577A. Foll. 25; size 10 in. by 5 in.; fair, modern Devanāgarī writing; 15–17 lines in a page.

A fragment of the same works. Text and commentary extend as far as IV. 25.

[J. R. Ballantyne.]

3261.

846b. Foll. 31; size 10½ in. by 6¼ in.; fair, modern Devanāgarī writing; seventeen lines in a page.

Bhagavadgītā (complete), with the *Subodhinī* as far as III. 18. [H. T. Colebrooke.]

3262.

3259. Foll. 133; size 15 in. by 7 in.; good Devanāgarī writing of about 1780 A.D.; 8–13 lines in a page.

Bhagavadgītā, with *Rāmānuja's Gītābhāshya*.

It begins:

यत्पादांबुरुहध्यानानंदनिर्वृतचेतसः ।
मुक्तिमप्यवजानंति तं वंदे पुरुषोत्तमं ॥ १ ॥

अथ निरवधिकातिशयकल्याणैकतानानंतज्ञानानंदैकस्वरूपः।०

Cf. Rāj. Mitra, Notices, iv., p. 141.

[John Muir.]

3263.

3260. Foll. 149; size 10¾ in. by 5½ in.; legible, modern Devanāgarī writing; eleven lines in a page.

The same works. [John Muir.]

3264.

2350. Foll. 455; size 11½ in. by 6 in.; excellent Devanāgarī writing of 1680 A.D.; nine lines in a page.

Bhagavadgītā, with a commentary entitled *Gītā-Gūḍhārthadīpikā*, by *Madhusūdana Sarasvatī*, pupil of *Rāma*, *Viśveśvara Sarasvatī* and *Mādhava* (*Sarasvatī*).

It begins:

भगवत्पादभाष्यार्थमालोच्यातिप्रयत्नतः ।
प्रायः प्रतिपदं कुर्वे गीतागूढार्थदीपिकां ॥ १ ॥

Cf. Burnell, Tanjore MSS., p. 185*b*; Rāj. Mitra, Notices, iv., pp. 5, 70. The nature of the commentary is explained by Lassen, in his preface to the *Bhagavadgītā*. This MS. is a very beautiful one, and on the whole correct.

It ends:

श्रीगोविन्दमुखारविन्दमधुना मिष्टं महाभारते
गीताख्यं परमं रहस्यमृषिणा व्यासेन विख्यापितं ।
व्याख्यानं भगवत्पदैः प्रतिपदं श्रीशंकराख्यैः पुनर्
विस्पष्टं मधुसूदनेन मुनिना स्वज्ञानशुद्ध्यै कृतं ॥

इह यो ऽस्ति विमोहयन्मनः परमानन्दघनः [सनातनः] ।
गुणदोषभृदेष एव नस्तृणतुल्यो यदयं स्वयं जनः ॥

श्रीरामविश्वेश्वरमाधवानां प्रसादमासाद्य मया गुरूणां ।
व्याख्यानमेतद्धितं सुबोधं समर्पितं तच्चरणाम्बुजेषु ॥

इति श्रीपरमहंसपरिव्राजकाचार्यश्रीविश्वेश्वरसरस्वतीपूज्यपादशिष्यश्रीमधुसूदनसरस्वतीविरचितायां श्रीभगवद्गीतागूढार्थदीपिकायां अष्टादशो ऽध्यायः ॥ ० संवत् १७३७ वर्षे मार्गशीर्षेवदि १ भार्गववासरे लिखितं ० ॥

[Gaikawar.]

3265.

2024. Foll. 205; size 16¼ in. by 9 in.; good Devanāgarī writing of 1659 A.D.; 12–15 lines in a page.

The same works. A fine MS., originally copied, it seems, for a certain *Vyāsasukhānandeśvara*.

It breaks off with v. 63 of the 18th *adhyāya*, and had originally five more leaves, as appears from a statement on an additional leaf in different handwritings: संवत् १७१६ वर्षे वैईशाषशुदि १० रविवासरे इदं पुस्तकं व्याससुपानंदस्य जातं ॥ ग्रंथसंख्या ६९७१ । व्यासुपानदादीश्वरस्यैवेदं(!) पुस्तकं । गीतापोथी पत्र २१० ॥

Judging from the want of distinction between the letters व and ब, as well as from the peculiar shape of the letter र, and the occasional occurrence of purely Bengali letters, the MS. must have originated in the north-eastern part of India. [Gaikawar.]

3266.

2763. Foll. 109; size 14¾ in. by 8¾ in.; Devanāgarī writing of 1726 A.D., by two different hands, the first of which leaves off at fol. 27*b*; 18–26 lines in a page.

The same works.

Dated: संवत् १७८३ समयनाम चैत्रवदि अमावास्यां पुण्यतिथौ पुस्तकमिदं जैत्यख अवस्थिना लिखितं ० ॥

[Coll. of Fort William.]

3267.

142. Foll. 314; size 14½ in. by 5 in.; fair Devanāgarī writing of the early part of last century; generally ten lines in a page.

Another copy of the *Bhagavadgītā*, with *Madhusūdana Sarasvatī's Gūḍhārthadīpikā*.

Each *adhyāya* is paged separately.

Dated at the end: संवत् १७९४ समय भाद्रपदमासे कृष्णपक्षे द्वितीया रविवासरे पुस्तकं संपूर्णं । continuing in the margin: शंवत् १००३ मितो भादों वदी १४ पुस्तकं संपूर्णं लिखा लालाचांद की. A line is drawn through the first संवत्, as if to cancel it. At the end of the 15th *adhyāya* we further read: संवत् १७६४ वर्षे ज्येष्ठ कृष्णपक्षे ६ रविवासरे लिखितं ॥ which seems the most likely date.

[H. T. Colebrooke.]

3268.

444*b*. Foll. 45; size 10 in. by 4¼ in.; small, clear Devanāgarī writing of about 1790 A.D.; 14 or 15 lines in a page.

[*Padabodhinī*], a commentary on the *Bhagavadgītā*, the author of which is not mentioned. Without the text.

It begins:

श्रीनिकेतपदांभोजसच्चिदानंदविग्रहम् ।
ध्याये सीतापतिं रामं प्रपन्नार्त्तिहरं विभुं ॥ १ ॥
नारदव्यासप्रह्लादभीष्माक्रूरोद्धवार्जुनान् ।
विभीषणांजनेयादीन् वंदे कृष्णप्रियान्मुदा ॥ २ ॥

इह परमकारुणिकः श्रीवासुदेवः स्वभक्तं मोहात् शोकार्णवनिमग्नं निजधर्मैत्यक्तुकाममर्जुनं धर्मज्ञानरहस्योपदेशेन मोहशोकार्णवादुद्दधार । तमेव भगवदुपदिष्टमर्थं भगवान्देवव्यासः सप्तभिः श्लोकशतैः उपनिबबंध ॥ तत्र तावत् धर्मक्षेत्रे कुरुक्षेत्र इत्यादिना निषीदन्निदमब्रवीत् इत्यंतेन ग्रंथेन कृष्णार्जुनसंवादप्रस्तावाय कथा निरूप्यते । ततः परं आ समाप्तेस्तयोर्धर्मज्ञानार्थं संवादः । तत्र धर्मक्षेत्रे कुरुक्षेत्रे इत्यनेन श्लोकेन धृतराष्ट्रः स्वसारथिं हस्तिनपुरस्थितं समीपस्थं संजयं प्रति कुरुक्षेत्रवृत्तांतं पप्रच्छ । धृत० । धर्म० ॥ १ ॥ हे संजय । मामकाः दुर्योधनादयः पांडवाश्च युयुत्सवः योद्धुकामाः । धर्मक्षेत्रे धर्मप्रसवभूमौ कुरुक्षेत्रे समवेताः मिलिताः संतः किं अकुर्वत किं विदधुः । संजयस्तु हस्तिनपुरस्थितो ऽपि व्यासप्रसादात् लब्धदिव्यचक्षुः कुरुक्षेत्रवृत्तांतं साक्षात् पश्यन् धृतराष्ट्राय निवेदयामास । संज० । दृष्ट्वा० ॥ २ ॥ अनेकवीरसमुदाये लब्धदीप्तिः । दुःखेन योधयितुमशक्यः सः । आचार्यं धनुर्वेदोपदेष्टारं द्रोणं उपसंगम्य ०

It ends: तत्र तस्मिन् पांडवानां परा श्रीः राज्यलक्ष्मीः । तत्रैव विजयः विशिष्टो जयः । तत्रैव भूतिः श्रियो विशेषः उत्तरोत्तरा वृद्धिः । तत्रैव ध्रुवा अव्यभिचारिणी नीतिः सर्वजगद्वश्यकरी इति मे मतिः निश्चयः ॥

इति तत्सत्श्रीभगवद्गीतासू० अष्टादशाध्यायविवरणमिति । रामग्रंथसंख्या २१०० ॥

Another hand has added the title पदबोधीनी गीता की टीका ॥ This title, whether correct or not, certainly fits the work as being a mere verbal commentary, or a paraphrase following the text almost word for word.

No other work or commentator seems to be referred to by the author.

[H. T. Colebrooke.]

3269.

2052. Foll. 182, of which foll. 1, 45–47, 102–125 are wanting; size 12 in. by 5 in.; fair Devanāgarī writing; 4–12 lines in a page.

Bhagavadgītā, with the same commentary,

here simply called *Gītābhāshya*, and apparently ascribed to *Keśavārka*,* written above and below the text.

Fol. 2 begins with the first verse of the text, with the following comment thereon: धृतराष्ट्र उवाच। हे संजय मामकाः दुर्योधनादयः च पुनः पांडवाः योद्धुकामाः धर्मक्षेत्रे धर्मप्रसवभूमौ कुरुक्षेत्रे समवेताः मिलिताः संतः किमकुर्वत किं व्यदधुः ॥ १ ॥ दृष्ट्वेति। तु पुनः तदा तेषु मिलितेषु सत्सु राजा दुर्योधनः अनेकवीरसमुदायेन लब्धदीप्तिः दुःखेन योधयितुमशक्यः आचार्यं धनुर्धरोपदेष्टारं द्रोणं उपसंगम्य °

The MS. was written by three different hands, and at different periods. The oldest portion, foll. 170–182, was written by *Viśrāma*, A.D. 1555; whilst *Nānajī*, son of *Vyāsaganeśa*, and grandson of *Udayākara*, supplied the first six *adhyāyas* (foll. 1–77), in A.D. 1628; and the remainder (foll. 78–169) was written, at a later time, by *Dharaṇīdhara*, son of *Bhūdhara*.

On the margin of the leaves, where it has not been worn away, the MS. is marked गी° भा°. The different signatures run as follows:

Fol. 77*b*: संवत् १६८५ वर्षे आसोवद(!) ५ भौमे स्तंभतीर्थवास्तव्यश्रीगौडज्ञातिमालवीव्यासश्री ५ उदयाकरात्मजव्यासगणेशसुतनांनजीकेन लीषीतं ॥

Fol. 181*b* (the leaf being reversed) end of commentary: तत्र पांडवानां पक्षे विजयः। तत्र श्रीर्विभूतिः राजलक्ष्मीस्तत्रैव विजयः भूतिः। श्रियो विशेषः। उत्तरोत्तरा वृद्धिः। ध्रुवा अव्यभिचारिणी नीतिर्नयः। इति मे मतिः॥ मनाग्रोयं गीता सटीकः ॥ केशवार्कभाष्यगीता समाप्तः ॥

Fol. 182*a* (after the text of vv. 79–81 of the text and the colophon of the 18th *adhyāya*): मनाग्रोयं ग्रंथः सटी[कः] ॥ गीता परिपूर्णा जातं ॥ संवत् १६१३ वर्षे वैशाखमासे शुक्लपक्षे ६ भौमे अद्येह माहमवंदरे(!) स्तंभतीर्थेनिवासू विश्रामेण लखितं ॥ and after benedictions a later hand has added the note: पूर्वार्धं तु भूधरसुतधरणीधरेण लिखितं प्रायेण मुह्यंति लेखितार इति वाक्यात् °॥

[GAIKAWAR.]

* A commentary called *Gītātattvaprakāśikā* was composed by *Keśava Bhatta*, a Kashmirian of the sect of *Nimbārka*; son of *S'rīmaṅgala*, and disciple of *S'rīnivāsa*. See Hall, Index, p. 118; Aufrecht, Cat. Cat., p. 392*a*.

3270.

184. Foll. 220; size 13 in. by 5 in.; no date; fair, modern Devanāgarī writing; up to thirteen lines in a page.

Bhagavadgītā, with a metrical commentary, entitled *Bhagavadgītā-Bhāvaprakāśa* or simply *Gītābhāvaprakāśa*, by *Sadānanda-vidvat* (or *vid*), composed in 1780 A.D.

Cf. Hall, Index, p. 120.

Sadānanda's work is half paraphrase, half sermon on the text of the *Gītā*—*e.g.* when he explains *Bh.* iii. 41 by 71, and *Bh.* xiii. 2 by 330 verses of his own—and the studied clearness of its composition, mostly in ordinary *ślokas*, makes it a very good introduction to *Vedānta* philosophy.

It begins: ओं नमः सरस्वत्यै। ओं नमः शिवाय सपरिवाराय। ओं नमो ब्रह्मणे ब्रह्मादिभ्यो ब्रह्मविद्यासंप्रदायकर्तृभ्यो नमो वंशर्षिभ्यो गुरुभ्य आचार्येभ्यो नमः ॥

सत्यं ज्ञानं विशुद्धं परमसुखवपुर्नित्यमुक्तस्वभावं
स्वाध्यस्ताज्ञानशक्तौ प्रविशति कलया ब्रह्म यद्वेदवेद्यं।
खंतर्यामीति गीतं शतपथवचनैस्तन्महो ऽनंतमीड्यं
श्रीमत्कृष्णाभिधानं निखिलभयहरं संश्रये ऽहं हृदिस्थं
[॥ १ ॥

कृष्णाकृष्टा सभायां सपदि कुरुपतेर्यं शरण्यं श्रितासीन्
मुक्ता दुःखाद्गजेंद्रो जलचरविवशो यं स्मरन्पाशमुक्तः।
कारागारे निरुद्धाः शरणमुपगता यं नृपा मुक्तबंधा
आमंत्रं श्रीमुकुंदं सततमहमजं नौमि मुक्तेर्निधानं॥२॥

अद्वैतबोधाब्जसहस्ररश्मिशांतेर्लतायाः किल कल्पवृक्षः।
संसारसंतापविनाशचंद्रः कृष्णः सदाह्लादकरो ममास्तु॥३॥

नत्वा श्रीभाष्यकारं श्रुतिकमलरविं तन्मते संप्रविष्टान्
ब्रह्माद्वैतात्मनिष्ठान्सकलशुभगुणान्श्रीगुरूंश्च प्रणम्य।
व्यासं कृष्णावतारं विमलगुणयुतं भूरिभावेन नत्वा
गीताभावप्रकाशं स्फुटविमलपदं कृष्णमाराध्य कुर्वे॥४॥

The author then recapitulates the history of creation from *Nārāyaṇa*, the waters, the *Prajāpatis*, *Dharma* and its dispenser *Vishṇu*, the son of *Devakī* and *Vasudeva*. In order to disengage himself and the whole of mankind from the fetters of this world of delusion, *Hari* originates the *Gītāśāstra* (v. 30); i.e. *Vyāsa*, for that purpose, collects about 700 *ślokas*—known under the name of the *Bhagavadgītā*, and revealed by *Govinda*—and blended together by adding a few verses of his own (v. 32). This composition then represents the knowledge of the *Veda* in all its parts. To explain the meaning of it is the object of the present commentary:

तन्मतं सम्यगालोच्य तथा तदनुयायिनां ।
भृशमुत्सहते चेतो व्याख्यातुं तन्ममाधुना ॥ ३६ ॥

गद्यैरेव पुराचार्यैर्व्याख्यातं गूढभावतः ।
स्पष्ट(*r.* स्पष्टं) पद्यैरहं कुर्वे यथामति यथाश्रुतं ॥ ३७ ॥

समस्तं कुमतं यद्यत्कल्पितं मूढबुद्धिभिः ।
श्रुतिस्मृतिनयैस्तत्तन्निरस्तं भगवत्पदैः ॥ ३८ ॥

तन्निरासाय मे नास्ति प्रवृत्तिरधुना किल ।
भाष्यकारीयसारांशं समादायैव केवलं ॥ ३९ ॥

ग्रंथस्याजैवभावेन व्याख्यानार्थमहं यते ।
स्वबुद्धिशुद्धये कृष्णपादप्रेमैकयंत्रितः ॥ ४० ॥

एतद्भावप्रकाशाख्यं व्याख्यानं सुगमं परं ।
मुमुक्षूणामुपादेयं स्वयमेव भविष्यति ॥ ४१ ॥ ० ६७ ॥

The commentary on the first *adhyāya* begins:

धर्मस्योत्पादके क्षेत्रे धर्मवृद्धेककारणे ।
श्रुतिस्मृतिप्रसिद्धे ऽस्मिन्कुरुक्षेत्रे रणोत्सवः ॥ १ ॥

दुर्योधनादयोंऽधस्य मम पुत्रास्तथापरे ।
युधिष्ठिरादयः पांडोः पुत्रा राज्यफलेप्सवः ॥ २ ॥

It ends:

गीताशास्त्रमगाधमच्छहृदयं श्रीमन्मुकुंदाननां-
भोजान्निःसृतमात्मतत्त्वमतिभिर्व्याख्यातमत्यादरात् ।
गद्यैस्तद्धृदयं विलोड्य सुगमैः पद्यैः सदानंदविच्
चक्रे तद्विवृतिं स्वमंगलकृते भावप्रकाशाभिधां ॥ २४ ॥

गीताभावप्रकाशः श्रीसदानंदनिर्मितः ।
श्रीमत्कृष्णपदांभोजसेवामुद्दिश्य केवलं ॥ २५ ॥

दीनबंधुः कृपासिंधुः सुखाराध्यो जगत्पतिः ।
प्रीयतां तेन भगवान् श्रीकृष्णो भक्तवत्सलः ॥ २६ ॥

मुनिगुणवसुचंद्रे विक्रमादित्यराज्यात्
शुभफलवति वर्षे माघमासे ऽसितेंऽशे ।
पशुपतितिथिसंधौ चंद्रवारे सुलग्ने
विवृत इति निबंधः सिद्ध ईशप्रसादात् ॥२७॥६७९॥७६॥

इति श्रीमद्भगवद्गीताभावप्रकाशे सारस्वतवंशावतंसश्रीसदानंदविदुषा विरचिते गीतार्थनिष्टाचयोपसंहारवर्णनं नामाष्टादशो ऽध्यायः ॥

[H. T. Colebrooke.]

3271.

66 b. Foll. 178; size 11 in. by 6 in.; good (Kaśmīr) Devanāgarī writing of about 1750 A.D.; thirteen lines in a page.

Sarvatobhadra, a commentary on the *Bhagavadgītā*, by *Rājānaka Rāmakaṇṭha*, son of *Nārāyaṇakaṇṭha*, and younger brother of *Muktākaṇa*.

The commentator, being also the author of the *Spandavivṛiti* (see no. 2525), interprets his text in accordance with the tenets of *Śaiva* philosophy.

It begins:

स्वज्योतिर्द्योतितानंतनामरूपाय ते नमः ।
अनामरूपचिन्मात्रवपुषे परमात्मने ॥ १ ॥

प्रमातृणामुद्यद्विविधरुचिभेदाच्छुरणया(?)
विचित्राभासत्वं स्फटिकतटवत्संश्रयति यत् ।
स्वरूपं सर्वेषां विगलितविकल्पाभ्रपटल-
प्रसन्ने हृद्व्योम्नि स्फुरत्तु(*r.* °त्ति) जगतां तत्त्ववपुषा ॥ २ ॥

यस्माद्व्योम्न इवाप्रमेयविमलाभोगाज्जगद्व्रजयो
नानादर्शनवादविस्तरगिरः स्यातुं बहिर्न क्षमाः ।
तद्ब्रह्मैव परं पराशरसुतस्यैवं महर्षेर्मतं
संतः संततसंनिवेशितधियो ध्यायंतु बंधच्छिदे ॥३॥०५॥

प्रसन्नत्वादस्मिन्सुगम इति सर्वः प्रविशति
प्रविष्टो गांभीर्यादनधिगतगाधो ऽत्र तपति ।
तदेवं गीताधीर्णैवमवतितीर्षुं प्रति जनं
विधास्ये वाक्यार्थान्वयमिषमिमं पोतमभयं ॥ ६ ॥
नित्यान्योन्यविरुद्धदर्शनकथाक्षेपादिना कः क्षमः
संमुग्धप्रतिकूलदुर्मदधियां प्रौढो ऽपि संबोधने ।
तत्सिद्धांततयैव भक्त्यतिशयव्यक्तेश्वरानुग्रह-
ग्रस्तप्रायसमस्तसंशयमलः को ऽप्यत्र बोध्यो जनः ॥ ७ ॥

इह खलु निखिलवेदवेदांतसिद्धांतस्मृतीतिहासपुराणादिविविधशास्त्रविस्तारविप्रकीर्णं चतुर्वर्गोपदेशं कालापचितप्रज्ञाद्युपदेश्यपुरुषप्रतिपत्तिसौकर्याय सारतः संक्षिप्य महाभारतमितिहासं भगवान्कृष्णद्वैपायनो यदि वा तन्मूर्तिमाविष्टः परमेश्वर एव साक्षान्निबबंध । ०

After a general introduction to the whole of the *Gītā*, in which the author selects what, in his opinion, are the most characteristic verses, he comes to the opening chapter on fol. 6*a*. Of this, however, he only gives a cursory view, the real comments beginning with the second chapter on fol. 6*b*. After this the text is given verse for verse, or nearly so, mixed up with the commentary itself.

The text here given presents, however, a good many readings different from those of the ordinary version apparently universally current all over India. The following specimens gathered from the second *adhyāya* may serve as an illustration :

Verses 1 and 10, सीदमानं ; 3, मा क्लैब्यं गच्छ कौन्तेय ; 5, नन्वर्थकाममु गुरूनिहत्य ; 6, ते नः स्थिताः ; 11, प्राज्ञवन्नाभिभाषसे ; 26, अथ चैनं ; 41, एकैव ; 47, कर्मण्यस्त्वधिकारम् ; after v. 48 the following verse is inserted (fol. 20*a*):

यस्य सर्वे समारंभा निराशीर्बंधनास्त्विह ।
त्यागे यस्य हुतं सर्वं स त्यागी स च बुद्धिमान् ॥

58, [इंद्रियार्थेभ्यः] स्थितप्रज्ञस्तदोच्यते ; 60, यत्तस्यापि हि [कौंतेय] ; 61, तानि संयम्य मनसा ; vv. 66, 67 are not given, nor even referred to as were vv. 31–37, which are passed over with the following remark : स्वधर्ममपीत्यादिश्लोकसप्तकमेतच्चिरादध्यास्यातं ॥

It concludes with seven stanzas, the first and last two of which run as follows :

अध्यायाश्च नगेंद्रवः कविवरस्यास्मिन् प्रयोगे नवे
निर्व्यूढः फलितं बिभर्ति सुजनो यस्मिन्वरव्युद्गमं ।
श्रद्धां भक्तिसखीं समर्पितवान् कल्पक्रियोद्भासिनीं
सर्वैश्वर्यसमागमाभ्युदयदामासाद्य संविद्धधूं ॥ [७] ॥

यो नारायण इत्यभूच्छ्रुतनिधिः श्रीकन्यकुब्जे द्विजस्
तद्वंशे स्वगुणप्रकर्षखचिते मुक्ताकणाख्यो ऽभवत् ।
तस्यैषा सदृशानुजेन रचिता रामेण विद्वज्जन-
श्राघ्यत्वात्सफलश्रमेण भगवद्गीतापदार्थप्रथा ॥ [६] ॥

ये सत्य(? सत्येऽ)पींदुतारानिकरमणिशिखादीपकादिप्र-
[काशे
संतो [ऽ]प्यत्यंतसौक्ष्म्यात् क्वच[न] विनिवृता यांति
[नाशं निशायां ।
तच्चक्रारप्रगल्भस्वगुणविलमितेनाशु विद्योतयंस्तान्
सर्वान् सम्यक् पदार्थान्नयति दिनपतेर्ज्योतिरित्यूर्जितं
[तत् ॥ [७] ॥

इति श्रीराजानकरामविरचिते वाक्यार्थान्वयमात्रे भगवद्गीताविवरणे ऽष्टादशो ऽध्यायः ॥ संपूर्णं सर्वतोभद्राभिधानं गीताविवरणं ॥

No names of authors or works have been met with.

[H. T. COLEBROOKE.]

3272.

678. Foll. 134; size 10¼ in. by 5¼ in.; Devanāgarī writing of 1780 A.D.; ten lines in a page.

Bhagavadgītā with *Vāmana's* metrical paraphrase in Marāṭhī, called *Samaślokī* (viz. *ṭīkā*).

Regarding the Marāṭhī poet *Vāmana*, cf. what J. Wilson says of him in the preface to the second edition of Molesworth's Dictionary, pp. 26, 28. In the colophons of the different *adhyāyas* he is surnamed *Pārthasārathi* and *Manorathin* : इति टीका समश्लोकी . . . श्रीपार्थसारथी कवी वामन जो मनोरथी ॥

The final colophon runs thus : संवत् १८३६ वर्षे शाके १७[०]२ प्रवर्तमाने चैत्रशुक्ल प्रतिपदा लिखितं ॥

Lassen notices this work in the preface to the *Bhagavadgītā*, p. xiii. It has been printed since at Bombay in 1861, together with the original text and two other paraphrases in Marāṭhī and Hindī, the one by *Mukteśvar*, the other by *Tulsī Dās*; the whole bearing the title of *Gītārthabodhinī*. According to the lists of publications in the Bombay Presidency, it has also been published separately in 1862 as the *Samaślokī*. [H. T. Colebrooke.]

3273.

3020. Foll. 134; size 9½ in. by 5¼ in.; Devanāgarī character; 11 or 12 lines in a page.

Bhagavadgītā, with an analysis of each word in Marāṭhī after each verse of the text. The interpretation of the first verse runs as follows:

हे संजय। अगा मजया। धर्मक्षेत्रे। धर्मरु[*rū*]पक्षेत्र ऐसे। कुरुक्षेत्रे। कुरुक्षेत्रा चा ठाईं। समवेताः। मिळाले ऐसे। युयुत्सवः। युद्ध इछावंत ऐसे। मामकाः। आम चे दुर्योधनादिक जे ते। पांडवाश्चैव। पांडव जे ते ही। किमकुर्वत। काय करिते जाले॥

In this way of parsing the Sanskrit text the poem is treated throughout. There is no introduction nor colophon to it. The work seems comparatively modern, but every now and then peculiar dialectic forms are found in the Marāṭhī commentary, such as the suffix of the above-mentioned locative कुरुक्षेत्रा चा ठाईं, which in Stevenson's and modern native grammars is only given as a form peculiar to the personal pronoun.

[?]

3274, 3275.

111, 112. Foll. 476; size 10 in. by 4 in.; Devanāgarī character; date 1638 A.D.(?); ten lines in a page.

Bhagavadgītā, with the *Sarvagītārthasaṃgraha*, a metrical paraphrase in Marāṭhī by *Jñāneśvara*, generally called from its author, the *Jñaneśvarī* (cf. Wilson's preface to Molesworth's Dictionary, p. 26). In v. 24 of the paraphrase the author calls himself *Jñānadeva*.

How free the translation is may be concluded from its extent, which is more than twelve times that of the original; our MS. stating the respective numbers to be 700 and 9008.

The two volumes have a continuous pagination, the second beginning with fol. 241 in the middle of an *adhyāya*. Rather peculiar in this MS. is its punctuation, the Sanskrit *visarga* being used in the Marāṭhī text as a sort of comma to separate different parts of a sentence.

It ends: शकें बाराशतें बारोत्तरिं (Śaka 1212) तैं टिका (*r.* टीका) केलि ज्ञानेश्वरें · सच्चिदानंदबाबा [सुं?]दरें · लेखकु जाला॥ ४॥ इति श्रीमद्भगवद्गीतासूपनिषत्सुब्रह्मविद्यायां योगशा[स्त्रे] श्रीकृष्णार्जुनसंवादे सर्वगीतार्थसंग्रहो नाम व्याख्यानमिदं अष्टादशो ध्यायः॥ १८॥

[श]के पंधरा शतें सावोत्तरिं (*r.* साठो°)॥ तारणना[म]संवत्सरिं · एकाजनार्दनिं अत्यादरिं · गीता [ज्ञा]नेश्वरि प्रतिशुद्ध केलि॥ १॥ ग्रंथपूर्वि च अतिशुद्ध · परिपाठांतरिं शुद्धावद्ध तें शो [ध]नियां एवंविध · प्रतिशुद्धसिद्ध · ज्ञानेश्वरि॥ २॥ नमो ज्ञानेश्वरा निष्कलंका · ज्या चे गीते विवाचितां टिका · गीताज्ञान होये लोकां · अतिभाविकां ग्रंथाधियां॥ ३॥ बहुकालपर्यंति गोमटि · भाद्रपदमास कपिलाषष्टि · प्रतिष्ठानि गोदातटिं · लेखन कामाठि · संपूर्ण केलि॥ ४॥

The gist of this statement would seem to be this. The *Jñāneśvarī* was composed in the Śaka year 1212 (A.D. 1290), and written down (in the author's life-time) by *Saccidānand Bābāsundar*. In the Śaka year 1560 (A.D. 1638) one *Janārdan Atyādar* subjected the whole poem to a new revision, especially the first part of it, which he is said to have completely

purified from all mistakes, while he removed only the grossest blunders from the second part. Whereupon a *Śūdra* of the *Kāmāṭhī* caste copied it, in the month *Bhādrapada* in the conjunction called *Kapilāshashṭi*, in the town of Pratishṭhāna, on the banks of the river Godāvarī.

Now, although in our manuscript corrections are made by another hand throughout the whole poem, this colophon was probably copied from the manuscript of which this is a transcript. To judge from its general appearance our manuscript is not older than the end of the last century.

On the first leaf the title is given as भगद्गीता सटीका भागिरथी, a correction from भगद्गीतासटीक टीका ज्ञानेश्वरी, which it was originally. On the last leaf this correction is repeated thus: भगद्गीतासटीक भागीरथीकृत. Why this alteration was made it is difficult to see.

Editions of this commentary, with the text, were published at Bombay 1874; Poona 1877.

[H. T. Colebrooke.]

3276.

2964. Foll. 359; size 11¾ in. by 7 in.; Devanāgarī writing of about 1700 A.D.; 14, sometimes 15, lines in a page.

Bhagavadgītā, with the *Jñāneśvarī*, here also called *Jñānadevī* in the beginning.

The colophon here reads thus: शके वाराशते वारोत्तरे तै टिका केलि ज्ञानेश्वरे। सच्चिदानंद बाबा अदरे [*sic*]। लेखक जाला॥ ज्ञानदेवि पाटि। जो वोवि [i.e. *ovī*] करिल महाटि [i.e. *marāṭhī*] तेणे सुवर्णी चे माटि नरोटि जाण टेविलि॥ इति ज्ञानेश्वरी अष्टादशो ध्यायः समाप्तः॥

Each *adhyāya* has its separate pagination; the distribution of the leaves being as follows: I., foll. 13; II., foll. 18; III., foll. 12; IV., foll. 11; V., foll. 8; VI., foll. 21; VII., foll. 9; VIII., foll. 12; IX., foll. 23; X., foll. 15; XI., foll. 31; XII., foll. 10; XIII., foll. 41; XIV., foll. 15; XV. foll. 23 (numbered 24); XVI., foll. 17; XVII., foll. 16; XVIII., foll. 64.

Through the binder's mistake the order of leaves in the first four *adhyāyas* is as follows: I., foll. 1–10; II., foll. 11–18; III., foll. 1–12; II., foll. 1–10; I., foll. 11–13.

[Dr. John Taylor.]

3277.

1185b. Foll. 46; size 13¼ in. by 7 in.; fair, modern Devanāgarī writing; eleven lines in a page.

Bhagavadgītātātparyanirṇaya, by *Ānandatīrtha;* a philosophical exposition of the *Vaishṇava* creed, the illustrations of which are mainly taken from the *Bhagavadgītā*.

Although the author has divided his work into eighteen *adhyāyas*, as in the *Gītā*, he does not follow the order of ideas observed in the original, but quotes the verses as it suits his purpose. Besides the different *Purāṇas* and the *Mahābhārata*, quotations are found from the following authorities: *Ātharvaṇī śruti* (some *upanishad ?*), fol. 13*a*; *Kṛishṇasaṃhitā*, fol. 16*a*; *Paramayoga*, fol. 22*a*; *Barkuśruti*, fol. 15*b*; *Brahmatarka*, foll. 11*b*, 14*b* (*brahmatarkas tarkaśāstraṃ vishṇunā yat samīritam*, fol. 12*a*); *Yaugī śruti*, fol. 14*a*; *Śabdanirṇaya*, foll. 5*a*, 46*a*; *Śabdārṇava*, fol. 12*a*; *Sauparṇaśākhā*, fol. 11*a*.

It begins:

समस्तगुणसंपूर्णं सर्वदोषविवर्जितं।
नारायणं नमस्कृत्य गीतातात्पर्यमुच्यते॥
शास्त्रेषु भारतं सारस्तत्र नामसहस्रकं।
वैष्णवं कृष्णगीता च तज्ज्ञानान्मुच्यतेंऽजसा॥
न भारतसमं शास्त्रं कुत एवानयोः समं।
भारतं सर्ववेदाश्च तुलामारोपिताः पुरा॥

देवैर्ब्रह्मादिभिः सर्वैर्ऋषिभिश्च समन्वितैः ।
व्यासस्यैवाज्ञया तत्र व्यतरिच्यत भारतं ॥

महत्त्वाद्भारवत्त्वाच्च महाभारतमुच्यते ।
निरुक्तमस्य यो वेद सर्वपापैः प्रमुच्यते ॥

स्वयं नारायणो देवो ब्रह्मरुद्रेंद्रपूर्वकैः ।
अर्थितो व्यासतां प्राप्य केवलं तत्त्वनिर्णयं ॥

चकार पंचमं वेदं महाभारतसंज्ञितं ॥

इत्यादि ब्रह्मांडे ॥ तत्र साक्षादिंद्रावतारमुत्तमाधिकारिणमात्मनः प्रियतममर्जुनं क्षत्रियाणां विशेषतो ऽपि परमार्थमं नारायणद्विट्ततदनुबंधिनिग्रहं बंधुस्नेहादधर्मत्वेनाशंक्य ततो निवृत्तप्रायं स्वविहितवृत्त्या भक्त्या भगवदाराधनमेव परमधर्मस्तद्विरुद्धः सर्वो ऽप्यधर्मो भगवदधीनत्वात्सर्वस्येति बोधयति भगवान्नारायणः । °

It ends:

नमस्ते वासुदेवाय प्रेयसां मे प्रियोत्तम ।
समस्तगुणसंपूर्ण निर्दोषानंददायिने ॥

निःशेषदोषरहित कल्याणाखिलसद्गुण ।
भूतिस्वयंभूशर्वादिवंद्यं त्वां नौमि मे प्रियं ॥

यस्य त्रीण्युदितानि वेदवचने रूपाणि दिव्यान्यलं
वट् तद्दर्शनमित्यमेव निहितं देवस्य भर्गो महत् ।
वायो रामवचो नयं प्रथमकं पृच्छाद्वितीयं वपु[र्]
मध्वो यत्तु तृतीयमेतदमुना ग्रंथः कृतः केशवे ॥

इति श्रीश्रीमदानंदतीर्थभगवत्पादाचार्यविरचिते श्रीमद्भगवद्गीतातात्पर्यनिर्णये ऽष्टादशो ऽध्यायः ॥

[H. T. Colebrooke.]

3278.

2897e. Foll. 3; size 9¼ in. by 4 in.; clear, modern Devanāgarī writing; ten lines in a page.

Mahāpurushastava, being the 340th *adhyāya* of the *Śāntiparvan* of the *Mahābhārata* (Calc. ed., vol. iii., pp. 818, 819).

[Dr. John Taylor.]

3279.

2234. Foll. 29; size 7½ in. by 4½ in.; fair Devanāgarī writing of 1777 A.D.; six lines in a page.

Vishṇusahasranāma, being the 149th *adhyāya* of the *Anuśāsanaparvan* of the *Mahābhārata* (Calc. ed., vol. iv., pp. 142–147). Copied by *Miśra Prabhākara*.

Cf. Aufrecht, Cat. Bodl., p. 4*a*.

[?]

3280.

2245. Foll. 83; size 4 in. by 3 in.; fair Devanāgarī writing of 1777 A.D.; four lines in a page.

Vishṇusahasranāma. Likewise copied by *Miśra Prabhākara*. [?]

3281.

1988c. Foll. 15; size 7½ in. by 4 in.; fairly good Devanāgarī writing of 1765 A.D.; eight lines in a page.

The same work. Copied by *Jyotirvid Mahādeva*. [Dr. John Taylor.]

3282.

1064. Foll. 106 (numbered 107, no. 47 being passed over); size 6¼ in. by 4 in.; fair, modern Devanāgarī writing; nine lines in a page.

Vishṇusahasranāma, with *Śaṅkarācārya's* commentary, called *Vishṇusahasranāmabhāshya*, written above and below the text.

The commentary begins:

सच्चिदानंदरूपाय कृष्णायाक्लिष्टकारिणे ।
नमो वेदांतवेद्याय गुरवे बुद्धिसाक्षिणे ॥

Cf. Hall, Index, p. 127; Cat. Bodl., no. 30.

A printed edition of it was published at Benares about 1865. [H. T. Colebrooke.]

3283.

33b. Foll. 59; size 9½ in. by 4¾ in.; fair Devanāgarī writing of 1788 A.D.; fourteen lines to a full page.

Vishṇusahasranāma, with *Śaṅkara's* commentary. Foll. 49 and 50 are wrongly inserted between foll. 37 and 38. [H. T. COLEBROOKE.]

3284.

1157. Foll. 105; size 9½ in. by 4 in.; fair, modern Devanāgarī writing; nine lines in a page.

Vishṇunāmasahasravyākhyā, or *Nāmasahasragā*, a commentary on the *Vishṇusahasranāma*, composed, in Saṃvat 1819 (A.D. 1762), by *Gaṅgādhara Mahāḍakara*, son of *Sadāśiva Sūri*, grandson of *Vīreśvara Agnihotrin*, and disciple of *Advaitānanda Yati*.

After v. 13 the text is no longer given in a connected form, but each epithet taken by itself and commented upon.

It begins:

ओं नमो वासुदेवाय अद्वैतानंदसद्गुरोः ।
पादाभ्यां व्यासमुनये भाष्यकृच्छंकराय च ॥ १ ॥

सहस्रमूर्द्धेः पुरुषोत्तमस्य सहस्रनेत्राननपादबाहोः ।
सहस्रनामस्तवनं प्रशस्तं विवेचितं शंकरभाष्यकारैः ॥ २ ॥

तत्सर्वपापक्षयकारि रम्यं
श्रुत्वा गुरूणां मुखतः प्रभक्त्या ।
श्रीविष्णुपादांबुजमानमेन
विविच्यते जन्मजरादिशांत्यै ॥ ३ ॥

बहवो यद्यपि व्याख्यां चक्रुर्नामसहस्रगां ।
कायवाक्स्वांतमंशुद्धै श्लोकैः कुर्वे तथाप्यहं ॥ ४ ॥

वीरेश्वराख्यविप्रस्य सुहृदः श्रोत्रियस्य च ।
पुत्रः सदाशिवो नाम वेदवेदांगपारगः ॥ ५ ॥

वीरेश्वरस्य भक्तो ऽभूत्काश्यां हि सह भार्यया ।
वीरेश्वरप्रसादाच्च तस्य पुत्रो ऽभवन्महान् ॥ ६ ॥

गंगाधरेश्वरे भक्तः सो ऽहं गंगाधरः कविः ।
अद्वैतानंदपादाब्जलब्धवेदांतिसत्पदः ॥ ७ ॥

अधीत्य वेदं वेदांतानालोच्य च पुनः पुनः ।
विश्वेशभजनं सारं निश्चित्य ममतां वहिः ॥ ८ ॥

अनित्ये विषये हित्वा देवदेवं हरिं हृदि ।
धृत्वा नामसहस्रं हि विविनच्मि स्फुटं हरेः ॥ ९ ॥

It ends:

कृत्वारामं सर्वभूतसुखदं काशिकापुरे ।
गंगाधरेश्वरं लिंगं तत्र संस्थाप्य यत्नतः ॥ ५ ॥

देवद्विजगुरुप्राज्ञाः पूजिता विधिवन्मुदा ।
अथापि तृप्तिर्मे नासीद्विष्णोर्नाम्नां सुकीर्तने ॥ ६ ॥

श्रवणे स्मरणे चापि तस्मान्नामसहस्रगा ।
श्रुतिस्मृतिन्यायमूला व्याख्या विद्वत्सुखावहा ॥ ७ ॥

ग्रहभूवसुभूमाने वत्सरे विजयाभिधे ।
पौर्णमास्यां भाद्रपदे स्वर्पिता विष्णुपादयोः ॥ ८ ॥

इति श्रीमद्विद्वन्मुकुटमाणिक्यवीरेश्वराग्निहोत्रिसूनुसदाशिवसूरिसूनुना श्रीमदद्वैतानंदयतिवरांतेवासिना महाडकरोपनामकेन भगवद्भक्तिकिंकरेण गंगाधरेण विरचिता श्रीविष्णुनामसहस्रव्याख्या संपूर्णा ॥

[H. T. COLEBROOKE.]

3285.

2825b. Foll. 15; size 7½ in. by 9 in.; good Devanāgarī writing; fifteen lines in a page.

A fragment of the *Nalopākhyāna-parvan*, corresponding to *Mah. Bh.*, iii., vv. 2013–2224, thus comprising about one-fifth part of the section.

The MS. was copied, for Wilkins, by *Lālā Mahtāb Rāy*.

[SIR CHARLES WILKINS.]

3286.

846a. Foll. 16; size 9¼ in. by 6 in.; fair Devanāgarī writing; seven lines in a page.

Śatarudrīya, being the final section of the *Droṇaparvan* of the *Mahābhārata* (vii., vv.

9446–9645), describing *Vishṇu-Nārāyaṇa* as worshipping *Śiva-Rudra*, who is represented as the source of power to gods and men.

Colophon: इति श्रीमहाभारते द्रोणपर्वणि शतरुद्रीयं ॥ लिखितं केदारेश्वरसमीपे ॥

[H. T. Colebrooke.]

3287.

3181. Foll. 88; large 8°, size 9½ in. by 6 in.; clear, modern Devanāgarī writing; 18–20 lines in a page.

Draupadīsvayaṃvara, here including the whole of *adhyāyas* 157–197 (vv. 6103–7329) of the *Ādiparvan*; written out in half-*śloka* lines, with occasional pencil notes.

Sad havoc has been made by the binder of the order of leaves, which should have been bound as follows: foll. 1, 70–76, 63–69, 60–62, 59, 58, 57, 56, 55, 52, 51, 45–50, 39–44, 35–38, 31–34, 27–30, 23–26, 19–22, 15–18, 11–14, 5–10, 2–4, 81–84, 79, 80. Fol. 53 is left blank, and fol. 54 contains a passage of 10 verses (i., 6475–6484) omitted on fol. 55*a*.

[Sir Charles Wilkins.]

3288.

2600. Foll. 11; size 12½ in. by 6¼ in.; indifferent, modern Devanāgarī writing; 10–19 lines in a page.

Jarāsandhabadha, consisting of *adhyāyas* 18–25, here numbered 19–26 (vv. 741–1007), of the *Sabhāparvan*; with marginal glosses.

[Mack. Coll.]

3289.

694. Foll. 65; size 10 in. by 4½ in.; good, modern Devanāgarī writing; nine lines in a page.

Sanatsujātīya, consisting of *adhyāyas* 41–43 and 45 of the *Udyogaparvan*, with *Śaṅkarācārya's* commentary, *Sanatsujātavivaraṇam*.

It begins: अथ सनत्सुजातं सभाष्यं लिख्यते श्रीविष्णवे नमः ॥

नमः पुंसे पुराणाय पूर्णानंदाय विष्णवे ।
निरस्तनिखिलध्वांततेजसे विश्वहेतवे ॥

नमः आचार्येभ्यो ब्रह्मविद्भ्यः ॥ सनत्सुजातविवरणं संक्षेपतो ब्रह्मजिज्ञासूनां सुखावबोधायारभ्यते तत्सदा ऽद्वितीयब्रह्मात्मस्वरूपो ऽध्यात्मा । स्वाश्रयया अविद्यया स्वानुभवगम्यया स्वाभासया स्वाभावि कचिदानंदाद्वितीयब्रह्मात्मस्वभावात् प्रच्युतो० सुखदुःखातिगो मुक्तो भवेत् (cf. v. 1575) । तस्मै धृतराष्ट्राय वक्तुमर्हसि इत्युक्तवान् । तत एतद्वाक्यसमनंतरं । ततो राजा धृतराष्ट्रो मनीषी०

Adhy. I., 41 verses—vv. 1577–1620; omitting 1590*a*, 1596, 1601, 1603, 1610*c*; and v. 1608 being inserted after 1612—ends fol. 29*b*.

II., 48 verses—vv. 1621–1683; omitting 1638, 1642, 1647, 1648*a*, 1649–51, 1652*a*, 1655*b*. 1664, 1666, 1667, 1668*a*, 1669*a*, 1670, 1672, 1677*b*, 1678*a*, 1681; and v. 1656 being inserted after 1646*a*—ends fol. 46*a*.

III., 23 verses—vv. 1684–1714; omitting 1686, 1692*b*, 1693*b*, 1695 (1698 different), 1701, 1702, 1706, 1708, 1713—ends fol. 53*b*.

IV., 31 verses—vv. 1737–1791; omitting 1749, 1757*b*, 1758, 1780, 1782, 1789 (also the refrain योगिनस्तं० except the first line), and altering the order a good deal—ends with the following verses (not explained) and colophon:

एवं सनत्सुजातेन० (v. 1791) ॥ २८ ॥

अप्रमादी भवेत्युक्ता विदुरं दर्शनेन च ।
जगाम ब्रह्मतनयो ब्रह्मलोकं सनातनं ॥ २९ ॥

एतद्यः सम्यगाकर्ण्य मननैकपरो भवेत् ।
सो ऽप्यप्रमादी भवति ब्रह्मणो वचनं यथा ॥ ३० ॥

परब्रह्मैव सोपानं परमानंददायिनं (?०दायकं) ।
श्रुतं कीर्तितमेतच्च भवतीह न संशयः ॥ ३१ ॥

इत्युद्योगपर्वणि सनत्सुजातीये शंकराचार्यकृतभाष्यसहिते चतुर्थो ऽध्यायः ॥ समाम्नश्चायं सनत्सुजातः ॥ स्वस्ति संवत् १७०३ वर्षे फाल्गुनशुदि ३ शनौ अद्येह राजनगरवास्तव्यं आभ्यंतर-नागरज्ञातीयपं । त्र्यात्पाभाइसुतनरसिंह लिखितं ॥

Śaṅkara's text offers numerous variations from that of the Calc. ed. Thus, vv. 1643–1645 run here as follows:

दमो ऽष्टदशदोषः स्यात् प्रातिकूल्यं कृते भवेत् ।
पैशुन्यममृतं तृष्णा प्रातिकूल्यं तमो ऽरतिः ॥ २१ ॥
लोके द्वेषो ऽभिमानं च विवादः प्राणिपीडनं ।
परिवादो ऽपवादः स्यात् परितापो [ऽ]क्षमा ऽधृतिः ॥ [२२ ॥

असिद्धिः पापकृत्यं च हिंसा चेति प्रकीर्तिताः ।
एतैर्दोषैर्विनिर्मुक्तो यः स दमः सद्भिरुच्यते ॥ २३ ॥

Cf. Weber, Berl. Cat., no. 407.

[H. T. Colebrooke.]

3290.

1639 c. Foll. 9; size 10½ in. by 4¼ in.; clear Devanāgarī writing of 1661 A.D.; nine lines in a page.

Āśvineyastutivyākṛiti, a commentary, by *Mahādeva*, on those '*vedic*' verses in *M. Bh.*, i., 722–732, by which *Upamanyu* invokes the *Aśvins* when, struck by sudden blindness, he falls into a pit.

The author, in whose own handwriting the MS. is written, is probably the *Mahādeva*, son of *Kāhvajit*, whose *Muhūrtadīpaka* was composed in the very same year (Śaka 1583, A.D. 1661), as stated in the Oxford MS. (Cat. Bodl., no. 790). For the present commentary he acknowledges to have used the glossaries of *Janamejayācārya* and *Devasvāmin*.

It begins: उपमन्युर्गुरुणा सर्वभक्ष्येषु प्रतिषिद्धो अर्क-पर्णानि भक्षयित्वा अंधीभूतः कूपे पतितो गुरुणाभिहितो अश्विनौ स्तुहि त्वां देवभिषजौ चक्षुष्मंतं कर्तारौविति (i. 721)। तत्राश्विनौ शब्देन चंद्रादित्यावुच्येते । अश्वा रथवोढारो ऽनयोः संति । दिव्यक्रीडायुक्तौ वा दिव्याकाशे विहरणाविति देव-भिषजाविति आराध्यमानौ रोगप्रशमनहेतू । एवमुक्त उपमन्यु-रस्तौषीत् । ऋग्भिर्वाग्भिरिति ऋगनुयुक्ताभिर्वाग्भिरित्यर्थः । एषामेकादशश्लोकानामर्थो विवक्षानुवाके (? दिवसा°) दृश्यते । अनेन च लिंगेनाश्विनौ चंद्रादित्यौ उच्येते ॥ प्र पूर्वगौ पूर्वजौ ° १ ॥ प्रशब्दः शंसतिना संबध्यते । छंदसि परे ऽपि । व्यवहिताश्चेति सूत्रात् । प्रशंसामि स्तौमि । पूर्वगौ जगति कर्मण्यप्रवृत्ते प्रध्वस्ते च प्रथमं तयोः प्रवृत्तेः । °

It ends: अत्र वैदिकशब्दनिरुक्तोपसंख्यानबलेनार्थनिर्णयो भावः ॥ एतच्चितयमज्ञानवद्भिः पाठान्यत्वं बहुतरं कल्पितं ॥ मयात्र भट्टजनमेजयाचार्यदेवस्वामिदेवनिघंटभाष्यानुवाकाभ्यां पर्यालोच-नायायमर्थो व्याख्यातः । शेषं कृष्णद्वैपायनो वेद ॥ इत्यादिपर्वणि आश्विनेयस्तुतिव्याकृतिः समाप्ता ॥ ... शके १५८३ प्रवसंवत्सरे दक्षिणायने मार्गशीर्षे मासि शुक्लपक्षे रविवासरे त्रयोदश्यां शारदानंदनवंशोद्भवेन महादेवेनालेखि स्वार्थं परार्थं च ॥

The first page has the title, written by some modern hand: टिका अश्वीनिकुमारसं १५० पुराण (*? ṭīkā aśvinīkumārasaṃhitāyāṃ skandapurāṇe*).

[H. T. Colebrooke.]

3291.

2031. Foll. 573 (counted 574 by mistake); size 13½ in. by 7½ in.; fair Devanāgarī writing of 1617 A.D.; nine lines in a page.

Harivaṃśa, copied, for *Visvanātha yajvan*, by *Bālakṛishṇa*.

This MS., which omits the last 20 verses of the Calc. edition, offers many good different readings from that text.

Colophon: संवत् १६७४

पुस्तकं हरिवंशस्य विश्वनाथेन यज्वना ।
वेदर्षिऋतुचंद्राके गते काले लिखापितं ॥
विश्वनाथप्रयुक्तेन बालकृष्णेन धीमता ।
शंका दत्ताः प्रयत्नेन हरिवंशस्य पुस्तके ॥
[?]

3292, 3293.

174, 414. Foll. 751 (1–371, 372–751); size 12½ in. by 6 in.; fair Devanāgarī writing; 11–13 lines in a page.

Harivaṃśa, with *Nīlakaṇṭha's Bhāratabhāvadīpa*. See above, nos. 3198–3223.

Vol. i. brings it down as far as v. 7956 of the Calc. edition; vol. ii. completing the work.

[H. T. Colebrooke.]

3294, 3295.

2027, 2028. Foll. 831 (1–416, 417–831); size 15½ in. by 9¾ in.; fair Devanāgarī writing; twelve lines in a page.

The same works. Volume i. breaks off at v. 8284.

The MS. is written in two different hands, the second beginning at fol. 562.

[?]

3296, 3297.

2761, 2762. Foll. 610 (1–300, 301–610); size 14¾ in. by 6½ in.; good Devanāgarī writing of 1778 A.D.; 9–14 lines in a page.

Harivaṃśa, with *Nīlakaṇṭha's* commentary.

Dated: संवत् १८३८(*r.* ५) खखाग्नेंदुशके १७०० मिति आषाढकृष्णपक्षे लिखित वैजनाथेन(!) ॥

[?]

3298.

250. Foll. 176; size 12¾ in. by 4¾ in.; fair Bengalī writing of 1651 A.D.; six lines in a page.

Āścaryaparvaṭīkā, a commentary on the *Harivaṃśa*, by *Arjuna Miśra*.

It begins: अथात्राश्चर्यपर्वणः कथं भारते संगतिः संपद्यतां। अष्टादशपर्वमितस्य भारतस्य स्वर्गारोहान्तेनैव समाप्तत्वात्। तदुक्तं स्वामिना। उक्तानि वेदविदुषा पर्वाण्यष्टादशैव त्विति भविष्ये परिगणितमेव। आदिः सभा वनविराटप्रोद्यमभीष्मद्रोणकर्ण-मद्रपसौप्तिकं(!) च ॥ स्त्रीपर्व शान्तिरनुशा[स]नमश्वमेधा(!) व्यासाश्रमौ मुषलयानदिवावरोहाः॥ इत्थं प्रकरणसंगतिर्नाख्येव न चाप्युपोद्घातसंगतिः। ०

Fol. 2*a*: अस्य शतसाहस्रसंहिताभारतस्य मर्त्यलोके मुनिनोक्तत्वात् ० cf. no. 3177 (MS. 1915).

The commentary reaches as far as v. 16242 and ends thus: इयमाश्वमेधिकपर्वणि श्रीमदर्जुनमिश्रविरचिता शुभ्रा सतामास्तां मुदे सदा॥ श्रीदेवबोधविमलबोधशास्त्रिदत्य-माधवाः। पिता च परित नारायणः परितः पिता च गुरवो मम॥ इति श्रीमदर्जुनमिश्रविरचिताश्वमेधिकपर्वटीका समाप्ता॥ १५७३ तेरीख १७ फाल्गुण शन १०५७॥

[H. T. Colebrooke.]

3299.

33a. Foll. 73; size 9½ in. by 4¾ in.; good, clear, modern Devanāgarī writing; twelve lines in a page.

Mokshadharmasāroddhāra, a selection of didactic poetry apparently extracted entirely from the 12th *Parvan* of the *Mahābhārata*; with comments on the more important passages, by the compiler of the work, *Sadānanda Vidvat*.

The matter is distributed into four chapters: I. (83 vv.), *svadharmāvaśyakartavyatopadeśaprakaraṇa* (fol. 9*b*); II. (237 vv.), *vairāgyaprakaraṇa* (fol. 26*b*); III. (106 vv.), *uparatyādisādhanopadeśaprakaraṇa* (fol. 38*b*); IV. (186 vv.), *tvaṃpadārthanirūpaṇapradhānaprakaraṇa* (fol. 73*a*). The first two chapters treat of *ācāra* and practical ethics, while the last two enter on the more abstruse topics of metaphysics and logic.

In comparing this work with the *Mokshadharma* (*Śāntiparvan*, v. 6457 to the end), one readily identifies whole passages of the original, *e.g.* i., 1, 2=6457, 6458; i., 36–68=7033–65; iii., 39–51 and 52–104=7714–26 and 7734–92; iv., 26–45 and 90–94=7421–40 and 7416–20.

The text begins with the introductory verse :

धर्मे मतिर्भवतु वः सततोत्थितानां
स श्लेक एव परलोकगतस्य बंधुः ।
अर्थाः स्त्रियश्च निपुणैरपि सेव्यमाना
नैवाप्नभावमुपयांति न च स्थिरत्वं ॥

युधिष्ठिर उवाच ।
धर्माः पितामहेनोक्ता० ॥ १ ॥ (xii. 6457).

It ends :

स्नातकानामिदं शास्त्रं वाच्यं पुत्रानुशासनं ।
नासूयकायानृजवे न वानिर्दिष्टकारिणे ॥ ६४ ॥

न तर्कशास्त्रदग्धाय तथैव पिशुनाय च ।
एतत्रः श्रेयसकरं ज्ञानं ते परमं मया ।
कथितं तत्त्वतस्तात श्रुत्वा देवर्षितो नृप ॥ ६५ ॥

एतदुक्तं परं ब्रह्म यस्माद्भावर्तते पुनः ।
पुनर्नावृत्तिमाप्नोति परं ज्ञानमवाप्य च ॥ ६६ ॥

इति श्रीमन्मुकुंदपदारविंदमकरंदरसाभिलाषिसदानंदविद्वत्कृते मोक्षधर्मसारोद्धारे त्वंपदार्थनिरूपणप्रधानं चतुर्थं प्रकरणं ४ ॥

The commentary begins :

नत्वा गोविंदपादाब्जयुगं तद्भक्तिलब्धये ।
मोक्षधर्मसुधांभोधिसारोद्धारं करोम्यहं ॥ १ ॥

वासुदेवाश्रयो योगी सुधीर्भागवतप्रियः ।
तत्प्रेमप्रेरितो मोक्षसारोद्धारकृते यते ॥ २ ॥

निष्कामधर्मतो भक्तिर्वैराग्यं ज्ञानमेव च ।
सिध्येत्तस्माद्वरौ भक्तिहेतुर्धर्म इहोच्यते ॥ ३ ॥

येनैवाराध्यते विष्णुर्भगवान् देवकीसुतः ।
स धर्मो ऽत्र प्रशस्यः स्यात्तमाह भगवान्मुनिः ॥ ४ ॥

आशिषं चोपदेशं च भगवान्बादरायणः ।
भारतादौ जगादैवं हितायैव नृजन्मनां ॥ ५ ॥ ० ए ॥

तत्र नानाविधान् दुरनुष्ठेयान् क्षुद्रफलान् राजधर्मान् आपद्धर्मांश्च श्रुत्वा अत्यंतमुद्विग्नः सर्वोपप्लवारणं चात्यंतिकश्रेयोहेतुं धर्मं जिज्ञासमानो युधिष्ठिर उवाच । धर्मा इति । पितामहेनेति श्रैष्ठ्यं वात्सल्यं च सूचितं राजधर्माश्रिताः राजधर्मोगत्वेनोपस्थिताः धर्मा आपद्धर्मा उक्ताः । ०

It ends : ६३ ॥ शास्त्रार्थं परिसमाप्य संप्रदायविधिमाह स्नातकानामिति ६४ । ६५ । ६६ ॥

No other commentator seems to be referred to by *Sadānanda* in the course of his glosses.
[H. T. Colebrooke.]

3300.

470b. Foll. 68; size 16 in. by 5¼ in.; modern Bengalī handwriting; eight lines in a page.

Ādiparvakathā(-saṃketa), an abstract, in prose, of the *Ādiparvan* of the *Mahābhārata*, by *Caturbhuja Miśra Aupamanyava*.

It begins :

नत्वा नारायणनरावपि वाग्वादरायणौ ।
आदिपर्वकथेदानीं संकेतेन निबध्यते ॥

महापातकप्रायश्चित्तरूपतया चतुर्वर्गसाधकतया च महाभारतपाठादिषु प्रवृत्तिः । इह खलु धर्मार्थकाममोक्षाः प्रतिनियताधिकाराश्चत्वारः पुरुषार्थाः श्रद्धावता तेषां चार्थकामौ हेयौ धर्म उपेयो मोक्षश्चोपेयः । ०

Colophon : इत्यौपमन्यवश्रीचतुर्भुजमिश्ररचिता आदिपर्वकथा समाप्ता ॥ तस्मिन्पाठ्यमाने पाठकाय पायसे पिष्टकानि दद्यात् ॥ [H. T. Colebrooke.]

3301.

471a. Foll. 22; size 16 in. by 5¼ in.; fair, modern Bengalī handwriting; nine lines in a page.

Sabhāparvakathāsaṃketa, a prose abstract of the *Sabhāparvan*, by *Caturbhuja Miśra Aupamanyava*. It begins :

नत्वा नारायणनरावपि वाग्वादरायणौ ।
सभापर्वकथेदानीं संकेतेन निबध्यते ॥

Colophon : इत्यौपमन्यव[!]श्रीचतुर्भुजमिश्रविरचितायां कथाकौमुद्यां सभापर्वकथासंकेतः समाप्तः ॥

The whole series of *Caturbhuja's* abstracts would thus seem to bear the title of [*Mahābhārata-*]*Kathākaumudī* (cf. next MS.).
[H. T. Colebrooke.]

3302.

815. Foll. 97; size 15½ in. by 5 in.; clear, modern Bengalī handwriting; nine lines in a page.

Abstracts of three sections of the *Mahābhārata*, composed, in prose interspersed with verses extracted from the poem, by *Caturbhuja Miśra*.

I. *Virāṭaparvakathāsaṃketa*, foll. 25, begins:

नत्वा नारायणनरावपि वाग्बादरायणौ ।
विराट्पर्वकथेदानीं संकेतेन विरच्यते ॥

नारायणं नमस्कृत्य नरं चैव नरोत्तमं ।
देवीं सरस्वतीं चैव ततो जयमुदीरयेत् ॥ (*M. Bh.*, [iv., 1.)

जनमेजय उवाच ॥
कथं विराटनगरे मम पूर्वपितामहाः ।
अज्ञातवासमुषिता दुर्योधनभयार्दिताः ॥ (iv., 2.)

वैशंपायन उवाच ॥ एवं धर्माज्ञश्रवरो यु[धिष्ठिर]: आश्रमं गत्वा ब्राह्मणेभ्यः सर्वं कथयित्वा अरणीसहितं मन्थं तस्मै ब्राह्मणाय दत्त्वा सर्वान् विप्रान् सन्निवर्त्य भ्रातॄन् उ[वाच]। द्वादश वर्षा गताः त्रयोदशो ऽयं संप्राप्तः कृच्छ्रः(*r.* कृच्छ्रात्) परमदुर्वसः वासं न रोचये यत्रेमा वसतीः सर्वे वत्स्यामो विदिताः परैः ॥ अर्जुन उ[वाच]॥ धर्मस्य वरदानं न चिन्तये(?)। किंतु राष्ट्राणि शृणु

सन्ति रम्या जनपदा बह्वन्नाः परितः कुरून् ।
पञ्चालचेदिमत्स्यस्य(!) शूरसेनपटच्चर(!) ॥ (iv., 11.)

It ends: हृष्टपुष्टजनाकीर्णं विराटनगरं शुभं । शुशुभे भरतर्षभ ॥ इत्यौपन्यव (!) श्रीचतुर्भुजमिश्रविरचितायां कथाकौमुद्यां विराटपर्वकथासंकेतः समाप्तः ॥

II. *Bhīshmaparvakathāsaṃketa*, foll. 37, begins: जन उ° ।

कथं युयुधिरे वीराः कुरुपाण्डवसोमकाः ।
पार्थिवाः सुमहात्मानो नानादेशसमागताः ॥

अन्ये च ॥ वै उ° ॥ यथा युयुधिरे कुरुक्षेत्रे तत् शृणु । °

It ends: सं उ° । ततः कर्णस्तमभिवाच्य रथमारुह्य दुर्योधनं ययौ ॥ इत्यौपन्यव-श्रीचतुर्भुजमिश्रविरचितायां कथाकौमुद्यां भीष्मपर्वकथासंकेतः समाप्तः ॥

III. *Mokshadharmakathāsaṃgraha* (*Śāntiparvan, adhy.* 174 seq.), foll. 35, beg.: अथ मोक्षधर्मकथा ॥ अनुमोक्षधर्मान् कथयितुमुपचक्रमे । सुधिः पितामहं उ° । हे पितामह ब्रह्मचर्याद्याश्रमवतां क आश्रमः श्रेयान् तत् कथय । °

It ends: एतच्छ्रुत्वा इन्द्रो विस्मितः ॥ इत्युञ्छवृत्युपाख्यानं ॥ इत्यौपन्यव-श्रीचतुर्भुजमिश्रविरचितायां कथाकौमुद्यां मोक्षधर्मकथासंग्रहः समाप्तः ॥

The whole work is not worth the paper it is written on.

[H. T. Colebrooke.]

3303.

471b. Foll. 101; size 16 in. by 5¼ in.; fair, modern Bengalī handwriting (different from that of last MS.); nine lines in a page.

Vanaparvakathāsaṃgraha, perhaps by the same author(?).

Without further introduction, it begins its tale at once with the words of the first verse of the *Vanaparvan*.

Colophon: इति वनपर्वकथासंग्रहः ॥

[H. T. Colebrooke.]

3304.

472b. Foll. 72; size and writing as in last MS.

Harivaṃśakathā, a prose paraphrase of the *Harivaṃśa*, with verses of the original interspersed.

It begins: नारायणं नमस्कृत्य नरमित्यादि । जयति पराशरसूनुरिति ।

जज्ञे बहुज्ञं परमत्युदारं यं द्वीपमध्ये सुतमात्मयोगात् ।
पराशरात्सत्यवती महर्षिं तस्मै नमो ऽज्ञानतमोनुदाय ॥

द्वैपायनौष्ठपुटनिःसृतमप्रमेयं ° (*H.* 1) ॥ यो गोशतमिति (3) ॥ °

Colophon: इति हरिवंशकथा समाप्ता ॥ समाप्तं चेदं महाभारतमिति ॥

[H. T. Colebrooke.]

3305.

348. Foll. 111; size 11½ in. by 5 in.; fair Devanāgarī writing of about 1750 A.D.; 10–12 lines in a page.

Itihāsasamuccaya, a collection of short episodes from the *Mahābhārata*. [A.]

It begins:

जयति पराशरसूनुः सत्यवतीहृदयनंदनो व्यासः ।
यस्यास्यकमलगलितं वाङ्मयममृतं जगत्पिबति ॥ १ ॥
पाराशर्यवचःसरोजममलं गीतार्थगंधोत्कटं
नानाख्यानककेसरं हरिकथासंबोधनाबोधितं ।
लोके सज्जनषट्पदैरहरहः पेपीयमानं मुदा
भूयाद्भारतपंकजं कलिमलप्रध्वंसिनः श्रेयसे ॥ २ ॥

जितमजितेन भगवता० ॥ cf. Cat. Bodl., p. 5*b*.

Whilst, in vv. 27–38 of the introduction, the 32 episodes (and the additional 31st) are given in the same order, and with the titles, in which they are enumerated by Aufrecht, the present MS. has altogether 35 episodes, which are, however, wrongly numbered 33, two sections being numbered 32, and a second chapter being inserted after 30. The order of the episodes is likewise somewhat different here and in the other MSS. from that of the Oxford MS.; and there is in this MS. a short additional one, the *suvarṇadānam* (29), besides the two, *brahmahatyā* and *śṛigālavānarasaṃvāda* (no. 27 of Bodl. MS.) being counted separately (also in C.), and the *saṃsārakūpavarṇana* at the end being likewise counted. The first four episodes are called in these MSS.: 1. *yudhishṭhiraśokāpanoda* (or *-apanayana*); 2. *gautamīlubdhakasaṃvāda*; 3. *mudgalopākhyānam*; 4. *śyenakapotīyam*.

A Greek translation by Galanos, with an introduction and analysis of the work by Tybaldos, was published at Athens in 1851. There are also several Indian editions of the text.

Colophon: इति श्रीमहाभारते इतिहाससमुच्चये संसार-कूपवर्णनो नाम त्रिंत्रिंशत्तितमो ऽध्यायः ॥

[H. T. Colebrooke.]

3306.

1327. Foll. 82; size 12 in. by 5½ in.; good Devanāgarī writing of about 1780 A.D.; eleven lines in a page.

Itihāsasamuccaya, in 33 sections. [B.]

Instead of the first verse of MS. A, this copy has six verses, beginning:

नारायणं नमस्कृत्य नरं चैव नरोत्तमं ।
देवीं सरस्वतीं व्यासं ततो जयमुदीरयेत् ॥ १* ॥

पाराशर्यगिरं सुधा० ॥ २ ॥ नमो व्यासाय० ॥ ३ ॥ उदितो भारतरतिव्यास० ॥ ४ ॥ गांगमंभो यथालोकं० ॥ ५ ॥ जयति भगवान् कविर्ऋषभः० ॥ ६ ॥

The MS. differs considerably in details from A. [H. T. Colebrooke.]

3307.

1873. Foll. 106; size 12 in. by 5½ in.; good, clear, modern Devanāgarī writing; eleven lines in a page.

Itihāsasamuccaya. [C.]

This MS. has 34 sections; section 22 of A (*vaṭubhikshusaṃvāda*) being here subdivided into two—*annadānamahimā*, and *annadāna-vaṭubhikshusaṃvāda*; whilst the *suvarṇadāna* of A is omitted.

It begins:

मुनिं स्निग्धांबुदाभासं वेदव्यासमकल्मषं ।
वेदव्यासं सरस्वत्या व्यासं व्यासं नमाम्यहं ॥ १ ॥
जयति भगवान् कविर्ऋषभः सत्यवतीहृदयनंदनो व्यासः ।
यस्यास्यकमलगलितं वाङ्मधुरं सकलं जगत्पिबति ॥ २ ॥

पाराशर्यवचः०

---

* This verse stands at the head of the *parvans* in the Calc. edition of the *Mahābhārata*.

The additional *saṃsārakūpavarṇana* is here transposed before the two preceding sections of the other MSS.

[Dr. John Taylor.]

---

2. Rāmāyaṇa.

3308.

2855. Foll. 478; size 14 in. by 6½ in.; fair Devanāgarī writing of the latter half of last century; 10–14 lines in a page.

Rāmāyaṇa, in the Benares recension, *Kāṇḍas* I.–VI.

It corresponds to the text of *Rāmaśarman's* commentary (MSS. 426–432), the occasional variations only consisting in single words and being often merely incorrect readings.

I. *Bālakāṇḍa*, foll. 68, the first of which is wanting. In the original numbering of the *sargas* a mistake has crept in by one number being omitted after *sarga* 25, and two after *sarga* 58. Thus the nominal 74 *sargas* of the MS. really amount to 77.

II. *Ayodhyākāṇḍa*, foll. 115.

III. *Araṇyakāṇḍa*, foll. 61.

IV. *Kishkindhakāṇḍa*, foll. 66 (numbered 65 foll., two leaves being numbered 34). The *sargas* amount to 66 only, owing to *sargas* 50 and 51 being here contracted into one.

V. *Sundarakāṇḍa* (foll. 110 (size 12 in. by 6½ in.). The last leaf only repeats vv. 12–24 of the first *sarga*. This *kāṇḍa* was written, in 1715 A.D., by *Rāya Manīshin*, son of *Venkaṭa Rāmārya*, in a different hand from the others. It ends: हयग्रीवपदांभोजपूजासक्तमनीषिणा लिखितं रायनाम्नेदं रामायणमतिप्रियं ॥ . . . आषाढस्यासिते पक्षे दशम्यां मंदवासरे लिखितं मन्मथे वर्षे कांडं सुंदरसंज्ञिकं . . . वेंकट्टार्यपुत्रेण रायनाम्ना मनीषिणा ॥

VI. *Yuddhakāṇḍa*, foll. 59 (counted 60), goes only as far as v. 27 of the 61st *sarga*; the rest of the *Rāmāyaṇa* being entirely wanting.

Of the northern recension, *Kāṇḍas* I. and II., *sargas* 1–20, were edited by A. W. von Schlegel (1829–38); and a complete poetical translation, based on that edition, and, for the rest, on the Bombay edition, was published by R. T. H. Griffith (5 vols., 1870–74); whilst the Bengal recension has been edited, with an Italian translation, by G. Gorresio (12 vols., 1843–70). [Dr. Leyden.]

3309.

2771. Foll. 140; size 8¾ in. by 12¼ in.; fair, modern Devanāgarī writing; up to twenty lines in a page.

Uttarakāṇḍa, preceded by the first *sarga* (*saṃkshepa*) of the *Bālakāṇḍa*.

See Gorresio, in his Preface to vol. i., p. cxl. (and p. lxxxix.); and the discussion of the variations of the two recensions of the *Uttarakāṇḍa*, in the preface to vol. xi.

[Coll. of Fort William.]

3310.

2883 b. Foll. 93; size 10¾ in. by 5½ in.; small, clear Telugu handwriting; 24–38 lines in a page; European paper.

Two *Kāṇḍas* of the *Rāmāyaṇa*:—

a. *Bālakāṇḍa*, in 71 *sargas*, ends fol. 43*b*.

b. *Ayodhyākāṇḍa*, in 113 *sargas*.

[Mack. Coll.]

3311.

2718. Foll. 58; size 8 in. by 5½ in.; modern Devanāgarī writing; 14–16 lines in a page.

Fragments of the *Uttarakāṇḍa*, extending from *adhyāya* 13 to 106, with different gaps. [MACK. COLL.]

3312–3318.

426-432. Size 12¼ in. by 6 in.; fair Devanāgarī writing of 1794–1798 A.D.; number of lines varying.

Rāmāyaṇa, in the northern version, with a commentary, called *Rāmāyaṇatilaka*, by *Rāmaśarman* (or *Rāmavarman*).

See Schlegel, pref., p. xxxvi. ff. (where the author is, however, called *Raghunātha Vācaspati*; whilst a Calcutta edition, with a Bengalī translation, 1868–72, calls him *Rāmānuja*); and Prof. Weber's review of the Bombay edition (1859) in the Zeitsch. d. D. M. G., xvii. 771 seqq. There is also a Calcutta edition of 1859.

The distribution in the different volumes is as follows:

I. *Bālakāṇḍa*, in 77 *sargas* (foll. 197), Saṃvat 1853.

II. *Ayodhyākāṇḍa*, in 119 *sargas* (foll. 333).

III. *Āraṇyakāṇḍa*, in 75 *sargas* (foll. 175), Saṃvat 1854.

IV. *Kishkindhakāṇḍa*, in 67 *sargas* (foll. 154), Saṃvat 1851.

V. *Sundarakāṇḍa*, in 68 *sargas* (foll. 180), Saṃvat 1854.

VI. *Yuddhakāṇḍa*, in 130 *sargas* (foll. 364, but no. 147 being used twice); Saṃvat 1855. By the binder's mistake the leaves succeed each other in the following order: 1–135, 239–267, 197–238, 136–196, 268–364.

VII. *Uttarakāṇḍa*, in 111 *sargas* (foll. 212). Saṃvat 1854.

[H. T. COLEBROOKE.]

3319–3322.

1789–1792. Size 14¼ in. by 6 in.; modern Devanāgarī writing; number of lines varying.

Rāmāyaṇa, with *Rāmaśarman's Rāmāyaṇatilaka*. *Kāṇḍas* V.–VII., the last two incomplete.

The four volumes contain the following sections:

I. *Sundarakāṇḍa*, complete, foll. 255.

II., III. *Yuddhakāṇḍa*, foll. 494, numbered continuously; nos. 305 and 306 being used twice, while no. 477 is omitted. A few leaves are wanting at the end, the MS. breaking off at *sarga* 128, v. 48.

IV. *Uttarakāṇḍa*, foll. 168, terminating at *sarga* 71, v. 12. [DR. JOHN TAYLOR.]

3323.

816. Foll. 207; size 15¾ in. by 5 in.; fair, modern Bengalī writing, by two or three different hands; 8–12 lines in a page.

Manoharā, a commentary on the Bengal recension of the *Rāmāyaṇa*, by *Lokanātha*. *Kāṇḍas* V.–VI. Cf. Schlegel, pref., p. xxxiii.

a. Sundarakāṇḍa, foll. 68, begins:

नत्वा रघूत्तमसमयं परमं महस्तल्
लङ्केशवन्युनिचयान्यतमोऽनुनोदं।
श्रीलोकनाथबुध एष मनोहराख्यां
रामायणस्य विदुषां प्रमुदे तनोति॥

b. Laṅkā (i.e. *Yuddha*)-*kāṇḍa*, foll. 84, begins: ससैन्ये सागरं तीर्णे इत्याकारपाठः इति सर्वज्ञः। ०

c. Uttarakāṇḍa, foll. 47, begins as the fifth *kāṇḍa*.

Colophon: श्रीलोकनाथचक्रवर्तिकृतायामुत्तरकाण्डमनोहरायां स्वर्गारोहणं समाप्तं॥

लिखनपरिश्रमवेत्ता भवति हि विद्वज्जनो नान्यः।
सागरलङ्घनखेदं हनुमानेकः परं वेद॥

An index of the chapters of the *Sundarakāṇḍa*, on two leaves, is inserted at the beginning; and indexes to the other two *Kāṇḍas* (reversed), on three leaves each, before the *Laṅkākāṇḍa*. *Vimalabodha* and (*Nārāyaṇa*) *Sarvajña* are frequently referred to in the first two *Kāṇḍas*, but apparently not in the last one, where, however, as in the former *Kāṇḍas*, numerous various readings are recorded (*'iti vā pāṭhaḥ'*). The other references are all of them to vocabularies, such as *Viśvakosha* (quoted under the name of *Kosha* or *Viśva*), *Bhūriprayoga*, *Medinī*, *Amarakosha*, and *Nirghaṇṭa*.

For MSS. of this commentary on the first four *Kāṇḍas* see Rāj. Mitra, Notices, iii., pp. 259–261. [H. T. Colebrooke.]

3324.

897. Foll. 65; size 15 in. by 5 in.; clear, modern Bengalī handwriting; seven lines in a page.

A commentary (*? Vyākhyāhārāvalī*) on the *Sundarakāṇḍa*, by an unknown author.

It begins:

आज्ञा विचित्य विहताशहरीन् विलोक्य
सीतापतेस्तरणिमूनुदिशि प्रियायाः ।
वार्त्तासमुद्धरणघातकपोश्वराणां
सङ्गानुसङ्गमनसो नयने जयेतां ॥

वातात्मजेन प्रवनं पयोधेरारभ्य सेनाभिनिवेशशेषं ।
तीरे तदीये ऽनलवेदसंख्यसर्गैरिदं सुन्दरनामकाण्डं ॥

The title, added by Colebrooke's *Paṇḍit* on the last page, makes it the *Manoramā*, which, if intended for *Lokanātha's Manoharā* (cf. Schlegel, p. xxxii., where this MS. is referred to as no. 140), is a mistake. A comparison of the notes to 32, vv. 11–13 (Gorresio's ed.) on fol. 30 of this MS. with the corresponding passage in the *Manoharā* (MS. 816, fol. 29*b*–30*a*) would rather seem to point to this being *Nārāyaṇa Sarvajña's* commentary. In the *Manoharā* the differences of opinion between *Vimalabodha* and *Sarvajña* are given at some length; in our MS., on the other hand, *Vimala* is only mentioned twice in this connection, while *Sarvajña's* opinions will all be found here literally without any authority given for them. No copy of *Nārāyaṇa Sarvajña's* commentary is as yet known; but a *Vidvanmanoramā* is mentioned in Oppert's Lists, ii., 7746.

The *sargas* are not numbered in this MS., but only their names given.

It ends:

व्याख्याहारावलं(*v.*°ली) रम्या काम्या सद्गुणभूषणैः ।
श्रीमत्सुन्दरकाण्डस्य राजतां गुणभूषिता ॥

[H. T. Colebrooke.]

3325, 3326.

2148, 2149. Foll. 362 & 386; size 16¼ in. by 9¼ in.; fair, clear Devanāgarī writing of 1781 A.D.; 6–20 lines in a page.

Rāmāyaṇa, with a commentary called *Rāmāyaṇa-Tattvadīpikā*, by *Maheśvara Tīrtha* (also calling himself *Maheśatīrtha* and *Maheśapati*), pupil of *Nārāyaṇa Tīrtha*. Cf. Schlegel, pp. xxxi. and xxxv.

It begins:

कारुण्यामृतनीरमाश्रितजनश्रीचातकानंददं
शार्ङ्गीखंडलचापमंबुजभवोपेंद्रादिवर्हीष्टदं ।
चारुस्मेरमुखोल्लसज्जनकजासौदामिनीशोभितं
श्रीरामांबुदमाश्रये ऽखिलजगत्संसारतापापहं ॥ १ ॥

प्रणम्य नारायणतीर्थदेशिकान्
भवानलात्त्रीमृतपूरनीरदान् ।
करोति रामायणतत्त्वदीपिकां
महेशतीर्थाख्ययतिर्यथामति ॥ २ ॥

अवलोकनसौकर्यमालोच्यैकत्र सारतः ।
नानाटीकास्थवाक्यानि लिख्यंते ऽत्र यथामति ॥ ३ ॥

सर्वेषां ग्रंथकर्तॄणां लेखको ऽहं न कल्पकः ।
लिखितान्यत्र तैर्यानि लिख्यंते तान्यतो मया ॥ ३ ॥

ग्रंथबाहुल्यभीत्यात्र क्वचिच्छब्दसुशोधनं ।
निघंटुकथनं चार्थपदानां लिख्यते ऽधुना ॥ ५ ॥

सीतारामौ समुद्दिश्य विराधखररावणैः ।
उक्तानां परुषोक्तीनां (पुरु ० B) वास्तवार्थो ऽत्र वर्ण्यते [॥ ६ ॥

ब्रह्मलोकप्रसिद्धं शतकोटिप्रविस्तरं रामचरितं भूलोकवर्तिनां चतुर्वर्णानां तापत्रयविमोचनाय संक्षिप्य रचयितुमुद्युक्तः परमकारुणिको ब्रह्मा वाल्मीकिरूपेण भूमौ खांशेन समभवत् । तथा च स्कांदे पार्वतीं प्रति शिववचनं । ०

I. *a.* *Bālakāṇḍa*, foll. 1–97, Saṃvat, 1838.
b. *Ayodhyākāṇḍa*, foll. 98–201.
c. *Āraṇyakāṇḍa*, foll. 1–87.
d. *Kishkindhakāṇḍa*, foll. 1–74.

II. *a.* *Sundarakāṇḍa*, foll. 1–84.
b. *Yuddhakāṇḍa*, foll. 1–170; in 131 *sargas*, owing to *sarga* 103 of the other MSS. being divided into two. Saṃvat 1840. The copyist here calls himself *Paṇḍita Gaṅgārāma*.
c. *Uttarakāṇḍa*, foll. 1–132; in 110 *sargas*, the last two *sargas* being contracted into one, Saṃvat 1859 (meant for 1839 ?).

The colophon of several *Kāṇḍas* runs thus: इति श्रीमत्परमहंसपरिव्राजकाचार्यश्रीनारायणतीर्थस्वामिशिष्यमहेश्वरतीर्थविरचितरामायणतत्त्वदीपिकायां० कांड० सर्गः ॥

In the *Rāmāyaṇatilaka* to i. 1, 3 the author of this commentary is quoted in the shortened form *Tīrtha* only.

This commentary was published in 1856 at Madras, along with the text and another commentary by *Govindarāja*. But after a short piece of the introduction it there runs into *Govinda's* commentary, and is not resumed independently until the 25th verse of the 32nd *sarga* of the *Ayodhyākāṇḍa*, after which it is continued separate with slight abbreviations to the end of the *Uttarakāṇḍa*. For another edition of *k.* i.–iii., Madras 1883, see India Off. Cat. of Sansk. Books, p. 151. [R. Johnson.]

3327, 3328.

1275, 1276. Foll. 300 & 233; size 13½ in. by 6½ in.; fair, modern Devanāgarī writing; 11–20 lines in a page.

Rāmāyaṇa, with *Maheśvara Tīrtha's Rāmāyaṇatattvadīpikā*. *Kāṇḍas* I.–V.

I. *a.* *Bālakāṇḍa* (foll. 98); numbered 97, owing to fol. 57 being counted twice.
b. *Ayodhyākāṇḍa* (foll. 202).

II. *a.* *Āraṇyakāṇḍa* (foll. 87).
b. *Kishkindhakāṇḍa* (foll. 64).
c. *Sundarakāṇḍa* (foll. 82).

A note on the fly-leaf of the first vol. shows that there was originally a third volume, comprising the *Yuddhakāṇḍa* in 162 foll., and the *Uttarakāṇḍa* in 138 foll.; but this was already lost in Schlegel's time. See pref., p. xxxvi. [H. T. Colebrooke.]

3329.

1381. Foll. 81; size 16½ in. by 7 in.; fair Devanāgarī writing of 1796 A.D.; number of lines varying.

Bālakāṇḍa of the *Rāmāyaṇa*, with *Maheśvara Tīrtha's* commentary, copied by *Bābū Rāma* of Mirzapore (frequently mentioned in Gildemeister's Bibl. Sanskr.).

Colophon: लिखितं चावूरामब्राह्मनग्राममीरज्ञापूरतिलोचणघाटः सूभमस्तूः(!) ॥ शंम्वत १८५३ । ०

This is Cod. B mentioned in Schlegel's pref., p. xxxv. [H. T. Colebrooke.]

3330.

1788. Foll. 120; size 14½ in. by 6 in.; modern Devanāgarī writing; number of lines varying.

Fragments of the *Rāmāyaṇa*, with *Maheśvara Tīrtha's Tattvadīpikā*; viz.:—

a. *Bālakāṇḍa*, from *sarga* 5, v. 6 to the end; the leaves being numbered 20–99.

b. *Āraṇyakāṇḍa* (foll. 4), *sargas* 1–3.

c. *Sundarakāṇḍa* (foll. 35), as far as *sarga* 24, v. 18.

d. *Uttarakāṇḍa* (fol. 1), the first 12 verses.

[Dr. John Taylor.]

3331.

1236. Foll. 95; size 10¾ in. by 4¼ in.; fair Devanāgarī writing; eight lines in a page.

Adbhutottarakāṇḍa, an eighth *Kāṇḍa* to the *Rāmāyaṇa*, professing to have been composed by *Vālmīki*, but doubtless of much more modern origin. It recapitulates the story of the poem, adapting it to later sectarian notions.

Cf. Weber, Berl. Cat., no. 446. [A.]

The MS. was copied, in 1804 A.D., by *Śivaprasāda* of Benares. [H. T. Colebrooke.]

3332.

1588a. Foll. 87; (counted 89, nos. 33, 34, 35, 36 having only two leaves assigned to them); size 9¼ in. by 4¾ in.; fair, modern Devanāgarī writing; nine lines in a page.

Adbhutottarakāṇḍa. [B.]

It begins:

नमस्तस्मै मुनींद्राय श्रीयुताय तपस्विने ।
शांताय सुविनीताय वाल्मीकिमुनये नमः ॥ १ ॥

जयति रघुवंशतिलकः ०

[H. T. Colebrooke.]

3333.

450a. Foll. 89; size 9½ in. by 3¾ in.; fair, modern Devanāgarī writing; eight lines in a page.

The same work. [C.]

On fol. 67*b* there is a gap in the text, extending from *sarga* 21, v. 18 to 23, v. 4 in A. At the end the last twelve verses are also omitted. [H. T. Colebrooke.]

3334.

1088. Foll. 199; size 13½ in. by 4½ in.; fair, modern Bengalī handwriting; 9 or 10 lines in a page.

Rāmāyaṇakathā, an abstract of *Vālmīki's Rāmāyaṇa*, partly in prose, partly in the verse of the original.

It begins: अथ रामायणकथा ॥ एकदा तपःस्वाध्याय-निरतं नारदं वाल्मीकिः पप्रच्छ । अस्मिल्लोँके कः सर्वगुणैः प्रथितः धर्मज्ञः धृतिमान् त्रैलोक्यस्यापि रक्षणे कः समर्थः कः प्रजानुग्रहरतः । गुणसंपदां निधिः कः ०

In comparing some of these verses with both recensions, it seems that the Bengalī recension is followed in preference in this compilation. When he begins the *Ayodhyākāṇḍa* with *Daśaratha's* thanks to his nobles for their election of his son *Rāma* as co-regent, the compiler, however, follows a course differing from both recensions alike.

Kāṇḍa i., 26 foll.; ii., 28 foll.; iii., 25 foll.; iv., 19 foll.; v., 25 foll.; vi., 45 foll.; vii., 31 foll.

It ends: हिरण्यं रजतं वस्त्रं गाः कुप्यं(*r.* कुप्यं) तरगं (? तमरं) खितिं(?)। एते क्रमात् काण्डेषु श्रद्धान्वितो(*r.* ०ताय) देयाः ॥ इत्युत्तरकाण्डकथा समाप्ता ॥

[H. T. Colebrooke.]

II. Paurāṇik Literature.

a. Mahāpurāṇas and Upapurāṇas; and works professing to form part, or treating, of such.

3335.

856c. Foll. 118 (besides a second leaf numbered 76); size 12½ in. by 5 in.; clear, but not very correct, Devanāgarī writing of 1799 A.D.; eleven lines in a page.

Ādipurāṇa, describing, in 52 *adhyāyas*, the heroic and amorous feats of *Krishṇa*, as communicated to *Śaunaka* by *Nārada*. [A.]

This work is in some of the lists placed among the *Upapurāṇas*, as distinguished from the *Brahmapurāṇa* which is also frequently called *Ādipurāṇa*, and as such usually heads the list of the *Mahāpurāṇas*. The title is, however, assumed as an epithet by almost every work of this class which claims to be considered as one of the original *Purāṇas* revealed by *Vyāsa*.

It begins with two introductory verses, accompanied by a commentary thereon: श्रीराधावल्लभो जयति ॥

जयति यशोदामृनुर्यो हि समस्ताश्रयः साक्षी ।
भवभयनिचयनिवृत्तौ शरणागतानां(thus A, B; [r.°गत)वाहकश्चेति ॥ १ ॥

यशोदामृनुर्जयति । यशः दायति शोधयति यशोदा भक्तिः सा मृनुनोत्पत्तिमती यस्मात् स यशोदामृनुर्जयति श्रीमद्वृंदावने सर्वोत्कर्षेण वर्तते यतः श्रीकृष्णकृपालेशत एव भक्तिरुत्पद्यते नान्यथा । तथा च । स्वधर्माचरणं येन पूर्वजन्मनि साधितं । तस्मिन् हरेः कृपातः स्याद्भक्तिः संसारमोचनी ॥ यो भगवान् भवभयनिचयनिवृत्तौ समस्ताश्रयः समस्तानां ज्ञानियोगिकर्मिणामाश्रयः सेव्यः । यत्सेवनं विना ज्ञानं योगः कर्म च वृथा । अतस्तत्साफल्याकांक्षिभिर्हरिरेव सेव्यः । यद्वा समस्तानां ब्रह्मादीनां लोकपालानामाश्रयः । यदाज्ञावशवर्तिनो लोकेषु लोकपालाः स्वाधिकारं कुर्वंति तमेवाश्रयंति इति हेतोः शरणागतानां स्वभक्तानां साक्षी द्रष्टा वाहकश्च स्वसामीप्यप्रापकः । भक्तिं विना शुद्धं यशो न भवति । भक्तिश्च कृष्णानुग्रहं विना न । अनुग्रहश्च तदाश्रयं विना न । अतो भवभयसमूहनिवृत्तये स एवाश्रयः ॥ १ ॥ एवं ग्रंथारंभे स्वेष्टदेवतास्मरणरूपं मङ्गलं विधाय तस्य सर्वश्रेष्ठमाह ।

न खलु बलविलासस्यान्तमापुर्विदग्धाः
कमलजभवमुख्यास्ते ऽजयायत्तचित्ताः ।
स्वयमपि निजवर्त्म प्रब्रुवन्नेति नूनं
स जयति निजभक्तप्रेमवापीमरालः ॥ २ ॥

निजभक्तप्रेमवापीमरालः स कृष्णो जयति निजभक्तप्रेमवाप्यां मराल इव हंस इव शुद्धगुणातीतपरमात्मत्वात् । स कः । यस्य बलविलासस्यान्तं° नापुः न समर्था बभूवुः । बलस्य पुरुषशक्तेर्विलासस्य विस्तारस्य । यद्वा वनविलासस्य वृंदावनक्रीडायाः यतो वृंदावनं प्रलये ऽपि तिष्ठति ।° यद्वा वरविलासस्य अतिशयितसृष्ट्यादिकर्मणः अन्तं कमलजभवमुख्याः कमलजभवं ब्रह्माणं तस्मिन्मुख्याः ब्रह्मविष्णुमहेशाः न आपुः °। पुनस्ते ऽजया मायया आयत्तचित्ता वशीकृतमनसः °। स्वयमपि विष्णुस्वरूपो ऽपि निजवर्त्म प्रब्रुवन् अन्तं नैति न प्राप्नोति यतो विष्णुः सत्त्वगुणप्रधानसर्वगुणातीतः एवंभूतोऽपि निजशक्त्या राधया निजभक्तप्रेमवाप्यां वृंदावने हंसयुग्ममिव क्रीडति ॥ २ ॥ इदं पुराणं परमादिभूतं यतो न किंचित्परमस्ति पूर्वं श्रीनारदेनाभिहितं तु नैमिषे अद्वालवे भार्गवशौनकाय ॥

एकदा नारदो लोकान् पर्यटंश्च यदृच्छया ।
शौनकादीनृषो द्रष्टुं नैमिषारण्यमागमत् ॥
दृष्ट्वा तमागतं दूरान्मुनयो दीर्घसत्रिणः ।
प्रत्युत्थायासनाद्यैस्तं पूजयामासुरादरात् ॥
समर्चयित्वा ते प्रोचुर्मुने भाग्योदयो महान् ।
तव संदर्शनं लब्धं नष्टं नो दुरितं तमः ॥
अद्य नो जन्मसाफल्यं तपसश्च परं फलं ।
जातं यद्दर्शनं ते ऽद्य दुर्लभं प्राणिनामिह ॥
माया बलवती विष्णोर्यया संमोह्यते जगत् ।
यथा तस्यास्तिरस्कारो भवेद्वद महामुने ॥
अजया नियतं बद्धा मुनयः कोटिशो वने ।
योगिनो मोहिताश्चान्ये वंचिताः सच्चिसंसृतौ ॥
आसक्ता देहगेहादौ बंधमायान्ति चेतसः ।
केचिद्योगरता मूढा दयादानपराः पुनः ।
अज्ञाः कर्मपराः केचित् त्रयो विधिनिषेधकाः ॥
तदिदं तिनितं(? नियतं) श्रेयो भजनं विशदं हरेः ।
कथं संसारसंतारस्तेषां ब्रूहि तपोधन ॥

नारद उवाच ।

विष्णोर्मायास्वरूपं तु दुर्ज्ञेयं ब्रह्मवादिभिः ।
तत्त्वतः कथितुं को हि क्षमः स्यान्मुनिसत्तमाः ॥ ०

The colophons of the several chapters occur as follows: 1. (fol. 4*a*); 2. (fol. 5*b*) *praśnaviśesha*; 3. (fol. 8*a*) *nāradakanyātva*; 4. (fol. 9*b*) *bhṛiṅgādhipakīrasaṃvāde vṛindāvanakrīḍāram-bha*; 5. (fol. 11*a*) *bhṛiṅgādhipakīrasaṃvāde sakhīnāṃ nāmakathanam*; 6. (fol. 13*a*) *rādhā-kṛishṇakulakathanam*; 7. (fol. 16*b*) *rādhākṛish-ṇadarśanam*; 8. (fol. 19*a*) *rahasyalīlādarśanam*; 9. (fol. 20*b*) *vrajalīlāpraśna*; 10. (fol. 22*b*) *janmotsavakathanam*; 11. (fol. 25*b*) *nanda-svapnadarśanam*; 12. (fol. 28*a*); 13. (fol. 31*a*) *vasudevanandasamāgama*; 14. (fol. 33*a*) *jan-motsava*; 15. (fol. 35*b*) *śakaṭasamparivartanam*; 16. (fol. 38*b*) *tṛiṇāvartotpatti*; 17. (fol. 41*a*) *bālalīlākathanam*; 18. (fol. 43*b*) *gopikopalam-bhanam*; 19. (fol. 46*a*) *bālalīlā*; 20. (fol. 48*b*) *gopīgṛihalīlāvarṇanam*; 21. (fol. 50*b*) *bālakrīḍā-varṇanam*; 22. (fol. 52*b*); 23. (fol. 54*a*) *mṛid-bhakshaṇe svarūpadarśanam*; 24. (fol. 56*a*) *dāmabandhanam*; 25. (fol. 57*b*) *yamalārjuna-bhaṅga*; 26. (fol. 60*a*) *vatsāsuravadha*; 27. (fol. 62*a*) *vakāsuravadha*; 28. (fol. 63*b*) *aghā-suravadha*; 29. (fol. 64*a*) *vatsabālaharaṇam*; 30. (fol. 66*b*) *brahmaṇo māyādarśanaṃ*; 31. (fol. 68*a*) *aghāsuravadhabrahmastuti*; 32. (fol. 70*b*) *dhenukapūrvajanmakathanam*; 33. (fol. 73*b*) *kālīyadamanam*; 34. (fol. 75*b*) *pralambava-dhāgninivāraṇam*; 35. (fol. 77*a*) *vrajāṅganā-mahimāvarṇanam*; 36. (fol. 78*b*) *vīraharaṇaṃ yājñikānnayācanam*; 37. (fol. 80*b*) *yajñapat-nyanugraha*; 38. (fol. 83*a*) *govardhanoddha-raṇam*; 39. (fol. 86*b*) *rāsakrīḍāvilāsa*; 40. (fol. 89*a*) *vasantagrīshmavarṇanam*; 41. (fol. 91*a*) *śaraddhemantavarṇanam*; 42. (fol. 93*a*) *nāyakabhedavarṇanam*; 43. (fol. 95*b*) *nāyikā-varṇane svakīyabhedavarṇanam*; 44. (fol. 102*a*) *vividhanāyikāvarṇanam*; 45. (fol. 103*b*) *nāma-māhātmyam*; 46. (fol. 105*a*) *arishṭavadhaḥ kaṃsamantraṇam*; 47. (fol. 106*b*) *keśivyomā-suravadha*; 48. (fol. 108*a*) *akrūrayāna*; 49. (fol. 111*a*) *mathurāpraveśa-dhanurbhaṅga*; 50. (fol. 113*a*) *kaṃsotpatti*; 51. (fol. 115*b*) *malla-yuddhavarṇanam*; 52. (fol. 118*b*) *kaṃsavadha*.

It ends:

इति ते कथितं विप्राः(विप्र) श्रीकृष्णक्रीडितं महत् ।
गोकुले मथुरायां च यत्कृतं कीर्तिवर्धनम् ॥
य इदमनुशृणोति श्रद्धया नित्यमेव
मधुमथनचरित्रं [कर्ण]पेयं विचित्रम् ।
कलिकलुषविनाशे चातिशक्तं पवित्रं
स इह सकलभोगानाप्य कृष्णं समेति ॥

इति श्रीआदिपुराणे नारदशौनकादिसंवादे कंसवधो नामै-कपंचाशत्तमो(!) ऽध्यायः समाप्तः ॥

For a MS. of *adhyāyas* 1–25 see Rāj. Mitra, Notices, ii., p. 18.

[H. T. Colebrooke.]

3336.

1235. Foll. 197; size 12¾ in. by 5 in.; clear Devanāgarī writing of 1804 A.D.; eight lines in a page.

Another copy of the *Ādipurāṇa*, being evidently a reproduction of the preceding MS. with all its mistakes, and an additional supply of its own. [B.]

Thus in the second *pāda* of the last *śloka*, where the first two syllables of कर्णपेयं have become obliterated in MS. A, but so that the *akshare* र्ण may still be distinguished, the present MS. makes it कर्म्मपेयं ।

[H. T. Colebrooke.]

3337.

2086. Foll. 160 (numbered 1–29, 33–163); size 9¼ in. by 5½ in.; legibly written in Devanāgarī, the oldest part (foll. 33–59) about

1550 A.D.; foll. 61–152 about 1600 A.D.; fol. 60 about 1750 A.D.; the rest by a somewhat later hand; 14–16 lines in a page.

Ādityapurāṇa, also called *Saurapurāṇa* or *Sūryapurāṇa*, consisting of *Śaiva* legends and observances, in 64 *adhyāyas*, and professing to have been originally revealed by *Sūrya* to his son *Manu Vaivasvata*.

It begins: ओं नमो भगवते श्रीवासुदेवाय ॥

यस्याज्ञया जगत्स्रष्टा विरंचि[:] पालको हरिः ।
संहर्ता कालरुद्राख्यो नमस्तस्मै पिनाकिने ॥ १ ॥

तीर्थानामुत्तमं तीर्थं क्षेत्राणां क्षेत्रमुत्तमं ।
मुनीनामाश्रयो नित्यं नैमिषारण्यमुत्तमं ॥ २ ॥

शौनकाद्या महाभक्ता महात्मानो महौजसः ।
दीर्घसत्रं प्रकुर्वंतस्तत्रेशानस्य तुष्टये ॥ ३ ॥

तस्मिन्सत्रे महाभागो मुनीनां भाग्यगौरवात् ।
आजगाम मुनीन्द्रष्टुं सूतः पौराणिकोत्तमः ॥ ४ ॥

तं दृष्ट्वा ते महात्मानो नैमिषारण्यवासिनः ।
प्रहृष्टाः प्रष्टुमुद्युक्ताः पप्रच्छू रोमहर्षणं ॥ ५ ॥

ऋषय ऊचुः ॥

कथं भगवता पूर्वमादित्येनात्मरूपिणा ।
पुराणं कथितं सूत तन्नो वक्तुमिहार्हसि ॥ ६ ॥

कृष्णद्वैपायनात्साक्षात् सर्वं हि विदितं त्वया ।
त्वत्तो नास्त्यपरो वक्ता पुराणानां महामते ॥ ७ ॥

संत्यन्ये बहवः शिष्या अपि तस्य महात्मनः ।
तथापि शिष्यवात्सल्यात् त्वं पुराणे नियोजितः (*v.*°तः)
[॥ ८ ॥

यान्यन्यानि पुराणानि त्वयोक्तानि महामते ।
अलं तैः पार्वतीकांतभक्त(°भक्तौ ed.) भक्तियुतं त्विदं ॥ ९ ॥

न यज्ञैर्न तपोभिर्वा न दानैर्न व्रतैस्तथा ।
शिवभक्तिमृते यस्मान्मुक्तिर्नास्तीति श्रुश्रुम ॥ १० ॥

देवो ऽयं भगवान्भानुरंतर्यामी सनातनः ।
यद् ब्रूते सर्वसूनां तत्त्वं ज्ञात्वैव नान्यथा ॥ ११ ॥

अतः श्रद्धा हि महती श्रोतुं त्वद्वचनामृतं ।
अस्माकं वर्तते सूत लोमहर्षण सुव्रत ॥ १२ ॥

सूत उवाच ॥

नत्वा सूर्यं परं धाम ऋग्यजुःसामरूपिणं ।
त्रिसत्यं त्रिजगद्योनिं त्रिमार्गं च त्रितत्त्वगं ॥ १३ ॥

पुराणं संप्रवक्ष्यामि शैवं(सौरं ed.) शिवकथाश्रयं ।
यच्छ्रुत्वा मनुजः शीघ्रं पापकंचुकमुत्सृजेत् ॥ १४ ॥

श्लोकद्वयं पठेद्यस्तु श्लोकमेकमथापि वा ।
श्रद्धायुक्तः पदः पादं पादार्धं वा चतुष्पदं ॥ १५ ॥

पौराणीं वृत्तिमास्थाय ये पठंति समाहिताः ।
आवयंति च मद्भक्तान् मत्सायुज्यं व्रजंति ते ॥ १६ ॥

वक्ता यत्र रविः साक्षाच्छ्रोता वैवस्वतो मनुः ।
माहात्म्यं कथ्यते शंभोर्नाख्यस्मादधिकं द्विजाः ॥ १७ ॥

इदं पुराणं वक्तव्यं धार्मिकायानसूयवे ।
द्विजाय श्रद्दधानाय शिवैकार्पितबुद्धये ॥ १८ ॥

आसीन्मनुः सूर्यसुतो वर्तते यो महातपाः ।
स कदाचिन्महाभागः कामिकाख्यं वनं ययौ ॥ १९ ॥

प्रवर्तमानस्य नृपतेर्वर्तमाने महाध्वरे ।
तत्त्वं विचारयामासुर्मिथो यत्र महर्षयः ॥ २० ॥

अशक्तास्ते महाभागा भृग्वाद्या सूत्रनिर्णये ।
एवं स्थितेषु विप्रेषु मायया मोहितात्मसु ॥ २१ ॥

संशयाविष्टचित्तेषु वागभूदशरीरिणी ।
तपः कुरुध्वं विप्रेंद्रास्तपो ऽज्ञाननिबर्हणं ॥ २२ ॥

तपसा प्राप्यते सर्वमिति ते श्रुश्रुवुर्गिरं ।
श्रुत्वा तु मुनयः सर्वे भृग्वाद्या दग्धकिल्बिषाः ॥ २३ ॥

मनुं पुरस्कृत्य ययुः क्षेत्रं वै द्वादशात्मनः ।
विश्रुतं द्वादशादित्यमिति लोकेषु तद्विजाः ॥ २४ ॥

यत्र संनिहितो नित्यं भानुस्त्विदशपूजितः ।
तेपुस्तत्र तपो घोरं तत्त्वदर्शनकांक्षिणः ॥ २५ ॥

गते वर्षसहस्रे तु सूर्यः प्रत्यक्षतामगात् ।
किमर्थं तप्यते वत्स सर्वे चैते महर्षयः ॥ २६ ॥

तुष्टो ऽहं तव दास्यामि यत्ते मनसि रोचते ।
एते सर्वे च मुनयस्तपसा दग्धकिल्बिषाः ।
पश्यंतु मां परं देवं विश्रांतयामिनं विभुं ॥ २७ ॥

सूत उवाच ॥

इति दृष्ट्वा रविं साक्षात् प्रत्यक्षं पुरतः स्थितं ।
मेने कृतार्थमात्मानं मनुर्वैवस्वतस्तदा ॥ २८ ॥

आत्मन्यात्मानमाधाय सर्वभावेन संयमी ।
स्तुतिं चकार स मनुर्मुनिभिः सह सुव्रतः ॥ २९ ॥

मनुरुवाच ॥

नमो नमो वरेण्याय वरदायांशुमालिने ।
ज्योतिर्मय नमस्तुभ्यमनंतायाजितात्मने ॥ ३० ॥

त्रिलोकचक्षुषे तुभ्यं त्रिगुणायामृताय वै ।
नमो हंसाय धर्माय जगज्जननहेतवे ॥ ३१ ॥

नरनारीशरीराय नमो मीढुष्टमाय ते ।
प्रज्ञानायाखिलेशाय सम्राभ्याय त्रिमूर्तये ॥ ३२ ॥
नमो व्याहृतिरूपाय त्रिलक्षायाप्तगामिने ।
हर्यश्वाय नमस्तुभ्यं नमो हरितवाहवे ॥ ३३ ॥
एकलक्षद्विलक्षाय बहुलक्षाय दंडिने ।
एकसंस्थं(०स्थ)द्विसंस्थाय बहुसंस्थाय ते नमः ॥ ३४ ॥
शक्तित्रयाय शुक्राय रवये परमेष्ठिने ।
त्वं शिवस्त्वं हरिर्देव त्वं ब्रह्मा त्वं दिवस्पतिः ॥ ३५ ॥
त्वमोंकारो वषट्कारः स्वधा स्वाहा त्वमेव हि ।
त्वामृते परमात्मानं न तत्पश्यामि दैवतं ॥ ३६ ॥
एवं स्तुत्वा मनुः प्राह भगवंतं त्रयीमयं ।
मुनिभिः सह धर्मात्मा सम्यग्दर्शनकांक्षिभिः ॥ ३७ ॥

मनुरुवाच ॥

किं तच्छ्रेयस्करं तत्त्वं वेदांतेषु प्रतिष्ठितं ।
कस्माद्विश्वमिदं जातं कस्मिन्वा लयमेष्यति ॥ ३८ ॥
कस्य ब्रह्मादयो देवा वशे तिष्ठंति सर्वदा ।
तदेकमथवानेकमुभयं वा वद प्रभो ॥ ३९ ॥
केन वा ज्ञायते सम्यगयमर्थ इतीति षट् ।
ज्ञाते तस्मिंस्तु किं रूपं तस्य ज्ञानं किमात्मकं ॥ ४० ॥
चरितं तस्य किं तात किं तीर्थं तदधिष्ठितं ।
केषामनुग्रहस्तस्य तीर्थे निवसतां प्रभो ॥ ४१ ॥
लक्षणं च पुराणानां व्रतानां च क्रमो यथा ।
वर्णानामाश्रमाणां च सदाचारविधिः कथं ॥ ४२ ॥
श्राद्धं कथं वा क्रियते प्रायश्चित्तविधिः कथं ।
एतत्सर्वं हि भगवन् पृष्टं वक्तुमिहार्हसि ॥ ४३ ॥
एवं मनोर्वचः श्रुत्वा भगवान्भास्करो द्विजाः ।
यत्पृष्टं तदशेषेण वक्तुं समुपचक्रमे ॥ ४४ ॥

इत्यादित्यपुराणे प्रथमोऽध्यायः ॥

It ends: श्रीदेव्युवाच ॥

आश्चर्यमिव मे भाति धूमव्याप्तमिदं जगत् ।
धूमस्य कारणं ब्रूहि देवदेव महेश्वर ॥

ईश्वर उवाच ॥

यत्र दारुवनं पुण्यं ममैवातीव वल्लभं ।
तत्र तिष्ठंति मुनयस्तपोनिष्ठा जितेंद्रियाः ॥
ऋविदित्वैव मां देवि शरीरक्लेशकारीणी(०रिणि) ।
तेषां मूर्ध्नि स्थितो धूमो व्याप्नोति सचराचरं ॥
कर्माणि यानि लोकेषु पुण्यफलानि बहूनि च ।
सर्वाणि निष्फलान्येव मामज्ञात्वैव पार्वति ॥

एवं देवस्य वचनं श्रुत्वामर्षमथाब्रवीत्(!) ।

देव्युवाच ॥

देवदेव महादेव मुनीनां भावितात्मनां ॥
अज्ञानस्य यथा व्याप्तिस्तामहं द्रष्टुमुत्सहे ।
एवं देव्या वचः श्रुत्वा भगवान्नीललोहितः ॥
विटवेषमथास्थाय ययौ दारुवनं प्रति ।
स्त्रीरूपधारी विष्णुश्च शंकरेण समागतः ॥
विष्णुना सह विश्वेशो देवदारुवनौकसः ।
मोहयन्मायया शंभुर्विचचार वने तदा ॥
मुनिस्त्रियः शिवं दृष्ट्वा मदनानलदीपिताः ।
त्यक्तलज्जा विवस्त्राश्च ययुस्ता अनुशंकरं ॥
स्त्रीरूपधारिणं विष्णुं सर्वे मुनिकुमारकाः ।
अन्वगच्छंत देवर्षे कामबाणप्रपीडिताः ॥
तदद्भुतं तदा ज्ञात्वा कुपिता मुनयस्तदा ।
लिंगहीनं हरं कृत्वा गोपवेषधरं हरिं ॥
तदाप्रभृति विप्रेंद्र शिवा मेखलसंज्ञिता ।
उभयोश्चैव संयोगः सर्वपापहरः शिवः ॥
इति श्रुत्वा तु देवर्षिर्ब्रह्मणो वचनं तदा ।
जगाम कर्तुं तीर्थानि शिवभक्तिपुरस्कृतः ॥
एतत्सौरं पुराणं ते यथावत्समुदीरितं ।
यच्छ्रुत्वा मनुजः सम्यग्गोसहस्रं फलं लभेत् ॥
किं तीर्थैस्तु प्रयागाद्यैः किं यज्ञैर्भूरिदक्षिणैः ।
यदि श्रुतं श्रद्दधानैः पुराणमिदमुत्तमं ॥
यत्र देवाधिदेवस्य माहात्म्यं कथ्यते विभोः ।
गिरीशस्य तु योगींद्राः किं तेन सदृशं भवेत् ॥
श्रद्दधानः शिवे भक्तो नियतः शृणुयादिदं ।
ब्राह्मणांश्शिवभक्तांश्च पुरस्कृत्य समाहितः ॥
समाप्य सकलं वेदे(r. वेदं) पूजयेद्वाचकं नरः ।
कनकेन सुशुद्धेन तथा चंदनखंडकैः ॥
विश्वेश्वरो महादेवः प्रीयतामिति भावतः ।
दद्याल्लक्षणं यथाशक्ति वाचकाय सचंदनं ॥
यद्येकाशीरमात्रापि दत्ता भूमिः शिवार्पिता ।
सा तारयति दातुर्हि सर्वजान्सकलानपि(पूर्व० ed.) ॥
श्रुत्वा ग्रंथमिमं सम्यग्दद्याद्दानानि शक्तितः ।
तान्यक्षयफलान्याहुर्मुनयो वेदवादिनः ॥

इति सौरपुराणे शिवतीर्थकथनं मुनिपत्निमोहननामा चतुःषष्टितमोऽध्यायः ॥ सौरपुराणं संपूर्णं ॥

In the colophons the name *Ādityapurāṇa*

occurs 13 times, *Saurapurāṇa* 43 times, and *Sūryapurāṇa* 7 times; whilst one gives no name at all. In the present MS. only some ten colophons give the titles of the chapters, descriptive of their contents.

The work has been published, by *Paṇḍit Kāśināṭha Śāstri Lele*, in the *Ānandāśrama* Sanskrit Series (Poona, 1889). It there, however, consists of 69 *adhyāyas*, four of which (viz. 38–40, 68)—marked by the editor himself as not contained in some MSS.—are wanting here, whilst two of them (67 and 69) make up the last *adhyāya* of this MS. As regards the remaining chapters of the edition, our MS. has them in the following order:—1–10, 14, 16, 15, 43, 11–13, 17–37, 41 (vv. 1–141), 41 (vv. 142–162), and *adhy.* 42 (making up *adhy.* 40 of MS. with an introductory *śloka*: शिवः शिवप्रदो नित्यं हरो हरतु किल्बिषं । भवो भवार्तिनाशाय शंकरः शंकरोऽस्तु वः॥ सूत उवाच। जिज्ञासार्थं हरेर्भक्त्या०), 44–66, 67 and 69.

Rāj. Mitra, Cat. of Bikaner MSS., p. 182, describes a MS. of the *Ādityapurāṇa*, consisting of 65 *adhyāyas*; and states that it is different from the *Saurapurāṇa*. In the enumeration of 18 *Upapurāṇas*, in the *Devī-bhāgavata* (see Wilson's Works, *Vishṇupurāṇa*, i., p. lxxxvii.), indeed, both an *Āditya* and a *Saura Purāṇa* occur; whilst the list given in the *Revākhaṇḍa* of the *Skandapurāṇa* includes only the *Saurapurāṇa*. The title '*Saurapurāṇa*' is also sometimes applied to the *Brahma* or *Ādipurāṇa* (Wilson, ib., p. xxvii.), which, however, is one of the great *Purāṇas*. Hence the Poona editor, in the colophons, calls this work '*śrī-Brahmapurāṇopapurāṇa śrī-Saura*.'

The fragment of a *śrāddha* ritual, in connection with this *Purāṇa*, contained in the Berlin MS. (Cat., no. 1127), does not seem to occur in this MS. [GAIKAWAR.]

3338.

650. Foll. 80; size 13¼ in. by 4¼ in.; modern Bengalī handwriting; eight lines in a page.

Kalkipurāṇa, in 35 *adhyāyas*, describing the deeds of *Vishṇu* to be performed in the coming tenth *avatāra*, at the end of the *Kali-yuga*, when he will be born as the son of *Vishṇuyaśas* and *Sumati* at *Śambhalagrāma*.

In the colophons the work is constantly called '*Kalkipurāṇa anubhāgavata bhavishya*,' as if it were intended as a continuation of the *Bhāgavata-purāṇa* referring to future events.

It begins:

नारायणं नमस्कृत्य नरं चैव नरोत्तमं ।
देवीं सरस्वतीं चैव ततो जयमुदीरयेत् ॥

सेन्द्रा देवगणा मुनीश्वरजना लोकाः सपालाः सदा
स्वं स्वं कर्म सुसिद्धये प्रतिदिनं भक्त्या भजन्त्युत्तमाः ।
तं विघ्नेशमनन्तमच्युतमजं सर्वज्ञसर्वाश्रयं
वन्दे वैदिकतान्त्रिकादिविधिभिः शास्त्रैः पुरो वन्दितं ॥

यद्दोर्दण्डकरालसर्पकवलज्वालाज्वलद्विग्रहा
नेष्युः (नेतुः ed.) सत्करवालदत्तदलिता (०दण्डदलिता [ed.) भूपाः क्षितिक्षोभकाः ।
शश्वत्सैन्यववाहनो द्विजजनिः कल्किः परात्मा हरिः
पायात्सत्ययुगादिकृत्स भगवान्धर्मप्रवृत्तिप्रियः ॥

इति सूतवचः श्रुत्वा नैमिषारण्यवासिनः ।
शौनकाद्या महाभागाः पप्रच्छुस्तं कथामिमां ॥

हे सूत सर्वधर्मज्ञ लोमहर्षणपुत्रक ।
त्रिकालज्ञ पुराणज्ञ वद भागवतीं कथां ॥

कः कल्किः कुत्र वा जातो जगतामीश्वरः प्रभुः ।
कथं वा नित्यधर्मस्य विनाशः कलिना कृतः ॥

इति तेषां वचः श्रुत्वा सूतो ध्यात्वा हरिं प्रभुं ।
स हर्षपुलकोद्भिन्नसर्वाङ्गः प्राह तान्मुनीन् ॥

सूत उवाच ।

शृणुध्वमिदमाख्यानं भविष्यं परमाद्भुतं ।
कथितं ब्रह्मणा पूर्वं नारदाय विपृच्छते ॥

नारदः प्राह मुनये व्यासायामिततेजसा ।
स व्यासो निजपुत्राय ब्रह्मरताय धीमते ॥

स चाभिमन्युपुत्राय विष्णुरताय संसदि ।
प्राह भागवतान्धर्मानष्टादशमहस्रकान् ॥ ०

The story begins with the prophecy of *Vishṇu's* birth as *Kalki* ('*kalkavināśārtham*'), and accompanies the hero, through his youth and marriage with *Padmā*, on to his achievements in his struggles with *mlecchas* and demons. 1. *kalivivaraṇam*, fol. 4*a*; 2. *kalki-janmopanayanam*, fol. 6*b*; 3. *kalkivaralābha*, fol. 8*b*; 4. *haravarapradānam*, fol. 11*a*; 5. *padmāsvayaṃvare bhūpānāṃ strītvakathanam*, fol. 13*a*; 6. *śukapadmāsaṃvāda*, fol. 15*a*; 7. *haribhaktivivaraṇam*, fol. 17*a*; 8. *kalky-āgamanavarṇanam*, fol. 19*b*; 9. *padmākalki-sākshātsaṃvādaḥ*, fol. 22*a*; 10. *nṛipāṇāṃ stavaḥ*, fol. 24*a*; 11. *anantamāyādarśanam*, fol. 27*a*; 12. *anantamāyānirasanam*, fol. 29*b*; 13. *buddhanigrahe kīkaṭapuragamanam*, fol. 32*a*; 14. *bauddhayuddham*, fol. 34*b*; 15. *mlecchanidhanam*, fol. 36*b*; 16. *kuthodarīvadhānantaramunidarśanam*, fol. 39*b*; 17. *sūryavaṃśānuvarṇane śrīrāmacaritaṃ*, fol. 44*a*; 18. *candravaṃśānukīrtanam*, fol. 46*b*; 19. *kṛitayugāgamanam*, fol. 47*b*; 20. *kalkisenāsaṃgrāmaḥ*, fol. 50*a*; 21. *kokavikokādīnāṃ vadhaḥ*, fol. 52*b*; 22. *śaśidhvaja-kalkisenayor yuddham*, fol. 55*a*; 23. *kalkikṛitānām ānayaḥ*, fol. 56*a*; 24. *kalkinā ramāvivāhaḥ*, fol. 58*b*; 25. *nṛipagaṇaśaśidhvajasaṃvāde jātismaratvakathanam*, fol. 61*a*; 26. *haribhaktamāhātmyam*, fol. 62*b*; 27. *śaśidhvajeritacakramaraṇākhyānam*, fol. 75*b*; 28. *vishakanyāmokshakṛitadharmapravṛittikathanam*, fol. 67*a*; 29. *māyāstavaḥ*, fol. 68*a*; 30. *vishṇuyaśaso mokshorāmadarśanaṃ ca*, fol. 71*a*; 31. *rukmiṇīvratam*, fol. 73*a*; 32. *kalkivarṇanam*, fol. 75*a*; 33. *kalkiniryāṇam*, fol. 77*a*; 34. *gaṅgāstavaḥ*, fol. 78*a*; 35. (*śukamārkaṇḍeyasaṃvāde 'dharmavaṃśakathanaṃ kaleś ca vivaraṇam*) ends:

आलोक्य सर्वशास्त्राणि विचार्य च पुनः पुनः ।
इदमेव सुनिष्पन्नं ध्येयो नारायणः सदा ॥

वेदे रामायणे चैव पुराणे भारते तथा ।
आदावन्ते च मध्ये च हरिः सर्वत्र गीयते ॥

सजलजलददेहो वातवेगैर्वराह(०वेगैकवाहः ed.)-
प्रमथितकरवालः सर्वलोकैकपालः ।
कलिकुलवलहन्ता सत्यधर्मप्रणेता
कलयतु कुशलं वः कल्किरूपः स भूपः ॥

Two editions of the work have been published by *Jaganmohana Tarkālaṃkāra* (Calc. 1870, 1873). The work is there divided into three *aṃśa* of 7, 7, and 21 *adhyāyas* respectively. [H. T. Colebrooke.]

3339.

2943. Foll. 308; size 19½ in. by 4½ in.; good, modern Bengalī handwriting; eight lines in a page.

Kālikāpurāṇa [A], a semi-tantric work, recounting the life and exploits of the *Devī*, and inculcating devotion to her in one or the other of her numerous forms; and classed as one of the *Upapurāṇas*. See H. H. Wilson, *Vishṇupurāṇa*, (in Works) i., pp. lxxxvii., lxxxix.

It begins:

यद्योगिभिर्भवभयार्तिविनाशयोग्यम्
आसाद्य वन्दितमतीव विविक्तचित्तैः ।
तद्वः पुनातु हरिपादसरोजयुग्मम्
आविर्भवत्क्रमविलङ्घितभूर्भुवःस्वः ॥ १ ॥*

सा पातु वः सकलयोगिजनस्य चित्ते
ऽविद्यातमिस्रतरणिर्मतिमुक्तिहेतुः(०र्यति० ed.) ।
या वान्यजन्तुनिवहस्य विमोहनीति
माया विधोर्जनुषि(विभो० ed.) क्षुद्रसुबुद्धिहन्त्री॥२॥

ईश्वरं जगतामाद्यं प्रणम्य पुरुषोत्तमं ।
नित्यज्ञानमयं वक्ष्ये पुराणं कालिकाह्वयं ॥

मार्कण्डेयं मुनिश्रेष्ठं स्थितं हिमधरान्तिके ।
मुनयः परिपप्रच्छुः प्रणम्य कमठादयः ॥
भगवन् सम्यगाख्यातं सर्वशास्त्राणि तत्त्वतः ।
वेदान्सर्वांस्तथा साङ्गान्सारभूतं प्रमथ्य च ॥

* This is also the first verse of the *Mārkaṇḍeya-purāṇa*.

सर्ववेदेषु शास्त्रेषु यो यो नः संशयो ऽभवत् ।
स स च्छिन्नस्त्वया ब्रह्मन् सवित्रेव तमश्चयः ॥

जैवातृकाग्र्य भवतः प्रसादाद् द्विजसत्तम ।
निःसंशया वयं जाता वेदे शास्त्रे च सर्वशः ॥

कृतकृत्या वयं ब्रह्मंस्त्वत्तो ऽधीत्य समन्ततः ।
सरहस्यं धर्मशास्त्रं यदगादि स्वयंभुवा ॥

भूयस्तच्छ्रोतुमिच्छामो हरं कालो पुरा कथं ।
मोहयामास यतिनं सतीरूपेण चेश्वरं ॥

सर्वदा ध्याननिलयं यमिनं यतिनां वरं ।
कथं संक्षोभयामास संसारविमुखं हरं ॥

सती वा कथमुत्पन्ना हरदारा सुशोभना(दक्षदारा° [B C D; दक्षदारेषु शोभना ed.) ।
कथं मनो हरश्चक्रे दारग्रहणकर्मणि ॥

कथं वा दक्षकोपेन त्यक्तदेहा सती पुरा ।
हिमवन्नगया जाता भूयो वा कथमागता ॥

कथमर्धशरीरं साहरत्स्मररिपोः पुनः ।
एतत्सर्वं समाचक्ष्व विस्तरेण द्विजोत्तम ॥

नान्यो ऽस्ति संशयच्छेत्ता त्वत्समो न भविष्यति ।
यथा जानीम विप्रेन्द्र तत्कुरुष्वैतदात्मवित् (ed., A [B C; °ष्व मदर्थवित् D) ॥

मार्कण्डेय उवाच ।

शृणुतं मुनयः सर्वे गुह्याद्गुह्यतरं परं (शृणुध्वं° मम
पुण्यं शुभकरं सम्यग्ज्ञानदं कामदं परं ॥° [ed.)।

Whilst Wilson, *Vishṇup.*, p. lvii., counts 98 chapters, the present MS. (which presents, on the whole, the most correct text) consists of 90 chapters, numbered throughout in figures, and in many cases also in words. But, the number 56 occurring twice in successive colophons (foll. 176*a* and 179*a*), there would thus actually be 91 chapters.

1. *Kāmaprādurbhāva*, fol. 3*b*; 2–50. without special title (exc. 16. *satīdehatyāga*, fol. 40*b*; 46. *ardhanārīcaritam*, fol. 143*a*); 51. *iti kālikāpurāṇe* 51 (50 marg. B; *kāl. pañcāśo 'dhyāyaḥ*, C, D), fol. 160*b*; 52. *kāl.* 52 (51 marg. B; *kāl. pañcāśo 'dhyāyaḥ*, C, D), fol. 168*a*; 53. *iti kālikāpurāṇe mahāmāyāmantrakalpe aṣhṭādaśapaṭaloddhāre* 53 (°*paṭale dvātriṃśo 'dhyāyaḥ*, B, C, D), fol. 169*b*; 54. *kālikāpurāṇe māyākalpe* 54 (*kālikāpurāṇe trayastriṃśo 'dhyāyaḥ*, B, C, D), fol. 171*a*; 55. *kāl.* 55 (*kāl. aṣhṭādaśapaṭaloddhāre mahāmāyākalpe catustriṃśo 'dhyāyaḥ*, B, C, D), fol. 172*b*; 56. (*aurvasagarasaṃvāde bhairavopākhyāne aṣhṭādaśapaṭaloddhāre*, B) *mahāmāyākalpa*, fol. 176*a*; 56.* *mahāmāyākavacam*, fol. 179*a*; 57. (*uttaratantre*, B) *pūjākalpa*, fol. 186*a*; 58. *tridevārcanam*, fol. 188*b*; 59. *pavitrāropaṇam*, fol. 191*b*; 60. *mahishāsurotpatti*, fol. 197*b*; 61. *bhadrakālyādipūjāvidhi*, fol. 201*b*; 62. *kāmākhyātantropākhyānam*, fol. 207*a*; 63. *tripurāmantroddhāra*, fol. 214*a*; 64. *kubjikāpūjākrama*, fol. 217*a*; 65. *kāmākhyāpūjanaphalam*, fol. 219*a*; 66. (*mudrādhyāya*), fol. 223*b*; 67. *bali*(*dāna*)*nirṇaya* (or *Rudhirādhyāya*, translated by W. C. Blaquire, As. Res., v., p. 371 seq.), fol. 230*b*; 68. (*shoḍaśopacāravidhi*), fol. 233*a*; 69. *shoḍaśopacāranirṇaya*, fol. 238*b*; 70. fol. 240*a*; 71. *āsanādishoḍaśopacāranirṇaya*, fol. 241*a*; 72. *kāmākhyāyāḥ prabhāvavarṇane nīlakūṭācalakathanaprastāve kāmākhyākavacam*, fol. 244*a*; 73. *mātrikānyāsa*, fol. 245*a*; 74. *tripurabhairavībālātripurākalpa*, fol. 253*b*; 75. *tripurākavacam*, fol. 257*a*; 76. fol. 261*b*; 77. *vetālabhairavamahāsiddhi*, fol. 263*a*; 78. *hayagrīvapīṭhavarṇanam*, fol. 266*b*; 79–81. *kāmarūpapīṭhanirṇaya*, foll. 272*b*, 279*a*, 280*b*; 82. *jāmadagnyopākhyānam*, fol. 283*b*; 83. *aurvasagarasaṃvāde kāmarūpapīṭhanirṇaye lauhityaparaśurāmotpattikathanam*, fol. 285*a*; 84. *rājanītiviśesha*, fol. 289*b*; 85. (*nīrājanavidhi*), fol. 292*a*; 86. *pushyābhisheka*, fol. 297*a*; 87. *aurvasagarasaṃvāde pushyābhishekaḥ* (*śakrotthānadhvajotsavavidhi*, B, C), fol. 299*a*; 88. *rājanītisadācāraviśeshādikam*, fol. 301*b*; 89. *bhairavavaṃśānukīrtanam*, fol. 307*a*; 90. (*vetālasaṃtānam*).

The Bombay edition (1891), which the editor was able to collate at the last moment, contains practically the same text as our MS. It counts 93 *adhyāyas*; but in this numbering nos. 66 and 67 have been omitted, and no. 76 occurs twice (viz. for *adhys.* 71 and 72 of A); whilst *adhys.* 24 and 62 of our MS. are broken up into two *adhys.* each (viz. 24, 25, and 64, 65 respectively); and *adhys.* 76 and 77 of our MS., on the other hand, form a single *adhyāya* in the edition (viz. *adhy.* 80; vv. 1–126*a*, 126*b*–159 respectively).

In the chapter on *rājanīti* we read (fol. 285*b*):

पञ्चेन्द्रियाणि पञ्चाश्वाः शरीरं रथ उच्यते ।
आत्मा रथी कशा ज्ञानं सारथिर्मन उच्यते ॥
अश्वान् सुदान्तान् कुर्वीरन् (कुर्वीत ed.) सारथिं चात्मनो
कशा दृढा सदा कार्या शरीरस्थिरता तथा ॥ [वशं ।
अदांतांस्तु (अदांतस्तं BCD) समारुह्य सैन्धवान्स्यन्दनी-
अश्वानामिच्छया गच्छत्युत्पथं प्रतिपद्यते ॥ [यथा ।
तत्रावशः सारथिस्तु स्वेच्छया प्रेरयन्हयान् ।
नयेत्परवशं सम्यग्रथिनं (°क् श्रीयुतं ib., °ग्रथितं ed.)
तथेन्द्रियाणि नृपतिर्विषयाणां परिग्रहे । [वीरमप्युत ॥
स्ववश्यानि (सु° BCD) प्रकुर्वीत मनोज्ञानं दृढं तथा ॥
ज्ञाने दृढे कशायां वा दृढायां नृपसत्तम ।
सारथिः स्ववशो (सु° ib.) दान्तानीशः प्रेरयितुं हयान् ॥
अतो नृपः स्वेन्द्रियाणि वशे कृत्वा मनस्तथा ।
ज्ञानमार्गमधिष्ठाय प्रकुर्वीतात्मनो हितं ॥
भोक्तव्यं (?°व्ये) स्वेच्छया भूपो न कुर्याल्लोलुपां रसां
[(°ल्लोभमासवे ed.) ।
द्रष्टव्यमिति द्रष्टव्यं न (नो BCD) द्रष्टव्यं च स्वेच्छया ॥
श्रोतव्यमिति श्रोतव्यं नाधिकं श्रवणे चरेत् ।
शास्त्रतत्त्वमृते धीरः श्रुतिवश्यो भवेन्न हि ॥ °

The MS. ends:

इति वः कथितं पुण्यं पुराणं कालिकाह्वयं ।
मन्त्रवेदमयं (मन्त्रयन्त्रमयं ed.) शुद्धं ज्ञानदं कामदं परं ॥
इति गुह्यतमं लोके वेदेषु च सदा (तथा ed. यथा BCD)
[द्विजाः ।
देवगन्धर्वपित्राद्यैः (°सिद्धाद्यैः ed.) स्मृहणीयमिदं सदा ॥
अधीतं च श्रुतं सम्यो वशिष्ठेन महात्मना ।
इदं पुराणममृतं कालिकाह्वयमुत्तमं ।
तेन गुप्तमिदं पूर्वं (सर्वं ed.) कामरूपे सुरालये ॥
तदिदानीं समाख्यातं व्यक्तीकृत्य महर्षयः ।
युष्माभिरपि नो देयं गोप्यं लोकेषु सर्वदा ॥
शठाय चलचित्ताय नास्तिकायाजितात्मने ।
भक्तिश्रद्धाविहीनाय न दातव्यं कदाचन ॥
इदं सकृत्पठेद्यस्तु पुराणं कालिकाह्वयं ।
स कामान्प्राप्य शेषे तु ततो मोक्षमवाप्नुयात्* ॥
मंदिरे लिखितं यस्य पुराणमिदमुत्तमं ।
सदा तिष्ठति नो तस्य विघ्नः संजायते द्विजाः ॥
यो ऽधीते ऽहन्यहन्येतद्गुह्यतन्त्रमिदं परं ।
अधीताः सकला वेदास्तेनेह द्विजसत्तमाः ॥
तस्मात्रैवाधिको ऽन्यो ऽस्ति कृतकृत्यो विचक्षणः ।
स सुखी बलवान् लोके दीर्घायुरपि जायते ॥
यो लोकमीशः सततं (लोक ईशः सकलं BCD) बिभर्ति
यः पालयत्यन्तकरस्तथान्ते ।
इदं समस्तं भ्रममध्रमं वा (°लभस्तं हि समुद्रसन्ना BCD)
यदीयरूपं च नमो ऽस्तु तस्मै ॥
प्रवीणपुरुषौ (प्रधान° ed., B C D) यस्य प्रपञ्चौ
[(°पुरुषो °प्रपञ्चो ed.) योगिनां हृदि ।
यः पुराणाधिपो (पुराणो ऽधिपो B C D) विष्णुः प्र-
[सीदतु स वः (सतां B C D) स्थितः ॥
यो हेतुरग्र्यपुरुषः पुराणः
सनातनः शाश्वत ईश्वरः परः ।
पुराणकृद् वेदपुराणवेद्यः (पुराणवेद्यः पुरुषोत्तमश्च BCD)
प्रस्तौमि तं नौमि पुराणशेषं ॥
इति सकलजगद्बिभर्ति या सा (यासां ed.)
मधुरिपुमोहकरीन्दिरा (°करी रमा ed.) स्वरूपा ।
रमयति च हरं शिवा स्वरूपा
वितरतु वो विभवं शुभानि माया ॥

इति श्रीकालिकापुराणं महामायामाहात्म्यसूचकं समाप्तं ॥९०॥

Foll. 97–102 have been pasted in by the binder upside down, and in reverse order.

Cf. Aufrecht, Cat. Bodl., no. 132; Rāj. Mitra, Notices, i., p. 80.

Prof. R. v. Roth, Cat. of Tübingen Sansk.

---

* स कामानखिलान्प्राप्य शेषे ऽमृतमवाप्नुयात् ॥ ed., B C D.

MSS., p. 13, remarks on this work: 'An examination of this *Purāṇa*, from the point of view of its doctrines rather than its legends, might be expected to add considerably to our knowledge of the modern development of religious life in India. It is incredible that the *Śakti*-cult should at all time have been based only on absurd and extravagant fancies and excesses. Three fourths of the inhabitants of Bengal are now adherents of this most debased cult (Wilson, Works, i., p. 240).'

[Coll. of Fort William.]

3340.

952. Foll. 353; size 11 in. by 5¼ in.; fair Devanāgarī writing of (for the most part) 1687 A.D.; 12–15 lines in a page.

Kālikāpurāṇa. [B.]

The MS. originally consisted of 388 leaves, of which foll. 183–275 were lost and replaced by 59 leaves (numbered 183–241), written in the latter part of last century; after which the original pagination continues from 276 to 388; fol. 369 being, however, wanting.

In the present MS. only a few chapters at the beginning are numbered in the colophons, a later hand having, however, supplied the figures (though not always correctly) after the colophons or in the margin, for the greater part of the work. This and the following two MSS. have evidently been derived from the same original.

After the final colophon there are six additional devotional verses, followed by the date: संवत् १७४४ समय जेठमुदि त्रयोदशी ॥

On fol. 1*a* the work is called बृहत्कालीपुराणं (संख्या १२०००).

[H. T. Colebrooke.]

3341.

919. Foll. 236 (and an extra leaf between foll. 96 and 97); size 12¼ in. by 6¼ in.; fair Devanāgarī writing of 1801 A.D.; thirteen lines in a page.

The same work. [C.]

The chapters are numbered in the colophons (mostly in Hindī numerals) as far as *adhy.* 50 (fol. 121*a*), followed by another ch. 50 (fol. 126*b*) corresponding to ch. 52 of MS. A, the discrepancy in the numbering by one ch. up to here being caused by this MS. counting two chapters 28 (see also above, no. 3339).

In comparing the MSS., several omissions have been noticed in this copy, *e.g.* fol. 97 (partly blank), where the end of A's ch. 42 and beginning of 43; fol. 163*a*, l. 10, where the end of 64 and beginning of 65; and fol. 183*b*, l. 5, where the end of 72 and beginning of 73 have been omitted. The MS. is, however, more easily referred to than B and D.

[H. T. Colebrooke.]

3342.

1515. Foll. 286; size 12 in. by 6 in.; fair Devanāgarī writing of 1804 A.D.; thirteen lines in a page.

The same work. [D.]

[H. T. Colebrooke.]

3343.

2563. Foll. 110; size 13¼ in. by 7½ in.; fair, modern Devanāgarī writing; thirteen lines in a page.

Fragment of the *Kālikāpurāṇa*, reaching as far as fol. 134 (chap. 45) of MS. A.

[?]

3344.

2488. Foll. 345; size 11 in. by $6\frac{3}{4}$ in.; fair, modern Devanāgarī writing; ten lines in a page.

Kālikāpurāṇa, also called *Kālyā*(?*Kālī*)-*purāṇa* and *Satīpurāṇa*, a modern compilation of legends connected with *Śiva*, and his consort *Mahādevī* whose claims to worship are especially urged; composed in rather incorrect Sanskrit.

The legends are told by the *Muni Anilāda* (*Pavanāda, Marutāda, Śvasanāda*) to the *Ṛishi Tṛiṇabindu* (often addressed as 'Son of *Satī*'), who meets him in the *Vindhya* mountains, near *Rudrapura* and the hermitage of the *Ṛishi Toraṇa*.

It begins: ओं नमो विघ्नवल्लीविध्वंसिने नमः । शिवाय नमः ॥

प्रणम्य देवमीशानं जन्मस्थित्यंतकारणं ।
आदिदेवमजं शांतमष्टमूर्तिं त्रिलोचनं ॥ १ ॥

वागधीजननीं पुंसां सितकायां सितांबरां ।
सितचंदनदिग्धांगीं देवीं कविसरस्वतीं ॥ २ ॥

मातंगवक्त्रं खिल लोलनेत्रं सिंदूरवर्णं मदधौतगल्लं ।
बुद्धीशमीशात्मजमादिदेवं तथैव पुंसां प्रणतांघ्रिघातं॥३॥

पाह्येतत् तमसा कृत्स्नं जगदव्यक्तजन्मजं ।
यो धत्ते बहुरूपेण तमपोह(?°पोह) मलापहं ॥ ४ ॥

यस्य सो ऽव्यक्तजन्मा च रजसैवाखिलं जगत् ।
सृजंश्चतुर्मुखो देवो लोकेशं च जगद्गुरुं ॥ ५ ॥

या जगत्तारिणी देवी भक्तानामभयप्रदा ।
गौर्व्यांगजांजनां भासां(?) कालीं कंटकभेदिनीं ॥ ६ ॥

सुरा नरास्ते ऽतिभयेन भीषितास्
ते वेपमाना भयमग्नचेतसः ।
नमंति यस्याश्चरणौ जयार्थिनः
पायात्तु सा वो जननी जयार्थिनां ॥ ७ ॥

यावजाविह संभूतौ वेदव्यासौ पृथक् पृथक् ।
तयोरेकः क्वचित्काले तृणबिंदुरजायत ॥ ८ ॥

पारिपात्रं ययौ सो हि सर्वशास्त्रविशारदः ।
ऋषिसंघैः समायुक्तो रक्तोत्पलदलेक्षणैः ॥ ९ ॥

तत्राश्रमपदं दिव्यं अनिलादस्य धीमतः ।
नानावृक्षसमाकीर्णं ददृशुर्मुनिसेवितं ॥ १० ॥

Then follows a long description of the woodland scenery and the hermitage:

उदयार्केण राजंतं ददृशे तोरणं मुनिं ।
सितचंदनलिप्तांगं दिव्यपुष्पैरलंकृतं ॥ ३५ ॥
वासितं दिव्यधूपेन घंटाचामरसेवितं ।
तत्राश्रमपदे रम्ये प्रासादं रत्नभूषितं ॥ ३६ ॥ ० ५३ ॥
तं दृष्ट्वा जरदीशानं तृणबिंदुर्महायशाः ।
अवाप परमां तुष्टिं सिद्धिं लब्ध्वा यथामनः ॥ ५४ ॥
जगदादिं ततो नत्वा जानुभ्यां पीठ्य चावनीं ।
प्रणम्य दंडवद्भूमौ प्रहृष्टः स मुनिस्तदा ॥ ५५ ॥
अहो ऽहमद्य प्रविमुक्तपापः प्रपश्यतो देवमहेश्वरस्य ।
नमामि देवं प्रतिमुक्तमूर्तिं अवाप्तकामो हृदि संस्थितो
[हि ॥ ५६ ॥ ० ७१ ॥

इति श्रीमहापुराणे कालिकामाहात्म्ये अनिलाददर्शनो नाम प्रथमो ऽध्यायः ॥

यौ तौ पूर्वतरौ धन्यौ मुनिवृंदैः सुपूजितौ ।
त्रिधा प्रदक्षिणीकृत्य अनिलादस्य धीमतः ॥ १ ॥
अभिवाद्य ततः पादौ तृणबिंदुर्महातपाः ।
उपविष्टो वदत्येवं पवनादं महामुनिं ॥ २ ॥
कृतकृत्यो ऽस्मि संजातो दर्शनात्तव मानद ।
लब्ध्वामृतं यथा जंतुस्तथाहमद्य मानद ॥ ३ ॥
अद्य प्रकाशसंयुक्तो ऽहं त्वां प्राप्य मनूत्तम ।
यथा वह्निश्चक्रवाको रविं प्राप्य तथैव च ॥ ४ ॥
गतो बहुतरः कालो मम त्वां ध्यायतो [ऽन]घ ।
दर्शनं मुनिशार्दूल द्विरेफस्येव पंकजं ॥ ५ ॥
आगतो ऽस्मि समीपं ते [महा]देवस्य चार्चने ।
श्रुत्वा त्वामागतं चात्र साभिलाषः कुतूहलात् ॥ ६ ॥
प्रष्टुकामो ऽस्मि ते ब्रह्मन् संशयान्मरुताशन ।
पृच्छामि भवदादेशात् किंचिद्यत्तु हृदि स्थितं ॥७॥०२३॥
सावित्री वाथ गायत्री शची लक्ष्मी[:] सरस्वती ।
अन्यापि देवयोषा च यामर्चंति गृहे गृहे ॥ २४ ॥
पूर्वं सतीति विख्याता कामदा परमेश्वरी ।
कथं सा भद्रकालीति कथं काली परा परा ॥ २५ ॥
कथं स्कंदारणी देवी पृथिव्यां पापनाशनी ।
अवतीर्णा हिमाद्रौ तु रेवादक्षिणतस्तथा ॥ २६ ॥

कस्मिंश्चकार सा देवी रतिं स्थाने महेश्वरी ।
कथं सा तु द्विधा भूता विष्णोरंशसमुद्भवा ॥ २७ ॥ °

The work consists of some 120 sections (or 63, if only those are counted which are actually called *adhyāyas*, though the other colophons also usually end in *nāma* with *adhyāyaḥ* understood), only the first 33 of which are actually, though not always correctly, numbered. We subjoin the title of the next 24 *adhyāyas* :—

2. इति श्रीकालिकापुराणे द्वि° fol. 10*a*; 3. इति श्रीकाल्यावतारे(!) श्रीपार्वत्यावतारो(!) नाम° fol. 13*a*; 4. इति श्रीकालिकापुराणे श्रीशिवदर्शनो नाम° fol. 16*a*; 5. इति श्रीकालिका° गौरीचरप्रदानो° fol. 18*b*; 6. इति श्रीकल्यापुराणे(!) उपकर्मणि वेदिनिर्माणो° fol. 21*a*; 7. इति श्रीकालिकापुराणे सकलसुराप्रयत्नेन श्रीनंदिप्रणतिवचो° fol. 25*a*; 8. इति श्रीकालिकापुराणे ब्रह्मांडे कमलयोनेर्ज-गत्स्रापनो(!)° fol. 27*a*; 9. (numbered 11) इति श्रीकालिकापुराणे विवाहे धर्मागमनो° fol. 30*a*; 10. (12.) इति° विवाहे उमाभिषेको° fol. 31*b*; 11. (13.) इति° गौरीविवाहे मंडपदर्शनो fol. 32*a*; 12. (14.) इति का° गौ° श्रीदेव्या आभरणप्रेषणो° fol. 33*b*; 13. (15.) इति का° गौ° भोजनदेशदर्शनो° fol. 35*a*; 14. (16.) इति का° चराचरणसंतर्पणो fol. 35*b*; [15. (17.)?]; 16. (18.) इति का° पार्वतीपरिणयनो° fol. 38*a*; 17. (19.) इति का° मंदारमंनिवेशो° fol. 39*a*; 18. (20.) इति का° मंदरपश्चरणो देवमंस्तवनो° fol. 40*a*; 19. (not numbered) इति श्रीका° मंदरवरप्रदो° fol. 41*a*; 20. श्रीकाल्याकापुराणे(!) श्रीक्षमागमनो° fol. 42*a*; 21. इति श्रीकाल्यापुराणे हुताशनवाक्यं fol. 43*b*; 22. इति श्रीकाल्या° श्रीहरालयमग्ने प्रवेशनं fol. 46*a*; 23. इति श्रीकाल्या° नंदीयत्नप्रवेषणो° fol. 50*a*; 24. °गर्भविमोचनो° fol. 52*a*; 25. °श्रीकुमारकार्त्तिकेयस्तवनो° fol. 54*a*. In this way the name of the *Purāṇa* varies constantly; whilst from fol. 105 (and esp. after fol. 160) onwards the title *Satī-purāṇa* (or abbreviated *śrī sa*°) also appears very frequently, *e.g.* इति श्रीमतीपुराणे यशोवतीवाक्यं fol. 105*a*; इति श्रीस° सहस्रार्जुनवधो नामाध्यायः fol. 231*b*.

Fol. 150*a* begins a *Śiva-sahasranāma*, followed by legends of *Rāvaṇa*, coupled, from fol. 183, with the story of *Kārtavīrya—Arjuna*, or *Sahasrārjuna*, as he is generally called here on account of his 1000 arms—king of the *Haihayas*, by whose capital, Māhishmatī on the Revā (Narmadā), the demon passes on his way from Kailāsa—where *Devī* has uttered a curse against him—to Laṅkā. The king is surprised by the demon's retinue whilst bathing in the river with his wives (the chief of whom is *Prabhāvatī*); a fight ensues, and *Rāvaṇa* is taken prisoner and cast into the palace dungeon, but is ultimately released by his relatives and Brāhman. One day the king, whilst diverting himself with his harem in the *Vindhya* mountains, makes a stay at *Jamadagni's* hermitage, and, through the 'wish-granting' power of *Surabhī*, lent by the gods to the sage for his offerings, the latter miraculously produces from *Surabhī*, and presents him with, a lovely damsel (*Śvetaprabhā*), on whom the king subsequently begets four sons, who are therefore sometimes called '*gosutā-sutāḥ*,' sons of the daughter of the cow. After a time the king, however, gets a craving for the precious '*kāmadhenu*,' which he believes would be of better use in a royal palace than in a hermitage, and, through his domestic priest *Anuloma* (or *Vāmana*), asks the *Ṛishi* to give up the cow to him, or at least lend it to him. The sage, however, refuses point-blank, whereupon the king, by his maternal uncle, *Haṃsasena*, has *Surabhī* driven forcibly from the wood to his palace :—

सापि या कामदा धेनुः संप्राप्यायाममर्दिता(?) ।
रुदमाना तु तैर्दुष्टैर्जमदग्नेः पुरः स्थिता ॥
परित्यक्तेति भाषंती किं वैगुण्यं मया कृतं ।
अपराधो ऽथवा निंद्यं एतन्मे वक्तुमर्हसि ॥

न प्राप्ता होमवेलायां किमहं ते विधायिनी ।
येनाहं पादमूलाभ्यां तया सत्यवतीसुत ॥

नीताहं नृपदूतैस्तु ताड्यमाना वने चरन्(!) ।
आकृष्याकृष्य शृंगाभ्यां कर्णाभ्यां च विशेषतः ॥

दृष्ट्वा तु सुरभीं तां स रुदतीं पुरतः स्थितां ।
जमदग्निरुवाचेदं करुणं करुणान्वितः ॥

नाहं त्यजामि भद्रे त्वां न च त्वमपरीधिनी ।
न च वैगुण्यता वास्ति सदा त्वं मे हितैषिणी ॥

बलवान् कार्तवीर्यो हि क्षत्रियो बलदर्पितः ।
नयेत्त्वां सो बलाद्भद्रे वदस्व किं करोम्यहं ॥

The king, being informed that *Jamadagni* has followed the cow and is staying on the palace grounds, orders his young wife not to visit her 'father'; and on her disobeying his order, conceives a violent hatred against his sons, who thereupon take refuge with *Jamadagni's* son, *Paraśurāma* (or *Parśurāma*, as often called here), who, as their family adviser, *Garga* (*daivajña*), forsees, is about to wreak his revenge on the *Kshatriya* race for the outrage committed upon his father.

Then follows an account of the contest between *Kārtavīrya* and *Paraśurāma*, foll. 204*a*–236*b*. Meanwhile the four(?) princes—called *Indrasena*, *Indragupta*, *Bhadrasena* and *Dharmapāla*—had journeyed to the city of Kānakhalī in the Himālaya, and had been received hospitably in *Paraśurāma's* hermitage. Whilst strolling about the hills on the Ganges, *Dharmapāla* finds a wonderful shining stone, and makes therefrom a brass mirror (*darpaṇaṃ kāṃsajam* or *kāṃśajam*), by looking into which all guilt is cleansed away. Their host then instructs them in the nature and manufacture of metals, as well as in the science of archery. Their knowledge of the former subject, thus acquired, is presently supplemented by *Śiva*, who at this time pays a visit to *Paraśurāma*, and adds some remarks on scales and trade morals (fol. 241*a*):—

वृत्तादेव भविष्यंति भाजनादीन्यनेकशः ।
त्रपुताम्रावुभावेतौ द्विसप्तभागसंयुतौ(!) ॥

अग्निना धम्यमानौ तु ब्रह्मांशं जग्मतुः क्रमात् ।
मया धर्मो हि संसृष्टो लोकप्रत्ययहेतुना ॥

तुलारूपेण चोर्व्यां तु सर्वेषां तुलधर्मिणां ।
चतुर्विंशाक्षरा देव्या गायत्रीसदृशा तुला ॥

तस्यमकाक्षरं(?तस्यामेका°) ज्ञेयं मध्ये तु मितिलक्षणं ।
सा मया कीर्तिता तावद्धर्ममार्गविधायिनी ॥

दत्ता चैव हि सर्वेषां कामदा नायवृत्तिनां(?नय°) ।
अनया राजपुत्र्यास्तु तुलया धर्मभूतया ॥

वृत्तिं समाचरंत्वेव तेषां प्रेषय(?)बालकाः ।
समं हि तुलयांदा – – [वृ]त्तिमाचरिष्यति ॥

सर्वेषामेव वर्णानां वृत्तयो याः प्रकीर्तिताः ।
व्यवस्था तस्य धर्मस्य सहुतिश्च(?सन्नतिश्च) भविष्यति ॥

वृत्तिमाश्रित्य यो मूढस्तुलाकूटं करिष्यति ।
स याति च महाघोरे रौरवे कालमक्षयं ॥

निंदयिष्यति यो वृत्तिं वेदत्तांजनविंदसि(?) ।
शिला इव समुद्रेषु नरके मज्जयिष्यति ॥ °

एवमेषा मया वृत्तिः कल्पिता शाश्वती शुभा ।
अशुल्काहपदा(?) नित्यं भविष्यति न संशयः ॥

यः कश्चित् शुल्कदानार्थं भीषयिष्यति मंदधीः ।
तत्र क्षणात्कालोयं(!) निग्रहं च करिष्यति ॥

एतां यो भद्रकालीं तु तुल्यशुल्कं ग्रहीष्यति ।
विलयं यास्यते सो हि(!) तोयस्थं लवणं यथा ॥

He then commends *Dharmapāla* as one who will shed lustre on his race and attain the highest pinnacle of power and honour; and finally dismisses them with the wonderful mirror (*ādarśa*) and the newly-acquired art. At the same city they then meet with a Brāhman, *Rudraśarman* (also called *Śaṅkara*, being indeed no other than *Śiva* himself), who pretends to have been on a pilgrimage to Gaṅgādvāra; and induces them to travel with him to his native place, Ikagarta or Kāñcī (Conjevaram), ruled over by *Candragupta*, on the plea that

the state of morals prevailing among its inhabitants would offer a good field for the magic metal, from which they have in the meantime fashioned many other objects and implements :—

यस्मिन्गर्ते महाक्रूरो निर्दग्धः शंभुतेजसा ।
राक्षसस्त्विकसंज्ञस्तु तन्नतोदागतो ह्यहं ॥
तत्र कांचीरवो नित्यं निशिथे(निशीथे) श्रूयते द्विज ।
अष्टम्यां च चतुर्दश्यां मातराणां च चत्वरे ॥
वेदमुद्गीर्य खे गच्छन् वेदा वै ब्रह्मणा पुरा(!) ।
यत्तत्कांचीरवेणैव कांचीति नाम दत्तवान् ॥ ०
तत्रैव गम्यतां वीर नगरे इकसंज्ञिके । ०
तुष्टिं च परमां राजा चंद्रगुप्तो गमिष्यति ॥ ०
अस्माकं नगरे वत्स बहुदोषो निषेवति ।
नाना जनपदाकीर्णे नानास्थानसुशोभिते ॥
नानावस्तुसुरत्नाढ्ये नानासंपत्समन्विते ।
इकगर्ते महाभाग नानावृक्षैरलंकृते ॥
दशयोजनविस्तीर्णे समंतात्सर्वतोन्नते(!) ।
तत्रेदमर्च्यते भांडं यूयं यत्कर्म चाश्रिताः ॥ ०
लज्जाकुटुंबरूपेण तिष्ठंते ऽद्यापि हैहयाः ।
तत्रैव गम्यतां वीर नगरे इकसंज्ञिके ॥
भवदीयेन भांडेन प्रविष्टे तत्पुरोत्तमे ।
तुष्टिं च परमां राजा चंद्रगुप्तो गमिष्यति ॥
न च त्वां स विजानाति तत्पुत्रेति विदानय(!) ।
दृष्ट्वादर्शं च पात्राणि परिवारो ऽपि तस्य च ।
गमिष्यति परां तुष्टिं नूनमेव न संशयः ॥
पौरजानां जनानां च बालस्त्रीणां च द्वयोः(!) ।
कांस्यकांस्येति शब्देन रवः कांच्यां भविष्यति ॥ ०
एवं परस्परं जल्पमादाय भांडमुत्तमं ।
इकगर्तं समुद्दिश्य तद्वाक्यात्ते समागताः ॥ ०
प्रविष्टा रुद्रशर्मेण (thus often, ०शर्मणा) चत्वार्ये
[(०रत्न) च महाबलाः ।
भ्रातरो भवं(r. भवनं) चात्य नीतास्ते राजसूनयः ॥
प्रविष्टास्तद्गेहे ते ऽपि बद्धतूणा धनुर्धराः ।
पुरस्कृत्य गतं(? च तं) भांडं घोषाख्यं (brass) यत्प्रकी-
इति श्रीका० इकगर्तप्रवेशः ॥ fol. 248a. [र्तितं ॥ ०

At Kāñcī the brothers, passing themselves off as merchants of the name of *Ghosha* (i.e. *Ghoshakārakāḥ*), take up their quarters with *Rudraśarman*, and soon drive a flourishing trade in their metal wares, till at last they get into difficulties with the king's toll-gatherers (*śulkin*, foll. 248*b* seqq.). The king's minister *Piṅgala* is sent to the house, but *Indrasena* refuses to pay the king's due (*dānam*) to anyone but the king himself :—

करस्थं चापमालोक्य शरं चाग्निशिखोपमं ।
आहेदं कार्तवीर्येण पिंगलं पुनरेव तु ॥
गच्छ पिंगल[1] न ते दस्मि नास्ति दानस्य योग्यता ।
अहं तस्यैव दास्यामि द्विजस्त्वं सेवको यतः ॥
नार्हो ऽहं ब्रह्मणे दातुं अपूर्वं कांशजं विदुः ।
दानं यत्तद् द्विजश्रेष्ठ मुक्त्वेकं क्षत्रमक्षरं ॥
आगत्येह स्वयं राजा चंद्रगुप्तः प्रपश्यतु ।
यच्छुल्कं कांशजं विप्र स एवादातुमर्हति ॥
गच्छ त्वं चंद्रगुप्ताय गत्वा वेदय चेदृशं ।
त्वां विहाय परस्यैव न ददाति मयेरितं ॥
इतीरितं वचस्तस्य इंद्रसेनस्य पिंगलः ।
निशम्य प्रहसन् सो(r. स) हि यामीत्युक्त्वा पुनर्ययौ ॥
स चैनमागतं दृष्ट्वा चंद्रगुप्तो धराधरः ।
स्वरूपमिंद्रसेनस्य पिंगलस्तं नृपं मुने ।
यो ऽसाविंद्रचमूसंज्ञो न मे भाति वणिक्सुतः ॥
ईक्षित्वा च गतिं तस्य दृष्ट्वा वै भाषणं तथा ।
क्रुद्धश्चाहियथा राजन् षट्टने दंडजे तथा ॥
न सहेद्दानशब्दस्य जल्पनं मेघनिःस्वनः ।
करस्थं चापमालोक्य ग्रसन्निव निरीक्षयन् ॥
कोपाद्ग्रे कर्णान्मुंचन् विपरीतानि जल्पति ।
ते विहाय कलान्येषां[2] नाहं दस्मीति सो ऽनघ ॥
वीक्ष्य चापं शरं चैव त्वामुद्दिश्याब्रवीन्मुहुः ।
अन्ये ऽपि त्वत्समीपे च तेषां च क्षत्रजातिषु ।
दस्मि दानं न विप्रेभ्य इत्येवं ब्रुवते(!) ऽनघ ॥
इति विज्ञाय यत्कार्यं आलोक्य निपुणेन तु ।
कर्तुमर्हस्यशेषेण न शुभं भाति युक्तया(?) ॥ ०

[1] ? *i.e.* पिंगल.
[2] ? *i.e.* = कला अन्येषां.

He then advises the king not to exact the toll but to allow the strangers to depart, as there might be danger in meddling with them. The king, however, rejects this advice, as well as the suggestion that he has to do with scions of a mighty *Kshatriya* stock, and dispatches his brother *Indragupta* with a body-guard to forcibly take away the strangers' coveted store of metal goods, and, on *Indrasena* refusing to give up any portion of their property, a fight ensues in which *Indragupta* is slain. Thereupon the king himself takes the field, only, however, to see his own sons, *Vīracandra*, *Bhīmasena* and *Kīrtivardhana*, and his second and last brother, *Harigupta*, killed before his own eyes by *Paraśurāma's* arrows marked with magic letters. At last, however, he succeeds in overpowering the four brothers, and has them bound and cast into pits dug at the four gates of the city; and, on their still refusing to give up, or disclose the hiding-place of, their treasures, he has their heads struck off one by one, till the youngest, *Dharmapāla*, alone remains. The king once more rejects *Piṅgala's* suggestion that the young warriors are *Haihaya* princes, on the ground that he knows the sons of *Kārtavīrya*, viz. *Sūrasena*, etc., and that they also know him. But, as the prince is about to be dealt with in the same way as his brothers, *Mahādevī Bhadrakālī* herself comes to his rescue and carries him off from before the eyes of the king. At the request of the prince, the goddess, however, ultimately allows him to return to Kāñcī, where the king's daughters are subsequently given in marriage to him. The goddess then once more takes him with her to her celestial abode, and instructs him in the proper modes of her worship, especially in the celebration of the *Kālīrātrīvrata* (fol. 296*a*), on the 8th day of the dark half of the month of *Āśvayuja* (? or *Margaśīrsha*, माघ्मसेत्वाश्वायुजे ऽष्टम्यां कृष्णे पक्षे); whereupon he returns to Kāñcī, and the marriage ceremony takes place, one half of the kingdom being at the same time made over to him. Fol. 296*b*:—

एतत्ते कथितं कृत्स्नं देव्यावतारमुत्तमं(!) ।
समासाद्विस्तरं हित्वा तृणबिंदो मयानघ ॥
भागवतस्य मौलेयपुराणस्य च सहिता ।
पंचदशसहस्रैस्तु विद्धि सार्धेन संस्तुता ॥

The last portion of the work is taken up with conversations between *Nārada* and *Dharmapāla*, in the course of which the former fol. 302*a* seqq.) relates the story of *Satyavāc*, son of *Haṃsa*, who grows up at his father's hermitage on the Revā, under the protection of king *Indradyumna* and the guidance of *Śiva* (disguised as Brāhman *Mahīdhara*); and ultimately instructs the king and priests in religious matters. This part of the MS., however, is not only more than usually inaccurate, but also abounding in lacunæ of one or two words. It ends:

य इदं कीर्तयेन्नित्यं शृणुयादप्यमानच(?०च मानद) ।
सर्वपापविनिर्मुक्तो विष्णोः सायुज्यमाप्नुयात् ॥
श्लोकं वा श्लोकपादं वा अक्षरं वा नृपात्मज ।
शृणुयादेकचित्तस्तु भद्रकाल्या दयितो(!) भवेत् ॥
वाचकं पूजयेद्भक्त्या वस्त्रैराभरणैरपि ।
विष्णुसंपूजितस्तेन स साक्षाद्देवकीसुतः ॥
तस्य वृत्तिः प्रदातव्या योग्या धर्मार्थकारिणी ।
भद्रकाल्यास्तव श्रुत्वा सर्वपापैः प्रमुच्यते ॥
एतत्पुराणं परमं पवित्रं पापनाशनं ।
श्रुत्वा च पूजयेद्भक्त्या सदाकालं च वाचकं ।
व्यासं च पूजयित्वा तु पुस्तकं च यथाविधि ॥

इति श्रीकालिकापुराणे धर्मपालप्रश्नाख्ये अनिलादतृणबिंदुसंवाद धर्मस्थापनो नामाध्यायः ॥

That many of the grammatical and syntactic blunders in which the MS. abounds, must be placed to the account of the author rather

than to that of the copyist, seems evident from numerous cases such as these: फलंति परहेत्वर्थं यथौषध्यो द्रुमा[ऽ]नघ। fol. 191*a*; सो ऽपि तानागतां दृष्ट्वा बद्धतूणान् धनुर्धरान्। कस्माद्यूयं कथमिह आगतेति ब्रवीत्तदा॥ ० वयं माहिष्मती नाम पुरी रेवातटे ऽमल। तस्माच्चेहागते ब्रह्मन् पितुः कोपानलेक्षणात्॥ fol. 237*a*; गत्वा शिवतरैर्वाक्यैश्चंद्रगुप्तं ब्रवीदिदं। fol. 251*b*; इत्युक्तो वैनतेयेन शुकोवाच गरुत्मतं। fol. 253*b*; मोचापय for मोचय fol. 187*a*; क्षिपायितः 'he caused to be thrown,' fol. 268*a*; करीन् 'elephants,' for करिणः fol. 281*a*; दुहिता (for दुहितरः) चंद्रगुप्तस्य fol. 288*a*; पश्य पश्येति भ्रातरान् fol. 291*a*; चत्वार्येव for चत्वार एव foll. 237*a*, 238*a*. [?]

3345.

856b. Foll. 104 & 98; size 12½ in. by 5 in.; Devanāgarī writing of 1799 A.D.; 10–12 lines in a page.

Kūrmapurāṇa, classed as one of the 18 *Mahāpurāṇas*. See H. H. Wilson, *Vishṇupurāṇa* (2nd ed.), i., pp. lxxvi. seqq. Cf. Aufrecht, Cat. Bodl., no. 43; where the contents of the cantos are given.

The work has been edited, in the Bibl. Ind., by *Nīlmaṇi Mukhopādhyāya*. It there consists of two parts of 53 and 45 *adhyāyas* respectively; the second part again consisting of the *Īśvara*(or *Īśa*)-*gītā* (*adhy.* 1–11) and the *Vyāsagītā* (12–45). In the present MS. the *Īśagītā* consists of 10 *adhyāyas*, *adhys.* 5 and 6 being taken as one; and in the chapters of the *Vyāsagītā* no. 20 is omitted; whilst *adhy.* 34 etc. are wrongly numbered 35 etc.; and *adhy.* 38 of the edition is broken up into two chapters (39 and 40); so that 47 *adhyāyas* are counted in the second part.

Four scribes have contributed to the production of this copy; the first, and least careful, hand reaching as far as fol. 24, and the second from there to fol. 50; whilst a third hand wrote foll. 51–63 of the first, and the whole of the second part; and the remaining portion of the first part, foll. 64–104, is in a fourth hand, decidedly the best of the four in respect of accuracy. It begins:

नमस्कृत्याप्रमेयाय विष्णवे [कूर्म] रूपिणे।
पुराणं संप्रवक्ष्यामि पुराणं (*r.* यदुक्तं) विश्वयोनिना॥१॥

At the end the MS. adds the verses:

श्रुत्वा पुराणं विधिना स्वर्गं दद्यात्समाहितः।
नानारत्नं च वस्त्रं च गोदानं च विशेषतः॥
सर्वान्कामानवाप्नोति परब्रह्मणि लीयते।
न पुनर्जायते योनौ इत्याज्ञा वैष्णवी परा॥

[H. T. Colebrooke.]

3346.

2856a. Foll. 69 & 72; size 13½ in. by 7 in.; fair, modern Devanāgarī writing; 14 or 15 lines in a page.

Kūrmapurāṇa, in two parts.

In part I., *adhyāyas* xxx.–xxxv. are omitted. In part II., foll. 30 and 31 are written in a different hand from the rest.

[H. T. Colebrooke.]

3347.

571. Foll. 110 & 92; size 13 in. by 6½ in.; fair, modern Devanāgarī writing; thirteen lines in a page.

The same work, in two parts.

In part II., two leaves are numbered 72, but wrongly bound in inverse order.

[H. T. Colebrooke.]

3348.

2561. Foll. 102; size 14 in. by 6½ in.; fair, modern Devanāgarī writing; nine lines in a page.

Kūrmapurāṇa, from the beginning to *adhy.* xxxix., v. 12.

Adhyāyas xv. seqq. are wrongly numbered xiv. seqq.; *adhy.* xiv. having been omitted in the proper place (fol. 42*a*). A duplicate leaf 39 supplies a gap (xii. 318–xiii. 12) occurring on fol. 39*a*, l. 5. No. 68 is omitted in the pagination, but without any deficiency in the text. [Mack. Coll.]

3349, 3350.

2162, 2163. Foll. 249 & 415; size 11 in. by 6 in.; fair, modern Devanāgarī writing; nine lines in a page.

Gaṇeśapurāṇa, in two parts.

Vol. I. contains the *pūrva-* (or *upāsanā*)-*khaṇḍa* in 93 *adhyāyas;* and vol. II. the *uttara-* (or *krīḍā*) *-khaṇḍa* in 155 *adhyāyas.*

For an analysis of the work, with which these MSS. agree, see Aufrecht, Cat. Bodl., nos. 133–135. See also H. H. Wilson, *Vishṇupurāṇa* (2nd ed.), i., p. xc., where it is classed amongst the *Upapurāṇas*, and its probable origin assigned to the *Gāṇapatya* sect; and Dr. J. Stevenson's paper on this work, Journal of the Roy. As. Soc., viii., pp. 319–29.

According to Burnell, Cat. of Tanjore MSS., p. 187, the work is not recognized in South India either as a *Purāṇa* or *Upapurāṇa.*

[Gaikawar.]

3351.

123. Foll. 529 (numbered 532; nos. 61, 283, 363 and 505 being passed over, and no. 373 being double); size 9¾ in. by 4¾ in.; fairly good Devanāgarī writing of 1797 A.D.; 9–13 lines in a page.

The same work. The two *khaṇḍas* are paged continuously (foll. 1–174, 175–532).

The last four *adhyāyas* of part I. are wrongly numbered 97–100, instead of 90–93. Foll. 73 & 74 are wrongly bound between foll. 14 & 15.

[H. T. Colebrooke.]

3352.

1793. Foll. 93 (numbered 56–148); size 14 in. by 5½ in.; large, clear, modern Devanāgarī writing; nine lines in a page.

A fragment of the *Gaṇeśapurāṇa*, comprising from *adhy.* xxv., v. 2 to *adhy.* lxx., v. 25 of the *uttarakhaṇḍa.*

[Dr. John Taylor.]

3353.

1199c. Foll. 187; size 12¼ in. by 5¾ in.; careless Devanāgarī writing (? of 1727 A.D.); 12 or 13 lines in a page.

Gāruḍapurāṇa, or *Garuḍapurāṇa*, a work which advocates the claims of *Vishṇu* to being considered the supreme deity; and derives its name from *Garuḍa* being entrusted by *Hari* with the mission of revealing the doctrine of his greatness, and communicating it in the first place to *Kaśyapa.* [A.]

A work of this title is included as one of the 18 principal *Purāṇas*, but the brief description given of that work in the *Matsyapurāṇa* seems hardly to correspond to the work of that name in our MSS. (cf. H. H. Wilson, *Vishṇup.*, 2nd ed., i., p. lxxxiii. seqq.). The present work, indeed, bears little resemblance to what, in theory, a *Purāṇa* ought to be; it being rather a compilation of traditionary knowledge and learning, mingled with precepts on ritual and devotional observances, put together without much apparent plan and logical development.

Several editions of the work, with vernacular commentaries or translations, have appeared in India, as also of *Naunidhi Rāma's* abridgment, in 16 *adhyāyas*, with commentary. The complete text, as printed by *Rasika Mohana* (with Beng. translation, Calc. 1885), consists of 229 *adhyāyas* (*pūrvakhaṇḍa*) with the *Pretakalpa*, in 35 *adhyāyas*, as *uttarakhaṇḍa*. The work there begins: अजमजरमनन्तं ज्ञानरूपं महान्तं शिवममलमनादिं भूतदेहादिहीनम् । °

Our three MSS. of the *pūrvakhaṇḍa* are evidently derived from the same original, which must have been defective at the beginning and end. They commence with *adhy.* ii., v. 42 (p. 6, col. 1 of the printed text), though there is no indication of any deficiency, except the rather abrupt beginning: ब्रह्मोवाच॥ यथा पप्रच्छ (पृच्छसि ed.) मां व्यासस्तथासौ भगवान्भवः । पप्रच्छ विष्णुं देवाद्यैः पृथतो मम वै सह ॥ रुद्र उवाच ॥ हरे कथय देवेश देवदेवः क ईश्वरः । को ध्येयः कश्च वै पूज्यः कैर्व्रतैस्तुष्यतेपरः॥°

In the present MS., the chapters—of which 184 are counted in MS. C, beginning from 1(!)—are not numbered. The main topics treated of in them may be briefly stated thus (cf. Rāj. Mitra, Notices, vii., pp. 273–276): history of creation (fol. 8*a*); worship of *Vishṇu* as the sun (fol. 10*a*); mystic worship of *Vishṇu*, *Śiva* and other divinities (foll. 14*a*–33*b*); mystic ceremonies such as *pavitrārohaṇa*, inauguration of a house (foll. 34*a*–37*a*); donations and *prāyaścitta* (fol. 46*a*); *jyotiḥśāstra* (foll. 48*b*–53*b*); *gayāmāhātmya* (fol. 68*b*); different *vratas* (fol. 109*b*); genealogies of the solar and lunar races (fol. 115*b*); summaries of *Rāmāyaṇa* and *Mahābhārata* (fol. 118*a*); lessons on medicine, surgery, materia medica, farriery, and botany, taught by *Dhanvantari*, and continued by *Hari* (fol. 168*b*); on grammar (fol. 169*b*) and prosody (fol. 171*b*), on castes and their duties, leading on to observances enjoined on Brāhmans.

The present MS. concludes with a chapter on penance (not contained in C), ending thus:

अन्योन्यस्पर्शनाद्रात्र ब्राह्मणी तु त्रिरात्रतः ।
द्विरात्रतः क्षत्रिया तु शुचिर्वैश्याद्ययोषिता ॥

इत्यादिमहापुराणे गारुडे ब्रह्महरिसंवादः समाप्तः ॥ संवत् १०६४(!) फाल्गुन [ग्रंथ ९००० written over सुदि ९(?)] शुक्रे ॥ This last verse of the MS. occurs in the edition in the middle (v. 42-3) of *adhy.* 214, which is followed by 15 more chapters treating mainly of the worship of *Vishṇu* in several of his forms, and ending with the *Gītāsāra*.

According to Burnell, Cat. of Tanjore MSS., p. 188*a*, the *Vishṇudharmottara* (see no. 3606) is looked upon (in Southern India) as the *uttarabhāga* of the *Gāruḍapurāṇa*.

[H. T. Colebrooke.]

3354.

1199 a. Foll. 150 (counted 151, no. 98 having been passed over); size 12¼ in. by 5¾ in.; fair Devanāgarī writing of 1800 A.D.; twelve lines in a page.

The same work. [B.] Apparently a reproduction of A, but reaching only as far as fol. 125*b* of that MS., bound up with it in the same volume.

A slip-leaf at the beginning bears the following note in Colebrooke's handwriting: 'The *Garuḍa Purāṇa*, a dialogue between *Vishṇu* (as instructor) and *Śiva* (as the inquirer), recited by *Brahmā*; and introducing, as is usual, dialogue within dialogue. Two copies, both incomplete.' [H. T. Colebrooke.]

3355, 3356.

2560 a & b. Foll. 171 & 48; size 13 in. by 6½ in.; modern Devanāgarī writing, by two or three different hands; 13 or 14 lines in a page.

a. *Garuḍapurāṇa.* [C.] An indifferent copy, either transcribed from A, or from the same MS. from which that was copied.

This MS. ends with the chapter on '*dharma-sāra*' (fol. 185*a* of A), followed, from the second page of fol. 171 (also counted 1) to the end of the volume, by :—

b. *Pretakalpa ;* see next number.

[H. T. Colebrooke.]

3357.

1081a. Foll. 51 ; size 13¼ in. by 6¾ in. ; clear Devanāgarī writing of 1793 A.D. ; twelve lines in a page.

Pretakalpa, a work, in 35 *adhyāyas*, on death, rewards and punishments in the other world, funeral sacrifices and cognate subjects, assigned to the *Garuḍapurāṇa* as its *uttara-khaṇḍa*. It begins :

धर्मदृढवद्धमूलो वेदस्कंधः पुराणशाखाढ्यः ।
क्रतुकुसुमो मोक्षफलो मधुसूदनपादपो जयति (°लः स
तार्क्ष्ये उवाच । [जयति कल्पद्रुमो विष्णुः M.) ॥ १ ॥
भगवत्प्रसादाद्वैकुंठ (भवत्प्र° M.) त्रैलोक्यं सचराचरं ।
मया विलोकितं सर्वमुत्तमाधममध्यमं ॥ २ ॥ °

It ends :

सर्वेषां मंगलं भूयात् सर्वे संतु निरामयाः ।
सर्वे भद्राणि पश्यंतु मा कश्चिद्दुःखभाग्भवेत् ॥ ८९ ॥
इति गरुडपुराणे प्रेतखंडे प्रज्ञानां
हितमुदितविवेकं (हितमभिहितमादौ M.) सूतपुत्रेण
[सम्यक् ।
किल जगति जनानां (क्रतुकरणगतानां M.) नैमिषे
[यन्मुनीनां
श्रवणगतमकुर्वन् किं विजानाति मर्त्यः ॥ ९० ॥

इति श्रीगरुडपुराणे प्रेतकल्पे ऽष्टादशसहस्रसंहितायामुत्तरखंडे विष्णुतार्क्ष्यसंवादे पंचत्रिंशो ऽध्यायः ॥ ३५ ॥ श्रीभगवानुवाच (!) ॥ संवत् १८५० । ° ॥

The work has been repeatedly printed in India, being also contained in *Rasika Mohana's* edition of the *Garuḍapurāṇa* (M.).

For a recast of this work see Aufrecht, Cat. Bodl., no. 46. [H. T. Colebrooke.]

3358.

1082. Foll. 68; size 13¼ in. by 6 in. ; fair, modern Devanāgarī writing ; ten lines in a page.

Pretakalpa.

After the colophon of the last chapter this MS. has : समाप्तो ऽयं गरुडपुराणः ॥

[H. T. Colebrooke.]

3359.

3194. Foll. 90; folio, size 14 in. by 10½ in. written in Grantha, in 1804 A.D. ; 32–38 lines in a page.

Śrīraṅga-māhātmyam, the legendary story of the temple of *Śrīraṅga* (*Trichinopoly*) on the Kāverī ; in 105 *adhyāyas*, professing to form part of the *Gāruḍa-Purāṇa.*

It begins :

शुक्लांबरधरं विष्णुं शशिवर्णं चतुर्भुजं ।
प्रसन्नवदनं ध्यायेत् सर्वविघ्नोपशान्तये ॥
वन्दे लक्ष्मीपतिं देवं शंखचक्रगदाधरं ।
विद्यामूर्तिं हयग्रीवं शब्दार्थज्ञानलब्धये ॥
श्रीनृसिंहाय नमः । श्रीरंगनायक्यै नमः ॥
मुनयो नैमिशारण्ये सत्रं द्वादशवार्षिकं ।
समासत महात्मानो ब्रह्मण्याहितचेतसः ॥
तत्रान्ये समगच्छन्त दिग्भ्यो [ऽ]पि च तपस्विनः ।
हिमालये च ये चान्ये विन्ध्यपर्वतवासिनः ॥
सूतपुत्रो महातेजाः समायाद्रोमहर्षणः ।
महामात्रविनीतश्च पुराणार्थविशारदः ॥
तस्मिन्नभ्यागतानां च मुनीनां भावितात्मनां ।
युगपत्संहितानां च सत्समाजो महानभूत् ॥
तेषु सत्सु सदस्येषु सम्यक् प्रावर्तताध्वरः ।
कर्मान्तरे [ऽ]थ मुनयः सूतं पप्रच्छुरादरात् ॥
मुनयः । कुतस्त्वं तेषु देशेषु संगतो [ऽ]सि महामते ।
आश्चर्याणि च दृष्टानि यदि तानि वदात्मनः ॥
एवं पृष्टस्तु मुनिभिः सादरं रोमहर्षणः ।
प्रत्युवाच प्रहृष्टात्मा बभूव विनयान्वितः ॥

सूत: । जनकस्याद्यराजर्षेरध्वरो भूरिदक्षिण: ।
निवर्तितो वसिष्ठाद्यैर्मुनिभिर्ब्रह्मवादिभि: ॥ ०

[Mack. Coll.]

3360.

1199b. Foll. 54; size 12¼ in. by 5¾ in.; fair Devanāgarī writing of 1800 A.D.; thirteen lines in a page.

Caṇḍīpurāṇa, or *Caṇḍikāpurāṇa,* a *Śaiva Purāṇa* in 27 *adhyāyas,* mostly descriptive of feuds and battles in which *Śiva* (and *Vishṇu*) engage with different *Asuras,* and triumph through the power of *Caṇḍī-Durgā;* as recounted by the *Ṛishi Mārkaṇḍeya* to the *Muni Maitreya,* son of *Kuśarava.* [A.]

It begins: श्रीचंडिकायै नम: ॥

मार्कंडेयं मुनिश्रेष्ठं तपसा हतकिल्बिषं ।
कौ[श]रवो मुनिश्रेष्ठ: पप्रच्छ तपसो निधिं ॥ १* ॥

कथं मुनिवरश्रेष्ठ पुराणं चंडिकाह्वयं ।
श्रोतुमिच्छामि तत्सर्वं महापातकनाशनं ॥ २ ॥

का चंडी शंकर: को ऽसौ कथं ब्रह्माभवत्पुरा ।
दक्षस्य दुहिता ब्रह्मन् कथं जाता सती शुभा ॥ ३ ॥

को दक्ष इति विख्यात: क: सूर्य: क: शशी शुभ: ।
पावकश्च कथं जात: किं जलं को ऽथवानिल: ।
एतं मे संशयं ब्रह्मन् (? छिन्धि) श्रोतुमिच्छामि तत्त्वत: ॥ ४ ॥

तीर्थानां चैव माहात्म्यं मंत्राणां वै महामुने ।
यंत्राणां चापि विप्रर्षे कथयस्व समासत: ॥ ५ ॥

मार्कंडेय उवाच ॥

शृणुष्व मुनिशार्दूल पुराणं चंडिकाह्वयं ।
यच्छ्रुत्वा सर्वपापेभ्यो मुच्यते नात्र संशय: ॥ ६ ॥

कथयामि द्विजश्रेष्ठ पुराणं धर्मसंयुतं ।
सर्वसंशयच्छेत्तारं पुराणं चंडिकाश्रयं ॥ ७ ॥

दृष्ट्वा जलमयं विश्वं नष्टस्थावरजंगमं ।
भगवानपि विश्वात्मा शेषशायी जनार्दन: ॥ ८ ॥

सर्वलोकक्षयं दृष्ट्वा चिंताव्याकुलितेन्द्रिय: ।
चिंतातीव्रतरा चंडी लोकत्रयविनाशिनी ॥ ९ ॥

स्थिरा नित्या च सा ज्ञेया तस्माच्चंडी विदुर्बुधा: ।
एको ऽहं चिंतया युक्तो द्वितीया चापि सा शुभा ॥ १० ॥

चिंता सा चंडिका ब्रह्मन् द्वितीया कथिता मुने ।
चिंतारूपं परित्यज्य चंडिका चंडिका मता ॥ ११ ॥

सौंकारभूता सा नित्या लोकत्रयविनाशिनी ।
तया त्यक्तो हरिर्देव: सर्वलोकनमस्कृत: ॥ १२ ॥

इच्छयापि समायुक्तो देवदेवो जनार्दन: ।
आद्या शक्तिरिति ख्याता सेच्छा लोकविभाविनी ॥ १३ ॥

नाभिपद्माच्च संभूतो ब्रह्मा लोकपितामह: ।
पूर्वं स्वर्णमयं चांडं निर्ममे विश्वभावन: ॥ १४ ॥

तन्मध्ये स्थापयामास ब्रह्माणं भूतकारिणं ।
तस्माद्दोषाच्च संभूतो रुद्रो लोकविनाशन: ॥ १५ ॥

रक्षकस्तु स्वयं विष्णुर्लोककारी जगत्पति: ।
पद्मासनस्थं तं दृष्ट्वा ब्रह्माणं भूतकारिणं ॥ १६ ॥

रुद्र: क्रोधसमाविष्टो ऽब्रुवाच वचनं मुने ।
को भवानिह संप्रप्त:(? संप्राप्त:) कथयस्व यथातथं(०तथा [MSS.]) ॥ १७ ॥

रुद्रस्य वचनं श्रुत्वा ब्रह्मा लोकपितामह: ।
उवाच वचनं चैव को भवानिह संगत: ॥ १८ ॥

तत: क्रोधसमाविष्टो रुद्र: परमदारुण: ।
उवाच वचनं ब्रह्मन् रुद्र: परपुरंजय: ॥ १९ ॥

अहं पूर्वमहं पूर्वं लोके ऽस्मिन्मुनिसत्तम ।
रुद्रस्य वचनाद्ब्रह्मा क्रोधवान्मुनिपुंगव ॥ २० ॥

ततो युद्धमभूल्लोके सर्वभूतक्षयावहं ।
रुद्र: क्रोधाभिभूतस्तु शूलेनाभिजघान तं ॥ २१ ॥

नाभौ चैवोदरे चैव वक्षःस्थाने द्विजोत्तम ।
शूलघाताद्विनिष्क्रान्ता तिस्रो धारा द्विजोत्तम: ॥ २२ ॥

एका पातालगा धारा सर्वस्य मुखवासिनी ।
द्वितीयापि मुनिश्रेष्ठ गगनस्था च सा श्रुता ॥ २३ ॥

---

* Both MSS., which were evidently copied from one and the same original MS., shift the first three numbers forward by one half-verse, making the first verse (instead of the fourth) to consist of three *ardharcas.* Perhaps, however, a line or more has been lost after the first *ardharca* of v. 2.

तृतीया या विनिष्क्रान्ता रुद्रस्य च करे स्थिता ।
ब्रह्महत्या च सा प्रोक्ता रुद्रपाणिगता मुने ॥ २४ ॥

कपालरूपमास्थाय शंकरस्य करस्थिता ।
रक्तमज्जावशा(वसा)मांसं सा सवन्ती द्विजोत्तम ।
तदा प्रभृति रुद्रो ऽसौ कपाली तु विदुर्बुधाः ॥ २५ ॥

मैत्रेय उवाच ॥

कथं दक्षो द्विजश्रेष्ठ संभूतो ऽपि प्रजापतिः ।
कथयस्व यथातथ्यं संशयो मे महानभूत् ॥ २६ ॥ ०

1. *ity ādye caṇḍīpurāṇe* (thus *adhys.* 1, 3–15) *nāradaśāpaḥ* (42 verses); 2. *ity ādye caṇḍikāpurāṇe satīdehaparityāgaḥ* (29 vv.); 3. *dakshacaritam* (29 vv.); 4. *tīrthamāhātmyam* (22 vv.); 5. *madhukaiṭabhavadha* (46 vv.); 6. *ghoravadhe nadīvarṇanam* (52 vv.); 7. *ghoravadha* (36 vv.); 8. *cikshura* (thus always) *-vadha* (34½ vv.); 9. *mahishāsuravadha* (52 vv.); 10. *śundopaśundavadha* (35 vv.); 11. (*śumbhavadha*, 80 vv.); 12. *muruvadha* (74 vv.); 13. The gods instructed by *Hari* and *Hara* (59 vv.); 14. *Andhaka*, prince of the *Daityas*, promises to treat like a brother whoever will fetch *Pārvatī* for him; whereupon *Prahrāda* upbraids him and tells the story of prince *Daṇḍa*, son of *Ikshvāku*, and *Arajā* or *Virajā*—the daughter of his *Purohita* and teacher *Śukra*—who, on her part, is told by *Daṇḍa* the story of the love affair between the *Vidarbha* prince *Suratha*, son of *Sudeva*, and *Citrāṅgadā*, the daughter of *Viśvakarman* (*Tvashṭṛi*) and the *Apsaras Ghṛitācī*, in consequence of which *Viśvakarman* is changed by *Śiva* into a monkey for not having given his daughter in marriage at the proper time (87 vv.); 15. *daṇḍārajāsaṃvāda* (74 vv.): *Daṇḍa* tells the story of *Nandayantī*, daughter of the *Guhyaka Añjana* and *Pramlocā*, who, whilst walking with her father, is pursued by a monkey (*Viśvakarman*) and, rushing into a river, is carried down to a wood in Kosala, where she finds the young *Jāvāli*, son of *Ṛitadhvaja* (*pāśupatācāryaḥ sāmavedī*), tied by the same monkey to the top of a tree. The boy's father, being told by her, hastens to Ayodhyā to complain to king *Ikshvāku*, whose son(!) *Śakuni* then rescues the boy. Entwined with this is the story of *Devavatī*, daughter of the *Daitya Kandara* (*-mālin*; i.e. *Parjanya*), who is carried off by the monkey and placed in a deserted hermitage where he leaves her for a time, and on his way back falls in with *Añjana* and his daughter *Nandayantī* whom he takes to be *Devavatī*; 16. *ity ādyānucaṇḍīpurāṇe* (thus *adhy.* 16–27) *virajopākhyānam* (160 vv.): *Ṛitadhvaja* induces *Indradyumna*, *Ikshvāku's* brother, to assist him (and *Śakuni* and *Jāvāli*) in his search for *Nandayantī*. In the forest they meet with *Suratha*, who has turned hermit to atone for his guilt, and persuade him to join them, and they also fall in with the monkey and *Ghṛitācī* longing for her daughter *Citrāṅgadā*. They ultimately find the latter at Saptagodāvaratīrtha, together with *Devavatī* and *Nandayantī*, and another *Devavatī*, the daughter of the *Gandharva* prince *Parjanya* and *Ghṛitācī*, worshipping at the *Hātakeśvara* shrine; when *Suratha* is united again with *Citrāṅgadā*; and *Indradyumna* marries the daughter of *Parjanya*, *Śakuni* that of *Añjana*, and *Jāvāli Nandayantī*; 17. *andhakāsurāgamana* (62 vv.): *Daṇḍa* violates *Arajā*, and is reduced to ashes with his whole kingdom, by the enraged sage. The sage having completed his story, still further admonishes *Andhaka*; but the latter persists in his evil designs, and dispatches *Śambara* to mount Manthara to demand the surrender of *Pārvatī*, and on *Śiva* refusing, he calls out the *Asura* army to make war on *Śiva*; 18. (50 vv.): *Śiva*, through *Nandin* (as *gaṇādhipa*), summons the *gaṇanāthas* with their *gaṇas*, and manifests

himself to them in his form of *Sadāśiva*, viz. half *Vishṇu*, half *Hara* :

अर्धेन वैष्णववपुरर्धेन हरविग्रहः ।
सहस्रवक्त्रचरणः सहस्रभुज ईश्वरः ॥

19. *andhakavadha* (16 vv.): Being about to take the field, *Śiva* addresses a prayer of 25 verses (taught him by the *gaṇas*) to *Sarasvatī*, as the embodiment of the *trimūrti* :

प्रातर्वै ब्रह्मरूपा या मध्याह्ने विष्णुरूपिणी ।
सायं रुद्रस्वरूपा च सा त्वां पातु सरस्वती ॥

The struggle is carried on with varying fortunes; at one time *Nandisena* (*gaṇeśvara*) being struck down by the *Dānava* leader *Kārtasvara*, but in the end the enemy is routed by the interference of *Kumāra*; 20. *caṇḍikā-stotram* (verse and prose): The slain *Dānavas* having been resuscitated by the magic power of *Śukra Bhārgava*, *Nandin* teaches *Śiva* a prayer to the *Devī Aparājitā*; 21. again *andhakavadha* (73 vv.): The effect of the prayer is the complete rout of the *Daityas* and *Dānavas*; in consequence of which *Andhaka*, finding it impossible to gain his end by fair means, resolves to approach *Pārvatī* in the guise of *Śiva*, accompanied by his brother *Sunda* in the form of *Nandin*:—

स्वबलं निर्जितं दृष्ट्वा मत्वाजेयं च शंकरं ।
अन्धकः सुन्दमाहूय इदं वचनमब्रवीत् ॥ ४७ ॥

सुंद भ्रातासि मे वीर विख्यातः सर्ववस्तुषु ।
यद्ददाम्यद्य तत्कार्यं कुरु यत्नं समाहितः ॥ ४८ ॥

दुर्जयो ऽमौ रणपटुर्धर्मात्मा कारणापरैः(? *r.* वा°) ।
समासते हि हृदये पद्माक्षी शैलनन्दिनी ॥ ४९ ॥

तदुत्तिष्ठस्व गच्छाव यत्रास्ते चारुहासिनी ।
तत्रैनां मोहयिष्यामि हररूपेण दानव ॥ ५० ॥

भवान्भवस्यानुचरो भव नन्दी गणेश्वरः ।
ततो गत्वाथ मुक्त्वा वां(? तां) जेष्यामि प्रमथासुरान् ॥ ५१ ॥

इत्येवमुक्ते वचने वाढं सुन्दो ऽभ्यभाषत ।
समजायत शैलादिरन्धकः शंकरो ऽभ्यभूत् ॥ ५२ ॥

नन्दी सुन्दस्ततो भूत्वा महासुरचमूपतिः ।
संप्राप्तौ मन्दरगिरिं प्रहारैः क्षतविग्रहौ ॥ ५३ ॥

हस्तमालम्ब्य सुन्दस्य अन्धको हरमन्दिरं ।
विवेश निर्विशङ्केन चित्तेनासुरसत्तमः ॥ ५४ ॥

ततो गिरिसुता दूरादायान्तं वीक्ष्य चान्धकं ।
महेश्वरवपुश्छन्नं प्रहारैर्जर्जरीकृतं ॥ ५५ ॥

सुन्दं शैलादिरूपस्थमबुध्यच्चविशत्ततः ।
तं दृष्ट्वा मालिनीं प्राह सुजयां विजयां जयां ॥ ५६ ॥

जये पश्यस्व देवस्य मदर्थे विग्रहं कृतं ।
शत्रुभिर्दानववरैस्तदुत्तिष्ठस्व सत्वरं ॥ ५७ ॥

घृतमानय पौराणां विटांश्च(विदांश्च B) लवणं दधि ।
व्रणभङ्गं करिष्यामि स्वयमेव पिनाकिनः ॥ ५८ ॥

कुरुष्व शीघ्रं सुभगे स्वभर्तुर्व्रणनाशनं ।
इत्येवमुक्ता वचनं समुत्थाय वरासनात् ॥ ५९ ॥

अभ्युद्ययौ तदा भक्त्या मन्यमाना वृषध्वजं ।
शूलपाणिस्तया स्थित्वा भूयश्चिह्नानि यत्नतः ॥ ६० ॥

अन्वये पततो पश्यन्नोभौ(! A B) पार्श्वस्थितौ वृषौ ।
ज्ञात्वा मा दानवं रौद्रं मायाच्छादितविग्रहं ॥ ६१ ॥

अपयानं तदा चक्रे गिरिराजसुता मुने ।
देव्याश्चित्तं समाज्ञाय सुन्दं त्यक्त्वान्धकासुरः ॥ ६२ ॥

समाद्रवत वेगेन हरकान्तां विभावरीं ।
समाद्रवत दैतेयो येन मार्गेण मागमत् ॥ ६३ ॥

अपस्काराव्वरंभंजत्यादभृतिरिवाकुलं(!) ।
तमापतन्तं दृष्ट्वैव गिरिजा प्राद्रवद्भयात् ॥ ६४ ॥

गृहं त्यक्त्वाप्युपवनं सखिभिः सहिता तदा ।
तदाप्यनुजगामासौ मन्दधीर्मुनिपुंगव ॥ ६५ ॥

तथापि न शशापैनं तपसो गोपनाय तु ।
तद्भयादविशद्गौरी श्वेतार्ककुसुमं शुचिः ॥ ६६ ॥

विजयाद्या महागुल्मं संप्रयातालयं मुने ।
नष्टायामथ पार्वत्यां भूयो हैरण्यलोचनिः ॥ ६७ ॥

तस्यास्त्वन्वेषणे यत्नं चकार विपुलौजसः ।
ततः सा वै गिरिसुता हरस्य नयनं गता ॥ ६८ ॥

अग्निरूपा स्थिता तत्र चान्धकस्य विनाशने ।
अन्धकः पुनरायातो यत्र देवो महेश्वरः ॥ ६९ ॥

ताडयामास देवेशं क्रोधारुणितलोचनः ।
हृदये चापि देवेशं पुनः पुनरताडयत् ॥ ७० ॥

ततः क्रुद्धो महादेवो महाबलपराक्रमः ।
निरीक्ष्य चापि दैत्येशं लोकनाथो महेश्वरः ॥ ७१ ॥
आलोकनाच्चापि मुने नेत्राद्वह्निः समुत्थितः ।
तेनापि चाग्निना दैत्यो भस्मसाच्चिपपात ह ॥ ७२ ॥
एवं दैत्येश्वरं हत्वा महादेवो महामतिः ।
भूयश्चापि समायातो मन्दरं चारुकन्दरं ॥ ७३ ॥

22. (battles with *Niśumbha, Caṇḍa* and *Muṇḍa*: चुंडमुंडौ महावीरौ देव्याश्च निहतौ पुरा । ० 90½ vv.); 23. *raktabījavadha* (89 vv.); 24. *śumbhaniśumbhavadha* (33 vv.); 25. *mantroddhāra* (40 vv.); 26. (*Śiva* as *Trinetra*, 29 vv.); 27. (33 vv.), begins: मैत्रेय उवाच ॥

प्रमाणं द्विजशार्दूल पुराणस्य महामुने ।
देवीभगवतीचण्डीकालिकाख्यस्य सांप्रतं ।
श्रोतुमिच्छामि विप्रर्षे सद्य एव न संशयः ॥ १ ॥

मार्कण्डेय उवाच ॥

पञ्चश्लोकसहस्राणि पञ्चश्लोकशतानि च ।
पञ्चषष्टितमाः श्लोकाः पुराणे चण्डिकाह्वये ॥ २ ॥
चतुःश्लोकसहस्राणि चतुःश्लोकशतानि च ।
संख्या च कथिता ब्रह्मन् भगवत्याः पुराणके ॥ ३ ॥
त्रीणि श्लोकसहस्राणि तथा त्रीणि शतानि च ।
संख्या च कथिता ब्रह्मन् पुराणे चण्डिकाह्वये(!) ॥ ४ ॥
दशश्लोकसहस्राणि तथा चाष्टौ शतानि च ।
संख्या च कथिता ब्रह्मन् पुराणे कालिकाह्वये ॥ ५ ॥
एतद्गुह्यतमं पुण्यं पुराणं वेदसंमितं ।
श्रोतव्यं चैव मन्तव्यं सत्यं सत्यं मयोदितं ॥ ६ ॥
इदं पवित्रमारोग्यं स्वर्ग्यं चापि यशस्करं ।
पुत्रपौत्रप्रदं ब्रह्मन् पुराणं धर्मसाधनं ॥ ७ ॥
गोपनीयं सदा नित्यं पुराणं चण्डिकाह्वयं ।
गुह्याद्गुह्यतरं गुह्यं न प्रकाश्यं कथंचन ॥ ८ ॥
एतच्छ्रुत्वा महापुण्यं मैत्रेयो द्विजसत्तम ।
प्रणिपत्य ऋषिश्रेष्ठं मार्कण्डेयं वेदपारगं(!) ॥ ९ ॥
निश्चक्रामाश्रमात्तस्माद्ययौ स बदरीं प्रति ।
तत्रापश्यद्द्विजश्रेष्ठं कृष्णद्वैपायनं मुनिं ॥ १० ॥ ०

The *Muni* then instructs *Kṛishṇa Dvaipāyana* in the benefits accruing from the study and propagation of the *Caṇḍikāpurāṇa*.

It ends:

अन्नं घृतं तथा तैलं पाकपात्रं द्विजोत्तम ।
जलपात्रं शुभां शय्यां दासीदासौ तु वै मुने ॥ ३१ ॥
एतत्सर्वं प्रदातव्यं चण्डिकाप्रीतिवर्धनं ।
पाठकेभ्यस्तु दातव्यं यदीच्छेल्लोकमव्ययं ॥ ३२ ॥
पाठके परितुष्टे तु तुष्टाः स्युः सर्वदेवताः ।
सम्यक्फलमवाप्नोति चण्डीश्रोता न संशयः ॥ ३३ ॥

इत्याद्यानुचण्डीपुराणे मार्कण्डेयमैत्रेयसंवादे सप्तविंशो ऽध्यायः समाप्तः ॥ श्रीसंवत् १८५७ ॥ शके १७२२ ॥ पौषशुक्लप्रतिपदि भौमवासरे श्रीचण्डिकाख्यपुराणं लिखितम् ॥

The style of the work is rather rough, and abounds in ungrammatical forms.

For another MS. of this work see Rāj. Mitra, Notices, i., p. 208. [H. T. Colebrooke.]

3361.

840 b. Foll. 73; size 12¼ in. by 4¼ in.; careless Devanāgarī writing of 1800 A.D.; nine lines in a page.

The same work. [B.] Apparently copied from the same MS. as the preceding one.

Dated: संवत् १८५७ शके १७२२ माघकृष्णदशम्यां तिथौ मंदवासरे ० ॥

[H. T. Colebrooke.]

3362.

380. Foll. 316; size 16¾ in. by 5½ in.; fair Bengalī writing (by three different hands) of 1804 A.D.; 6 or 7 lines in a page.

Devīpurāṇa, a semi-tantric *Purāṇa*, glorifying the power of the great goddess; and professing to be revealed by *Agastya* to *Nṛipavāhana*, and related to the *Ṛishis* by the *muni Vaśishṭha*.

The introduction (rather incorrect at first owing to the first page having been supplied by another, less accurate, hand) gives a general

outline of its contents; cf. Rāj. Mitra, Notices (N.), vi., p. 180; Bikaner Cat., p. 199:

नमस्कृत्य शिवां देवीं सर्वभावगतां शुभां ।
पुराणं संप्रवक्ष्यामि यथोक्तं ब्रह्मणा पुरा ॥

ऋषय ऊचुः ॥

भगवंस्त्वं समस्तस्य दुष्टादुष्टस्य(*r.* दृष्टादृष्टस्य) तत्त्ववित् ।
पुराणार्थं वयं सर्वे आगता भावभाविताः(भुवि भाविताः [N.) ॥
कथ्यतां यत्र घोराद्या भूताः सांप्रतदानवाः ।
भविष्यांश्च विनाशिष्यो(?°ष्ये N.) देवी देवनमस्कृता ॥

इन्द्रस्य च दिवः प्राप्तिर्हृतराज्यस्य दानवैः ।
यथा शक्रो ब्रुवंश्चक्रे(?°शक्रोच्चयं चक्रे N.) देवदेव- [नमस्कृतः ॥
अवतारा मुनिश्रेष्ठ षष्टिभेदगता यथा ।
पूजयामास पृथुरा(?) देवीं सर्वार्थसाधिनीं ॥

यथा मातृसमुत्पन्नीरुरोव्रीश(?) महात्मनः ।
चामुण्डा येन सा देवी येन वा सर्वमङ्गला ॥
निरुक्तानि च नामानि वह्नौ संतर्पणं यथा ।
वसुधाराविधिं ततो देवतास्थापनादिकं ॥

यत्र मायो महामायो निहतो रामशायकैः ।
यत्र संस्थापिता देवी बहुधा वसुधातले ॥
स्तोत्राणि च विचित्राणि शिवाद्यैः शुभहेतुभिः ।
कृतानि बहुभेदानि यथा माहात्म्यवत्तेना ॥
शिवस्य च यथा स्तोत्रं यामनं विष्णुब्रह्मणोः ।
कृतं लोकोपकाराय शुक्रेण च महाभुवा ॥
रथयात्रादयः पुण्याः कथाः पापप्रनाशिनीः(!) ।
खड्गावधं महाघोरं नामकोत्पत्तिकारणं ॥

कीर्तितं विघ्ननाथस्य यागादिभिः समर्चनं ।
महाशान्तिविधानं च पुष्पाद्यैरभिषेचनं ॥

ऋक्षे शक्रस्य यश्चक्रे गुरुकामप्रसाधनं ।
नानास्यदानि दुर्गाणि शौर्याणि विविधानि च ॥

यत्र संकीर्तयेद्ब्रह्मा मन्वादीनां प्रपृच्छतां ।
वर्णाश्रमस्थितिर्यत्र आचारस्य च कीर्तनं ॥

कीर्तनं यत्र देवानां सांख्यमाहात्म्यवर्तनं ।
यथा मृत्युर्ग्रहादित्यग्रस्ता अवान्तरे नृपाः ॥

अथ सर्वेश्वरी पूर्वं शक्रादिभिर्यथार्थता ।
कथाघशमनी तात भूमिशुद्धिकरी परा ॥

रविश्चन्द्रादयः स्वस्था भूता देवीप्रसादतः ।
माण्डव्यो मुनिशार्दूलो यत्र पूजयते शिवां ॥

यत्रायुर्वेदसंसिद्धिं धन्वन्तरिरवाप्तवान् ।
प्रादुर्भावास्तथा विष्णोर्व्रताश्च नियमादयः ॥

देवव्रतानि यज्ञानां कथनं साधनं तथा ।
ग्रहाणां तु गतिश्चोर्ध्वं वक्रचारानुकीर्तनं ॥

संस्थानं संस्थितिर्यत्र नागानां जनवासिनां ।
कालसंख्याप्रमाणं तु युगभेदप्रकीर्तनं ॥

लोके षट्चक्रसंख्यानं शुभाशुभविवेचनं ।
पदमालाविधिं पुण्यं सद्बन्धं योगकीर्तनं ॥

प्रत्यक्षाणि च लक्षाणि योगिनां सुखसिद्धये ।
ध्वजदानप्रसङ्गेन पुष्पाणि विविधाणि च ॥

दानभेदा महापुण्या विद्यादानं यथोत्तमं ।
व्रतानि चोपवासाश्च यमाश्च नियमास्तथा ॥

चालनं स्थापनं देव्याः प्रासादवन आदिषु(!) ।
गृहभेदगता पूजा आत्मोपरि विना यथा ॥

साधूनि सर्वकार्याणि तथा नो वक्तुमर्हसि ।
समस्तव्यस्तभेदेन क्रमवाचात्मनो मतः ॥

यथा बुद्धिर्यथा तत्त्वं युगकालानुरूपतः ।
यथा प्रसादतो देवी आत्मभावानुरूपतः ॥

कर्मयज्ञविधानेन तथा कथय सुव्रत ।
एवं पृष्टस्तु तैः सर्वैर्वशिष्ठो मुनिसत्तमः ॥
यथान्यायविधानज्ञः श्रूयतामिदमब्रवीत् ।
आद्याध्यायेन संक्षेपात्पुराणं समुदाहृतं ॥

An analysis of the work will be found in the Index indicatorius in no. 3741 (MS. 365, foll. 7–9), as also in Rāj. Mitra's description of his MS. (c. 7371 *ślokas*). The concluding verse and colophon of that MS. occur at fol. 319*a* of the present copy, where it is followed by another section, ending thus:

सदाचारः शुभाहारः सर्वसङ्गविवर्जितः ।
वाचयन् शतमर्धं वा प्रत्यहं प्राप्नुयाच्छिवं ॥
एतच्चाभ्युदयं पादं शतैस्त्रिभिर्नरोत्तमैः ।
महसेद्वादशैर्वित्स कथितं सर्वकामदं ॥

इत्याद्ये देव्यवतारे श्रीदेवीपुराणे ऽभ्युदयपादः समाप्तः ॥

The MS. (apparently consisting of some 7000–8000 *ślokas*) would thus seem to contain only one, or perhaps two, *pādas* of the complete work. The first references to the '*abhyudaya-*

pāda' occur at fol. 115*b*: इत्याद्ये देवीपुराणे त्रैलोक्याभ्युदये ग्रहगतिर्नाम ॥; fol. 122*b*: त्रैलोक्याभ्युदये पादे मङ्गलाविधानं ॥; fol. 141*b*: इत्याद्ये देवीपुराणे ऽभ्युदये मातृग्रहलक्षहोमविधिः ॥; fol. 143*b*: इत्याद्ये देवीपुराणे महाभ्युदयपादे सर्वदैविकसर्वोत्पातशान्तिः ॥; and a colophon at fol. 294*b*: द्वितीयपादे ॥ would seem distinctly to make this the second *pāda*; whilst prior to these references, either इत्याद्ये देव्यवतारे or इत्याद्ये देवीपुराणे is used in the colophons; and '*devyavatāra*' can hardly be the designation of the first *pāda*, as it occurs in several of the later colophons (*e.g.* foll. 213*b*, 268*a*), besides the final one. The MS. is, however, on the whole, rather a poor one.

[H. T. Colebrooke.]

3363.

1583. Foll. 207 (counted 196; nos. 153, and 170–79 being repeated in the pagination); size 17¼ in. by 7 in.; fair Bengalī handwriting (watermark of paper 1802); 8–13 lines in a page.

Devībhāgavatapurāṇa (simply called *Śrībhāgavata-mahāpurāṇa* in the MSS.), *skandhas* i.–iv.

It begins:

सर्वचैतन्यरूपां तां विद्यामाद्यां च धीमहि ।
जीवद्दत्कञ्जनिलयां बुद्धिं या नः प्रचोदयेत् ॥ °

See Weber, Berl. Cat., no. 479 (*sk.* i.–vi.); Aufrecht, Cat. Bodl., no. 136 (*sk.* i., ii.); Wilson, *Vishṇupurāṇa* (2nd ed.), i., p. xlvii. seq.; Burnouf, *Bhāgavatapurāṇa*, préf., p. cxl. (where this MS. is referred to under its old number 421).

The whole work consists of 12 *skandhas*; and a complete copy is described in Rāj. Mitra's Bikaner Cat., pp. 193–98. Editions of it, with *Nīlakaṇṭha's Tīlaka*, have also been published at Bombay (1868, 1880, 1881).

[H. T. Colebrooke.]

3364.

1344. Foll. 265; size 12 in. by 4½ in.; fair, but incorrect, Devanāgarī writing of 1804 A.D.; 9–11 lines in a page.

Devībhāyavatapurāṇa, skandhas i.–v.

A poor MS., written by three different hands, the most incorrect of which is that of *sk.* iv., dated Saṃvat 1861. The *skandhas* are paged separately: i., foll. 49 (of which fol. 36 is lost); ii., foll. 28; iii., foll. 63; iv., foll. 52; v., foll. 74.

The MS. is referred to by Burnouf under its old number 1413.

[H. T. Colebrooke.]

3365.

1482. Foll. 57; size 15½ in. by 7½ in.; good, modern Bengalī handwriting; ten lines in a page.

Devībhāgavatapurāṇa, skandha vi., in 31 *adhyāyas*.

[H. T. Colebrooke.]

3366.

2627. Foll. 40 & 23; size 11¼ in. by 5½ in.; indifferent, modern Devanāgarī writing; 15 lines in a page.

Devībhāgavatapurāṇa, skandhas i., ii.

The opening verse is made here (as in the Berlin MS.) to correspond more closely to the *Sāvitrī* formula:

सर्वचैतन्यरूपां तां विद्यामाद्यां च धीमहि ।
बुद्धिं या नः प्रचोदयात् ॥

[Mack. Coll.]

3367.

1301a. Foll. 5; size 13½ in. by 6¼ in.; large, clear, modern Devanāgarī writing; ten lines in a page.

Durjanamukhacapeṭikā, 'a slap in the face of wicked people'; being a controversial tract in favour of the authenticity of the *Devībhāgavatapurāṇa* of the *Śaivas*, as against that of the *Bhāgavatapurāṇa* of the *Vaishṇavas*, as the real *Bhāgavatapurāṇa* and one of the original 18 inspired *Purāṇas*; by *Kāśīnātha Bhaṭṭa* of Benares.

Colebrooke, on the fly-leaf, points out that this tract is referred to in the *Durjanamukhapadmapādukā* (see no. 3548) as the *Durjanamukha-mahācapeṭikā*. It has been translated into French by E. Burnouf, *Bhāgavatapurāṇa*, préf., p. lxxxv. seqq.

It begins:

अनाद्यायाखिलाद्याय मायिने गतमायिने ।
अरूपाय सरूपाय दक्षिणामूर्तये नमः ॥ १ ॥
या विश्वं वितनोति पालयति या संहर्ति कल्पक्षये
ब्रह्माणं च हरिं हरं च मनसैकोत्पादयंती गुणैः ।
सावित्रीं च रमामुमां च तनुजां दत्त्वाथ तेभ्यः पृथग्
जुष्टा पश्यति दृश्यते च सकलं तां नौमि विश्वेश्वरीं॥२॥

Burnouf's translation of '*manasaikotpādayantī guṇaiḥ*' by 'qui, nommée unique, nourrit de son intelligence, à l'aide des qualités, Brahmā,' etc., might perhaps be improved by rendering it thus: 'she who, as the sole existent (*i.e.* the *Brahman*), originates in her mind, by means of (the three) qualities, *Brahman*, *Hari* and *Hara*.'

It ends with a quotation from the *Devībhāgavata*:

श्रुत्वा भागवतं पुण्यं मुच्यते भवसंकटात् ।
पंचलक्षणसंयुक्तं विद्या विलसिता चि(*r.* च) तमित्यादि
[॥ २८ ॥

इति श्रीमद्डोपनामकजयरामभट्टसुतवाराणसीगर्भसंभवदक्षिणाचारमतप्रवर्तककाशीनाथभट्टविरचिता दुर्जनमुखचपेटिका समाप्ता ॥

For another tract of the same title, see below, no. 3547. [H. T. Colebrooke.]

3368.

2493. Foll. 196; size 11 in. by 4 in.; good, clear Devanāgarī writing of 1535 A.D.; nine lines in a page.

Nāradīyapurāṇa (*Nāradapurāṇa*), or *Bṛihannāradīyapurāṇa*, as it is called in the MSS. to distinguish it from the *Upapurāṇa* of the same name; in 38 *adhyāyas*. [A.]

It begins:

वंदे वृंदावनासीनमिंदिरानंदमंदिरं ।
उपेंद्रं सांद्रकारुण्यं परानंदप्रभुं विभुं[1] ॥
ब्रह्मविष्णुमहेशाद्या यस्यांशा लोकसाधकाः[2] ।
तमादिदेवं चिद्रूपं विशुद्धं परमं भजे ॥

See Aufrecht, Cat. Bodl., no. 47; Weber, Berl. Cat., no. 452. The work has been published, in the Bibl. Ind. (1886–91), by *Paṇḍit Hṛishīkeśa Śāstrī*.

Colophon: इति श्रीबृहन्नारदीयपुराणे कलियुगधर्माधर्मवर्णनं नामाष्टत्रिंशो ऽध्यायः ॥ संवत् १५९२ वर्षे श्रावणे शुक्लपौर्णमास्यां बुधे तोडास्थितस्य श्रीपतात्मजस्य नारायणस्येदं पुस्तकं कायस्थभीष्माख्येन नारदीयस्य (altered by another hand to बृहन्ना°) लिखितं ॥ [Gaikawar.]

3369.

732. Foll. 156; size 12¼ in. by 6 in.; good Devanāgarī writing of 1747 A.D.; ten lines in a page.

The same work. [B.]

Colophon: इति श्रीबृहन्नारदीये पुराणे सूतशौनकसंवादो (*r.*° दे) ऽष्टत्रिंशो ऽध्यायः ॥ संवत् १८०४ मार्गेमाससितपक्षे एकादशीयां बुधवासरे लिखितं परतापराइ (*Pratāp Rāy*) कायस्थ यथाप्रतिसुभस्थानस्थित सिरीनगर (*Śrīnagar*) ॥ [H. T. Colebrooke.]

---

[1] परानंदं प्रभुं परं B; परानंदप्रदं विभुं C; °प्रदं शिवं D; परानंदं प्रभुं विभुं E; परानन्दं विभुं परम् (*v.l.* विभु प्रभुं) ed.; om. F.

[2] Thus *v.l.* in ed., where the text has यस्यां(!) सालोकसाधकाः ।

3370.

2639. Foll. 151; size 10¼ in. by 4½ in.; fair Devanāgarī writing of 1769 A.D.; twelve lines in a page.

The same work. [C.]

Colophon: इति श्रीवृहन्नारदीये युगधर्मवर्णनं नामाष्टत्रिंशो ऽध्यायः ॥ ० संवत् १८२६ वर्षे फाल्गुणमासे शुद्धपक्षे पंचम्यां तिथौ भृगुवासरे लिखितो ऽयं ग्रंथः वीरग्रामवास्तव्य-टोलकज्ञातीयभट्टकुंअरजी भूलानारदीपुराणं समाप्तं ॥

[MACK. COLL.]

3371.

1799. Foll. 97; size 13½ in. by 5½ in.; fair, modern Devanāgarī writing; twelve lines in a page.

The same work. [D.]

Colophon: इति श्रीवृहन्नारदीये पुराणे सनत्कुमार-[नार]दसंवादे कलियुगधर्माधर्मवर्णनं नामाष्टत्रिंशो ऽध्यायः ॥

[DR. JOHN TAYLOR.]

3372.

1007. Foll. 131 (counted 130; two leaves being numbered 98); size 12½ in. by 4½ in.; clear, modern Devanāgarī writing; nine lines in a page.

The same work. [E.]

Colophon: इति वृहन्नारदीयपुराणे चतुर्युगमहिमावर्णने नामाष्टत्रिंशो ऽध्यायः ॥

शिवमस्तु सर्वजगतः परहितनिरता भवंतु भूतगणाः ।
दोषाः प्रयांति नाशं सर्वत्र जनः सुखी भवतु ॥

The reverse of the last leaf contains the title इति नारदपुराणं संपूर्णं ॥ ३५०० पु०

[H. T. COLEBROOKE.]

3373.

398b. Foll. 108; size 12¼ in. by 4¾ in.; careless Devanāgarī writing of 1800 A.D.; eleven lines in a page.

Another MS. of the *Bṛihannāradīyapurāṇa* [F.]; apparently copied from the same original as the preceding one, but much more inaccurate.

[H. T. COLEBROOKE.]

3374.

950. Foll. 70; size 11½ in. by 5¼ in.; clear Devanāgarī writing of 1654 A.D.(?); eleven lines in a page.

Rukmāṅgadacarita, the story of *Rukmāṅgada* and his daughter *Mohinī*, told by *Sūta* to the *Ṛishis* (and subsequently by *Vasishṭha* to King *Māndhātṛi*), in connection with directions regarding the proper performance of the (*Vaishṇava* fast of) *ekādaśīvratam*; in 40 *adhyāyas*, forming (the second) part of the *Nāradīya-(upa)purāṇa*.

It begins:

पांतु वो जलदाः श्यामाः(? जलदश्यामा) शार्ङ्गज्याघात-त्रैलोक्यमंडपस्तंभाश्चत्वारो हरिवाहवः ॥ [कर्कशाः ।

मांधातोवाच ।

पापेंधनस्य घोरस्य शुष्कार्द्रस्यास्य भूरिशः ।
को वह्निर्दहने तस्य तद्भवान्वक्तुमर्हति ॥

नाज्ञातं(? न ज्ञातं) त्रिषु लोकेषु चतुर्मुखमुखोद्भव ।
विद्यते तव विप्रेंद्र त्रिविधस्य सुनिश्चितं ॥

अज्ञातं पातकं शुष्कं ज्ञातं चार्द्रमुदाहृतं ।
एष्यं चाप्यथवातीतं वर्तमानं वदस्व मे ॥

वसिष्ठ उवाच ॥

शृणुष्व नृपशार्दूल कर्मणा येन निर्दहेत् ।
शुष्कार्द्रं पातकं घोरमेष्यातीतसमुद्भवं ॥

संप्राप्य वासरं विष्णोर्यो नरः संयतेंद्रियः ।
उपवासपरो भूत्वा पूजयेन्मधुसूदनं ॥

मांधातर्दानसहितो रात्रौ जागरणान्वितः ।
विशोधयति पापानि कितवस्तु धनं यथा ॥ ० [२३] ॥

इति श्रीनारदीयपुराणे रुक्मांगदचरिते द्वादशीयोगमाहात्म्ये प्रथमो ऽध्यायः ॥

वसिष्ठ उवाच ॥

पप्रच्छुरमलाः सूतं व्यासशिष्यं महामुनिं(°मतिं Oxf. MS.) ॥
स तु पृष्टो महातेजा एकादश्याः सुविस्तरं ॥
माहात्म्यं कथयामास उपवासविधिं क्रमात् ।
तद्वाक्यं सूतपुत्रस्य श्रुत्वा द्विजवरोत्तमाः ॥ ° [४६] ॥

इति नारदीयपुराणे ॥ ऋषय° ॥

विस्तरेण समाख्याहि विष्णोराराधनक्रियां ।
यथा योषं(*r.* तोषं) समायाति प्रददाति समीहितं ॥
लक्ष्मीभर्ता जगन्नाथो निःशेषाघौघनाशनः ।

सूत उवाच ॥

भक्तिग्राह्यो हृषीकेशो न धनैर्धरणीसुराः ॥
भक्त्या संपूजितो विष्णुः प्रददाति समीहितं ।
तस्माद्विप्राः सदा भक्तिः कर्तव्या चक्रपाणिनि ॥
जलेनापि जगन्नाथः पूजितः क्लेशहा हरिः ।
परितोषं व्रजत्याशु तृषितः सलिलैर्यथा ॥
अत्रापि श्रूयते विप्रा आख्यानं पापनाशनं ।
रुक्मांगदस्य संवाद ऋषिणा गौतमेन ह ॥
आसीद्रुक्मांगदो राजा सार्वभौमः क्षमान्वितः ।
भक्तः क्षीरद्रये देवे(?*r.* क्षीराब्धिनिलये) वासुदेवे नि-
नान्यं पश्यति देवेशात्पद्मनाभान्महीपतिः । [रंजने ॥
षटत्रं(*r.* षटत्रं) वारणे मत्ते ददाति हरिवासरे ॥ °

As regards the subject of the story (acc. to Wilson, pref. to *Vishṇup.*, 2nd ed., p. lii.), the king, beguiled by his will-born daughter, offers to perform for her whatever she may desire. She calls upon him either to violate the rule of fasting on the eleventh day of the fortnight, a day sacred to *Vishṇu*, or to put his son to death; and he kills his son, as the lesser sin of the two.

The colophon of the chapters usually is simply इति नारदीयपुराणे ॥ The last few chapters begin thus—Fol. 65*a*: वसिष्ठ उवाच ॥

एवमुच्चरतां तेषां विबुधानां महीपते ।
आजगामाथ नृपतेः पुरोधाः पापकप्रियः ॥

Fol. 66*a*:

मोहिनी स्वंगमुत्सृज्य(or काय°) गता विबुधमंदिरं ।
भर्त्सिता देवदूतेन स्थितिस्ते ऽत्र न विद्यते ॥

Fol. 67*b*: पुरोधा उवाच ॥

बहुपापान्विता देवा भर्तृदुःखप्रदायिनी ।
नैव स्थितिर्विद्यते ऽस्यास्त्रैलोक्ये स्थिरजंगमे ॥

The last chapter runs thus: वशिष्ठ उवाच* ॥

इत्येतत्कथितं राजन् श्रद्धया पृच्छते मया ।
सर्वपापप्रशमनं पुराणं न च दृश्यते ॥
रुक्मांगदस्य चरितमाख्यातं कलिकर्तनं ।
श्रुत्वैतदादितो भूप सर्वपापैः प्रमुच्यते ॥
नारायणे देवदेवे शंखचक्रगदाधरे ।
वहस्व भक्तिं राजेंद्र यदीच्छसि परं पदं ॥
तस्माद्ब्रवीमि राजेंद्र त्वामहं वचनं परं ।
आराधय हृषीकेशं सर्वान्कामानवाप्स्यसि ॥

सूत उवाच ॥

इत्युक्तः स तदा राजा वशिष्ठेन महात्मना ।
आनर्च वरदं देवं पुण्यगंधानुलेपनैः ॥
पुष्पैः सुगंधैर्धूपैश्च पूजां चक्रे स चक्रिणः ।
विष्णोराराधनार्थाय मातायुवनाश्वजः(!) ॥
[अन्वतिष्ठद्?] यतो धर्मान् स्मार्तान् पौराणिकांस्तथा ।
वेदवेदांगतत्त्वज्ञान् ब्राह्मणांश्चाप्यपूजयत् ॥
हरेः संप्रीतये विप्रा ददौ दानान्यनेकशः ।
शुक्ले कृष्णे हरिदिने चकार समुपोषणं ॥
देवमाराधयन्भक्त्या शंखचक्रगदाधरं ।
चकार जागरं रात्रौ पुराणश्रवणं सदा ॥
वाद्यगीताविनोदैश्च दिव्याख्यानैः सुशोभनैः ।
अनैषीत्सकलं कालं ब्राह्मणप्रवरैर्वृतः ॥
मांधाता धर्मविद्राजा श्रुत्वैतद्विष्णुतत्परः ।
जगाम तत्पदं विप्रा यत्र गत्वा न शोचति ॥

---

* Compare with this the beginning of the last chapter of the Oxf. MS.: वशिष्ठ उवाच । इति ते कथितं राज नर आयुरारोग्यवर्धनं । रुक्मांगदस्य राजर्षेश्चरितं पापनाशनं ॥ यस्येदं लिखिताहेहे सदातिपूजितं(!) । ° ending: ततोवसाने राजेंद्र प्राप्नुयाद्वैष्णवपदमा (वैष्णवं पदं ।) एतत्न मूर्खेपदे तु पठनीयं कदाचन ॥ मा पठेन्नोग्रमध्ये तु देवदृश्येषु(?) मा पठेत् । ये च धर्मरता राजन् देवद्विजपरायणाः ॥ तेभ्यो (तेषां) मध्ये हरेरग्रे पठनीयं नियेलमे(?) ॥ इति नारदीयपुराणे वैष्णवोपनिषदे शास्त्रे शास्त्रमाहात्म्यो शुभमस्तु° ॥

धर्माख्यानमिदं पुण्यं सर्वाख्यानेषु चोत्तमं ।
धारणीयं प्रयत्नेन स्वगृहे गृहमेधिना ॥
पुस्तकं पूजयेद्यस्तु श्रुत्वाख्यानमिदं शुचि ।
विद्यार्थी प्राप्नुयाद्विद्यां धनार्थी धनमुत्तमं ॥
विष्णुः संपूजितस्तेन ब्रह्मा चैव महेश्वरः ।
अथापि देवताः सर्वे पूजिता ब्राह्मणास्तथा ॥
शास्त्रं हि वैष्णवं भक्त्या पूजनीयं प्रयत्नतः ।
विष्णुः संपूजितस्तेन सर्वकर्मफलप्रदः ॥
लिखित्वा सकलं शुद्धं यो विप्राय प्रयच्छति ।
स यास्यति परं स्थानं यत्र देवः स्वयं हरिः ॥
रुक्मांगदस्य चरितमित्युक्तं नापितं न तु ।
पुण्यदं पुत्रदं धन्यं यशस्यं कीर्तिवर्धनं ॥
सर्वपापहरं विष्णो दुःखदुःखप्रणाशनं ।
रुक्मांगदस्य चरितं धर्मकामार्थमोक्षदं ॥
अत्रैव धर्मविधिरत्र पतिव्रतात्वं
सौजन्यम[त्र] निखिला गुरुभक्तिरत्र ।
पुण्ये पुराणतिलके कृतिनारदीये
रुक्मांगदस्य ○○–○○–○–– ॥

इति श्रीनारदीयपुराणे रुक्मांगदचरिते चत्वारिंशो ऽध्यायः ॥ समाप्तमिदं रुक्मांगदचरितं ॥ ० संवत् १७११ समये फाल्गुनशुद्ध-पूर्णिमायां तिथौ लिखितमिदं पुस्तकं मथुरावाजपेयिना ॥

For another MS. see Aufrecht, Cat. Bodl., no. 140 (cf. ib., p. 153*b*). From some extracts from that (very incorrect) MS., kindly sent to the Editor by Prof. Macdonell, the first chapter seems quite different in the two MSS., the seven introductory *ślokas* given above not being found in the Oxf. MS., whilst the first four verses of the latter do not occur in the present MS. The beginning of the second chapter, on the other hand, is the same in both MSS., though only a closer comparison could show how far this correspondence extends. Towards the latter part of the work, the two MSS. appear to differ entirely. The Oxf. MS. seems to consist of 37 chapters; two chapters, numbered 33 (*dharmāṅga*, or *devākhyam*) and 34 (*svargasiddhi*), being followed by three more chapters (*mohanībhasmakaraṇam*, *mohanasthānaprada*, *śāstramāhātmyam*). The beginnings of these chapters do not seem to correspond with those of any in our MS.

[H. T. Colebrooke.]

3375.

918. Foll. 122; size 12¼ in. by 6 in.; good Devanāgarī writing of 1798 A.D.; eleven lines in a page.

Nṛisiṃhapurāṇa, also called *Narasiṃha* (or *Nārasiṃha*) *-purāṇa*, in 67 *adhyāyas*, only the first 37 of which are actually numbered. It is generally recognized as one of the principal *Upapurāṇas*.

The MS. [A.] begins:

तप्तहाटककेशाग्र ज्वलत्पावकलोचन ।
वज्राधिकनखस्पर्श दिव्यसिंह नमो ऽस्तु ते ॥ १ ॥
नखमुखविदलित(*v.l.* विलिखित)दितिततनयोरः-
परिपतदसृगरुणीकृतगात्रः ।
हिमधरगिरिरिव गैरिकयुक्तो
नरहरिरहरहरवतु स युष्मान् ॥ २ ॥
हिमवद्वासिनः सर्वे मुनयो वेदपारगाः ।
त्रिकालज्ञा महात्मानो नैमिषारण्यवासिनः ॥ ३ ॥
महेंद्रादिरता ये च ये च विंध्यनिवासिनः ।
श्रीशैलवासिनो ये च कुरुक्षेत्रनिवासिनः ॥ ४ ॥
कुमारपर्वतस्थाश्च ये च पंपानिवासिनः ।
एते चान्ये च बहवः सशिष्या मुनयो ऽमलाः ॥ ५ ॥
माघमासे प्रयागं तु स्नातुं तीर्थं समागताः ।
तत्र स्नात्वा यथान्यायं कृत्वा कर्म जपादिकं ॥ ६ ॥
नत्वा तु माधवं देवं कृत्वा च पितृतर्पणं ।
दृष्ट्वा तत्र भरद्वाजं पुण्यतीर्थनिवासिनं ॥ ७ ॥ ०

See Aufrecht, Cat. Bodl., no. 138; Rāj. Mitra, Notices, iii., pp. 1–5.

Though by no means free from blunders (and, indeed, less correct than MSS. D. and even B.), this MS. is nevertheless the one most convenient for reference. Like the other copies,

it differs somewhat from the Oxford MS. in the numbering and titles of the chapters, the last few being: 64. *sahasrānīkaśakti(mukti* B)-*varṇanam* (fol. 117*a*); 65. *vaishṇavāshṭashashṭi* (fol. 118*b*); 66. *tīrthapraśaṃsā* (fol. 120*a*); 67. *tīrthavarṇanam* (fol. 122*a*).

It ends:

पुराणं नरसिंहाख्यं गुह्याद्गुह्यतरं शुभं ।
निशम्य विधिमेनं तु यः करोति नरोत्तमः ॥
नरसिंहः प्रसन्नो ऽस्य भुक्तिं मुक्तिं प्रयच्छति ।
न संति विपदस्तस्य यत्प्रसन्नो नृकेसरी ॥
पठतां शृण्वतां नृणां नरसिंहः प्रसीदति ।
पूजितो देवदेवेशो सर्वपापक्षयो भवेत् ॥
सम्यक् श्रुत्वा शुभं चैतत्पुराणोत्तममादितः ।
धनधान्यसुखैश्वर्यं सनाप्नोत्यसंशयः(? सर्वमा°र्यं) ॥
ब्राह्मणो वेदमाप्नोति क्षत्रियो विजयी भवेत् ।
शृण्वन्वैश्यो धनाढ्यो वै सुखमाप्नोति नित्यशः ॥
नृसिंहास्यमहादेवपूजिते भक्तवत्सले ।
लोकनाथे प्रभौ तेन त्रैलोक्यपूजितो भवेत् ॥
यो नारसिंहवपुरास्थितः पुरा
हिताय लोकस्य दितेः सुतं युधि ।
नखैः सुतीक्ष्णैर्विददार वैरिणं
दिवौकसां तं प्रणमामि केशवं ॥

इति श्रीनृसिंहपुराणे आद्ये धर्मार्थकाममोक्षप्रदायिनि नाम सप्तोर्ध्ववर्णनो नामाध्यायः ॥

[H. T. Colebrooke.]

3376.

1800. Foll. 96; size 13½ in. by 5¼ in.; good, modern Devanāgarī writing; eleven lines in a page.

Nṛisiṃhapurāṇa, generally called *Nārasiṃhapurāṇa* in the colophons. [B.]

This MS. differs somewhat from the preceding one in the concluding verses, its last two *ślokas* being (with slight variations) the same as in the MS. described in the 'Notices' (from which it was perhaps copied).

Colophon: इति श्रीनारसिंहपुराणे आद्ये धर्मार्थकाममोक्षप्रदायिनि परब्रह्मस्वरूपिणि इदमेकं सुनिष्पन्नं ध्येयो नारायणः सदा । न वासुदेवात्परमस्ति किंचित् ॥ इति नारसिंहपुराणं समाप्तं ॥

[H. T. Colebrooke.]

3377.

840 c. Foll. 81; size 12¼ in. by 4½ in.; careless Devanāgarī writing of 1800 A.D.; 10 or 11 lines in a page.

The same work, called *Nārasiṃhapurāṇa* in the colophons. [C.]

A very inaccurate copy, which, moreover, wants the first *adhyāya*.

It begins: सूत उवाच । ब्रह्मा भूत्वा जगत्सृष्टौ °

Its concluding stanzas and colophon, though full of blunders, agree with those of MS. B.

[H. T. Colebrooke.]

3378.

2054. Foll. 168; size 11¾ in. by 4¾ in.; good Devanāgarī writing, by different hands, of about 1500–1600 A.D. (foll. 164–68 supplied in 1789 A.D.); 8 or 9 lines in a page.

Nṛisiṃhapurāṇa, called *Narasiṃhapurāṇa* in the colophons of the old portion. [D.]

The text here begins (with the numbers supplied):

नखमुखविलिखित ° ॥ १ ॥ हिमवद्वासिनः ° ॥ २ ॥
ये ऽर्बुदारण्यनिरताः पुष्कारारण्यवासिनः ।
महेंद्रादिरता ये च ये च विंध्यनिवासिनः ॥ ३ ॥
जंबूमार्गरता ये च ये च सह्यनिवासिनः ।
धर्मारण्यरता ये च दंडकारण्यवासिनः ॥ ४ ॥
श्रीशैलनिरता ° । कुमारपर्वते ° ॥ ५ ॥

The old portion of the MS. (foll. 163) was written by three different hands of somewhat different ages, gaps in the oldest portion having apparently been filled up subsequently, and in

so doing, new matter not found in the other MSS. has occasionally been introduced. Some confusion is also caused by five duplicate leaves (62–66), written by two different hands and partly renumbered, two of which (65 and 66) are inserted between 62 and 63 of the old pagination (running from 1–158).

The chapters are numbered in the colophons up to 28 (fol. 55*b*); but a later hand has added in the margin the numbers for the subsequent chapters also; the last of these, the 61st, ending on the last page of the old portion, being the *tīrthapraśaṃsā*, or last chapter but one of MS. A. (fol. 120*a*). Of the last chapter, the *tīrthavarṇanam*, only 1½ *ślokas* remain: **सूत उ०। तीर्थानि कथितान्येवं** etc., the remaining leaves of the original MS. being lost. This deficiency nine leaves at the end, written by another hand in Saṃvat 1789 (A.D. 1732) and numbered 159–167, were apparently intended to fill up. Four of these, foll. 160–63 have, however, been lost.

This modern portion of the volume, moreover, was copied from some MS. containing a somewhat different version from that of the preceding MSS. At its beginning this portion overlaps somewhat the older part of the MS. It commences at the beginning of the *Sahasrānīkaśaktivarṇanam* (**सहस्रानीक उवाच। सत्यमुक्तं(*r.* सम्यगुक्तं) त्वया ब्रह्मन्०**), corresponding to fol. 158*b*, numbered 153*b*, of the old portion; but whilst this chapter in all the other MSS. (including the old portion of the present one) only consists of 15 (or 14) *ślokas*, in which *Mārkaṇḍeya* teaches the king the sacred formula **ओं नमो नारायणाय**, this modern portion of the volume has, between *ślokas* 9 and 10 of the other versions, a long story as to how *Indra* was once cursed by the *Muni Tṛiṇabindu*, to be transformed into a woman, and was ultimately released from the curse through the sacred octosyllabic formula. Of this episode, beginning **पुरा पुरंदरो राजन् स्त्रीत्वं प्राप्तो ऽपधर्मतः। तृणबिंदुमुनेः शापान्मुक्तो ह्यष्टाक्षराज्जपात्॥** only the first 13 *ślokas* are preserved, the gap caused by the loss of the four leaves extending over the remainder of the story, and *śloka* 10 of the other version of this chapter, the colophon of which here runs thus (fol. 164*a*, l. 3): **इति श्रीनरसिंहपुराणे सहस्रानीकचरिते ऽष्टाक्षरमंत्रकथनं नाम॥**

The last chapter, called *Puṇḍarīkanāradasaṃvāda* (followed by a short epilogue in praise of this *Purāṇa*), is likewise not contained in the other version, but seems to correspond to the last but one (? as well as the last) chapter of the Oxford MS., no. 138.

This chapter begins: **भरद्वाज उ०॥**

सत्यं केचित्प्रशंसंति तपः शौचं तथापरे।
सांख्यं केचित्प्रशंसंति योगमन्ये प्रचक्षते॥

It ends:

निरूपमनुपमेयं(? निरुपमम०) योगिनां ज्ञानगम्यं
त्रिभुवनगुरुमीशं त्वां प्रपन्नो ऽस्मि विष्णो॥

इति श्रीनृसिंहपुराणे पुंडरीकनारदसंवादो॥

सूत उवाच॥

इत्येतद्वः समाख्यातं पुराणं नारसिंहकं।
सर्वपापहरं पुण्यं सर्वदुःखनिवारणं॥
समस्तपुण्यफलदं सर्वयज्ञफलप्रदं।
ये पठंत्यपि शृण्वंति श्लोकं श्लोकार्धमेव वा॥
न तेषां पापबंधस्तु कदाचिदपि जायते।
विष्णवर्पितमिदं पुण्यं पुराणं सर्वकामदं॥
भक्त्या च वदतामेतत् शृण्वतां च फलं शृणु।
कृतजन्मार्जितैः(शत०) पापैः सद्य एव विमोचिताः॥
सहस्रकुलसंयुक्तं(०क्ताः) प्रयांति परमं पदं।
किं तीर्थैर्गोप्रदानैर्वा तपोभिर्वा किमध्वरैः॥ ०
बहुनात्र किमुक्तेन भूयो भूयो मुनीश्वराः।
श्रद्धयाश्रद्धया वापि श्रोतव्यमिदमुत्तमं॥
भारद्वाजमुखाः सर्वे कृतकृत्या द्विजोत्तमाः।
सूतं दृष्टाः प्रपूज्याथ सर्वे स्वस्वाश्रमं ययुः॥ ११॥

इति श्रीनृसिंहपुराणे सूतभारद्वाजसंवादे सर्वदुःखौघहरं श्री समाप्तं नरसिंहपुराणं ॥ संवत् १७८९ वर्षे कार्त्तिकशुदि १४ शनौ लिखितं ॥ [GAIKAWAR.]

3379.

1267. Foll. 50; size 7 in. by 4 in.; indifferent, modern Devanāgarī writing; eleven lines in a page.

A fragment of the *Nṛisiṃhapurāṇa*, viz. the *Rāmaprādurbhāva*, or story of *Rāma*; divided into six sections, named after the *kāṇḍas* of the *Rāmāyaṇa*, of 163, 155, 141, 139, 58 and 117 *ślokas* respectively; and corresponding to *adhyāyas* 44–49 (foll. 69*b*–99*b*) of MS. A.

It begins:

शृणु राजन् प्रवक्ष्यामि प्रादुर्भावं हरेः शुभं ।
निहतो रावणो येन सगणो लोककंटकः ॥

It ends:

जानन्मया ते (राजन्° A.; आ जन्मजाते: D.) कथितं रामस्य भूम्यां चरितं महात्मनः । [समासतो
इदं च भक्त्या पठतां च शृण्वतां
ददाति रामः स्वपदं (सुपदं D.) जगत्पतिः ॥
इति श्रीनृसिंहपुराणे रामप्रादुर्भावे लंकाकांडः समाप्तः ॥ ६ ॥ [H. T. COLEBROOKE.]

3380.

215. Foll. 242; size 14 in. by 5 in.; clear Devanāgarī writing (of the Nepal type, and on rough Nepalese paper) of 1783 A.D.; nine lines in a page.

Padmapurāṇa, section I., *Sṛishṭikhaṇḍa*. [A.] Rather incorrect.

It begins: ओं नमः श्रीविघ्नविघातकाय ॥

स्वच्छं चंद्रावदातं करिकरमकरक्षोभसंजातफेनं
ब्रह्मोद्भूतं प्रमत्तैर्वेतनियमपरैः सेवितं विप्रमुख्यैः ।
ओंकारालंकृतेन त्रिभुवनगुरुणा ब्रह्मणा दृष्टिपूतं
संभोगाभोगरम्यं जलमशुभहरं पौष्करं यः पुनातु ॥
सूतमेकांतमासीनं व्यासशिष्यं महामतिं ।
लोमहर्षणनामा वै उग्रश्रवसभाषत (!) ॥

Cf. Aufrecht, Cat. Bodl., no. 50; Rāj. Mitra, Notices, ii., p. 1; iii., p. 247 (which latter MS. seems to stand in some relation to the present one); and H. H. Wilson's analysis, Journ. Roy. As. Soc., v., p. 280 (repr. in Works, vol. iii., p. 21 seqq.). This *Purāṇa* has been edited, in the *Ānandāśrama* Series (1893, 1894), by V. N. Mandlik.

The last seven chapters (cf. Aufrecht's description) are: — *padmodbhavaprādurbhāva*, fol. 191*a*; *suratārakayoḥ saṃgrāmaḥ*, fol. 194*a*; *kumārasambhave gaurīvivāhaḥ*, fol. 214*b*; *pitṛimāhātmyakathanam*, fol. 218*b*; *śrāddhaprakaraṇam*, fol. 222*a*; *yaduvaṃśakīrtanam*, fol. 227*b*; and the last on *kroshṭuvaṃśa*, etc.

It ends:

तथा कृत्वोशना चाह समता सुपुरोहितः(?) ।
प्रमानो वात्सदेवेषु(!) कर्तव्यो न कदाचन ॥
एकस्य चैकसाभक्तं भोक्तव्यं करसे(!) पुटे ॥
इत्यादिमहापुराणे पाद्मे सृष्टिखंडः समाप्तः ॥ अब्दे १८४० कार्त्तिकमासि वलक्षपक्षे पौर्णमास्यां भरणीतारायां व्यतिपातयोगे गौरिवारे तुलाराशिगते सूर्ये मेषराशिगते चन्द्रे तस्मिन्नेव दिवसे इदं पाद्मं सृष्टिखंडमाद्यिपर्यन्तमलिखत् ॥ इदं पुस्तकं श्रीमत्भगीरथशर्मणः ॥ [H. T. Col. supplied.]

3381.

239a. Foll. 174 (counted 177; nos. 145 and 163 being passed over; and fol. 52 missing); size 12½ in. by 6 in.; clear, but not very accurate, Devanāgarī writing of about 1790 A.D.; fourteen lines in a page.

Padmapurāṇa, the same section (called the fifth *khaṇḍa* on fol. 1*a*). [B.]

In the beginning, this MS. differs entirely from the text of the preceding MS:

नारायणं नमस्कृत्य नरं चैव नरोत्तमं ।
देवीं सरस्वतीं व्यासं ततो जयमुदीरयेत् * ॥

* This verse is found at the beginning of the *Mahābhārata* and many *Purāṇas*.

एकदा नैमिषक्षेत्रे ऋषयः सत्त्रमास्थिताः ।
पप्रच्छुः सूतमासीनं रौमहर्षणिमुत्सुकाः ॥

सूतसुत महाभाग वद नो वदतां वर ।
पुराणं पाद्ममित्याहुर्ऋषयो यं(*r.* यत्) तपोधनाः ॥

श्रुतानि च पुराणानि बहूनि त्वन्मुखांबुजात् ।
अधुना जायते तृष्णा पाद्मं श्रोतुं त्वदात्मनां ॥

सूत उवाच ॥

एष साधु कृतः प्रश्नो विष्णुभक्तिपरायणैः ।
वेदव्यासं नमस्कृत्य यत्कारुण्यादवाप्तवान् ॥

विष्णुदं परमं ज्ञानं पौराणं सर्वपूजितं ।
एकदा सुखमासीनं पुलस्त्यं स्वगृहागतं ॥

भीष्मः परमधर्मात्मा पप्रच्छ ज्ञानमुत्तमं ।
कथयस्व तदा(? कथां) विप्र विष्णुभक्तिप्रवर्धनीं ॥

त्वं त्वपूर्वेण भाग्येन प्राप्तो निधिरिवोज्ज्वलः ।
त्वत्पादसंश्रयाच्चेतो याति निर्मलतां मुने ॥

पुलस्त्य उवाच ॥

साधु साधु कृतः प्रश्नस्त्वया भीष्म मुनिप्रवर ।
समाप्युद्भासते चेतो न चेतो(? तच्चेतो) यत्सुखावहं ॥

पाद्मं पुराणं यत्प्रोक्तं तत्र सृष्टिं वदामि ते ।
कालस्य संख्या यत्रास्ति पुराणेषु परिश्रुता ॥ [१०] ॥

परमाणुप्रमाणेन कालस्तु परिकीर्तितः ।
स कालः परमाणुर्वै यो भुंक्ते परमाणुतां ॥

अष्टादशनिमेषाणां काष्ठास्तु परिकीर्तिताः ।
त्रिंशत्तास्तु क्षणसोतु(? °स्तास्तु) मुहूर्तो द्वादश स्मृताः ॥

अहोरात्रस्तु ते त्रिंशत् पक्षः पंचद[श स्मृताः] ।
द्वौ पक्षावद्ध(? वेक)मासस्तु षण्मासौ(? द्वौ मासौ)
ऋतवः स्मृताः ॥ [१३] ॥ ° [२३] ॥

भीष्म उवाच ॥

ब्रह्मा नारायणो वासौ कल्पादौ भगवान्यथा ।
ससर्ज सर्वभूतानि तदाचक्ष्व महामुने ॥ [२४] ॥

पुलस्त्य उवाच ॥

अतीतकल्पावसाने निशासुप्तोत्थिता प्रजा(°तः प्रभुःed.)।
सत्त्वोद्रिक्तस्तया ब्रह्मन्(*r.* °द्रिक्तस्तथा ब्रह्मा) शून्यं
[लोकमपश्यत ॥ [२५] ॥

तोयांते स महीं दृष्ट्वा निमग्नां वारिसंप्लवे ।
अहेतं(? अनंतं A, विचिन्त्य तदु° ed.) जगदुद्धारं
[कर्तुकामः प्रजापतिः ॥

विष्णुरूपं तदा कृत्वा पृथ्वीमुद्धारकारणात्(A B, पृथ्वीं [वोढुं स्वतेजसा ed.) ।
मत्स्यकूर्मादिकां चान्यां वाराहीं च तथा तनुं ॥ [२७] ॥ °

The earth, having been raised and steadied, bursts forth into a panegyric of *Vishṇu* as the divine spirit (*paramātman, paramaṃ brahma*), ending:

त्वन्मयाहं(? त्वन्मय्यहं) त्वदाधारा त्वत्सृष्टा त्वामुपाश्रिता ।
माधवीमिति लोको ऽयमभिधत्ते ततो हि मां ॥ [३७] ॥
जयाखिलज्ञानमय जयास्थूल जयाजय ॥

The passage from v. 25 onwards (with the exception of the last odd half-verse) occurs also in the other MS. (fol. 7*a*, l. 8 seq.) as well as in the edition, and is there (at the beginning of the 3rd *adhyāya*) likewise preceded by some verses regarding the divisions of time, which, however, differ entirely from those of our MS.; whilst the first ten verses of the latter have nothing corresponding to them in MS. A and the edition. In these, the earth's eulogy of *Vishṇu* is followed by an account of the nine creations ending with the creation of the *Rākshasas* and *Yakshas*, after which they continue with the present MS.:

ततः क्रुद्धो जगत्स्रष्टा क्रोधात्मनो विनिर्ममे[1] ।
वर्णेन कपिशेनोग्रा भूतास्ते पिशिताशनाः ॥ °

after this the present MS. to the end corresponds to MS. 215 (with, however, constant variations of detail) as far as fol. 218*b*, l. 2 (ed. p. 1233), where it ends:

इदं पवित्रं यशसो निधानम्
इदं पितॄणामपि वल्लभं(° मतिव° ed.) स्यात् ।
इदं च देवदृष्टताय कल्पते(*r.* देवेष्वमृताय कल्पते)
पुण्यावहं(° हरं A) पातकिनां च पुंसाम्(वपुः स्यात् A)॥
इति पठति य इत्थं यः(प्रशस्यं ed.) शृणोतीह सम्यग्
मधुमुरनरकारेरर्चनं वाथ पश्येत् ।
मतिमपि च जनानां यो ददातींद्रलोके(° तीहलोके A)
भव इव (हरिशिवं ed.)विबुधाद्यैः पूज्यते कल्पमेकं ॥

[1] क्रोधात्मतो A; ततः क्रुद्धेन वै स्रष्टा क्रोधात्मानो विनिर्मिताः । ed.

after which the MS. concludes with the colophon: इति श्रीपद्ममहापुराणे गौरीविवाहो नामाध्यायः संपूर्णः ॥ the first seven *aksharas* of which are written over previous writing daubed over; whilst MS. 215 proceeds (with ed.):

य इदं शृणुयान्नित्यमृषीणां चरितं महत् ।
विमुक्तः सर्वपापेभ्यो स्वर्गलोके महीयते ॥ ० 6 *ślokas*,

and after which (different from ed.): इत्यादिमहापुराणे पाद्मे सृष्टिखण्डे पितृमाहात्म्यकथनं नामाध्यायः ॥

The last three chapters of MS. A would thus be wanting in the present one.

For an index to this MS. see MS. 366 (no. 3742). [H. T. Colebrooke.]

3382.

920b. Foll. 81; size 12¼ in. by 6 in.; fair Devanāgarī writing of the latter part of last century; thirteen lines in a page.

Part of the *Bhūmikhaṇḍa* of the *Padmapurāṇa;* corresponding to *adhy.* 59–118 of the Cod. Wilson, 113 (Aufrecht, Cat. Bodl., p. 13*a*), and *adhy.* 61–125 of the *Ānandāśrama* edition.

It begins: वेण उवाच ।

भार्यातीर्थं समाख्यातं सर्वतीर्थोत्तमोत्तमं ।
पितृतीर्थं समाख्याहि पुत्राणां तारणं परं ।

विष्णुरुवाच ॥

कुरुक्षेत्रे महापुण्ये कुंडलो नाम ब्राह्मणः ।
सुकर्मा नाम सत्पुत्रः कुंडलस्य महात्मनः ॥
गुरू तस्य महावृद्धौ धर्मज्ञौ शास्त्रकोविदौ ।
द्वावेतौ तौ महाप्राज्ञौ जरया परिपीडितौ ॥ ०

The colophons of the chapters (which are not numbered) run thus: 1. इति श्रीपद्मपुराणे वैष्णोपाख्याने fol. 3*a*; 2. do., fol. 5*a*; 3. do., fol. 5*b*; 4. इति पाद्मे वैष्णोपाख्याने पितृमातृतीर्थवर्णनं fol. 8*a*; 5. इति प० वै० पितृतीर्थे ib.; 6. इति श्रीप० वै० पितृमातृतीर्थे ॥ fol. 13*b*; 7. इति श्रीपाद्मे वै० पितृमातृतीर्थे ययातिचरिते ॥ fol. 16*a*; similarly 8–20; 21. इति श्रीप० वै० ययातिस्वर्गारोहणं fol. 31*b*; 22. इति पा० पितृमातृतीर्थं fol. 32*a*; 23. इति श्रीप० गुरुतीर्थे च्यवनोपाख्याने ॥ fol. 34*a*; 24. इति पा० वै० गु० च्यवनसंवादे fol. 36*a*; similarly 25–35; 36. इति श्री० च्यवनोपाख्याने ॥ fol. 54*a*; similarly 37–43; 44. इति पा० नहुषचरितं fol. 65*a*; 45. इति पा० च्यवनोपाख्याने ॥ fol. 68*a*; 46, 47. इति पाद्मे भूमिखण्डे ॥ foll. 69*a*, 70*a*; 48. इति पा० वैष्णोपाख्याने ॥ fol. 71*a*; 49. as 46; 50. इति पा० नहुषोत्पत्तिः fol. 72*b*; 51, 52. as 46; 53. इति श्रीप० भू० वैष्णोपाख्याने fol. 77*a*; 54. इति श्रीप० भू० च्यवनसंवादः fol. 78*a*; 55. इति पा० भू० वै० गुरुतीर्थं fol. 79*b*; 56. इति श्रीप० वैष्णोपाख्याने ॥ fol. 80*b*; 57. ends:

भूमिखण्डं नरः श्रुत्वा सर्वपापैः प्रमुच्यते ।
सर्वदुःखेभ्यः(*?r.* सर्वदुःखैः शत्रुभिश्च) सर्वरोगैः प्रमुच्यते ॥
अन्यमेवं ० । श्रोतव्यं हि ० ॥
प्रथमं सृष्टिखण्डं हि द्वितीयं भूमिखंडयं(०कं) ।
गोप्रदानसहस्रस्य फलं प्राप्नोति मानवः ॥

इति श्रीमहापुराणे पाद्मे भूमिखंडं समाप्तं ॥

Fol. 1*a* has the inscription पद्मपुराणद्वितीयखंडप्रारंभः ॥ [H. T. Colebrooke.]

3383.

2487. Foll. 233; size 11 in. by 5¼ in.; fair Devanāgarī writing of the latter part of last century; ten lines in a page.

Rāmāśvamedha, a section of the *Pātālakhaṇḍa* of the *Padmapurāṇa*, describing, in 68 *adhyāyas*, the circumstances connected with the great horse-sacrifice by *Rāma* after the conquest of *Lan*[illegible].

It begins:

[illegible]र्णं नमस्कृत्य नरं चैव नरोत्तमं ।
देवीं सरस्वतीं चैव ततो जयमुदीरयेत् ॥ १ ॥

व्यास उवाच ॥

ततः परं धराधारं पृष्टवान्भुजगेश्वरं ।
वात्स्यायनो मुनिवरः कथामेतां सुनिर्मलां ॥ २ ॥
शेषाशेषकथा त्वत्तो जगत्सर्गलयादिका ।
भूगोलश्च खगोलश्च ज्योतिश्चक्रविनिर्णयः ॥ ३ ॥

महत्तत्त्वादिसृष्टीनां पृथक् तत्त्वविनिर्णयं(*r.* °यः) ।
नानाराजचरित्राणि कथितानि त्वयानघ ॥ ४ ॥
सूर्यवंशभवानां च राज्ञां चरित्रमद्भुतं ।
तत्रानेकमहापापहरा रामकथा कृता ॥ ५ ॥
तस्य वीरस्य रामस्य हयमेधकथा श्रुता ।
संक्षेपतो मया त्वत्तस्तामिच्छामि सविस्तरां ॥ ६ ॥
या श्रुता संस्मृता चोक्ता महापातकहारिणी ।
चिंतितार्थप्रदात्री च भक्तचित्तप्रतोषदा ॥ ७ ॥
शेषनाग उवाच ॥ °

It ends:

शृण्वंति ये कथामेतां ब्रह्महत्यौघनाशिनीं ।
ते यांति परमं स्थानं सर्वदेवैः सुदुर्लभं ॥
गोघ्नश्च युवतीघ्नश्च(तु सुतघ्नश्च ed.) सुरापो गुरुतल्पगः ।
क्षणात्पूतो भवत्येवमचिरेण द्विजर्षभ ॥

इति श्रीपद्मपुराणे पातालखंडे शेषवात्स्यायनसंवादे अश्वमेधः समाप्तः ॥

The colophons of the chapters correspond to *adhy.* 29–95 in Wilson's Cod. 112 (Cat. Bodl., p. 13*b*),—where, however, *Lavamūrcchanam* ought to be read instead of *Naramūrcchana* in *adhy.* 89; — whilst in the *Ānandāśrama* edition, this section forms *adhy.* 1–68 of the *Khaṇḍa.*

The work was also published separately at Bombay in 1857. [GAIKAWAR.]

3384.

2492. Foll. 251; size 11¼ in. by 5 in.; good Devanāgarī writing of the latter part of last century; nine lines in a page.

Rāmāśvamedha; apparently copied from the same MS. as the preceding one. [GAIKAWAR.]

3385.

2564. Foll. 52; size 12¾ in. by 6½ in.; Devanāgarī character, for the most part carelessly written, by different hands, in 1799 A.D.; 15–19 lines in a page.

Śivarāghavasaṃvāda, a dialogue between *Śiva* and *Rāma* (on the mysteries of *Śiva* worship, etc.), forming part of the *Pātāla-khaṇḍa* of the *Padmapurāṇa,* viz. *adhyāyas* 100–113 in the *Ānandāśrama* edition.

It begins: श्रीगणेशाय नमः ॥ निरंतरायोस्तु ॥

सूत उवाच ॥

अयोध्यां गंतुकामेन शंकरेण महात्मना ।
पार्वत्या सह देवेन उषितं शरयूतटे(*r.* स°) ॥
मुनयस्तं समभ्येत्य शंकरं विश्वरूपिणं ।
कश्यपाद्या महात्मानः पप्रच्छुरमितौजसं ॥
स्वागतं ते मुनिश्रेष्ठ सभार्यैः कुत आगतः ।
किमागमनकृत्यं ते कं देशं गंतुमुद्यतः ॥

श्रीशंकर उवाच ॥

अहं शंभुरिति ख्यातो विप्रो हिमगिरिस्थितः ।
द्रष्टुं च राघवं गच्छे मम कार्यं महत्तरं ॥
मामाह्वयति राजासौ पुराणश्रवणेरितः(° णे रतः ed.) ।
आगच्छंतु भवंतो ऽपि राघवः परितुष्यति ॥
ततः शिवस्ते मुनयो ययू रामदिदृक्षवः ।
तानागतान्वसिष्ठस्तु ज्ञात्वा रामाय चोक्तवान् ॥
ततः सत्वरमुत्थाय निर्ययौ सपुरोहितः ।
अर्घ्यपाद्यादिना सर्वान्पूजयामास तानृषीन् ॥
गृहराजं ततः सर्वान्प्रावेशयदरिंदमः ।
प्रत्येकमासनं दत्त्वा स्वागतोक्त्यासनस्थितान् ॥
प्रीणयन्(क्रमेण ed.) रघुशार्दूलः पूजयामास तानृषीन् ।
वाचा मधुरया प्रीणन्विदमाहासनस्थितान् ॥
अद्य मे सफलं जन्म प्राप्तमद्य तपःफलं ।
अद्याभ्यासस्य विद्यानां फलकालो ऽयमागतः ॥
अद्य मे पितरस्तुष्टा राज्यं च सफलं मम ।
अद्य मे सफलं वृत्तमद्य मे सफलं श्रुतं ॥
एवं वरं ते(*r.* वदंतं) राजानं ब्राह्मणाः कश्यपादयः ।
ऊचुः प्रियतरं वाक्यं रामं राजीवलोचनं ॥

ऋषय ऊचुः ॥

अयं शंभुर्द्विजः प्राप्तः सर्वशास्त्रविशारदः ।
वेदवेदांगतत्त्वज्ञः सर्वभूतहिते रतः ।
कैलासवासी सततं तपसे कृतनिश्चयः ॥

ब्रह्मणा ब्रह्मवर्चस्के तुल्यो ब्रह्मविदां वरः ।
हरिणा ब्रह्मवात्सल्ये प्रसादे शंकरोपमः ॥
एवंविधो महातेजाः शंभुर्ब्राह्मणपुंगवः ।
अष्टादशपुराणज्ञो मीमांसान्यायकोविदः ॥
त्वद्वाक्यगौरवादेव प्राप्तो ऽयं मुनिपुंगवः ।
त्वयाहूतो मुनिवरः कैलासादागतः प्रभो ॥
अतः पृच्छ महाभाग पुराणाख्यानमुत्तमं ।
श्रोतुकामा वयं प्राप्तास्त्वामद्य रघुनंदन ॥ °

The colophons are as follows: 1. इति श्रीपद्मपुराणे पातालखंडे शिवराघवसंवादे प्रथमो ऽध्यायः fol. 4*b*; 2. इत्यादिमहापुराणे श्रीपाद्मे पा° शि° द्वितीयो ऽध्यायः fol. 10*a*; 3. इत्या° श्री° पा° शि° विभूतिमाहात्म्ये तृतीयो ऽध्यायः fol. 12*b*; 4. इति श्रीप° पा° शि° चसुर्थो ऽध्यायः fol. 14*a*; 5. इत्यादि° श्री° पा° भस्मोत्पत्तिविधानं नाम पंचमो ऽध्यायः fol. 15*b*; 6. इत्या° श्री° पा° शि° विभूतिमाहात्म्ये षष्ठो ऽध्यायः fol. 18*a*; 7. इति श्रीप° पा° शि° पूजामाहात्म्ये सप्तमो ऽध्यायः fol. 20*b*; 8. इत्यादि° श्री° पा° शि° ऽष्टमो ऽध्यायः fol. 22*a*; 9. इत्या° श्री° पा° शि° हरनाममाहात्म्ये नवमो ऽध्यायः fol. 25*a*; 10. इत्या° श्रीपा° दशमो ऽध्यायः fol. 26*b*; 11(?). इत्या° श्री° पा° शि° पौराणिकवाक्यं नाम दशमो(!) ऽध्यायः fol. 37*b*; 12(?). इत्या° श्री° पा° शि° पुराणमाहात्म्यकथनं नामाध्यायः fol. 40*a*, l. 1.

The MS. then proceeds, fol. 40*a*, l. 2: श्रीराम उवाच ॥

संध्यावंदनकर्मे क्रिय[ता]मिति मुनिं समाचष्ट(मुनिमाचष्टार्घं ed.) ।
उल्ल(उष्ण)द्युतिरप्यस्तमुपैति द्विजकुलमेतं नोडुमुपैति [॥]
स्वयमपि संध्यावंदनगामी इतरमुत्तरराणुगामी(°वन्दन[कामो ऽव्रजदुत्तरदिशमुज्झितयानः ed.) ।
हाहाहूहूकृतसंगीतिर्वेदो प्रमुखप्रस्तुतवृत्तिः(°कीर्तिःed.)॥

Cf. ed., p. 731.

Fol. 48*b* (ed. p. 747): इत्या° श्री° पा° शि° पुराकल्पार्षरामायणं समाप्तमिति ॥ सूत उवाच ।

भारद्वाजगृहे भुक्त्वा रामचंद्रः प्रसन्नधीः ।
मुनींद्रविष्णुसहितो वानरर्क्षसमन्वितः ॥

Fol. 52*a* (cf. ed. p. 754, where no new chapter: इत्यादि° श्री° पा° शिवराघवसंवादे सप्तचत्वारिंशतितमो ऽध्यायः ॥ श्रीरामाय नमः । सूत उवाच ।

शंभुमेव(*r.* शंभुं) विलोक्याथ ततो बभाषे
रामः कथां कीर्तय शंकरस्य ।
तृप्तिर्न जाता मुनिवर्य शृण्वतो
महेशमाहात्म्यमघौघनाशनं ॥

श्रीशंभुरुवाच । °

It ends: इत्यादिमहापुराणे श्रीपाद्मे पातालखंडे शिवराघवसंवादे उपरिभागे राममोक्षो नामाध्यायः ॥

पुराणवक्त्रे दातव्यं वस्त्रगोहेमभूषणं ।
भूमिः सस्यफलोपेता देया शक्त्यनुसारतः ॥
शिवराघवसंवादं सर्वाघौघनिकृंतनं ।
. . . . . (? line lost).
प्रदक्षिणीनमार्यस्य(?) सूनुना श्रीपतेन(!) च ।
सिद्धार्थवत्सरे पुण्ये एकादश्यां बुधे दिने ॥

[MACKENZIE COLLECTION.]

3386.

846 e. Foll. 22; size 9¾ in. by 4 in.; fair Devanāgarī writing of 1765 A.D.; 8–10 lines in a page.

Holikāmāhātmya, a supplement to the *Pātālakhaṇḍa* of the *Padmapurāṇa*.

In six *adhyāyas*, it describes the *Holikāvrata*, a ceremony performed, in honour of *Kṛishṇa*, during the fortnight preceding the full moon of the month *Phālguṇa*; and deriving its name from a certain *Holā* or *Holikā*, a sister of the *mahāsura Kola* in the Nairṛita region, from whose life on this occasion stories are told in which she usually turns out to be *Umā*, *Lakshmī*, *Sarasvatī*, etc., herself.

For a full account of this festival, by H. H. Wilson, see Works, ii., p. 227 sqq. It is likewise mentioned in Mr. Sherring's 'Sacred City of the Hindus,' p. 227 sqq.; in S. C. Bose's 'The Hindoos as they are,' 2nd ed. (Calc. 1883), p. 156 sqq.; in Yule and Burnell, Glossary of Indian Words, *s.v.* Hooly, etc.

It begins: सूत उवाच ।

ऋषयः सर्वे गुह्याद्गुह्यतरं महत् ।
होलिकाव्रतमाहात्म्यं विस्तरेण तपोधनाः ॥ १ ॥

फाल्गुणस्य सिते पक्षे कुर्याद्व्रतमनुत्तमं ।
सर्वकामप्रदं नृणां नारीणां च विशेषतः ॥ २ ॥

सायं पूजयते यस्तु होलिकां भक्तवत्सलां ।
भस्मीकृत्यास्य पापानि नात्र कार्या विचारणा ॥ ३ ॥

It ends:

राजर्षिप्रभृतीन्सर्वानुपदिश्य व्रतं त्विदं ।
गृणन्नामसहस्रं च सत्यलोकं ययौ मुनिः ॥ ६६ ॥

इत्येतत्कथितं सर्वं होलिकाख्यानमुत्तमं ।
सर्वकामप्रदं नृणां किमन्यच्छ्रोतुमिच्छथ ॥ ६९ ॥

इति श्रीपद्मपुराणे पातालखंडे होलिकामाहात्म्ये [होलिका]-वरप्रदानं नाम षष्ठो ऽध्यायः ॥ ०

[H. T. Colebrooke.]

3387.

1828. Foll. 34; size $12\frac{3}{4}$ in. by 4 in.; good Devanāgarī writing (watermark of paper 1818); seven lines in a page.

The same work. [Dr. John Taylor.]

3388.

254. Foll. 252 (in two parts, paged 1–131, and 1–120; two leaves of the latter being numbered 73); size 11 in. by $4\frac{1}{4}$ in.; clear, modern Devanāgarī writing; nine lines in a page.

Prayāgamāhātmya, professing to form part of the *Pātālakhaṇḍa* of the *Padmapurāṇa*, and celebrating, in 100 *adhyāyas*, the high renown of the *Prayāgatīrtha* and its vicinity, as well as describing the ceremonies and devotions to be performed there at different times.

It begins:

कदाचिन्नैमिषारण्ये सूतं परमकोविदं ।
कोविदाः सर्वधर्मेषु सर्वयज्ञेषु कोविदाः ॥ १ ॥ ०

See Aufrecht, Cat. Bodl., no. 60 (from beginning to *adhy.* 36, v. 17). An edition of the work was published at Benares in 1867.

Part II. begins with *adhy.* 53: शौनकादय ऊचुः॥

सोद्यापनं समाहात्म्यं माघस्नानं त्वयोदितं ।
श्रुत्वा प्रमुदिताः सर्वे पृच्छामो ऽन्यद्वयं प्रभो ॥ १ ॥

शक्तौ दानानि कार्याणीत्यवोचि करुणात्मना ।
भवता विदुषा तत्र वयं संदेहमागताः ॥ २ ॥

कानि दानानि देयानि कुत्र केभ्यः कदा कथं ।
एतदाचक्ष्व नः सूत सर्वज्ञो ऽसि महामते ॥ ३ ॥ ०

It ends:

आदावादिपराशरात्मजवरेणोक्तस्ततो नैमिषे
सूतेनोक्त ऋषिभ्य आदरभरात् शेषेण विस्तारितः ।
पश्चाद्ब्रह्मसुतेभ्य आदिमहिमा यस्तीर्थराजस्य तं
श्रुत्वाप्नोति निजेहितं नरवरो नानाविधं निश्चितं॥६४॥

गंगायै यमुनायै च सरस्वत्यै वटाय च ।
सोमेश्वराय शेषाय माधवाय नमो नमः ॥ ६५ ॥

इति श्रीपद्मपुराणे पातालखंडे सूतशौनकसंवादांतर्गतशेषसनकादिसंवादे श्रीप्रयागमाहात्म्ये श्रवणपठनफलादिनिरूपणं नाम शततमो ऽध्यायः ॥ [H. T. Colebrooke.]

3389.

2688a. Foll. 9; size $9\frac{1}{2}$ in. by $5\frac{3}{4}$ in.; clear, modern Devanāgarī writing; eleven lines in a page.

Kālañjaramāhātmyam, an account, in five *adhyāyas*, of the *Kālañjara-kshetra*, on the eastern confines of the Bundelkhand district, and the tantric worship of *Śiva-Nīlakaṇṭha* practised there; professing to form part of the *Pātālakhaṇḍa* of the *Padmapurāṇa*.

In the form of a dialogue between *Śiva* and *Pārvatī*, this *kshetra* is described as a hill extending over half a *yojana*, and comprising several *tīrthas* of great repute, such as *Koṭitīrtha*, *Vāṇagaṅgā*, *Gopyakuṇḍa*, *Sūryakshetra* or *Ravikshetra*, *Ṛishikshetra* and *Saumitrakshetra*.

The MS., which is not very correct, begins:

अथ कालंजरमाहात्म्यं ॥ तत्र पार्वतीं प्रति शिव उवाच ॥

श्रवणात्कीर्तनाद्ध्यानाद्दर्शनादधिकं फलं ।
चतुर्धा वांछितं दद्यात्पुणामारोहणाद्गिरिः(०रेः) ॥ १ ॥
संदेहो ऽत्र न कर्तव्यो गिरिरूपी सदाशिवः ।
दर्शनान्मुच्यते जंतुः कलौ कालंजरस्य तु ॥ २ ॥
समुद्रमथनारंभे विष्णुना निःसृते विषे ।
प्रार्थितो मह(ऽमरै)यत्नस्मान्नीलकंठो भवेच्छिवः ॥ ३ ॥
नीलकंठस्तदारभ्य गिरौ कालंजरे स्थितः ।
स्वक्षेत्रे वसतां नृणां चतुर्वर्गफलप्रदः ॥ ४ ॥
जन्मदीक्षाविधौ चैव विवाहे मरणे तथा ।
अर्धयोजनविस्तीर्णं तत्क्षेत्रं सर्वमुक्तिदं ॥ ५ ॥ ०

It ends:

मूढो भ्रमति संसारे मोहितो मम मायया ।
कालंजरे ऊखरे(ऊपरे) तु प्रसादं पुरवासिनां ॥ ३७ ॥
कारयित्वा तु मनुजो जायते स चतुर्भुजः ।
स्वयं पावनस्तत्र वसति गिरिमुत्तमं ॥ ३८ ॥
श्रुत्वा वाचकपूजाभि[:] कृतघ्नं श्रुतिगं न हि ।
ईदृशं तु धरण्यां हि नान्यत्क्षेत्रमनुत्तमं ॥ ३९ ॥
श्रुत्वा पठित्वा माहात्म्यं यः शृणोति नरोत्तमः ।
तस्य पुत्रः प्रपौत्रश्च मद्भक्तो मत्परायणः ॥ ४० ॥
इति श्रीपद्मपुराणे कालंजरमाहात्म्ये उमामहेश्वरसंवादे तीर्थवर्णनं नाम पंचमो ऽध्यायः ॥

[Mackenzie Collection.]

3390.

1306. Foll. 116; size 12¾ in. by 6 in.; good Devanāgarī writing of 1766 A.D.; twelve lines in a page.

A portion of the *Uttarakhaṇḍa* of the *Padmapurāṇa*, beginning with a chapter (the 25th) called '*Vidyopadeśa*'; after which its contents generally correspond to *adhyāyas* 26–96 of the Oxford MS. (Cat., p. 13*b*); *Ānand.* ed., *adhy.* 251–276; 171–188 (*gītā*).

It begins: दिलीप उवाच ॥

भगवन्भगवता(*r.* भवता) प्रोक्ताः सर्वे धर्मा विशेषतः ।
वर्णाश्रमयुता धर्मा नित्यनैमित्तिकाः क्रियाः ॥
राजधर्माश्च यज्ञाश्च तीर्थदानव्रतादिकम् ।
श्रुतं मया मुनिश्रेष्ठ क्रिया याः सर्वमोक्षदाः ॥
अधुना श्रोतुमिच्छामि तत्सर्वं वक्तुमर्हसि ।
को मंत्रः सर्वमंत्राणां भवरोगैकभेषजः(०जं) ॥ ०

The first four *adhyāyas* are numbered 1–4; after which only the *adhyāyas* constituting the *Gītāmāhātmyam* (79–96) are numbered 1–18.

Colophon: इति पद्मपुराणे गीतामाहात्म्ये अष्टादशाध्यायः ॥ गीतामाहात्म्यं समाप्तं ॥ ० संवत् १८२३ ० ॥

[H. T. Colebrooke.]

3391.

239 c. Foll. 77; size 12½ in. by 6 in.; fair Devanāgarī writing of 1777 A.D.; fourteen lines in a page.

The *Uttarakhaṇḍa* of the *Padmapurāṇa*, beginning as the preceding MS. and reaching to the end of *adhyāya* 76.

Colophon: इति श्रीपद्मपुराणे उत्तरखंडे [उमामहे]श्वरसंवादे वशिष्ठदिलीपसंवादो नामाध्यायः ॥ ० संवत् १८३४ ॥

[H. T. Colebrooke.]

3392.

2556. Foll. 95; size 13¾ in. by 6 in.; careless, modern Devanāgarī writing; ten lines in a page.

The same portion of the *Uttarakhaṇḍa* of the *Padmapurāṇa*, as contained in the preceding MS. [Mackenzie Collection.]

3393.

2856 b. Foll. 95; size 13½ in. by 7 in.; careless Devanāgarī writing of 1794 A.D.; thirteen lines in a page.

Māghamāhātmya, a section of the *Uttarakhaṇḍa* of the *Padmapurāṇa*, in 36 *adhyāyas*.

The text of this MS. seems to differ as

much from all the other versions known as they differ among themselves. Compared with the Oxford MS. (Cat. no. 57), the names of the chapters, as far as they are given here, are all different, and the beginning as given by Prof. Aufrecht corresponds to the second chapter of our MS. The beginnings of *adhy.* 7–10 in the Berlin MS. (Cat. no. 457) correspond to those of *adhy.* XXIV., XXVII., XXIX., XXXII. of our MS., but the number of verses is different.

Besides these MSS., there are two printed editions. A comparison of the Madras edition of 1858, in 37 *adhyāyas*, shows the following result. The first 17 *adhyāyas* agree in both. From XVIII. 9 to XXI. 75 there is considerable difference. The end of XXI. and beginning of XXII. is the same as the corresponding pieces of *adhy.* 25 and 26 in the Madras edition. XXVI.–XXVIII. harmonize with *adhy.* 31–33 in the Madras edition; XXX. with *adhy.* 35 and 36. XXXI.–XXXVI. are contracted into one (*adhy.* 37) in the Madras edition. The Bombay edition of 1861, in 25 chapters, on the other hand, again differs greatly in particulars from the Madras edition and from our MS. In the *Ānandāśrama* edition of the *Padmapurāṇa*, this section forms *adhys.* 219–250 of the *Uttarakhaṇḍa*.

The MS. begins : श्रीवेंकटेशाय नमः ॥

आरब्धं नैमिषारण्ये सत्रं द्वादशवार्षिकम् ।
आजग्मुरविलास्तत्र मुनयो ब्रह्मवादिनः ॥ १ ॥

असितो देवलश्चैव सुमंतुः पैल एव च ।
सुमतिर्वामदेवश्च जाबालिः कश्यपो भृगुः ॥ २ ॥ ० २१ ॥

सुखासीनं ततस्तं तु विश्रांतमुपलक्ष्य च ।
श्रोतुकामाः कथां पुण्यामिदं वचनमब्रुवन् ॥ २२ ॥

ऋषय ऊचुः ।
अष्टादश पुराणानि सेतिहासानि कृत्स्नशः ।
त्वत्तः श्रुतान्यशेषेण श्रोतव्यांशो न विद्यते ॥ २३ ॥

सूतः । शृण्वंतु मुनयः सर्वे श्रोतव्यांशमितः परम् ।
यावज्ज्ञानं प्रवक्ष्यामि युष्माकं विदुषां पुरः ॥ २४ ॥

ब्राह्मं पुराणं प्रथमं पाद्मं वैष्णवमेव च ।
लैंगं तथैव वाराहं स्कांदं वामनमेव च ॥ २५ ॥

भगवत्याभिधं शैवं भविष्यं नारदीयकं ।
मार्कंडेयं तथाग्नेयं ब्रह्मवैवर्तमेव च ॥ २६ ॥

कौर्मं मात्स्यं गारुडं च ब्रह्मांडं च ततः परम् ।
आद्येष्वष्टादशस्वेषु पुराणेषु महत्सु च ॥ २७ ॥

द्वितीयं पाद्ममित्युक्तं पुराणं रौमहर्षणे ।
पंचपंचाशदित्युक्तसहस्रग्रंथसंख्यया ॥ २८ ॥

तस्मिन्पुराणे हि मया माघमासस्य वैभवः ।
संक्षेपाद्वा श्रुतो विप्रा वर्णितो न तु विस्तरात् ॥ २९ ॥

ऋषयः ।
तस्मिन्पुराणे भवता माघमासस्य वैभवः ।
अग्रतो वर्णितो ऽस्माकं तं भूयो वक्तुमर्हसि ॥ ३० ॥ ०

Colophon: इति श्रीपद्मपुराणे माघमाहात्म्ये वसिष्ठदिलीपसंवादे स्नानदाननियमोद्यापनादिकथनं नाम षट्त्रिंशो ऽध्यायः ॥

[H. T. Colebrooke.]

3394.

2418. Foll. 61; size 8½ in. by 4¼ in.; large, clear Devanāgarī writing of 1731 A.D.; seven lines in a page.

Bhāgavatamāhātmyam, a treatise on the nature and practice of faith (*bhakti*), as the essence of the *Bhāgavata-purāṇa*, in six *adhyāyas*, forming part of the *Uttarakhaṇḍa* of the *Padmapurāṇa*. [A.]

In the *Ānandāśrama* edition this section constitutes *adhys.* 189–194 of the *Uttarakhaṇḍa*.

It begins : श्रीराधावल्लभो जयति ॥

यं प्रव्रजंतमनुपेतमपेतकृत्यं
द्वैपायनो विरहकातरमाजुहाव (०र आजुहव B, ed.)।
पुत्रेति तन्मयतया तरवो ऽभिनेदुस्
तं सर्वभूतहृदयं मुनिमानतो ऽस्मि ॥ १ ॥

नैमिषे सूतमासीनमभिवाद्य महामतिं ।
कथामृतरसास्वादकुशलः शौनको ऽब्रवीत् ॥ २ ॥

शौनक उवाच ॥
अज्ञानध्वांतविध्वंसकोटिसूर्यसमप्रभं ।
सूताख्याहि कथासारं मम कर्णरसायनं ॥ ३ ॥
भक्तिज्ञानविरागाणां(० न्न B)विवेको वर्धते परं(कथं B)।
मायामोहनिरासश्च वैष्णवैः क्रियते कथं ॥ ४ ॥
इह घोरे कलौ प्रायो जीवश्चासुरतां गतः ।
क्लेशाक्रांतस्य तस्यैव शोधने किं परायणं ॥ ५ ॥ ० १८ ॥
मेनिरे भगवद्रूपं शास्त्रं भागवतं क्षितौ ।
पठनाच्छ्रवणात्सद्यो वैकुंठफलदायकं ॥ १९ ॥
सप्ताहेन श्रुतं चैतत्सर्वथा मुक्तिदायकं ।
सनकाद्यैः पुरा प्रोक्तं नारदाय दयापरैः ॥ २० ॥ ०

1. *bhaktināradasaṃvāda* (79 vv.); 2. *kumārasamāgama* (75 vv.); 3. *bhaktikashṭanivartanam* (68 vv.); 4. *vipramoksha* (81 vv.); 5. *gokarṇaguṇavarṇanam* (98 vv.); 6. *śravaṇavidhikathanam* (99 vv.).

Adhy. III. 26 (cf. H. H. Wilson, *Vishṇupurāṇa*, 2nd ed., i., p. xlix., note):

ग्रंथो ऽष्टादशसहस्रो द्वादशस्कंधसंमितः ।
परीक्षिच्छुकसंवादः शृणु भागवतं च तत् ॥

It ends:

इति च परमगुह्यं सर्वसिद्धांतसिद्धं
सपदि निगदितं ते शास्त्रपुंजं विलोड्य ।
जगति शुककथातो निर्मलं नास्ति किंचित्
पिब परमुखहेतोर्द्वादशस्कंधसारं ॥ ९८ ॥
एतां यो नियतमनाः(०तया ed.) शृणोति भक्त्या
यश्चैनां कथयति शुद्धवैष्णवाग्रे ।
तौ सम्यग्विधिकरणात्फलं लभेते
याथार्थ्यान्न हि भुवने किमप्यसाध्यं ॥ ९९ ॥

इति श्रीपद्मपुराणे उत्तरखंडे श्रीभागवतमाहात्म्ये श्रवणविधिकथनं नाम षष्ठो ऽध्यायः ॥ सं० १९८८ श्रावणशुदि एकादश्यां परतः द्वादश्यां मंगलवासरे लिखितं मया पंडितराघवभट्टेन ॥

यो ऽस्योत्पत्तिक चादिमध्यनिधने यो व्यक्तजोवेश्वरो
यः सृष्ट्वेदमिदं प्रविश्य ऋषिणा चक्रे पुरः शास्तितः ।
यं संपद्य जहात्यजामनुशयो मुक्तः कुलायं यथा
तं कैवल्यनिरस्तयोनिभयं ध्यायेदजस्रं हरिं ॥

The leaves of the MS. are wrongly bound in the order: 1–16, 25–32, 17–24, 50–57, 33–49, 58–61.

This popular treatise has been repeatedly printed in India, both separately and in connection with the *Bhāgavatapurāṇa*.

[H. T. Colebrooke.]

3395.

1116. Foll. 78; size 12½ in. by 6¼ in.; indifferent Devanāgarī writing of 1804 A.D.; eleven lines in a page.

Bhāgavatamāhātmya(-nirūpaṇam), an amplified version of the foregoing treatise, in 25 *adhyāyas*, likewise professing to form part of the *Uttarakhaṇḍa* of the *Padmapurāṇa*. [B.]

The six *adhyāyas* of the former treatise (prefaced by nine additional verses) are embodied in this version as *adhyāyas* 15–20 (foll. 42–65); and the first 19 *ślokas* (except v. 2) of the shorter text are repeated at the beginning of this work, after which it proceeds:

शौनक उवाच ॥
कीदृशं भागवतं(*i.e.* भाग्वतं) शास्त्रं भगवद्रूपं तदुच्यते ।
तदहं श्रोतुमिच्छामि कृपया वद मे प्रभो ॥ १९ ॥
अवतारा ह्यसंख्याताः श्रुता मे सर्वशास्त्रतः ।
विस्मयो मे महानासीद्वचने तव सुव्रत ॥ २० ॥
अधुना वद शीघ्रं त्वं संसाराणवतारकं ।
श्रीकृष्णाख्यं परं धाम यद्भागवतमुच्यते ॥ २१ ॥
द्विजातयस्तथा शूद्रा वर्णसंकरिणश्च ये ।
तेषां त्वं हितमन्विच्छन्वद मे शास्त्रमुत्तमं ॥ २२ ॥

सूत उवाच ॥
शृणु शौनक यत्नेन सुस्थिरो(?सुस्थिरो) भव चानघ ।
ब्रह्मादीनां च यद्गोप्यं रहस्यं प्रवदामि ते ॥ २३ ॥
सर्वतोर्थमयं ह्येतद् वेदैश्च परिकीर्तितं ।
यत् श्रुत्वा मनुजाः सर्वे प्रयांति परमं पदं ॥ २४ ॥ ०

1. *vaikuṇṭhadarśanam*; 2. *vishṇustavanam*; 3.–14. *prathama* (etc.) *-skandhamahimavarṇanam*; 15.–20. (as in preceding MS.); 21. *māsanirṇaya*; 22. *śrotṛiśravaṇavidhikathanam*; 23, 24. (*bhāgavata-*)*mahimavarṇanam*; 25. *puraścaraṇavidhikathanam*.

It ends: सूत उवाच ॥

एवमुक्त्वा हृषीकेशो गुडाकेशं प्रति स्फुटं ।
ययौ द्वारवतीं शुभां ब्रह्मरुद्रादिसेवितां ॥ ४७ ॥

एतद्यः कथयति सत्वतां पुरस्तात्
शुद्धांतःकरणनिविष्टसत्कथानां ।
सारूप्यं व्रजति स सात्वतार्षभस्य
शृण्वंतो भवजलधेः प्रयांति पारं ॥ ४८ ॥

इति श्रीपद्मपुराणे उत्तरखंडे भागवतमाहात्म्ये [भागवतमाहात्म्यनिरूपणे in all chapters except 15 and 25; not counting ch. 10 and 11, where only इति श्रीपद्मपुराणे १० (११) ॥] पुरश्चरणविधिकथनो नाम पंचविंशोऽध्यायः २५ ॥ संवत् १८६१ आषाढे मासे कृष्णपक्षे षष्ठ्यां (!) गुरुवासरे लि० शिववालब्राह्मणचतुर्वेदिमिदं (!) पुस्तकं समाप्तं ॥

[H. T. Colebrooke.]

3396.

2406 b. Foll. 19; size 8½ in. by 4¼ in.; stiff, but clear, Devanāgarī writing of 1677 A.D.; 7 or 8 lines in a page.

Kṛishṇanāmasahasraka, a series of a thousand names and epithets of *Kṛishṇa*, assigned to the *Uttarakhaṇḍa* of the *Padmapurāṇa*.

It begins:

शुक्लांबरधरं विष्णुं शशिवर्णं चतुर्भुजं ।
प्रसन्नवदनं ध्याये सर्वविघ्नोपशांतये ॥ १ ॥

ब्रह्मलोकादिह प्राप्तं नार्दं (नारदं) भगवत्प्रियं ।
दृष्ट्वा नत्वा सभायां ते पप्रच्छुर्मुनयो मुदा ॥ २ ॥

नैमिषे निमिषक्षेत्रे ऋषयः शौनकादयः ।
देवर्षिमुपसंगम्य पप्रच्छुरिदमादृताः ॥ ३ ॥

ऋषय ऊचुः ॥

ब्रह्मन् केन प्रकारेण सर्वपापक्षयो भवेत् ।
विना दानेन तपसा विना तीर्थैर्विना मखैः ॥ ४ ॥ ०

It ends: श्रीमहादेव उवाच ॥

राम रामेति रामेति रमे रामे मनोरमे ।
सहस्रनाम तत्तुल्यं रामनाम वरानने ॥ ५२ ॥

इति श्रीपद्मपुराणे उत्तरखंडे उमामहेश्वरसंवादे श्रीकृष्णनाममहस्रकं समाप्तं ॥ संवत् १७३४ ॥ समये नाम ज्येष्ठवदि एकादसी गुरुवार लिपनार्थो सिरोमनिगिरिपठनार्थे चंद्रगिरिग्रामपरिआवा ॥

[Gaikawar.]

3397.

239 b. Foll. 88; size 12½ in. by 6 in.; fair, but rather inaccurate, Devanāgarī writing of 1777 A.D.; fourteen lines in a page.

Vedasāra-(paramadivya-)sahasranāma, being a series of a thousand names and epithets of *Śiva*, in 212 verses (including introduction and epilogue), and professing to form part of the *Bilvakeśvaramāhātmya* of the *Uttarabhāga* of the *Padmapurāṇa*; followed by a commentary thereon, by *Parama-Śivendra Sarasvatī*, pupil of *Abhinava-Nārāyaṇendra Sarasvatī*.

The text of this treatise has been published (under the title of *Vedasāra-Śivasahasranāma*) in Telugu characters, at Bangalore (1882).

The MS. begins (cp. the foot-note to vv. 3 and 4 of the commentary):

एकदा मुनयः सर्वे द्वारकां द्रष्टुमागताः ।
वासुदेवं च सोत्कंठाः कृष्णदर्शनलालसाः ॥ १ ॥

ततः स भगवान्प्रीतः पूजां चक्रे यथाविधि ।
तेषामाशीस्ततो गृह्य बहुमानपुरःसरं ॥ २ ॥

तैः पृष्टः कथयामास कौमारप्रभृतं च यत् ।
चरितं भूमिभारघ्नं लोकानंदकरं परं ॥ ३ ॥

मार्कंडेयमुखाः सर्वे माध्याह्निकक्रियोत्थिताः ।
कृष्णः स्नानमथो चक्रे मृदक्षतकुशादिभिः ॥ ४ ॥

सूर्योपस्थानसंध्यां च स्मृतिधर्ममनुस्मरन् ।
शिवपूजां ततः कृष्णो गंधपुष्पाक्षतादिभिः ॥ ५ ॥

चकार विधिवद्भक्त्या नमस्कारयुतां शुभां ।
जय शंकर सोमेश रक्ष रक्षेति चाब्रवीत् ॥ ६ ॥ ० १० ॥

श्रीकृष्ण उवाच ॥

साधु साधु मुने पृष्टं हिताय सकलस्य च ।
अज्ञातं तव नास्त्येव तथापि च वदाम्यहं ॥ ११ ॥

दैपतं सर्वदेवानां सर्वकारणकारणं ।
ज्योतिर्यत्परमानंदं सावधानमतिः शृणु ॥ १२ ॥

विश्वसाधनमीशानं गुणातीतमजं परं ।
जगतस्तस्थुषो ह्यात्मा मम मूलं महामुने ॥ १३ ॥

It ends: श्रीसदाशिव उवाच ॥

जपंतु मम तां(? मामिकां) देवा नाम्नां दशशतीमिमां ।
मम चातिप्रियकरीं महामोक्षप्रदायिनीं ॥ १८७ ॥ °

व्यास उवाच ॥

ततस्ते ऋषयः सर्वे जगृहुर्मुनिपुंगवाः ।
सहस्रनामसद्विद्यां भक्तियुक्तेन चेतसा ॥ २०८ ॥

एतद्वः कथितं सर्वं हितार्थं मुनिपुंगवाः ।
गृहीत्वा मम वाक्येन मुक्तिं प्राप्स्यथ निश्चितं ॥ २०९ ॥

भवद्भिरात्मशिष्येभ्यो दीयतामिदमादरात् ।
नाम्नां सहस्रमेतद्धि लिखितं यन्निकेतने ॥ २१० ॥

अविमुक्तं तु तन्नेहं नित्यं तिष्ठति शंकरः ।
अनेन मंत्रितं भस्म खलु दृष्टिविघातकं (खलदुष्ट° ed.)
पिशाचस्य विनाशाय जप्तव्यमिदमुत्तमं । [॥ २११ ॥
नाम्नां सहस्रेणानेन समं किंचिन्न विद्यते ॥ २१२ ॥

इति श्रीपद्मपुराणे उत्तरभागे विल्वकेश्वरमाहात्म्ये कृष्ण-मार्कंडेयसंवादे वेदसारपरमदिव्यसहस्रनामैकनतितमो (? °मैकोन-नवति° comm.; नाम नवतितमो ed.) ऽध्यायः ॥

The Commentary begins:

नत्वा गणेश्वरं स्कंदं सांबं सद्गुरुमेव च ।
वेदसारसहस्राख्याव्याख्या सम्यग्विरच्यते ॥ ६ ॥

काशीखंडे विष्णुवचनं । कृत्वापि सुमहत्पापं°

It ends: श्रीसदाशिव उवाच ॥ जपंतु मामिकां(!) देवा नाम्नां दशशतीमिमां । °प्रदायिनीं ॥ १ ॥ इमां वेदसारसहस्राख्यां मामिकां मम सगुणनिर्गुणस्वरूपकथनपरां ° ॥ १ ॥ ° २६ (of the last 13 verses only the text is given) ॥

इति श्रीपाद्मे पुराणे पंचपंचाशत्सहस्रिकायां संहितायां उत्तरभागे विल्वेश्वरमाहात्म्ये श्रीकृष्णमार्कंडेयव्यासादिसंवादे वेद-सारसहस्रनामैकोननवतितमो ऽध्यायः ॥ इति श्रीमत्परमहंस-परिव्राजकाचार्यश्रीमदभिनवनारायणेंद्रसरस्वतीपूज्यपादशिष्य-श्रीमत्परमशिवेंद्रसरस्वतीविरचिता वेदसारसहस्रनामव्याख्या समाप्ता ॥ संवत् १८३४ ॥

[H. T. Colebrooke.]

3398.

1785. Foll. 128; size 19 in. by 6 in.; large, clear Bengālī handwriting; eight lines in a page; European paper (watermark 1805).

Kriyāyogasāra of the *Padmapurāṇa*, in 25 *adhyāyas*.

It begins:

लक्ष्मीनाथपदारविन्दयुगलं ब्रह्मेश्वराद्यामर-
श्रेणीनम्रशिरो[ऽ]तिमालममलं वन्दामहे संततं ।
भक्त्या योगिमनस्तडागसुषमासंदोहवृद्ध्युत्तमं
गङ्गाम्भोमकरन्दविन्दुनिकरं संसारदुःखापहं ॥ १ ॥

यो मूर्तिं बहुधा विधाय ° ॥ २ ॥
वेदेभ्य उद्धृत्य समस्तधर्मान्
यो ऽयं पुराणेषु जगाद देवः ।
व्यासस्वरूपेण जगद्धिताय
वन्दे तमेतं कमलासमेतं ॥ ३ ॥

एकदा मुनयः सर्वे सर्वलोकहितैषिणः ।
सुरम्ये नैमिषारण्ये गोष्ठीं चक्रुर्मनोरमां ॥

See Aufrecht, Cat. Bodl., p. 14.

It ends: सूत उवाच ।

एवं प्रबोधितस्तेन जैमिनिः परमार्थिना ।
क्रियायोगरतो भूत्वा जगाम परमं पदं ॥

---

* These two verses (3 and 4) of the commentary are made in the Bangalore edition the first two verses of the text, being followed by those with which this MS. begins.

इमं क्रियायोगसारं व्यासेनोक्तं महात्मना ।
ये पठन्ति जना भक्त्या शृण्वन्ति च मुमुक्षवः ॥
ते सर्वपातकैर्घोरैर्बहुजन्मार्जितैरपि ।
विमुक्ताः परमां मुक्तिं लभन्ते नात्र संशयः ॥
यद्यदिष्टा पठन्त्येतत् शृण्वन्ति च नरोत्तमाः ।
लभन्ते तत्तदेवाशु प्रसादात्कमलापतेः॥
श्लोकार्धं श्लोकमेकं वा श्लोकपादमथापि वा ।
नरः पठित्वा श्रुत्वास्य लभते वाञ्छितं निजं ॥
लिखित्वा लेखयित्वा वा यः शास्त्रमिदमर्चयेत् ।
स विष्णुपूजनस्यैव फलं प्राप्नोति मानवः ॥
इदमतिशयगुह्यं निःसृतं व्यासवक्त्रात्
रुचिरमुपपुराणं प्रीतिदं वैष्णवानां ।
चिरममरवरौघैर्वन्दिताङ्घ्रेर्मुरारेः
सकलभुवनभर्तुश्चक्रिणः प्रीतये ऽस्तु ॥

इति क्रियायोगसारे व्यासजैमिनिसंवादे पंचविंशो ऽध्यायः ॥ समाप्तं चेदमुपपुराणमिति ॥

[H. T. COLEBROOKE.]

3399.

1422. Foll. 75; size 12¼ in. by 5 in.; modern Devanāgarī writing; 10–14 lines in a page.

Śivagītā, in 16 *adhyāyas*, professing to be a section of the *Padmapurāṇa*; with a commentary, by *Keladī Veṅkaṭādri Nāyaka*.

The text begins: सूत उवाच ॥

अथातः संप्रवक्ष्यामि शुद्धकैवल्यमुक्तिदं ।
अनुग्रहान्महेशस्य भवदुःखस्य भेषजम् ॥ °

See Aufrecht, Cat. Bodl., no. 61.

The commentary begins:

सो ऽयं पद्मपुराणस्थां षोडशाध्यायनिर्मितां ।
शिवगीतां शिवप्रीत्यै विवेचयति सादरं ॥ १ ॥

सूत उवाचेति ऋषीन्प्रतीति शेषः ॥ अथेति । अत ऋषय उत्तमाधिकारिणो बुभुत्सया पृच्छंतीति निर्णयानंतरं । अतः तेषामनुपेक्षणीयत्वात् °

It ends: इति श्रीमद्विशुद्धाद्वैतसिद्धांतप्रतिष्ठापनैकधुरंधर-श्रीकेलदीवेंकटाद्रिनायकविरचितायां श्रीशिवगीताव्याख्यायां षोडशो ऽध्यायः ॥

[H. T. COLEBROOKE.]

3400.

2838a. Foll. 15; size folio, 12½ in. by 7½ in.; European paper; small, modern Telugu handwriting; 40–42 lines in a page.

Śvetagiri-māhātmya; containing an account of a shrine of *Vishṇu* (the Kūrma Pagoda), in the southern part of the Coromandel coast; in thirty *adhyāyas*, professing to form part of the *Padmapurāṇa*.

It begins:

ऋषे कथं तु हरिणा सर्वपापापहारिणा ।
स्वप्ने व्यादेशितं क्षेत्रं कूर्मनाम वदस्व तत् ॥
कथं क्षेत्रस्य माहात्म्यं कथं वा हरिरव्ययः ।
कूर्मरूपी निवसति तस्मिन् क्षेत्रे निरंजनः ॥
कथं प्रसादमाहात्म्यं तत्सर्वं मां वदस्व भोः ।

ऋषिरुवाच ॥

साधु पृष्टं हि सुमुने कूर्ममाहात्म्यमुत्तमं ॥
अस्ति कश्चिच्छ्वेतगिरिर्दक्षिणस्योदधेस्तटे ।
तत्र श्वेतमहापालः कुर्वाणो राज्यमुत्तमं ॥ °

It ends:

पुमांस्तु यस्तत्र समाधियुक्तः
करोति वीक्षां खलु चक्रतीर्थे ।
गृह्णाति तस्मादपि यस्तपस्तो(?)
वैकुंठकंधे(!) कलयांबभूव ॥

इति श्रीपद्मपुराणे श्वेतगिरिमाहात्म्ये त्रिंशो ऽध्यायः ॥

[MACKENZIE COLLECTION.]

3401.

2565. Foll. 130 (of which foll. 30–34, 44 and 49 are wanting); size 13¾ in. by 6¼ in.; fair Devanāgarī writing of about 1780 A.D.; twelve lines in a page.

[*Padmapurāṇakhilam*], a supplement to the *Padmapurāṇa*; also including some extracts from that (and other) *Purāṇas*.

The above title, in English characters, is pasted on the fly-leaf.

It begins: भीष्म उवाच ।

श्रुतमेतत्त्वत्प्रसादाद्विप्र वर्गपुरातनम् ।
यज्ज्ञात्वा मुच्यते पापैः श्रवणेन च पुण्यभाक् ॥

इदानीं श्रोतुमिच्छामि तीर्थमाहात्म्यमद्भुतम् ।
ब्रूहि विस्तरतो ब्रह्मन्यच्छ्रुत्वा मुच्यते नरः ॥

पुलस्त्य उवाच ।

सन्ति तीर्थान्यनेकानि पावनानि च सुव्रत ।
येषां कीर्तनतो ऽपि स्यान्महापातकनाशनम् ॥

तीर्थानां दर्शनं स्नानं पुनस्तत्रावगाहनम् ।
स्मरणं सर्वतीर्थानां वाञ्छितार्थफलप्रदम् ॥

पर्वताश्च तथा नद्यस्तीर्थानि कथितानि वै ।
क्षेत्राणि चाश्रमा भीष्म मानसादिसरांसि च ॥

गच्छतस्तीर्थयात्रार्थं यान्युद्दिश्य पदे पदे ।
अश्वमेधादियज्ञानां फलं स्यान्नात्र संशयः ॥

तेषां किंचिद्वदाम्यत्र तत्त्वं मां वक्तुमर्हसि ॥

भीष्म उवाच ।

विष्णोश्चरितमिच्छामि श्रोतुं त्वत्तो द्विजोत्तम ।
यज्ञपर्वतमामाद्य विष्णुना प्रभविष्णुना ॥

पदानि चेह दत्तानि किमर्थं पदपद्धतिः ।
कृता वै देवदेवेन तन्मे वद महामते ॥

Here begins a section of the *Srishṭikhaṇḍa* extending over three *adhyāyas* and part of a fourth, viz. *vishṇupadotpatti, tīrthāvatāra, mārkaṇḍeyāśramavarṇanam* and *kshemaṃkaryutpatti*, as far as the end of fol. 27 (in MS. 215 from fol. 141*b*, 2 to fol. 166*b*, 3). Then there is a gap in the text, although the following leaf is numbered 28. The rest of the work is not ascribed to any particular *khaṇḍa*, but simply to the *Padmapurāṇa*; viz. *iti pādme pañcākhyāne pitṛibhaktir nāma* (fol. 43*b*); *pativratopākhyānam* (fol. 47*b*); *pañcākhyāne strīṇām ākhyānam* (fol. 51*b*); *pañcākhyāne tulādhārasaṃvāde śūdrasyālobhākhyānam* (fol. 54*b*); *ahalyāharaṇam* (fol. 56*b*); *pañcākhyāne kāmalauhityotpattiḥ* (fol. 59*a*); *iti pādme pañcākhyānam* (fol. 61*a*); *ityādipādme khātādidānam* (fol. 62*b*); *pushkariṇyādidharmakīrtanam* (fol. 65*a*); *rudrākshamāhātmyam* (fol. 73*b*); *tulasīmāhātmyam* (fol. 79*a*); *tulasīstavaḥ* (fol. 80*b*); *gaṅgāmāhātmyam* (fol. 85*a*); *gaṇapatistotram* (fol. 86); *kālikeyavadhaḥ* (fol. 91*b*); *kāleyavadhaḥ* (fol. 92*a*); *devāsuravimarde balavadhaḥ* (fol. 94*a*); *devāsuravimarde devāntakadurmukhavadhaḥ* (fol. 94*b*); *devāsuravimarde namucivadhaḥ* (fol. 95*b*); ... *tāreyavadhaḥ* (fol. 96*b*); ... *madhuvadhaḥ* (fol. 98*b*; ... *vṛitravadhaḥ* (fol. 100*b*); ... *traipuravadhaḥ* (fol. 102*a*); ... *hiraṇyākshavadhaḥ* (fol. 105*b*); *vijayastotram* (fol. 106*b*); *arkāṅgasaptamīvidhi* (fol. 116*b*); *sūryaśāntiḥ* (fol. 119*a*); *bhadreśvarākhyānam* (fol. 120*b*); *somapūjāyāṃ rūpasaubhāgyakāmato dravyādidānam* (fol. 121*b*); *devīpurāṇe* (! fol. 124*b*); *iti bhavishyapurāṇe* (! fol. 125*b*); *iti padmapurāṇe* (fol. 127*b*); *devīpurāṇe* (fol. 128*a*); *iti pādme* (fol. 128*b*). Between the last two leaves there is, however, a gap; the original number of the last leaf having been obliterated, and the new number substituted by a different hand.

It ends:

सृष्टिप्रकारो लक्ष्म्याश्च दक्षयज्ञविनाशनम् ।
दैत्यवंशो मन्वन्तरं सूर्यवंशस्य कीर्तनम् ॥

तथैव पितृमाहात्म्यं श्राद्धप्रकरणं तथा ।
यदुवंशः सृष्टिकथा रुद्रस्य वरदानकम् ॥

वर्णाश्रमाणां धर्मश्च गायत्रीसंग्रहस्तथा ।
व्रतानां कथनं चैव सर्वमेतत्प्रकीर्तितम् ॥

इति श्रीपद्मपुराणे व्रताध्याय एकविंशतितमः ॥

[Mackenzie Collection.]

3402.

1313 a. Foll. 185 (counted 186; no. 99

being passed over); size 12¼ in. by 6 in.; modern Devanāgarī writing; twelve lines in a page.

Bṛihad-Dharmapurāṇa, in 79 *adhyāyas*, divided into three *khaṇḍas*:—*prathamakhaṇḍa*, *adhy.* 1–30; *madhyamakhaṇḍa*, *adhy.* 31–60; *uttarakhaṇḍa*, *adhy.* 61–79.

The work has been published, in the Bibliotheca Indica, by *Paṇḍit Haraprasād Śāstrī*. The present MS. (which, unfortunately, is not very correct) has, however, several chapters more at the end. The subjoined analysis was made before the appearance of that edition, and may still prove useful.

The MS. begins:

ओं भूर्भुवःस्वरिति तत्सवितुर्वरेण्यं
भर्गो निसर्गविमलं परमस्य विष्णोः ।
देवस्य धीमहि धियो ऽधिगतं वयं यो
यन्नाव ईहितमतींस्तु प्रचोदयादों ॥

पवित्रे नैमिषे क्षेत्रे विमले साधुसेविते ।
सुगंधिमंदशीतेन वायुना सुमनोहरे ॥

नानाद्रुमलताकीर्णे नानापुष्पसमाकुले ।
मयूरैः कोकिलैर्हंसैर्भ्रमरैरुपकूजिते ॥

तथान्यैः पक्षिभिश्चैव गोमृगादिभिरेव च ।
शांतस्वभावे व्या[घ्रा]द्यैरावृते नैमिषे वने ॥

दीर्घसत्रमुपासीनानृषीन् सावसरांस्ततः ।
यदृच्छया सभां यातः सूतो वदरिकाश्रमात् ॥

तं दृष्ट्वा सूतमायांतं मुनयः शौनकादयः ।
स्वागतासनपाद्याद्यैर्मुदिताः समपूजयन् ।
तमूचुश्च महात्मानं सूतं पौराणिकोत्तमं ॥

ऋषय ऊचुः ॥

कस्मादागमनं सूत तवेह रौमहर्षणे ।
प्रफुल्लवदनांभोजो दृश्यसे ऽस्माभिरेव च ॥

मन्ये व्यास[स]मीपाच्चं समागच्छसि संप्रति ।
वद तर्हि कथाः पुण्या व्यासेनोक्ता महामते ॥

कः श्रोता तत्र किं वासौ प्रोक्तवान् शक्तिपुत्रजः ।
तत्त्वमाचक्ष्वानुपूर्व्या श्रुतवानसि चेत्तथा ॥

सूत उवाच ॥

नमो वः सत्यमेवाहं प्राप्तो वदरिकाश्रमात् ।
भवतां निकटं तत्र कथाः पुण्याः श्रुता अपि ॥

व्यासो जाबालिना पृष्टः कथा धर्मार्थसंहिताः ।
प्रत्यवोचच्छ्रुवतां च मुनीनां मम च द्विजाः ॥

प्रावर्तयत्तथा पुण्यं पुराणं धर्मसंहितं (*v.*° संज्ञितं) ।
सर्वे धर्माः श्रुतास्तत्र सेतिहासा उदाहृताः ॥

चतुराश्रमधर्माश्च सामान्येन विशेषतः ।
धर्मप्रशंसा सत्यादेर्भेदा धर्मांगरूपिणः ॥

गुरूणां कथनं चैव पितुर्मातुस्तथा स्तवः ।
तीर्थानि देशाः क्षेत्राणि देवपूजाः पृथग्विधाः ॥

तीर्थानामपि माहात्म्यं यच्च कालो* विशेषतः ।
पुराणोपपुराणादिकीर्तनं पुण्यकीर्तनं ॥

ज्योतिषां वर्णनं चैव कथितं तन्मया श्रुतं ।
गंगायाः सत्प्रसंगश्च श्रुतः प्रथमतः परं ॥

सर्वेषां खलु धर्माणां कारणं पावनं परं ।
रामायणं च संक्षेपात्कथितं तन्मया श्रुतं ॥

मयि श्रोतरि हे विप्रास्तत्र तेन कृपालुना ।
न्यस्तं पुराणममलं वक्तायमिति(? वक्तव्य°) सर्वतः ॥

I. 1. *Vyāsajāvālisaṃvāda*; 2. *pitṛimātṛibhakti*; 3. *tulādhāropākhyānam*; 4. *gurūṇāṃ nirṇayaḥ*; 5, 6. *tīrthaprādurbhāva*; 7. *tulasīprādurbhāva*; 8. *tīrthasambhave tulasīmāhātmyam*; 9. *śrīphalaprādurbhāve kṛishṇaśaṅkarasamāgamaḥ*; 10. *śrīphalaprādurbhāva*; 11. *vilvavṛikshamāhātmyam*; 12. *āmalakīprādurbhāva*; 13. *naimishāraṇyasambhava*; 14. *tīrthaprādurbhāva*; 15. *Kālatīrthakathane vaiśākhādikathanam*; 16. *tīrthakathane agastyārgham*; 17. (on *śrāddha*); 18. *rāvaṇavadhopāya*; 19. *tīrthaprādurbhāve sītāvṛittāntalābhaḥ*; 20. *hanūmadāgamanam*; 21. *vyāsajāvālisaṃvāde devībodhanopāyaḥ*; 22. *kālatīrthakathane rāvaṇavadhaḥ*; 23. *vyāsaj. rudrāṇījayāvijayāsaṃvāde kālatīrthakathanam*; 24. *kālatīrthāni*; 25. *rāmāyaṇotpattiḥ*; 26. *rāmāyaṇotkīrtanam*; 27.

* i.e. the *Kālatīrtha*, *adhy.* 15 and 23.

Brahman tells the *Ṛishis* that the *Rāmāyaṇa* was composed by *Vālmīki* by his own direction (*pañcaviṃśatisāhasrī saṃhitā saptakāṇḍikā*); 28. the *munis* visit *Janaka*; 29. their visit to *Vālmīki's* hermitage; 30. *vyāsajāvālisaṃvāde jayāvijayāsaṃvādaḥ.*

II. fol. 58*b*, begins: जावालिरुवाच ॥

रुद्राणीसखिसंवादस्त्वया प्रोक्तो विशेषतः ।
तत्र गंगा पुण्यतमा प्रोक्ता सर्वसुरोत्तमा ॥
का गंगा किंप्रभावा च संभवो ऽस्याः कुतो ऽथवा ।
कथं हिमगिरेः कन्या जलरूपा कथं पुनः ॥ °

31. *śukajaiminisaṃvāde purushotpattiḥ*; 32. origin of *Satī*, daughter of *Daksha*; 33. *satīsvayaṃvara*; 34. *bhikshukāgamanam*; 35. *rudradveshanivedanam*; 36. (*śivasatīsaṃvāda*); 37. *satīdehotsarga*; 38. *dakshayajñadhvaṃsa*; 39. *dakshayajñasambhava*; 40. the gods pay homage to *Vishṇu*; 41. *satībrahmādisaṃvāda*; 42. *śukajaiminisaṃvāde gaṅgājanma*; 43. *śivagaṅgāsamāgama*; 44. *śivagānam*; 45. *aditivaraprāptiḥ*; 46, 47. *vāmanacaritam*; 48, 49. *gaṅgārādhanam*; 50. *gaṅgāstava* (the same as Rāj. Mitra, Notices, i., p. 174); 51. *gaṅgāvataraṇam*; 52. *sagaraputroddhāra*; 53. *umālābha*; 54–58. *gaṅgādharmāḥ*; 59, 60. *manvantaravaṃśakathanam.*

III. fol. 142*b*, begins: शौनक उवाच ॥

मध्यखंडकथा दिव्याः श्रुत्वा स गुरवे मुनिः ।
जावालिः किं नु पप्रच्छ तत्रः सूत वद प्रभो ॥

61. *praṇāmavidhiḥ*; 62. *brāhmaṇadharmāḥ*; 63. *rājadharmāḥ*; 64. *vaiśyadharmāḥ*; 65. *brahmacāridharmāḥ*; 66. *gṛihasthadharmāḥ*; 67. *vānaprasthayatidharmāḥ*; 68. *strīdharmāḥ*; 69. on *devapūjā* (*Gaṇeśa, Sūrya, Śiva*); 70. do. (*Vishṇu, Durgā, Grahapūjā*); 71. *Grahastotrāṇi* (names of *grahas*); 72. on *yuga* and *yugadharmāḥ, ahiṃsā, janmakarma*; 73, 74. *jātisāṃkaryam.*

These 14 chapters are all that the Bibl. Indica ed. assigns to the *Uttarakhaṇḍa*; this section ending in our MS.:

संकराणामुपाख्यानं पृथुकीर्तिः सुपुष्कला ।
एतत्पाठस्य श्रवणं फलं पुण्यकरं मतं ॥

The MS. then, however, contains 6 more chapters, beginning thus: व्यास उवाच ॥

द्वापरे वेदभागे हि जावालेर्विहिते मया ।
एकद्विवेदितिवधादिभेदाद्विप्रास्तथाभवन् (!) ॥

एवं शास्त्रेषु भि[न्ने]षु बहुधा नीयते मया ।
तपोदानप्रवृत्ता च राजसी भवति प्रजा ॥

अल्पायुषो नराः सर्वे मंदभाग्या उपद्रुताः ।
वेदाचारविहीनाश्च हिंसाशीला अधर्मिणः ॥

तेनाक्रांता च धरणी पीडिता भाररूपिणी ।
तस्य भारस्य शांत्यर्थं भगवान्विष्णुरव्ययः ॥

वासुदेव इति ख्यातो अवतीर्णो बभूव ह ।
देवक्या अष्टमे गर्भे संकर्षणसहायवान् ॥

75. *dānakathanam*; 76. *Brahman, Vishṇu, Śiva, Durgāstuti, Vishṇvavatārāḥ*; 77, 78. *Kṛishṇa*; 79. *kaliyugadharmāḥ*; 80. epilogue:

सूत उवाच ॥

इदं वः कथितं विप्राः पुराणं धर्मनामकं ।
बृहद्धर्मपुराणं यत्कथ्यते मुनिपुंगवैः ॥

इदं पापहरं पुण्यं यशस्यं धनवर्धनं ।
पठेद्वा शृणुयाद्वापि सर्वपापैः प्रमुच्यते ॥

इदमष्टोत्तरशतं श्रुतं वा पठितं किल ।
अश्वमेधफलं दत्ते कलिकाले ऽपि भूसुराः ॥

अवंध्यं दिवसं कुर्यात् श्लोकमेकं पठन्नपि ।
इदं हि वैष्णवं शास्त्रं शैवं शाक्तं तथैव च ॥

संख्यायोगपरं चैतत् माध्यात्मसंद्विजा (?° संहिता) ।
वाचयेद्ब्राह्मणद्वारा व्याख्यातं शृणुयादपि ॥

अयं सुपुराणार्कः श्रीमद्भागवतं यथा ।
कालाकालविचारस्तु नास्त्यस्ति श्रवणादिषु ॥

अशुश्रूषुमभक्तं च देवभेदकरं तथा ।
न श्रावयेदिदं शास्त्रं परमज्ञानदायकं ॥

देव्या दत्तमिदं पूर्वं ब्रह्मादिभ्यस्ततः परं ।
नारदः कथयामास व्यासायामिततेजसे ॥

व्यासश्चक्रे श्लोकबंधं ततो ऽहं श्रुतवानिदं ।
मया तु कथितं चेदं युष्मभ्यं हि यथामति ॥
इदं लेख्यं च पूज्यं च रक्षणीयं गृहे तदा ।
दुर्गोत्सवे तथा पुण्यदिवसेष्वितरेषु च ॥
बृहद्धर्मपुराणाख्यं शृणुयाद्दक्षिणाप्रदः ।
गंगातीरे पुण्यतीर्थे शिवविष्णवालये तथा ।
साधूनां संगमे चैव पठेदेतच्छुचिर्द्विजः ॥
एतान्यावस्यसमये(?) यस्तु कुर्यात्कथांतरं ।
स कुर्याद्ब्रह्महत्यायाः प्रायश्चित्तं विशुद्धये ॥
इति वः कथितं सर्वं यथापृष्टो ऽहमिहास्मि व(?ऽह-
येन संसारदुष्पारसमुद्रो गोष्पदीभवेत् ॥ [स्मि च) ।
सुखं तिष्ठत वै विप्राः काले वर्षंतु वारिदाः ।
ब्राह्मणेभ्यो नमस्कृत्य प्रतियामि यथागतं ॥

इति बृहद्धर्मपुराणे उत्तरखंडः । समाप्तं चेदं बृहद्धर्मपुराण-मिति ॥

For another MS. agreeing with the present one in its opening and its final *śloka*, see Rāj. Mitra, Notices, i., p. 236.

The passage enumerating the *Purāṇas* and *Upapurāṇas* runs as follows, fol. 49*a* (cf. ed., *adhy.* 25, vv. 18–27, where, however, a line has been omitted):

सत्यवाक्यानि सर्वाणि पुराणानि द्विधानि च ।
उपपूर्वं महत्पूर्वं पुराणं द्विविधं मतं ॥
अष्टादशैव संख्यातान्युभयानि सखीद्वय ।
सावधानेन चित्तेन शृणु तानि च वर्णये ॥
आदौ ब्रह्मपुराणं च पाद्मं ब्रह्मांडमेव च ।
वैष्णवं ब्रह्मवैवर्तं महाभागवतं तथा ॥
भविष्यं गारुडं लैंगं शैवं वाराहमेव च ।
मार्कंडेयं तथा स्कांदं कौर्मं मात्स्यं पुराणकं ॥
तथाग्नेयं च वायव्यं श्रीभागवतमेव च ।
एवमष्टादशैवाहुः पुराणानि महांत्युत ॥
तथाप्युपपुराणानि कथयामि मुदा शृणु ।
आदावादिपुराणं स्यादादित्याख्यं द्वितीयकं ॥
ततो बृहन्नारदीयं नारदीयं ततः परं ।
नंदिकेशपुराणं च बृहन्नंदीश्वरं तथा ॥
शांबं क्रियायोगसारं कालिकाह्वयमेव च ।
ततो धर्मपुराणं च विष्णुधर्मोत्तरं तथा ॥
शिवधर्मं विष्णुधर्मं वामनं वारुणं तथा ।
नारसिंहं भार्गवं च बृहद्धर्मं तथोत्तमं ॥
एतान्युपपुराणानि सख्या[यष्ट]दशैव तु ।
अन्याश्च संहिताः सर्वा मारीचकापिलादयः ।
सर्वत्र धर्मकथने तुल्यसामर्थ्यमुच्यते ॥

[H. T. Colebrooke.]

3403.

1313 b. Foll. 25; size 12¼ in. by 6 in.; fair Devanāgarī writing of 1801 A.D.; 16 or 17 lines in a page.

Pārāśara Upapurāṇa, in 18 *adhyāyas*, related by *Parāśara* to *Śuka*.

It begins:

सौरमंडलमध्यस्थं सांबं संसारभेषजम् ।
नीलग्रीवं विरूपाक्षं नमामि शिवमव्ययम् ॥ १ ॥
मेरुशृंगे समासीनं संसारोदधितारकम् ।
शुकः प्रणम्य सर्वज्ञं श्रीपराशरमादरात् ॥ २ ॥
पप्रच्छ परमं गुह्यं भक्त्या परमया मुदा ।
भवपाशेन बद्धानां भवपाशविमोचनम् ॥ ३ ॥
पराशरो ऽपि भगवान् भवानीपतिवल्लभम् ।
प्राह कारुणिकः श्रीमान् ध्यात्वा सांबं त्रिलोचनम् ॥ ४ ॥

श्रीपराशर उवाच ॥

पुरा पुराणमखिलं व्यासः सत्यवतीसुतः ।
कृत्वा शिवप्रसादेन मुनीनां भावितात्मनाम् ॥ ५ ॥
दर्शयित्वा मुनींद्रेभ्यस्तैः प्रसन्नैर्महात्मभिः ।
पूजितो ऽभवदत्यर्थं पुरजित्पादवल्लभः ॥ ६ ॥
अस्मिन्नवसरे श्रीमान् महाकारुणिकोत्तमः ।
महादेवो महादेव्या सह संनिहितो ऽभवत् ॥ ७ ॥
तं दृष्ट्वा देवदेवेशं त्रिनेत्रं चंद्रशेखरम् ।
प्रणम्य मुनयः सर्वे दंडवत्पृथिवीतले ॥ ८ ॥
प्रदक्षिणमा(प्रदक्षिणा)त्रयं कृत्वा प्रपूज्य परमेश्वरम् ।
तुष्टुवुर्हृष्टमनसो विस्मृता (*r.* विस्मिता) विवशाः शुक ॥ ९ ॥

मुनय ऊचुः ॥

शिवाय सत्यविज्ञानमहानंदस्वरूपिणे ।
स्वविलक्षणहीनाय स्वयंवेद्याय ते नमः ॥ १० ॥
स्वात्मभूतमहामायाशक्तिवैभवसाक्षिणे ।
सृष्टे भर्त्रे च संहर्त्रे सर्वस्य जगतः सदा ॥ ११ ॥

शत्याकारे(?सा०) तु मायायाः स्वयंविच्छक्तिरूपतः ।
संस्थिताय स्वतंत्राय नमः सांबाय शंभवे ॥ १२ ॥
महदाद्यणुपर्यंतमायाचित्रस्य सर्वदा ।
भित्तिभूताय(!) रुद्राय नमः संसारहारिणे ॥१३॥ ०१९॥

श्रीपराशर उवाच ॥
इत्येवं मुनिभिः साक्षाच्छंकरो ऽभिष्टुतः प्रभुः ।
प्रसन्नः पार्वतीनाथः प्राह गंभीरया गिरा ॥ २० ॥

ईश्वर उवाच ॥
मुनींद्रा ब्रह्मविच्छ्रेष्ठाः प्रसन्नो ऽहमतीव वः ।
अयं सत्यवतीसूनुरत्यंतं मम वल्लभः ॥ २१ ॥
मत्प्रसादेन विप्रेंद्रास्तपसा च ममाज्ञया ।
निर्ममे च पुराणानि लोकानां हितकाम्यया ॥ २२ ॥
मत्प्रियार्थं मुनिश्रेष्ठाः पुराणं सकलं तु तत् ।
श्रुत्वा सत्यवतीसूनोर्लोकानां हितकाम्यया ॥ २३ ॥
अन्यान्युपपुराणानि यथेष्टं यूयमास्तिकाः ।
कुरुध्वं सयहेणैव(?.संग्र०) ममाज्ञा परमा कृता ॥ २४ ॥

श्रीपराशर उवाच ॥
एवमाज्ञां महादेवः कृत्वा वेदविदां वणी(?गणी) ।
प्रसन्नः परया शक्त्या तत्रैवांतरधीयत ॥ २५ ॥
एवमाज्ञापितास्तेन शिवेन मुनयः पुरा ।
श्रुत्वा सत्यवतीसूनोः पुराणं सकलं मुदा ॥ २६ ॥
अन्यान्युपपुराणानि चक्रुः सारतराणि वै ।
आद्यं सनत्कुमारोक्तं नारसिंहं ततः परं ॥ २७ ॥
नांदाख्यं शिवधर्माख्यं दौर्वासं नारदीयकम् ।
कापिलं मानवं चैव तथा चोशनमेरितम् ॥ २८ ॥
ब्रह्मांडं वारुणं कालीपुराणाख्यं तथैव च ।
वासिष्ठं लैंगसंज्ञं च सांबं सौरं तथैव च ॥ २९ ॥
पराशरसमाख्यं च मारीचं भार्गवाह्वयम् ।
पराशरसमाख्यं तु पुराणमिदमुत्तमम् ॥ ३० ॥
मयैव कथितं तत्र स्थितः(?स्थितं) श्रुत्यर्थं आस्तिक ।
इदं पुराणमत्यर्थं पुरजित्प्रीतिकारकम् ॥ ३१ ॥
श्रोतव्यं पठितव्यं च लेखनीयं तु पुस्तके ।
रक्षणीयं द्विजश्रेष्ठैरन्यैरप्यादरेण तु ॥ ३२ ॥

इत्युपपुराणे पाराशरे प्रथमो ऽध्यायः ॥

The topics treated of are principally of an abstract nature, and indicated at the beginning of each chapter as follows: 2. *sṛishṭikramaḥ*; 3. *devatādhikyam*; 4. *devatāliṅgāni*; 5. *śrutīnām arthasaṃgrahaḥ*; 6. *guhyam uttamam*; 7. *brāhmaṇavaibhavam*; 8. *vedarahasyārthaḥ*; 9. *sarvajagaddhitam* (*āhnikakṛityāni*); 10. *nishiddhāni*; 11. *pāpakarmiṇāṃ caritam*; 12. *abhakshyānnāni*; 13–15. *prāyaścittam*; 16, 17. *śivapūjāvidhiḥ*; 18. *śāstrārthasaṃkshepaḥ*.

It ends:

व्यासपुत्रः शुकः श्रुत्वा पाराशर्यं पराशरात् ।
पुराणं दंडवद्भूमौ प्रणाममकरोद्गुरोः ॥ ३५ ॥
नमो रुद्राय देवाय स्वतंत्रायाखिलात्मने ।
प्रधानपुरुषेशाय जगत्सर्गादिहेतवे ॥ ३६ ॥
या विभाति सदा साक्षी स्वरूपेण स्वभावतः ।
तां नमाम्यादरेणैव शिवामानंददायिनीं ॥ ३७ ॥
अष्टोत्तरसहस्रेण श्लोकेनैव विनिर्मितम् ।
इदमष्टादशाध्यायैः शिवो [ऽ]त्रैव च दर्शितः ॥ ३८ ॥

इति श्रीउपपुराणे पाराशरे अष्टादशो ऽध्यायः ॥

Cf. Rāj. Mitra, Notices, ii., p. 225 (*adhy.* 1–15). [H. T. Colebrooke.]

3404.

1314 b. Foll. 246; size 12¼ in. by 5¾ in.; clear, modern Devanāgarī writing; 12 or 13 lines in a page.

Brahmapurāṇa, generally placed at the head of the Great *Purāṇas*, and therefore often called the *Ādipurāṇa* κατ' ἐξοχήν. [A.]

It begins:

यस्मात्सर्वमिदं प्रपंचचरितं[1] मायाजगज्जायते
यस्मिंस्तिष्ठति लीयते तु समये कल्पानुकल्पे पुनः[2] ।
यं ध्यात्वा मुनयो प्रपंचरहितं विंदन्ति मोक्षं ध्रुवं
तं वंदे पुरुषोत्तमाख्यममलं नित्यं विभुं निश्चलं ॥

[1] Thus A B; प्रपञ्चरचितं ed.; प्रपंचरहितं Oxf., Not.; प्रपञ्चसहितं Bik. MS. (and corr. in Notices).

[2] याति चान्तसमये कल्पानुकल्पे पुनः। ed.; यस्मिंस्तिष्ठति याचितांतसमये कल्पा पुनः O.; ०याति चास्तसमये कल्पाच्च कल्पं पुनः Not., Bik.

The work has been published in the *Ānandāśrama* Series (1895).

Cf. Aufrecht, Cat. Bodl., nos. 62, 63; Rāj. Mitra, Not., iii., p. 149; Bik., pp. 187–189. For an account of the work, by H. H. Wilson, see J. Roy. As. Soc., v., pp. 65–72 (reprinted in Works, vol. iii., pp. 8–21).

The chapters are not numbered in these MSS. Colebrooke counts 118 in the margin, but his numbering is imperfect; whilst Rāj. Mitra makes those of the *pūrvakhaṇḍa* (corresponding to the work as contained in these MSS.) to be 123, and those of the *uttarakhaṇḍa* 37 (also Oxf. MS., no. 63). The edited text (which, as here, has no *uttarakhaṇḍa*), on the other hand, counts 245 *adhyāyas*. This, however, includes the *Gautamīmāhātmya*, which is inserted there between *adhy.* 69 and 176, thus making the *Purāṇa* proper to consist of 139 *adhyāyas*. This practically corresponds to the text of these MSS., except that there are numerous discrepancies, both as regards the division into chapters and the readings of the text (sometimes evidently due to omissions). Thus: for ed., *adhy.* 47, v. 78—49, 7, the MS. (fol. 98*b*, l. 12—99*a*, l. 5) has only eight quite different *ślokas*; and on fol. 40*b*, between lines 4 and 5, there is wanting *adhy.* 18, vv. 6*b*–55*a* of the edition. The end of the 1st *adhy.* (of the ed.) is not marked by a colophon in these MSS. The end of *adhy.* 69 (after which the *māhātmya* commences in the ed.) occurs at fol. 131*a*, last line of the MS.; Rāj. M.'s MS. (*adhys.* 123) terminates with *adhy.* 232 of the edition.

The *Kaṇḍūpākhyān* — or rather *Kaṇḍor upākhyānam* — of the *Svayambhvṛishisaṃvāda* of the) *Brahmapurāṇa*, printed in Lassen's Anthologia Sanscritica (2nd ed., pp. 48–58), occurs on foll. 134*a*–138*b* of the present MS.; forming *adhy.* 178 of the ed. (*adhy.* 70, R. M.). In the colophon of the text as printed in the anthology, the episode is erroneously ascribed to the *Gautamīmāhātmya* (see no. 3408) of the *Brahmapurāṇa*.

It ends (cf. Bik., p. 188):

धर्मे मतिर्भवतु वः सततोन्नमानां(पुरुषो° ed.)
स श्लोक एव परलोकगतस्य सिंधुः(बन्धुः ed.)।
अर्थाः स्त्रियश्च निपुणैरपि सेव्यमाना
नैव प्रभावमुपयांति न च स्थिरत्वं॥

धर्मेण रज्ये(*r.* राज्यं) लभते मनुष्यः
स्वर्गं च धर्मेण नराः प्रयांति(नरः प्रयाति ed.)।
आयुश्च कीर्तिश्च तपश्च धर्मे(कीर्तिं च° धर्मं ed.)
धर्मेण सौख्यं समुपैति सर्वं(मोक्षं लभते मनुष्यः ed.)॥

[धर्मो ऽत्र] मातापितरौ नरस्य°॥

इदं रहस्यं श्रेष्ठं [च] पुराणं वेदसंमितं।
न देयं पापमतये(दुष्ट° ed.) नास्तिकाय विशेषतः॥

एवं मयोक्तं प्रवरं पुराणं पापापहं धर्मविवर्धनं च।
श्रुतं भवद्भिः परमं रहस्यमाज्ञापयध्वं मुनयो व्रजामि॥

इत्यादिब्रह्मपुराणे स्वयंभुवृषिसंवादे पुराणप्रशंसा नामाध्यायः॥

The numbering of the leaves is discontinued after fol. 97.

[H. T. Colebrooke.]

3405.

647. Foll. 251; size 13 in. by 5 in.; clear, modern Devanāgarī writing; 10–12 lines in a page.

Brahmapurāṇa. [B.]

The MS. seems to have been derived from the same original as the preceding one. It consisted originally of 270 leaves, the first 125 of which have, however, been lost and replaced by another copyist, who compressed them into 107 leaves; the text thus going on continuously from fol. 107 to fol. 126.

[H. T. Colebrooke.]

3406.

2845. Foll. 154; size 13 in. by 5 in.; modern Bengalī handwriting; 8 or 10 lines in a page.

Fragments of the *Brahmapurāṇa;* in two batches of leaves, numbered 1–55, and 1–100 (one of which, 45, is however wanting), and extending, in MS. 1314*b*, from fol. 4*a*, l. 2 to fol. 79*a*, l. 7; and from fol. 88*b*, l. 10 to fol. 156*a*, l. 6 respectively. [Sir Ch. Wilkins.]

3407.

2549. Foll. 105 (counted 107, nos. 72 and 73 being passed over); size 15 in. by 6 in.; fair Devanāgarī writing of 1789 A.D.; 15–17 lines in a page.

Gautamīmāhātmya, a legendary account of the places of pilgrimage along the banks of the Ganges, assigned to the *Brahmapurāṇa* (*adhy.* 70–175 in the *Ānand.* edition). [A.]

The MS. counts 102 *adhyāyas*, but as five of the numbers (14, 53, 79, 92, 95) occur twice, there would thus actually be 107 *adhyāyas*.

The first *adhyāya* runs as follows:

केशवं स्वामिनं वंदे सतुरुं परमेष्ठिनं ।
यस्य स्मरणमात्रेण ब्रह्महो ऽपि विमुच्यते ॥ १ ॥

तापत्रयेण संतप्तं वृक्षच्छायामुपागतं ।
अनाथबंधो (*r.* ०बंधं) कारुण्याद्रक्ष मां पुरुषोत्तम ॥ २ ॥

नारद उवाच ॥ [Ed., *adhy.* 70, v. 13 sqq., varying much.]

तपसो दानपुण्यानां तीर्थसेवनमुत्तमं ।
इति श्रुतं मया त्वत्तो जगद्योने जगत्प्रभो ॥ ३ ॥

कियद्भद्राणि तीर्थानि किंफलानि सुरेश्वर ।
सर्वेषामेव तीर्थानां सर्वदा किं विशिष्यते ॥ ४ ॥

ब्रह्मोवाच ॥

चतुर्विधानि तीर्थानि स्वर्गे मर्त्ये रसातले ।
दैवानि मुनिशार्दूल आसुराण्यार्षकाणि (०रुषाणि ed.) [च ॥ ५ ॥
मानुषाणीति (०णि त्रि ed.) लोकेषु विख्यातानि [मुरादिभिः ।
मानुषेभ्यश्च तीर्थेभ्य आर्षिकं तीर्थमुत्तमं ॥ ६ ॥

आर्षिकेभ्यश्च तीर्थेभ्य आसुरं बहुपुण्यदं ।
आसुरेभ्यस्तथा पुत्र दैवं तत्सार्वकामिकं ॥ ७ ॥

ब्रह्मविष्णुशिवैर्यच्च निर्मितं दैवमुच्यते ।
तेभ्यो (त्रिभ्यो ed.) यदेकं जायेत तस्मात्तातः परं विदुः ॥ ८ ॥

त्रयाणामपि लोकानां तीर्थं मेध्यमुदाहृतं ।
तत्रापि जांबवं द्वीपं तीर्थं बहुगुणोत्तमं (०दयं ed.) ॥ ९ ॥

जांबवे भारतं वर्षं तीर्थं त्रैलोक्यविश्रुतं ।
कर्मभूमिर्यतः पुत्र तस्मात्तीर्थं तदुच्यते ॥ १० ॥

तत्रैव सर्वतीर्थानि यान्युक्तानि मया तव ।
तेषां च भेदं संक्षेपात्कथ्यमानमतः शृणु[1] ॥ ११ ॥

दैवासुराण्यार्षकाणि मानुषाणीति भेदतः[1] ।
हिमवद्विंध्ययोर्मध्ये यानद्यो देवसंभवाः ॥ १२ ॥

तथैव देवजा ब्रह्मन् दक्षिणार्णवविंध्ययोः ।
एता द्वादश नद्यस्तु प्राधान्येन प्रकीर्तिताः ॥ १३ ॥

आभिस्तु पूजितं (अभिसंपूजितं ed.) यस्माद्भारतं बहु-
कर्मभूमिरतो देवैर्वर्षं तद्भिप्रकीर्तितं ॥ १४ ॥ [पुण्यदं ।

पार्वतानि च तीर्थानि दैवजानि (दे० ed.) क्वचित्क्वचित् ।
आसुरैरावृतान्यासंस्तदेवासुरमुच्यते ॥ १५ ॥

देवेष्वेव प्रदेशेषु तपस्तप्त्वा महर्षयः ।
दैवप्रसादात्तपसा (*r.* ०स) आर्षाणीति च तान्यपि ॥ १६ ॥

आत्मनः श्रेयसो गुप्त्यै यशसो वाप्तये ऽथवा[2] ।
आत्मनः फलभूत्यर्थं यशसो वाप्तये पुनः ॥ १७ ॥

मनुष्यैः कारितान्याहुर्मानुषाणीति नारद ।
एवं चतुर्विधा भेदास्तीर्थानां मुनिसत्तम ॥ १८ ॥

भेदं न केचिज्जानंति श्रोतारश्च चतुर्विधं[3] ।
बहवः पंडितंमन्याः शृण्वंति कथयंति च ॥ १९ ॥

सुकृतान्यपि जानंति (सुकृती को ऽपि जानाति ed.)
[चक्रुं श्रोतुं निजैर्गुणैः ॥

---

[1] *Ān.* ed. omits v. 11*b* and 12*a*.

[2] B omits this *ardharca*, thus ending *Brahman's* speech by a full *śloka*; ०मुक्त्यै पूजायै भूतये ऽथवा। *Ān.* ed.

[3] भेदं न कश्चिज्जानाति श्रोतुं युक्तो ऽसि नारद । ed.

नारद उवाच ॥

तेषां स्वरूपं भेदं च श्रोतुमिच्छामि तत्त्वतः ।
यच्छ्रुत्वा सर्वपापेभ्यो मुच्यते मर्त्यधर्मवान्[1] ॥ २० ॥
ब्रह्मन् कृतयुगादावप्युपायो ऽन्यो न विद्यते ।
तीर्थसेवां विना स्वल्पसेवाभीष्टार्थदायिनीं[2] ॥ २१ ॥
न त्वया सदृशो धातर्वक्ता ज्ञाताथवा क्वचित् ।
त्वं नाभिकमलाद्विष्णोः संजातो ऽखिलपूर्वजः[3] ॥ २२ ॥

ब्रह्मोवाच ॥

गोदावरी भीमरथी तुंगभद्रा च वेणिका ।
तापी पयोष्णी विंध्यस्य दक्षिणे तु प्रकीर्तिताः ॥ २३ ॥
भागीरथी नर्मदा च यमुना च सरस्वती ।
विशोका च वितस्ता च हिमवत्पर्वताश्रिताः ॥ २४ ॥
एता नद्यः पुण्यतमा दैवतीर्थे ऽप्युदाहृताः[4] ।
गयः कोलासुरो वृत्रस्त्रिपुरो ह्यंधकस्तथा[5] ॥ २५ ॥
हयमूर्धा च लवणो नमुचिः शृंगकस्तथा (शंबरस्तथा B) ।
मयः पातालकेतुश्च मायः[6] पुष्कर एव च ॥ २६ ॥
प्रभासो भार्गवो ऽगस्तिर्नरनारायणौ[7] तथा ।
वसिष्ठश्च भरद्वाजो गौतमः कश्यपो मनुः[8] ॥ २७ ॥
इत्यादिऋषितीर्थानि ऋषिजुष्टानि नारद ॥ २८(!) ॥
ऋंबरीषो हरिश्चंद्रो नहुषो राम एव च[9] ।
कुरुः कनखलश्चैव भरतः[10] सगरस्तथा ॥ २९ ॥
अश्वयूपो नागकेतुर्वैन्यः कपिरिरिंदमः[11] ।
इत्यादिमानुषैर्ब्रह्मन् निर्मितानि शुभानि च ॥ ३० ॥
यत्नतः पालनार्थं[12] निर्मितानि मनीषिभिः ॥ ३१ ॥
स्वतो भूतानि(स्वतोद्भू° ed.) दैवानि यत्र क्वापि जगत्त्रये ।
पुण्यतीर्थानि तान्याहुस्तीर्थभेदो मयोदितः ॥ ३२ ॥
यत्खातं तु न केनापि देवखातं तदुच्यते ।
संक्षेपेणोदितो ऽयं ते तीर्थभेदो मया मुने ।
मुच्यते सर्वपापेभ्यो नरो यज्ज्ञानमात्रतः[13] ॥ ३३ ॥

1. *tīrthabhedavarṇanam*, fol. 1*b*; 2. *gaṅgotpattau śambhuvivāhasambhavaḥ*, fol. 2*b*; 3. *gaṅgotpattau kamaṇḍaludānam*, fol. 3*b*; 4. *gaṅgāmaheśvarajaṭāgamanam*, fol. 5*a*; 5. *vināyakagautamavyāpāra*, fol. 6*b*; 6. *gautamyavataraṇam*, fol. 8*a*; 7. *gautamīvarṇanam*, fol. 9*a*; 8. *bhāgīrathīgaṅgāvatāraṇam*, fol. 10*a*; 9. *vārāhatīrthavarṇanam*, fol. 10*b*; 10. *kapotatīrthavarṇanam*, fol. 12*b*; 11. *kaumāratīrthavarṇanam*, fol. 13*a*; 12. *kṛittikātīrthamāhātmyavarṇanam*, fol. 13*b*; 13. *koṭitīrthavarṇanam*,[14] fol. 14*a*; 14. *daśāśvamedhamāhātmyam*, fol. 14*b*; 14.* *paiśācatīrthavarṇanam*, fol. 15*a*; 15. *sudhātīrthavarṇanam*, fol. 15*b*; 16. *ahalyāsaṃgame indratīrthavarṇanam*, fol. 16*b*; 17. *janasthānavarṇanam*, fol. 17*a*; 18. *navatrīṇisahasrayutabhānutīrthavarṇanam* (*Aruṇāvaruṇāśvabhānutīrtha* °, B), fol. 18*a*; 19. *gāruḍakāśyapavarṇanam*, fol. 19*a*; 20. *govardhanatīrthav.*, ib.; 21. *dhautapāpapraṇāśanasanājjātagālavatīrthav.*, fol. 20*a*; 22. *viśvāmitrendraśyenaparjanyatīrthav.*, fol. 20*b*; 23. *uttaratīre tīrthavarṇanam* (*śvetatīrthav.*, B), fol. 21*b*; 24. *śukratīrtha - mṛitasaṃjīvanītīrthav.*, fol. 22*a*; 25. *puṇyāsiktāsaṃgatendratīrthādiv.*, fol. 22*b*; 26. *paulastyavaiśravasadhaneśvaravāksaṃgamavarṇanam*, fol. 23*b*; 27. *āgneyāditīrthav.*, fol. 24*a*; 28. *ṛiṇamocanam*, ib.; 29. *kadrūsuparṇāsaṃgamav.*, fol. 24*b*; 30. *sarasvatīsaṃgama-*

---

[1] °मुच्यते नात्र संशयः B, ed.

[2] स्वल्पायासेनाभीष्टदायिनीम् ed.

[3] त्वं नाभिकमले विष्णोः° ed.; B omits *ślokas* 21 and 22.

[4] देवती° ed.; °तीर्थान्युदाहृताः B, ed.

[5] कोह्लासुरो (*v.l.* कोह्लासुरो) ° ed.; गयः कोलासुरो-येणस्त्रिपुरं पुत्र पातितं । B.

[6] यमः(धियः B) पातालकेतुश्च मयः ed., B.

[7] अगस्त्यो नर° B. Before this line ed. inserts : एतैरावृततीर्थानि आसुराणि शुभानि च ।

[8] गोतमो° ed.; °काश्यपो B; °मुनिः ॥ A.

[9] मांधाता मनुरेव च ed.; मांडव्यो राम एव च B.

[10] क्रतुः कन° B; °भद्राश्वः (*v.l.* भरतः) ed.

[11] अश्वयूपो नाचिकेतो वृषाकपिररिंदमः । B.

[12] यशसः° ed.; यशसे B; °फलभूत्यर्थं B, ed.

[13] B and ed. omit these three lines.

[14] B omits this colophon, making ch. 14 and 14* of A to be 13 and 14.

purūravabrahmatīrthav., fol. 25*a*; 31. *sāvitryādipañcanadīsaṃgamamṛigavyādhabrahmav.*, ib.; 32. *śamyādidaśatīrthav.*, fol. 25*b*; 33. *viśvāmitrāditīrthav.*, fol. 27*b*; 34. *pūrṇādipañcaviṃśatinadīnadasaṃgamav.*, fol. 28*a*; 35. *śivaśaktinivāsādiv.*, fol. 29*a*; 36. *vṛiddhāsaṃgamāditīrthav.*, fol. 30*b*; 37. *ilābudhapurūravāvasishṭhanṛityagītasaubhāgyādisaṃgama - ileśvarāditīrthav.*, fol. 33*b*; 38. *cakratīrthav.*, fol. 35*a*; 39. *pippalāditīrthav.*, fol. 40*a*; 40. *nāgatīrthanāgeśvarav.*, fol. 42*a*; 41. *mātṛitīrthanavakapratishṭhānav.*, fol. 42*b*; 42. *brahmatīrthabrahmaśiroliṅgaśivatīrthav.*, fol. 43*b*; 43. *deva(tīrtha)sattrávighnatīrthav.*, fol. 44*a*; 44. *śeshanāma(śesheśvaraśūleśvarādi)*, fol. 44*b*; 45. *vaḍavādisahasratīrthav.*, fol. 45*a*; 46. *ātmatīrthav.*, fol. 45*b*; 47. *aśvatthatīrthav.*, fol. 46*b*; 48. *somatīrtha - amṛitasaṃgamav.*, fol. 47*a*; 49. *dhānyatīrthādiv.*, fol. 47*b*; 50. *vidarbhāsaṃgamarevatītīrthav.*, fol. 48*a*; 51. *pūrṇatīrthasaṃgamagovindasiddheśvarāditīrthav.*, fol. 50*b*; 52. *vāmatīrthav.*, fol. 54*b*; 53. *rāmādyashṭālakatīrthav.*, fol. 55*a*; 53.* *putrāditīrthav.*, fol. 57*b*; 54. *yamāgnitīrthādiv.*, fol. 59*a*; 55. *tapastīrthādiv.*, fol. 59*b*; 56. *pañcadaśasahasrāshṭaśatatīrthav.*, fol. 61*a*; 57. *tapovananandinīsaṃgamāditīrthav.*, fol. 62*b*; 58. *abjakatīrthav.*, fol. 65*a*; 59. *āpastambasomeśvarav.*, fol. 66*a*; 60. *bāṇatīrtha - śārṅgapāṇitīrthādiv.*, fol. 67*b*; 61. *yakshiṇīsaṃgamāditīrthav.*, fol. 68*a*; 62. *śuklatīrthādiv.*, fol. 68*b*; 63. *cakratīrthādiv.*, fol. 69*a*; 64. *vāṇīsaṃgamavāgīśvaretyāditīrthav.*, fol. 70*a*; 65. *maudgalyavishṇutīrthādiv.*, fol. 71*a*; 66. *lakshmītīrthādiv.*, fol. 74*a*; 67. *bhānvāditīrthav.*, fol. 75*a*; 68. *khaḍgatīrthādiv.*, fol. 75*b*; 69. *anvindrātreyādi-tīrthav.*, fol. 76*b*; 70. *kapilāsaṃgamādi-tīrthav.*, fol. 77*a*; 71. *devasthānāditīrthav.*, fol. 77*b*; 72. *siddhatīrthādiv.*, fol. 78*a*; 73. *parushṇīsaṃgamāditīrthav.*, fol. 78*b*; 74. *mārkaṇḍeyāditīrthav.*, fol. 79*a*; 75. *kālañjarāditīrthav.*, fol. 80*a*; 76. *apsarоyugasaṃgamav.*, fol. 80*b*; 77. *kāṇvāgniputrāgneyahiraṇyakoṭitīrthādiv.*, fol. 81*b*; 78. *nṛisiṃhāditīrthav.*, fol. 82*a*; 79. *piśācāditīrthav.*, fol. 82*b*; 79.* *nimnabhedadvīpāditīrthav.*, fol. 83*a*; 80. *ānandatīrthādiv.*, fol. 84*b*; 81. *bhāvatīrthādiv.*, fol. 85*a*; 82. *sahasrakuṇḍāditīrthav.*, fol. 85*b*; 83. *kapilāsaṃgamādiśatatīrthav.*, fol. 86*a*; 84. *śaṅkhatīrthādiv.*, fol. 86*b*; 85. *kishkindhātīrthav.*, fol. 87*b*; 86. *vyāsatīrthādiv.*, fol. 88*b*; 87. *vañjarāsaṃgamāditīrthav.*, fol. 89*b*; 88. *devāgamāditīrthav.*, fol. 90*a*; 89. *praṇītāsaṃgamakuśatarpaṇāditīrthav.*, fol. 91*b*; 90. *balākatīrthav.*, fol. 92*a*; 91. *manyutīrthav.*, fol. 93*a*; 92. *śvetaparvate śākalyasārasvataparaśuvaishṇavatīrthav.*, fol. 94*b*; 92.* *pavamānaciccikakoṭitīrthav.*, fol. 95*b*; 93. *bhadratīrthav.*, fol. 96*b*; 94. *patatrītīrthav.*, ib.; 95. *vipranārāyaṇatīrthav.*, fol. 97*b*; 95.* *bhānvādiśatatīrthav.*, fol. 98*b*; 96. *vyādhatīrthav.*, fol. 99*b*; 97. *mṛitasaṃjīvanasakuṇḍalacakshustīrthav.*, fol. 101*b*; 98. *mṛiḍaśārṅgapāṇipāśavimocana-urvaśītīrthav.*, fol. 103*a*; 99. *saptadhāsāgarasaṃgamav.*, fol. 103*b*; 100. *ṛishisattratīrthav.*, fol. 104*b*; 101. *gaṅgāsāgaratīrthav.*, fol. 105*b*; 102. *rahasyavarṇanam*, fol. 107*b*.

For the *Kaṇḍūpākhyānam*, assigned in Lassen's Anthologia Sanscritica (2nd ed., pp. 48–58) to this work, see above, p. 1231*a*.

It ends (*Ān.* ed., p. 409):

यस्यैतत्तिष्ठति गेहे पुराणं ब्रह्मणोदितं ।
न भयं विद्यते तस्य कलेः कालस्य वा क्वचित् ॥
यस्य कस्यापि नाख्येयं पुराणं ब्रह्मणोदितं ।
श्रद्दधानाय शांताय वैष्णवाय महात्मने ॥
इदं कीर्त्यं भुक्तिमुक्तिप्रदं श्रीब्रह्मशासनं ।
एतच्छ्रवणमात्रेण कृतकृत्यो भवेन्नरः ॥ ६३ ॥

इति श्रीमद्ब्रह्मपुराणे गौतमीमहात्म्ये (thus always) रहस्यवर्णनं नाम द्विशततमोऽध्यायः ॥ १०२ ॥ श्रीगौतमीमहात्म्यं समाप्तं ॥ ० शके १७०११ सौम्यनामाब्दे कार्त्तिके मासि श्री-

गोदावर्यां श्रीनृसिंहसंनिधौ शुक्लपक्षे अष्टम्यां भानुवासरे ऐलापुरस्थकमलाकरोपनामकभवानीभट्टसूरिसूनुना भीकंभट्टशर्मणालेखि ॥ विजयादशमीमारभ्य ऊर्जाष्टमीपर्यंतं समाप्तिमगमत् ॥ श्रीगोदावरी प्रसन्नास्तु ॥ अध्याय १०५(!) ग्रंथसंख्या ७००० ॥

[MACKENZIE COLLECTION.]

3408.

2677. Foll. 141; quarto, size 9¾ in. by 6¾ in.; modern Telugu handwriting; 16–27 lines in a page.

Gautamīmāhātmya. Adhyāyas 1–48. [B.]

The last chapter (48) corresponds to ch. 46 of A; the two preceding chapters—viz. 46. *mārkaṇḍeyeśvaramṛikaṇḍvīśvarabrahmeśvarādi-tīrthavarṇanam* (begins fol. 104*a*), and 47. *brahmagirimahimānuvarṇanam* (beg. fol. 109*b*)—being new to the matter contained in A.

The MS. consists of seven different batches, each of which is paged separately; and the last of these batches (foll. 119–141) should follow immediately after fol. 103, as it completes there ch. 39, and runs on to the end of ch. 45.

The text of this MS. offers a great variety of different readings, being more in accordance with the printed text. It begins:

नारद उवाच ॥

तपसां यज्ञदानानां तीर्थानां पावनं शुभं (तपसो °स्मृतं [ed.)।
इति श्रुतं मया त्वत्तस्तीर्थानां चरितं पुनः ॥
श्रोतुमिच्छामि तत्सर्वं वद सत्यं सुरेश्वर ।
सर्वेषामेव तीर्थानां सर्वदा किं विशिष्यते ॥

ब्रह्मोवाच ॥

चतुर्विधानि तीर्थानि मुने वक्ष्यामि तत्वतः ।
शृणुष्व मुनिशार्दूल दैवतान्यासुराणि च ॥
मानुषाणि च लोकेषु विख्यातानि सुरादिभिः ।
मानुषेभ्यश्च तीर्थेभ्य आर्षं तु बहुपुण्यदं ॥
आर्षेभ्यश्चापि तीर्थेभ्य आसुरं पुण्यमुच्यते ।
यदेकं जायते तत्र नास्मात्तीर्थात्परं विदुः ॥
त्रयाणामपि लोकानां तीर्थमाहात्म्यमुत्तमं ।
विश्रुतं मर्त्यलोके यत्तीर्थं बहुगुणोदयं ॥
कर्मभूमिर्यतः पुत्र तस्मात्तीर्थं तदुच्यते ।
जांबवे भारतं वर्षं तीर्थं श्रुतिषु चोदितं ॥
तत्रैव सर्वतीर्थानि उत्तमानि मया तव ।
तेषां भेदं च संक्षेपात्कथ्यमानमितः शृणु ॥
दैवासुराणि चार्षाणि मानुषाणीति भेदतः ।
हिमवद्विंध्ययोर्मध्ये यानद्यो देवसंभवाः ॥
तथैव देवजा ब्रह्मन् दक्षिणार्णववविंध्ययोः ।
एता द्वादश नद्यस्तु प्राधान्येन प्रकीर्तिताः ॥ °

[MACKENZIE COLLECTION.]

3409.

2618e. Foll. 19; size 4to, 9 in. by 7¼ in.; modern Telugu handwriting; twenty lines in a page.

Maṇimaṇḍapa-māhātmya, a legendary account of a shrine of *Kṛishṇa* at the village of Manapalūr, in the Veṅkaṭagiri district; in 12 *adhyāyas*, assigned to the *Nāradīyasaṃhitā* (or *Nāradaśaunakasaṃvāda*) of the *Brahmapurāṇa*. See Wilson, Mack. Coll., *Māhātmyas*, no. 72.

It begins:

शुक्लांबरधरं विष्णुं शशिवर्णं चतुर्भुजं ।
प्रसन्नवदनं ध्यायेत्सर्वविघ्नोपशांतये ॥

यस्य द्विरदवक्त्राद्याः पारिषद्याः परःशतं ।
विघ्नं निघ्नंति सततं विष्वक्सेनं तमाश्रये ॥

शंकराच्चितपादाब्जं पंकजाननवंदितं ।
किंकरीकृतदेवेशं वेंकटेशमहं भजे ॥

सत्या(?सत्यं) जांबवतीनाथं सत्यानंदस्वरूपिणं ।
स्मृत्या भृत्येष्टदं विष्णुं नित्यं कृष्णमहं भजे ॥

श्रीमद्भिस्तालहिंतालबालसालरसालकैः ।
नागकेसरपुंनागकेतकीभिर्विराजितं ॥

वकुलामोदमंदारकुंदवृंदसमन्वितं ।
अनेकमृगसंकीर्णं नानाद्विजसमाकुलं ॥

नदीनदह्रदैर्युक्तं सदा सन्मुनिसेवितं ।
नैमिशारण्यमित्यासीत्तस्मिन् क्षेत्रे महातपाः ।
शौनकः कर्तुमारेभे सत्रं द्वादशवार्षिकं ॥
तत्समालोकितुं सर्वे समाजग्मुर्महर्षयः ।
विमत्सरास्ते तत्रैव शौनकेन सह स्थिताः ॥
ततस्तीर्थाटनासक्तः सम्यग्ध्यानविशारदः ।
समाजगाम देवर्षिर्नारदः शौनकाश्रमं ॥
प्रत्युत्थाय प्रणत्याथ पूजां कृत्वा यथाविधि ।
पृष्ट्वा च कुशलप्रश्नं शौनकः प्राह नारदं ॥

शौनकः ॥

भगवन्नद्य मे प्राप्तं तपस्त्विष्टदायिनः ।
फलं यदागता यूयं मदनुग्रहकाम्यया ॥
भगवद्भक्तवर्याणां भवता मटसंक्षितौ (?मठ°) ।
व्योम्नि भागाश्च सर्वेषां तमःस्तोमनिवृत्तये ॥
तीर्थाटनं प्रकुर्वद्भिर्युष्मद्भिरवनीतले ।
कानि क्षेत्राणि दृष्टानि हरेरद्भुतकर्मणः ॥
कुत्र संनिहितो विष्णुर्भगवान् हरिरव्ययः ।
तन्मे ब्रूहीति मुनिना पृष्टः स नारदोऽब्रवीत् ॥

नारदः ॥

धन्यस्त्वं मुनिशार्दूल यत्ते विष्णुकथारतिः ।
प्रश्नेन महता प्रीतिर्जाता मे वर्णितुं हरिं ॥
मया संचरता भूमौ सेवितो मणिमंटपे(!) ।
सत्यभामाजांबवतीयुक्तः कृष्णो जगत्पतिः ॥ °

It ends:

काश्यां मुक्तिर्मृतेरेव क्षेत्रैर्नै मुनिसत्तम ।
शिवं क्षेत्राधिकं तस्मान्मणिमंटपसंज्ञिकं (°कात्) ॥
अयोध्यादिपुरीभ्यश्च सप्तभ्यो ह्यधिकं भुवि ।
तस्मात्तत्सदृशं क्षेत्रं न दृष्टं नापि च श्रुतं ॥
मणिमंटपमाहात्म्यं तीर्थानां च विशेषतः ।
यः शृणोति सकृद्भक्त्या सर्वपापैः प्रमुच्यते ॥
शृणोति संश्रावयतीदमद्भुतं
यो वा मुकुंदस्य शुभं चरित्रं ।
आरोग्यमायुष्यमशेषमंगलं
स वै समाप्नोति हरेश्च भक्तिं ॥

इति ब्रह्मपुराणे नारदीय्यसंहितायां मणिमंटपमाहात्म्ये द्वादशोऽध्यायः ॥

[MACKENZIE COLLECTION.]

3410.

334. Foll. 725; size 12¼ in. by 5¾ in.; clear Devanāgarī writing of 1798 A.D.; 12 or 13 lines in a page.

Brahmavaivartapurāṇa, in four *khaṇḍas*, with separate numbering of leaves.

See Aufrecht, Cat. Bodl., nos. 65, 66. For an account of the work see H. H. Wilson, Works, iii., p. 91 seqq.

I. *Brahmakhaṇḍa*, in 30 *adhyāyas*, foll. 63 (and an extra leaf after fol. 29; from fol. 59 wrongly numbered 49, etc.), begins:

गणेशब्रह्मेशसुरेशशेषाः
सुराश्च सर्वे मनवो मुनीन्द्राः ।
सरस्वतीश्रीगिरिजादिकाश्च
नमन्ति देवं प्रणमामि तं विभुम् ॥ १ ॥

स्थूलां तनूं विदधतं त्रिगुणं विराजं
विश्वानि लोमविवरेषु महान्तमाद्यम् ।
मृत्युन्मुखः सकलयापि ससर्ज सृष्ट्वा
नित्यां समेत्य समयस्(सरयं MS. 339; हृदये [R. M.) तमजं भजामि ॥ २ ॥ °

Cf. Rāj. Mitra, Notices, iii., p. 236.

II. *Prakṛitikhaṇḍa*, in 63 *adhyāyas*, foll. 161 (counted 162, no. 22 being passed over), begins: नारद उवाच ॥

गणेशजननी दुर्गा राधा लक्ष्मीः सरस्वती ।
सावित्री च सृष्टिविधौ प्रकृतिः पंचधा स्मृता ॥ १ ॥

Cf. Notices, iii., p. 227.

Colophon: इति श्रीब्रह्मवैवर्तपुराणे नारायणनारदसंवादे प्रकृतिखंडे दुर्गोपाख्याने प्रकृतिकवचं नाम त्रिषष्टितमोऽध्यायः ॥

III. *Kṛishṇajanmakhaṇḍa*, in 132 *adhyāyas*, foll. 410 (counted 411, no. 273 being passed over), begins: नारद उवाच ॥

श्रुतं प्रथमतो ब्रह्मन् ब्रह्मखंडं मनोहरं ।
ब्रह्मणो वदनांभोजात् परमाद्भुतमेव च ॥ १ ॥

ततस्तद्वचनं तूर्णं समागत्य तवान्तिकं ।
श्रुतं प्रकृतिखण्डं च सुधाखण्डात्परं परं ॥ २ ॥

Cf. Notices, ix., p. 29.

Colophon: इति ब्रह्मवैवर्ते महापुराणे श्रीकृष्णजन्मखंडे सूतशौनकसंवादे द्वात्रिंशदधिकशतको ऽध्यायः ॥

IV. *Gaṇapatikhaṇḍa* (also called *Gaṇeśa-khaṇḍa*), in 45 *adhyāyas*, foll. 90, begins:

नारायणं नमस्कृत्य ० ॥

नारद उवाच ॥ श्रुतं प्रकृतिखण्डं ० Cf. Notices, iii., p. 240.

Colophon: इति श्रीब्रह्मवैवर्ते महापुराणे नारायण-नारदसंवादे गणपतिखंडे पंचचत्वारिंशत्तमो ऽध्यायः ॥

Khaṇḍas II. and III. have been exchanged by the binder.

Two editions of this work have appeared in India (Calc. 1881–87, 1888).

[H. T. Colebrooke.]

3411.

339a. Foll. 53; size 12 in. by 5¼ in.; fairly good Devanāgarī writing of 1802 A.D.; twelve lines in a page.

Brahmavaivartapurāṇa. The *Brahmakhaṇḍa.*

Copied by a certain *Nandarāma Pāṭhaka.*

[H. T. Colebrooke.]

3412.

2198. Foll. 483; size 11½ in. by 5 in.; good Devanāgarī writing of about 1750 A.D.; 9 or 10 lines in a page.

Brahmavaivartapurāṇa. The *Kṛishṇajanma-khaṇḍa.*

Several separate editions of this *Khaṇḍa* have appeared in India.

[Gaikawar.]

3413.

1308. Foll. 333; size 12½ in. by 6 in.; fair, modern Devanāgarī writing; thirteen lines in a page.

Kṛishṇajanmakhaṇḍa of *Brahmavaivarta-purāṇa.* [H. T. Colebrooke.]

3414.

1096. Foll. 135; size 12 in. by 6 in.; clear Devanāgarī writing of 1802 A.D.

Brahmavaivartapurāṇa. The *Gaṇapatikhaṇḍa.*

[H. T. Colebrooke.]

3415.

339b. Foll. 61; size 12 in. by 5¼ in.; fair Devanāgarī writing of 1803 A.D. (foll. 1–32 apparently by a different, somewhat older hand); 15 or 16 lines in a page.

Kāśīmāhātmya, in 26 *adhyāyas*, professing to form part of Part III. (*tṛitīya-vibhāga*) of the *Brahmavaivartapurāṇa.*

It begins:

भवानीतनयाद्याद्यतनयानंददायकं ।
काशिवासिजनाघौघहारिन् ढुंढे नमो ऽस्तु ते ॥

See Aufrecht, Cat. Bodl., no. 70. The work has been published at Benares (1865) under the title of *Kāśīrahasya.*

It ends:

यथा मनुष्यदेहे ऽस्मि शोधिते मातिवस्तुतः ।
तथा शृणुध्वमाश्चर्यं क्व मेरुः सर्षपोदरे ॥

इति श्रीब्रह्मवैवर्ते तृतीयविभागे रहस्यातिरहस्ये काशी-माहात्म्ये षड्विंशो ऽध्यायः ॥ संवत् १८६० पौषे मासे शुक्लपक्षे चतुर्दश्यां भौमवासरे ॥

लिखित्वा शिवप्रसादो ब्राह्मणः कान्यकुब्जकः ।
काश्यां मध्ये गंगातटे शुभं समाप्तमगमत् ॥

In Dr. Burnell's Tanjore Cat. (as apparently in S. India generally), this treatise is (p. 189) also referred to the *Brahmakaivartapurāṇa*,* of which it is stated to form the third (and last) *bhāga*; the two others being the *pūrva-bhāga* and the *madhyama-* or *rahasyabhāga*.

[H. T. Colebrooke.]

3416.

2709. Foll. 61; size 7¼ in. by 4½ in.; carelessly written, in Devanāgarī, by several modern hands; 9–14 lines in a page.

Ghaṭikācala-māhātmya, 'a legendary description of the *Ghaṭika* mountain near Chitore, west of Madras, where a temple is erected to *Nṛisiṃha*, or *Vishṇu* in that form' (Wilson, Mackenzie Collection, i. 70); professing, in the colophons, to form part of the *Brahmakaivarta-purāṇa*. *Adhyāyas* 11–20.

Adhy. XI. begins: अगस्त्यः ॥

गिरेः प्रदक्षिणं कार्यं पुंसा यत्किंचिदीप्सितं ।
ब्रह्मतीर्थादिका सर्वा स्नातव्या दीर्घिका सदा ॥

वामदेवः ॥

कस्मिंस्तीर्थे कृतस्नानः कर्म विद्वान् लभेत्सदा ।
प्रदक्षिणं प्रकुरुतः गिरेरस्य तटे तथा ॥

अगस्त्यः ॥

प्रदक्षिणद्वयं तत्र विज्ञेयं नगसत्तमे ।
महाप्रदक्षिणं विद्वन्नांतरं च यथाक्रमं ॥ ०

Thus *Agastya* remains throughout the chief speaker. The work is not complete with the 20th *adhyāya*.

It ends:

उपदिष्टस्तु प्रह्लादो नाम्नामुच्चारणात्ततः ।
उन्मज्य वाससेनागत्य जग्राह चरणे पितुः ॥

इति श्रीब्रह्मकैवर्ते घटिकाचलमाहात्म्ये विंशो ऽध्यायः ॥

[Mackenzie Collection.]

3417.

2618 b. Foll. 14; size 4to, 9¾ in. by 7¼ in.; modern, cursive Telugu handwriting; 20–23 lines in a page.

Sarpapurakshetramāhātmya—also wrongly called *Sarvapurakshetramāhātmya*—a legendary account of *Sarvapura*(?), a holy place in the *Rājamahendrī* (*Rājamundry*) *sircar* (Wilson, Mack. Coll., 2nd ed., p. 145); forming *adhyāyas* 52–56 of the (*Agastya-śaunakasaṃvāda* of the) *Brahmakaivartapurāṇa*.

It begins: अंबरीषः ॥

श्रीमन् सर्वेश्वर(*r.* सर्पपुर)क्षेत्रमाहात्म्यं कथयस्व मे ।
कुतः सर्पपुराख्यानं(? MS. सर्व०) क्षेत्रस्यास्य बभूव ह ॥

सरोनाम्नां च किं मूलं भावनारायणो हरिः ।
किमर्थमत्र स्थितवानयं केन प्रतिष्ठितः ॥

एतदाचक्ष्व सर्वं मे श्रोतुं कौतूहलं मुने ।

वशिष्ठः ॥

राजन् सम्यक् त्वया पृष्टं शौनकाय महात्मने ॥

गतेन नैमिशारण्यमगस्त्येनैवमीरितं ।
तदेवाहं प्रवक्ष्यामि समाहितमनाः शृणु ॥

अथासीद्गौतमीतीरे नैमिशारण्यमद्भुतं ।
महर्षिजनसंयुष्टं फलपुष्पद्रुमान्वितं ॥ ०

---

* The treatises professing to belong to this *Purāṇa* have (contrary to the alphabetical order) been placed after the *Brahmavaivarta*, because it seemed desirable to keep the *Kāśīmāhātmya* between the two, as it is claimed by both—the MS. noted by Burnell (p. 189*b*, *sub* 1669) under the *Brahmakaivarta* beginning in the same way as the present work—and because the designation '*Brahmakaivarta*' (peculiar to S. India) seems to be nothing more than a Southern term for the Northern *Brahmavaivarta*, as, indeed, it has been treated in Wilson's 'Mackenzie Collection.' The latter term does not seem to occur either in Oppert's Lists or in Taylor's Cat. Rais.; and the MSS. assigned to it in the Tanjore Cat. were probably derived from Northern India.—Ed.

Page 4 : शौनकः ॥

कथं सर्पपुराख्यानं* तस्यासीत्कलशोद्भव ।
सरमां चैव नामानि कथमासन्महामुने ॥
किमर्थं नारदस्तत्र प्रतिष्ठापितवान् हरिं ।
विस्तरेण ममाचक्ष श्रोत्रं मे श्रवणोत्सुकं ॥

अगस्त्यः ॥

कश्यपस्य सुताः पूर्वं काद्रवेया महौजसः ।
सर्परूपधरा आसन् सहस्रं मुनिसत्तम ॥
कदाचिदशपन्माता सुतानमितवर्चसः ।
कुतश्चित्कारणाद्यूयं वह्निदग्धा भविष्यथ ॥

The king of serpents then appeals to *Hari Nārāyaṇa*, and is told that he is to be called *Ananta*, and to serve as the perpetual couch of the god. P. 6 :—

सर्पत्वाद्भवतः पुत्र क्षेत्रं सर्प(or सर्व)पुराभिधं ॥
त्रिषु लोकेषु विख्यातं भविष्यति न संशयः ।
अहमप्यत्र वत्स्यामि कुतश्चित्कारणादहो ॥

अगस्त्यः ॥

इति वचनमुदारं प्रेमपूर्वं गदित्वा
भुजगपतिमदांतार्थी(r. त्मा)नमापत् सुरेंद्रः ।
हरिरखिलगुणानामाश्रयो भक्तताग्रं(!)
प्रतिदिनमिदमीरन्मुच्यते जन्मबंधैः ॥

इति० द्विपंचाशाध्यायः ॥ p. 7.

It ends : अगस्त्यः ॥

नारदं भगवानेवमुक्त्वा देवान्मुनीनपि ।
आज्ञापयामास मुने गमनाय यथागतं ॥
ततो देवाः सगंधर्वा नारदाद्या महर्षयः ।
भावनारायणं नत्वा प्रययुस्ते यथागतं ॥
अस्मिन् सर्पपुरक्षेत्रे* पंचक्रोशचतुःसमे ।
सत्यरूपाश्च देवर्षे सर्वे स्थावरजंगमाः ॥
अस्मिन्क्षेत्रे तु यो मर्त्यस्त्रिरात्रं निवसेद्यदि ।
अश्वमेधसहस्राणां फलमाप्नोति नारद ॥ ० ॥

मुक्त्वा सरसि स्नात्वा दृष्ट्वा नारायणं नरः ।
शुभसंततिमाप्नोति न चेह जायते पुनः ॥
एतत्क्षेत्रस्य माहात्म्यं पठन् शृण्वन् लिखन्नरः ।
विष्णुलोकमवाप्नोति मुनिपुंगव शौनक ॥

वशिष्ठः । इति
भुजगपतिपुराख्यक्षेत्रमाहात्म्यमुक्तं(r. ० क्ता)
वचनमखिलतत्त्वज्ञानपूर्णो मुनींद्रः ।
कलशभवपदारं त्वीरयन् शौनकार्यं
नरवरपरितोषं प्रापयामास सद्यः ॥

इति श्रीब्रह्मकैवर्तमहापुराणे अगस्त्यशौनकसंवादे सर्व(or सर्प)पुरक्षेत्रमाहात्म्ये षट्पंचाशो ऽध्यायः ॥

On the fly-leaf the work is called, in Telugu characters, *Sarpapurakshetramāhātmyam ;* and in English characters, '*Sarapoora Chatra Mhatiam.*' [MACKENZIE COLLECTION.]

3418, 3419.

2842a & c. Size 4to, 9½ in. by 7 in.; modern Telugu handwriting; 14–16 lines in a page.

Two *Māhātmyas*, claiming to form part of the *Brahmakaivartapurāṇa*, viz. :—

a. *Sarpapura* (or *Sarvapura*)-*kshetramāhātmya*, foll. 19 (paged 1–38). The 1st of the five chapters of the preceding MS. is here omitted.

It begins : शौनकः ॥

भगवन्नद्भुतमिदं शृण्वतो मे न जायते ।
तृप्तिः कुंभसमुद्भूत पुरातन महामुने ॥
कुतश्चित्कारणादत्र वत्स्यामीत्युरगाधिपं ।
प्रत्यब्रवीन्महातेजा भगवानादिपूरुषः ॥
इति त्वयेरितं तात किं तत्कारणमद्भुतं ।
हरिराश्रितमंदारो नारदेन प्रतिष्ठितः ॥
इति पूर्वं त्वयैवोक्तं तदाचक्ष्व महामुने ।

अगस्त्यः ॥ सत्यमुक्तं मुनिश्रेष्ठ प्रतिष्ठापितवान् हरिं ॥
नारदः पूर्वमिति यत्तदेवागमिकारणं ।
उवाच पन्नगेशाय भगवानखिलार्थवित् ॥
तस्मात्तदर्थं भगवान्नारदेन प्रतिष्ठितः ।
तदेवाहं प्रवक्ष्यामि शृणुष्वावहितो मुने ॥ ०

* Whilst in most cases where the name appears, the second letter of the ligature is written below the र, and the proper reading of the name remains doubtful owing to the great similarity (or practical identity) of the signs for र्व and र्प, in this and some other passages the *r* is written after the *p*, all ambiguity being thus avoided. The final *śloka* also leaves no doubt as to the correct spelling of the name.

In the list of contents on the fly-leaf of the volume, the treatise is referred to as '*Surpapoorachatramahateyem*, legendary account of the holy place *Survapoorachatrum*.'

c. *Garuḍācala-māhātmya*, or *Upamākā(kshetra)-māhātmya*, a legendary account of the mountain of Garura, and a shrine, in the Rājamahendrī district (cf. Wilson, Mack. Coll., 2nd ed., p. 133), in four *adhyāyas*; foll. 15 (paged 1–30). It begins:

कदाचित्नैमिशारण्ये समेता ऋषयो ऽनघाः ।
गरुडाचलमाहात्म्यतत्त्वजिज्ञासयान्विताः ।
सूत – – (lacuna) व्यासशिष्यं महामुनिं ॥

ऋषय ऊचुः ॥
सूत सर्वार्थतत्त्वज्ञ सर्वशास्त्रविशारद ।
व्यासप्रेमाधिकरणसूक्ष्मप्रेक्षावतां वर ॥
त्वत्तः श्रुताः कथा रम्या हृदि तिष्ठंत्यविस्मृताः ।
त्वं हि नः परमो बंधुस्त्वं नो द्वापरभेदकः ॥
अस्माकं काचिदिच्छास्ति तां पूरय महामते ।
सूतः ॥ युष्माकं मे [हि] कारुण्यमदभ्रं वर्तते सदा ॥
मत्तस्तु यदि युष्माकं वांछा यदि हतांहसः ।
आज्ञापयत मा तूर्णं त्वदिष्टकरणो ह्यहं ॥

ऋषय ऊचुः ॥
क्रोशमात्रे मरिद्वर्तुरुपमाकेति विश्रुता ।
नगरी वर्तते तत्र गरुडाख्यो नगो महान् ॥
तत्रास्ते वेंकटाद्रीशः श्रीनिवासः परात्परः ।
स्वभक्तनिकराभीष्टदायकः पद्मया सह ॥
निग्रहानुग्रहे दक्षः प्रजापतिमुखैः सुरैः ।
वंद्यमानपदांभोजः कलिदोषनिवर्तकः ।
मनुष्यलीलया तत्र सर्वभोगान् भुनक्ति वै ॥
कुतस्त्राविरभवच्छ्रीनिवासः परात्परः ।
बंधुराज्यस्य सरसो माहात्म्यं तार्क्ष्यभृतः ॥
कृष्णद्वैपायनमुखाद्यया वै भवता श्रुतं ।
तथा ब्रूहि महाभाग श्रोतुं कौतूहलं हि नः ॥

सूत उवाच ॥
माहात्म्यमुपमाकायाः प्रवक्तुं बहुवत्सरैः ।
न शक्यं पद्मजेनापि किमुतास्मादृशैर्नृभिः ॥
तथापि युष्मत्कारुण्यकटाक्षपरिपूरितः ।
कथयामि यथामंविच्छ्रूयतामृषयो ऽनघाः ॥

It ends:

इति पूर्वं मुनीनां तु सन्निधौ हरिणोदितं ।
तस्मात्सर्वोत्तमं क्षेत्रं ह्यैनुग्रहदायकं ॥
तस्मान्महोत्तमक्षेत्रमाहात्म्यं मुनिपुंगवाः ।
पठनीयं लसद्भक्त्या भुक्तिमुक्तिप्रदायकं ॥
इति श्रीब्रह्मकैवर्तपुराणे गरुडाचलमाहात्म्ये चतुर्थो ऽध्यायः ॥

In the heading title, the tract is called '*Vupamākakshetramāhātmya*'; and on the fly-leaf, '*Vopacachatramahatam* in the Dorogul country.' [Mackenzie Collection.]

3420.

2619b. Foll. 82; size 4to, 10 in. by 6¾ in.; modern, cursive Telugu handwriting; 32–39 lines in a page.

Dakshiṇakālīpura-māhātmya, a legendary account of a temple dedicated to the goddess *Kālī* at Śivagaṅga; professing to form part (of the *uttarabhāga*) of the *Brahmakaivarta-purāṇa*. Thirty-two *adhyāyas*.

It begins:

इष्टार्थविघ्नसिद्ध्यर्थं शिष्टाराध[नचो]दितः ।
यजे शृंगारविघ्नेशं भजे वागर्थसिद्धये ॥
व्यासं वसिष्ठनप्तारं शक्तेः पौत्रमकल्मषं ।
पराशरात्मजं वंदे शुकतातं तपोनिधिं ॥
सूतः ॥ श्रीमत्कैलासशैलाग्रे शिखरैर्बहुभिर्युते ।
शिवंकरे त्रिजगतां शिवावासे चिरंतने ॥
नित्यपुष्पैर्नित्यफलैः कल्पवृक्षैः सुवेष्टिते ।
देवर्षियक्षगंधर्वसिद्धचारणसेविते ॥ ०

It ends:

इदं (*r.* एतद्) दक्षिणकालिकापुरविभोर्ज्योतिर्वनोद्भासिनो
लिंगाकारविराजमानमहसः श्रीस्वर्णवल्लीपतेः ।
माहात्म्यं कलुषापहं शुभकरं श्रुत्वा मुनींद्रा मुदा
तत्रागत्य च दर्शनं च विदधुः काशीश्वराद्यर्चनं ॥

इति श्रीब्रह्मकैवर्तमहापुराणे उत्तरभागे शिवक्षेत्रप्रशंसायां दक्षिणकालीपुरमाहात्म्ये काशीश्वरप्रसादो नाम द्वात्रिंशोध्यायः ॥

[Mackenzie Collection.]

3421.

2619c. Foll. 21; size and handwriting as of preceding MS.

Pushpavana-māhātmya, professing to form *adhyāyas* 71–85 (of the *Śatarudrīyasaṃhitā*) of the *pūrvabhāga* of the *Brahmakaivartapurāṇa*.

It begins:

श्रीमत्पुष्पवनेशानं सच्चिदानंदविग्रहं ।
प्रल[य]स्थितिसर्गाणां कर्तारं नौमि शंकरं ॥

शौनकः ॥

यच्छ्रुतं मे वनाख्यातं(?°नं) भवता कथितं पुरा ।
तन्मध्ये संग्रहेणोक्तं श्रीपुष्पवनवैभवं ॥

कथितं सूत सर्वज्ञ विस्मृत्य वद सर्वदा ।
सहेतुकं च वृत्तांतं तत्राश्चर्यं कथाश्च याः ॥

भवत्कृपायाः पात्रं मां विदित्वा कृपयाधुना ।
त्वां विनान्यं न पश्यामि त्वमेव गतिरद्य मे ॥

मां पुरस्कृत्य वर्तंते बहुशो मुनिपुंगवाः ।
पाल्यतां च वचो मे[ऽ]द्य(त्) त्वत्समो ऽन्यो न कश्चन ॥

सूतः ॥ शृणु द्विज महाप्राज्ञ सर्वज्ञस्त्वं न संशयः ।
तथापि मां गुरुं कर्तुमेवमेवंविदिष्यसि(*r.*°दिच्छसि) ॥

यावज्ज्ञातं मया विप्र यावन्मे गुरुणोदितं ।
एवमेव पुरा वृत्तं नंदिने च समीरितं ॥

गुहेन भक्तियुक्तेन कैलासे देवपूजिते ।
सेविते मुनिवृंदैश्च देवेंद्राम(?°द्रैर)मरैरपि ॥

It ends:

य इदं पुष्पकांतारमाहात्म्यं शृणुयान्नरः ।
तस्य पुण्यफलं वक्तुं न शक्यं दैवतैरपि ॥

ये पठंति तदाख्यानं ये शृण्वंति नरोत्तमाः ।
तेषां निवासं कैलासे सत्यं सत्यं वदाम्यहं ॥

पुत्रहीनो लभेत्पुत्रं धनहीनो लभेद्धनं ।
रोगी विमुच्यते रोगात् पापी पापाद्विमुच्यते ।
तस्मात्सर्वप्रमुक्तेन श्रोतव्यं पुण्यकांक्षिभिः ॥

इति श्रीब्रह्मकैवर्तमहापुराणे पूर्वभागे शतरुद्रीयसंहितायां भास्करक्षेत्रे पुष्पवनमाहात्म्ये रहस्यचिदंबरोपदेशं नाम पंचाशीतितमो ऽध्यायः ॥

Cf. Wilson, Mack. Coll., 2nd ed., p. 138.

[Mackenzie Collection.]

3422.

2617. Foll. 43; size 4to, $10\frac{3}{4}$ in. by $7\frac{3}{4}$ in.; modern, cursive Telugu handwriting; about thirty lines in a page.

Maṅgalagiri-māhātmya, a legendary account of a temple of *Vishṇu* (*Narasiṃha*), and other sacred places on the Maṅgalagiri in the Guntur district; professing to form part of the (*Bhavānīśaṅkaragītā* of the) *Brahmakaivarta-purāṇa*.

Rather incorrect. It begins:

व्यासं वशिष्ठनप्तारं शक्तेः पौत्रमकल्मषं ।
पराशरात्मजं वंदे शुकतातं तपोनिधिं ॥

पार्वत्युवाच ॥

महादेव महाभाग नारदाद्यमहर्षयः ।
जीवन्मुक्तिमवापुस्ते परमेश्वरभक्तितः ॥

प्राक् त्वन्मुखांबुजाच्छ्रुत्वा स्वयंवेक्तस्यलाधिकं(? *i.e.* सर्वपापहरं दिव्यं मर्त्यलोकसुपावनं ॥ [स्वयंव्यक्त°)।

श्रीरुग्नमाद्यं(!) श्रीमुष्णं नैमिशं पुष्करं वरं ।
नीलग्रामाद्रिस्तोताद्रिर्वेंकटाद्रिमनोरमः (° द्रिर्वेंकटा-
नरनारायणवाहि(!) दिव्यबदरिकाश्रमं । [द्रिर्मे°) ॥
यक्षगंधर्वगरुडकिन्नरोरगसेवितं ॥

एते श्रेष्ठ स्वयंवेक्ता(° व्यक्ता) भूलोके संति शंकर ।
एतेषां चरितं वक्तुं त्वमर्हसि ममाधुना ॥

पुरा स्वयंवेक्त(° व्यक्त) इति तोताद्रिः श्रेष्ठ उच्यते ।
त्वयेदानीं तच्चरितं सम्यग्वद सविस्तरं ॥

It consists of 22 *adhyāyas*, arranged in the following order: (*a*) foll. 23–44, from the beginning to the middle of *adhy.* 12 (the end of the first *adhyāya* being, however, not marked); (*b*) foll. 12 to middle of 20*a*, from the middle of *adhy.* 12 to middle of *adhy.* 16; (*c*) foll. 1–11, from there to the end of *adhy.* 21; (*d*) foll. 20*a*–22*b*, *adhy.* 22.

It ends:

त्रिकालं संप्रपूज्यैव हरिभक्तिपरायणाः ।
ते सर्वबंधविमुक्ता हरिसालोक्यमाययुः ॥

यथा परंपराप्राप्ता पूजा तव मयेरिता ।
वर्तदेद्यावि(? वर्तते ऽद्यापि) तोताद्रौ वैष्णवे नगनंदने ॥

इति ब्रह्मकैवर्ते भवानीशंकरगीतायां पूजाविधिक्रमो नाम द्वाविंशो ऽध्यायः ॥

The name '*Mañgalagiri*' itself does not seem to be mentioned in the work, but only different hills and *tīrthas*.

[MACKENZIE COLLECTION.]

3423.

2580 c. Foll. 15 (paged 1–29); size folio, $11\frac{3}{4}$ in. by $8\frac{3}{4}$ in.; modern Telugu writing; 25–43 lines in a page.

Goshṭhīvana-māhātmya, forming *adhy.* 51–60 of some section of the *Brahmakaivartapurāṇa*.

It begins: श्रीशौनकादयः ॥

श्रीनिवासस्य देवस्य क्षेत्राणां परमं शुभं ।
माहात्म्यं भारते वर्षे त्वया चोक्तं महात्मना ॥
अस्माभिश्च श्रुतं सूत त्वत्समागमकारणात् ।
कृतार्थास्तु वयं सर्वे सत्कथाश्रवणेन च ॥
रंगक्षेत्रस्य माहात्म्यं वेंकटाचलवैभवं ।
माहात्म्यं तुंगभद्रायाश्चास्माभिः श्रूयते पुरा ॥
गोष्ठीवनस्य माहात्म्यं मोक्षसाधनमुत्तमं ।
इदानीं श्रोतुमिच्छामस्तद्वदस्व तपोधन ॥

सूत उवाच ।
पुरा कैलासशिखरे त्रिपुरघ्नं त्रिलोचनं ।
पप्रच्छ गिरिजा देवी सर्वेषां हितकाम्यया ॥
गोष्ठीवनस्य माहात्म्यं गुह्यं गुह्यतमं परं ।
आचचक्ष स पार्वत्यै देवदेवो महेश्वरः ॥
युष्माकं तच्च वक्ष्यामि माहात्म्यमघनाशनं ।
शृणुध्वं मुनयः सर्वे चित्तैकाग्रसमाधिना ॥

पार्वत्युवाच ।
देवदेव त्रिलोकेश श्रीधरस्य जगत्पतेः ।
क्षेत्राणां भारते वर्षे माहात्म्यं श्रूयते मया ॥
श्रवणे तुंगभद्रायास्तस्यास्तीरे त्वया पुरा ।
गोष्ठीवनमिति प्रोक्तं श्रीविष्णोर्निलयं महत् ॥
तस्याहं श्रोतुमिच्छामि माहात्म्यं परमं शुभं ।
विस्तरेण समाचक्ष्व सर्वेषां मोक्षहेतवे ॥

महेश्वर उवाच ॥
गुह्यं गुह्यतमं लोके गोष्ठीवनमनुत्तमं ।
क्षेत्राणामुत्तमं क्षेत्रं प्रत्यक्षं परमं पदं ॥
तस्य क्षेत्रस्य माहात्म्यं वक्तुं विस्तरशस्तव ।
न शक्यते वर्षशतैर्मया संक्षेपतः शृणु ॥
पूर्वाभोधेः पश्चिमे तु क्षेत्रं षट्क्रोशदूरगे ।
तुंगभद्रातटे देवि गोष्ठीवनमिति श्रुतं ॥
योजनद्वयपर्यंतं तत्क्षेत्रं परमं महत् ।
श्रिया सहात्र स्थितवान् साक्षान्नारायणो हरिः ॥
ब्रह्मादयः सर्वदेवा ऋषयश्चामलाशयाः ।
तत्र स्थित्वा देवदेवमुपासते परं विभुं ॥
योजनद्वयमध्ये तु तुंगभद्रातटे शुभे ।
क्षेत्रं त्रिक्रोशपर्यंतं नारायणमयं स्मृतं ॥
तत्रस्था मानवाः सर्वे स्थावराणि चराणि च ।
नारायणस्वरूपाणि शंखचक्रगदाधरः ॥
ये त्यजंति नरा देहं तस्मिंस्त्रिक्रोशमध्यमे ।
सामीप्यमुक्तिं(!) प्राप्स्यंति क्षयमाः पापिनो ऽपि वा ॥

It ends:

धारणं चातपत्रस्य चामरग्रहणं तथा ।
ध्वजस्य ग्रहणं कृत्वा करदीपिकधारणं ॥
शिविकावाहनं(!) चापि धृत्वा तांबूलपेटिकां ।
कर्मबंधादिमुक्तस्तु प्राप्स्यते परमं पदं ॥
मुमुक्षुर्वार्थकामो वा यः कुर्याद्विष्णुसेवनं ।
विमुक्तः सर्वपापेभ्यो विष्णुलोकं स गच्छति ॥
कामान्नोप्ये(!) यथा विष्णुं प्राप्नुवंति सुखेन च ।
तथा [ह्य]र्थार्थिनो देवि प्रययुः सुलभेन तं(!) ॥
क्षेत्राणामुत्तमं क्षेत्रं पारमात्म्यमनुत्तमं ।
तत्क्षेत्रस्य समं नास्ति पंचाशत्कोटिभूतले ॥
एतत्क्षेत्रप्रभावं च श्रुत्वा निष्ठापरायणाः ।
यत्कारं पूजयित्वा च यास्यंति परमां गतिं ॥
सुगुल्याभरणैश्चैव अन्नवस्त्रप्रदानतः ।
मम लोकमवाप्नोति नात्र कार्या विचारणा ॥

इति श्रीब्रह्मकैवर्तपुराणे उमामहेश्वरसंवादे गोष्ठीवनमाहात्म्ये षष्टितमो ऽध्यायः ॥

On the front fly-leaf the following title is given to the work: "*Ponnoorbhauva narraina* (? *Punarbhava Nārāyaṇa*) *swamy mahateyem*, or legendary account of the *Bhauvanarraina Swamy* god at Ponnoor village."

[MACKENZIE COLLECTION.]

3424.

3085. Foll. 199; size 9¼ in. by 5 in.; fair Devanāgarī writing of 1770 A.D.; twelve lines in a page.

Adhyātmarāmāyaṇa, a section of the *Brahmāṇḍapurāṇa*, treating of the fortunes of *Rāma*; in seven *kāṇḍas*, the leaves of which are numbered separately.

I. *Bālakāṇḍa*, foll. 21; II. *Ayodhyākāṇḍa*, foll. 32; III. *Āraṇyakāṇḍa*, foll. 25; IV. *Kishkindhākāṇḍa*, foll. 26; V. *Sundarakāṇḍa*, foll. 17; VI. *Yuddhakāṇḍa* (called *Laṅkākāṇḍa* on fol. 1*a*), foll. 50; VII. *Uttarakāṇḍa*, foll. 28.

Cf. Aufrecht, Cat. Bodl., nos. 72–74.

[J. R. Ballantyne.]

3425.

1870. Foll. 369; size 12 in. by 4 in.; clear Devanāgarī writing of 1817 A.D.; 5–7 lines in a page.

Adhyātmarāmāyaṇa.

Each *kāṇḍa* is paged separately: I. foll. 48; II. foll. 63; III. foll. 44; IV. foll. 46; V. foll. 41; VI. foll. 48; VII. foll. 51 (foll. 21–28 of which are missing). [Dr. John Taylor.]

3426.

2029. Foll. 340; size 15 in. by 6¾ in.; fair, modern Devanāgarī writing; 8–15 lines in a page.

Adhyātmarāmāyaṇa, with a commentary called *Adhyātmarāmāyaṇasetu*, by *Rāmavarman* (or *Rāmadatta*), ruler of Śṛiṅgavera, son of *Himmativarman*, and pupil of *Bhaṭṭa Nāgeśa*.

It begins:

विसेनवंशजलधौ पूर्णः शीतकरो ऽपरः ।
प्रजाह्लादकरो विष्णुभूषणः कौस्तुभो ऽपरः ॥ १ ॥

अत्र विष्णुभूषणत्वेन परमभक्ततया सदा भगवद्दयारूढतास्य ध्वनिता ॥

नाम्ना हिम्मतिवर्मोभूद् धैर्येण हिमवानिव ।
रूपेण जितकंदर्पः क्षमायां क्षमया समः ॥ २ ॥
पराक्रमे ऽर्जुनः साक्षात्तेजसा भानुमानिव ।
भूपानां भ्रष्टराज्यानां पुना राज्यप्रदायकः ॥ ३ ॥
यं दृष्ट्वाधिसमूहस्य जातेयं निश्चिता मतिः ।
हित्वा पशुत्वं स्त्रीत्वं च कामधुग्भूमिमागता ॥ ४ ॥
तस्माज्जातो रामदत्तश्चंद्राच्चंद्र इवापरः ।
मित्राणां च रिपूणां च मानदः प्रथितः प्रभुः ॥ ५ ॥ ० ७ ॥
तेन श्रीरामभक्तेन सर्वा विद्याः प्रजानता ।
शृंगवेरपुरेशेन रिपुकक्षदवाग्निना ॥ ६ ॥
अर्थिनां कल्पवृक्षेण विद्वज्जनसभासदा ।
भट्टनागेशशिष्येण वध्यते रामवर्मणा ॥ ९ ॥ ० १० ॥
सेतुः परोपकृतये ऽध्यात्मरामायणांबुधौ ।
सुशब्दमणिभिः श्वच्छैः प्रीयतां तेन राघवः ॥ ११ ॥

Cf. Rāj. Mitra, Notices, viii., p. 215; Weber, Berl. Cat., no. 465. There are several Indian editions, both of the text and the commentary.

The *Kāṇḍas* are paged separately: I. foll. 52; II. foll. 54; III. foll. 40; IV. foll. 39; V. foll. 25; VI. foll. 74; VII. foll. 56.

[Gaikawar.]

3427.

2725. Foll. 326; size 13 in. by 5 in.; fair Devanāgarī writing of 1777 A.D.; 7–15 lines in a page.

Adhyātmarāmāyaṇa, with *Rāmavarman's* commentary.

Kāṇḍa I. foll. 45; II. foll. 48; III. foll. 36; IV. foll. 45; V. foll. 24; VI. foll. 71; VII. foll. 57. [Sir Charles Wilkins.]

3428.

3157. Foll. 229; size 17 in. by 11 in.; large, modern Devanāgarī writing; European paper; eighteen lines in a page.

Adhyātmarāmāyaṇa, with *Rāmavarman's* commentary.

Kāṇḍa I. ends fol. 42; II., fol. 60; III., fol. 86; IV., fol. 116; V., fol. 135; VI., fol. 191; VII., fol. 229. [H. T. Colebrooke.]

3429.

219 a. Foll. 102; size 15 in. by 5 in.; modern Bengalī handwriting; 6–10 lines in a page.

A commentary (*ṭīkā*) on the *Adhyātmarāmāyaṇa*, by *Gopāla Cakravartin* (?).

It begins:

सच्चिदानन्दसन्दोहमव्यक्तं सदसत्परं ।
सीताभिरामं श्रीरामं भक्तकल्पद्रुमं नुमः ॥
सीतासत्यालिङ्गिताङ्गावन्योन्यपरिवन्दिनौ ।
अन्योन्यमूर्ती सर्वेशौ वन्दे रामेश्वरौ सदा ॥
आयुर्व्यर्थमुपैति नाशमनिशं व्यर्थार्थचिन्तादिभिर्
मृत्युर्गर्जति मस्तकोपरि जराव्यापी गिलत्यन्वहं ।
देहं रामकथामृतैर्यदि पुनः सिक्तं क्षणं स्यादिदं
जन्म स्यात् सफलं ततो मृदुमतेर्यत्नो ममायं सदा ॥

अथ सकलहितावदातचरितानिरन्तरापरोक्षीकृतपरमात्मतत्त्वनिरस्तसमस्तसंशयो ऽपि श्रीरामतत्त्वं लोके प्रकटयितुकामो भगवान् नारदः संदिहान इव कलिकालीनदुरन्तदुरितभवनिरसनोपायं ब्रह्माणं पप्रच्छ ब्रह्मापि श्रीरामकथैवात्र परमोपाय इति । ०

The last page is left unfinished, and the author's name does not occur anywhere in the MS.; the one given above having been supplied by another hand.

The chapters are treated at unequal length, and occasionally one is dismissed altogether as not requiring any explanation.

[H. T. Colebrooke.]

3430.

562. Foll. 130 (counted 128, three leaves being numbered 69); size 12½ in. by 5¾ in.; fair Bengalī handwriting of 1807 A.D.; 9 or 10 lines in a page.

Adhyātmarāmāyaṇavivecana, a brief commentary (*vyākhyā*) on the *Adhyātmarāmāyaṇa*, by *Narottama*.

It begins:

नवदूर्वादलश्यामं रामं नत्वा नरोत्तमः ।
विदधात्यल्पमध्यात्मरामायणविवेचनं ॥

विघ्नध्वंसाय कृतं मङ्गलमादौ शिष्यशिक्षायै निबध्नाति जयतीति ०

Kāṇḍa I. ends fol. 23*a*; II., fol. 48*b*; III., fol. 69*a*; IV., fol. 79*a*; V., fol. 86*a*; VI., fol. 108*a*; VII., fol. 128*b*. It ends:

आनन्दसंप्राविर्तं आनन्दव्याप्तं अत एव पूर्णं सुखेच्छादुःखेच्छारहितं चित्तं येषां ते तथा वैकुण्ठस्य साम्यं यत्र तत्तथा को ब्रह्मा त्वद्भावयुक्ताः त्वद्भक्तियुक्ताः ॥ उत्तरकाण्डे नवमः ॥ ग्रन्थस्य व्याख्या समाप्ता ॥ [H. T. Colebrooke.]

3431.

1427. Foll. 123; size 12¼ in. by 4½ in.; fair Devanāgarī writing of 1803 A.D.; nine lines in a page.

Lalitopākhyāna, a section of the *Brahmāṇḍapurāṇa*, relating the heroic feats of the goddess *Lalitā* against the *Asuras*, especially against *Bhaṇḍāsura*.

It claims to have been revealed by *Vishṇu*, in the form of *Hayagrīva*, to *Agastya*, who had addressed him to ask him questions regarding the origin of the world and the birth of *Mahādevī*. The latter is declared in the 2nd *adhyāya* to have been created first as *Prakṛiti*, afterwards in the form in which she captivated the lord of the universe, *Śiva*, viz. as *Pārvatī*; and in the third place as *Lalitā*, the lovely (*rūpaśālinī*), destined to fight *Bhaṇḍāsura* and to preserve the world from destruction (cf. foll. 18*a* and 25*b*).

It begins: ओं

चतुर्भुजे चंद्रकलावतंसे कुचोन्नते कुंकुमरागशोणे ।
पुंड्रेक्षुपाशांकुशपुष्पबाणहस्ते नमस्ते जगदेकमातः ॥

See Rāj. Mitra, Notices, ii., p. 253.

After conversations on different sins (*brahmahatyā, agamyāgamana,* etc.) and their expiations, the work enters on its main subject with *adhy.* 7 (fol. 19*b*), *bhaṇḍāsuraprādurbhāva;* 8 (fol. 22*b*), *lalitāprādurbhāva;* 9 (fol. 24*a*), *lalitāstavarāja;* 10 (fol. 25*a*), *madanakāmeśvaraprādurbhāva;* 11 (fol. 27*b*), *vaivāhikotsava,* or *Lalitā's* wedding with *Kāmeśvara,* i.e. *Mahādeva;* 12, 13, preparations for the battle; 14 (fol. 32*a*), *śaktisenāvijayayātrā;* 15 (fol. 36*a*), *rathadevatānāṃ prakāśanam;* 16 (fol. 40*a*), *cakrarathadevatāprakāśana;* 17 (fol. 44*a*), *bhaṇḍāsurāhaṃkāra;* 18 (fol. 48*a*), *durmadakuraṇḍavadha;* 19 (fol. 52*a*), *karaṇkādipancasenāpativadha;* 20 (fol. 56*a*), *saptasenāpativadha;* 21 (fol. 60*b*), *vishaṅgapalāyana;* 22 (fol. 65*a*), *bhaṇḍaputravadha;* 23 (fol. 69*b*), *gaṇanāthaparākrama;* 24 (fol. 74*a*), *vishaṅgaviśukravadha;* 25 (fol. 80*a*), *bhaṇḍāsuravadha;* 26 (fol. 85*a*), *madanapunarbhava;* 27 (foll. 90*a* and 92*b*), *mātaṅgakanyānām utpattiḥ* and *tripurāsaptakakshyopākhyāna;* 28 (fol. 97*a*), same subject; 29 (fol. 101*a*), *dikpālādiśivalokāntakathana;* 30 (fol. 105*b*), *mahāpadmāṭavyarghasthāpanakathana;* 31 (fol. 109*b*), *cintāmaṇigṛihāntarakathana;* 32 (fol. 114*a*), *gṛiharājāntarakathana;* 33 (fol. 117*b*), *mantrarājasādhanaprakārakathana;* 34 (fol. 123*a*), *nyāsavidhi.*

End and colophon as in the 'Notices.'

[H. T. COLEBROOKE.]

3432.

916d. Foll. 86 (counted 84, nos. 53 and 54 being double); size 12¾ in. by 5 in.; fairly good, modern Devanāgarī writing; 9–12 lines in a page.

Lalitopākhyāna. Rather incorrect.

[H. T. COLEBROOKE.]

3433.

2712. Foll. 35; size 7 in. by 4½ in.; legibly written in Devanāgarī, by three different, modern hands; 10–14 lines in a page.

Hanumadākhyāna, in 13 *adhyāyas;* giving a description and legendary account of the sacred spots in the neighbourhood of Añjanādri (Hanumad Malei in Mysore, acc. to Wilson), in the form of a dialogue between *Brahman* and *Nārada;* and professing to form part of the *Brahmāṇḍapurāṇa.*

The title *Añjanādrimāhātmya,* inscribed in English characters at the beginning and end of the MS., does not occur in the colophons of the chapters.

The first few leaves are particularly incorrect and carelessly written. It begins (somewhat corrected): श्रीनारदः ।

कलौ कलुषचित्तानां पापानां(?) च दुरात्मनां ।
कर्मणा(*r.* कर्मणां) काम्यमानानां का गतिः कमलो-
द्भव ॥ १ ॥
पंचाशत्कोटिविस्तीर्णभूमौ संति ह्यनेकशः ।
अत्र वंसकृतनैव(*r.* वास°) मोक्षं विंदंति मानवाः ॥ २ ॥
ऐहिकामुष्मिकानीति(यैहो°नींती MS.) फलानि
[विविधानि च ।
यत्र सिध्यंति सर्वेषां जनानां वसतां सदा ॥ ३ ॥
क्षेत्राणामुत्तमं क्षेत्रं तीर्थानामुत्तमं तथा ।
स्थानानामुत्तमं वग्धि तत्क्षेत्रं च वदस्व नः ॥ ४ ॥
एतद्विचार्यं मे ब्रह्मन् श्रोतुं कौतूहलं हि नः ।
ब्रह्मा ॥ [. . . . .]
शृणु नारद वक्ष्यामि पुण्यमद्रिमनुत्तमं(पमाद्य) ॥ ६ ॥
त[त्क]थामंजनाद्रेस्तु पवित्रं(°त्रां) पापनाशनं(°नां) ।
यस्य(? यस्याः) श्रवणमात्रेण सर्वपापैः प्रमुच्यते ॥ ७ ॥

Hanumat is connected with the Añjanādri, on account of his metronymic *Āñjaneya* (fol. 13*b*), as being the son of (*Kesarin,* fol. 26*a,* and) *Añjanā* (fol. 16*b*). The locality is described as follows (fol. 46, slightly corrected):

विंध्यस्य दक्षिणे भागे सर्वौषधिसमन्वितः ।
अंजनाद्रिरिति ख्यातः यत्र कुमो(?) हि भाषते ॥

ककुद्गिरेः पूर्वभागे सार्धयोजनषट्कके ।
पिनाकिन्याः पूर्वभागे पूर्वाद्रिर्यत्र संस्थितः ॥
नंद्याख्यपर्वतस्यैव तथा चाग्नेयभागके ।
पयस्विन्याः पूर्वभागे तथा हि क्रोशयुक्तके ॥
क्रोशत्रितयमात्रेण सिंहाद्रिर्यत्र संस्थितः ।
मुचेकुंदो(r. मुचु°) महाराजो यत्र तिष्ठति मानदः ॥
तत्क्षेत्रं तु महापुण्यं तथा वै शतशृंगकं ।
मध्यगंगाशना(? °समा)युक्तं साक्षाद्गंगासमं जलं ।
गंगातीर्थमिति ख्यातं कथितं हि जगत्त्रये ॥
पूर्वस्यां शतशृंगस्य पर्वतस्य दिशि स्थितः ।
हेमाद्रिरिति संस्थो(?) वै सार्धयोजनमात्रके ॥
एतन्मध्ये महापुण्या वदी चैव पशुति(!) ।
तत्समीपे ह्यंजनाद्रिर्दृश्यते हि त्रिक्रोशके ॥
अथ नासिन्या महानद्याः दक्षिणे देशमात्रके ।
पंचयोजनमात्रं तु क्षांडोनार्दिः(!) प्रदृश्यते ॥
कौंडिण्याख्यमुनेश्चैव(!) आश्रमो यत्र संस्थितः ।
कौंडिण्याद्रिरिति प्रोक्तः कौंडिण्याख्या(!) महानदी ॥
तस्यास्तु दक्षिणे कच्छे क्रोशत्रिततयुक्तके ।
पूर्वाद्री[ति] नाम संस्थो महापुण्यप्रदायकः ॥

Kāñcīpurī and Śrīraṅga are likewise included in the sacred district described.

It ends :

कौंडिण्यनद्यास्तु महामलौघ-
निवारणायास्तु कथां सुसादरं ।
स्नानं महादेवमुतस्वदर्शनं
त्रयं हि लोके ऽतिसुदुस्तरं महत् ॥
इति श्रीब्रह्मांडपुराणे हनुमदाख्याने त्रयोदशो ऽध्यायः ॥

[MACKENZIE COLLECTION.]

3434.

2711. Foll. 24; size 9 in. by 4¾ in.; good Devanāgarī writing of 1782 (?) A.D.; thirteen lines in a page.

Pinākinī-māhātmya, in 12 *adhyāyas*, assigned to the *Brahmāṇḍapurāṇa*, and containing legends connected with the country watered by the river Pinākinī (Pennar), which takes its origin on the summit of the Valayādri or Nandi-parvata (fol. 11*b*), where *Śaṅkara Śiva* slew the *daitya Dhūmāsura* or *Dhūmravarṇa* (fol. 19*a*) with his bow (*pināka*).

Excepting occasional slips regarding final *visarga*, the MS. is pretty correct. It begins :

वंदे वंद्येशमानंदज्ञानदेहं रमापतिं ।
ऋषीणां मनसा ध्येयं सर्वतीर्थनिवासिनं ॥
निमिर्नाम महाराजो गोदावर्यास्तटे शुभे ।
पप्रच्छ मुनिशार्दूलं वशिष्ठं ब्रह्मनंदनं ।
यज्ञार्थं समुपायांतं विशेषज्ञं महामनाः ॥

राजोवाच ॥

वशिष्ठ वैष्णवश्रेष्ठ प्रसीद मुनिपुंगव ।
सर्वशास्त्रेषु सर्वज्ञ नमस्ते ब्रह्मनंदन ॥
नदीनां तारतम्यं त्वं(? तु) कथं माहात्म्यमुत्तमं ।
वद मे कृपया तात विस्तराच्छ्रव्यभावतः ॥

वशिष्ठः ॥

शृणु राजन्महाभाग नदीनामंतरं तव ।
वक्ष्यामि विस्तरेणैव समाहितमना भव ॥
हरिपादाब्जसंभूता गंगा सर्वार्थदायिनी ।
सा श्रेष्ठा हि नदीनां वै ततो गोदावरी वरा ॥
वरं गोदावरीतीरे नीरेणोदरपूरणं ।
अन्यत्र शर्करायुक्तं पायसं तु परित्यजेत् ॥
गोदावरी च गंगायाः पंचाशद्गुणनीचगा ।
कृष्णवेणी ततो नीचा सहस्रगुणतो नृप ॥
सरस्वती ततो नीचा कृष्णवेण्या दशाधमा ।
तत्समा स्याच्च कावेरी सरयूर्द्विगुणाधमा ॥
कलिंदस्य कुमारी तु एतासां त्रिगुणाधमा ।
कलिंदकन्यकायास्तु नर्मदा त्रिगुणाधमा ।
तुंगभद्रा तथा राजन् कावेर्यास्त्रिगुणाधमा ॥
एतत्समो महाभाग सिंधुश्च भवनाशनी ।
सर्वाधिक्यं वराल्लेभे नरसिंहान्महात्मनः ॥
कुमुद्वती नृपश्रेष्ठ नरसिंहसुताधमा ।
वेत्रवाभीमरथ्यौ च ताम्रपर्णी मलापहा ॥
नरसिंहसुतायास्तु क्रमेण द्विगुणाधमा ।
पिनाकिनी महापुण्या भीमरथ्याः समा मता ॥
पृथक् सागरगामिन्यस्सर्वाश्च नृपपुंगव ।
समा ज्ञेया महाभाग नात्र कार्या विचारणा ॥

पुष्करिण्यश्च नद्यश्च एतासां द्विगुणाधमाः ।
स्वामिपुष्करिणी नाम चंद्रपुष्करिणी तथा ॥
मानसी च तथा राजन् कृष्णवेण्याः समा मताः ।
अन्यानि देवखातानि पुष्करिण्यश्च मानव ॥
अवराणि हि चंद्राया गुणैश्च शतशस्तु वै ।
याश्चान्याः सरितो राजन् देवखाताद्दशाधमाः ॥
सरितो नृपतिश्रेष्ठ तटाको द्विगुणाधमः ।
वाप्यश्चैवं महाराजन् तटाका[द्] द्विगुणाधमाः ॥
तारतम्यं नृपश्रेष्ठ नद्यादीनां मया तव ।
सर्वमुक्तं शास्त्रसिद्धं किमन्यच्छ्रोतुमिच्छसि ॥

सूत उवाच ॥

इत्युक्तो गुरुणा राजा गंगामाहात्म्यमुत्तमं ।
गोदावर्याश्च माहात्म्यं कृष्णवेण्यास्तथैव च ।
पिनाकिन्याश्च माहात्म्यं पप्रच्छ मुनिपुंगवं ॥

ऋषय ऊचुः ॥

निमिराजेन वै पृष्टो माहात्म्यं ब्रह्मनंदन ।
किमुवाच मुनिश्रेष्ठ[स्] तदस्माकं तु त्वं(!) वद ॥
पिनाकिन्यास्तदे सूतो ऋश्यशृंगाश्रमे शुभे ।
एवं पृष्टो मुनिश्रेष्ठैरुवाच परमं वचः ॥

सूतः ॥ शृणुध्वं मुनयः सर्वे धरणीमंडले स्थिताः ।
वशिष्ठनिमिसंवादं सर्वमंगलदायकं ॥

वशिष्ठः ॥ पुरा कश्चिद् दुराचारो निर्गैलो नाम नामतः ।
वेश्यासक्तस्तथा राजन् सर्वधर्मबहिष्कृतः ॥
निष्ठुरः सर्वलोकानां दयादाक्षिण्यवर्जितः ।
पित्रार्जितं धनं नीतं वेश्यासंगेन मानद ॥
ततश्चौर्यपरो ऽभूत्स तत्रालाभे कृषिं चरन् ।
तत्रापि ह्रासमापन्नो मृगहत्यां चकार ह ॥
एवं दिनानि नीतानि दुराचारेण सत्तम ।
तदा सर्वे मृगा राजन् व्याधेन निधनं गताः ॥
क्षुत्तृड्भ्यां बाधितो भूत्वा वृक्षमूलमुपाययौ ।
तदा कार्पटिको विप्र आगतो दैवचोदितः ॥
तं दृष्ट्वा निर्गैलो दुष्टः किंचिदाश्वस्तमानसः ।
पृष्टवानुदकं किंचिन्न ददौ विप्रसत्तमः ॥
मातापित्रोश्च दातव्यं तोयं तव न निर्गैल ।
एवमुक्त्वा द्विजश्रेष्ठो वृक्षमूलमुपाययौ ॥
मास्तु तर्हि महाप्राज्ञ तांबूलं देहि सत्तम ।
तृषया बाधितो ऽस्यद्य रक्ष मां कृपया भवन् ॥
तांबूलं भक्षयित्वाहं तृड्बाधां वारयाम्यहं ।
एतच्छ्रुत्वा दयालुः स तांबूलं दत्तवानृप ॥
तीक्ष्णगंता ययौ विप्रश्चूर्णैस्यार्द्रत्वकांक्षया ।
विक्षिप्य च स तास्तस्मिंश्चूर्णे(!) कार्पटिको मुनिः ॥
तांबूलं भक्षयित्वाथ निर्गैलो मुनिसत्तमाः ।
ममार वृक्षमूले स क्षुत्तृड्भ्यां बाधितस्तदा ॥
समाजग्मुर्यमभटा बबंधुः पाशकैरमुं ।
नित्युस्ते यमलोकाय दुष्टमार्गेण निर्गैलं ॥
तस्मिन्काले हरेर्दूताः समाजग्मुर्महौजसः ।
तान्दृष्ट्वा यमदूतास्ते दुद्रुवुर्भयतो द्रुतं ॥
पाशांश्छित्त्वा तदा तेषां तमादाय महौजसः ।
गच्छमाना विष्णुलोकं याम्यास्तानिदमब्रुवन् ॥

यमदूता ऊचुः ॥

शृणुध्वं हरिदूता भो पापिष्ठो ऽयं निरंतरं ।
नेतुं नार्हेति युष्माभिस्त्यजध्वं पिशिताशनं ॥
श्रुत्वा तेषां च वाक्यानि हरिदूतास्तदाब्रुवन् ।
अहो कष्टमहो कष्टमधर्मः शंसते(?शस्यते) सतां ।
पापो दृष्टो भवद्भिर्वै नैव पुण्यं कृतं तथा ॥
आजन्मकृतपापानां प्रायश्चित्तमनेन वै ।
गंगोदकयुतं चूर्णं दत्तं कार्पटिकेन वै ॥
कृतं तदेव धर्मं हि त्यजध्वं निर्गैलं शुभं ।
महापातकयुक्तो ऽपि गंगातोयस्य दर्शनात् ।
मुच्यते नात्र संदेहो किं तत्र पाशनेन वै ॥
श्रुत्वा तेषां च वाक्यानि यमदूतास्तथैव च ।
विहाय निर्गैलं ते तु यमलोकं समाययुः ॥
हरिदूतास्तदा ते तु स्वर्गे स्थाप्य हरिं गताः ।
तस्मात्सर्वप्रयत्नेन गंगास्नानं समाचरेत् ॥
स्मर्तव्या सततं गंगा द्रष्टव्या च निरंतरं ।
पानीया च तथा नित्यं स्नातव्या मुनिपुंगवाः ॥
एवमुक्त्वाथ सूतो ऽपि गोदावर्यास्तदाब्रवीत् ।
माहात्म्यं सर्वपापघ्नं सर्वरोगविनाशनं ॥

इति श्रीब्रह्मांडपुराणे निमिवशिष्ठसंवादे पिनाकिनीमाहात्म्ये प्रथमो ऽध्यायः ॥

The story of the Pinākinī commences in the middle of the next chapter (fol. 3*a*).

It ends :

शृणुध्वं मुनयः सर्वे माहात्म्यं मंगलप्रदं ।
कर्तव्या तीर्थयात्रा वै स्मर्तव्यो विष्णुरेव हि ॥

कर्तव्यं सततं कर्म विस्मर्तव्यं विकर्म वै ।
ध्येयो नारायणो देवो सेव्यो वै गुरुरादरात् ॥
ज्ञानादिसाधनं तीर्थं ज्ञानं वै मोक्षसाधनं ।
तस्माद्यूयं पिनाकिन्यां कुरुध्वं स्नानमंजसा ॥
एवमुक्त्वा ऋषीन्सूत ऋषि(ऋष्य)शृंगादिकान्द्विजान् ।
पिनाकिन्यां कृतस्नानो गंगातीरं ययौ मुनिः ॥
ऋषि(ऋष्य)शृंगादयस्तस्यां स्नानं कृत्वा यथाविधि ।
ततो वै शुद्धचित्तास्ते सिद्धिमापुः परां शुभां ॥
इति श्रीब्रह्मांडपुराणे पिनाकिनीमाहात्म्ये द्वादशो ऽध्यायः ॥
शुभकृद्वत्सरे मासि मार्गशीर्षे भृगोर्दिने ।
शिते पक्षे दशम्यां तु पिनाकिन्या नदीतटे ॥
कोनेरिनाम्ना लिखितं पुस्तकं परिपाल्यतां ।
बुद्धियुक्तैः प्रयत्नेन कष्टेन लिखितं शुभं ॥

[MACKENZIE COLLECTION.]

3435.

2678 c. Foll. 23; size 4to, $8\frac{3}{4}$ in. by $6\frac{1}{4}$ in.; rough country paper; modern Telugu handwriting; 22–25 lines in a page.

Pinākinīmāhātmya.

It begins: वंदे देवेशमानंदज्ञानदेहं रमापतिं । °

Colophon: इति श्रीब्रह्मांडपुराणे पिनाकिनीमाहात्म्ये निमिवसिष्ठसंवादे द्वादशो ऽध्यायः ॥

[MACKENZIE COLLECTION.]

3436.

2574 a. Foll. 11; size folio, 13 in. by $8\frac{1}{2}$ in.; rough country paper; modern Telugu handwriting; 36–42 lines in a page.

Pinākinīmāhātmya. Beginning as in last MS.

Colophon: इति श्रीब्रह्मांडपुराणे पिनाकिनीमाहात्म्ये तीर्थखंडे द्वादशो ऽध्यायः समाप्तः ॥

[MACKENZIE COLLECTION.]

3437.

2574 c. Foll. 17; size folio, 13 in. by $8\frac{1}{2}$ in.; modern Telugu handwriting; 26–33 lines in a page.

Śrīraṅgamāhātmya, in ten *adhyāyas,* containing a legendary account of the celebrated temple at Śrīraṅga (near Trichinopoly) on the Kāverī; and professing to form part of the *Brahmāṇḍapurāṇa.* It begins: श्रीनारदः ॥

देवदेव विरूपाक्ष श्रुतं सर्वं मयाधुना ।
त्रैलोक्यांतर्गतं वृत्तं त्वन्मुखांभोजनिःसृतं ॥
तथा पुण्यानि तीर्थानि पुण्यान्यायतनानि च ।
गंगाद्याः सरितः सर्वाः सेतिहासाश्च शंकर ॥
कावेर्यास्तु प्रसंगेन तस्यास्तीरे स्वयं पुरा ।
प्रस्तुतं रंगमित्युक्तं विष्णोरायतनं महत् ॥
तस्याहं श्रोतुमिच्छामि विस्तरेण महेश्वर ।
माहात्म्यमघनाशाय पुण्यस्य च विवृद्धये ॥
एतद्धि श्रुतमं लोके स्वकाले ऽपि मया तव ।
न प्रकाशितमेवाद्य मया सम्यक् प्रकाश्यते ॥
माहात्म्यं विस्तरेणापि वक्तुं वर्षशतैरपि ।
न शक्यते श्रोतुमपि तस्मात्संक्षेपतः शृणु ॥

It ends:

नास्तिकाय न वक्तव्यं नाभागवतसंनिधौ ।
सह शुश्रूषवे(?° षुणा) वाच्यं न च मां यो ऽभ्यसूयति ॥
श्रुत्वैतदखिलं ब्रह्मन् विष्णुभक्तो ऽपि वत्सरः(° लः) ।
जित्वा क्रोधं च कामं च विष्णुमाप्नोति शाश्वतं ॥
पठन् शृण्वं लिखन् बृहत् रंगमाहात्म्यमुत्तमं ।
मुक्ताशुभं शुभं याति तद्विष्णोः परमं पदं ॥

इति श्रीब्रह्मांडपुराणे महेश्वरनारदसंवादे श्रीरंगमाहात्म्ये तीर्थवैभवं नाम दशमो ऽध्यायः ॥

[MACKENZIE COLLECTION.]

3438.

2615 a. Foll. 18; size 4to, $11\frac{3}{4}$ in. by $8\frac{3}{4}$ in.; modern, cursive Telugu handwriting; 18–28 lines in a page.

Rāmāyaṇamāhātmya, a section of the *Brahmāṇḍapurāṇa* (*adhyāyas* 147–155).

Cf. Wilson, Mackenzie Collection, 2nd ed., p. 124. It begins:

एतत्ते राममाहात्म्यं मयोक्तं सुतले शुभं ।
शतशोऽपि प्रविस्तीर्णं सर्वकल्मषनाशनं ॥ १ ॥

यस्य श्रीरामनाथस्य चरितं कर्तुमुद्भवः(*r.* कर्तुमुद्यतः) ।
अहं वाल्मीकरचितं परं सत्यात्मकं शुभं ॥ २ ॥
रामोऽयं परमाकृतिः परशिवः संसारसंघातहः
सर्वाज्ञानविदारणे पटुतरः स्वैर्नामभिस्तैः शुभैः ।
सेवां कर्तुमतो गतः प्रविचलां(? गतस्त्वचि°) वाल्मीक-
[नाम्नो मुनेर्
अस्य श्रीरघुरामचंद्रविभवं कर्तो धमज्ञानदं ॥ ३ ॥
अनंतवेदसहितसर्वागमविभूतिषु ।
आलढ्य(?) परमं ग्रंथं गायत्र्यर्थविभेदकं ॥ ४ ॥
सर्वोपनिषदां सारं परब्रह्मेतिगोचरं ।
सर्वलोकप्रविख्यातं शिवामृतमनुत्तमं ॥ ५ ॥
सनत्कुमारसंवीर्यं(!) मम जीवनमिष्टदं ।
परज्ञानप्रदं शुभं(? शुद्धं) सावित्र्यक्षरसंज्ञिकं ॥ ६ ॥
आदौ तकारमुच्चार्य तकारांते समाहितं ।
ततेति(!) प्रथमं गीतं तद्ब्रह्मेति ततः कृतं ॥ ७ ॥
रामायणं ततः श्रेष्ठं गायत्र्यर्थप्रकाशनात् ।
गायत्र्याः सविता देवं स रामोत्रै(? ऽत्र) प्रकीर्तितः ॥ ८ ॥°

Fol. 5*b*: इति ब्रह्मांडपुराणे रामायणमाहात्म्ये सप्तचत्वारिंशदुत्तरशततमो ऽध्यायः ॥

Fol. 12: इति श्रीब्रह्मांडपुराणे गोदावरीमाहात्म्यांते सनत्कुमारदक्षिणामूर्तिसंवादे श्रीमहातारकब्रह्मार्थपरमंत्रवाचके रामायणमाहात्म्ये अष्टचत्वारिंशदुत्तरशततमो ऽध्यायः ॥

It ends:

इत्येवमुक्त्वा सूतस्तु विरराम महामुनिः ।
शौनकाद्या मुनिश्रेष्ठाश्चक्रुः पूजां मुनीश्वराः ॥
केचित्सुवर्णं प्रथमं केचिन्मणिधनादिकं ।
केचिद्दुकूलभूषणानि केचिद्वस्त्राणि संघशः ॥
केचिद्दुदुकूलानि एवं पूजां प्रचक्रमुः ।
इत्याह भगवान् व्यासो शिष्यान्शैलादिकान्मुनीन् ॥

इति ब्रह्मांडपुराणे गौतमीमाहात्म्यांते सालग्राममाहात्म्ये श्रवणादघसंघनिवृत्तकीर्तनेन एतत्पुराणमहिमकथने श्रीरामायणादस्यकर्मसंगत्यागपूर्वरामायणश्रवणे सर्वपुराणश्रवणफलसर्वकर्मानुष्ठानफलाभप्रपंचीकरणे एतत्पुराणसमाप्तिर्नाम पंचपंचाशदुत्तरशततमो ऽध्यायः ॥

Two fly-leaves at the beginning contain the titles '*Brahmāṇḍapurāṇam Mantrakhaṇḍam*' and '*Brahmāṇḍapurāṇam Mantrapurāṇam.*'

[MACKENZIE COLLECTION.]

3439.

2615*b*. Foll. 42; size and handwriting as of preceding MS.

Tārakabrahmamantra-māhātmya, in twenty-three *adhyāyas*, explaining the virtues of the saving formula prescribed to followers of *Rāma*; and professing to form part of the *Brahmāṇḍapurāṇa*. It begins:

आख्यातं भवता सूत माहात्म्यानि बहूनि च ।
मंत्राणां देवतानां च माहात्म्यानि श्रुतानि मे ॥ १ ॥
नारायणं नारसिंहं गौपालं सर्वसिद्धिदं ।
वासुदेवं महामंत्रं वाराहं ज्ञानदं शृणु ॥ २ ॥
यग्रिवं मंत्रवरं श्रुतं(? पूर्वमेव° श्रुत्वा) तव मुखांबुजात् ।
तारकब्रह्ममाहात्म्यं वद सर्वाघनाशनं ॥ ३ ॥
सूतः ॥ शृणु शौनक वक्ष्यामि तारकब्रह्मरूपिणः ।
माहात्म्यं सर्वपापघ्नं भुक्तिमुक्तिप्रदायकं ॥ ४ ॥°
आसीत्पुरा यथावृत्तं वृत्तं(!) व्यासेन धीमता ।
युधिष्ठिरो महातेजा नारदं भगप्रियं(*r.* भगवत्प्रियं) ॥
पप्रच्छ भ्रातृभिः सार्धं कृष्णेन सह यादवैः ।
उक्तवान् मुनिशार्दूलं गोप्यं भुवि सुदुर्लभं ॥

It ends:

सम्राष्ट दिवसान् राजा स्थित्वा केशवमंदिरे ।
ययौ स्वनगरं राजा भ्रातृभिः सह पांडवः ।
शशास भूमिं धर्मेण सधर्मं वर्जयन्प्रजाः ॥
एतत्ते कथितं ब्रह्मन् रहस्यं परमं महत् ।
यः शृणोति नरो नित्यं सर्वपापैः प्रमुच्यते ॥
आयुष्यं पुत्रमारोग्यं(? वित्त°) पुत्रपौत्रप्रवर्धनं ॥
प्रवासी शृणुयान्नित्यं स्वस्तिमानागमिष्यति ।
पुन(*r.* पुर)श्चयोधिकफलं लभते नात्र संशयः ॥
तिस्रः कोट्योऽर्धकोटिश्च तीर्थी[नि] भुवनत्रये ।
यत्पुण्यं लभते स्नात्वा तत्पुण्यं प्राप्नुयाद्ध्रुवं ॥
विद्यार्थी लभते विद्यां धनार्थी लभते धनं ।
राज्यार्थी लभते राज्यं प्राप्नोति(!) द्विजसत्तम ॥
श्रुत्वा विप्रमुखान्नित्यं वाचकं पूजयेत्सुधीः ।
गोभूमिस्वर्णमाणिक्यैर्वासोभिर्विविधैस्तथा ।
यः शृणोति नरो भक्त्या रामसायुज्यमाप्नुयात् ॥

इति श्रीब्रह्मांडपुराणे मंत्रखंडे युधिष्ठिरनारदसंवादे तारकब्रह्ममंत्रमाहात्म्ये त्रयोविंशो ऽध्यायः ॥ [MACK. COLL.]

3440.

2619a. Foll. 24; size 4to, 10 in. by 6½ in.; coarse Indian paper; recent, cursive Telugu handwriting; 27–32 lines in a page.

Kaṭhoragirimāhātmya, in eighteen *adkyāyas*, containing a description of the Kaṭhora hill, 'a place of pilgrimage between Arunāchelam and Trichanapali, a shrine of *Śiva*' (Wilson); professing to belong to the *Brahmāṇḍapurāṇa*.

It begins: ऋषयः ॥

ईश्वरीयोगविभवस्य(?स्वी)यत्प्रोक्तस्थधा(?°स्तया) पुरा।
तमेवास्माकमधुना ब्रूहि सूत विशेषतः ॥

ईश्वरी कीदृशी तस्या मुख्यो योगश्च कीदृशः।
योगस्थानस्य किं तस्याः सिद्धियोंगस्य कीदृशी ॥

एतत्सर्वं वयं त्वत्तः श्रोतुकामा विशेषतः।
तस्मादस्माकमधुना ब्रूहि पौराणिकोत्तम ॥

सूतः॥ एवं श्रुत्वा वचस्तेषां नैमिशे सूतनंदनः।
परितुष्टो ऽब्रवीत्तेषां यार्वत्या योगवैभवं ॥ °

It ends:

लोके कलिंगं कठिनाद्रिलिंगं
योगेश्वरीं विश्वजगज्जनित्रीं।
कल्याणदेवं शिवकामिनीं च
विश्वेश्वरं विश्वतनुं नमामि ॥

A list of contents on the fly-leaf gives as the title of this tract: '*Śivagaṅga-sthalapurāṇa*, containing an account of the legends of *Śivagaṅga*'; and the Telugu heading is '*Śivagaṃgapālyappattayulākopirāmalasthalapurāṇam.*' Cf. Wilson, Mack. Coll., p. 144, *Śiva Gangā Māhātmya*.

The colophons, however, run throughout: इति श्रीब्रह्मांडपुराणे कठोरगिरिमाहात्म्ये (अष्टादशो) ऽध्यायः ॥

[Mackenzie Collection.]

3441.

2463. Foll. 56 (counted 57, no. 40 having been passed over); size 11 in. by 5¼ in.; fair Devanāgarī writing of about 1750 A.D.; ten lines in a page.

Mallārimāhātmya, a section of the *Kshetrakhaṇḍa* of the *Brahmāṇḍapurāṇa*, in 22 (or 23) *adhyāyas*, celebrating the overthrow of the demon *Malla* by *Śiva*, and the worship of the latter (apparently at a special shrine) as *Mallāri*. Rather incorrect.

It begins:

वाग्वल्लीपल्लवोल्लोलसरागकरभासुरं।
गजास्यं सुंदरं वंदे वृंदारकगणार्चितं ॥ °

See Westergaard, Cod. Ind. Havn., p. 4; Rāj. Mitra, Notices, ii., p. 170 (with a 23rd *adhyāya*, '*mallārimantrakathanādi*').

It ends:

तस्मात्सर्वप्रयत्नेन(°प्रकारेण B) सर्वभावेन सर्वदा।
अहमेव बुधैः सेव्यो नान्यः कश्चन विद्यते ॥ ३५ ॥

यद्गुह्यं परमं देवि भक्त्या तव वरानने।
प्रेम्णा संप्रोक्तमेतत्स्मात् किमन्यच्छ्रोतुमिच्छसि ॥ ३६ ॥

इति श्रीब्रह्मांडपुराणे क्षेत्रखंडे पंचमस्कंधे (thus *adhyāyas* 7; 14–22) श्रीमल्लारिमाहात्म्ये मल्लारिवाक्यं नाम द्वात्रिंशो ऽध्यायः ॥ मल्लारिमाहात्म्यं संपूर्णं ॥

[Gaikawar.]

3442.

916a. Foll. 29; size 12¾ in. by 5 in.; careless Devanāgarī writing of 1800 A.D.; ten lines in a page.

Mallārimāhātmya, in 22 *adkyāyas*. Not very correct.

In none of the colophons occurs पंचमस्कंधे.

[H. T. Colebrooke.]

3443.

2618c. Foll. 35 (paged 31–101); size 4to, 10 in. by 7½ in.; European paper; indifferent Telugu writing; 18–21 lines in a page.

Mallāpurīmāhātmya, a section of the (*Agastya-sūta-saṃvāda* of the) *Kshetrakhaṇḍa* of the *Brahmāṇḍapurāṇa*, treating of the town

of Mallā in the Northern Circars (Wilson, Mack. Coll., 2nd ed., p. 140). *Adhyāyas* 93–100 (? of the *Khaṇḍa*). Incorrect.

It begins:

एकदा नारदो योगी प्राकृतो बालिशो यथा ।
संक्षुब्धहृदयो ऽभीष्टं ना[म्रो]चित्ते समाकुलः ॥
अथ क्षुब्धाशयो योगी विचिन्वंस्तस्य कारणं ।
न शंन्वित् (? किंचित् or शांतिं) प्राप मतिमान् बहुधापि
अथ चेतःसमाधानं तपसेति विचिन्तयन्। [विचारयन्॥
मतिमांस्तस्य चरणे स्थानवर्यमचिन्तयत् ॥ ०

From fol. 25 onwards the MS. is written in a very cursive hand.

It ends:

इदं गुह्यतमं पुण्यं सर्वाशयोपहृत्नृणां ।
आख्यानमतुलं श्रोतॄन् सद्यः पापाद्विमोचयेत् ॥
लिखति पठति यो वा संशृणोत्यादरेण
प्रतिवदति विवादान् भक्त आख्यानमेतत् ।
लिखितमपि च मूर्ध्ना पुस्तकं यो बिभर्ति
स्वभववगमिकं वा तस्य मुक्तिः करस्था ॥

[Mackenzie Collection.]

3444.

916b. Foll. 58; size 12¾ in. by 5 in.; careless Devanāgarī writing of 1800 A.D.; ten lines in a page.

Purushottamamāhātmya, treating of certain religious observances, particularly such as are to be performed in the *malamāsa* (or *purushottamamāsa*); and professing to form part of the *Brahmāṇḍapurāṇa*.

The treatise, as here given, consists of 20 *adhyāyas*, the last six of which are not numbered, whilst the others are numbered 1–3, 3–10 (fol. 27*b*), 12 (fol. 33*a*), 14 (fol. 37*b*), 17 (fol. 44*a*). Very incorrect.

It begins (somewhat corrected):

श्रीमल्लंबोदरेशानं नंदनानंदवर्धनं । [॥ १ ॥
विघ्नवल्लीकुठारेशं त्वाह्याप्रयछेये(*r.* त्वां प्रपद्ये) महाभुज
ब्रह्मादिसृष्टिकर्तृभ्यो माद्यीत्तव (? माद्यन्निव) मदालसः ।
ब्रह्मांड इव कुंभाग्रे विभक्तव्याक्षजाननः ॥ २ ॥
कंजोद्भवसुतां नौमि भारतीमिव भारतीं ।
धातिराष्ट्रसमासीनां चमूं कर्णावतंसिनीं ॥ ३ ॥
वंदे सद्गुरुपादाब्जं यत्कृपालेशवेदनात् ।
जायंते सज्जनाः सद्यः प्रपंचार्णवपारगाः ॥ ४ ॥
कदाचित्पर्यटंस्तीर्थैर्यात्रामुद्दिश्य धार्मिकः ।
सूतः पौराणिको व्यासशिष्यो धर्मार्थकोविदः ॥ ५ ॥
नैकतीर्थांभसि स्नातः समगात्रैमिषालयं ।
तत्रापश्यद्द्विजगणैर्वेष्टितं प्रहुताग्निभिः ॥ ६ ॥
मूर्तिमद्भिरिवादित्यैर्वेदवेदांगपारगैः ।
दिगंबरैर्मुक्तकेशैरंबुपैश्च मरीचिपैः ॥ ७ ॥
ऊष्मपैः फेनपैः सिद्धैः पापकर्मपराङ्मुखैः ।
आज्यमृक्षणोपैश्च (!) शिवध्यानपरायणैः ॥ ८ ॥ ० ९ ॥
बह्वृचैः सामगैर्दिव्यैर्जुषां गणपाठकैः ।
आथर्वणैरुग्ररूपैरोजःपूरजिताग्निभिः ॥ १० ॥
बह्वृचमार्गवसतिं शौनकं वृंदसंयुतं ।
शिष्यैरुपेतं श्रीमद्भिर्गीर्वाणैरिव वासवं ॥ ११ ॥
दृष्ट्वामुं ननामैनं सूतो विनयवान् शुचिः ।
प्रयतः प्रांजलिप्रह्वः शिष्टवाक् शुभलोचनः ॥ १२ ॥
तमालोक्य महातेजा ब्राह्म्या लक्ष्म्या विराजितः ।
संजातो ऽतीव हृष्टात्मा प्रसन्नश्चाभवत्ततः ॥ १३ ॥
हर्षगद्गदया वाचा तमुवाच मुनीश्वरः ।
एहि सूत महाभाग भाग्यवानसि सांप्रतं ॥ १४ ॥
अत्यंतं शुभवान् जातो यन्मे दृष्टिपथं गतः ।
सुस्थो भव महाबाहो चिरादृष्टः(? ०दृष्टः) कथं भवान्॥१५॥
कस्मात्स्थलादागतो ऽसि तन्मे ब्रूहि यथातथं । [० १६॥
कथयस्व कथामेकां पृच्छामि त्वां हरिप्रिय ॥ १७ ॥
चिंतिता चिरकालं मे हृदये परिवर्तिनी ।
न त्वया सदृशो भूमौ संदेहे तिमिरापहः ॥ १८ ॥
एवमुक्तः शौनकेन सूतश्चातुर्यभूषणः ।
प्रत्युवाच प्रसन्नात्मा विनयांचितकंधरः ॥ १९ ॥
शृणु विप्रेश वक्ष्यामि यतो ऽहमागतः प्रभो ।
त्वदीयदर्शनादजद(? ०नाह्लाद)पूरितः करुणानिधे॥२०॥

1. इति ब्रह्मांडपुराणे मलमासमाहात्म्ये शौनकसूतसंवादो नाम प्रथमो ऽध्यायः fol. 3*a*; 2. इति ब्र० पुरुषोत्तममाहात्म्ये अधिमासविज्ञप्तिः fol. 6*a*; 3. इति पु० भगवत्पुरुषोत्तममासस्य वरप्रदानं नाम तृतीयो ऽध्यायः fol. 7*a*, after which

the numbers of verses run on; 4. इति श्रीब्र० पु० ऋषिपुत्र्याख्यानं नाम तृतीयो ऽध्यायः fol. 10*b*; 5. ०सदाशिवप्राप्तिर्नाम चतुर्थो ऽध्यायः fol. 16*b*; 6. ऋषिपुत्र्याख्यानं नाम पंचमो ऽध्यायः [end of story of a *ṛishi's* daughter who undergoes a series of devotional exercises in honour of *Purushottama*] fol. 18*b*; 7. ०माहात्म्ये षष्ठो ऽध्यायः fol. 20*a*, etc.; 12. ०माहात्म्ये दृढधन्वोपाख्याने शुकवाकं नाम द्वादशो ऽध्यायः [story of *D.*, son of *Citravarman*, king of the *Haihaya* (? आसीद्धैहयदेशस्य गोप्ता श्रीमान्महीपतिः)] fol. 33*a*; 13. तुर्दशो ऽध्यायः (!) fol. 37*b*; 14. इति श्रीब्र० पु० सुदेवपुत्रजीवनं नाम सप्तदशो ऽध्यायः fol. 44*a*; 15. इति पुरुषोत्तममाहात्म्ये॥ fol. 47*a*, after which continuous numbering of verses; 16. ०माहात्म्ये अहोमासस्य माहात्म्यं fol. 49*a*; 17. ०सुधन्वोपाख्यानं (wants beginning) fol. 51*a*; 18. ०कदर्यविप्राख्यानं (of an avaricious Kerala Brāhmaṇa); 19. ०माहात्म्ये॥ fol. 56*a*; 20. ends:

अहो किमेतत्कथितं द्विजेंद्रा
गरिष्ठमाख्यानमिदं पुराणं।
मासस्य दिव्यं पुरुषोत्तमस्य
माहात्म्यमग्र्यं जगदात्रिहारि॥ ४८॥

इति श्रीब्रह्मांडपुराणे पुरुषोत्तममाहात्म्ये नियमनामाध्यायः समाप्तः॥ समाप्तं पुरुषोत्तममाहात्म्यं॥ संवत् १८५७ जेठसुदी १५ रवौ लिखितं कुलपरीकण्येनामक' खंडरायेण स्वार्थं परार्थं च॥

[H. T. Colebrooke.]

3445.

916*c*. Foll. 34; size 12¾ in. by 5 in.; careless Devanāgarī writing of 1800 A.D.; ten lines in a page.

Nāsiketopākhyāna, a poetical tale, in 18 *adhyāyas*, supposed to have been recited by *Vaiśampāyana* at a twelve-years' sacrifice performed by King *Janamejaya*; and professing to form part of the *Brahmāṇḍapurāṇa*.

The MS. is extremely incorrect. For a summary of the story see next MS.

It begins (somewhat corrected): सूत उवाच॥

गंगातीरे सुखासीनः कृत्वा स्नानमलंकृतः।
ददाति स्म ततो दानं द्विजेभ्यो जनमेजयः॥
प्रविश्यात्र (? प्रश्निचत्र MS.) विशुद्ध्यर्थं दीक्षां द्वादश-
[वार्षिकीं।
पितृभिर्दीक्षितश्चैव ऋषिभिर्ब्राह्मणैः सह॥
उपगम्य स पप्रच्छ वैशंपायनसंनिधौ।
पांडुवंशात्समुत्पन्नो जन्मेजयमहीपतिः॥

जन्मेजय (!) उवाच॥

पृच्छामि त्वां महाप्राज्ञ सर्वशास्त्रविशारद।
व्यासशिष्यो महायोगी सर्वज्ञो वेदपारगः॥
कथयस्व कथां दिव्यां सर्वपापप्रणाशिनीं।
यस्याः श्रवणमात्रेण प्रायश्चित्तं तु विद्यते॥

वैशंपायन उवाच॥

शृणु राजन् कथां दिव्यां सर्वपापप्रणाशिनीं।
यां श्रुत्वा सर्वपापेभ्यो मुच्यते नात्र संशयः॥
कथयामि महाराज कथां पौराणिकीं शुभां।
शृण्वंतु ऋषयः सर्वे ये चान्ये ऽत्र तपस्विनः॥
कश्चिदासीन्महाराज ऋषिः परमधार्मिकः।
उद्दालक इति ख्यातो ब्रह्मपुत्रः सुतापसः॥
ज्वलदग्निनिभः श्रीमांश्चंद्रसूर्यसमद्युतिः।
तत्कायकांत्या राजेंद्र दीप्यंते हि दिशो दश॥
लक्षमेकं तु वर्षाणि [द्व]यधिकमंख्यया।
तप्तमुग्रं तपस्तेन ऊर्ध्वपादेन तिष्ठता॥ ० (8 vv.)॥

Indra takes alarm at this danger to his divine sovereignty and makes an appeal to *Brahman*, who, however, allays his fear.

तस्याश्रमं परं रम्यं मुनिभिः परिसेवितं।
नानाद्रुमलताकीर्णं नानापुष्पोपशोभितं॥
सेव्यमानं खगानीकैः सुसरः कमलाकुलं।
एकदा त्वागतस्तत्र पिप्पलादो महामुनिः॥
हंसकारंडवाकीर्णं चक्रवाकोपशोभिते।
कोकिला बहवो यत्र मयूराः शुकसारिकाः॥
तं दृष्ट्वोत्थाय विनयात् प्रणम्य तु महामुनिः।
कृतांजलिपुटो भूत्वा स्वासनं प्रददौ तथा॥
पाद्यार्घेण समभ्यर्च्य समुत्थाय कृतांजलिः।
पिप्पलादमुवाचेदं किमर्थं भवदागमः॥ ०

It ends (with all mistakes): विस्मृजति हृदयनयस्य साछछुरिखशामिहितो प्यघोघीनारा:(०घौघनाश:) प्रणपरसनपाधृतांहिपद्म:(०पद्म:) सप्तवतिभेगवप्रधान उक्त: ॥ इति श्रीब्रह्मांडपुराणे नासिक्रेतोपाख्याने भागवतधर्मनिरूपणो ऽष्टादशो ऽध्याय: ॥ [H. T. Colebrooke.]

3446.

1253. Foll. 41; size 9½ in. by 4¾ in.; clear, modern Devanāgarī writing; ten lines in a page.

Nāsiketopākhyāna (or *Nāsiketūpākhyāna*, as it is also called in some colophons), another, shorter version of the same tale, in 19 *adhyāyas*; not assigned to any particular *Purāṇa*.

The subject of the story is as follows:— During a long period of devotional practices, the *Ṛishi Uddālaka* has entirely forgotten to secure lasting happiness in the next life by begetting offspring capable of making offerings on his behalf after his departure from this world. When reminded of this by the sage *Pippalāda*, he appeals to *Prajāpati* for advice as to how to gain this object at his advanced time of life; and receives from him an oracular promise that he shall get a son first and a wife afterwards. Now, contemporaneously with him, there lives a mighty king *Raghu*, whose beautiful and virtuous daughter, *Candravatī*, is destined to give birth to a child by smelling at a miraculous lotus-flower, whilst bathing in the Ganges. When her father becomes aware of her pregnancy he expels her into the wilderness, where at last a child springs from her nose, and hence is called *Nāsiketu*. Oppressed by her disgrace, she exposes the boy and for some time after loses sight of him, but finally discovers him again, grown up under *Uddālaka's* eyes and adopted by him. This leads to her marriage with *Uddālaka* and her reinstatement in her father's favour. So far the first part of the story, contained in the first four chapters. The remainder of the work is taken up with *Nāsiketu's* account of what he has seen in *Yama's* abode, whither he had been banished for a time by a hasty imprecation uttered by his father in consequence of a difference of opinion as to the merit of the *Agnihotra*; this part of the story thus revealing its hero to be no other than the *Naciketas* (or *Naciketa*, Kaṭhop. iii. 16) of old, made use of for propounding certain notions regarding the future state of existence, and religious duties generally.

This version, placed here for convenience of comparison, is, for the greater part, closely connected with that contained in the preceding MS., with which it has a good deal of matter in common. Chapters 1–14 run parallel to each other in both versions, beginning generally with the same words; whilst ch. 15 is compressed in the present version to about one half of the contents of the other; and chs. 16 and 17 of this version are combined into one *adhyāya* (16) in MS. 916. The last two *adhyāyas* of the two versions, on the other hand, whilst treating of much the same subjects, show hardly any verbal correspondence.

The present version begins:

नारायणं नमस्कृत्य नरं चैव नरोत्तमं ।
देवीं सरस्वतीं चैव ततो जयमुदीरयेत् ॥ १ ॥

गंगातीरे सुखासीन: कृत्वा स्नानमलंकृत: ।
ब्राह्मणेभ्यो महादानं दत्त्वा श्रीजनमेजय: ।
तर्पयित्वा पितॄन्देवान् यज्ञे द्वादशवार्षिके ॥ २ ॥

ऋषिभि: सहितो राजा ब्राह्मणै: परिवारित: ।
उपगम्य महातेजा वैशंपायनमब्रवीत् ॥ ३ ॥

जन्मेजय(!) उवाच ॥

पृच्छामि त्वां महाप्राज्ञ सर्वशास्त्रविशारद ।
व्यासशिष्यो ऽसि योगीन्द्र वेदवेदांगपारग: ॥ ४ ॥

कथयस्व कथां दिव्यां सर्वपापविनाशिनीं ।
सर्वारोग्यप्रदां चैव भुक्तिमुक्तिप्रदायिनीं ॥ ५ ॥

वैशंपायन उवाच ॥

शृणु राजन् कथां दिव्यामागमोक्तां पुराणिकीं(पौ०) ।
यां श्रुत्वा सर्वपापेभ्यो मुच्यते नात्र संशयः ॥ ६ ॥

शृणुष्वावहितो भूत्वा कथामेतां शुभावहां ।
शृण्वंतु ऋषयः सर्वे ये चान्ये तव सेवकाः ॥ ७ ॥

कश्चिदासीन्महाराज ऋषिः परमपावनः ।
उद्दालक इति ख्यातो ब्रह्मपुत्रो महातपाः ॥ ८ ॥

वेदवेदांगतत्त्वज्ञः श्रुतिस्मृत्यर्थपारगः ।
दाता दयालुर्दक्षो ऽसौ मुनिश्रेष्ठस्तपोधनः ।
तस्याश्रमपदे रम्ये सिद्धर्षिमुनिसेविते ॥ ९ ॥

नानाद्रुमलताकीर्णे चक्रवाकसमन्विते ।
सेव्यमानो मुनिगणैः सारसैरिव सत्सरः ॥ १० ॥

तस्याश्रमं समायातः पिप्पलादो महामुनिः ।
अभिवाद्य यथान्यायमासने चोपविश्य च ॥ ११ ॥

पादार्घ्येण समभ्यर्च्य शुश्रूषामकरोत्ततः ।
पप्रच्छ च मुनिं प्रीत्या तस्यागमनकारणं ॥ १२ ॥ ०

It ends:

यादृशं तु मया दृष्टं तथा सुकृतदुष्कृते ।
एतत्सर्वमशेषेण वर्णितं भवदग्रतः ॥ २७ ॥

श्रुत्वा ते मुनयस्सर्वे बभूवुर्विस्मिताः क्षणं ।
श्रवणध्यानरताश्चैव जपहोमार्चनै रताः ॥ २८ ॥

तदारभ्य ततश्चक्रुः परलोकहितं सदा ।
एतदुक्त्वा मौनमोसा(? माया)न्नासिकेतुर्महामुनिः ॥ २९ ॥

वैशंपायन उवाच ॥

इत्थं सर्वं मयाख्यातं पुण्यदं पापनाशनं ।
न मृत्युर्बाधते तेषां नरके न पतंति ते ॥ ३० ॥

श्रुत्वा चेमां कथां दिव्यां पवित्रां पापनाशिनीं ।
स्वर्गांल्लोकानतिक्रम्य(!) यांति ते चामरावतीं ॥ ३१ ॥

इति नासिकेतोपाख्याने जनकभार्यास्वर्गप्राप्तिवर्णनो नामैकोनविंशो ऽध्यायः ॥

The frequent assimilation of final *visarga* to a following sibilant seems to point to a Southern original.

[H. T. Colebrooke.]

3447.

1314 a. Foll. 221; size 12¼ in. by 5¾ in.; clearly written in Devanāgarī, at Benares, in 1800 A.D.; eleven lines in a page.

Bhavishyapurāṇa, one of the eighteen great *Purāṇas*.

It begins: सुमंतुरुवाच ॥

शृणुष्वेदं महाबाहो पुराणं पंचलक्षणं ।
यच्छ्रुत्वा मुच्यते राजन् पुरुषो ब्रह्महत्यया ॥

पर्वाणि पंच चैवात्र कीर्तितानि स्वयंभुवा ।
प्रथमं कथ्यते ब्राह्मं द्वितीयं वैष्णवं स्मृतं ॥

तृतीयं शैवमाख्यातं चतुर्थं त्वाष्ट्रमुच्यते ।
पंचमं प्रतिसर्गाख्यं सर्वलोकैः सुपूजितं ॥

See Aufrecht, Cat. Bodl., no. 75; Rāj. Mitra, Notices, viii., p. 5 (where 133 *adhyāyas* are enumerated, ending with '*bhojakānām mahattvavarṇanam*'). In the present MS. the chapters are not numbered, nor even sufficiently indicated.

The MS. seems to be incomplete, the end being different from that of the MS. described in the Notices:

विशेषेण स सौराणां भोजकः पूज्य उच्यते ।
भर्ता पूज्यो यथा स्त्रीणां शिष्याणां च गुरुर्यथा ॥

भोजकस्तु सदा पूज्यः सौराणां [वै]दिकात्मना ।
यस्य भुंक्ते भोजकस्तु यत्र पुष्पादिनार्चितः ॥

यस्य भानु(!) स्वयं भुंक्ते पितरो देवतास्तथा ।
एवं भोज्यास्तथा पूज्या भोजका [वै]दिकात्मना ॥

ये सौरा भोजकस्यान्नं भुंजते निर्विकल्पतः ।
ते सर्वे पापनिर्मुक्ता यांति सूर्यमलोकतां ॥

इति श्रीभविष्यपुराणे भोजकान्नप्रदानो नामाध्यायः ॥ इति सप्तमीकल्पः समाप्तिमगमत् ॥ ०

For two other works which lay claim to the title of *Bhavishyapurāṇa*, see Notices, v., p. 33; viii., p. 1.

[H. T. Colebrooke.]

3448.

1429. Foll. 230; size 12¼ in. by 4½ in.; modern Devanāgarī writing; ten lines in a page.

Bhavishyapurāṇa, written in two parts.

The first part, from fol. 1–157, reaches as far as fol. 163*b* in MS. 1314. The continuation, which is written very carelessly, has no pagination, and it is therefore not clear if the gap in the text occurring after fol. 194 (reaching from fol. 181*a*, l. 4 *infra* to fol. 187*b*, l. 2 in MS. 1314) is owing to an oversight on the part of the copyist, or if so many leaves were lost in binding. Smaller omissions, however, occur in other places of this second part also. [H. T. Colebrooke.]

3449.

1207. Foll. 137; size 12¼ in. by 5¾ in.; fair Devanāgarī writing of 1803 A.D.; 12 or 13 lines in a page.

Bhavishyapurāṇa, Part I., reaching as far as fol. 163*b* in MS. 1314 (cf. preceding MS.).

[H. T. Colebrooke.]

3450.

2562. Foll. 243; size 13½ in. by 7¾ in.; fair, modern Devanāgarī writing; thirteen lines in a page.

Bhavishyottarapurāṇa. [A.] It begins:

यस्य गंडतले भाति विमला षट्पदावली ।
अक्षमालेव विमला सो(!) नः पायाद्गणाधिपः ॥ ०

Cf. Aufrecht, Cat. Bodl., no. 76 (the MS. there described being apparently connected with this one); Weber, Berl. Cat., no. 468; Rāj. Mitra, Notices, viii., p. 36.

The work, as contained in this MS., seems to correspond to the text of the Oxford MS. A, except that the last chapter (165), which is defective in that MS., is here complete, consisting of 17 verses. The chapters are not numbered in this MS., any more than they are in that particular Oxford MS.

The last chapter begins and ends: नारद उवाच ॥

दीर्घायुरारोग्यकुलादिवृद्धः पुरः पुमान्येन गुणान्वितः स्यात् ।
मुहुर्मुहुर्जन्मनि [नास्ति] येन सम्यक्समाचक्ष्व तदिंदुमौले ॥
श्रीभगवानुवाच ॥
त्वया पृष्टमिदं सम्यगमुत्राक्षयकारकं ।
रहस्यं ते प्रवक्ष्यामि यत्पुराणविदो विदुः ॥
रोहिणीचंद्रशयनं नाम व्रतमिहोत्तमं ।
तस्मिन्नारायणस्यार्चामर्चयेदिंदुनामभिः ॥ ०

सामान्यमेतत्सुरसत्तमानां वर्णाश्रमाणां च नरेंद्रचंद्र ।
ख्यातं भविष्योत्तरनामधेयं मया पुराणं तव सौहृदेन ॥
धर्मैः स्वयं पार्थ भवानसि त्वं
धर्मार्थविद्दुष्टपराक्करिश्च(?०हुष्ट० करश्च) ।
पुष्पैथवसवान्(?पुण्योदयं or पुण्यौघवान्) धर्ममहं
श्रद्धेयमेतत्सुतरां जनस्य ॥ [च वच्मि
यास्याम्यहं द्वारमतीं(*r.* द्वारनतीं) पुनश्च
यज्ञं समेष्यामि महोत्सवे च ।
कालस्य सर्वं हि वशे विदित्वा
नैवानुतापो भवतात्र कार्यः ॥
इत्युक्त्वा रथमास्थाय कामं प्रहृष्टैः(!)
संपूजितः पांडुसुतैर्महात्मा ।
पृष्ट्वा सुहृज्ज्ञातिजनं हि सर्वं
जगाम विप्रान् प्रणिपत्य कृष्णः ॥
यद्याज्ञवल्क्यमुनिना भगवान् प्रहृष्टः
[कृष्णः] किलोत्तरमुवाच बहुप्रकारं ।
कृष्णेन पांडुतनयस्य यत्प्रदिष्टं
व्यासेन तत्कृतमहो मुनिपुंगवेन ॥
जयति पराशरसूनुः सत्यवतीहृदयनंदनो व्यासः ।
यस्यास्यकमलगलितं वाङ्मयपुष्पं जगत्पिबति ॥

इति श्रीभविष्योत्तरं समाप्तमिति ॥ इति भविष्योत्तरे ऽष्टमीव्रतांताः ॥

व्यासानुगमनं पूर्वं ब्रह्मांडस्य समुद्भवः ।
माया च वैष्णवी तस्मात्संसारे दोषकीर्तनं ॥

[Mackenzie Collection.]

3451.

1328. Foll. 129; size 12 in. by $4\frac{3}{4}$ in.; good Devanāgarī writing of about 1700 A.D.; ten lines in a page.

Bhavishyottarapurāṇa [B], *adhy.* 12–127 (Oxf. Cat.), corresponding to foll. 21*b*–183*a* of MS. A.

This seems once to have been a complete MS. of the work, the leaves showing an original pagination up to fol. 195. The first 26 leaves of this MS. were, however, lost, and replaced by two modern leaves containing the beginning of *adhyāya* 12 (*bhadropavāsavrata*). As regards the leaves 27–195 of the original MS., no. 45 was omitted in the pagination; whilst a considerable number of leaves were lost, viz.: foll. 65–97, comprising from shortly after the end of *śubhasaptamīvratam* and the *snapanasaptamīvratam*—which, with the immediately preceding *kamalasaptamīvratam*, here (as in MS. A) follows the (Aufrecht 45) *śarkarāsaptamīvratam*—to the middle of (Aufr. 65*b*) *vijayadvādaśī-śravaṇadvādaśīvratam* (corresponding to fol. 56*b*, l. 9 to fol. 90*b*, l. 8 of MS. A); foll. 98–105, reaching to shortly before the end of (Aufr. 71) *sukṛitadvādaśīvratam* (foll. 91*b*, l. 8 seqq. of MS. A, where, however, the end of that and the beginning of the next chapter are wanting); fol. 117 (comprising part of *adhy.* 76 and 77); and from fol. 196 to the end. The original pagination of the remaining old leaves has been carefully obliterated, and replaced by a new continuous pagination, apparently by the same hand which supplied the first two leaves; and which also pasted a leaf over the second page of the last leaf, with the last few *ślokas* and the colophon of *adhyāya* 127 (*koṭihomavidhi*), so as to give to the MS. the appearance of a complete copy of the work. [H. T. Colebrooke.]

3452.

1988*b*. Foll. 15; size $7\frac{1}{2}$ in. by 4 in.; clear, modern Devanāgarī writing; seven lines in a page.

Sūryasahasranāmastotra, a collection of a thousand names of the sun, professing to form part of the *Bhavishyottarapurāṇa*.

It begins: सुमंतुराह ॥

माघे मासि सिते पक्षे सप्तम्यां कुरुनंदन ।
निराहारो रविं भक्त्या पूजयेद्विधिना नृप ॥ १ ॥
समाहितो जपेज्जाप्यं देवस्य पुरतः स्थितः ।
शुद्धैकाग्रमना राजन् जितक्रोधो जितेंद्रियः ॥ २ ॥

शतानीक उवाच ॥ केन मंत्रेण जप्येन °

It ends:

नाम्नां सहस्रमिदमंशुमतः पठेद्यः
प्रातः शुचिर्नियमवान्समाधियुक्तः ।
दूरेण तं परिहरंति सदैव रोगा
भीताः सुपर्णमिव सर्वमहोरगेंद्राः ॥ ११५ ॥

इति श्रीभविष्योत्तरपुराणे सुमंतुशतानीकसंवादे सूर्यसहस्रनामस्तोत्रं संपूर्णं ॥

It is, on the whole, identical with the text published, under the same title, at Bombay in 1858. [Dr. John Taylor.]

3453.

1963. Foll. 22; size 6 in. by $3\frac{3}{4}$ in.; clear, modern Devanāgarī writing; nine lines in a page.

Ādityahṛidaya, prayers and directions for devotional rites in honour of the rising sun, communicated in form of a dialogue between *Kṛishṇa* and *Arjuna*, and attached to, or extracted from, the *Bhavishyottarapurāṇa*. [A.]

It begins: शतानीक उवाच ॥

कथमादित्यमुद्यंतमुपतिष्ठेत् सनातनं (द्विजोत्तम B, C) ।
एतन्मे ब्रूहि विप्रेंद्र प्रपद्ये शरणं तव ॥ १ ॥

शौनक उवाच (सुमंतुरुवाच B, C) ॥

इदमर्थं (*r.* इदमेव B C) पुरा पृष्टः शंखचक्रगदाधरः ।
प्रणम्य शिरसा देवमर्जुनेन महात्मना ॥ २ ॥

कुरुक्षेत्रे महाराज विहिते[1] भारते रणे ।
क्षीरोदवासादागत्य आदित्यं लोकपूजितं[2] ॥ ३ ॥

कृतांजलिपुटो भूत्वा प्रार्थयित्वाब्रवीदिदं[3] ।
तदहं संप्रवक्ष्यामि ह्यादिमध्यावसानकं[4] ॥ ४ ॥

अर्जुन उवाच ॥

ज्ञानं च धर्मशास्त्राणां गुह्याद्गुह्यतरं मया[5] ।
तथा(मया B, C) कृष्ण परिज्ञातं वाङ्मयं सचराचरं ॥५॥

सूर्यस्तुतिमयं न्यासं वक्तुमर्हसि माधव(मे ऽच्युत B, C) ।
भक्त्या पृच्छामि देवेश[6] कथयस्व प्रसादतः ॥ ६ ॥

सूर्यभक्तिं करिष्यामि कथं सूर्यं प्रपूजयेत्[7] ।
तदहं श्रोतुमिच्छामि त्वत्प्रसादेन यादव[8] ॥ ७ ॥

श्रीभगवानुवाच (श्रीकृष्ण उवाच B, C) ॥

Cf. Weber, Berl. Cat., nos. 1262-63; Aufrecht, Cat. Bodl., no. 727.

The present MS. has 174 verses (154 Oxf.; 124; 164 Berl.), ending thus:

जयद्रविणभागेन सानुरागेण विद्यया ।
आदित्यस्य नमस्कारं ये कुर्वंति दिने दिने ॥ १६९ ॥

जन्मांतरसहस्रेषु दारिद्र्यं नोपजायते ।
वांछितं फलमाप्नोति प्रांते मोक्षमवाप्नुयात् ॥ १७० ॥

नमो धर्मनिदानाय नमो ऽस्तु कृतसाक्षिणे ।
नमः प्रत्यक्षदेवाय भास्कराय नमो नमः ॥ १७१ ॥

उदयगिरिसमेतं भास्करं पद्महस्तं
सकलभुवनरत्नं रत्नरत्नोपलिप्तं ।
तिमिरकरिमृगेंद्रं बोधकं पद्मिनीनां
सुखकरममुं वंदे(०करमभिवंदे) सुंदरं विश्वमूर्तिं॥ १७२॥

अन्यथा शरणं नास्ति त्वमेव शरणं मम ।
तस्मात्कारुण्यभावेन रक्ष रक्ष(? मां) परमेश्वर ॥ १७३ ॥

यस्योदये स्याज्जगतः प्रबोधो
यः कर्मसाक्षी भुवनस्य गोप्ता ।
कुष्ठादिकव्याधिविनाशदक्षः
स भास्करो मे दुरितं निहन्यात् ॥ १७४ ॥

इति श्रीभविष्योत्तरे कृष्णार्जुनसंवादे आदित्यहृदयं संपूर्णं ॥

Several versions of this tract have been published in India. [Dr. John Taylor.]

[1] पुरा घोरप्रवृत्ते B, C.
[2] देवदेवमुपस्थाप्य त्वादित्यं लोकपूजितं B, C.
[3] पार्थः प्रोवाच केशवं B, C.
[4] B, C omit this line.
[5] ज्ञानं तु सर्व० परं । B, C.
[6] ते देव B, C.
[7] सूर्यभक्तिं कथं कुर्यां कथं सूर्यस्य पूजनं B, C.
[8] त्वत्तः कमललोचन B, C.

3454.

2236. Foll. 26; size $7\frac{3}{4}$ in. by $4\frac{1}{2}$ in.; fair, modern Devanāgarī writing; six lines in a page.

Ādityahṛidaya(-stotra), a shorter version of the above tract, also differing considerably in its text from that of the preceding MS. [B.]

It consists of some 154 verses, not numbered, and interspersed with prose formulas. No mention is made here of the connection of the tract with any *Purāṇa*.

To the opening verses of A, this MS. (as well as C) prefixes the verse:

पद्मासनः पद्मकरः पद्मगर्भसमद्युतिः ।
सप्ताश्वरथवाहश्च द्विभुजः पातु नो रविः ॥

It ends:

शं नो देवि नमस्तुभ्यं जगद्वसु नमो ऽस्तु ते ।
पद्माकर नमस्तुभ्यं पद्मगर्भसमद्युते ॥

सप्ताश्वरथसंयुक्तो द्विभुजश्च रथे स्थितः ।
अरुणः सारथिर्यस्य तस्मै सूर्यात्मने नमः ॥

यथायुक्तनमस्कारं ये कुर्वंति दिने दिने ।
जन्मांतरसहस्रेषु दारिद्र्यं नोपजायते ॥

इति श्रीआदित्यहृदयस्तोत्रं संपूर्णं समाप्तं ॥

[R. Johnson.]

3455.

2227. Foll. 27; size 7¾ in. by 4½ in.; fair Devanāgarī writing of 1777 A.D.; six lines in a page.

Ādityahṛidaya(-stotra). Evidently copied from the same MS. as the preceding one.

[R. JOHNSON.]

3456.

2604. Foll. 35; size 12¼ in. by 6 in.; fairly written in Devanāgarī, by two different modern hands; twelve lines in a page. The first leaf has been supplied by a third hand (European paper of A.D. 1814).

Colacaritra, or *Shoḍaśa-colacaritra,* a legendary account of the reigns of sixteen Cola princes; professing to form part of the *Kshetrakhaṇḍa* of the *Bhavishyottara-purāṇa.*

It begins:

अगजाननपद्मार्कं गजाननमहर्निशं ।
अनेकदंतं भक्तानां एकदंतमुपास्महे ॥ १ ॥

सूत उवाच ॥

पुरा कैलासशिखरे सुखासीनं जगद्गुरुं ।
महादेवं परानंदं भक्तानामभयप्रदं ॥
त्रियंबकं महेशानं सुगंधिं पुष्टिवर्धनं ।
नंदिभृंगिमहाकालस्कंदविघ्नेशसेवितं ॥
कैलासशिखरासीनं दिव्यसिंहासनस्थितं ।
चामराभ्यां वीज्यमानं सुप्रसन्नमुखांबुजं ।
प्रणिपत्य महादेवी पार्वती शिवमब्रवीत् ॥

देव्युवाच ॥

देवदेव महादेव त्रियंबक जगद्गुरो ।
विश्वोदयस्थितिलयप्रधानपुरुषाव्यय ॥
ब्रह्मविष्णवीशदेवैस्त्वं हंसि पास्युदयस्थितिं ।
करोति(°पि) निखिलं शंभो चराचरजगद्गतं ॥
प्रश्नमेकं तु पृच्छामि तन्मे वद महेश्वर ।
हृदिस्थं बहुकालेन दयया(ऽ) तदुच्यतां ॥
इत्थं पृष्टो महादेव्या स्मयमानमुखांबुजः ।
उवाच पार्वतीं शंभुः सुप्रसन्नमनोरथः ॥

शिव उवाच ॥

त्वया यत्पृष्टमखिलमपर्णे तद्वदाम्यहं ।
येन ते मनःसंतुष्टिर्भविष्यति वदाद्य मां ।
तद्वदाम्यखिलं वृत्तं भूतभव्यभविष्यकं ॥
इति शंभोर्वचः श्रुत्वा प्रहृष्टा पर्वतात्मजा ।
प्रणम्य चरणद्वंद्वं महादेवस्य शूलिनः ॥
प्रांजलिर्विनयोपेता भर्तारमिदमब्रवीत् ॥

इति श्रीभविष्योत्तरपुराणे बृहदीश्वरवैभवे पार्वतीप्रश्नो नाम प्रथमोध्यायः ॥ ०

The work consists of 27 *adhyāyas: adhy.* ii. *Bṛihadīśvaramāhātmye colacarite pārvatīpraśnaḥ* fol. 2*b*; iii., fol. 3*b*; iv., fol. 4*b*; v. *Kulottuṅgāya śivadarśanam,* fol. 5; vi. *Kulottuṅgavarapradānam,* fol. 6*b*; vii. *Kulottuṅgacaritam,* fol. 8; viii. *Devacola-Śaśiśekhara-colacaritam,* fol. 9; ix. *Śivaliṅgacola-Vīracolacarita,* fol. 10; x. *Karikālacolacaritam,* fol. 11; xi. *Karikālacarite Haradattasya svapnakathanam,* fol. 12*b*; xii. *Karikālāya Haradattopadeśaḥ,* fol. 13*b*; xiii. *Karikālacarite gopurārambhaḥ,* fol. 15; xiv. *Liṅgānayanam,* fol. 16*b*; xv. *Karikālaśilpisaṃvādaḥ,* fol. 17; xvi., fol. 18; xvii. *Śilpapūjāprakaraṇam,* fol. 19; xviii. *Karikālavimocanam,* fol. 21*b*; xix., fol. 22*b*; xx. *Bhīmacola-Rājarājendracolacaritam,* fol. 24; xxi. *Vīramārtāṇḍacolacaritam,* fol. 25*b*; xxii. *Kīrticola-Jayacolacaritam,* fol. 26*b*; xxiii. *Kanakacolacaritam,* fol. 28; xxiv. *Sundaracolāya brahmahatyāgamaḥ,* fol. 30; xxv. *Sundaracolāya madhyārjunabrahmahatyāpagamaḥ,* fol. 31*b*; xxvi. *Kālakālacola-kailāsagamanam,* fol. 33; xxvii. (on *Kalyāṇacola* and *Bhadracola*) ending: सूतः ॥

एवं चोलमहीभुजां श्रुतिपुटैः स्फीतं यशः शृण्वतां
भक्तिः स्यान्निरिशे भवत्यनुदिनं पापौघनाशो भवेत् ।
विद्यापुत्रकलत्रमित्रसुगृहक्षेत्रार्थमप्युत्कटं
भूयादेव महेश्वरस्य कृपया पश्चान्नयात्वं(?) लभेत् ॥

इत्यादिमहापुराणे भविष्योत्तरे क्षेत्रखंडे षोडशचोलचरित्रं नाम सप्तविंशोध्यायः ॥

[MACKENZIE COLLECTION.]

3457–3459.

2828–2830. Foll. 351, 291 & 351; size 7 in. by 8½ in.; fair, modern Devanāgarī writing; fifteen lines in a page.

Bhāgavatapurāṇa, in three volumes.

Besides occasional smaller imperfections, there is wanting the whole of *skandha* v. and parts of *skandha* x. and xi. The distribution over the three volumes is as follows:—

Vol. 1: *sk.* i. (19 *adhy.*), foll. 70; *sk.* ii. (10 *adhy.*), foll. 37; *sk.* iii. (33 *adhy.*), foll. 119; *sk.* iv. (31 *adhy.*), foll. 125.

Vol. 2: *sk.* vi.–viii. (19, 15 & 24 *adhy.*), foll. 219, with continuous pagination; *sk.* ix. (24 *adhy.*), foll. 72.

Vol. 3: *sk.* x. (as far as *adhy.* 70, v. 23; wanting from there to the end of *adhy.* 90), foll. 172 & 74; *sk.* xi. (wanting *adhy.* 19, v. 11 to *adhy.* 31), foll. 64; *sk.* xii. (13 *adhy.*), foll. 41. [Sir Charles Wilkins.]

3460, 3461.

3205, 3206. Foll. 587 & 576; size 15¾ in. by 6¾ in.; excellent Devanāgarī writing of about A.D. 1650; 9–14 lines in a page.

Bhāgavatapurāṇa, with *Śrīdharasvāmin's* commentary, called *Bhāgavata - Bhāvārtha-dīpikā*.

Each *skandha* has its own pagination.

Vol. 1: *sk.* i., foll. 71; *sk.* ii., foll. 43; *sk.* iii., foll. 117; *sk.* iv., foll. 97; *sk.* v., foll. 80; *sk.* vi., foll. 62; *sk.* vii., foll. 95; *sk.* viii., foll. 58.

Vol. 2: *sk.* ix., foll. 54; *sk.* x.*a*, foll. 145; *sk.* x.*b*, foll. 168; *sk.* xi., foll. 162 (*skandhas* x.*b* & xi. were supplied by a later hand); *sk.* xii., foll. 47. [?]

3462–3464.

2758–2760. Foll. 354, 318 & 472; size 13 in. by 9¼ in.; clear Devanāgarī writing of 1762–63 A.D.; sixteen lines to a full page.

Bhāgavatapurāṇa, with *Śrīdharasvāmin's Bhāvārthadīpikā*.

Vol. 1: *sk.* i., foll. 95 (of which 33 & 34—containing from *adhy.* 6, v. 25 to *adhy.* 7, v. 1—are wanting); *sk.* ii., foll. 43; *sk.* iii., foll. 118, dated Saṃvat 1820; *sk.* iv., foll. 100.

Vol. 2: *sk.* v., foll. 83; *sk.* vi., foll. 62 (of which 35 & 48—containing *adhy.* 9, vv. 44–52 and *adhy.* 15, vv. 9–26—are wanting); *sk.* vii., foll. 66; *sk.* viii., foll. 58; *sk.* ix., foll. 51.

Vol. 3: *sk.* x.*a*, foll. 147, dated Saṃvat 1819; *sk.* x.*b*, foll. 128; *sk.* xi., foll. 149 (counted 150; nos. 40 & 109 being omitted in the pagination, whilst no. 86 is double); *sk.* xii., foll. 48.

This MS. is mentioned by Burnouf, préface, p. clxiv. seq., under the old numbers 2316–18. [Sir Warren Hastings.]

3465, 3466.

975, 976. Two vols.; size 14¼ in. by 8¼ in.; modern Devanāgarī writing; eighteen lines to a full page.

Bhāgavaṭapurāṇa, with the *Bhāvārthadīpikā*.

Vol. 1: *sk.* i., foll. 56; *sk.* ii., foll. 41; *sk.* iii., foll. 70; *sk.* iv., foll. 77 (counted 76; no. 54 being double); *sk.* v.–vii., foll. 53, 41 & 43.

Vol. 2: *sk.* viii., foll. 39; *sk.* ix., foll. 38; *sk.* x.*a*, foll. 85; *sk.* x.*b*, foll. 90; *sk.* xi., foll. 80; *sk.* xii., foll. 27.

This MS. is referred to by Burnouf, préf., p. clxiv., under the old numbers 1244 and 10. [H. T. Colebrooke.]

3467–3472.

651–656. Six vols.; size 13¼ in. by 5½ in.; modern Devanāgarī writing; eleven lines to a full page.

Bhāgavatapurāṇa, with the *Bhāvārthadīpikā*.

Vol. 1: *sk.* I., foll. 83; *sk.* II., foll. 74.

Vol. 2: *sk.* III., foll. 203.

Vol. 3: *sk.* IV., foll. 126 (counted 125; no. 24 being double); *sk.* V., foll. 85.

Vol. 4: *sk.* VI.–IX., foll. 68, 66, 105 & 93 respectively.

Vol. 5: *sk.* X.*a*, foll. 170 (counted 171; no. 165 being passed over); *sk.* X.*b*, foll. 140.

Vol. 6: *sk.* XI., foll. 138 (counted 139; no. 77 being passed over); *sk.* XII., foll. 46.

The old numbers of these volumes are 634, 892, 713, 712, 454 & 7, as referred to by Burnouf, préf., p. clxiv.

[H. T. Colebrooke.]

3473–3475.

1837–1839. Three vols.; size 12 in. by 8 in.; fair, modern Devanāgarī writing; 21 lines to a full page.

Bhāgavatapurāṇa, with the *Bhāvārthadīpikā*.

Vol. 1: *sk.* I.–IV., foll. 74, 40, 107 & 90.

Vol. 2: *sk.* V.–IX., foll. 69, 55, 55, 54 & 49.

Vol. 3: *sk.* X.(*a* & *b*)–XII., foll. 120, 107, 96 & 34.

The copyist's name, *Śrīdharapāṇi*, occurs at the end of *sk.* III. & VIII.

This MS. is mentioned by Burnouf, préf., p. clxv., under the old number 125.

[Dr. John Taylor.]

3476–3480.

314–318. Five vols.; size 16¼ in. by 6 in.; fair Devanāgarī writing of 1803-4 A.D.; 18 lines to a full page.

Bhāgavatapurāṇa, with the *Bhāvārthadīpikā*.

Vol. 1: *sk.* I., foll. 47; *sk.* II., foll. 28; *sk.* III., foll. 94 (counted 93; no. 79 being double).

Vol. 2: *sk.* IV., foll. 92; *sk.* V., foll. 74 (counted 76; nos. 8 & 62 being passed over).

Vol. 3: *sk.* VI.–VIII., foll. 60, 61 & 61 respectively.

Vol. 4: *sk.* IX., foll. 56; *sk.* X.*a*, foll. 146 (counted 143; nos. 113, 142 & 143 being double); *sk.* X.*b*, foll. 128 (counted 126; nos. 38 & 67 being double).

Vol. 5: *sk.* XI., foll. 120 (counted 119; no. 18 being double); *sk.* XII., foll. 39 (counted 38; no. 19 being double).

The old numbers of these vols. (as referred to by Burnouf, préf., p. clxv.) are 788, 786, 787, 319, 318. [H. T. Colebrooke.]

3481–3493.

2494–2506. Thirteen vols.; size 11 in. by 6½ in.; Devanāgarī writing of 1779–81 A.D.; sixteen lines in a full page.

Bhāgavatapurāṇa, with the *Bhāvārthadīpikā*.

Each *skandha* has a separate volume to itself, only the 10th *skandha* being subdivided into two.

Sk. I., foll. 79; II., foll. 33; III., foll. 116; IV., foll. 98; V., foll. 65; VI., foll. 62; VII., foll. 55; VIII., foll. 53; IX., foll. 51; X.*a*, foll. 145 (with a duplicate leaf for fol. 42); X.*b*, foll. 128; XI., foll. 148; XII., foll. 48.

These volumes were written by two copyists,

one of whom (who writes the better hand) signs himself at the end of *sk.* III. पंडित वांटेजाति गंगारामकेन (? *Gaṅgārāmanāmakena*) स्वात्मपठनार्थं ... समाप्तं; whilst the other, apparently a brother or relation of the former, gives his name as *Paṇḍita Haridāsa* (*sk.* II.), or otherwise *Hariharātmaka* (*sk.* IX., X.*b* पंडितवांटे हरिहरात्मकेन; *sk.* XI. पंडितवरहरिहरात्मकेन).

The signature पंडितहरिदासेन चित्रितं at the end of *sk.* II. misled Burnouf, préf., p. clxv., so as to ascribe the commentary to *Haridāsa*.

[?]

3494–3496.

2755–2757. Three vols.; size 13 in. by 9½ in.; clear Devanāgarī writing of 1780 & 1781 A.D.; sixteen lines to a full page.

Bhāgavatapurāṇa, with *Śrīdharasvāmin's Bhāvārthadīpikā*.

Vol. 1: *sk.* I.–IV., foll. 79, 43, 112 & 97, dated Saṃvat 1837 & 1838.

Vol. 2: *sk.* V.–IX., foll. 83, 57, 61, 58 & 51. At the end of *sk.* IX. the copyist signs himself *Hariprasāda*, son of *Makaranda*, grandson of *Caturbhuja*.

Vol. 3: *sk.* X.*a*, foll. 145; *sk.* X.*b*, foll. 130 (fol. 2 of which is missing); *sk.* XI., foll. 121, dated Saṃvat 1838 by the copyist, who signs himself *Manoratha Miśra*, as at the end of *sk.* II.; *sk.* XII., foll. 48.

This MS. is mentioned by Burnouf, préf., p. clxiv., under the old numbers 2313–15.

[Sir Warren Hastings.]

3497–3505.

2431–2439. Nine vols.; size 12 in. by 5½ in.; fair Devanāgarī writing; number of lines varying.

Bhāgavatapurāṇa, with the *Bhāvārthadīpikā*. *Skandhas* I., III., IV., VI.–IX., X.*b*, XII.

Vols. 2–7 and 9 were written, in 1771 A.D., by the same hand; whilst vol. 1 is written in an older hand, with the exception of foll. 1–6, supplied much later; and vol. 8 again is written in a third hand, more recent than the rest.

Sk. I., foll. 60; III., foll. 118; IV., foll. 97; VI., foll. 62; VII., foll. 63; VIII., foll. 58; IX., foll. 51; X.*b*, foll. 130; XII., foll. 48.

The MS. is referred to by Burnouf, préf., p. clxv., under the old numbers 2274–82. A note on the fly-leaf of vol. 1 states that it was given by Sir Robert Chambers as a present to Warren Hastings. Burnouf's conjecture, that it seems to have come originally from Western India, is borne out by the fact of the third vol. being dated at Bikaneer.

[Sir Warren Hastings.]

3506.

1411b. Foll. 153; size 12¾ in. by 4¼ in.; modern Bengalī handwriting; six lines in a page.

Śrīdharasvāmin's Bhāvārthadīpikā on the 11th *skandha* of the *Bhāgavatapurāṇa*.

Colophon: इत्येकादशे एकत्रिंशः॥ समाप्तश्चायं भावार्थदीपिकानामग्रन्थः॥

[H. T. Colebrooke.]

3507.

472a. Foll. 47; size 16 in. by 5¼ in.; careless, modern Bengalī handwriting; eight lines in a page.

A fragment of *Śrīdharasvāmin's Bhāvārthadīpikā*, on the 11th *skandha* of the *Bhāgavata*,

comprising *adhyāyas* 1–15, and part of the 16th; corresponding to from fol. 2*b*, l. 2 to fol. 84*b*, l. 3 in MS. 1411.

The MS. begins with the words तत्र मौषल-प्रसङ्गार्थं पूर्वस्कन्धार्थमनुवदति श्लोकद्वयेन कृत्वेति, to which must be ascribed the mistake of its being marked on the last page as महाभारतस्य मौशल-पर्वसंस्कृतवाक्यार्थ ।

[H. T. Colebrooke.]

3508–3516.

621–629. Nine vols.; size 16¾ in. by 5 in.; fair, modern Bengalī handwriting; European paper (watermark 1803); 8–11 lines in a page.

Sārārthadarśinī, a commentary on the *Bhāgavatapurāṇa*, by *Viśvanātha Cakravartin* (?pupil of *Śrīdharasvāmin*). *Skandhas* I.–X.

It begins: श्रीश्रीराधाकृष्णाभ्यां नमः ।

कृपासुधावृष्टिभृत[:] स्वभक्ति-
स्वर्वाहिणीखेलितजीवपद्मी ।
श्रीकृष्णचैतन्यघनः सविद्युद्-
गौरो मनोव्योमनि नश्चकास्तु ॥ १ ॥

नित्यानन्दाद्वैतचैतन्यमेकं
तत्वं नित्यालङ्कृतब्रह्मसूचं ।
नित्यैर्भक्तैर्नित्यया भक्तिदेव्या
भातं नित्ये धाम्नि नित्यं भजामः ॥ २ ॥

रूपं नाम सनातनं गुरुकृपावित्यान्गुणांस्तस्य तान्
श्रीमद्भागवताब्धयैव विदितान् जुष्टाचिरेणाश्रयन् ।
दृष्ट्वा वैष्णवतोषणीं प्रभुमतं विज्ञाय सन्दर्भतप्
टीकां स्वाम्यनुकम्पितो ऽस्य विदधे सारार्थसन्दर्शिनीं
[॥ ३ ॥

न काचिन्मे वैदुष्य इह सुमहामाहस इह
स्मयोद्धं वा हेतुर्निरुपधिकृपा या भगवतः ।
प्रभुत्वं वा हीने ऽप्युदयति यदाद्ये प्रहसितं
द्वितीये त्वानन्दं प्रतिपदमिदं धोक्ष्यति सतां ॥ ४ ॥

गोपरामाजनप्राणप्रेयसे ऽतिप्रभूष्णवे ।
तदीयप्रियदास्याय मां मदीयमहं ददे ॥ ५ ॥

सुरतरुफलदीपाहस्करब्रह्मधर्मान्
यदिदमधित शास्त्रं नातिचित्रं तदेतत् ।
हरिचरितसुधानां पायनाय प्रपेदे
सदसिसदसतां यन्मोहिनीत्वं स्तुमस्तत् ॥ ६ ॥

The fifth of these verses, preceded by some other invocatory verse to *Kṛishṇa*, is repeated at the beginning of every *skandha*.

The colophon of the first *skandha* is in the form of a verse which is generally repeated, *mutatis mutandis*, after each *adhyāya*:

इति सारार्थदर्शिन्यां हर्षिण्यां भक्तचेतसां ।
एकोनविंशः प्रथमे सङ्गतः सङ्गतः सतां ॥

after which it continues:

श्रीधरस्वामिनां श्रीमुखाद्गुरोः(!) ।
व्याख्या मुसारग्रहणादियं सारार्थदर्शिनी ॥
समाप्तश्चायं प्रथमस्कन्धः ।

The other passages where the author speaks of himself and his work are at the end of *skandhas* III. and IX., and at the beginning of *sk.* X. In the first of these passages he says:

श्रीमद्भागवतस्यार्थमशास्त्रज्ञो न वेद्म्यहं ।
टीकां कुर्वे तदप्यात्मबुद्धेस्तत्संगवाक्यया ॥
ब्रह्मादिस्तम्बपर्यन्तं विश्वनाथेत्ययं जनः ।
प्रसादमेव प्रणमंल्लक्षयन्मन्नुमात्मनः ॥
तृतीयस्कन्धटीकेयमपूरि यमुनातटे ।
वृन्दावनकल्पद्रुममूल एषाष्टमीदिने ॥

The statement that this commentary was completed on the banks of the river Yamunā (or the Rādhāyāḥ saras, or Rādhākṛishṇa-saras), and in the neighbourhood of the Kalpa-druma (in the Vṛindāvana forest), is repeated at the end of *sk.* IV., V., VIII., IX., X. At the end of *sk.* IX. the author calls himself *Viśva-nātha Cakravartin*.

The number of leaves in each *skandha* and volume is as follows:—

Vol. 1: *sk.* I., foll. 118. Vol. 2: *sk.* II., foll. 68. Vol. 3: *sk.* III., foll. 159. Vol. 4:

sk. IV., foll. 94. Vol. 5: *sk.* V. & VI., foll. 57 & 53. Vol. 6: *sk.* VII., foll. 58. Vol. 7: *sk.* VIII. & IX., foll. 42 & 32. Vols. 8 & 9: *sk.* X., foll. 289 (1–144 & 145–289).

This is the MS. mentioned by Burnouf, préf., p. clxvi., under the old numbers 611, 427, 538, 777, 422–533, 776, 325. The seventh *skandha*, unknown to him, bears the old number 780. [H. T. COLEBROOKE.]

3517.

208. Foll. 86; size $10\frac{3}{4}$ in. by $7\frac{1}{2}$ in.; clear, modern Bengalī handwriting; sixteen lines in a page.

Bhāgavata-Vyākhyāleśa, annotations on the *Bhāgavatapurāṇa*, by *Gopāla Śarman* (as he calls himself at the end of the 3rd and 4th *skandhas*) or *Gopāla Cakravartin* (as he is called by another hand on the back of the last leaf).

It begins: ओं नमः शिवाय ।

सच्चिदानन्दरूपाय कृष्णायाक्लिष्टकारिणे ।
नमो वेदान्तवेद्याय गुरवे बुद्धिसाक्षिणे ॥

यं ब्रह्मवेदान्तविदो वदन्ति
परं प्रधानं पुरुषं तथान्ये ।
विश्वोद्गतेः कारणमीश्वरं वा
तस्मै नमो विघ्नविनायकाय ॥

एतत्पद्यं टीकाकृता-व्याख्यातत्वात् गायत्र्या च समारम्भ इति पुराणविरुद्धत्वाच्च श्रीभागवतस्य न किन्तु गौडीयपुस्तकस्यादौ सर्वत्र विद्यते इति व्याख्यायते । तस्मै विघ्नविनायकाय नम इत्युत्थापनमेव । किञ्च विहन्ति स्वरूपानन्दैश्वर्यादि इति विघ्नः संसारः तं विनयति खण्डयति । इति विघ्नविनायकः श्रीहरिः तस्मै नम इति वास्तवो ऽर्थः । तमेव नानावादिमतेन समुच्चिनोति यमिति । वेदान्तविदो यं ब्रह्मेति वदन्ति । ब्रह्मैव सदित्यादिश्रुतेः । केचन अन्ये योगिनः परं परमात्मानं । अन्ये सांख्याः प्रधानं पुरुषं तदधिष्ठातारं च । तथान्ये विश्वोद्गतेः विश्वोत्पत्तेः कारणं निमित्तं तार्किकाः । केचन ईश्वरं यज्ञाधिष्ठातारं च । यद्वा ब्रह्मेति संबन्धः । तथा च श्रुतिः । द्वे ब्रह्मणी वेदितव्ये परं चापरं चेति प्रधानमित्यागमिकाः । ततः सर्वोत्पत्तेः । तथा च शैवागमे । आनन्दचिद्घनः स्वामी प्रभुः प्रकृतिरूपधृक् इति । पुरुषं पुरुषरूपं भगवन्तमिति सात्वताः । तथा च । ब्रह्मेति परमात्मेति भगवानिति शब्द्यते इति पुरुषत्वेनाविस्तरामयमात्मेति श्रुतिः । ईश्वरं नियन्तारं अन्तर्यामिणं प्रयोक्तारमिति वा । ईश्वरं कर्तारमिति वा । ईश्वरत्वात्कर्तृत्वमिति श्रीधरस्वामिपादव्याख्यानात् ॥

The author, who closely follows *Śrīdharasvāmin* as his authority—quoting his commentary constantly under the title of *ṭīkā*—annotates his text throughout from a Vedāntin point of view, just as it offers occasion for his remarks; which seems also the reason why the *skandhas* are treated at such unequal length.

The colophons occur: I., fol. 7*b*; II., fol. 14*a*; III., fol. 17*b*; IV., fol. 21*a*; V., fol. 23*a*; VI., fol. 26*a*; VII., fol. 28*a*; VIII., fol. 29*b*; IX., fol. 30*a*; X., fol. 72*a*; XI., fol. 86*a*, the last *skandha* being despatched in four lines.

Sk. III. concludes with the following verse:

इति तृतीयस्कन्धस्य व्याख्यालेशो यथामिति(०मति) ।
गोपालशर्मणा ऽकारि गोपालतोषहेतवे ॥

Sk. IV.:

एवं चतुर्थस्कन्धस्य पद्यानां तु क्वचित्क्वचित् ।
गोपालशर्मणा ऽकारि व्याख्यानं हि यथामिति(०मति) ॥

The colophon of *sk.* I. runs: इति प्रथमस्कन्धविवरणलेशः; in all others: ०व्याख्यालेशः ।

It ends: अथ द्वादशे ॥ टीकायां विगता दृश इति दृशः सकाशाद्विगताः अतिप्रियाः संपदः अणिमाद्या इत्यर्थः ॥ मायाकापट्यं सूत्रं यज्ञोपवीताकारमेव न तु वेदाध्ययनसंस्कारादिः स्वीकार एव आयत्नीकरणं न तु वैध(?वेध)संस्कारादिः प्रसाधनं अलंकारः यद्वा प्रसाधनं शुद्धिकरणं केवलं जले मज्जनमेव न मन्त्रादिपूर्वकं । यद्वा प्रसाधनं पापे कृते प्रायश्चित्तं न तु प्राजापत्यादिः ॥ समाप्तश्चायं द्वादशस्कन्धव्याख्यालेशः ॥

The MS. is mentioned by Burnouf (préf., p. clxvi.) under its old number 70.

[H. T. COLEBROOKE.]

3518.

398a. Foll. 203; size 12¼ in. by 4½ in.; careless Devanāgarī writing of 1800 A.D.; eleven lines in a page.

Bhāgavata-Kathāsaṃgraha (wrongly called *Citsukhīṭīkā* in some colophons), being partly a commentary or series of glosses on the *Bhāgavatapurāṇa*, and partly (as implied in the title) a mere epitome, generally using the very words of the original, and freely quoting whole verses from it.

A rather inaccurate MS., without any punctuation (which is here supplied in the extracts).

It begins (somewhat corrected): श्रीमदिष्टदेवतायै नमः। श्रीमद्भागवतकथासंग्रहो लिख्यते। ओं नमो भगवते वासुदेवाय॥

कदाचित्केषां शंका स्यात् भागवतं भिन्नं तन्निराकरोति पद्मपुराणे संवरीषं प्रति गौतमवचनं।

संवरीष शुकप्रोक्तं नित्यं भागवतं शृणु।
पठस्व स्वमुखेनाशु यदीच्छसि भवक्षयं॥

मत्स्यपुराणे पुराणदानप्रस्तावे।

यत्राधिकृत्य गायत्रीं वर्ण्यते धर्मविस्तरः।
वृत्रासुरवधोपेतं तद्भागवतमिष्यते॥
लिखित्वा तच्च यो दद्याद्धेमसिंहसमन्वितं।
प्रौष्ठपद्यां पौर्णमास्यां स याति परमं पदं *॥
अष्टादश महस्राणि पुराणं तत्प्रकीर्तितं।

पुराणार्णवे (*v.* पुराणान्तरे)।

ग्रंथो ऽष्टादशसाहस्रो द्वादशस्कंधसंमितः।
हयग्रीवब्रह्मविद्या यत्र वृत्रवधस्तथा॥
गायत्र्या च समारंभस्तद्वै भागवतं विदुः।

श्रीमद्भागवताभिधः सुरतरुस्तारांकुरः सज्जनैः
स्कंधैर्द्वादशभिस्ततः प्रविलसद्वल्क्यालवालोदयः।
द्वात्रिंशच्छतकं च यस्य विलसच्छाखाः सहस्राण्यलं
पर्णान्यष्टदशेष्टदोऽतिमुलभो वर्वर्ति सर्वोपरि†॥

अथैषा भागवती कथा त्रिविधलोकपवित्रकरी वासुदेवकथाप्रश्न इत्यादि। न केवलं पवित्रकरी पुरुषार्थकरी च।

पिबंति ये भगवत आत्मनः सतां
कथामृतं श्रवणपुटेन संभृतं।
पुनंति ते विषयविदूषिताशयं
व्रजंति तच्चरणसरोरुहांतिकं॥

नानाशास्त्रपुराणप्रबंधे चित्तप्रशस्तिमलभमानस्तत्र तत्रापरितुष्यन्नारदोपदेशतः श्रीभागवतशास्त्रं प्रारिप्सुर्वेदव्यासः श्रीकृष्णस्मरणमंगलमाचरति जन्माद्यस्येति। यतो जगतः सृष्टिस्थितिप्रलयं भवति तं परमेश्वरं सत्यं धीमहि ध्यायेम। यो ब्रह्म वेदं [हृदा] मनसैव प्रकाशितवान्। यत्र यस्मिंस्त्रयाणां मायागुणानां तमोरजःसत्त्वानां भूतेंद्रियदेवतारूपः सर्गो ऽमृषा यत्सत्यतयामिथ्या भूतसर्गो ऽपि सत्यवत्प्रतीयते यथा तेजसि वारि बुद्धिः मरीचिकायां प्रसिद्धेत्यादि॥ इदानीं श्रोतृप्रवर्तनाय श्रीभागवतस्य कांडत्रयविषयेभ्यः सर्वशास्त्रेभ्यश्च श्रैष्ठ्यं दर्शयति धर्म इति॥ केवलमीश्वराराधनलक्षणो धर्मो ऽत्र निरूप्यते येन धर्मानुष्ठानेन वास्तवं वस्तु श्रीकृष्णो ज्ञातुं शक्यते। अस्तु तावत् श्रवणशीलानामपि ईश्वरस्तत्क्षणात् हृदिस्थो पापानि धुनोति॥ न केवलं सर्वशास्त्रेभ्यः श्रैष्ठ्यमपि तु तत्परमादरेण सेव्यमित्याह निगमेति।°

This looks more like extracts from *Śrīdharasvāmin's Bhāvārthadīpikā* than an independent commentary such as one would expect to find in the genuine *Citsukhī*,‡ which Burnouf inferred this to be from the title given in the old catalogue. For the most part, however, the work has not even the semblance of a commentary, but consists of the barest outline of the original, composed with a very moderate amount of skill.

The beginnings and colophons of the *skandhas* are as follows:—

1. (foll. 25): इति श्रीमद्भागवते महापुराणे प्रथमस्कंधे एकोनविंशो ऽध्यायः॥

---

* Cf. *Bhāg. P.*, XII. 13, 13; and *Śrīdharasvāmin's* comm. on I. 1, 1.

† This is the 7th introductory verse of *Śrīdharasvāmin's Bhāvārthadīpikā* (!).

‡ In *Gopālācārya's Bhāgavatabhūshaṇa* (ed. Bombay 1870; Benares 1874) a commentary by *Citsukhācārya* is mentioned as one of 31 (Sanskrit and Marāṭhī) commentaries on the *Bhāgavatapurāṇa*, and it is also referred to in the *Durjanamukhacapeṭikā* (no. 3546); cf. Burnouf, préf., pp. lxi., lxiii. No such commentary is, however, mentioned in the Cat. Catalogorum (s.v. *Bhāgavatapurāṇa*, and *Citsukha*).

II. (foll. 8): वरीयानेष ते प्रश्नः । श्रोतव्यानि बहूनि संति किंतु ये ज्ञानिनः तेषां वृथा परमायुः । दिवा० (v. 3, *b* & *a*) । पाठः २ ॥

Col.: इति श्रीभा० म० द्वितीयस्कंधकथासंग्रहो नाम(!) दशमो ऽध्यायः ॥

III. (foll. 21): राजोवाच। कुत्र विदुरमैत्रेययोः संगमः। कथं वा संवादः कदा वा। सूत उवाच। एवं पृष्टो राज्ञा शुकः कथयामास। शुक उवाच। ०

Col.: इति श्रीमद्भा० म० तृतीयस्कंधकथासंग्रहः समाप्तिमगमत् ॥

IV. (foll. 19): मैत्रेय उवाच। मनोः शतरूपायां कन्या ३ आकृतिः देवहूतिः प्रसूतिः। आकृतिं रुचये ददौ ०

Col. only *skandha* and *adhyāya* (as in I.) without special title.

V. (foll. 17): राजोवाच। कथमात्मारामस्य प्रियव्रतस्य गृहे रतिः। ० Col. without special title.

VI. (foll. 14): राजोवाच। निवृत्तिमार्गः कथितः। तथा स्वायंभुवो मन्वंतरः० Col. without special title.

VII. (foll. 8, marked चि० ७ in margin): राजोवाच। नारायणः सर्वभूतेषु समः। इंद्रस्यार्थे कथं दैत्यानवधीत्। ० Col. without special title.

VIII. (foll. 9, marked चि० ८): राजोवाच। स्वायंभुवस्य मनोर्वंशः श्रुतः किंत्वन्यान्मनून्वद। ० Col. without special title.

IX. (foll. 15, marked चि० ९): राजोवाच। मन्वंतराणि श्रुतानि तेषु हरेर्वीर्याणि च। ० Col. without special title.

X.*b* (foll. 22, marked भा० टी० १०): शुक उवाच। कंसभार्यौ अस्तिः प्राप्तिः। जरासंधाय पित्रे सर्वमुवाच(!)। ० Col. without special title.

X.*a* (foll. 20, marked चि० १०; once चि० टि०): राजोवाच। भवता सोममूर्ययोर्वंशः कथितः तेषां चरितं च। किंतु यदुवंशे अवतीर्ये नारायणः किं कृतवान् वद ०

Col.: इति श्रीमद्भा० म० शतसाहस्र्यां संहितायां चित्सुखीटीकायां दशमस्कंधे एकोनपंचाशत्तमो ऽध्यायः ॥

XI. (foll. 16, marked, 1–3 चि० ११; 4–16 भा० टी० ११): अथैकादशस्कंधे कथासंग्रहः ॥ शुक उ०। कृष्णः सरामो दैत्यवधं कृत्वा दुर्योधनादिभिः कोपितान्पांडवान्मित्रीकृत्य अन्योन्यतः नृपान्हत्वा भूभारं संहृत्य इदमचिंतयत् ०

Col.: श्रीमद्भा० म० श० सं० चित्सुखीटीकायां एकादशस्कंधे एकत्रिंशो ऽध्यायः। एवमेकादशस्कंधकथासंग्रहः समाप्तः॥

XII. (foll. 9, marked भा० टी० १२): शुक उवाच। भविष्यं शृणु। नवमस्कंधे उक्तं बृहद्रथपुत्रो जरासंधः तस्य माजारिः तस्य रिपुंजयो भविष्यति। ०

It ends with the three verses *Bhāg. P.* XII. 13, 1. यं ब्रह्मा०; 20. नमस्तस्मै भगवते०; 21. योगींद्राय नमस्तस्मै०॥ ३ ॥ श्रीद्वादशस्कंधकथासंग्रहः समाप्तिमफाणीत्। संवत् १८५७ ०॥

For another *Bhāgavatakathāsaṃgraha*, see no. 3539.

[H. T. Colebrooke.]

3519.

1185a. Foll. 66, the first of which is wanting; size 13 in. by $4\frac{3}{4}$ in.; modern Bengalī writing; 8 or 9 lines in a page.

Bhāgavataṭīkā, or *Bhāgavata-*(*gūḍhārtha-*)*rahasya*, exegetical notes on the *Bhāgavata-purāṇa*—only *skandhas* 1–7 of which are, however, dealt with in this MS.—by *Bhāgavatānanda Gosvāmin*.

The colophon of the different *skandhas* takes the form of the following verse:

रघुनाथकृपादृष्ट्या मया चाप्यल्पबुद्धिना ।
[प्रथम]स्कंदगूढार्थरहस्यं सुनिरूपितं ॥

In the margin of fol. 2 Colebrooke's Paṇḍit has supplied the title, in Devanāgarī: भागवतानंदगोस्वामिकृतश्रीभागवतटीका० पु० पत्र ६३ श्लोक १७७५ ॥ which shows that the last three leaves, written in a different hand from the rest, were added at a later period. At the end, again, these additional leaves are marked thus by the Paṇḍit: भागवतगोस्वामिकृतभागवतटीका। शेषपुत्र ३ श्लोक० ६०

Properly speaking, the work is not a commentary on the *Bhāgavatapurāṇa*, but a summary of its dogmatical teaching as viewed by the commentator, and set forth in the order of the original text.

It ends: अहमिति आत्मवृत्तान्तेन भक्तिप्रज्ञाया निगुणत्वेन नित्यत्वं प्रतिपादितं ॥

रघुनाथकृपा सप्तम° as above ॥

वालिशो ऽहं महाम्भोधौ निमग्नो रत्नमुद्धरन् ।
रघुनाथ कृपापाङ्गैरवलोकय सस्मितं ॥

इति सप्तमस्कन्दरहस्यं समाप्तं ॥ अथाष्टमस्कन्दरहस्यं ॥ हत इति तमन्वये वर्तमा- end of fol. 66*a*.

[H. T. Colebrooke.]

3520, 3521.

2348, 2349. Foll. 411 (foll. 212 & 213 of which are wanting); size 10½ in. by 4¾ in.; clear Devanāgarī writing of about 1550 A.D.; 10–12 lines in a page.

Bhāgavatapurāṇa (*skandha* x.), with short glosses, interwoven with the text, and marked द° टी° (*daśamaskandhaṭīkā*) in the margin. Incomplete.

It begins:

वागीशा यस्य वदने लक्ष्मीर्यस्य च वक्षसि ।
यस्यास्ते हृदये संवित्तं नृसिंहमहं भजे ॥ १ ॥

विश्वमर्गविसर्गादिनवलक्षणलक्षितं ।
श्रीकृष्णाख्यं परं धाम जगद्धाम नमामि तत् ॥ २ ॥

यत्पादाब्जमुगंधपुष्पतुलसीलोभाद्भ्रमंतो ऽप्यहो
योगिप्राप्यैर्गतिं प्रयांति मधुपा यद्भक्तिहीना अपि ।
ब्रह्मेशाः पवनाशिनो ऽपि मुनयः संसारचक्रे भृशं
भ्राम्यंते एव(?ऽत्र) गतागतैर्मुहुरहो तस्मै नमो विष्णवे
दशमे दशमं लक्षमाश्रिताश्रयविग्रहं । [॥ ३ ॥
क्रीडद्यदुकुलांभोधौ परमानंदमुदीर्यते (!) ॥ ४ ॥

दशमे कृष्णसत्कीर्तिवितानायानुवर्ण्यते ।
धर्मग्लानिनिमित्तस्तु निरोधो दुष्टभुजां ॥ ५ ॥

प्राकृतादिचतुर्धा यो निरोधः स तु वर्णितः ।
तत्तत्प्रसंगतः सृष्टिसंहारादिनिरूपणैः ॥ ६ ॥

कृता नवतिरध्याया दशमे कृष्णकीर्तये ।
आद्यैश्चतुर्भिरध्यायैर्ब्रह्मप्रार्थनयावनेः ॥ ७ ॥

भारं हर्तुं हरेर्जन्म सप्तमं निरूप्यते ।
गोकुले मथुरायां च द्वारकायां ततः क्रमात् ॥ ८ ॥

कृष्णलीला त्रिधा प्रोक्ता तत्तद्भेदैस्त्वनेकधा ।
सपंचत्रिंशताध्यायैर्बृहद्वृंदावनादिषु ॥ ९ ॥

गोकुले वसतो लीला वर्ण्यते सुरदुष्करा ।
एकेन यमुनावारिण्यक्रूरेण कृता स्तुतिः ।
एकादशभिराख्याता लीला मधुपुरे कृता ॥ १० ॥

शेषैर्द्वारवतीलीला तन्निर्माणादि वर्ण्यते ।
एवं नवतिरध्याया दशमे विंशदाधिकाः ॥ ११ ॥

तत्र तु प्रथमे कंसः स्वमृत्युं देवकीसुतात् ।
श्रुत्वा भीतो ऽवधीत्तस्याः षड्गर्भानिति वर्ण्यते ॥ १२ ॥

कृष्णावतारचरितश्रवणामृतनिर्वृतः ।
उक्तानुवादनौत्सुक्याद्राजा पृच्छति तत्पुनः ॥
राजोवाच ॥ कथितो वंशविस्तरो °

Vol. ii. begins with the comment on *adhy.* 33, v. 7; and breaks off with *adhy.* 73, v. 16. Cf. Burnouf, préf., p. clxv. [Gaikawar.]

3522, 3523.

387, 388. Foll. 497 (1–249, 250–497); size 16 in. by 6¾ in.; good, modern Bengalī handwriting; twelve lines in a page.

Vaishṇava-toshaṇī, a commentary on the 10th *skandha* of the *Bhāgavatapurāṇa*, by *Sanātana Gosvāmin*.

It begins: श्रीश्रीराधाकृष्णाय नमः ॥

श्रीमन्मदनगोपालं वृन्दारण्यपुरंदरं ।
श्रीगोविन्दं प्रपद्येऽहं दीनानुग्रहकातरं (°कारकं R.M.)॥

वन्दे श्रीकृष्णचैतन्यं भगवन्तं कृपार्णवं ।
प्रेमभक्तिवितानार्थं गौडेष्ववततार यः ॥

श्रीमाधवपुरीं वन्दे यतीन्द्रं शिष्यसंयुतं ।
लोकेष्वदुरितो येन कृष्णभक्त्यमराद्रिपः ॥

श्रीभागवतनिध्याम्नै टीकादृष्टिरदायि यैः ।
श्रीधरस्वामिपादांस्तान् वन्दे भक्त्येकरक्षकान् ॥

भट्टाचार्यं सार्वभौमं विद्यावाचस्पतीन् गुरून् ।
वन्दे विद्याभूषणं च गौडदेशविभूषणं ॥

वन्दे श्रीपरमानन्दं भट्टाचार्यशिरोमणिं ।
रामभट्टं तथा वाणीविलासं चोपदेशकं ॥

नमामि श्रीमदद्वैताचार्यं श्रीवासपण्डितं ।
नित्यानन्दावधूतं च श्रीमच्चैतन्यवल्लभं ॥

दामोदरस्वरूपादीन् वन्दे चैतन्यपार्षदान् ।
येषां पादरजःस्पर्शादधमो ऽप्युत्तमो भवेत् ॥

वृन्दावनप्रियान् वन्दे श्रीगोविन्दपदाश्रितान् ।
श्रीमत्काशीश्वरं लोकनाथं श्रीकृष्णदासकं ॥

श्रीधरस्वामिपादैर्या व्यंजिता न क्वचित् क्वचित् ।
सेयं श्रीदशमस्कन्धटीका वैष्णवतोषणी ॥

वैष्णवपरितोषः स्याद्यत्र यत्र ततस्ततः ।
लेख्यं वैष्णवसिद्धान्तानुसारेणैव किंचन ॥

येषां प्रोत्साहनेनास्मि प्रवृत्तो ऽत्यन्तसाहसे ।
ते दीनानुग्रहव्यग्राः शरणं मे ऽत्र वैष्णवाः ॥

राधाप्रियप्रेमविशेषपुष्टौ
गोपालभट्टो रघुनाथदासः ।
स्यातामुभौ यत्र सकृत्सहायौ
को नाम सो ऽर्थो न भवेत्सुसिद्धः ॥

श्रीमच्चैतन्यरूपस्य प्रीत्यै गुणवतो ऽखिलं ।
भूयादिदं यदादेशबलेनैव विलिख्यते ॥

श्रीचैतन्यपदाम्भोजगन्धज्ञैरेव वैष्णवैः ।
एषा रसयितुं शक्या टीका वैष्णवतोषणी ॥

Vol. ii. begins shortly before the end of the 39th *adhyāya*.

For another MS. of this work see Rāj. Mitra, Notices, vi., p. 190. The epilogue of that MS. — composed by *Sanātana's* nephew *Jīva Gosvāmin*, and giving an account of the author, and the associates of *Caitanya*, and expressly mentioning this work amongst those composed by *Sanātana* — is not contained in the present MS., which seems to have been copied from one the last leaf of which had been lost, seeing that the last three verses are not commented upon. In the present MS., moreover, the author's name does not occur in any of the colophons of chapters.

According to the Cat. Catt., the work is referred to (? under the title *Vishṇutoshiṇī*) in the *Bhāgavatakramasandarbha* (no. 3530).

It ends: तथा चोक्तं । एतन्निर्विद्यमानानात्यादि ॥ श्रीभागवतदशमस्कन्धस्य टिप्पणी संपूर्णा ॥ श्लोकसंख्या पूर्वदृष्ट्वे २५५०० ॥ [H. T. Colebrooke.]

3524.

877. Foll. 88; size $10\frac{3}{4}$ in. by $4\frac{1}{2}$ in.; good Devanāgarī writing of 1582 A.D.; eleven lines in a page.

Fragment of the *Subodhinī*, a commentary on the 10th *skandha* of the *Bhāgavatapurāṇa*, by *Vallabha Dīkshita*, son of *Lakshmaṇa Bhaṭṭa*, and founder of the *Vaishṇava* sect named after him.

This fragment forms a complete whole in itself in so far as it extends over those five *adhyāyas* of the 10th *skandha* generally known as the *Rāsapañcādhyāyī*, and descriptive of *Kṛishṇa's* sports with the *Gopīs*; viz. *adhys.* 29–33 of our editions, here, however, counted 26–30.

It begins:

ब्रह्मानंदात्समुद्धृत्य भजनानंदयोजने ।
लीलया युज्यते सम्यक् सा तुर्ये विनिरूप्यते ॥

लौकिकस्त्रीषु संसिद्धा तद्द्वारा पुरुषे भवेत् ।
स्वानंदानुभवार्थं हि योग्यतापि निरूपिता ॥

ततो हि भजनानंदः स्त्रीषु सम्यग्विधार्यते ।
तद्द्वारा पुरुषाणां च भविष्यति न चान्यथा ॥ ० [९] ॥

It ends:

विक्रीडितमिति । ० अचिरेणैव धीरो ऽपि भवति । अतः इदं साभिप्रायेण श्रोतव्यमिति फलप्रकरणत्वात् फलमुक्तं ॥ ४० ॥

इति श्रीभागवतसुबोधिन्यां श्रीमल्लक्ष्मणभट्टात्मजश्रीवल्लभदीक्षितविरचितायां दशमस्कंधविवरणे त्रिंशत्तमाध्यायविवरणं ॥

संवत् १६३९ वर्षे कार्त्तिकशुदि ६ रवौ अद्य श्रीद्वीपमंदिरवास्तव्यं सारस्वतज्ञातीय जोशी (Marāṭhī for *jyotirvid*) देवराजसुतजिता लपितं(लिखितं) पुस्तकं वैष्णवजीवाकेन पठनार्थं लेखकपाठकयोः शुभं भवतु ॥

This MS. is referred to by Burnouf (préf., p. clxvi.) under its old number 1152.

[H. T. Colebrooke.]

3525.

1309. Foll. 180 (besides three leaves inserted after foll. 71 & 78 to supply defects); size 12¾ in. by 4½ in.; fair, modern Bengalī handwriting; seven lines in a page.

Prakāśa, a commentary on the 11th *skandha* of the *Bhāgavatapurāṇa*.

The author's name is not given; but a commentary of the same title was composed by *Śrīnivāsa* (for *sk.* III. and X. see Burnell, Tanjore Cat., p. 104*b*).

It begins:

वन्दे वृन्दावनानन्दस्वभावक्रीडनोत्सुकं ।
गोविन्दं गोपरामाणां रमणं नित्यविग्रहं ॥

मतामनुग्रहाय भजनौपयिकीं भगवत्कृतामचिन्त्यमाधुरीं लीलामनुवर्त्य पृथ्वीभवे रूपाणाममतां वधरूपां भगवता साक्षात्परम्परया कृतां लीलां चानुवर्त्यपरमनिःश्रेयससाधनभजनादिविधिं निरूपयितुं तदङ्गवैराग्याय मौषलप्रसंगं वक्तुं स्वावतारप्रयोजनदैत्यवधमुपसंहरन्नाह कृत्वेति ।

The comment on the last verse, and the colophon run thus:

अन्यत्र ग्रन्थान्तरे इह चास्मिन् ग्रन्थे परमहंसगतौ परमहंसप्राप्ये श्रीकृष्णे ॥ इत्येकादशे एकविंशाध्यायप्रकाशः ॥

Burnouf (préf., p. clxvi.) refers to this MS. under its old number 1283. His suggestion that this commentary may belong to *Viśvanātha's Sārārthadarśinī* seems unfounded.

[H. T. Colebrooke.]

3526.

806a. Foll. 17; size 15¼ in. by 5 in.; modern Bengalī handwriting; nine lines in a page.

Tattvasandarbha, the 1st section (*sandarbha*) of *Jīva Gosvāmin's Bhāgavatasandarbha*, in the 7 sections of which — viz.: *Tattvasandarbha*, *Bhagavatsandarbha*, *Paramārthasandarbha*, *Kṛishṇasandarbha*, *Bhaktisandarbha*, *Prītisandarbha*, and *Kramasandarbha* — the author expounds the doctrines of the *Bhāgavatapurāṇa* in their various aspects, in accordance with the teachings of *Rūpa* and *Sanātana*, and in the order of the original text.

Regarding *Jīva's* authorship see next MS., and H. H. Wilson, Sel. Works, i., p. 167.

It begins: श्रीश्रीरामाय नमः ॥

श्रीकृष्णकृष्णचैतन्य[श्री]सनातनरूपक ।
गोपालरघुनाथाम्र व्रजवल्लभ पाहि मां ॥
तौ संतोषयता सन्तौ ०

The first part of the MS. (foll. 1–12) agrees almost word for word with that of the *Kṛishṇasandarbha* (no. 3528), to which section this portion has probably to be referred. For a different beginning see Rāj. Mitra, Notices, iv., p. 247. After that it takes a different turn, and (like the MS. referred to) comes to an end rather abruptly on fol. 17*b*:

विरमे[ते]ति (*Bh. P.*, XII. 7, 21) । वृत्तित्रयं जाग्रत्स्वप्नसुषुप्तिरूपं । आत्मानं परमात्मानं स्वयं वामदेवादेरिव मायामयत्वानुसंधानेन देवहूत्यादेरिवानुष्ठितेन योगेन वा ततश्च ईहायाः तदनुशीलनव्यतिरिक्तचेष्टायाः ॥ १२ । ७ ॥ श्रीसूतः(? *r.* श्रीसूतोहिष्ट०) ॥ उद्दिष्टसंबन्धः ॥ इति कलियुगपावनस्वभजनविभजनप्रयोजनावतारश्रीश्रीकृष्णचैतन्यदेवचरणानुचरविश्ववैष्णवराजसभासभाजनभाजनश्रीरूपसनातनानुशासनभारतीगर्भे श्रीभागवतसंदर्भे तत्त्वसंदर्भो नाम प्रथमः संदर्भः ॥ अत्र श्लोकसंख्या ४७५ (577 Rāj. M.) ॥ समाप्तश्चायं ग्रन्थः ॥

[H. T. Colebrooke.]

3527.

462b. Foll. 26; size 16¼ in. by 5¼ in.; fair, modern Bengalī handwriting (the same as in last MS.); nine lines in a page.

Paramātmasandarbha, the 3rd section of *Jīva Gosvāmin's Bhāgavatasandarbha*, treating of the divine spirit.

In the margin of the leaves the treatise is (apparently erroneously) called *Paramārthasandarbha* (cf. Cat. Catt., *s.v.*).

It begins:

तौ संतोषयता सम्यौ श्रीलरूपसनातनौ ।
दाक्षिणात्येन भट्टेन पुनरेतद्विविच्यते ॥

तस्याद्यं ग्रन्थनालेखं क्रान्तच्युत्क्रान्तखण्डितं ।
पर्यालोच्याथ पर्यायं कृत्वा लिखति जीवकः ॥

अथ परमात्मा विविच्यते ॥ तत्र तं जीवनिरूपणपूर्वकं निरूपयति द्वाभ्यां । क्षेत्रज्ञ एता मनसो विभूतीर्जीवस्य मायारचितस्य नित्याः । ° (*Bh. P.*, v. 11, 12. 13).

The greater part of the treatise is wanting, the MS. ending abruptly (in the 71st paragraph) at the end of fol. 16*b*, in the middle of a word.

Cf. Rāj. Mitra, Notices, iv., p. 233 (foll. 67).

[H. T. Colebrooke.]

3528.

462a. Foll. 106; the same size and handwriting as in preceding MS.

Kṛishṇasandarbha, the 4th section of the *Bhāgavatasandarbha*, treating of *Kṛishṇa* as the divine spirit.

It begins: तौ संतोषयता सम्यौ ° ॥ तस्याद्यं ग्रन्थनालेखं ° ॥

अथ पूर्वसंदर्भत्रयेण यस्य सर्वपरत्वं साधितं तस्य श्रीभगवतो निर्धारणाय संदर्भोऽयमारभ्यते । तत्र प्रथमस्य द्वितीये वदन्तीत्यादिना तदेकमेव तत्त्वं ब्रह्मादितया शब्द्यत इत्युक्तं । तदेव ब्रह्मादित्रयं तस्य तृतीये विविच्यते । °

The subject is treated in 190 paragraphs, ending thus:

गौरश्यामलस्यामलाभिरमणीरत्नोर्विलासोत्सवैर्
नृत्यन्तीभिरशेषमादनकलावैदग्धदिग्धात्मभिः ।
अन्योन्यप्रियतासुधापरिमलस्तोमोन्मदान्नैः (°भिः R.M.) सदा
राधामाधवमाधुरीभिरभितश्चित्ते ममाक्राम्यतां (°त्तं °क्र°) ॥

इति कलियुगपावन ° श्रीभागवतसंदर्भे श्रीकृष्णसंदर्भो नाम चतुर्थः संदर्भः समाप्तः ॥

Cf. Rāj. Mitra, Notices, iv., p. 234.

On the first and last pages of this volume the two treatises contained therein are, by Colebrooke's Paṇḍit, assigned to *Rūpa Gosvāmin*. Cf. Burnouf's préf., p. clxvi.

[H. T. Colebrooke.]

3529.

707. Foll. 141 (counted 140; no. 61 being double); size 16 in. by 4¾ in.; clear, modern Bengalī writing, by two different hands; nine lines in a page.

Bhaktisandarbha, the 5th section of the *Bhāgavatasandarbha*, here ascribed (in the colophon) to *Sanātana Gosvāmin*; treating, in 330 paragraphs, of faith.

It begins: तौ संतोषयता सम्यौ ° ॥ तस्याद्यं ग्रन्थनालेखं ° ॥

अत्र पूर्वसन्दर्भचतुष्टयेन संबन्धो व्याख्यातः । तत्र पूर्णसनातनपरमानन्दलक्षणं पञ्चत्वरूपसंबन्धि च ब्रह्म परमात्मा भगवानिति त्रिभिराविर्भावतया शब्दितमिति निरूपितं । तत्र च भगवत्त्वेनैवाविर्भावस्य परमोत्कर्षः प्रतिपादितः । °

It ends: टीका च अन्तरङ्गां भक्तिमाह त्रिभिः । सर्वभूते चात्मनि चात्मानमीश्वरं स्थितं मामेव ईक्षतेत्येषा कथंभूतमीश्वरं बहिरन्तःपूर्णमित्यर्थः । तत्कुतः अपावृतं अनावरणं तदपि कुतः यथास्वं असङ्गत्वाविभुत्वाच्चेत्यर्थः । अत्र मामेवेति श्रीकृष्णरूपमेवेक्षते न तु केवलान्तर्यामिरूपमित्यभिप्रायेणैवान्तरङ्गां भक्तिमाह इति व्याख्यातं । ततश्च ।

इति सर्वाणि भूतानि सद्भावेन महाद्युते ।
सभाजयन्मन्यमानोज्ज्वानं केवलमाश्रितः ॥

ब्राह्मणे पुक्कसे स्तेने ब्रह्मघ्नकें स्फुलिङ्गके ।
अक्रूरे क्रूरके चैव समदृक् पण्डितो गतः ॥

इति श्रीसनातनगोस्वामिविरचितः श्रीभक्तिसंदर्भः समाप्तः ॥

[H. T. Colebrooke.]

3530.

814. Foll. 212 (counted 211; no. 49 being double); size 15¾ in. by 5 in.; modern Bengalī handwriting; eight lines in a page.

Kramasandarbha, the 7th (and last) section of *Jīva's Bhāgavatasandarbha*, forming a running (and supplementing) commentary on the *Bhāgavatapurāṇa*. *Skandhas* I.–V.

It begins: श्रीराधाकृष्णाभ्यां नमः ॥ तौ संतोषयता मनौ ० ॥ तस्याद्य ग्रन्थनाले ० लिखति जीवकः ॥

पूर्वं यान्येव वाक्यानि धृतान्यर्थविशेषतः ।
तानि मूलक्रमेणापि धार्यैणि क्रमलब्धये ॥
धार्यैण्यर्थविशेषार्थमधृतान्यपि कानिचित् ।
तत्रेतिशब्दः कर्तव्यः क्वचिद्याख्या च केवला ॥
स्थानं च मुहुरङ्काभ्यां ज्ञेयं संदर्भवाक्ययोः ।
तत्राङ्कात्तत आ शब्दात्तदङ्कादिष्वतीष्यतां ॥
व्याशब्दात्तततव्याख्यागतं तद्वाक्यमीषतां (०मिष्यतां) ।
तथा पुनश्चेतिशब्दादन्यत्रापीति दृश्यतां ॥
यत्र व्याख्यागतं वाक्यव्याख्यानं तच्चिदाकृति ।
डौ तत्र प्रणवौ लेख्यौ तयोर्मध्यं तु गृह्यतां ॥
यः स्कन्धाध्याययोरङ्कः स तु तल्लेदकः स्फुटः ।
न तत्र प्रणवापेक्षापीति सर्वत्र वीक्ष्यतां ॥

अथ प्रथमस्कन्धस्य क्रमसंदर्भः ।

At the end of the first *skandha* (fol. 59) we read: इति कलियुगपावन ० श्रीरूपसनातनानुशासनभारतीगर्भे सप्तसंदर्भात्मकश्रीभागवतसंदर्भे प्रथमस्कन्धस्य क्रमसंदर्भः समाप्तः ॥

The final colophon runs thus: इति पञ्चमक्रमसंदर्भे षड्विंशः ॥ श्रीभागवतक्रमसंदर्भे पञ्चमक्रमसंदर्भः समाप्तः ॥

For MSS. of the first six *skandhas* of this work see Rāj. Mitra, Notices, iv., pp. 231, 235, 243–45.

On the margin of the last page Colebrooke's Pandit calls the work, in Devanāgarī: श्रीभागवतटी(!) श्रीरूपसनातनगोस्वामिकृता क्रमसंदर्भटीका प्रथमावधि पंचपर्यंत पत्र २११ श्लोक ६५०० ॥ Hence the mistake regarding the authorship of the work, repeated by Burnouf, préf., p. clxvi., from the old catalogue of the India House.

[H. T. Colebrooke.]

3531.

1174a. Foll. 32; size 13¼ in. by 4¾ in.; good, small, modern Bengalī handwriting; seven lines in a page.

Śrutistutyarthavivaraṇa, a philosophical commentary, by *Rādhāmohana*, on the so-called *Vedastuti* (*Śrutistuti* or *Śrutyadhyāya*)—the 87th *adhyāya* of the 10th *skandha* of the *Bhāgavatapurāṇa*—composed with the view of establishing *Kṛishṇa* as the *Brahman* or divine spirit.

The original text is only vaguely alluded to as '*ayaṃ granthaḥ*' (fol. 8*a*, l. 1 *infr.*), and as being composed in *ślokas* (fol. 3*a*, l. 2).

It begins:

प्रणम्य राधिकाकान्तं श्रीराधामोहनद्विजः ।
पूर्वदृष्ट्या यथाज्ञानं व्याकरोति श्रुतिस्तुतिं ॥

ब्रह्मेति टीकायां अप्रमाण्ये कारणरहितानामिति शब्दस्याप्रामाण्ये कारणत्वं भ्रमादिरूपदोषजन्यत्वं वेदवक्तुरीश्वरस्य तादृशदोषरहितत्वेन तदजन्यत्वं वेदानामित्यर्थः तत्प्रश्ने विषयत्वं सप्तम्यर्थः शब्दवृत्तिः । अर्थविशेषबोधानुकूलपदपदार्थयोः संबन्धविशेषः । ०

It ends: कैवल्येन अपृच्यत स्वभावेन निरस्ता तिरस्कृता योनिर्माया येन तं । अत एवाभयं भयनिवर्तकं ॥ ५० ॥ इति श्रुतिस्तुत्यर्थविवरणं ॥

Then follow three lines more, beginning: मापाततोभजनमात्रप्रवृत्त्यर्थं यथाकथकृद्भजने ऽपि लोकानामनर्थनिवृत्तिः स्यादिति ० and ending abruptly: केषाञ्चित् प्राक्तनपुण्यपुञ्जकृतपार्षदभावत्वात्—

The *Vaishṇavatoshaṇī* is frequently quoted in this treatise, which is probably only a part of a larger work on the whole of the 10th *skandha*.

On fol. 1*a* another hand calls the treatise '*śrutyadhyāyaṭīkā śrutistutināmnī*.'

For other commentaries on the same section of the *Purāṇa*, see Rāj. Mitra, Notices, ii., p. 349; vii., p. 222.

[H. T. COLEBROOKE.]

3532.

2540. Foll. 101 (of which fol. 42 is wanting, and fol. 57 supplied by another hand); size 11¼ in. by 4½ in.; fair Devanāgarī writing of about 1750 A.D.; nine lines in a page.

Nāmacandrikā, a commentary — by *Raghunātha*, son of *Viṭṭhala* and *Rukmiṇī*, and grandson of *Vallabha*(?) — on the *Kṛishṇasahasranāma*, or *Purushottamasahasranāma*, an enumeration of a thousand (or rather some 1050) epithets of *Kṛishṇa* in 256 *ślokas*, professing to be attached to the *Bhāgavatapurāṇa*.

The commentary begins:

व्रजस्त्रीविप्रयोगाग्निशमनाय य उत्थितः ।
दिनान्ते ऽद्भुतजीमूतस्तच्छायास्तु सदा मयि ॥ १ ॥

आचार्यचरणद्वंद्वं भक्तिज्ञानाब्जभास्करं ।
नमस्यामि मनःकर्मवाग्भिरंतस्तमोऽपहं ॥ २ ॥

यत्कृपादृष्टिवृष्टेन दैवदग्धो ऽपि तत्क्षणात् ।
प्ररोहति निजेच्छाभिस्तं वंदे कमपीश्वरं ॥ ३ ॥

इह तावत्त्रयं सकलनिगमकल्पपादपफलरूपश्रीभागवतशास्त्रस्य स्वल्पाक्षरैः सर्वपरिज्ञानार्थं तत्प्रतिपाद्य लीलाविशिष्टश्रीकृष्णसहस्रनामानि विवक्षवो वस्तुनिर्देशरूपं मंगलमाचरन्याचार्याः ॥ पुराणपुरुष इति ॥ गीतायामन्यत्रापि पुराणो यः पुरुषः स एव पुरुषोत्तमपदवाच्यः सो ऽत्र श्रीकृष्ण एव । °

Several editions of the original text, under the titles *Purushottamasahasranāma* (*-stotra*) and *Śrīkṛishṇasahasranāma*, have appeared in India.

It ends: ॥ २५५ ॥ श्रीकृष्णेति । श्रीकृष्णभक्तान् पाहीत्यन्वयः ° श्रवणमात्रेणैव परमकल्याणरूप इत्यर्थः ॥ २५६ ॥

कृष्णनामसहस्राख्यमालेयं वाङ्मणीमयी ।
ग्रथिता श्रुतिसूत्रेण रचिता कृष्णपादयोः ॥ १ ॥

श्रीविट्ठलतनूजेन रुक्मिणीगर्भसंभुवा ।
रघुनाथेन गाथेयं नामसु व्यरचि स्फुटा ॥ २ ॥

इति श्रीमद्वल्लभनन्दनचरणकमलपरागमात्रसनाथरघुनाथस्य कृतौ नामचन्द्रिका समाप्ता ॥

Besides quotations from *Purāṇas* and the epics, illustrative passages are constantly quoted (probably from the *Bhāgavatapurāṇa* itself) simply introduced by '*tad uktam*.' Sometimes we find '*tad uktam bhagavatā*' (foll. 5*b*, 10*a*, 15*b*, 16*b*) or '*bhagavān apy āha* (fol. 12*a*), where *Kṛishṇa* himself seems to speak. Otherwise only: अत एव आचार्यैरप्युक्तं fol. 11*a*; आचार्यैस्तथैवाम्नातं टीकायां fol. 66*b*.

[H. T. COLEBROOKE.]

3533.

1288. Foll. 48; size 13 in. by 5 in.; fair Devanāgarī writing of the latter part of last century; nine lines in a page.

Harilīlā, an *anukramaṇī* to the *Bhāgavatapurāṇa*, by *Vopadeva*; with a commentary, called *Harilīlāviveka*, by (*Hemādri*, revised by) *Madhusūdana Sarasvatī*.

The text begins:

श्रीमद्भागवतस्कंधाध्यायार्थादि निरूप्यते ।
विदुषा वोपदेवेन मंत्रिहेमाद्रितुष्टये ॥

The commentary begins:

नमः कृष्णाय नित्यैकसच्चिदानंदरूपिणे ।
जगत्सर्गविसर्गादिसाक्षिणे ऽचिंत्यशक्तये ॥

जयंति वोपदेवस्य वाचो विबुधसंस्तुताः ।
घनसारोज्ज्वलाभासाः क्षीरोदस्येव वीचयः ॥
श्रीमद्भागवतस्यानुक्रमणी तद्विनिर्मिता(ह्० Oxf.) ।
हरिलीलाभिधानेयं यथाबुद्धि विविच्यते ॥

The commentary ends:

हरिलीलाविवेको ऽयं कामराजस्य वेश्मनि ।
कटके रचयां चक्रे तुष्यै हेमाद्रिणा सतां ॥
इति श्रीहरिलीलाविवेकः समाप्तिमगमत् ॥
सरस्वतीश्रीमधुमूदनेन निर्व्यूढमेतद्बुधमोदनेन ।
जनः समस्तो ऽपि रसायनेन व्रजेशभक्तिं व्रजतादनेन ।
शतमष्टौ च पंचाशत्कृत्वं ग्रंथविनिर्मितं ॥

For more particulars about this work, cf. Aufrecht, Cat. Bodl., no. 92. See also Burnouf, préf., p. ciii.

For the verse in which the authorship of the commentary is ascribed to *Hemādri*, see the final verse of the same author's *Kaivalyadīpikā* (no. 3542).

[H. T. Colebrooke.]

3534.

484. Foll. 36; size 12½ in. by 5¼ in.; Devanāgarī writing; twelve lines in a page.

Harilīlā, with the *Harilīlāviveka*. A carelessly written, modern MS.

[H. T. Colebrooke.]

3535.

2791b. Foll. 26; size 10 in. by 5½ in.; good Devanāgarī writing of 1595 A.D.; eleven lines in a page.

Bhagavadbhaktiratnāvalī, or simply *Bhaktiratnāvalī*, a compendium of the principal tenets of *Vaishṇava* belief, in the form of verses extracted from the *Bhāgavatapurāṇa*, by *Vishṇupurī*, a native of Tīrabhukti. [A.]

It begins: ये मुक्तावपि निःस्पृहाः प्रतिपदप्रोन्मीलदानंदसं०

See Aufrecht, Cat. Bodl., no. 90; Florentine Sansk. MSS., no. 236; Rāj. Mitra, Notices, i., p. 240.

After the 12th chapter this MS. contains 16 verses (instead of 10 of the Oxf. MS.), counted (from the beginning of the work) 396–411, the last three of which, at all events, together with the colophon, evidently belong to the commentary:

साधूनां स्वत एव संमतिरिह स्यादेव भक्त्यर्थिनां०॥[४०]७॥
एष स्यामहमल्पबुद्धिविभवो ऽप्येको ऽपि वा स्यां ध्रुवं
मध्ये भक्तजनस्य मत्कृतिरियं न स्यादवज्ञास्पदं ।
किं विद्याः सरघाः[1] किमुज्ज्वलकुलाः किं पौरुषाः किं गुणास्
तत्किं सुंदरमादरेण रसिकैर्नापीयते तन्मधु ॥ [४०]८ ॥
इत्येषा बहुयत्नतः कृतवता[2] श्रीभक्तिरत्नावली
तत्प्रीत्यैव तथैव संप्रकटिता तत्कांतिमाला मया[3] ।
अत्र श्रीधरतः समोक्तिलिखने[4] न्यूनाधिकं यच्चभूत्
तत्क्षांतुं सुधियो ऽर्हथ स्वरचनालुब्धस्य मे चापलं॥[४०]९॥
महायज्ञशरप्राणशशांकगणिते शके ।
फाल्गुने कृष्णपक्षस्य द्वितीयायां सुमंगले ॥ [४]१० ॥
वाराणस्यां महेशस्य सान्निध्ये हरिमंदिरे ।
भक्तिरत्नावली सिद्धा सहिता कांतिमालया ॥ [४]११ ॥

इति श्रीमत्पुरुषोत्तमचरणारविंदकृपामकरंदबिंदुप्रोन्मीलितविवेकतैरभुक्तपरमहंसश्रीविष्णुपुरीग्रथितायां श्रीभागवतामृताब्धिलवश्रीमद्भक्तिरत्नावलीकांतिमाला(!) समाप्ता ॥

संवत् १६५२ वर्षे मधुमासे सिते पक्षे दशमीसोमवासरे लिखितमेतत् ॥ करकृतमपराधं क्षंतुमर्हंति संतः ॥ शंकरपुरकृतालयेन रामकृष्णेन लिखितेयं भगवद्भक्तिरत्नावली ॥ भट्टश्रीविट्ठलदास स्वात्मपठनार्थं च परोपकाराय ॥ शिवमस्तु सर्वजगतः ॥

There is some difficulty in reconciling the date of the work (Śaka 1555 = A.D. 1633–4;

[1] शरपा मधुमक्षिकाः comm. (see next MS.).
[2] खलु कृता B. [3] प्रिया B.
[4] श्रीधरमुक्तिलिखने(!) B; श्रीधरसन्नमोक्तिलिखने C.

cf. Florent. MS.) with the date (Samv. 1652 = A.D. 1595) of the present MS., which, as far as appearance goes, one could hardly take to be more modern. [COLL. OF FORT WILLIAM.]

3536.

2592. Foll. 92; size 11¾ in. by 5 in.; fair Devanāgarī writing of 1732 A.D.; nine lines in a page.

Vishṇupurī Tairabhukta's Bhagavadbhaktiratnāvalī, with the author's own commentary, entitled *Kāntimālā*. [B.]

See Rāj. Mitra, Notices, i., p. 240. The references to the *Bhāgavata* are always given, but they do not seem to correspond to the divisions of our editions.

The concluding verses of the preceding MS. are explained as far as v. 408, after which the text of v. 409 is given, followed by the colophon: इति श्रीपुरुषोत्तम° भक्तिरत्नावली सकांतिमाला समाप्ता ॥

Then follow the verses:

इति लिखनमनर्घ्यं यत्स्वविज्ञानहेतोर्
उत भवतु समस्तो दर्शनाद्विष्णुभक्तः ।
प्रचरतु हरिभक्तिग्राहिणी कापि शक्तिम्
तदखिलमखिलात्मन्नार्पितं माधवेन ॥

श्रीकांतस्य तमालशाखिन इव क्लेशच्छिदो जन्मना
नानाकेलिकथाफलानि मधुराण्याजह्रिरे यद्भुवि ।
लक्षीकृत्यपरिक्षितं शुकमुखाद्विस्तारितं तद्रसः
स्वैरं विष्णुपुरीकृतं ग्रथनमत्पात्रेण संपीयतां ॥

महायज्ञ° गणिते शके । फाल्गुने कृष्ण (marg. corr. शुक्ल) पक्षस्य° ॥ वाराणस्यां महेशस्य° ॥

इति श्रीहरिजीव्यासस्य पुस्तकं श्रीरामनाथेनालेखि ॥ संवत् १७८९ ॥

[MACKENZIE COLLECTION.]

3537.

1184 c. Foll. 39; size 13½ in. by 4¾ in.; fair, modern Bengalī handwriting; eleven lines in a page.

Kāntimālā, without the text of the *Bhaktiratnāvalī*. [C.]

It begins: सत्सदाचारानुमितश्रुतिबोधितप्रारिप्सितानविघ्नपरिसमाप्तिकारणं श्रीकृष्णकीर्तनरूपं मङ्गलमाचरति श्रीभागवतपद्येनैव °

In this MS. the verses up to 407 are likewise explained, and then the text of v. 408 is given; but the MS. omits the last two verses containing the date.

Colophon: इति श्रीभक्तिरत्नावली(!) समाप्ता ॥

[H. T. COLEBROOKE.]

3538.

946. Foll. 72; size 12 in. by 4¾ in.; fair, modern Devanāgarī writing; eight lines in a page.

Fragment of *Vishṇupurī's Bhaktiratnāvalī*, with an anonymous commentary in Hindi.

As far as fol. 67, the text (vv. 1–87 of the 1st chapter) agrees on the whole with that of the preceding MSS. After this there are only five more *ślokas*, which, however, are not found in this connection in the other MSS.

[H. T. COLEBROOKE.]

3539.

1234. Foll. 161 (counted 162, no. 153 being passed over); size 12½ in. by 6 in.; good, modern Bengalī handwriting; twelve, from fol. 64 ten, lines in a page.

Bhāgavata-Kathāsaṃgraha, also called *Haribhaktitaraṅgiṇī*, an epitome of the *Bhāgavatapurāṇa* with partial quotations of whole verses from the original, by *Keśava Śarman*, or *Keśava Pañcānana Bhaṭṭācārya*, as he calls himself at the end of *skandha* x.

It begins:

प्रणम्य जगतामीशं श्रीमत्केशवशर्म्मणा ।
कथा भागवती वाच्या हरिभक्तिरङ्गिणी ॥

अशीतिलक्ष इत्यादि यैर्न श्रुतमित्यादि ।
आगन्तुकव्याधिविघातहेतुरापीयते तिक्तकषायकादि ।
भवस्थिरव्याधिविनाशनाय न पीयते किं मधुरं पुराणं ॥

अथ नानाशास्त्रपुराणप्रबन्धैश्चित्रप्रसादमलभमानस्तत्तत्रा-परितुष्यन्नारदोपदेशतः श्रीमद्भगवद्गुणवर्णनप्रधानं भागवतशास्त्रं प्रारिप्सुर्वेदव्यासस्तत्प्रतिपाद्य परमदेवतानुस्मरणलक्षणं मङ्गलमाचरति ॥

यं ब्रह्मवेदान्तविदो वदन्ति परं प्रधानं पुरुषं तथान्ये ।
विश्वोद्भवः कारणमीश्वरं वा तस्मै नमो विघ्नविनाशकाय ॥

तस्मै नमः यं वेदान्तिनो ब्रह्म वदन्ति मीमांसकाः परं कर्मात्मकं सांख्याः प्रधानं पातञ्जलाः पुरुषमन्तर्यामिनं नैयायिका ईश्वरमिति जगत्कारणं । वैशेषिका अपि वाशब्दात्परमात्मानं वदन्तीति सर्वत्रान्वयः ॥ सर्वविघ्ननाशकाय सर्वदर्शनसिद्धमुक्त्वा वेदान्तप्रतिपाद्यमेव परमवस्त्वित्याह ॥ ओं जन्माद्यस्य यतो° (*Bh. P.* I., 1) ॥ तं परं परमेश्वरं धीमहि ध्यायेम । अस्य विश्वस्य यतो जन्मादि जन्मस्थितिभङ्गं यतो भवति । अर्थेषु कार्येषु सर्वत्र सदृपेणान्वयात् । °

The *skandhas* end as follows: I., fol. 18*b*; II., fol. 21*b*; III., fol. 31*a*; IV., fol. 41*b*; V., fol. 49*b*; VI., fol. 58*a*; VII., fol. 63*b*; VIII., fol. 72*a*; IX., fol. 84*b*; X., fol. 144*a*; XI., fol. 155*a*; XII., fol. 162*b*.

It concludes with the two verses (*Bh. P.* XI., 20, 21): नमस्तस्मै भगवते° ॥ योगीन्द्राय नमस्तस्मै° ॥ followed by the colophon: इति श्रीभागवतकथासंग्रहः समाप्तः ॥

On the margin of the last page another hand has written, in Devanāgarī, the title *Bhāgavatasaṃgrahakathā*; and on fol. 1*a*, in Bengalī and Devanāgarī, *Bhāgavatasaṃgraha*.

The old number of the MS. was 464, under which the work is referred to by Burnouf, préf., p. clxvi.

For another work of the same title see above, no. 3518. [H. T. Colebrooke.]

3540.

1491c. Foll. 51; size 15½ in. by 4¼ in.; modern Bengalī handwriting; six lines in a page.

Saṃkshepa-Bhāgavatāmṛita, or *Laghu-Bhāgavatāmṛita*, an epitome of authoritative opinions regarding the divine nature of *Kṛishṇa*, his attributes, and his identity with the different manifestations of *Vishṇu*; abridged, by *Rūpa Gosvāmin*, from a more extensive compendium compiled by his brother, *Sanātana Gosvāmin*.

The MS. contains only the first *khaṇḍa*, called *Śrīkṛishṇāmṛita*, while the whole work seems to consist of two *khaṇḍas*, the second being apparently devoted to the praise of *Kṛishṇa's* female companion, *Śrī*.

It begins (with the numbers added):

नमस्तस्मै भगवते कृष्णायाकुण्ठमेधसे ।
यो धत्ते सर्वभूतानामभवायोशतीः कलाः ॥ १ ॥ Cf. [p. 1275*b*, note.

कृष्णवर्णं त्विषाकृष्णं साङ्गोपाङ्गास्त्रपार्षदं ।
यज्ञैः संकीर्तनप्रायैर्यजन्ति हि सुमेधसः ॥ २ ॥

मुखारविन्दनिस्यन्दमरन्दभरतुन्दिनाः(°ला) ।
समानन्दं मुकुन्दस्य संदृग्धां वेणुकाकलीं ॥ ३ ॥

श्रीचैतन्यमुखोद्गीर्णा हरे कृष्णेति वर्णिकाः ।
मज्जयन्तो जगत्प्रेम्णि विजयन्तां तदाह्वयाः ॥ ४ ॥

श्रीमत्प्रभुपदाम्भोजैः श्रीमद्भागवतामृतं ।
यद्यतानि तदेवेदं संक्षेपेण निषेव्यते ॥ ५ ॥

इदं श्रीकृष्णतद्भक्तसंबन्धादमृतं द्विधा ।
आदौ कृष्णामृतं तत्र मुहुर्मुहुः परिविष्यते ॥ ६ ॥

निर्बन्धं युक्तिविस्तारे मयात्र परिमुञ्चता ।
प्रधानत्वात्प्रमाणेषु शब्द एव प्रमाण्यते ॥ ७ ॥

अतस्तैः शास्त्रयोनित्वादिति न्यायप्रदर्शनात् ।
शब्दस्यैव प्रमाणत्वं स्वीकृतं परमर्षिभिः ॥ ८ ॥

किं च तर्काप्रतिष्ठानादिति न्यायविधानतः ।
अमीभिरेव मुख्यत्वं तर्कस्यानादरः कृतः ॥ ९ ॥

अथोपास्ये मुमुख्यत्वं वक्तुमुत्कर्षभूमतः ।
कृष्णस्य तत्त्वरूपाणि निरूप्यन्ते क्रमादिह ॥ १० ॥
स्वयंरूपस्तदेकात्मरूप आवेशनामकः ।
इत्यसौ त्रिविधं भाति प्रपञ्चातीतधामसु ॥ ११ ॥
तत्र स्वयंरूपः ॥
अनन्यापेक्षि यद्रूपं स्वयंरूपः स उच्यते ॥ १२ ॥
यथा ब्रह्मसंहितायां ॥ ०

The work is founded mainly on the *Bhāgavatapurāṇa;* but, by way of illustration, extracts are given from other *Purāṇas* and similar works, such as *Vishṇudharmottara, Mathurākhaṇḍa* of the *Skandapurāṇa* (fol. 44*b*), *Bṛihadvaishṇava* (fol. 42*a*), *Nāradapañcarātra, Bhagavadgītā,* and *Harivaṃśa.* Each passage is followed by a short gloss (*kārikā*) added by the compiler.

It ends: यथा तत्त्वे ।

कन्दर्पकोट्यर्बुदरूपशोभा
नीराज्य पादावुलखाच्चलस्य(!) ।
कुत्राप्यदृष्टश्रुतिरम्यकान्तेर्
ध्यानं परं नन्दसुतस्य वक्ष्ये ॥

द्वादशमे च । त्रैलोक्यसौभगमिदं च निरीक्ष्य रूपं यद्गोगाद्विद्रुममृगाः पुलकान्यबिभ्रन्निति ॥ इति संक्षेपभागवतामृते श्रीकृष्णामृतं नाम पूर्वखण्डं ॥

The title '*Laghubhāgavatāmṛita*' — which also appears in a MS. in Bühler's Cat. of Gujarāṭ etc. MSS., ii., p. 26 (where no author's name is given) — is inscribed, both in Bengalī and Hindī, on the first page of the MS. It is doubtless meant to convey the same idea as the '*Saṃkshepabhāgavatāmṛita*' of the colophon. In Kielhorn's Cat. of Sansk. MSS. in the Central Provinces (Nagpur 1874) a work of the latter title is attributed (probably erroneously) to *Kṛishṇacaitanya* himself; whilst in Stein's Cat. of Kashmir MSS. (p. 225) no author is mentioned. A *Bhāgavatāmṛita* is mentioned as one of *Sanātana's* works at the end of a MS. (Rāj. Mitra, Notices, vi., p. 193) of that author's *Vaishṇavatoshiṇī* (in an epilogue added thereto by his nephew, *Jīva Gosvāmin*); cf. also Wilson, Essays on the Rel. of the Hindus, i., p. 167; and according to the commentator's explanation (see next MS.) of v. 5 of the introduction, the present work is an abridgment of *Sanātana's* compendium. Wilson, *l.c.*, also credits *Rūpa* with a *Laghubhāgavata,* or abridgment of the *Bhāgavatapurāṇa.*

For another MS. of the same section of the work, see Roth's Cat. of Tübingen MSS., p. 16. [H. T. Colebrooke.]

3541.

1418. Foll. 116; size 12½ in. by 4¾ in.; fair, modern Bengalī handwriting; six lines in a page.

A commentary on the *Saṃkshepa-Bhāgavatāmṛita,* by *Rādhāmohana Śarman.* Incomplete.

It begins:

राधामुखेन्दुकिरणामृतलोभलोल-
चक्षुश्चकोरपरिहारितमालरूपः ।
रज्यन्नवीनरमणीनलिनीपरीतः
को[ऽ]पि व्रजेन्द्रतनयः परिपातु विश्वं ॥
नत्वा श्रीचरणाम्बुजं परिनमद्वृन्दावनान्तःस्थली-
क्रीडाकाननलम्पटस्य मुरनीरावामृतोद्घर्षिणः ।
श्रीमद्भागवतामृतं सुमधुरं व्याख्यायते श्रीमता
राधामोहनशर्मणा भगवती ऽद्वैतस्य वंशोद्भवा ॥
वन्दे चैतन्यचन्द्रं तमद्वैताद्वैतविग्रहं ।
नित्यानन्दमयं कृष्णचरणाम्बुजलिप्सया ॥

प्रारिप्सितग्रन्थसमाप्तिप्रतिकूलविघ्नपरम्परापराभावुकश्रीकृष्णप्रणतिरूपं मङ्गलमादौ शिष्यशिक्षायै दशमनारदोक्तपादान्* दर्शयति । नमस्तस्मा इति ।

---

* *Bhāg. P.* (Bomb. 1853) x., 87, 46: नारद उवाच ॥
नमस्तस्मै भगवते कृष्णायामलकीर्तये ।
यो धत्ते सर्वभूतानामभवायोशतीः कलाः ॥

Fol. 5*b*: श्रीकृष्णस्वरूपनिरूपणे ग्रन्थे ऽस्मिन् शिष्यप्रवृत्त्यर्थं यो धत्ते इत्यादिना प्रदर्शितभक्त्यानुग्राहकत्वदार्ढ्याय परमाराध्यत्वप्रदर्शनाय च एकादशस्यपद्यमुद्योतयति । कृष्णवर्णेति (*Bh. P.* xi., 5, 33) ।

Fol. 8*b*: भगवन्नमस्कारादिकं तत्संपर्कमात्रेण वेणुध्वनिरपि (रेणु° MS.) ममाभीष्टं संपादयितुं समर्थ इति मनसिकृत्य तमेव प्रार्थयते । मुखारविन्देति । ° मुखारविन्दात् निस्यन्दो निर्गमनमरन्दभरः मकरन्दनिकरस्तेन तुन्दिला तत्पूरितत्वेन मधुरा (!) मम मयि आनन्दं आनन्दस्वरूपं श्रीकृष्णं तद्भावं वा संदुग्धां प्रकटयतु । °

Fol. 9*a*: इदानीं शिष्यप्रवर्त्तनाय ग्रन्थस्य प्रेक्षावत्संमतत्वमाह श्रीमदिति श्रीमद्प्रभुमुखाम्भोजैः श्रीमद्व्यसनातनगोस्वामिमुखपद्मैः मुखचन्द्रैरिति वा यद्यतानि विस्तारितं भागवतामृतं भगवत्स्वरूपनिरूपणादिरूपममृतं एतेन भागवतममृतं यत्रेति व्युत्पत्त्या ग्रन्थनामापि ज्ञेयं तदेव तदर्थतात्पर्यैकमेव इदमनुपदवक्ष्यमाणभागवतामृतास्यं संक्षेपेण निपेप्यते निबध्यते मया रूपगोस्वामिनेति शेषः ।

As contained in this MS., the commentary does not even extend to the end of the first section, but breaks off abruptly, in the middle of fol. 116*b*, in the comment on a *kārikā* — मथुरामिति विस्पष्टं मथुरामण्डले व्रजं । तदानीं सुहृदां तत्र मधुपुर्यामभावतः ॥ — found on fol. 48*a*, l. 1 of the MS. of the text. There being no colophon, the title of the commentary is not given in the MS. itself; but on fol. 1*a* another hand has inscribed, in Devanāgarī, the erroneous title श्रीराधामोहनगोस्वामिकृतबृहद्भागवतामृतं.

The MS. is referred to, under its old number 1532, by Burnouf, préf., p. clxvi.

[H. T. Colebrooke.]

3542.

2034. Foll. 145; size 12¾ in. by 5¼ in.; good Devanāgarī writing, of about 1700 A.D.; 7–14 lines in a page.

Muktāphala, a summary of *Vaishṇava* doctrines as propounded in the *Bhāgavata-purāṇa*; composed by *Vopadeva*, son of the physician *Keśava*, and pupil of *Dhaneśa*; with a commentary, entitled *Kaivalyadīpikā*, composed (at his father's house in Kaṭaka) by *Hemādri*, son of *Kāmadeva*, and at the time minister of king *Rāmarāja* (or *Rāmacandra*, A.D. 1271–1309) of Devagiri. [A.]

Vopadeva's work, being exclusively based on the *Bhāgavata*, is sometimes described * as a mere commentary or gloss on that *Purāṇa*. It consists of three divisions, treating respectively: (*a*) of the nature of *Vishṇu*, and the true mode of his worship (*Vishṇubhakti*), foll. 1–54; (*b*) of the duties and rites to be performed by his votaries (*Vishṇubhaktijanya*), foll. 54–74; (*c*) of the nine different grades or dispositions (*rasa*) to be attained by them successively in the perception of his all-pervading power, foll. 75–145.

The text begins:

विष्णुं पंचात्मकं वंदे भक्त्याष्टादशभेदया ।
सांगवर्गोनविंशत्या भक्तैर्नवभिराश्रितम् ॥ १ ॥

विष्णुप्रीत्यै चतुर्वर्गचिंतामण्यामजोगणत् ।
भेदान्व्रतानां दानानां तीर्थानां मोक्षवर्त्मनां ॥ २ ॥

मूर्तिप्रासादपूजानां हेमाद्रिर्गणकायणीः ।
विष्णुभक्त्यंगभक्तानां गणयत्युक्तसारधीः ॥ ३ ॥

मुक्ताफलेन ग्रंथेन सद्भागवतशुक्तिना ।
भक्तिस्वात्यंबुना मुग्धमार्कंडेयशिशुश्रिया ॥ ४ ॥

मुक्ताफलं मुखचितस्फुटभक्तिभेद-
प्रत्यग्धराजितलसत्पदपद्मरागं ।
हेमाद्रिसंभवसुवर्णनिवेशरम्यं
कंठे कुरुध्वमवरुंध्वमपूर्वलक्ष्मीं ॥ ५ ॥

तत्रादौ विष्णुप्रकरणं ॥ तत्र विष्णोर्लक्षणं भेदाश्च ॥

अहमेवासमेवाग्रे नान्यद्यत्सदसत्परम् ।
पश्चादहं यदेतच्च यो ऽवशिष्येत सो ऽस्म्यहम् ॥ ६ ॥

* As, for instance, in *Gopālācārya's Bhāgavatabhūshaṇa*, printed at Bombay and Benares.

स द्वेधा। निराकारः साकारश्च। अनवच्छिन्नं चैतन्यं निराकारः। सत्त्वावच्छिन्नं चैतन्यं साकारः॥ रजस्तमोभ्यां युक्ते सत्त्वे पुरुषः। रजसा ब्रह्मा। तमसा रुद्रः। शुद्धे विष्णुरेव। °

Hemādri's commentary, *Kaivalyadīpikā*, begins:

यज्ज्योतिरुन्मिषति चेतसि धर्ममेघम्
आतस्युषामिह वशे परिकर्ममुख्यैः।
तच्छुद्धसत्त्वमुकुरप्रतिबिंबभावात्
कृष्णाभिधामुपगतं भुवि भावयेम॥ १॥

समूलघातं प्रणिहत्य योऽंधं
मृणालिनीं चेतयते मनीषां।
यत्पादसंगाज्जगती कृतार्था
गुरुं विवस्वंतमिहानुवे तं॥ २॥

श्रीवोपदेवस्य निधेर्गुणानां
जयंति ते ते भुवि वाग्विलासाः।
विकुंठ्य येषु स्वयमीश्वरो ऽपि
सर्वज्ञशब्दं स्वमवैति रूढं॥ ३॥

अस्मिन्समस्तिन्नपि वाङ्मयाब्धाव्
अपारपारीणमनीषयोच्चैः।
विवृण्वतश्चिज्जडवस्तुभेदं
गुणा गणेया भुवि नास्य कैः कैः॥ ४॥

अमुष्य वैदग्ध्यनिधेर्हृदिस्पृशो
मुदं ददंते ऽत्र न कस्य सूक्तयः।
मुक्ता मृषाद्वेषिमनांस्यनारतं
वियोगिहृंदीव कलाः कलानिधेः॥ ५॥

तेन मुक्ताफलं तेने यल्लोकमनुगृह्णता।
तत्र टीकां यथाबुद्धि कुर्वे कैवल्यदीपिकां॥ ६॥

सृष्टां त्रिलोकगुरुणार्धमिवेंदुलेखां
सर्वज्ञमंडनकरीमकलंकशंकां।
टीकां प्रियां परमहंसजनस्य दृष्ट्वा
कुर्यामिमां तदिह यांतु बुधाः प्रसादं॥ ७॥

इह मुमुक्षूपकाराय रुचिरं प्रकरणं चिकीर्षुराचार्यस्तस्य परिसमाप्तिप्रचयपरिपंथिविघ्नविघाताय शिष्टाचारपरिपालनाय च समुचितेष्टदेवतां वंदमानस्तत्प्रतिपाद्यमर्थं श्रोतृप्रवृत्त्यंगतया संक्षिप्याह। विष्णुमित्यादि। °

From the comments on vv. 2–5 (throughout interpreted in a double sense) we extract the following passages:

इह च स्वकर्तृकत्वे ऽपि यदुराजमहामंत्रिणा हेमाद्रिणा अभ्यर्थितस्तत्कर्तृकत्वं ख्यापितवान्। तदेवाह। विघ्नित्यादि। चतुर्णां धर्मादीनां वर्गश्चतुर्वर्गः। तत्रेष्टसमर्पको ग्रंथश्चिंतामणिः। मणिर्द्वयोरित्यभिधानात् स्त्रीत्वं तस्यां हेमाद्रिर्व्रतादिभेदानजीगणत्। °॥ गणकाग्रणीः। गणकेषु देशकोशयोरायव्ययौ लिखत्सु अग्रणीर्मुख्यः। °॥ सती प्रशस्ता भागवतमेव शुक्रिर्जन्मस्थानं यस्य तत्तथा तेन भक्तिर्भजनं कर्तुरनुरागः स एव स्वात्मंबु यस्य तत्तथा तेन। °। मुग्धो भ्रांतः मार्कंडेयो यस्मिन् शिशौ शिशुरूपे विष्णौ स तथा तस्य श्रीः शोभा यस्मात्तत्तथा तेन। भाषितपुंस्कत्वाद्विभाषाभावः। मार्कंडेयो हि हिमवति पुष्पभद्रातीरे भगवन्मायां दिदृक्षुरतिदीर्घं तपस्तप्यमानः कदाचित्प्रसन्नेन भगवता प्रकटितायां मायायां निखिललोकसंप्लवोदके मुहुर्मज्जनोन्मज्जनानि भजन् अकस्माद्वटपर्णसंपुटे शयानमतिसुंदरं भगवद्बालमालोक्य प्रमुमोह। यो हि मुनिः पुंजिकस्थलादिविभ्रमे पुनर्वैभ्राम सो ऽप्यत्र मुग्ध इति शिशोः सुंदरत्वमुक्तं तस्याप्येतदलंकार इत्यतिशयः। एकं च मुक्ताफलं प्रायेण बालानलं करोतीति भंगिविशेषोक्तिः। °॥ हेमाद्रिः पुरुषविशेषः तत्संभवानि तेनोच्चारितानि सुष्ठु सुरेखाणि यानि वर्णानि अक्षराणि तेषां निवेशेन तत्र तत्रोचितस्थानेषु न्यासेन रम्यं सुश्लिष्टं। वर्णग्रहणेन स्ववाक्यानां श्लोकत्वमुक्तं। तत्कंठे कुरुध्वं कंठस्थं यथा स्यात्तथा ऽभ्यस्यध्वमित्यर्थः। °

The text of the *Muktāphala* ends (with the numbers supplied from MS. B):

उन्नायतीनामरविंदलोचनं
व्रजांगनानां दिवमस्पृशद् ध्वनिः।
दध्नश्च निर्मंथनशब्दमिश्रितो
निरस्यते येन दिशाममंगलं॥ [४५]॥

स्वस्त्यस्तु विश्वस्य खलः प्रसीदतां
ध्यायंतु भूतानि शिवं मिथो धिया।
मनश्च भद्रं भजतादधोक्षजे
ऽप्यावेश्यतां नो मतिरप्यहेतुकी॥ [४६]॥

चतुरेण चतुर्वर्गचिंतामणिवणिज्यया।
हेमाद्रिणार्जितं मुक्ताफलं पश्यत कौतुकात्॥ [४७]॥

निर्मथ्य पयसां राशिं मंदरः कौस्तुभं न्यधात्।
हेमाद्रिर्वचसां मुक्ताफलं रत्नं हृदि प्रभोः॥ [४८]॥

हेमाद्रिमाद्रियत एव गुणेन येन
तेनैव पूरितमुखेन सुबद्धमेतत् ।
मुक्ताफलं प्रतिफलज्जगदीशरूपं
यत्कर्णकंठकुहरे सुषमास्य काचित् ॥ [४९] ॥

द्वे एव चित्रे रामस्य सिंधुर्बद्धः पुराधुना ।
हेमाद्रिः स्वमुपानीतः सूर्यवृत्तप्रदक्षिणः ॥ [५०] ॥

विद्वद्वनेशशिष्येण भिषक्केशवसूनुना ।
हेमाद्रिर्वोपदेवेन मुक्ताफलमचीकरत् ॥ [५१] ॥

स्वर्गे गीर्वाणनाथः सुरपतिमभितः शाब्दिकानां वरेण्यं
पाताले नागराजः फणिपतिसदृशो यस्य गायंति कीर्तिं ।
यस्तीर्णः शास्त्रपाथोनिधिमखिलमदो ग्रंथरत्नं सुवृत्तं
चक्रे शिष्यो धनेशः कविकुलतिलकः कैशवि[र्वो]पदेवः ॥

इति मुक्ताफलं समाप्तं ॥

The last verse is not found in the other MSS., nor is it explained in the *Kaivalya-dīpikā*, from which we extract a few passages of comment on the preceding verses (again explained in a double sense):

इह च स्वकर्तृके ऽपि यदुराजमहामंत्रिणा हेमाद्रिणा ऽभ्यर्थित आचार्यैस्तत्कर्तृकत्वं ख्यापितवानिति प्रागुक्तं तदेतत्पर्यंते ऽपि स्फावयन्नाह चतुरेणेति । चतुर्वर्गचिंतामण्याख्ये ग्रंथमहोदधेर्वैणिज्या तया चतुरेण विदितग्रंथरचनारीतिविशेषेण । यथा हि वणिज्यायां तत्तद्देशेभ्यस्तानि प्रियवस्तून्याहृत्य पुमान् तत्तद्विषये चतुरो भवति तथैतेन तत्तत्स्मृतीतिहासपुराणादिभ्यस्तानि तानि निःशेषव्रतदानतीर्थमोक्षादिप्रतिपादनपराणि वाक्यान्याहृत्य ग्रंथ-रचनायां कौशलमामादितं । ततस्तयैव रेखया भागवतस्य तत्तत्स्कंधेभ्यस्तानि तानि विष्णवादिवस्तुचतुष्टयप्रतिपादनपराणि पद्यान्युद्धृत्य मुक्ताफलाख्यं प्रकरणं कृतं । ० [४७] ॥ ० पयसां राशिं क्षीरोदं मंदरो मंथाचलः न्यधात् निक्षिप्तवान् हेमाद्रिर्मेरुः कामदेवात्मजश्च वचसां राशिं भागवताख्यं निर्मथ्य मुक्ताफलाख्यं रत्नं ग्रंथं च प्रभोः श्रीकृष्णस्य हृदि न्यधादित्यर्थः ॥ [४९] ॥ द्वे एवेति । रामो दाशरथिर्देवगिरीश्वरश्च तस्य पुरा त्रेतायां चरित्रेषु मध्ये द्वे एव चित्रे यत्सिंधुः समुद्रो बद्धः यच्च हेमाद्रिर्मेरुः स्वमुपानीतः स्वस्य निकटीकृतः । किंभूतस्य सूर्यस्य रथेरावृत्ता आवृत्तिं गता प्रदक्षिणा परिभ्रमणा यस्मिन्मेरौ स तथा । ० । अन्यत्रैव तस्य तु रामस्य अधुना यदुकुले अवतीर्णस्य द्वे एव चित्रे यत्सिंधुर्गजमदो बद्धः । सिंधुशब्देन तडंतो गजा लक्ष्यंते । सिंधुरिति जातावेकवचनं । प्रत्यर्थिनो राज्ञः पराभूय तत्सिंधुराः स्वगृहे बद्धा इत्यर्थः । यच्च हेमाद्रिर्द्विजविशेषः स्वमुपानीतः स्वसाम्राज्यस्य महामात्यस्य पदे ऽधिकर्तुमित्यर्थः । कीदृशः । सूरिषु पदवाक्यमप्रतीति (*r.* पदवाक्यप्रमाणादिप्रवीणेषु with B,C) आवृत्ता शतशः क्रियमाणत्वादावृत्तिं गता प्रकृष्टा दक्षिणा दानं यस्य स तथा । को हि नाम बृहस्पतिमपि प्रज्ञया प्रहसत-स्तादृशस्य मंत्रिस्य शिरोमणेर्निजनिकटीकरणाच्चित्रायते ॥ [५०] ॥ विद्वद्वनेशशिष्ये[णेत्यतिरोहितार्थं] ॥ [५१] ॥ ० । यत्किंचिदत्रभवतः खलु वोपदेवसूरेः कृतिर्निजधिया परिवर्त्यते मे । उद्दिश्य(!) कोविदजनोपकृतिं तदेतदाराधनं भगवतः परमेश्वरस्य ॥

छायावतीममृतदामपि नैकचित्रां
पुण्यप्रपामिव भुवि प्रथितां तदीयां ।
टीकां प्रियां परमहंसजनस्य दृष्ट्वा
ग्रंथः कृतो ऽत्र कृतिनां हृदुपैति तेषां[1] ॥

अतत्त्वे तत्त्वधीर्येषां तत्त्वे वातत्त्वधीर्नृणां ।
न तानानंदयत्येता वोपदेवस्य सूक्तयः ॥

यस्य व्याकरणे वरेण्यघटनाः स्फीताः प्रबंधा दश
प्रख्याता नव वैद्यके ऽप्य तिथिनिर्धारार्थमेको ऽद्भुतः ।
साहित्ये त्रय एव भागवततत्त्वोक्ते(०क्तौ B, C) त्रय-
[स्तस्य भु(०स्य च C)-
ष्यंतर्वाणि(भूगिर्वाण C)शिरोमणिरिव गुणाः के केन
[लोकोत्तराः ॥

टीकां मुक्ताफलस्येमां नाम्ना कैवल्यदीपिकां ।
हेमाद्रिः कटके चक्रे कामराजस्य वेश्मनि ॥

इति हेमाद्रिदेवविरचिता मुक्ताफलटीका समाप्ता ॥

[GAIKAWAR.]

3543.

55. Foll. 163 ; size 10¼ in. by 4½ in. ; careless Devanāgarī writing of the latter part of last century ; ten lines in a page.

Vopadeva's Muktāphala (foll. 52), followed by *Hemādri's Kaivalyadīpikā* (foll. 112 ; part of fol. 91, and the whole of fol. 92 being, however, left blank). [B.]

[1] हृदयैतुयैतुतोषं B ; हृपुपैतु तोषं C ; ?*r.* हृदयं तुतोष ॥

The gap in the commentary extends from fol. 107*b*, l. 1, to fol. 108*b*, l. 2 *infra* in A.

Though much less correct than A, this copy is very useful in correcting the not infrequent mistakes of that MS.

[H. T. COLEBROOKE.]

3544.

1229. Foll. 141 (numbered 140, no. 92 being double); size 11¼ in. by 6 in.; Devanāgarī writing; European paper (watermark 1801); 7–15 lines in a page.

Muktāphala, with the *Kaivalyadīpikā*. [C.]

To the four verses of the epilogue of the commentary this MS. adds the following:

सकलविबुधमानः श्रीनिकेतंवदान्यः(?°ते च°)
समदविबुधसिंहः श्रीनिवासांघ्रिसेहः(°वः)।
जयति विनयसिंधुर्वामनेशः सुबंधः
प्रणतसकलभूपः कृष्णवंशैकदीपः॥

इति श्रीवोपदेवकृता मुक्ताफलटीका कैवल्यदीपिका समाप्ता॥

[H. T. COLEBROOKE.]

3545.

846d. Foll. 7; size 12 in. by 4¾ in.; good, modern Devanāgarī writing (European paper); seven lines in a page.

Durjanamukhacapeṭikā, 'a slap in the face of wicked men,' being a vindication of the *Bhāgavata* as one of the original *Purāṇas* promulgated by *Vyāsa*, and not the work of *Vopadeva*; professing to have been written by *Rāmāśrama*.

A note in Colebrooke's hand, on the margin of the last page, however, states that "*Maṇirām Tārā* is of opinion that this little tract is not the work of *Rāmāśrama*, but of *Rāma Kṛishṇa Bhaṭṭa*, a *Paṇḍit* now living at Benares. *Rāmāśrama* was pupil of *Bhaṭṭoji*." E. Burnouf, who has translated this tract in his preface to the *Bhāgavatapurāṇa* (p. 59), on the other hand, is in favour of *Rāmāśrama's* authorship, on the ground that the author of the *Capeṭikā* dates *Vopadeva* five centuries back instead of six, as the contemporary of Colebrooke ought to have done.

It begins:

वल्लवीवल्लभं नत्वा ब्रुवे विद्वद्विनिश्चयम्।
भागवताभिधे ग्रंथे आर्षानार्षत्वसंशये॥ १॥

भागवतमनार्षमिति वदंतः प्रष्टव्याः कथमनार्षत्वमिति ग्रंथे व्यासनामदर्शनात्। यो हि ग्रंथं कृत्वा ऽन्यस्य नाम लिखति स हि प्रीत्या यथा विद्यारण्यैर्वेदभाष्ये माधवनाम। धनादिलोभाद्वा यथा वोपदेवेन हेमाद्रेर्नाम। °

Fol. 2*a*: किं च। माध्वेन विजयध्वजेन भागवते टीकाकृता तत्रादावष्टौ टीका अवलोक्येत्युक्तं हनुमट्टीकां शंकराचार्यटीकां चेत्याद्युक्तं तत्कथं संगच्छतां। वोपदेवस्य षट्शती संवत्सराणां व्यतीता शंकराचार्याणां सप्तदशशती व्यतिक्रान्ता। °

It ends: ननु स्मृतीनामृषिप्रणीतत्वे सति वेदाविरुद्धार्थैकत्वेन प्रामाण्यमिति चेन्न लाघवेन वेदार्थैकत्वेन तत्प्रामाण्यस्योचितत्वात्॥ इति श्रीरामाश्रमविरचिता दुर्जनमुखचपेटिका समाप्ता॥

For a second treatise of the same title see above, no. 3367.

[H. T. COLEBROOKE.]

3546.

846c. Foll. 9; the same size and hand.

Durjanamukhapadmapādukā, 'a kick in the face of wicked men,' being a reply, by an unknown author to the preceding tract; advocating *Vopadeva's* claim to the authorship of the *Bhāgavatapurāṇa*. Translated by Burnouf, préf., p. 73.

It begins: यदुक्तमत्र च व्यासनामलेखने ग्रन्थकर्तुः किं कारणं। नापि धनादिलोभो नापि प्रीत्यतिशय इति। तत्र पृच्छामः। यदत्र शेमुषीवैशद्यं दर्शयता भवता वेणावाभिमत-भागवतनिर्माणे धनादिलोभो न कारणमित्युच्यते तत्किं व्यासस्य धनादिविघ्राणनसामर्थ्यविरहादाहो स्विद्ग्रन्थकर्तुर्निःस्पृहत्वात्।°

It ends:

इह जगति खलानां कण्टकानां द्विधैव
प्रतिकृतिरतिरम्या प्रोदिता पण्डितेन्द्रैः।
निकटमुपगतानामास्यभङ्गो ऽङ्गिरक्षैर्
व्यवहितवसतीनां सर्वथोपेक्षणैव॥

इति दुर्जनमुखपद्मपादुका समाप्ता॥

[H. T. Colebrooke.]

3547.

457. Foll. 208; size 16¾ in. by 5 in.; clear Bengalī handwriting; European paper (watermark 1802); eight lines in a page.

Mahā-Bhāgavatapurāṇa, an apocryphal *Purāṇa* recounting the story and exploits of *Devī*, and urging her claims to being worshipped as the supreme deity.

The MS. contains only *Khaṇḍa* I., consisting of 80 *adhyāyas*. Perhaps, however, the work was never carried any further.

The first *adhyāya* runs as follows: ओं

नारायणं नमस्कृत्य °॥

यामाराध्य विरिञ्चिरम्य जगतः सृष्टा हरिः पालकः
संहर्ता गिरिशः स्वयं समभवद् ध्येया च या योगिभिः।
यामाद्यां प्रकृतिं वदन्ति मुनयस्तत्त्वार्थविज्ञाः परां
तां देवीं प्रणमामि विश्वजननीं स्वर्गापवर्गप्रदां॥

या स्वेच्छयास्य जगतः प्रविधाय सृष्टिं
संप्राप्य जन्म च तथा पतिमाप शम्भुं।
उग्रैस्तपोभिरपि यां समवाप्य पत्नीं
शम्भुः पदं हृदि दधे परिपातु सा वः॥

एकदा नैमिषारण्ये शौनकाद्या महर्षयः।
पप्रच्छुर्मुनिशार्दूलं सूतं वेदविदां वरं॥

ऋषय ऊचुः॥

व्यासशिष्य महाप्राज्ञ सर्ववेदविदां वर।
पुराणं सांप्रतं ब्रूहि स्वर्गमोक्षसुखप्रदं॥

विद्यते विस्तृतं यत्र देव्या माहात्म्यमुत्तमं।
जायते च दृढा भक्तिर्यस्य संश्रवणेन वै।
देव्यां ज्ञानविहीनानां नृणामपि महामते॥

सूत उवाच॥

यदुक्तं श्रीमहेशेन नारदेन महात्मना।
पुराणं परमं गुह्यं महाभागवताह्वयं॥

तदाह भगवान्व्यासः श्रद्धया भक्तिशालिने।
स्वयं जैमिनये पूर्वं पुनस्तत्तो ब्रवीम्यहं॥

गोपनीयं प्रयत्नेन न प्रकाश्यं कदाचन।
एतस्य श्रवणे पाठे यत्पुण्यं जायते द्विजाः॥

तद्वक्तुं न महेशो ऽपि शक्तो वर्षशतैरपि।
किमहं कथयिष्यामि संख्याविरहितं यतः॥

श्रुत्वैव विस्मयाविष्टा ऋषयस्ते ऽतिहर्षिताः।
पुनरूचुर्मुनिश्रेष्ठं सूतं वेदविदां वरं॥

ऋषय ऊचुः॥

यथा पुराणश्रेष्ठं तत् प्रकाशमभवत्क्षितौ।
एकदाचक्ष्व (श्रत°) तत्त्वेन कृपया मुनिपुङ्गव॥

सूत उवाच॥

महर्षिर्भगवान् व्यासः सर्ववेदविदां वरः।
अशेषधर्मशास्त्राणां वक्ता ज्ञानी महामतिः॥

कृत्वा सप्तदशैतानि पुराणानि महामुनिः।
न तृप्तिमभिलेभे स कथंचिदपि धर्मवित्॥

महापुराणं परमं यत्परं नास्ति भूतले।
भगवत्याः परं तत्त्वं माहात्म्यं यत्र विस्तृतं॥

तत्कथं वर्णयिष्ये ऽहमिति चिंतापरायणः।
देव्यास्तत्त्वमविज्ञाय क्षुब्धचित्तो बभूव सः॥

यस्यास्तत्त्वं न जानाति महाज्ञानी महेश्वरः।
तस्याः कथं परं तत्त्वं ज्ञातव्यमिति दुष्करं॥

विचिन्त्यैवं महाबुद्धिश्चचार परमं तपः।
गत्वा हिमवतः पृष्ठं दुर्गाभक्तिपरायणः॥

तेनैव तपसा तुष्टा सर्वाणी (श्र°) भक्तवत्सला।
अदृष्टरूपा चाकाशे स्थित्वेदं वाक्यमब्रवीत्॥

यत्र ताः श्रुतयः सर्वा ब्रह्मलोकं महामुने ।
गच्छ तत्र परं तत्त्वं मम वेत्स्यसि निष्कलं ॥

प्रत्यक्षतां गमिष्यामि तत्रैव श्रुतिभि[:] स्तुता ।
तच्च संपादयिष्यामि तवाभिलषितं च यत् ॥

तच्छ्रुत्वा भगवान्व्यासो ब्रह्मलोकं तदा ययौ ।
वेदान्प्रणम्य पप्रच्छ किं ब्रह्म परमव्ययं ॥

ऋषेस्तद्वचनं श्रुत्वा विनयावनतस्य वै ।
वेदाः प्रत्येकतः प्राहुस्तत्क्षणान्मुनिपुंगवं ॥

ऋग्वेद उवाच ॥

यदन्तःस्थानि भूतानि यतः सर्वं प्रवर्तते ।
यदाहुस्तत्परं तत्त्वं साद्या भगवती स्वयं ॥

यजुरुवाच ॥

या यज्ञैरखिलाधीशा योगेन च समिज्यते ।
यतः प्रमाणं हि वयं सैका भगवती स्वयं ॥

सामोवाच ॥

ययेदं भ्राम्यते विश्वं योगिभिर्या विचिन्यते ।
यद्भासा भासते विश्वं सैका दुर्गा जगन्मयी ॥

अथर्वोवाच ॥

यां प्रपश्यंति देवेशीं भक्त्यानुग्राहिणो जनाः ।
तामाहुः परमं ब्रह्म दुर्गां भगवतीं मुने ॥

सूत उवाच ॥

श्रुतीरितं निशम्येत्थं व्यासः सत्यवतीसुतः ।
दुर्गां भगवतीं मेने परं ब्रह्मेति निश्चितं ॥

श्रुतयस्त्वेवमुक्त्वा सा:(र. तां) पुनरूचुर्महामुनिं ।
प्रत्यक्षं दर्शयिष्यामो यथास्माभिरुदाहृतं ॥

इत्येवमुक्त्वा श्रुतयस्तुष्टुवुः परमेश्वरीं ।
सर्वदेवमयीं शुद्धां सच्चिदानन्दविग्रहां ॥

श्रुतय ऊचुः ॥

दुर्गे विश्वमयि प्रसीद परमे सृष्ट्यादिकार्यत्रये
ब्रह्माद्यान्पुरुषत्रयान्निजगुणैस्त्वं स्वेच्छया कल्पिता ।
नो ते कोऽपि च कल्पको ऽत्र भुवने विद्येत मातर्यतः
कः शक्तः परिवर्णितुं तव गुणान् लोके भवेद्दुर्गमं ॥

त्वामाराध्य हरिर्निहत्य समरे दैत्यान्रणे दुर्जयान्
त्रैलोक्यं परिपाति शस्तुरपि ते धृत्वा पदं रक्षसि ।
त्रैलोक्यक्षयकारकं समपिबस्तत्कालकूटं विषं
किं ते वाचयितुं वयं त्रिजगतां ब्रूमः परेश्यम्बिके ॥

या पुंसः परमस्य देहिन इह स्त्रीयैर्गुणैर्मायया
देहाख्यापि चिदात्मिकापि च परस्पन्दादिशक्तिः परा ।
तन्मायापरिमोहितास्तनुभृतो यामेव देहस्थितां
भेदज्ञानवशाद्वदन्ति पुरुषं तस्यै नमस्ते ऽम्बिके ॥

स्त्रीपुंस्वप्रमुखैरुपाधिनिचयैर्हीनं परं ब्रह्म यत्
त्वत्तो या प्रथमं बभूव जगतां सृष्टौ सिसृक्षा स्वयं ।
सा शक्तिः परतो ऽपि यच्च समभून्मूर्तिद्वयं शक्तितस्
त्वन्मायामयमेव तेन हि परं ब्रह्मापि शक्त्यात्मकं ॥

तोयोत्थं करकादिकं जलमयं दृष्ट्वा तथा निश्चयस्
तोयत्वेन भवेद्ग्रहो मतिमतां तथ्यं तथैव ध्रुवं ।
ब्रह्मोत्थं सकलं विलोक्य मनसा शक्त्यात्मकं ब्रह्म त-
च्छक्तित्वेन विनिश्चितः पुरुषधीः पारम्परा ब्रह्मणि ॥

षट्चक्रेषु लयन्ति ये तनुभृतां ब्रह्मादयः षट् शिवास्
ते प्रेता भवदाश्रयाच्च परमेशत्वं समायान्ति हि ।
तस्मादीश्वरता शिवेन हि शिवे त्वय्येव विश्वास्बिके
त्वं देवि त्रिदशैकवन्दितपदे दुर्गे प्रसीदस्व नः ॥

इत्येवं स्तुतिवाक्यैस्तु श्रुतिभिः संस्तुता सती ।
स्वरूपं दर्शयामास जगदाद्या सनातनी ॥

ज्योतीरूपा हि या देवी सर्वप्राणिष्ववस्थिता ।
व्यासस्य संशयं छेत्तुं स्वतन्त्राकृतिमादधे ॥

स्फुरत्सूर्यसहस्राभां चन्द्रकोटिसमद्युतिं ।
सहस्रबाहुभिर्युक्तां दिव्यास्त्रैरतिशोभितैः ॥

सिंहपृष्ठसमारूढा कदाचित् शतवाहना(!) ।
चतुर्भिर्बाहुभिर्युक्ता नवीनजलदप्रभा ॥

द्विभुजा च चतुर्हस्ता तथा दशभुजा क्षणे ।
अष्टादशभुजा क्वापि शतसंख्यभुजा तथा ॥

अनन्तबाहुभिर्युक्ता दिव्यरूपधरा क्षणे ।
कदाचिद्विष्णुरूपा च वामस्था कमलासना ॥

राधया सहिताकस्मात् कदाचित्कृष्णरूपिणी ।
वामाङ्काधिगता वाणी कदाचिद् ब्रह्मवादिनी ॥

सूत उवाच ॥

एवंरूपाणि संलोक्य पराशरसुतो मुनिः ।
तां ज्ञात्वा परमं ब्रह्म जीवन्मुक्तो बभूव ह ॥

ततो भगवती देवी ज्ञात्वा तस्याभिवाञ्छितं ।
स्वपादतलसंलग्नं पङ्कजं समदर्शयत् ॥

मुनिस्तस्य सहस्रेषु दलेषु परमाक्षरं ।
महाभागवतं नाम पुराणं समलोकयत् ॥

प्रणम्य शिरसा देवीं नानास्तुतिभिरादरात् ।
जगाम स्वाश्रमं भूयः कृतकृत्यः स्वयं द्विजाः ॥

यद्यावत्पङ्कजं दृष्टं पुराणं परमाक्षरं ।
महाभागवतं पुण्यं प्रकाशमकरोन्नृप ॥

स्नेहात्तु कथितं तेन श्रुतं चाधिगतं मया ।
स्नेहाद्वः कथयिष्यामि गोपनीयं प्रयत्नतः ॥

अश्वमेधसहस्राणि वाजपेयशतानि च ।
महाभागवतस्यास्य कलां नार्हन्ति षोडशीं ॥

एवं महाभागवतं प्रकाशमभवन्नितौ ।
परित्राणाय लोकानां महापातकिनामपि ॥

इति० महाभागवतप्रकाशनं नाम प्रथमो ऽध्यायः ॥

The contents of the chapters are only indicated in a few of the colophons. At the end of *adhys.* 16–20 the work is styled श्रीमहाभागवते महापुराणे श्रीभगवतोगीतासूपनिषद्विद्यायां योगशास्त्रे० ॥

Adhys. 70–74 contain the *Gaṅgāmāhātmya*; 75–77, the *Kāmākhyāmāhātmya*; 78, the *Tulasīmāhātmya*; 79, the *Rudrākshamāhātmya*.

It ends: व्यास उवाच ॥

एतावदुक्तं देवेन पृष्टेन मुनिना स्वयं ।
स्वयं ऽस्मिन् जैमिने वाक्यं पुण्यं परमशोभनं ॥

एतद्यः शृणुयान्मर्त्यः पठेद्वा भक्तिसंयुतः ।
सो ऽन्ते निर्वाणमाप्नोति भुक्त्वा भोगान्मनोरथान् ॥

मुनुप्रमेतत्परमं कथितं शूलपाणिना ।
महात्मने मुनीन्द्राय नारदाय महात्मने ॥

यस्य संविद्यते गेहे तमापन्न स्पृशेत्क्वचित ।
य इदं परमख्यानं श्रावयेद् द्विजमग्रियौ ।
सद्भक्त्या जैमिने तस्य पापं नश्यति तत्क्षणात् ॥

अप्यनेकशतकोटिजन्मान्तरसुसंचितं ।
एतदाकर्ण्य संत्यज्य पापं मोक्षमवाप्नुयात् ॥

इति श्रीमहाभागवते महापुराणे प्रथमखण्डसमाप्तिनीमाशीतितमो ऽध्यायः ॥ to ॥ समाप्तश्चायं प्रथमखण्डः ॥

Cf. Rāj. Mitra, Notices, i., p. 203 (48 *adhy.*); R. Roth, Cat. of Tübingen MSS., p. 15 (80 *adhy.*); Burnouf, *Bhāgav. Pour.*, préf., p. cxl., note, refers to this MS. under its old no. 321, but erroneously takes it to contain the first book of the *Devībhāgavata*.

[H. T. Colebrooke.]

3548.

1918. Foll. 320; size 13¾ in. by 6 in.; clear Devanāgarī writing of 1525 A.D.; 14–16 lines in a page. From fol. 278 to the end many leaves have suffered somewhat from damp and wear.

Matsyapurāṇa.

For an analysis of the work see Aufrecht, Cat. Bodl., no. 95. Several editions of the work have appeared in India.

The MS., which was written by two brothers, *Tripurāri* and *Lakshmīdhara*, begins:

प्रणव(*r.* प्रचंड)तांडवाटोपप्रक्षिप्ताक्षिप्तदिग्गजाः ।
भवंतु विघ्नभंगाय भवस्य भवतां भुजाः ॥ १ ॥

Colophon: संवत् १५८२ वर्षे उत्तरायणगते श्रीसूर्ये ग्रीष्मर्तौ आषाढे मासे शुक्लपक्षे चतुर्थ्यां शनिवासरे मघनक्षत्रे सिद्धिनाम्नि योगे सिंहलग्ने ॥ मिथुनस्थे सूर्यनक्षत्रे मेषस्थे गुरौ शेषेषु ग्रहेषु यथास्थानस्थितेषु ॥ तस्मिन्दिने पुस्तकं लिखितं ॥ आमेटाग्रामे जो॰ गणपापुत्रज्येष्ठ(० ४)पुत्रत्रिपुरारि अपरार्धं लिखितं लघुपुत्रलक्ष्मीधरेण पूर्वार्धं लिखितं पुस्तकं ॥ राणा-श्रीसंग्रामराज्ये महिषपुरवास्तव्ये ॥

[Dr. John Taylor.]

3549.

2032. Foll. 334; size 13¾ in. by 6 in.; fair Devanāgarī writing of 1767 A.D.; 15–18 lines in a page.

Matsyapurāṇa.

Colophon: लिषावितं श्रीसाहाजी श्रीकीर्त्तसींहजी-पुत्रस्य साहाजो श्रीनंदलालजो । चिरंजीवो भाइ श्रीजेत-

सोंघजी तस्य पुत्र श्रीकुवेर श्रीसुपदेवजी चिरंजीव । कल्याणमस्तु । लिखितं भटसुपराम । हरितवंसी(r. हरीतवंशी) ॥ संवत् १८२४ वर्षे आसोजमासे शुक्लपक्षे ५ तिथौ रविवासरे ॥

[GAIKAWAR.]

3550.

1080. Foll. 344; size 13½ in. by 6¾ in.; fair Devanāgarī writing of 1795 A.D.; fifteen lines in a page.

The same work.

This MS. was collated with the Oxford one by Prof. Aufrecht, and found inferior.

[H. T. COLEBROOKE.]

3551, 3552.

406, 407. Foll. 459 (of which foll. 29, 135–145 are wanting; whilst nos. 103 & 355 are double; and fol. 219 is wrongly bound between 226 & 227); size 12½ in. by 6 in.; modern Devanāgarī writing; thirteen lines in a page.

Matsyapurāṇa, in two volumes, with continuous pagination; likewise collated by Prof. Aufrecht.

[H. T. COLEBROOKE.]

3553.

2831. Foll. 420; size 6½ in. by 9 in.; fair, modern Devanāgarī writing (European paper); sixteen lines in a page.

A portion of the *Matsyapurāṇa*, comprising the first 127 (of the 278) *adhyāyas*.

The copyist has left frequent gaps in the text.

[SIR CHARLES WILKINS.]

3554.

2320 b. Foll. 18; size 11¾ in. by 6 in.; clear Devanāgarī writing of 1807 A.D.; seventeen lines in a page.

Prayāgamāhātmya, in 12 *adhyāyas*; ascribed to the *Matsyapurāṇa*.

The writing of the first two pages has been somewhat damaged by the leaves sticking together.

It begins: नारायणं नमस्कृत्य० ॥ सूत उवाच ॥

ऋ[तः प]रं प्रवक्ष्यामि प्रयागस्योपवर्णनं ।
[मार्कंडेयेन क]थितं यत्पुरा पांडुसूनवे ॥ १ ॥
भारते तु यथा(यदा ed.) वृत्ते प्राप्तराज्ये पृथासुते ।
एतस्मिन्नंतरे राजा कुंतीपुत्रो युधिष्ठिरः ॥ २ ॥
भ्रातृशोकेन संतप्तश्चिंतयन्स पुनः पुनः ।
आसीत्सुयोधनो राजा एकादशचमूपतिः ॥ ३ ॥
अस्मान्संपीड्य बहुशः सर्वे ते निधनं गताः ।
वासुदेवं समाश्रित्य पंच शेषास्तु पांडवाः ॥ ४ ॥
कथं भीष्मश्च द्रोणश्च कर्णश्चैव महाबलः ।
सुयोधनश्च राजासौ पुत्रभ्रातृसमावृतः* ॥ ५ ॥
राजानश्चैव निहताः सर्वे ये शूरमानिनः ।
किं नो राज्येन कर्तव्यं किं भोगैर्जीवितेन वा ॥ ६ ॥

Cf. Aufrecht, Cat. Bodl., no. 96. A lithographed edition of the treatise was published at Benares in 1854.

Compared with the corresponding section in the *Purāṇa* itself (ed. *Jīb. Vidy.* 1876, *adhy.* 102 seqq.) this *Māhātmya* will be found to be an enlargement on the original version. Thus, ed. *adhy.* 102 (verses 25) corresponds to MS. *adhy.* 1 (vv. 57); 103 (vv. 19) to 2 (vv. 38); 104 (vv. 22) to 3 (vv. 41); 105 (vv. 56) to 4 (vv. 80); 106 (vv. 21) to 5 (vv. 22); 107 (vv. 1–18) to 6 (vv. 129); 107 (vv. 19–34) to 7 (vv. 49); 108 (vv. 24) scattered over 8 (vv. 75), 9 (vv. 50), 10 (vv. 71); 109 (vv. 19) to 11 (vv. 47).

---

* हत्वा भीष्मं च द्रोणं च कर्णं चैव महाबलम् ।
दुर्योधनं च राजानं पुत्रभ्रातृसमन्वितम् ॥ ed. *M. Pur.*

It ends:

नारदेन कुमारेण प्रोक्तं पौराणिकं परं ।
इदं प्रयागमाहात्म्यं शृणोति श्रावयेच्च यः ॥ ३४ ॥

प्रयागस्नानजं सर्वं पुण्यं प्राप्नोति भक्तिमान् ।
यज्ञैर्दानैस्तपोभिश्च व्रतैश्च नियमैरपि ॥ ३५ ॥

लभ्यते यत्फलं सम्यक् तदस्य श्रवणाद्भवेत् ।
य एतच्छ्रावयेद्विद्वान् विष्णुभक्तिपरायणः ॥ ३६ ॥

तीर्थाभिगामी धर्मात्मा पूजयेत प्रयत्नवान् ।
वस्त्रालंकरणाद्यैश्च दक्षिणाभिः प्रतोषयेत् ॥ ३७ ॥

तस्मिन्संतोषिते विप्रे प्रपद्यंते मनोरथाः ॥ ३८ ॥

इति श्रीमत्स्यपुराणे प्रयागमाहात्म्ये द्वादशो ऽध्यायः ॥ °

The MS. was written by one *Rādhākṛishṇa Duveda* (? *Dvivedin*).

[F. Buchannan.]

3555.

2329. Foll. 326; size 11 in. by 5¼ in.; clear, modern Devanāgarī character; ten lines in a page.

Mārkaṇḍeyapurāṇa. [A.]

Like the two other copies, the MS. agrees more with that class of MSS. called the *Maithila* MSS. by the editor of this work in the Bibl. Ind., the Rev. K. M. Banerjea.

It begins: नारायणं नमस्कृत्य ° ॥

तपःस्वाध्यायनिरतं मार्कंडेयं महामुनिं ।
व्यासशिष्यो महातेजा जैमिनिः पर्यपृच्छत ॥

Adhyāya 136 of the edition is followed in this MS. by the two chapters (here in one) given there in the appendix: इति प्रतिज्ञाय ° ॥ — — अष्टादश पुराणानि ° ॥ but differing considerably, especially in the latter part; and for the last two *ślokas* it has the following: जैमिनिरुवाच ॥

भारते नाभवद्यन्मे संदेहस्फोटनं द्विजाः ।
तद्भवद्भिः कृतं नैव(मैत्रं C) कश्चिदन्यं(*r.* °न्यः) करिष्यति॥

यूयं दीर्घायुषः संतु न रोगाः स्मृतिसंयुताः* ।
सांख्ययोगे तथा चास्तु बुद्धिरव्यभिचारिणी ।
पितृशापकृताद्दुःखाद्(°दोषाद् C) दौर्मनस्यं व्यपैतु वः ॥

एतावदुक्त्वा वचनं स जगाम स्वमाश्रमं ।
चिंतयन्परमोदारं पक्षिणां वाक्यमीरितं ॥

यं ब्रह्मा वरुणेंद्ररुद्रमरुतः स्तुवंति दैव्यैः स्तवैर्
वेदैः सांगपदक्रमोपनिषदैर्गायंति यं सामगाः ।
ध्यानावस्थिततद्गतेन मनसा पश्यंति यं योगिनो
यस्यांतं न विदुः सुरासुरगणा देवाय तस्मै नमः ॥

इति श्रीमार्कंडेयपुराणे जैमिनिपंडं प्रथमं समाप्तं ॥

[Gaikawar.]

3556.

412. Foll. 239; size 12¾ in. by 6 in.; fair, modern Devanāgarī writing; thirteen lines in a page.

The same work. [B.]

The pagination, which omits nos. 130–139, stops altogether after fol. 193.

It begins:

प्रपद्ये देवमीशानं शाश्वतं ध्रुवमव्ययं ।
महादेवं महात्मानं विश्वस्य जगतः पतिं ॥ १ ॥

यद्योगिभिर्भवभयार्तिविनाशयोग्यम् ° ॥ २ ॥

पायात्स वः सकलकल्मषभेददक्षः ° ॥ ३ ॥

नारायणं नमस्कृत्य ° ॥ ४ ॥

पृथिव्यां नैमिषं श्रेष्ठं यत्र योगेश्वरो हरिः ।
स्वयंभूर्देवदेवेशो यत्र सा लिंगधारिणी ॥ ५ ॥

गोमती सरितां श्रेष्ठा यत्र ते मुनयः स्थिताः ।
मार्कंडेयं मुनिश्रेष्ठं जैमिनिः प्रत्यपूजयत् ॥ ६ ॥

तपःस्वाध्यायनिरतं मार्कंडेयं महामुनिं ।
व्यासशिष्यो महातेजा जैमिनिः पर्यपृच्छत ॥ ७ ॥

प्रष्टुमि[च्छामि] ते ब्रह्मन्संदेहान्भारतादिमान् ।
व्यासेनोक्तान्मुनिश्रेष्ठ संदेहांस्तान्ब्रवीतु(*r.* ब्रवीहि) मे ।
श्रुत्वा तान्मुनिशार्दूल कृतकृत्यो भवाम्यहं ॥ ८ ॥

---

* यूयं दीर्घायुषः संतु प्रज्ञा वृद्धिर्विवित्कृता ॥ B;
यूयं दीर्घायुषस्योच्चैर्नीरोगा वृत्तिसंयुताः ॥ C.

श्रवणं ये करिष्यंति तेषां भवभयं कुतः ।
आधिव्याधिविनाशश्च आयुरारोग्यवर्धनं ॥ ९ ॥
वर्धनं धनपुत्राणां तत्पुराणं प्रचक्ष्व मे ।
पठनाच्छ्रवणाच्चैव महापापैः (नरः पापैः C) प्रमुच्यते॥१०॥
भगवन् भारताख्यानं ०

It ends in the same way as A, omitting, however, the last verse of that MS.; the colophon being followed by (cf. end of edition):

पुराणस्यास्य संख्या च कथिता तत्त्वबुद्धिना ।
श्लोकानां षट् सहस्राणि तथा चाष्ट शतानि च ॥ १ ॥
श्लोकाश्चात्र नवाशीति एकादशसमाहिताः ।
कथितं मुनिना तेन मार्कंडेयेन धीमता ॥ २ ॥
पुरा पवित्रा पुण्या च समाप्ता सह संहिता ॥

This is followed by an *anukramaṇikā*: मार्कंडेय-जैमिनिसंवादः । अप्सरसः शापः । कंकवधः । ० — — दमचरितमिति समाप्तं चेदं मार्कंडेयपुराणं ॥

[H. T. Colebrooke.]

3557.

932. Foll. 213; size 12¼ in. by 6 in.; good, clear Devanāgari writing of 1793 A.D.; twelve lines in a page.

Mārkaṇḍeyapurāṇa.

It begins: यद्योगिभिर्भवभयार्तिविनाशयोग्यम् ० ॥ पायात्स वः सकलकल्मषभेददक्षः ० ॥ तपःस्वाध्यायनिरतो (!) ० ॥ प्रष्टुमिच्छामि ते ब्रह्मन् ० ब्रवीमि तु मे (!) । श्रुत्वा तान्मुनिशार्दूल कृतकृत्यो भवामहे (!) ॥ ० as B.

It ends as A, but omitting the final (*śārdūlavikrīḍita*) verse.

Fol. 1*a* has the following note by Colebrooke:—

"The holy *Márcandéya* (son of *Mŕicanda*) will live through twenty-four ages of *Brahmá*. See the story in the *Bhágavata;* his life was originally limited to six years, but grants of larger periods of life (were) made in consequence of successive acts of austere devotion. Seven others are acknowledged to be long-lived:—*Aśvattháman* (son of *Droṇa*), *Bali*, *Vyása*, *Henumat*, *Vibhíshaṇa*, *Crípáchárya*, and *Paraśuráma*."

[H. T. Colebrooke.]

3558.

2258. Foll. 8 & 66; size 7¼ in. by 4 in.; clear Devanāgarī writing of 1775 A.D.; 6–8 lines in a page.

Devīmāhātmya, a section of the *Mārkaṇḍeya-purāṇa*, viz. *adhyāyas* 81–93 in the Bibl. Ind. edition, but here divided into 12 chapters.

The work is preceded, on the first 8 leaves, by the usual devotional tracts—the *Devyāḥ Kavacam*, the *Argalāstotram*, and the *Kīlakam*—here consisting together of 93 verses, which thus raise the extent of the chief work (consisting in the edition of 572, here of 630 *ślokas*) to somewhere about 700 verses, whence the work is also called *Saptaśatī*.

The copyist's signature runs thus:

संवत् १८३२ ॥ लिखितमिदं पुस्तकं शंभूनाथमिश्रेण जुरावरसिंहस्य पाठार्थं ॥ फाल्गुणमासे शुक्ले चतुर्थ्यां ४ भृगुवासरे ॥

As one of the most favourite *Śaiva* text-books, this work has been frequently published in this form in India.

On the margin of the first few pages of the principal work, some notes from *Nāgojībhaṭṭa's* commentary have been added.

[R. Johnson.]

3559.

2415. Foll. 14 & 84 (counted 85, no. 66 having been omitted); size 8 in. by 4 in.; Devanāgarī writing of 1776 A.D.; six lines in a page.

Devīmāhātmya, with the introductory tracts.

[R. Johnson.]

3560.

2240. Foll. 218; size 3 in. by 2¼ in.; modern Devanāgarī writing; six lines in a page.

Devīmāhātmya, with introduction.

[R. Johnson.]

3561.

3234. Foll. 76 (paged 1–152); size 4¼ in. by 3½ in.; neatly written, in Devanāgarī, by *Lāl Mahatāb Rāy;* ten lines in a page; bound in Russia leather, with a clasp.

Devīmāhātmya, with the introductory tracts; written in half-*śloka* lines.

It ends: इति फाल्गुने मासे शुक्लपक्षे द्वादश्यां तिथौ कलकत्तायां श्रीदुर्गादेवीपुस्तकं चंडीपाठमंत्रं लालामहतावरायेन लिखितम् । °

[Sir Charles Wilkins.]

3562.

2247. Foll. 153 (counted 154, no. 27 being passed over); size 4¼ in. by 2½ in.; modern Devanāgarī writing; six lines in a page.

Devīmāhātmya, with the introductory tracts, slightly increased by a few more meditations.

[R. Johnson.]

3563.

3214. Foll. 245 (the first 10 of which are wanting); size 2⅞ in. by 2⅝ in.; modern Devanāgarī writing; six lines in a page.

Devīmāhātmya, with the introduction, the first, and larger, portion of which is, however, wanting. [R. Johnson.]

3564.

3237. Foll. 93; stiff Indian paper, size 6½ in. by 4 in.; modern, indifferent Devanāgarī handwriting; six lines in a page.

Devīmāhātmya, without introduction.

It ends: ज्येष्ठमासे कृष्णपक्षे अष्टम्यां गुरुवासरे विज्ञेपुरकालीकावस्थाने लिखितं वृहस्पतिव्राह्मणेन श्रीशाके १७१॥

[?]

3565.

1067. Foll. 91; size 6 in. by 3½ in.; Devanāgarī writing of 1802 A.D.; seven lines in a page.

Devīmāhātmya, without the introductory tracts.

Colophon: संवत् १८५९ ॥ . . . इदं पुस्तकं लिष्यते भवानीप्रसाद कायस्थं ठेकाना कासीमध्ये मुकाम मिरजापुर ॥

[H. T. Colebrooke.]

3566.

2926. Foll. 41; size 12¼ in. by 5 in.; Nepalese writing of 1757 A.D.; thirteen lines in a page.

Durgāṭīkā, a commentary on the *Devīmāhātmya* (without the introductory tracts), by *Jagaddhara*—son of *Ratnadhara* and *Damayantikā*—a descendant of *Caṇḍeśvara.*

The copyist seems to have had before him a MS. with some lacunæ on the first few pages. It begins (cf. Rāj. Mitra, Notices, vii., p. 164): ओं नमश्चण्डिकायै ॥

प्रचण्डचण्डमुण्डादिमुण्डखण्डनपण्डिता ।
चण्डिका पातु पाखण्डखण्डिकोद्दण्डमण्डिता (पाषाण°
[R. M.) ॥

उपमभे[दादिकान्] कोषान्वीक्ष्य पाणिनिसंमतं (*r.* °ता)।
श्रीजगद्धरधीरेण दुर्गाटीका विधीयते ॥

पुराणवाणीयमभाषि [पुण्या]
[ध]न्येन मान्येन मुनीश्वरेण ।
ममाल्पकस्यात्र परिश्रमेण
वर्णव्यवस्था कियती यदि स्यात् ॥

इह कि[ल च]तुर्दशमन्वन्तराणि मार्कण्डेयपुराणोक्तानि (*M. P.* 53, 6 seqq.) ।

स्वायंभुवो मनुः पूर्वं मनुः स्वारोचिषस्तथा ।
[औ]त्तमिस्तापसश्चैव रैवतश्चाक्षुषस्तथा ॥

षडेते मनवो ऽतीता अद्य वैवस्वतो मनुः ।
सावर्णीः पञ्च रौच्यश्च भौत्याश्च गमिनस्त्वमी ॥

इति हि तानि तत्र सावर्णनामकाष्टममन्वन्तराधिपस्य मनोर्जन्मकथनप्रस्तावे देवीमाहात्म्यं मार्कण्डेयमुनिः स्वशिष्याय क्रोष्टुकिने(क्रौ०) प्राह स्म॥ मृकण्डस्यापत्यं मार्कण्डेयः। मृकण्डशब्दात्तस्यापत्यमित्यर्थे स्त्रीभ्यो ढगित्यनुवृत्तौ भ्रुआदिभ्यश्चेति (*P.* iv., 1, 120–123) ढक्॥ सावर्णिरित्यादि। ०

The writing of the last page is partly effaced by wear. It ends: तद्वरप्रतिपादनेन सर्वफलेषु भगवत्याः प्रसन्नाया दानसामर्थ्यमाविष्कृतमिति सर्वं रमणीयमिति॥ १३॥

विद्याच्छत्रं कुलच्छत्रं धारितं येन धीमता।
मीमांसकः सुरगणे सो ऽभूच्चण्डेश्वरः कविः॥

तद्वंशजेन महनीयनयेन नाना-
विद्याविनोददयितेन जगद्धरेण।
टीकेयमा[द]रवता व्यरचि प्रयत्नाद्
आलोकयन्तु कृपया गुणिनो ममैनाम्॥

रत्नं रत्नधरो यमाप गुणिनामाद्यो ऽनवद्यः सतां
भुङ्क्ते [यं] द[म]यन्तिकापि(. . . मदयन्तिकापि [R.M.]) सुषुवे नैयायिकं सुतं।
तस्मान्नूजगद्धरस्य कवितुष्टीयमु[ज्जृ]म्भतां(*r.* ०रेण [कविना टीकेय० R.M.])
तत्तद्वर्णविवर्णनैककुशला स्वल्पाक्षरार्थाधिका॥

अष्टादशव्याकरणं पुराणं(*r.* ०व्याकरणप्रवीण-)
मुनी[न्द्र]पाराशरिनिर्म्मितस्य।
ग्रन्थस्य किंचिद्विवृ[तिमे]मात्र(काचि० R.M.)
स्वल्पस्य हासाय खलस्य नास्तु(हास्यस्य कदापि [मास्तु R.M.])॥

इति श्रीमहामहोपाध्यायश्रीजगद्धरकृता टिप्पनी समाप्ता॥ संवत् ६७७॥ ० [B. H. Hodgson.]

3567.

88. Foll. 69; size 10½ in. by 4¾ in.; good, modern Devanāgarī writing; 6–14 lines in a page.

Devīmāhātmya, without the introductory tracts; with a commentary, *Saptaśatīvyākhyāna*, by *Nāgojībhaṭṭa*, son of *Śivabhaṭṭa* and *Satī*. [A.]

It begins: मार्कण्डेय उवाच॥

सावर्णिः सूर्यतनयो यो मनुः कथ्यते ऽष्टमः।
निशामय तदुत्पत्तिं विस्तराद्गदतो मम॥ १॥

सावर्णिरिति॥ सवर्णायाश्छायाया अपत्यं सावर्णिः। वाह्वादित्वादित्रञ्। विस्तराद्गदतो ममेति अपादानस्य शेषत्वविवक्षया (०क्षायां B) षष्ठीति निशामय जानीहि चुरादे रूपं तस्य नान्ये मितो हेताविति मित्त्वनिषेधः॥ ०

The commentary ends: इत्थं मनुरित्यनेन सावर्णिरित्यारभ्य सावर्णिभेविता मनुरित्यंतो ऽयं महामलामंत्र इति सूचयतीति (here ends the Agra edition of 1870)। तदुक्तं लक्ष्मीतंत्रे। सम्यग् हृदि स्थिता सेयं जन्मकर्मावलिः स्तुतिः। एतद् द्विजमुखाज्ज्ञात्वा अधीयानो नरः सदा॥ विधूय निखिलां मायां सम्यग्ज्ञानं समश्नुते। सर्वां संपद आप्नोति सकलापदरतीति(!) सर्वेष्टसिद्धिः॥ इति शिवभट्टसुतसतीगर्भजनागोजीभट्टकृते सप्तशतीव्याख्याने त्रयोदशो ऽध्यायः॥

This commentary has been repeatedly printed in India. [H. T. Colebrooke.]

3568.

1588b. Foll. 49; size 9¼ in. by 4¾ in.; fair Devanāgarī writing of 1798 A.D.; eleven lines in a page.

The same commentary, without the text; but including the annotations on the preliminary devotional tracts; and a supplementary section at the end.

It begins: मार्कंडेयेन क्रोष्टुकिं(क्रौ०) भागुरिं प्रति उक्तं स्तोत्रं जैमिनिं प्रति पक्षिरूपैर्मुनिपुत्रैरुक्तं मार्कंडेयपुराणे। तद्यथामति व्याचक्ष्महे॥ तत्रादौ व्याख्यास्यमानस्तोत्रे स्तूयमानदेवतास्वरूपं प्राधानिकरहस्याख्ये ग्रंथविशेषे उक्तं विविच्य दृश्यते। तत्रादौ राज्ञः प्रश्नः।

भगवन्नवतारा ये चंडिकायास्त्वयोदिताः।
एतेषां प्रकृतिं ब्रह्मन् प्रधानं वक्तुमर्हसि॥ इति ०

The commentary on the *Devīmāhātmya* proper begins on fol. 5*b*; and it ends on 44*a*: महामलामंत्र इति सूचयतीति सर्वेष्टसिद्धिः॥ इति कालोपनामकभट्टसुतसतीगर्भजनागोजीभट्टकृते सप्तशतीव्याख्याने त्रयोदशो ऽध्यायः॥

The remaining six leaves contain annotated extracts from *Tantras* connected with the worship of the *Devī*, and the reading of the

Devīmāhātmya, beginning: अथास्य सप्तशतीत्वव्यवहारप्रयोजकसप्तशतीहोममंत्रविभागो दर्शितः कात्यायनीतंत्रे । मार्कंडेयऋषिप्रोक्ताः प्रथमश्लोकतः प्रिये । व्योमादिवर्णसंभूतो द्वितीयस्वरसंयुतः ॥ व्योम हकारस्तस्यादिः सकारः द्वितीयः स्वर आकार इत्यर्थः । नृपं तं प्रवदेन्मंत्राः सर्वे चाष्टदश १८ प्रिये । °

Besides this extract (*paṭalas* 20–23), and another (fol. 48*b*) from the *Kātyāyanītantra*, there are others from the *Vārāhītantra* (foll. 46*b*, 48*b*), the *Smaśālayatantra* (? *Śmaśānālayatantra*) and the *Haragaurītantra* (fol. 48*a*).

It ends: क्रोडतंत्रे । प्रत्येकावर्तनं देवि हयमेधेन संस्मितं (संमितं) । त्रिरावृत्त्या लभेत्कामान् पंचावृत्त्या रिपुं जयेदिति सर्वप्रसिद्धिः कात्यायन(? ° नीं) विद्महे कन्याकुमारि (*r.* कन्यां कुमारिकां) धीमहि तन्नो दुर्गा प्रचोदयादित्येतद्गायत्री यजुर्वेदे ॥ इति श्रीमदुपाध्यायोपनामकशिवभट्टसुतसतीगर्भजनागोजीभट्टकृते चंडीस्तोत्रव्याख्यानं समाप्तिमगमत् ॥ संवत् १८५५ ॥

[H. T. Colebrooke.]

3569.

824. Foll. 60; size 12¼ in. by 4¾ in.; good Devanāgarī writing of 1798 A.D.; 9–13 lines in a page.

Devīmāhātmya (without the preliminary tracts), with a commentary, *Saptaśatīṭīkā* (? *Saptaśatīsetu*), composed by *Raghunātha Maskarin*, or *Raghunāthāśrama*, for his pupil *Gaṅgā Dvivedin*.

It begins:

शंके ऽहं तव धाम वामन विभो पृथ्वी भवेद्वा कथं
किं वा तत्र तवैव शक्तिरपरा संमूर्च्छितैव त्वया ।
सा किं तेन भवेद् द्वितीयधरणीसंपादने वाक्षमा
तस्माद्याचनवंचना तव विभो भृत्यस्य नैवोचिता ॥ १ ॥

प्रसमीक्ष्य पुरातनप्रयुक्ताः
सुचिरं चेतसि योजनाः स्वयुद्या ।
स्वजनस्य सुखाय सप्तशत्या
रघुनाथाश्रम ज्ञातनोति टीकां ॥ २ ॥

सबंध्यगाधे रघुनाथनाम्ना
व्याख्यानरूपो रचितो ऽत्र सेतुः ।
अखंडितः सप्तशतीसमुद्रे
गतागतं साधन(*r.* साधु)जनस्तनोतु ॥ ३ ॥

उद्देशितो विशेषेण यतिरंतेनिवासिनः ।
कौतुकात्कुरुते टीकां मुदे गंगाद्विवेदिनः ॥ ४ ॥

पूर्वं किल भगवद्बादरायणशिष्यो जैमिनिर्महाभारतविषये केषुचित्पदार्थेषु संदिहानो मार्कंडेयं महामुनिमुपगम्योक्तवान् । हे मुने मदीयान् संदेहानपकुर्विति । °

At the end of the second chapter (fol. 17*b*) we read:

देव्या गणैश्च तैस्तत्र कृतं युद्धं महासुरैः ।
यथैषां तुष्टुवुर्देवाः पुष्पवृष्टिमुचो दिवि ॥

देव्या गणैश्च तथा युद्धं कृतं यथा दिवि देवा एषां तुष्टुवुः परितुष्टा बभूवुः(!) । अथवा । एषां युद्धं प्रशशंसुः कर्मवाणि (? कर्मणि वा) षष्ठी ॥ इति भगवत्प्रीत्यै केनचित्कृतायां टीकायां महिषासुरसैन्यवधः समाप्तः ॥

It ends:

मन्ये विश्वसृजो नमंति बलिनस्त्वामेव सर्वे ऽवशास्
तस्माच्चं सकलाश्रयो ऽसि भगवन् धर्ता धरण्यास्तु यः ।
मिथ्या भाति वने वचो मम विलोभतीनिजस्येत्यदः(?)
क्षीये ऽहं तव पादभागपि यतः संसारसिंधो(° धौ) वृथा
संसारः परमांवुद्धिं(? ° धौ) प्रतिदिनं तारुण्यमालंबते [॥ १ ॥
तस्मिन्मज्जति मूढधीः प्रतिदिनं प्राप्यापि ते रूपतां ।
तस्योच्छेदकरं तवांघ्रियुगलं केनापि न स्मार्यते (स्मर्यते)
तस्मान्मोहकधुर्यतां (?) त्वयि परं शंके निरावलनं(° लंबनं)
[॥ २ ॥
नानादिग्वसुपूरितां शिखलीं(?) ख्यातां पयोधे[:] परं
क्षित्यां शासति दुर्जनाय भयशेषाय संपत्प्रदे ।
विख्यातोभयचंद्रवंशतिलके नारायणे क्षापतौ
टीकेयं रघुनाथमस्करिकृता यायात्समाप्तेः फलं ॥ ३ ॥

सप्तशतीटीका समाप्तिमगात् ॥ संवत् १८५५ वैशाखकृष्णत्रयोदश्यां भृगुवासरे लिखिता काश्यां मध्ये विश्वेश्वरसमीपे गंगातटे ॥ [?]

3570, 3571.

555, 170. Foll. 382 & 350; size 12¼ in. by 5¾ in.; fair Devanāgarī writing of 1805 A.D.; 12 or 13 lines in a page.

Maudgalapurāṇa, or *Mudgalapurāṇa*, called 'the final *Purāṇa* (*āntyapurāṇa*)' in the colophons; being intended to supersede all the others, and to dispose of the doubts left there as to which is the supreme deity, by establishing the claims of *Gaṇeśa* to that position.

It begins : अथ मौद्गलपुराणारंभः ।

ध्यायेत्स्थिरेण चित्तेन (मनसा B) गणेशं सर्वसिद्धिदं ।
बुद्धिप्रकाशकं पूर्णं योगिनां हृदि संस्थितं ॥ १ ॥
जितं तेनाखिलं नानाब्रह्मवर्णीनवर्णितं ।
नानाजगत्समूहं वै गणेशेनोभयं (?°नाभयं) कृतं ॥ २ ॥
भक्तसंरक्षणार्थाय निर्गुणः सगुणस्तु यः (सः B) ।
नानावतारवान्सो ऽपि नानाभेदधरो बभौ ॥ ३ ॥
तस्मै नमो गणेशाय नरकुंजररूपिणे ।
सगुणे नररूपाय निर्गुणे गजवक्त्रिणे ॥ ४ ॥
नमः शिवाय शांताय विष्णवे प्रभविष्णवे ।
सूर्याय शक्तये चैव चतुर्धा ते विभागिने ॥ ५ ॥
ब्रह्माणं शेषनागं च नरं नारायणं सदा ।
नमामि भावयुक्तो ऽहं पुराणं पुरुषं परं ॥ ६ ॥
देवानां योगिनां चैव महर्षीणां महात्मनां (च सर्वदा B) ।
व्रजामि शरणं नित्यं पुराणज्ञानसिद्धये (पुराणं° B) ॥ ७ ॥
पुराकल्पे ऽभवन्विप्राः (च मुनयः B) शौनकाद्याः ससा-
[धनाः (स्थिता भवन् B) ।
कलिदोषभयात्सर्वे नैमिषारण्यमाश्रिताः (°ण्यके सदा B)
[॥ ८ ॥
तत्र कलियुगावासं ज्ञात्वादौ ब्रह्मणो मुखात् ।
मुनिधर्मप्रसिद्ध्यर्थं कर्मज्ञानप्रसिद्धये ॥ ९ ॥
अन्यच्च ब्रह्मणा प्रोक्तं पुराणश्रवणं सदा ।
कलिमलहरं पुण्यं तदर्थमभवन् यतः (तदर्थं लालसा
[भवन् B) ॥ १० ॥
कस्मिंश्चित्समये सूतो लोमहर्षण आययौ ।
मुनीनां दर्शनार्थाय पुराणज्ञो विचक्षणः ॥ ११ ॥
नैमिषारण्यशोभां च पश्यंस्तत्र सुविस्मितः ।
अहो धन्यं महारण्यं कलिदोषविवर्जितं ॥ १२ ॥
दृष्टा वै मुनयस्तेन सुप्रसन्नाननांबुजाः ।
नित्यनैमित्तकर्तारः स्वधर्माचरणप्रियाः ॥ १३ ॥
पंचयज्ञरतास्तत्र वेदाध्ययनकारिणः ।
ब्रह्मतेजःसमायुक्ता ज्वलंतः पावका इव ॥ १४ ॥
विनास्तेन यथा सूर्या योगिनो वेदवादिनः (°वेदिनः B) ।
तारकाः सर्वजंतूनां शौनकाद्या महर्षयः ॥ १५ ॥
तत्रागत्य महाभागः स सूतो रोमहर्षणः ।
साष्टांगेन ततः पूर्वं (प्रनमितो B) परमाह्लादसंयुतः ॥ १६ ॥
अभिवाद्य मुनीन्सर्वान् भक्त्या नम्रात्मकंधरः ।
प्रांजलिः प्रयतो भूत्वा प्रोवाच मधुरं वचः ॥ १७ ॥

सूत उवाच ॥

वंशो धन्यो मदीयोऽद्य पितरौ च कुलं वयः (? कुलान्वयः) ।
विद्या व्रतं तपो ज्ञानं धन्यं सर्वं मुनीश्वराः ॥ १८ ॥
भवतां पादपद्मं च सर्वाशुभविनाशनं ।
कांक्षितं यत्सदा देवैर्मया दृष्टं सुपुण्यतः ॥ १९ ॥
साक्षाद्ब्रह्मस्वरूपा वै ब्राह्मणा (ब्रह्मण्य B) ब्रह्मवित्तमाः ।
तेषां दर्शनमात्रेण कृतकृत्याश्च जंतवः ॥ २० ॥
कृतार्थो ऽहं कृतार्थो ऽहं कृतार्थो ऽहं न संशयः ।
भवतां दर्शनेनैव मुक्तो ऽहं भवसागरात् ॥ २१ ॥
इति ब्रुवंतं साधुं ते सूतं तं रोमहर्षणं ।
प्रत्यूचुर्ब्राह्मणाः सर्वे भक्तियुक्तं तपोधनाः ॥ २२ ॥

ब्राह्मणा ऊचुः ॥

सूत सूत महाभाग स्थीयतां पुण्यवर्धन ।
तव दर्शनमात्रेण संतुष्टाः स्मो वयं खलु ॥ २३ ॥
इत्युक्तः स सूतस्तत्र मुनिदत्ते शुभासने ।
समासीनो महाबुद्धिः सांजलिः (? प्रा°) सन्प्रतापवान् ॥ २४ ॥
सुखासीनं च सूतं तं दृष्ट्वा तत्र महामुनिः ।
भृगुप्रवरमुख्यो ऽसौ (वै B) मुनीनां प्रत्युवाच ह ॥ २५ ॥

शौनक उवाच ॥

सूत सूत महाभाग सर्वज्ञ सुखदायक ।
त्वया ह्याराधितः प्राज्ञः कृष्णद्वैपायनो महान् ॥ २६ ॥
नारायणावतारश्च साक्षान्नारायणः स्वयं ।
वेदविभागकारी स पुराणानां विभागकृत् ॥ २७ ॥
त्वं वै तस्मात्पुराणानि सेतिहासानि वेत्सि च ।
तेन सर्वज्ञता जाता तवापि पुण्यवर्धन ॥ २८ ॥
वयं भीताश्च कालेन कलिकल्मषरूपिणा ।
नैमिषारण्यमास्थाय स्थिता ह्यत्राः स्वयंभुवा ॥ २९ ॥
तत्र विश्रांतिदाता वै त्वं प्राप्तो ऽसि महाद्युतिः ।
पुराणानां प्रवक्ता च पुण्यवान् पुण्यवर्धन ॥ ३० ॥
यत्र पौराणिकी गाथा कलिस्तत्र न तिष्ठति ।
तस्मात्कारुण्यभावेन पुराणं प्रब्रवीहि भो ॥ ३१ ॥

तव यद्दर्शनं जातं महापुण्येन सत्तम ।
धन्यं धन्यं(धन्य धन्य B) महाभाग साक्षात्संशयच्छित्त्वयं
छेदेन संशयानां वै सतां त्वं रोमहर्षण । [॥ ३२ ॥
करोषि तेन ते नाम रोमहर्षण इत्यहो ॥ ३३ ॥
इति पृष्टो महात्मा स शौनकेन महर्षिणा ।
संहृष्टः सत्तुवाचेदं वचनं धर्मसंकृतं(०संस्तुतं B) ॥ ३४ ॥

सूत उवाच ॥
अद्याहं कृतकृत्यो भो कृत्वानुग्रहकारिणा ।
सकलं कथयिष्यामि व्यासेन कथितं महत् (च यत् B)॥३५॥
इत्युक्त्वा कथयामास पुराणानि स कृत्स्नशः ।
नानाख्यानविभक्तानि नानाधर्मयुतानि च ॥ ३६ ॥
सर्वार्थसाधनानि च दुःखनाशकराणि च ।
ब्रह्मभूतप्रदानि वै नानामतयुतानि च ॥ ३७ ॥
पुराणोपपुराणानि सेतिहासानि भागशः ।
धर्मार्थकाममोक्षाणां प्रदानि पुण्यदानि च ॥ ३८ ॥
श्रुत्वा श्रुत्वा मुनिजना हर्षयुक्ता बभूविरे ।
नित्यं प्रमुदितास्तेन प्रीताः संपूर्णभावतः ॥ ३९ ॥
युगस्योत्क्रमणं तस्य(कलियुगस्योत्क्रमणं B) चक्रुस्ते
[मुनयो ऽखिलाः ।
पुराणश्रवणेनैव परमाह्लादसंयुताः ॥ ४० ॥
पुराणेषु च सर्वेषु सेतिहासेषु सर्वतः ।
नानाभेदमतादीनां श्रुत्वा भ्रांता मुनीश्वराः ॥ ४१ ॥
निश्चयं नाधिगच्छंति परं किं सर्वसंमतं ।
तदर्थं मुनिवर्यैः स्म पर्यपृच्छत्स शौनकः(शौ० पर्य-
शौनक उवाच ॥ [पृच्छत B) ॥ ४२ ॥
भो भो सूत महाभाग शृणु मे वचनं लघु ।
पुराणानि च संश्रुत्वा(*sic* A, B) भ्रांता जाता(भ्रान्ताः
[स्मो वै B) महाद्युते ॥ ४३ ॥
इदं परमिदं नेति सर्वत्र वर्णितं त्वया ।
भिन्नं भिन्नं महाबुद्धे तेन नो (वै B) निश्चयो भवेत् (०यः
[कथं B) ॥ ४४ ॥
कुत्रापि शंकरः श्रेष्ठः कुत्र विष्णुस्तथा रविः ।
शक्तिश्चैव गणेशश्च कुत्र वैराटरूपकं ॥ ४५ ॥
कुत्र ब्रह्म च योगश्च ज्ञानं कर्म च कुत्र वै ।
आत्मा प्राणो ऽन्नमित्युक्तं मनो वै परतः परं ॥ ४६ ॥
कुत्र बुद्धिर्महाभाग सांख्यं स्वानंद एव च ।
इत्यादिमतभेदेन निश्चयो नैव जायते ॥ ४७ ॥
अतस्त्वं कृपया ब्रूहि वेदशास्त्रार्थसंमतं ।
सर्वेषां मान्यमेकं च सर्वसंशयनाशनं ॥ ४८ ॥

Sūta then begins to expound the "essence of the *śruti* and *smṛiti*," as revealed by the *muni Mudgala* to *Daksha*, when the latter sought deliverance from the curse of *Rudra*, and consisting in the knowledge of *Gaṇeśa* and the true mode of worshipping him.

The whole work is divided into 9 *khaṇḍas* (vol. i., 1–4; ii., 5–9), each inscribed to a different *avatāra*: viz. I., *Vakratuṇḍacaritra*, 54 *adhy.*, 91 foll.; II., *Ekadantacaritra*, 74 *adhy.*, 117 foll.; III., *Mahodaracaritra*, 51 *adhy.*, 84 foll.; IV., *Gajānanacaritra*, 52 *adhy.*, 90 foll.; V., *Lambodaracaritra*, 45 *adhy.*, 74 foll.; VI., *Vikaṭacaritra*, 45 *adhy.*, 95 foll.; VII., *Vighnarājacaritra*, 16 *adhy.*, 25 foll.; VIII., *Dhūmravarṇacaritra*, 50 *adhy.*, 87 foll.; IX., *Yogacaritra*, a combination of different forms of *Gaṇeśa*, 41 *adhy.*, 60 foll.

It ends: शौनकाद्या ऊचुः ॥
भक्तिं देहि त्वदीयां नो योगं शांतिप्रदायकं ।
यं यमिच्छामहे नाथ तं तं(यद्यदि० तत्तत्) सिध्यतु सर्वदा
गाणपत्यांश्च नः सर्वान्कुरुष्व सर्वदा परान् । [॥ ५० ॥
इमान्वरान् गणाध्यक्ष प्रार्थितान्देव देहि नः ॥ ५१ ॥
तथेति तानथोवाच गणेशो ब्रह्मनायकः ।
व्यासादींश्च जगादासौ वृणुध्वं वांछितान्वरान् ॥ ५२ ॥
तैस्तथैव गणाध्यक्षः प्रार्थितो गणपप्रियैः ।
तथेति तानथोवाच सूतं जगाद विस्मयः ॥ ५३ ॥
वरान् ब्रूहि महाभाग त्वया संश्रावितं परं ।
द्विजेभ्यस्तेन संतुष्टो दास्यामि स तथाब्रवीत् ॥ ५४ ॥
तथेति तमथोक्त्वासौ धूम्रवर्णो गजाननः ।
संतधीय स्वमात्मानं स्वानंदस्थो बभूव ह ॥ ५५ ॥
सर्वे संहृष्टचित्तास्ते स्वस्वस्थानं ययुस्ततः ।
मौद्गलं तत्समाश्रित्य गणेशमभजन्परं ॥ ५६ ॥
इमां मुद्गलजां श्लोकैः संहितां वेदबृंहितां ।
त्रयोविंशतिसाहस्रैः सार्धशतैकसंयुतैः ॥ ५७ ॥
अष्टाविंशत्यधिकैश्चाध्यायैश्चतुःशतैः परैः ।
खंडैश्च नवभिः पूर्णां सर्वसिद्धिमयीं चितां ॥ ५८ ॥
मुद्गलः कथयामास सर्वेषां हितकारणात् ।
शब्दब्रह्मरहस्याख्यां परब्रह्मप्रदायिनीं ॥ ५९ ॥

इति श्रीमदार्षे मौद्गले महापुराणे नवमखंडे योगचरित्रे पुराणसमाप्तिवर्णनं नामैकचत्वारिंशो ऽध्यायः ॥ ४९ ॥ समाप्तो ऽयं ॥ नवमखंडसंख्या २०९३ ॥ ग्रंथसंख्या त्रयोविंशतिसहस्राणि अर्धैकपंचशतानि कानि श्लोकानामिति २३५५० अध्यायाः अष्टाविंशत्यधिकाश्चतुःशतानि ४२८ ॥ संवत् १८६२ मिति पुस(पुष्य)-वदी २ वार आदितवार ॥

Nine leaves appended at the end contain an index of the *adhyāyas* of the several *Khaṇḍas*. [H. T. COLEBROOKE.]

3572–3575.

2673–2676. Four vols.; size 9½ in. by 4¾ in.; fairly good Devanāgarī writing of 1751 (or 1811 ?) A.D.

Maudgalapurāṇa, imperfect, wanting all after VI., 19, 88.

Khaṇḍas II. and V. are written in a different hand from the rest.

Vol. I. contains *Khaṇḍa* I. in 223 foll., 8–10 lines.

Vol. II. contains *Khaṇḍa* II. in 122 foll., 13 lines; *Khaṇḍa* III. in 158 foll., 9–11 lines.

Vol. III. contains *Khaṇḍa* IV. in 172 foll., 10 or 11 lines. This vol. is dated as follows: प्रजोत्पत्तीनामसंवत्सर अस्विज(आश्विन) शुद्ध त्रीतीस्तीरवासरे (? तृतीयसौरवासरे) पाथीसारथीसन्नीधौ हे लिखितं ।

Vol. IV. contains *Khaṇḍa* V. in 86 foll., 13 lines; *Khaṇḍa* VI. in 64 foll., 10 or 11 lines, as far as *adhy.* 19, v. 88.

[MACKENZIE COLLECTION.]

3576.

925. Foll. 184 & 63; size 12½ in. by 6¼ in.; fair, modern Devanāgarī writing; twelve lines in a page.

Liṅgapurāṇa, in two parts, of 105 and 48 *adhyāyas* respectively.

See Aufrecht, Cat. Bodl., no. 101. Several editions of the work have been published in India. [H. T. COLEBROOKE.]

3577.

1917 B. Foll. 89 (numbered 145–233); size 14½ in. by 5¾ in.; modern Devanāgarī writing; eleven lines in a page.

A fragment of the *Liṅgapurāṇa*, very carelessly written, reaching from I., 115*a*, 2 to II., 6*b*, 4 in the preceding MS. It contains all after *adhy.* 71 of the first part, and breaks off in *adhy.* 3 of the second part.

[DR. JOHN TAYLOR.]

3578.

1301 c. Foll. 27; size 12½ in. by 5¾ in.; careless Devanāgarī writing of the latter part of last century; 10–15 lines in a page.

Rāmasahasranāma-stotram, or *Rāmanāmasahasrakam*, a collection of a thousand names and epithets of *Rāma*, in 127 *ślokas*, professing to form part of the *Liṅgapurāṇa*; with a commentary (*vivṛiti*), explaining the origin and reason of the names, by *Maheśvara*, pupil of *Svayamprakāśa-tīrtha*. The MS. is very incorrect.

The text begins (somewhat corrected): ईश्वर उवाच ॥

अथ वक्ष्यामि भो देवि रामनामसहस्रकं ।
शृणु चैकमनाः स्तोत्रं गुह्याद्गुह्यतरं परं ॥ १ ॥
राजीवलोचनः श्रीमान् श्रीरामो रघुपुंगवः ।
रामभद्रः सदाचारो [राजें]द्रो* जानकीपतिः ॥ २ ॥
अग्रगण्यो [वरेण्य]श्च† वरदः परमेश्वरः ।
जनार्दनो जितामित्रः परार्थैकप्रयोजनः ॥ ३ ॥

---

* Neither this word nor सदाचार is explained in the commentary.

† वियते लक्ष्म्या ऽपि पतित्वेनेति वरण्यः वृत्रयण्यो बाहुलकात्कर्मणि (!) । comm.

विश्वामित्रप्रियो दांतः शत्रुजिच्छत्रुतापनः ।
सर्वज्ञः सर्वदेवादिः शरण्यो वालिमर्दनः ॥ ४ ॥ °

It ends:

श्रीशः शरण्यो भूतानां संश्रिताभीष्टदायकः ।
अनंतः श्रीपती रामो गुणभृन्निर्गुणो महान् ॥ १२० ॥ °
मातृहा पितृहा चैव भ्रूणहा वीरहा तथा ।
कोटिकोटिसहस्राणि हायनानि [च] यान्यपि ॥ १२६ ॥
संवत्सरं क्रमाज्जप्त्वात्प्रत्यहं गुरुसंनिधौ ।
निकलंकः सुखं भुक्त्वा ततो मोक्षमवाप्नुयात् ॥ १२७ ॥
इति श्रीलिंगपुराणे श्रीराममहस्रनामस्तोत्रं संपूर्णं ॥

The commentary begins:

स्वयंप्रकाशतीर्थाग्रिलभ्यवेदांतिसत्पदः ।
महादेवो विवृणुते रामनाममहस्रकम् ॥

ईश्वर इत्यादि । ईष्टे इतीश्वरः । स्येशभासपिसकसो वरच् । संकोचकस्योपपदादेरभावात् सर्वेश्वरो महादेवः ॥ अथशब्दो मंगलार्थः श्रुत्या । तदुक्तं । ओंकारश्चाथशब्दश्च द्वावेतौ ब्रह्मणः पुरा । कंठं भित्त्वा विनिर्यातौ तस्मान्मांगलिकावुभाविति ॥ °

It ends (on *śl.* 120; the last seven verses not being commented upon): श्रीभागवते ऽपि । नांतं गुणानामगुणस्य जग्मुर्योगेश्वरा ये भवपाद्यमुख्या (?) इति गुणाभाव उक्त एव । व्यावहारिकगुणानामनंतत्वात्कल्याणरूपत्वाच्चानंतकल्याणगुणविशिष्टत्वेन भक्तैर्ध्येयः स्मर्तव्यो ऽर्च्यश्च ।

श्रवणं कीर्तनं विष्णोः स्मरणं पादसेवनं ।
अर्चनं वंदनं दास्यं सख्यमात्मनिवेदनम् ॥

इति नवविधा भक्तिरप्येवं संगच्छत एव । नवविधभक्तिनिरूपणं विस्तरभिया ऽत्र नोच्यते ॥ १२० ॥ इति श्रीश्रीरामसहस्रनाम्नां कृता विवृतिः समाप्ता ॥

[H. T. Colebrooke.]

3579.

1111. Foll. 362; size 12½ in. by 6 in.; fair, modern Devanāgarī writing; twelve lines in a page.

Varāhapurāṇa, or *Vārāhapurāṇa*, as it is called in these MSS.

It begins: नारायणं नमस्कृत्य ° ॥ १ ॥

नमस्तस्मै वराहाय लीलयोद्धरते महीं ।
खुरमध्यगतो यस्य मेरुः खणखणायते ॥ २ ॥ °

For an analysis of the work see Aufrecht, Cat. Bodl., no. 105. The work has been published, in the Bibl. Ind., by *Paṇḍit Hṛishīkeśa Śāstrī*. [H. T. Colebrooke.]

3580.

2777. Foll. 390 (counted 389, no. 337 being double); size 11¾ in. by 6¾ in.; fair Devanāgarī writing of 1785 A.D.; thirteen lines in a page.

Vārāhapurāṇa, a less accurate MS.

[Coll. of Fort William.]

3581.

1766. Foll. 86; size 8 in. by 3¾ in.; legibly written, in Devanāgarī, in 1758 A.D. (?); foll. 1–4 by a different hand from the rest; 9–11 lines in a page.

Veṅkaṭagiri-māhātmya—or, in the Sanskritized form used here, *Vyaṅkaṭagirimāhātmya*—in 30 *adhyāyas*; assigning itself to the *Vārāhapurāṇa*, apparently for the sole reason that *Vishṇu*, in the boar-*avatāra*, after lifting the earth with his tusk from hell, sent out *Garuḍa* to fetch the hill to the glorification of which this *Māhātmya* is devoted.

It begins:

श्रीमद्वराहरूपस्य नमस्कृत्य वसुंधरा * ।
उद्धृता येन पातालाद्वासार्थं सर्वदेहिनां ॥ १ ॥

---

* ? श्रीमद्वराहरूपाय नमः कृत्वा वसुंधरा । In the Madras ed. (1884) of the *Veṅkaṭācalamāhātmya*, a collection of *Paurāṇik* treatises relating to this locality, our treatise begins: श्रीमते भूवराहाय नमः कृत्वा वसुंधरा । ° this verse being followed by the following additional one: नमो यज्ञवराहाय कृष्णाय शतबाहवे । नमस्ते वेदवेदान्तवपुषे विश्वरूपिणे ॥

मुनय ऊचुः ॥

भगवन् सूत धर्मज्ञ वेदव्यासकृपानिधे ।
विष्णोः स्थानेषु दिव्येषु (सर्वेषु ed.) स्वयंव्यक्तस्थलेषु च [॥ २ ॥

यत्र विष्णोरतिप्रीतियैत्र पश्यंति (सिध्यन्ति ed.) सिद्धयः ।
श्रुत्यद्भुतं च चारित्रं यत्र विष्णोः प्रवर्तते ॥ ३ ॥

मनुष्याणां च वसतां यत्र सिद्धो (दृश्यो ed.) भवेद्धरिः* ।
अस्माकं ब्रूहि यच्छ्रुत्वा श्रोतव्यं नावशिष्यते ॥ ४ ॥

इति पृष्टस्तदा सूतस्तपोध्यानसमाधिमान्† ॥ ५ ॥

सूत उवाच ॥

अहो पृष्टमपूर्वं यत्कौतुकं भवतामहो ।
ममापि वांछा महती वक्तुं तच्च वदामि वः ॥ ६ ॥

शृणुध्वं मुनयो यूयं सावधानतया हि वै ।
क्रीडारसेषु सक्तस्य हरेः क्रीडासमन्वितं ॥ ७ ॥

विविधैस्तस्य चारित्रैरुपेतं सर्वसिद्धिदं ।
सर्वैश्वर्यप्रदं (० करं ed.) नृणां सर्वाश्चर्यसमन्वितं (० प्रदं [शुभं ed.) ॥ ८ ॥

पुण्यं पवित्रमायुष्यं सर्वमंगलकारकं ।
वराहकल्पवृत्तांतं (वा० ed.) शेषाचलसमाश्रयं ॥ ९ ॥

पुरा हि सागरैः सर्वैरेकीभूते महार्णवे (महीजले ed.) ।
कल्पादौ भगवान्विष्णुर्वटपत्रसमाश्रयः ॥ १० ॥

महर्लोकं समाश्रित्य तिष्ठंतं जलसंप्लवे (स्थितं च जलसं- [प्लवं ed.) ।
विचिंत्य युगसाहस्रं जलावस्थानमद्भुतं ॥ ११ ॥

यथापूर्वं जगत्सृष्टुमुद्युक्तः सर्वशक्तिमान् ॥ १२ ॥ ०

Regarding the site of the hill, or range of hills, in the district of North Arcot, we meet with the following description of the spot where *Vishṇu* awaits the return of the bird, fol. 6*b*:

गते तु गरुडे तस्मिन्नानेतुं पर्वतोत्तमं ।
पोत्री रूपी (*r.* पोत्रिरूपी) हरिर्भूमिं स्थापयित्वा तु पूर्व- [वत् ॥
पद्भ्यां भूमिं परिक्रम्य गौतमीतीरमागतः ।
तस्यास्तु दक्षिणे भागे षष्टियोजनदूरतः ॥
पूर्वाह्णे पश्चिमे भागे पंचभिर्योजनैर्युते ।
देशे पुण्यजनाकीर्णे रुक्मनद्यास्तयोत्तरे ॥
आगत्य तस्थौ देवो ऽपि गरुडागमनोन्मुखः ।
वैनतेयो ऽपि परमं गत्वा धाम ददर्श ह ॥

There it is where *Vishṇu*, in the shape of *Śvetavarāha*, establishes his throne and disports himself with *Ramā*, and where sacred shrines of great renown, such as the Svāmipushkariṇī-tīrtha, spring up, which make the whole neighbourhood a favourite place of pilgrimage.

Many names for Vyaṅkaṭagiri or Vyaṅkaṭādri, or different hills of this mountainous district, are given on foll. 10–12, such as *Śeshaśaila*, *Nārāyaṇagiri*, *Vaikuṇṭhādri*, *Siṃhācala*, *Añjanādri*, *Varāhādri*, *Nīlagiri*, *Śrīnivāsagiri*, *Ānandādri*. As *Vyaṅkaṭeśa* or *Vyaṅkaṭanāyaka*, *Vishṇu* is adored under 800 different forms of his name (foll. 80–82).

An etymology of the Sanskritized form of the Tamil name *Veṅkaṭa* is proposed on fol. 12*a* from *va* = *amṛitavīja* and *kaṭa* = *aiśvarya*. Of the two ranges of hills, the northern and the southern, put down under that name in Winslow's Tamil Dictionary, it is to the former, "called *Tirupati* (the Tamil for *Śrīpati*) and sacred to *Vishṇu*," that the object of this work corresponds. The indigenous form *Veṅkaṭādri* only occurs once in the text (fol. 10*a*, l. 7).

It ends:

इति स्तुतस्ततः प्राह सूतश्चेदं वचस्तदा ।
व्यासस्यानुग्रहादेव वेद्मि तत्त्वं तपोधनाः ॥
व्यंकटाचलमाहात्म्यं कल्पकोटिशतैरपि ।
वक्तुं न शक्यं वदनैः शेषेणापि सहस्रकैः ॥
उक्तं तथापि माहात्म्यं कीर्तितं किंचिदेव हि ।
पुण्यं पवित्रं माहात्म्यमिदमुक्तं मयानघाः ॥
यः पठेत्प्रयतो भक्त्या शृणुयाद्वा लिखेदपि ।
सर्वान्कामानवाप्नोति स प्राप्नोति च मंगलं ॥

---

* The Mad. ed. here inserts: श्रवणानन्दजनको वृत्तान्तो यस्य वा भवेत् ॥ तादृशं वैष्णवं क्षेत्रमद्भुतं प्रियदर्शनम् ॥

† ध्यात्वा मुहूर्तमात्रं तु प्रोवाच मुनिसत्तमान् ॥ ed.

इति श्रीमद्वाराहपुराणे व्यंकटगिरिमाहात्म्ये सूतशौनकसंवादे त्रिंशो ऽध्यायः ॥ ० ॥ वाणैर्ऋनिशाकरे वसुशशीष्वेतन्मिते चान्द्रके पौषे कृष्णतिथौ च रुद्रविमले लिखितं चिरं पुस्तकं ॥

A different work of the same title, in seven *adhyāyas*, was published, at Madras, in 1886.

[H. T. COLEBROOKE.]

3582.

1425. Foll. 343; size 12¼ in. by 5 in.; fairly written, in Devanāgarī (at Agra), in 1589 A.D.; eleven lines in a page.

Vahnipurāṇa [A], also called *Āgneyapurāṇa*, or *Agnipurāṇa*, though different from the work usually designated by that title.

The first leaf has been supplied by a more modern, rather incorrect, hand. A number of leaves must have been missing before the present pagination was supplied.

It begins (somewhat corrected, at the beginning, with the help of the other MS.):

तेजोमयानामन्योन्यमेकस्मिन्विविधात्मनाम् ।
भेदे विभिन्नता पुंसां त्रयाणामस्तु वः श्रिये ॥

व्यास उवाच ॥

ब्रह्मणः पौष्करे यज्ञे सुत्याहे वितते सति ।
पृषदाज्यसमुत्पन्नः मृतः पौराणिको द्विजः ॥

वक्ता वेदादिशास्त्राणां त्रिकालामलतत्त्ववित् ।
तीर्थयात्राप्रसंगेन नैमिषारण्यमागमत् ॥

तं दृष्ट्वा नैमिषीयास्तु ऋषयो दग्धकिल्बिषाः ।
समभ्यर्च्य यथान्यायं पप्रच्छुः स्म कुतूहलात् ॥

ऋषय ऊचुः ॥

कर्तव्या तीर्थयात्रास्मिन् लोके केन कथं द्विजैः ।
श्रोतुं त एतदिच्छामो वद बह्विमता मुने ॥

सूत उवाच ॥

एतच्छ्रुत्वा ततः सूतः पुराणो मुनिसत्तमः ।
प्रोवाच तान् मुनिश्रेष्ठान् स्वधर्मं शृणुतानघाः ॥

यज्ञाधिकारे च गते द्विजेंद्रः
सर्वस्वनाशे क्षितिपो ऽथ वैश्यः ।
शुश्रूषणायां बलवीर्यहीनः
शूद्रस्तु तीर्थानि भजेत्सुदांतः ॥

मुमुक्षुभिस्तीर्थगतिर्मुनींद्रैः
कार्या तथा तत्फलकांक्षिभिश्च ।
तां ब्रह्मचारी विधिवत्करोति
स्वयं यतो गुरुणा संनियुक्तः ॥

नित्यं गृहस्थाश्रमसंस्थितस्य
मनीषिभिस्तीर्थगतिर्निषिद्धा ।
मातुः पितुर्भक्तिमना गृहस्थ-
सुतो न कुर्यात्खलु तीर्थयात्राम् ॥

गंगाजलेनानुदिनं मनुष्यो
मृन्मोमयेनापि सदा मुनींद्राः ।
स्नातोह सम्यग्यदि भावबुद्धः
फलं तदाप्नोति न चान्यदेतत् ॥

सर्वाणि तीर्थानि हि यानि तानि
स्वर्गेंऽतरिक्षे ऽपि पुनः पृथिव्याम् ।
तुल्यानि सम्यग् मुनयो ऽग्निहोत्रे
पुंसो (सत्यं B) गृहस्थाश्रमसंस्थितस्य ॥

यस्येह यज्ञेष्वधिकारितास्ति
गृहे ऽन्वहं दानवतो मुनींद्राः ।
संजुह्वतः कल्कविवर्जितस्य
तीर्थे गतिर्धर्मपरैर्निषिद्धा (गतिः पूर्वतरै० B) ॥

यत्पुण्यमुक्तं मुनिभिः पृथिव्यां
दानोपवासे सततं द्विजेभ्यः ।
सर्वं तदाप्नोति न संशयो ऽत्र
जुह्वत्स्वकाले यदि वाग्निहोत्रैः (०त्रौ B) ॥

संजुह्वतो ब्राह्मणसत्तमस्य न विद्यते पापमथो दुरुक्तम् ।
भुक्त्वा दिवं ब्रह्मपदं प्रयाति सुरक्षितं ब्राह्मणकर्मसंस्थः ॥

अधीत्य वेदान् (अधीतवेदः B) सुरकार्यहेतोर्
इष्ट्वा मखान्याप विमुक्तदेहः ।
स्वधर्मसंस्थो विषयैर्विरक्तः
सुतैजसं ब्रह्मपदं प्रयाति ॥

यस्मात्पदात्सर्वपदं हि विश्वम्
उपद्यते क्वापि लयं न याति (प्रयाति B) ।
विप्रस्तमाप्नोति स्वधर्मसंस्थः
स्वधासु जुह्वत्स्वधया वसूनि ॥

ऋषय ऊचुः ॥

यथा चोत्पद्यते विश्वं ब्रह्मांडं सचराचरम् ।
यस्माच्च तत्पुनर्याति लयं यत्र प्रतिष्ठितम् ॥

श्रुतमस्माभिरेतद्धि यथाप्रश्नं(यथादृष्टं B) स्वयंभुवः ।
श्रोतुमिच्छामहे त्वेव(त्वत्तः B) पुराणमग्निसंज्ञितम् ॥

सर्गश्च प्रतिसर्गश्च वंशो मन्वंतराणि च ।
वंशानुचरितं चैव पुराणं पंचलक्षणम् ॥

अग्निर्नो देवता सूर्यो द्विजानां लोमहर्षण(०णे B) ।
प्रत्यक्षं हि प्रमाणानां नित्यं वेदेषु गीयते ॥

उदु त्यं जातवेदसं देवं वहंति केतवः ।
दृशे विश्वाय सूर्यं हि देवाः सर्वे व्यवस्थिताः ॥

तस्युषो जगतश्चात्मा वह्निरंते प्रतिष्ठितः(यच्चिरं वेषनि-
तस्मात्सत्यं च मोक्षश्च देवानामपि देवता ॥ [स्थितः B) ।

येन त्यक्तं जगत्सर्वं सदेवासुरमानवम् ।
सहसा नाशमायाति यथा मृद्भाजनं जले ॥

वह्नेस्तु त्रिविधा शक्तिः सर्गसंहृतिपालने ।
अस्माभिः संभूता(संभृता B ; ?संहूता) देवाः स्वं स्वं
[धाम उपासते ॥

तस्मान्नतो ऽग्निसूर्याभ्यां यदुक्तमिति निश्चयः ।
पुराणं धर्ममखिलं तद् ब्रूहि त्वं यथातथम् ॥

आद्ये महापुराणे आग्नेये प्रश्ननामाध्यायः ॥

सूत उवाच ॥

श्रूयतामभिधास्यामि प्रश्नं वो मुनिसत्तमाः ।
कथयामि पुराणस्य विषयं सर्वशास्त्रतः ॥

पुराणानां हि सर्वेषामिदं साधारणं स्मृतम् ।
पुराग्निर्भृगुणा शप्तः कस्मिंश्चित्कारणांतरे ।
क्रुद्धेन रभसा त्वं हि सर्वभक्षत्वमेष्यसि ॥

तस्मान्माहेश्वरं तेजः स्कन्नमग्नौ गतं ततः ।
तत्सर्वभक्षो भगवान्न तं दग्धं तदक्षयम् ॥

तेनासीदतितेजस्वी भगवान् हव्यवाहनः ।
जगाम हिमवच्छैलं यत्र गंगावहत्सरित् ॥

स गंगामुपसंगम्य मुमोचाहूय तां नदीं ।
गर्भमायांतं दिव्यं सा भास्करोपमतेजसम् ॥

अथ गंगापि तं गर्भमसहंती तु धारणे ।
उत्ससर्ज गिरौ तस्मिन् हिमवत्परमार्चिते ॥

स तत्र वर्चसा लोकानादृत्य ज्वलनात्मजः ।
तस्थौ तं स्वसुतं दृष्ट्वा ज्वलनो ऽतिरुषान्वितः ॥

ययावंतर्हिमवंतं (सद्यः) समाहृत्य स्वकां तनुं ।
ततो वह्नौ गते सर्वे चैलोक्यं सचराचरम् ॥

निष्प्रभं सरुजं चासीद् हा हा भूतमचेतनम् ।
नो भांति चाग्निहोत्राद्याः देवाः सर्वे सवासवाः ॥

तथा रुद्रगणाः सर्वे चंद्रसूर्यादयो ग्रहाः ।
ततो देवाः सगंधर्वा ऋषयो मुनिसत्तमाः ॥

ब्रह्माणमुपसंगम्य इदं वचनमब्रुवन् ।
प्रसीद भगवन् वह्नेः शापश्चैव निवर्त्यताम् ॥

स मुखं सर्वदेवानां पितॄणां यक्षरक्षसां ।
तन्मुखादीरिते(?०देत्यते A) ऽग्नौ शुचि ब्रह्मन् कथं
प्रजाक्षये वयं क्षीणा होमदानक्रिया विना । [हविः ॥
तथैव नो लोकगुरो प्रसादं कर्तुमर्हसि ॥ ०

Vahni is subsequently prevailed upon by *Brahman* and the other gods; whereupon *Brahman's* son, *Marīci*, together with the *Munis* and *Ṛishis*, engages in a twelve years' course of sacrifice, during which time he elicits from *Vahni* all the information regarding religious observances, which forms the first, or ritualistic part of this *Purāṇa*.

The chapters (*adhyāya*) are not numbered, the following being those actually named:— 1. *ṛishipraśnaḥ*, fol. 2*b*; 2. *agnistavaḥ*, fol. 4*b*; 3. *brahmastutiḥ*, fol. 8*a*; 4. *snānavidhiḥ*, fol. 11*a*; 5. *āhnikasnānavidhiḥ*, fol. 14*b*; 6. *bhojanavidhiḥ*, fol. 20*a*; 7. *āgnikatapas*, fol. 20*b*; 8. (*veṇukathā*) *āśvamedhikaḥ*, fol. 23*b*; 9. *pṛithor upākhyānam*, fol. 26*a*; 10. *gāyatrīkalpaḥ*, fol. 29*b*; 11. *brāhmaṇapraśaṃsā*, fol. 31*b*; 12. *sargānuśāsanam*, fol. 33*a*; 13. *gaṇabhedaḥ*, fol. 37*a*; 14. *yoganirṇayaḥ*, fol. 40*b*; 15. *sarvakathanam*, fol. 45*b*; 16. *sargānukīrtanam*, *satīdehatyāgaḥ*, fol. 49*b*; 17. *varasargaḥ*, fol. 52*a*; 18. *kāśyapīyaprajāsargaḥ*, fol. 56*b*; 19. *kāśyapīyavaṃśaḥ*, fol. 63*b*; 20. *prajāpatisarga*, fol. 65*b*; 21–23. *varāhaprādurbhāvaḥ*, foll. (68*a*), 69*b*, 74*b*; 24–27. *narasiṃhaprādurbhāvaḥ*, foll. 76*b*, 79*b*, 82*b*, 85*a*; 28. *devāmbarīshasaṃvādaḥ*,

fol. 88*b*; 29. *vaishṇavadharme yugānukīrtanam*, fol. 91*b*; 30. *vaishṇavadharme kriyāyogavidhiḥ*, fol. 93*b*; 31. *vaishṇavadharme śuddhivratam*, fol. 97*b*; 32. *sunāmadvādaśī*, fol. 101*b* (B, 100*b*); [After fol. 101 there seems to be a lacuna (appearing also, it seems, in an old, obliterated pagination). MS. B has here the following chapters: 33–35. *dhenumāhātmyam*, foll. 102*a*, 103*b*; 36. *ghṛitadhenuvidhi*, fol. 107*a*; 37. *vṛishadānam*, fol. 109*a*; 38. *pāśupatadānam*, fol. 113*a*;] 39. *pāpanāśanavṛishadānam*, fol. 104*a* (B, 115*a*); 40. *bhadranidhidānam*, fol. 105*b*; 41. *śivikādānam*, fol. 107*a*; 42. *vidyādānam*, fol. 108*a*; 43. *gṛihadānam*, fol. 109*b*; 44. *dāsīdānam*, fol. 110*a*; 45. *brāhmaṇakathanam*, fol. 110*b*; 46. *annadānam*, fol. 112*b*; 47. *pretopākhyānam*, fol. 114*b*; 48. *dīpamālikāsthāpanam*, fol. 115*b*; 49. *cyavananahushasaṃvādaḥ*, fol. 117*b*; 50. *tulāpurushadānam*, fol. 118*b*; 51. *śarmilopākhyānam*, fol. 121*b*; 52. *kanyādānam*, fol. 123*a*; 53. *taḍāgavṛikshapraśaṃsā*, fol. 124*a*; 54. *dānādiyajñakaraṇam*, fol. 126*b* (B, 139*a*); 55. *vāruṇārāmapratishṭhā*, fol. 130*a*; 56–60. *vāmanaprādurbhāvaḥ*, foll. 131*b*, 134*a*, 135*b*, 137*a*, 138*b* (ends fol. 142*a* in B, where a large lacuna must occur, comprising *adhys.* 56–59, and part of 55 & 60); 61. *kriyāyogaḥ*, fol. 141*a*; 62. (*kāma-*)*dhenupradānam*, fol. 144*b*; 63. *mudgalopākhyānam*, fol. 146*b*; 64. *śiver upākhyānam*, fol. 149*a*; 65. *dānāvasthā*(*nirṇayaḥ*), fol. 150*b*; 66. *saṃgrāmapraśaṃsā*, fol. 151*b*; 67. *rohiṇyā ashṭamīkalpaḥ*, fol. 157*a*; 68. *vaivasvatānukīrtanam*, fol. 159*a*; 69. *sagaropākhyānam*, fol. 163*a*; 70, 71. *gaṅgāvatāraḥ*, foll. 164*b*, 166*b*; 72. *gaṅgāmāhātmyam*, fol. 167*b*; 73, 74. *sūryavaṃśakīrtanam*, foll. 169*a*, 170*a* (B, 173*a*, 174*a*).

At the end of this last chapter there is the following marginal note by Colebrooke: 'The remainder of the *Purāṇa* seems to be an addition by another hand. The subject of it is *Rāma*.'

This latter section of the work, indeed, retails the story of *Rāma*, apparently without any other connection with the first part than that of treating of another *avatāra* of *Vishṇu*:— 75. *sītāśāpakathanam* (B, fol. 175*b*; in A there is an omission on fol. 171*a*); 76. *vaiśravaṇavarapradānam*, fol. 172*a* (B, 177*a*); 77. *kapiladarśanam*, fol. 174*a*; 78. *rākshasayuddham*, fol. 177*a*; 79. *viśvāmitrayajñaḥ*, fol. 181*a*; 80. *ahalyāśāpaḥ*, fol. 182*a*; 81. *sītāvivāhaḥ*, fol. 184*a*; 82. *sumantrapreshaṇam*, fol. 187*a*; 83. *rāmanirgamaḥ*, fol. 188*b*; 84. *janasaṃlāpaḥ*, fol. 195*b*; 85. *citrakūṭanivāsaḥ*, fol. 198*b*; 86. *kaikeyāvākyam*, fol. 202*b*; 87. *nandigrāmavāsaḥ*, fol. 206*a*; 88. *triśirāvadhaḥ*, fol. 213*b*; 89. *kharavadhaḥ*, fol. 215*a*; 90. *rāvaṇavākyam*, fol. 220*b*; 91. *aśokavanitāpraveśaḥ*, fol. 221*b*; 92. *vanagaveshaṇam*, fol. 224*b*; 93. *rāmakrodhaḥ*, fol. 225*b*; 94. *jaṭāyudarśanam*, fol. 227*a*; 95. *jaṭāyusatkaraṇam*, fol. 228*a*; 96. *ayomukhamukti*, fol. 229*a*; 97. *kabandhadarśanam*, fol. 230*a*; 98. *kabandhavākyam*, fol. 232*a*; 99. *kabandhopadeśaḥ*, fol. 232*b*; 100. *sugrīvadarśanam*, fol. 233*b*; 101. *sugrīvavākyam*, fol. 234*a*; 102. *hanumāruvākyam*, fol. 234*b*; 103. *rāmavākyam*, fol. 136*a*; 104. *bālisaṃgrāmaḥ*, fol. 241*a*; 105. *bālivākyam*, fol. 243*a*; 106. *sugrīvābhishekaḥ*, fol. 245*b*; 107. *varshānivṛittiḥ*, fol. 246*b*; 107. *rāmavishādaḥ*, fol. 247*b*; 108. *lakshmaṇakrodhanam*, fol. 148*a*; 109. *vānarasainyasamāgamaḥ*, fol. 251*b*; 110. *sugrīvavākyam*, fol. 252*b*; 111. *vānarayūthapapratyāgamanam*, fol. 253*b*; 112. *hanūmantaprasthāpanam*, fol. 254*a*; 113. *vānarapratyāgamanam*, fol. 156*a*; 114. *vanavivapanam*, fol. 257*a*; 115. *Rāghavacarite vānaravivādaḥ*, fol. 258*b*; 116. *prāyopaveśanam*, fol. 259*b*; 117. *sītāvārttopalabdhiḥ*, fol. 260*a*; 118. *sampātipakshavilāsaḥ*, fol. 261*a*;

119. *vānarapratyāgamanam*, fol. 262*b*; 120. *hanūmantagarjanam*, fol. 264*a*; 121. *laṅkāvalokanam*, fol. 266*a*; 122. *laṅkānveshaṇam*, fol. 267*b*; 123. *avarodhadarśanam*, fol. 268*b*; 124. *sītopalambhanam*, fol. 271*a*; 125. *rākshasīsamādeśaḥ*, fol. 272*a*; 126. *sītāvilāpaḥ*, fol. 273*a*; 127. *svapnadarśanam*, fol. 274*a*; 128. *sītāsambodhanam*, fol. 275*b*; 129. *sītāpraśnaḥ*, fol. 276*b*; 130. *vanabhaṅgaḥ*, fol. 278*b*; 131. *kiṅkaravadhaḥ*, fol. 279*a*; 132. *amātyavadhaḥ*, fol. 280*a*; 133. *senāpativadhaḥ*, fol. 280*b*; 134. *akshakumāravadhaḥ*, fol. 281*b*; 135. *rāvaṇavākyam*, fol. 282*b*; 136. *pucchanirvāpaṇam*, fol. 285*b*; 137. *laṅkādāhaḥ*, fol. 286*a*; 138. *sītāsamāśvāsanam*, fol. 286*b*; 139. *hanumatkathanam*, fol. 289*a*; 140. *madhubhakshaṇam*, fol. 289*b*; 141. *sītāvākyam*, fol. 291*b*; 142. *sugrīvavākyam*, fol. 292*a*; 143. *senāniveśaḥ*, fol. 293*b*; 144–6. *vibhīshaṇavākyam*, foll. 294*b*, 295*b*, 296*b*; 147. *vibhīshaṇagamanam*, fol. 298*a*; 148. *setubandhaprārambhaḥ*, fol. 299*a*; 149. *setubandhanam*, fol. 299*b*; 150. *māyāmayarāmadarśanam*, fol. 301*b*; 151. *sītāpralāpaḥ*, fol. 306*b*; 152. *prahastavadhaḥ*, fol. 310*b*; 153. *sugrīvavigrahaḥ*, fol. 315*b*; 154. *kumbhakarṇavadhaḥ*, fol. 317*b*; 155. *narāntakavadhaḥ*, fol. 320*a*; 156. *triśīrshavadhaḥ*, fol. 320*b*; 157. *atikāyavadhaḥ*, fol. 322*a*; 158. *indrajid-yuddham*, fol. 324*b*; 159. *aushadhīnayanam*, fol. 325*b*; 160. *kumbhavadhaḥ*, fol. 326*b*; 161. *nikumbhavadhaḥ*, fol. 327*a*; 162. *makarākshavadhaḥ*, fol. 327*b*; 163. *māyāmayasītāvadhaḥ*, fol. 329*a*; 164. *indrajiddhomaḥ*, ib.; 165. *rāmotthāpanam*, fol. 320*a*; 166. *indrajiddarśanam*, fol. 331*a*; 167. *virathīkaraṇam*, fol. 333*a*; 168. *indrajid-vadhaḥ*, fol. 334*a*; 169. *vijayākhyāpanam*, fol. 334*a*; 170. *supārśvavākyam*, fol. 335*a*; 171. *paridevanam*, fol. 336*a*; 172. *virūpākshavadhaḥ*, fol. 337*b*; 173. *mahāpārśvavadhaḥ*, fol. 338*b*; 174. *śaktibhedaḥ*; 175. (*rāmarāvaṇayuddham* B, fol. 344*b*; 176. *rāvaṇaśiraśchedaḥ* B, fol. 346*b*; 177. *vibhīshaṇābhishekaḥ* B, fol. 348*a*; 178. *vimārārohaṇam* B, fol. 349*b*; lacuna in A between foll. 340 and 341, from B 344*a*, l. 10 to 351*a*, l. 12); 179. *ayodhyārāmapraveśaḥ*, fol. 341*b*; 180. *rāmābhishekaḥ*, fol. 342*a*; 181. *rājyavarṇanam*, running thus:

स्वराज्यमखिलं प्राप्य रामो धातृसनातनः ।
अयजच्चाश्वमेधेन तथा बहुसुवर्णकैः ।
अन्यैश्च बहुभिर्यज्ञै रामः[1] प्रचुरदक्षिणैः ॥

आजानुबाहुः सुमुखो वृषस्कन्धो महाद्युतिः ।
कंबुग्रीवः पृथुयशाः पृथिवीमनुपालयन् ॥

ततो रामस्य धर्मात्मा राज्यं प्राप्य तथा जनः(धनः B)।
ईजे यज्ञैर्बहुविधैः सहस्रशतदक्षिणैः ॥

न कस्यचिद्भयं तत्र न च व्यालकृतं भयं ।
न चैव विधवा नार्यो न व्याला नैव तस्कराः[2] ॥

न च स्म वृद्धो बालानां प्रेतकार्यं करोति च ।
सर्वे प्रमुदिता देवाः सर्वे धर्मपरा जनाः ॥

दश वर्षसहस्राणि जीवंति सुखिनो नराः ।
नित्यं पुष्पफला वृक्षा नित्यं क्षीरमृतागवाः[3] ॥

काले वर्षति पर्जन्यः सुखस्पर्शनमारुतः ।
स्वकर्मस्वनुवर्तंते वर्णानां सत्यभाषिणः(°भाषणं B) ॥

दश वर्षसहस्राणि दश वर्षशतानि च ।
सपुत्रधनधान्यं च[4] लब्ध्वा राज्यमकंटकं ।
निरामयो(?°यं) वीतशोको(?°कं) रामो राज्यमकारयत् ॥

आदिकांडमिदं त्वार्षं वशिष्ठेन प्रदर्शितं ।
यथा मरीचेरग्निस्तु पूर्वं रामाय वै(सर्वं रामायणं B) पुरा ॥

यः शृणोत्येकचित्तेन सर्वपापैः प्रमुच्यते ।
किं तीर्थैर्गोप्रदानैश्च किं यज्ञैः किमु पोषणैः[5] ।
अहन्यहनि रामस्य चरितं शृण्वतो नृप ॥

शृण्वन्निदं यः कुरुते हि यात्रां
तस्यार्थसिद्धिः पुनरागमं च ।
लोकद्वयं साधयते तथा हि
संवर्धिता तस्य भवेत्सुविद्या ॥

---

[1] अश्वमेधैस्त्रिभिर्यज्ञै रामः B. [2] न व्याला न मरीसृपाः B.
[3] क्षीरघटश्रवाः B; ? गावः क्षीरघटस्रवाः ।
[4] पुत्रान्धनं च धान्यं च B. [5] पोषितैः B.

श्लोकं तदर्धार्धमथोपशृण्वन्
सर्वाणि पापानि निहंति सम्यक् ।
पात्रे तिलानां भवतीह (यच्च B)
शृण्वन्प्रदत्ते ऽनुदिनं लभेत ॥
आरोग्यमायुष्यकरं यशस्यं सौभावकं[1] बुद्धिविवर्धनं च ।
श्रोतव्यमंतर्नियतैर्महद्भिराख्यानमूर्जस्करवृद्धिकामैः[2] ।
कुटुंबवृद्धिं धनधान्यवृद्धिं लभेत लक्ष्मीं विपुलां नरोत्तमः[3] ॥

Then follows a brief *anukramaṇikā*, ending with a few corrupt verses commending the study of this work; after which the colophon: इत्याद्ये वह्निपुराणे आख्यानशतकीर्तनो नामाध्यायः समाप्तः ॥ समाप्तमिदं पुराणमाग्नेयम् ॥ संवत् १६४६ वर्षे अश्वनि सुदि विज्ञै दशमी बुधवासरे। आगरैनगरे श्रीअकबरसाहिजलालदी महमदराज्ये ॥ ग्रंथसंख्या १४००० ॥

The leaves are throughout marked अग्नि० or अग्निपु०. [H. T. Colebrooke.]

3583.

1001. Foll. 353 (counted 354; no. 129 being passed over); size 12½ in. by 5¾ in.; fairly written, in Devanāgarī, at Benares, in Saṃvat 1861 (A.D. 1804); 12 or 13 lines in a page.

Vahnipurāṇa. [B.]

[H. T. Colebrooke.]

3584.

241. Foll. 170; size 12½ in. by 6 in.; indifferent Devanāgarī writing of 1805 A.D.; twelve lines in a page.

Vāmanapurāṇa.

It begins:

पुलस्त्यमृषिमासीनमाश्रमे वाग्विदां वरः ।
नारदः परिपप्रच्छ पुराणं वामनाश्रयं ॥ ०

For an analysis of the work, for which the present MSS. were collated, see Aufrecht, Cat. Bodl., no. 102. Cf. also Rāj. Mitra, Notices, iii., p. 267.

It ends:

तस्मात्पूज्यो नमस्कार्यैः सततं भक्तितत्परैः ।
श्रवणाद्विष्णुसदनं कोटियज्ञफलं लभेत् ॥
इदं पुराणमखिलं पुलस्त्येन च भाषितं ।
यः शृणोति नरो भक्त्या विष्णुलोकं स गच्छति ॥
इति श्रीवामनपुराणं संपूर्णं ० ॥

[H. T. Colebrooke.]

3585.

400. Foll. 208 (counted 206; nos. 16, 143–45 being double, and nos. 98 & 164 passed over); size 12¼ in. by 6¼ in.; good, large, modern Devanāgarī writing; twelve lines in a page.

Vāmanapurāṇa.

It begins:

त्रैलोक्यराज्यमाच्छिद्य बलेरिन्द्राय यो ददौ ।
नमस्तस्मै सुरेशाय सदा वामनरूपिणे ॥
पुलस्त्य ऋषिमासीन ०

[H. T. Colebrooke.]

3586.

2678d. Foll. 9; size quarto, 10 in. by 7¾ in.; indifferent, cursive Telugu writing; 23–26 lines in a page; European paper (watermark 1799).

Three chapters (*adhyāyas* XXXI. — XXXIV.) claiming to form part of the (*Kauśikapulastya-saṃvāda* of the) *uttarabhāga* of the *Vāmana-purāṇa*.

A. XXXI. (*Kalyāṇapurī-māhātmya*) begins: मुनयः ॥
व्यासो वशिष्ठः कपिलो विश्वामित्रो महातपाः ।
नारदोऽथ भरद्वाजो वामदेवः शुकस्तथा ॥

---

[1] सौभ्रातृकं B.
[2] ? Thus B; शृतं नरैर्नियतैर्मरुद्भिरा० A.
[3] इति श्रीवह्निपुराणे रामराज्यवर्णनं समाप्तं ॥ B.

पराशरो ऽथ भगवान् अगस्त्यो मुनिसत्तमः ।
मार्कंडेयो ऋषिश्रृंगः कुणिर्मुनिवरः कुशः ॥ °

Colophon: इति श्रीवामनपुराणे उत्तरभागे कल्याणपुरीमाहात्म्यं नाम येकत्रिंशो ऽध्यायः ॥

A. XXXII. begins (fol. 3*a*):

अथ रात्र्यां व्यतीतायां पुरस्कृत्य तु गालवं ।
द्विजास्ते सह कन्याभिः जग्मुर्वा मगवीं प्रति ॥ °

Colophon: इति वामनपुराणे कौशिकपुलस्त्यसंवादे वराहअचैनो(?) नाम द्वात्रिंशो ऽध्यायः ॥

A. XXXIII. (*Jñānopadeśakathanam*) begins (fol. 6*b*):

एवं तु ब्रुवतां ब्रह्मान्(!) ऋषीणां भावितात्मनां ।
गालवो ऽपि कथां श्रुत्वा परां विस्मयमागतः ॥

Colophon: इति श्रीवा° कौ° ज्ञानोपदेशकथनं नाम त्रयस्त्रिंशो ऽध्यायः ॥

A. XXXIV. (*Varāhamāhātmya*) begins (fol. 7*b*):

अथोवाच मुनिं ब्रह्मा सर्वेषां शृणवतां पुनः ।
धान्या यूयं महाभागा यतः साक्षाद्वसुंधरा ॥

दुहितृत्वेन युष्माकमवतीर्णा महीतलं ।
एवं जामातृभावेन येवोप्येष(? स्ये° or एवोऽप्येष) जनार्दनः॥

तप्तं तपः पुरा दिव्यं भवद्भिर्बहुवत्सरान् ।
जन्मांतरे हि श्रीपुर्यामस्यामेवे(°च) चिरं पुरा ॥

It ends:

इदं पठंति ये नित्यं संनिधौ भक्तिसंयुताः ।
ज्ञानदातुर्वराहस्य कल्याणं प्राप्नुवंति ये(*r.* ते) ॥

चैत्रे मासि शुभे चैता श्रवणनक्षत्रविशेषतः(!) ।
ये पठंति वराहस्य संनिधौ भक्तिसंयुताः ॥

ते कीर्तिसंपदारोग्यपशुक्षेत्रगृहाणि च ।
पुत्रमित्रकलत्रार्थी(? °र्थान्) प्राप्य कल्याणमीदृशं ॥

अलभ्यं ब्रह्मबुधेंद्र(? रुद्रेंद्र)सुरैर्मुनिगणैरपि ।
पदं प्राप्य हि मोदंते सूरिभिः पूजिता भृशं ॥

इदं पुलस्त्यकथितं ॥

इति श्रीवामनपुराणे कौशिकपुलस्त्यसंवादे वराहमाहात्म्ये चतुस्त्रिंशो ऽध्यायः ॥

In the (English) list of contents on the fly-leaf of the volume these four chapters are included under the title *Tiruvindi*(*Teeroovindee*)-*Sthalapurāṇa*, which is also written, in Telugu, by a different hand, at the top of fol. 1.

[MACKENZIE COLLECTION.]

3587.

1869. Foll. 396 (counted 398; nos. 182 & 245 being passed over); size 11½ in. by 5 in.; good Devanāgarī writing of about 1600 A.D.; 10 or 11 lines in a page.

Vāyupurāṇa, in two *khaṇḍas*, or four *pādas*. [A.]

The MS. corresponds pretty closely to the text as edited, by Rājendralāla Mitra, in the Bibl. Ind.:—

1. *Prakriyāpāda* (*kh.* I., *adhy.* 1–6): begins:

प्रपद्ये देवमीशानं शाश्वतं ध्रुवमव्ययं ।
महादेवं महात्मानं सर्वस्य जगतः पतिं ॥

2. *Anushaṅgapāda* (*kh.* I., *adhy.* 7–61; II., 1–3) begins, fol. 22*a*: सूत उवाच ॥

इत्येष प्रथमः पादः प्रक्रियायाः प्रकीर्तितः ।
श्रुत्वा तु संहृष्टमनाः काश्यपेयः सनातनः ।
संबोध्य सूतं वचसा पप्रच्छाथोत्तरां कथां ॥

It is actually called '*anushaṅgapāda*' in the colophons of *adhy.* i. 40 (fol. 127*b*), 51 (171*a*), 53 (181*a*); and ii. 3 (fol. 231*b*).

Khaṇḍa I. ends, fol. 220*a*: इति श्रीवायुप्रोक्ते प्रजापतिवंशानुकीर्तनं समाप्तं प्रथमं खंडं ॥

3. *Upodghātapāda* (*kh.* II., *adhy.* 4–37) begins, fol. 231*b*: ऋषय ऊचुः ॥

श्रुत्वा पादं द्वितीयं तु क्रांतं सूतेन धीमता ।
अतस्तृतीयं पप्रच्छ पादं वै शांशपायनः ॥

पादः क्रांतो द्वितीयो ऽयमनुषंगेण यत्त्वया ।
तृतीयं विस्तरात्पादं सोपोद्घातं प्रकीर्तय ॥

It is actually called '*upodghātapāda*' in the colophons of ii. 4 (fol. 238*a*), 8 (251*b*), 9 (255*b*), 10 (258*b*), 27 (309*b*), 28 (311*b*); whilst ii. 37 ends (fol. 367*a*) with the colophon: इति श्रीवायुपुराणे अनुषंगपादस्तृतीयः(!), thus agreeing in this respect with the edition.

4. *Upasaṃhārapāda* (*kh.* II., *adhy.* 38–41) begins, fol. 367*a*:

श्रुत्वा पादं तृतीयं तु क्रांतं सूतेन धीमता ।
ततश्चतुर्थं पप्रच्छुः पादं वै ऋषिसत्तमाः ॥

ऋषय ऊचुः ॥

पादः क्रांतस्तृतीयो ऽयमनुषंगेण यस्त्वया ।
चतुर्थं विस्तरात्पादं संहारं परिकीर्तयः ॥ ० ॥ ० ॥

सूत उवाच ॥

भवतां कथयिष्यामि सर्वमेतद्यथातथं ।
पादं त्विमं ससंहारं चतुर्थं मुनिसत्तमाः ॥

It is actually called '*upasaṃhārapāda*' in in the colophon of ii. 40 (fol. 395*a*); and in the last *adhyāya* we read (fol. 397*a*; ed. p. 554):

प्रक्रिया प्रथमः पादः कथावस्तुपरिग्रहः ।
अनुषंग उपोद्घात उपसंहार एव च ॥

एवमेतच्चतुष्पादं पुराणं लोकसंमतं ।
उवाच भगवान् साक्षाद्वायुर्लोकहिते रतः ॥

The colophon of ii. 14 runs thus (269*b*): इत्यादिवायुप्रोक्तायां संहितायां आद्यकल्पे द्वादशो ऽध्यायः ॥

This MS. does not contain the *adhy.* ii. 42 (*vyāsasaṃśayāpanodanam*) with which the *Vāyupurāṇa* proper ends in the edition (where it is followed by the *Gayāmāhātmyam*, for which see nos. 3593–95).

For an analysis of the work see Aufrecht, Cat. Bodl., nos. 103-4; and, for a general account, H. H. Wilson, Essays, i., p. 140 seqq.

There are several omissions in the MS., the most serious occurring fol. 241*b*, l. 2, where the text from ii. 5, *śl.* 77*b* to 8, *śl.* 125 has been omitted.

It ends:

तं देवदेवं जनानां यज्ञात्मकं सत्यलोकप्रतिष्ठितं(!) ।
वरं वराणां वरदं महेश्वरं ब्राह्मणमादिं(*r.* ब्रह्म०) प्रयतो
[नमस्ये ॥

इति श्रीमहापुराणे वायुप्रोक्ते द्वादशसाहस्र्यां संहितायां ब्रह्मांडावत्तैं समाप्तं ॥ प्रक्रियापादग्रंथ ४८०० अनुषंगपाद ३६०० उपोद्घातपाद २४०० उपसंहारपाद १२०० [after which, on last page, very much faded] एवं सर्वसंख्या १२००० षष्टत्रिफणीशतानि (षष्ट्यधिकत्रीणि शतानि MS. C) अंको गणनीयः ॥ उपसंहारपादे कलियुगप्रमाण ४३२००० उपोद्घातपादो द्वापर ८६४००० अनुषंगपादे त्रेतायुग १२९६००० प्रक्रियापादे कृतयुगप्रमाणं १७२८००० इदं पुराणं चतुर्युगप्रमाणं समाप्तं वायुपुराणं ॥

On an additional leaf a later hand has reproduced (not always correctly) the calculations of the last page: एवं सर्वसंख्या १२००० षटत्रिकलिमतानि अकोणनीयः ॥ ० After which yet another hand has added the statement: इदं विनायकज्योतिर्विदस्य पुस्तकं ॥

[Dr. John Taylor.]

3588, 3589.

2102, 2103. Foll. 359, now bound up together (no. 167 was omitted in the pagination, whilst no. 280 is double); size 9¾ in. by 7 in.; good, clear Devanāgarī writing, dated Saṃvat 1540 (1483 A.D.); 11–14 lines in a page.

Vāyupurāṇa. [B.]

Five or six different hands seem to have been engaged in writing, and afterwards supplementing, this manuscript. The bulk of the MS. was written by four different scribes of much the same age; whilst foll. 1–36, 49–62, and 280 (two lines) were afterwards supplied by two (perhaps three) different hands.

Kāṇḍa I. ends fol. 177*b*.

Pāda 1, fol. 17*a*: इति श्रीमहापुराणे वायुप्रोक्ते प्रक्रियापादः ॥

P. 2, fol. 188*a*: वायुपुराणे अनुषंगपादे ॥

P. 3, fol. 320*a*: इति श्रीवायुपुराणे वायुप्रोक्ते अनुषंग-पादस्तृतीयः(!) ॥ (but fol. 218*a*: इति श्रीवायुपुराणे उपोद्घाते काश्यपीयो वंशः ॥).

P. 4, fol. 359*a* (after the final, slightly less corrupt, verses): °ब्रह्माणमादिं प्रणतो नमस्ये ॥ इति श्रीमहापुराणे वायुप्रोक्ते द्वादशसाहस्र्यां संहितायां ब्रह्मांडावत्तं समाप्तं ॥ संवत् १५४० वर्षे फाल्गुनमासे कृष्णपक्षे [एकादश्यां तिथौ रविवारे २ ॥ suppl.] व्यासहीरासुतेन नारायणेन लिखितमिदं वायुपुराणं ॥ The calculations given at the end of MS. A are here omitted.

That there is some connection between this and the preceding MS. is evident, but whether this was the original MS. from which the other was copied, or whether both were derived from an older MS. containing the same number of leaves, is not clear. This MS. is, however, less easy of reference. That Colebrooke read it carefully is evident from occasional notes of his in the margin, marking matters of interest. [H. T. Colebrooke.]

3590.

1310. Foll. 320 (counted 329; nos. 256–65 being passed over, and no. 216 being double); size 13 in. by 6½ in.; clear, modern Devanāgarī writing; twelve lines in a page.

Vāyupurāṇa. [C.]

The four *pādas* end on fol. 19*a*, 179*b*, 303*a*, 328*a* respectively. Omissions and transpositions occur sometimes in this MS. occupying the space of several lines, and even pages, in the other MSS.

A mistake which had been made in counting between foll. 298 and 300 a leaf which ought to have been fol. 294 has been rectified by its being restored to its proper place.

[H. T. Colebrooke.]

3591.

264b. Foll. 272; size 12½ in. by 4½ in.; Devanāgarī writing of 1800 A.D.; 10–12 lines in a page.

Vāyupurāṇa. [D.]

Carelessly copied (for one *Harivaṃśa Mahendra Ṭhākur*) from MS. A.

[H. T. Colebrooke.]

3592.

1737. Foll. 36; size 9⅛ in. by 4 in.; good Devanāgarī writing of 1799 A.D.; nine lines in a page.

Gayāmāhātmya, a work in eight *adhyāyas,* attached to the *Vāyupurāṇa,* and treating of the sacred places of Gayā, and the rites to be performed by those visiting them. [A.]

The work has been repeatedly published in India: *e.g.* by *Tāranātha Tarkavāchaspati,* Calc. 1864 and (with a Bengālī translation) 1866; and in the Bibl. Ind. edition of the *Vāyupurāṇa,* it forms *adhyāyas* 43–50 of the *Uttarakhaṇḍa.* Cf. Aufrecht, Cat. Bodl., p. 67.

The MS. (which is not very correct) begins: सूत उवाच ॥

सनकाद्यैर्महाभागैर्देवर्षिः सह नारदः ।
सनत्कुमारं पप्रच्छ प्रणम्य विधिपूर्वकं ॥ °

[H. T. Colebrooke.]

3593.

2707. Foll. 39; size 8¾ in. by 4 in.; fair, modern Devanāgarī writing; nine lines in a page.

The same work. [B.]

This rather incorrect MS., which offers numerous variations from the text of A, begins by omitting the second line of verse 1.

[Mackenzie Collection.]

3594.

2903. Foll. 39; size 9¼ in. by 5 in.; fairly good Devanāgarī writing of 1805 A.D.; 10–12 lines in a page.

Gayāmāhātmya.

It begins: सूत उवाच ॥ शौनकाद्यैर्महाभागैर्देवर्षिसह नारदः । ० [Dr. Leyden.]

3595.

2792. Foll. 699 (counted 691; nos. 336–338 being omitted, and 377–386 & 425 used twice); size 11¼ in. by 5½ in.; good, clear Devanāgarī writing of 1610 A.D.; 11–13 lines in a page.

Revāmāhātmya or *Narmadāmāhātmya*, professing to be a section (the *Revākhaṇḍa*) of the *Uttarakhaṇḍa* of the *Vāyupurāṇa*. [A.]

It begins:

उभयतटतीर्थो प्रक्षालितसकललोकदुरितौघा ।
देवमुनिमनुजवंद्या हरतु सदा नर्मदा दुरितं ॥ ०

See Aufrecht, Cat. Bodl., nos. 114–16. To the full description there given may be added a few more names, and some various readings offered by our manuscripts:—

Oxf., p. 66*a*, l. 24, add *vimaleśvaratīrtham* (fol. 208*b*), *ulūkahradatīrtham* (fol. 209*b*), *pushkariṇītīrtham* (fol. 210*a*); l. 25, add *bhīmakulyāsaṃgameśvaratīrtham* (fol. 216*a*), *mārkaṇḍeśvaratīrtham* (fol. 216*b*), and *pishpaleśvara* (thus generally for *pippal.*, fol. 217*a*); l. 26, *karoṭīśvaratīrtham* (fol. 220*a*) for *karoṭeśvara*; l. 43, add *apsarohradatīrtham* (fol. 306*a*).

Page 66*b*, l. 7, *badarikāśramatīrtham* (fol. 351*b*) for *badarikeśvara*; l. 17, *dhanadeśvaratīrtham*, also (*lokabhāshayā*) called *bhāṇḍāgārikatīrtham* (fol. 396*a*) and *rohiṇīśvara* (fol. 398*a*) for *rauhiṇeśvara*; l. 28, *kohaneśvaratīrtham* (fol. 435*a*) for *kohaleśvara*; l. 33, *ayonisambhavatīrtham* (fol. 451*a*) for *ayonijatīrtham*, and *piṅgaleśvara* for *kapileśvara*; l. 35, add another *mārkaṇḍeśvaratīrtham* (fol. 457*b*).

Page 67*a*, l. 3, *kusumāyudheśvaratīrtham* (fol. 493*b*) for *kusumeśvara* (which, however, is used once for metrical reasons); l. 14, *audumbarīsaṃgame* (and *audumbarīśvara*, fol. 523*a*, *b*) for *kudumbarīs* (MS. 980, *adambarī*); l. 36 (here fol. 605*b* as in Oxf. MS.), *gonāgonīśvaratīrtham*, doubtless the Gondagaon (? and the district Gondvānā) of our maps.

Page 67*b*, l. 3, n., the colophon has *bhaḍahaḍīmātṛitīrtham* (fol. 635*a*); l. 4, A has once *kuharītīrtham* (fol. 635*a*), doubtless a slip for *kururītīrtham*, as it otherwise reads, and as B does throughout; l. 7, *suṇḍīśvara* (foll. 652*a*, 654*a*) throughout for *muṇḍīśvara*; l. 10, *āshāḍhīśvaratīrtham* (fol. 658*a*) instead of *ākhāṭīśvara*; l. 25, for Oonkan Mandata other maps give Omcar Mundatta, Umkarjee Maharaj, and (on a Hindī map of Hindusthān) Omkāranātha. The first two forms would seem to stand for Omkāramahānātha.

The Narmadā is praised for having survived uninjured the whole of the seven *kalpas*, while all the other rivers and oceans underwent destruction in each *kalpa*. The names of these rivers are enumerated in the following verses (fol. 7*a*):

जाह्नवी सरितां श्रेष्ठा तथा चैव सरस्वती ।
कावेरी देविका भद्रा सिंधुः शालकुटी तथा ॥
सरयूः शतरुद्रा च चन्द्रभागेश्वरी तथा ।
गोदावरी महेन्द्रा च पयोष्णी यमुना नदी ॥
शिप्रा शतद्रू वैदर्भी तथा चर्मण्वती इरा ।
एताश्चान्याः सरिच्छ्रेष्ठाः सर्वपापहराः शुभाः ॥

We further extract the following list of names of our river (the southern Gaṅgā):

एषा गंगा महापुण्या त्रिषु लोकेषु विश्रुता ।
स्रोतोभिः पंचदशभिः पावयंती दिशो दश ।
शृणु तानि महाभाग वक्ष्यामि नृपसत्तम ॥

शोणो महानदश्चैव नर्मदा सुरसत्तम ।
मंदाकिनी महापुण्या त्रिकूटा विमला तथा ॥

चित्रोत्पला विपापा च रजनी वालुवाहिनी ।
महार्णवा[1] विपाशा च रेवा च करभा तथा ॥

ऋष्यापादप्रसूताश्च (? ऋश्यपाद°) सर्वा वै रुद्रसंभवाः ।
सर्वपापहरी (°राः) पुण्याः सर्वा मंगलदाः शिवाः ॥

इत्येतैर्नामभिर्दिव्यैः श्रूयते वेदपारगैः ।
पुराणज्ञैर्महाभागैराज्यपैः सोमपैस्तथा ॥

इत्येतत्सर्वमाख्यातं महाभाग्यं नृपोत्तम ।
मनुनोक्तं पुरा मह्यममृतायाः समुद्भवं ॥

पुण्यं पवित्रमतुलं रुद्रोद्गीतमिदं शुभं ।
ये नराः कीर्तयंत्यत्र भक्त्या शृण्वंति चैव ये ॥

प्रातरुत्थाय नाम्नां हि कलापं दशपंचकं ।
ते नराः सकलं पुण्यं लप्स्यंते ह्यवगाहजं ॥ fol. 12*a*.

किमर्थं नर्मदा प्रोक्ता रेवेति च कथं तु सा ।
त्रिकूटा च किमर्थं सा किमर्थं वालुवाहिनी ॥

कोटितीर्थसमायुक्ता प्रविष्टा या महार्णवं ।
कियंत्यः सरितस्तात नर्मदां समुपासते ॥

यज्ञोपवीतैर्ऋषिभिर्देवताभिस्तथैव च ।
विभक्तेयं किमर्थं च श्रूयते मुनिसत्तम ॥

धिष्णीति च पुराणज्ञैः किमर्थं प्रोच्यते ऽनघ ।
केषु स्थानेषु तीर्थेषु पूजनीया सरिद्वरा ॥ fol. 12*b*.

Besides these, a number of other rivers are mentioned throughout the book as more closely connected with the Narmadā, such as: Kapilā (foll. 54*a*, 93*a*), Viśalyā (foll. 56*a*–58*a*), Nīlagaṅgā (fol. 57*a*), Jvālā (fol. 72*b*), Kāverī (fol. 75*b*), Vārāhī (ib.), Caṇḍavegā (fol. 78*a*), Eraṇḍī (fol. 79*a*), Kubjā (fol. 117*b*), Hiraṇyagarbhā (fol. 118*b*), Vāgu (fol. 119*b*), Sarasvatī (fol. 121*a*), Pushkariṇī (fol. 169*a*), Anaḍvāhī (fol. 232*a*), Aśvaparṇī (fol. 285*a*), Uri (*revori-saṃgame*, foll. 324*a bis*, 324*b*, 328 *bis*; *uripravāha*, fol. 326*a*), Karañjā and Karajā (fol. 380*b*).

It ends:

धर्माख्यानमिदं पुण्यं सर्वाख्यानेष्वनुत्तमं ।
गृहे ऽपि विद्यते (पठ्यते B) यस्य चातुर्वर्ण्यस्य सत्तमाः ॥

धन्यं तस्य गृहं मन्ये गृहस्थं चापि तत्कुलं ।
पूजयन् पुस्तके येषु (पुस्तकं पूजयेद्यस्य B) नर्मदाचरितस्य
नर्मदा पूजिता तेन भगवांश्च महेश्वरः । [तु ॥
वाचके पूजिते तद्वद् देवाश्च ऋषयो ऽर्चिताः ॥

लिखापयित्वा (लेखयित्वा च B) सकलं रेवाचरितमुत्तमं ।
भूषणं सर्वशास्त्राणां यो ददाति द्विजन्मने ॥

नर्मदासर्वतीर्थेषु महापुण्यफलप्रदं[2] ।
स्वर्गेदं पुत्रदं पत्यं यशस्यं (पुत्रदं धन्यं यत्रास्यं B) कीर्ति- [वर्धनं ॥

धन्यमायुष्यमतुलं (धर्मा° B) दुःखदुःस्वप्ननाशनं ।
पठतां शृण्वतां चापि सर्वकामार्थसिद्धिदं ॥

यत्प्रदत्तमिदं पुण्यं पुराणं वाच्यते द्विजैः ।
शिवलोके स्थितस्तस्य पुराणाक्षरवत्सरी ॥

इति निगदितमेतन्नर्मदायाश्चरित्रं
पवनगदितमग्र्यं (यदनिगदित° B) शर्ववक्त्रादवाप्य ।
त्रिभुवन[जन]वंद्यं यत्तदादौ (त्वेतदादौ B) मुनीनां
कुलपतिकुलतो (°पुरतः सन् B) सूतमुख्येन साधु ॥

इति श्रीवायूक्तचतुर्विंशतिसाहस्र्यां संहितायामुत्तरखंडे श्रीनर्मदामाहात्म्ये पुराणपरिसमाप्तिर्नामाध्यायः ॥

पंचदश सहस्राणि खण्डे ऽस्मिन् मुनिना पुरा ।
ग्रन्थसंख्या निगदिता माहात्म्ये नार्मदे किल ॥

तीर्थमोंकारमारभ्य तीर्थान्येकार्णवावधि ।
चतुःशतानि मुख्यानि तथैवान्यानि कोटिशः ।
गुप्तप्रकटरूपाणि दिव्यभौमानि संख्यया ॥

इति श्रीवायुपुराणं शिवापराद्धर्यं समाप्तं ॥

[1] यस्मान्महार्णवे घोरे दृश्यते महती सरित् । महार्णवेति सा प्रोक्ता तेनेयं नृपसत्तम ॥ तप्यतस्तस्य देवस्य शूलाग्राद्विंदवो ऽपतन् । शोणाः शोणाभिधानेन दशार्णो देशसंज्ञया ॥ कृपां करोति सा यस्माल्लोकानामभयप्रदा । संसारार्णवमग्नानां तेन नाम्ना कृपा स्मृता ॥ ° भ्रामयंती दिशः सर्वा वारिपूरेण वेगता । श्रावयंती विराजंती तेन रेवा निगद्यते ॥ ° यस्माद्रंजयते लोकान् दर्शनादेव भारत । रजनी तेन सा प्रोक्ता पुराणज्ञैर्नृपोत्तम ॥ foll. 16*b*, 17*a*.

[2] For this line B has: नर्मदासर्वतीर्थेषु स्नानदानेन यत्फलं । तत्फलं समवाप्नोति स नरो नात्र संशयः । एतत्पुराणं रुद्रोक्तं महापुण्यफलप्रदं ॥

स्वस्ति श्रीपातशाहा श्रीशलेमशाहवि[ज]यराज्ये संवत् १६६७ वर्षे शाके १५३२ प्रवर्तमाने दक्षिणायनगते श्रीसूर्ये वृषराशौ महामांगल्यदश्रावणमासे शुक्लपक्षे द्वितीयायां तिथौ गुरुवारे वास्तव्यं अवंतीक्षेत्रमध्ये श्रीरामचंद्रसन्निधौ श्रीऔदीच्यज्ञाते-(०तीय)महिता श्रीराअल(०वल)सुतमहिता कल्याण लिखितमिदं पुस्तकं ॥

सारस्वतज्ञाते परोत श्रीवालु तस्य सुत परोत श्रीद्वारकादाशः तस्य भार्त्रे परोत वेणी तस्य भार्त्रे परोत काशीः परोत द्वारकादाश नु पुत्र परोत राघवदासः परोत श्रीवेणी वेणी तस्य पुत्र ३ प्रथम परोत श्रीरामः शंकरः गंगाधरः। परोत श्रीकाशीदास तस्य पुत्र परोत श्रीविश्वनाथः ॥ रेवामाहात्म्यं परोपकृतये स च श्रीओंकारप्रसादात् चिरं तिष्ठतु ॥ ० ॥

Then added by a later hand: संवत् १६९० वर्षे मास चैत्र शुदी १२ भौमे -- भवानीशंकरसांनिध्यसन्नोदी. कृष्णस्येदं पुस्तकं ॥

Cf. also Rāj. Mitra, Notices, vii., p. 21 seqq., where the work is called *Śivasaṃhitā* (cp. colophon of next MS.). [Coll. of Fort William.]

3596.

980. Foll. 358; size 14¾ in. by 7¼ in.; good, modern Devanāgarī writing; thirteen lines in a page.

Revāmāhātmya. [B.]

With the exception of a few trifling differences noted in their proper places before, it throughout confirms the different readings quoted from MS. A.

Colophon: इति श्रीवायूक्तचतुर्विंशतिसाहस्र्यां शिवसंहितायां उत्तरखंडे श्रीनर्मदामाहात्म्ये पुराणपरिमाणनिर्णयाध्यायः॥ इति वायुपुराणं शिवापराह्वयं समाप्तम् ॥

[H. T. Colebrooke.]

3597.

1301b. Foll. 7; size 13½ in. by 6¼ in.; large, clear, modern Devanāgarī writing; ten lines in a page.

Fragment of the *Revāmāhātmya*, comprising the first 3 *adhyāyas* and the beginning of the 4th, and containing the well-known enumeration and description of the *Purāṇas*. Cf. Wilson, *Vishṇup.*, 2nd ed., i., p. xxiv., note.

[H. T. Colebrooke.]

3598.

856a. Foll. 79 (and a second leaf numbered 45); size 12½ in. by 5 in.; careless Devanāgarī writing of 1789 A.D.; 12 or 13 lines in a page.

Māghamāhātmya, a section of the *Vāyupurāṇa*, in 30 *adhyāyas*.

It begins: नारद उवाच ॥

संसारे क्लिश्यमानानां जन्तूनां पापकारिणां ।
कर्मणा भ्राम्यमाणानां का गतिः कमलोद्भव ॥ १ ॥

सुखमिच्छन्ति ते मूढाः नेच्छन्ति सुखकारणं ।
नेच्छन्ति दुःखलेशं वा तद्धेतौ सततं यताः ॥ २ ॥

अलसा विमुखा धर्माद्विषयासक्तचेतसः ।
तेषां मुक्तिः कथं ब्रह्मन् कथं धर्मे रतिर्भवेत् ॥ ३ ॥

कृपाविष्टेन चित्तेन नरानेतान्समुद्धरन् ।
धर्मादुपेत्य वचसा विष्णुभक्तिविवर्धिना ॥ ४ ॥

वह्निमादातुकामानां बालानां मातरो यथा ।
निवर्तयित्वा सुरुचिं जनयंति फले(*r.* फलं) यथा ॥ ५ ॥

तथा भागवता लोके साधवः समदर्शिनः ।
निवर्तयित्वा बोधेन विषयानलमिच्छतः ॥ ६ ॥

जंतून् धर्मफलं तेषां दर्शयंति हितेच्छया ।
पितरो मातरो ज्ञानं शास्तारः साधवो नृणां ॥ ७ ॥

त्वमादिवक्ता धर्माणां त्वं सर्वं वेत्सि तत्त्वतः ।
कर्मणा केन कालुष्ये मनसो गच्छति द्रुतं ॥ ८ ॥

धर्मास्तु बहवः संति श्रुतिस्मृत्युदिता अपि ।
ते धर्माः कष्टसाध्या हि तेष्वादौ विमुखा नराः ।
वद धर्मं सुखोपास्यं सर्वबंधविनाशनं ॥ ९ ॥

यत्कुर्वतो ऽपैति समस्तबंधो
ऽजायत श्रद्धा मतिरास्तिकी च ।
भक्तिर्हरौ तत्पुरुषेषु सख्यं
तदेव तेषां हितकाम्यया वद ॥ १० ॥

इति तद्वचनं श्रुत्वा ब्रह्मा लोकपितामहः
संप्रहृष्टमना भूत्वा नारदं वाक्यमब्रवीत् ॥ ११ ॥

The answer to *Nārada's* question is an injunction to perform ablutions, especially in the month of *Māgha*, and the details of this ceremony are then fully expounded in *adhyāyas* I. and II. The benefit to be derived therefrom is then illustrated by a series of legends, viz.: III., IV. Legend of *Rocishmatī*, daughter of *Sudharma*, whose husband is resuscitated by the effect of the *Māghasnāna*. V. The *Guhyaka Śveta*, who had been changed into a snake by the curse of the *Muni Romaśa*, is delivered therefrom by this performance. VI., VII. Precepts regarding auspicious days and places. VIII. Legend of *Bhadra* and *Subhadra*, the sons of the *Śūdra Śatabali*. IX. Of *Paridhi*, the disciple of the *Ṛishi Pragādha*. X., XI. Of *Suyajña*, the disciple of the *Ṛishis Jābāli* and *Śāṇḍilya*, receiving the confessions of seven *Piśācas* who, having chased him about, are overcome by him after he had performed his ablutions in the river Kauśikā. XII., XIII. Similar legends of the seven *Kushmāṇḍas*, and the demons collectively called *Ḍākinīgaṇa*. XIV. Of *Tuṇḍila*, *Ūrmila*, the three *Kadambagāḥ* (or *Gṛidhraśirasaḥ*), and the two *Audumbarāśrayau*. XV. Wonderful phenomena happening at their conversion through *Suyajña*. *Śāṇḍilya* in search of his pupil. Interrogated by these penitents, he reveals to them the true mode of *Vishṇu* worship, which subject is continued to the end of *adhyāya* XXIV. XXV.–XXX. The same subject, enlarged upon by the *Muni Gālava*.

It ends:

श्रुत्वा शास्त्रं सकृद्वापि पुनर्मातुः पयोरसं ।
बहुकर्मकरो वापि न पिवत्येव निश्चयः(०यं) ॥
पुत्रार्थी विद्यते(विंदते) पुत्रान् धनार्थी धनमाप्नुते ।
किमत्र बहुनोक्तेन मोक्षार्थी मोक्षमाप्नुयात् ॥
इति श्रुत्वा शौनकाद्या माघमाहात्म्यमुत्तमं ।
संतोषमतुलं प्रापुर्विस्मयोत्फुल्ललोचनाः ।
सूतं पौराणिकं ते तु प्रजयामासुरंजसाः(? ज्ञापया०) ॥
इति श्रीवायुपुराणे माघमाहात्म्ये ब्रह्मनारदसंवादे त्रिंशोऽध्यायः ॥ ३० ॥ ०संवत् १८४६ पौषे मासि शुक्लपक्षे एकादश्यां चंद्रवासरे ॥

The work has been published, with a commentary,* at Poona, in 1878.

For another work of this title, belonging to the *Padmapurāṇa*, see no. 3394.

[H. T. COLEBROOKE.]

3599.

1711. Foll. 145; size 9¼ in. by 4¼ in.; clear, modern Devanāgarī writing; 9 or 10 lines in a page.

Ānandakānana-māhātmya (or *-rahasya*)—also called *Kāśīmāhātmya* (though not in this MS.)—in 29 chapters, professing to be a section of the *Lakshmīsaṃhitā* of the *Vāyupurāṇa*.

It contains legends connected with the sacred spots of Benares (Kāśī) and its neighbourhood, such as Ānandakānana, etc., and injunctions regarding ablutions to be made there in the different months of the year. Rather incorrect.

It begins: शौनक उवाच ॥

सूतसूत महाप्राज्ञ दैवज्ञ वदतां वर ।
रहस्यं श्रोतुमिच्छामि श्रीमदानंदकाननं ॥ १ ॥
केचिद्वदंति कल्याणं विष्णोरायतनं महत् ।
अपरे शैवमित्येतच्छिंद्धि नः संशयं सतां ॥ २ ॥

सूत उवाच ॥

शृणुध्वं(*r.* शृणुष्व) ऋषिवर्याय रहस्यं पापनाशनं ।
गुह्याद्गुह्यतमं विष्णोः क्षेत्रं विष्णुजनप्रियं ॥ ३ ॥
अयमेव पुरा प्रश्नः कृतः पाराशरायतः ।
पैलादिभिर्मुनिगणैः ऋभूक्षमैश्च (? ०क्षमैश्च) योगिभिः ।
ब्रह्मेशाद्यैः सुरगणैर्मेरुपर्वतवासिभिः ॥ ४ ॥

---

* श्रीमता गोंधळेकरेत्युपाह्वयशालिना श्रीधरात्मजनुषा रावजीत्यपरनाम्ना त्र्यंबकशर्मणा विद्वत्साहाय्येन विरचितया० सरलया टीकया समलंकृतं । *i.e.* composed by *Tryambaka Datta* (son of *Bālācārya*), and published by *Rāvji S'rīdhar Gondhalekar*.

भगवन् श्रोतुमिच्छामि गुह्यमेतन्महोदयं ।
त्वत्प्रसादादिदं ज्ञात्वा प्राप्नुमः परमां गतिं ॥ ५ ॥
काशी किं वैष्णवं क्षेत्रं शैवमेवेति निश्चितं ।
संशयो महतां देव जायते बुद्धिमोहतः ॥ ६ ॥
त्वमेव परमः साक्षात् त्वमग्रे जगदुद्भवः ।
त्वं सर्वद्वज्ञत[:] श्रीमान् वद मे परमार्थदः(०तः) ॥ ७ ॥
त्वं सर्वसाक्षी सर्वेशस्त्वं(*r.*०श त्वं) सर्वमुनिसेवितः ।
त्वमेव परमाधारस्त्वं गतिस्त्वं श्रियः पतिः ॥ ८ ॥
त्वमेव जठरीकृत्य स्वतोपे(?सवतोऽपि) श्रिया श्रियः ।
त्वदुद्भवो जगद्धाता जगत्पासि [तु] विश्वभुक् ॥ ९ ॥
त्वदुद्भवोद्भवः शंभुः शक्राद्यास्तव किंकराः ।
वासुदेवादिभिर्देवैर्मत्स्यादिभिरशेषतः ॥ १० ॥
नानारूपधरालोकं(०रांल्लोकान्) पातु विश्वेश्वरेश्वरः ।
तदेतान्न विजानंति ब्रह्मरुद्रपुरोत्तमाः ॥ ११ ॥
पुरा सर्वत्र देवेषु शंभुशक्रादिकेष्वपि ।
कलिराविष्टवान्भूयस्तस्त्वां शरणं गताः ॥ १२ ॥
वयं त्वां पुरुषसूक्तेन पुरुषं स्तुत्वा(!) जगत्पते ।
विज्ञापितं महाविष्णो भवत्पादनिषेविभिः ॥ १३ ॥ ०

The praise of the *Vaishṇava* creed finds strong expression in passages like this on fol. 93*a*:

न वैष्णवसमं शास्त्रं न वैष्णवसमं व्रतं
न वैष्णवसमं ज्ञानं न भूतं न भविष्यति ॥
इदं रहस्यं परमं वैष्णवानां सुसंमतं
नाख्येयमन्यभक्तानां मिथ्याज्ञानात्मनां नृणां ॥

It ends:

इति श्रुत्वा सुराः सर्वे ऋषिभिः सुसमाहिताः ।
वेदव्यासं सुराध्यक्षं नत्वा पुनः पुनः(!) ॥ १५२ ॥
विस्मयं परमापन्नास्तच्चक्षाः संशयच्छिदः ।
आमंत्र्य निर्गताः सर्वे स्मरंतस्तत्पदांबुजं ॥ १५३ ॥
ऋषयोऽपि महाभागा मुमुदुः पुरसंमताः (? परसंमताः)
सूत उवाच ॥ [॥ १५४ ॥
कथितं वो द्विजश्रेष्ठा वेदव्यासमलात्मना ।
देवेभ्यो मुनिमुख्येभ्यश्चोक्तं प्रश्नानुसारतः ॥ १५५ ॥

इति श्रीवायुपुराणे लक्ष्मीसंहितायां आनंदकाननमाहात्म्ये एकोनविंशोऽध्यायः ॥ ० ॥ संवत् दुर्मतिसंवत्सर आश्विन सुदिप्रतिपद् स्थिरवार समाप्तः ॥

[H. T. Colebrooke.]

3600.

2685. Foll. 8; size $9\frac{3}{4}$ in. by $5\frac{1}{4}$ in.; clear, modern Devanāgarī writing; nine lines in a page.

Gostanīmāhātmya, in 5 *adhyāyas*, containing a legendary account of the origin of a group of sacred pools (and *liṅgas*) near Śrīraṅga, comprised under the name of *Gostanī*; and professing to form part of the *Vāyupurāṇa*.

It begins: श्रीवेदव्यासाय नमः ॥

शुभ्रयज्ञोपवीतं च जटामेखलधारिणं ।
ध्यायेद्वसिष्ठनप्तारं सर्वदेवनमस्कृतं ॥
स्तुत्वा तातं ऋषींश्चैव सर्वधर्मविदां वरः ।
. . . (one line or more omitted) . .
यदिष्टं प्रश्नमुख्यं च पृच्छध्वं मुनिसत्तमाः ।
इत्युक्तास्तेऽपि सूतेन पप्रच्छुर्विनयान्विताः ॥

ऋषयः ॥
सूतसूत महाभाग साधूनां कथनाशन ।
गोस्तन्याः दिव्यमाहात्म्यं रंगनाथस्य वैभवं ॥
वद विस्तरतः स्वामिन्सर्वधर्मविदां वर ।
इत्युक्तस्तानृषीन्सर्वान् संमान्य पुनरब्रवीत् ॥

सूतः ॥
गोस्तन्या दिव्यं माहात्म्यं विषये(!) पृष्टवान्मुनिः ।
नारदो देवशार्दूलं ब्रह्माणं विनयान्वितः ॥

नारदः ॥
स्वामिन्कथय मे देव शिष्योऽस्मि तनयोऽस्मि ते ।
गोस्तन्या दिव्यं माहात्म्यं संसारमलमोचकं ॥
इत्युक्त्वाब्रवीद्ब्रह्मा सर्वदेवशिखामणिः ।

ब्रह्मोवाच ॥
त्वत्समो नास्ति जगति वैष्णवो ब्रह्मवित्तमः ॥
वैष्णवेन त्वया वत्स तारितोऽस्मि न संशयः ।
येषां पुत्रा विष्णुभक्तास्ते धन्या नात्र संशयः ॥
इति पुत्रं तु संमान्य विष्णुं नत्वा जगद्गुरुं ।
गोस्तनीदिव्यमाहात्म्यमब्रवीत्स सुतं द्विजाः ॥

पुरागस्त्यस्य भार्यैभूल्लोपामुद्रा महामते ।
सा तस्य च जटासंस्था भुवि क्षिप्ता प्रकोपिता ॥
सागरं प्रययौ सापि कुबेरतनयाभवत् ।
तां वरुणसदनं यांतीं ज्ञात्वागस्त्यः शशाप ह ॥

त्वं दूषिता जनैः सर्वैर्भैव मूढे दुरासदे ।
इति शप्ता दूषिताभूदगस्त्येन महात्मना ॥
सा श्रीरंगे संस्थितं च हरिं तुष्टाव भामिनी ।
अगस्त्यशापशांत्यर्थं स्वपापोपशमाय वै ॥
तया स्तुतो हरिः प्राह व्याघ्रैः पुंजीकृतानघे ।
तेन व्याघ्रपुरी नाम भुवि ख्यातास्ति भामिनि ॥
मृगव्यालेन तत्राहं गच्छे नात्र विचारणं ।
मत्सेवार्थं तत्समीपे गुहायां लिंगपंचके ॥
सवत्क्षीरस्वरूपेण स्तनपंचकरंध्रकैः ।
तस्मान्निर्गत्य च नदी जलरूपेण भामिनी(०नि) ॥
आगत्य मत्समीपं च तत्र भूत्वा द्विधा सती ।
ततो प्रसिद्धनद्यां च लीना वरुणमंदिरे ॥
तेन पापेन मुक्तासि नात्र कार्या विचारणा ।
इत्युक्ता सा तथा चक्रे हरिणा मुरवैरिणा ॥ ०

The four principal *Tīrthas* subsequently described are Raṅgatīrtha, Brahmatīrtha, Tulasītīrtha and Vāyutīrtha; the latter again consisting of five smaller ones denominated after *Indra, Agni, Yama, Varuṇa* and *Kubera*.

It ends:

इत्येतत्कथितं सर्वं वायुतीर्थस्य वैभवं ।
रंगनाथस्य माहात्म्यं गोस्तन्याश्च तथैव च ॥
इति श्रुत्वा नारदस्तु ब्रह्माणं प्रणिपद्य(०पत्य) च ।
ययौ भूमिं च शीघ्रेण तत्तीर्थं संप्रपद्य सः ॥
तत्र स्नानादिकं कृत्वा परं सौख्यमुपेयिवान् ।
इत्येतत्कथितं सर्वं ऋषयः संशितव्रताः ॥
इति श्रुत्वा शौनकाद्याः सूतं पौराणिकोत्तमं ।
पूजां चक्रुर्विधानेन गोभूतिलधनादिभिः ॥

[MACKENZIE COLLECTION.]

3601.

2678b. Foll. 17 (paged 1–34); size 4to, 8½ in. by 7½ in.; written on rough country paper, in the Telugu character; 22–32 lines in a page.

Pāpaghnī-māhātmya, a legendary account of the sacred river Pāpaghnī; professing to form part of the *Vāyupurāṇa*.

It begins:

अथ वक्ष्ये महामंत्रं पापघ्न्या वैभवं परं ।
यं श्रुत्वा मुच्यते जंतुः जन्मसंसारसागरात् ॥
श्रीशैलनिर्झृतेभागे(? श्रीशैलान्नि०) चतुर्विंशतियोजने ।
संधिपादे समुद्भूताः पंच नद्यो भुवि श्रुताः ॥
पिनाकिनी सरिच्छ्रेष्ठा पापघ्नी चित्रिका शुभा ।
अर्कावती क्षीरनदी पंच नद्यो भुवि श्रुताः ॥
पिनाकिन्यर्कक्षीराद्याः(!) दक्षिणोदधिगा भवेत् ।
पिनाकिनी चित्रिका च पापघ्नी चोदधिं गते ॥

ऋषयः ॥

पिनाकिनी दक्षिणतो गताब्धिं सरितां वरा ।
पूर्वेण सागरेणैव पापघ्नीचित्रिके शुभे ॥
संगता(!) इति न पूर्वं श्रुतं तन्नो वद प्रभो ।
वेदव्यासप्रसादेन सर्वं वेत्स्यद्य(? ष्य)शेषतः ॥

श्रीसूतः ॥

साधु एष भवद्भिर्यन्नालवं मुनिपुंगवं ।
कुटीरस्था मुनिवराः पप्रच्छुरिदमादृताः ॥

कुटीरस्थाः ॥

गालव त्वं महाभागो वेत्सि सर्वा महानदीः ।
दक्षिणोदधिगां प्राहुः केचित्पूर्वोदधिं गतां ॥ ०

It ends: गालवः ॥

ज्ञानसंपत्प्रदायिन्याः पत्न्याः(*r.* पत्न्या) माहात्म्यमुत्तमं ।
विशेषेणैव कथितं अपवर्ग्यं शुभप्रदं ॥
य एतत्पुण्यमाख्यानं शृणुयाच्छ्रद्धयान्वितः ।
परमं मोक्षमाप्नोति योगिनामपि दुर्लभं ॥

इति श्रीवायुपुराणे पापघ्नीमाहात्म्ये(०त्म्ये) नवमोऽध्यायः ॥

[MACKENZIE COLLECTION.]

3602.

2708. Foll. 14; size 8¼ in. by 4¼ in.; indifferent Devanāgarī handwriting; 8–11 lines in a page; European paper (watermark 1818).

Rājagṛiha-māhātmya, a legendary account of Rājagṛiha, the ancient capital of Magadha, or Behar (Wilson, Mack. Coll., p. 140), in two (or three) chapters; ascribed to the *Vāyupurāṇa*. [A.]

It begins:

नारायणं नमस्कृत्य ० ॥
शौनकस्य कुलपतेः सत्रे द्वादशवार्षिके ।
सुखोपविष्टा मुनयः पप्रच्छुः शौनकादयः ॥
सौतिं(सूतं B) धर्मभृतां श्रेष्ठं वेदवेदांगपारगम् ।
तत्रैव नैमिषारण्ये महापापप्रणाशने ॥

शौनक उवाच ॥
माहात्म्यं पुष्करादीनां तीर्थानां प्रोक्तवानसि ।
किंकटेषु (*r.* कीकटेषु) महापुण्यं जलं पातालजाह्नवीं[1] ॥
कवोष्णं वर्णितं प्राज्ञ पुण्यं राजगृहं वनं[2] ।
माहात्म्यं श्रोतुमिच्छामि तस्य तीर्थस्य कृत्स्नशः
सौते तव प्रसादेन कृतार्थो ऽस्मि न संशयः[3] ॥

सौतिरुवाच (सूत उ० B) ॥
साधु साधु त्वया पृष्टं माहात्म्यमघनाशनं ।
एतदेव पुरा ब्रह्मन्पप्रच्छ यदुमा भवम्[4] ॥
कैलासशिखरासीनं देवदेवं महेश्वरं(जगत्पतिं B) ॥

पार्वत्युवाच ॥
मगधेषु तपोदश्च गंगोद्भेदश्च विश्रुतः ।
श्रोतुमिच्छामि माहात्म्यं तस्य तीर्थस्य भो प्रभो ॥ ०

It ends:

श्रुत्वैतत्पुण्यमाहात्म्यं वाचकं यत्नतो(च ततो B) ऽर्चयेत् ।
गां भूमिं च सुवर्णानि वस्त्रमन्नानि रौप्यकं[5] ॥
दद्यात्सर्वेषु नाशाय विष्णोः संतोषणाय च ।
वाचके तोषिते देवी संतुष्टा पितृदेवता ॥

इति श्रीवायुपुराणे राजगृहमाहात्म्ये उमामहेश्वरसंवादे द्वितीयो ऽध्यायः ॥

[MACKENZIE COLLECTION.]

3603.

2876b. Foll. 6; size 12½ in. by 6¼ in.; modern Telugu handwriting; 15–18 lines in a page.

[1] कीटकेषु ०पातालजाह्नवं B.
[2] प्राज्ञैः पुण्यं राजगृहे वने । B.
[3] B omits this line.
[4] एतदेव पुरा पृष्टं पर्यपृच्छदुमा भवं । B.
[5] सुवर्णं च वस्त्रमन्नं सरौप्यकं । B.

Rājagṛiha-māhātmya. [B.] A more correct copy.

On fol. 1*a*, and in the margin of the first two pages (but not in the colophons), it is called *Rājagirimāhātmyam.*

The same matter is here divided into three chapters; followed by a fourth (22 *ślokas*), called *Tapovana-māhātmya*, which begins:

शौनक उवाच ॥
सूत सर्वार्थतत्त्वज्ञ कथयस्व ममाग्रतः ।
तपोवनस्य माहात्म्यं कथं केन विनिर्मितं ॥ १ ॥

सूत उवाच ।
शृणुष्व मुनिशार्दूल माहात्म्यं पापनाशनं ।
पुरा कृतयुगस्यादौ ब्रह्मा लोकपितामहः ॥ २ ॥
उवाच चतुरः पुत्रान् मानसान् ब्रह्मवित्तमान् ।
चंडकौशिकनामानमपरं कौशिकं तथा ॥
सनंदनं तृतीयं च चतुर्थं च सनातनं ।
सुताः शृणुत मे वाक्यं स्वहितं धर्मसाधनं ॥
मदाज्ञया भुवं गत्वा प्रजामुत्पाद्य धर्मतः ।
ततः स्वर्गं सुखं भुक्त्वा कुरुध्वं तप उत्तमं ॥ ०

It ends:

आमान्नैर्भोजनैश्चापि दक्षिणाभिर्विशेषतः ।
तेषां मनोरथान् सर्वान् प्रददाति हरिः स्वयं ॥

इति श्रीवायुपुराणे तपोवनमाहात्म्ये चतुर्थोध्यायः ॥

[MACKENZIE COLLECTION.]

3604.

2168. Foll. 237; size 12¾ in. by 4¾ in.; good Devanāgarī writing of 1814 A.D.; eight lines in a page.

Vishṇudharmāḥ—or *Vishṇudharmottara*, as it is commonly called (though not in this MS.)—a treatise on the divinity and worship of *Vishṇu*; classed by most authorities as an independent *Upapurāṇa*, whilst some make it the second part of the *Gāruḍapurāṇa*.

It begins: नारायणं नमस्कृत्य ० ॥
द्वैपायनोष्ठपुटनिःसृतमप्रमेयं ०

See Rāj. Mitra, Notices, vii., p. 65; Weber, Berl. Cat., no. 1758.

It ends:

अत्रोक्तविधियुक्तस्य पुरुषस्य विपश्चितः ।
न दुर्लभं नरव्याघ्र परमं ब्रह्म शाश्वतं ॥

इति विष्णुधर्मेषु शास्त्रमाहात्म्यं परामृतं धर्मोत्तमं परिसमाप्तमिति ॥

Then follows an *anukramaṇikā* of the chapters (विष्णुधर्मेष्वमी वृत्तान्ताः । °), amounting to 102 or 103, for which see Weber's description; after which it concludes (like the two MSS. referred to) with the verse:

न हि तत्सर्वतीर्थेषु सरित्सु च विमज्जनात् ।
फलं भवत्यनंतस्य यादृक् पादांबुधारणात् ॥

For another work of the same title, consisting of three *Kāṇḍas*, found in Kaśmīr, and, like the present work, used by *Albērūnī*, see Bühler's Essay, Indian Antiquary, vol. xix., p. 382 seqq. [Dr. F. Buchanan.]

3605.

1971. Foll. 14; size 8 in. by 4 in.; indifferent, modern Devanāgarī writing; ten lines in a page.

Apāmārjanastotra, ascribed to the (*Pulastya-dālbhyasaṃvāda* of the) *Vishṇudharmottara* (*Vishṇurahasya*).

It begins: दाल्भ्य उवाच ॥

भगवन् प्राणिनः सर्वे विषरोगाद्युपद्रवैः ।
दुष्टग्रहोपघातैश्च सार्वकालमुपद्रवाः (सर्व° द्रुताः W.) ॥ १ ॥
आभिचारिककृत्याभिः स्पर्शरागैश्च (अभिचार° रोगैश्च [W.]) दारुणैः ।
सदा संपीड्यमानाश्च (°स्ते W.) तिष्ठंति मुनिसत्तम ॥ २ ॥
येन कर्मविपाकेन ग्रहरोगाद्युपद्रवाः (विषरो° W.) ।
न भवंति (*r.* संभवंति) नृणां तन्मे यथावद्वक्तुमर्हसि ॥ ३ ॥

पुलस्त्य उवाच ॥

व्रतोपवासैर्यैर्विष्णुर्नान्यजन्मनि तोषितः ।
ते नरा मुनिशार्दूल ग्रहरोगादिभागिनः ॥ ४ ॥
यैर्न तत्प्रवणं चित्तं सर्वदेवपरैः कृतं ।
विषग्रहज्वराणां ते मनुष्या दाल्भ्य भागिनः ॥ ५ ॥ ° १२ ॥

दाल्भ्य उवाच ॥

अनाराधितगोविंद (°दा) ये नरा दुःखभागिनः ।
तेषां दुःखाभिभूतानां यत्कर्तव्यं दयालुभिः ॥ १३ ॥
पश्यद्भिः सर्वभूतस्थं वासुदेवं महामुने ।
समदृष्टिभिरीशानं तन्मुने ब्रूह्यशेषतः ॥ १४ ॥

पुलस्त्य उवाच ॥

श्रोतुकामोऽसि वै दाल्भ्य शृणुष्व सुसमाहितः ।
अपामार्जनकं वक्ष्ये न्यासपूर्वमिदं परं ॥ १५ ॥
सौवर्णं राजतं ताम्रं मृन्मयं वा नवं दृढं ।
अव्रणं कलशं शुद्धं स्थापयेत्तंडुलोपरि ॥ १६ ॥
तत्रोदकं समानीय शुद्धं निर्मलमेव च ।
एकं शतं कुशान्साग्रान् स्थापयेत्कलशोपरि ॥ १७ ॥
वाराहं नारसिंहं च वामनं च प्रयत्नतः ।
पूजयेत्कलशे तत्र शुभोपचारैः समंत्रकैः ॥ १८ ॥ ° ४७ ॥
पादमूले तु देवस्य शंखं विन्यस्य निर्मलं ।
वनमालां हृदि न्यस्य सर्वदेवाभिपूजितां ॥ ४८ ॥
गदां वक्षःस्थले न्यस्य चक्रं विन्यस्य पृष्ठतः ।
श्रीवत्सांकं न्यसेन्मूर्ध्नि पंचांगं कवचं न्यसेत् ॥ ४९ ॥

ओं नमो विष्णवे केशवाय सर्वक्लेशापहर्त्रे हृदयाय नमः । एवं षडंगं कृत्वा भूर्भुवः स्वरोमिति दिग्बंधः ।

विष्णुस्तु ऊर्ध्वतः पातु वैकुंठस्तु दिवि दिशि ।
पातु मां सर्वतो रामो धन्वी चक्री च केशवः ॥ ५० ॥ °

It ends:

धन्यो यशश्च (*r.* यशस्यः) शत्रुघ्नस्ततो ऽयं मुनिसत्तम ।
पठतां शृण्वतां चैव ददाति परमां गतिं ॥ १६४ ॥
एतत्स्तोत्रगतं पुण्यं जपेदायुष्यवर्धनं ।
विनाशाय च रोगाणामपमृत्युभयापहं ॥ १६५ ॥

इति विष्णुधर्मोत्तरे विष्णुरहस्ये पुलस्त्यदाल्भ्यसंवादे अपामार्जनस्तोत्रं संपूर्णं ॥

The same tract is contained in the Berlin MS. (Weber, Cat., no. 1162); whilst that described in Rāj. Mitra's Notices, ii., p. 292, likewise assigned to the *Vishṇudharmottara*, seems to be at least a different version.

[Dr. John Taylor.]

3606.

420. Foll. 379; size 11¾ in. by 5¼ in.; clear Devanāgarī writing of 1770 A.D.; 11–14 lines in a page.

Vishṇupurāṇa, aṃśas I., II., V. & VI. with *Śrīdharasvāmin's Ātmaprakāśa* (or *Svaprakāśa*), and *aṃśas* III. & IV. with *Ratnagarbha's Vaishṇavākūtacandrikā.*

The same combination of the two commentaries appears in the Oxf. MS. (Cat., no. 111), and in the Calcutta edition (1867, etc.), which, whilst professing to give *Śrīdhara's* commentary throughout, tacitly substitutes for it that of *Ratnagarbha* on books III. and IV. But, indeed, *Ratnagarbha's* commentary can hardly claim to being more than a revised edition of *Śrīdhara's* work. The latter has been published in a complete form, together with another commentary, by *Vishṇucitta* [1] (the *Vishṇucittīya*), at Madras (1858; again 1882).

The commentary begins:

श्रीविंदुमाधवं वंदे परमानंदविग्रहं ।
वाचं विश्वेश्वरं गंगां पराशरमुखान्मुनीन् [2] ॥

श्रीमच्चित्सुखयोगिमुख्यरचितव्याख्यां [3] निरीक्ष्य स्फुटं
तन्मार्गेण सुबोधसंग्रहवतीमात्मप्रकाशाभिधां ।
श्रीमद्विष्णुपुराणसारविवृतिं कर्तुं यतिः श्रीधर-
स्वामी सद्गुरुपादपद्ममधुपः साधुः स्वधीशुद्धये (स्वसं-
[सिद्धये) ॥

To the reference in the 2nd verse is owing the erroneous title on fol. 1*a*, 'The *Vishnu Purán* with *Chitsukha Yogí's Tíká.*'

Each *aṃśa* is paged separately: I. 86; II. 54; III. 59; IV. 65; V. 79; VI. 36.

The copyist's signature runs as follows: संवत् १८२७ पल्लव(*r.* प्लव) नाम संवत्सरे वैशाखमासे शुद्धपक्षे प्रतिपदि तद्दिने वैष्णवाश्रमेण जीवनबुद्धा लिखितं ॥ and at the end of book II.: नीलकंठस्य निकटे लिखितं ॥

[H. T. Colebrooke.]

3607.

1380. Foll. 448; size 16¾ in. by 6 in.; good, clear, modern Devanāgarī writing; 9–12 lines in a page.

Vishṇupurāṇa, with the *Vaishṇavākūtacandrikā* of *Ratnagarbha,* son of *Hiraṇyagarbha,* and grandson of *Mādhava.*

The commentary begins:

य आस्ते हृदयग्रंथिगूढचिंतामणिद्युतिः ।
चेतयन्नखिलं विश्वं तस्मै श्रीविष्णवे नमः ॥
हिरण्यगर्भतनयो माधवस्यात्मजात्मजः ।
श्रीरत्नगर्भस्तनुते वैष्णवाकूतचंद्रिकां ॥

Aṃśa I. ends fol. 117*a*; II., fol. 182*a*; III., fol. 239*a*; IV., 302*b*; V., 408*a*; VI., 448*a*.

At the beginning of *aṃśa* II. the commentator remarks:

अन्यटीकास्थमुद्धृत्य व्याख्यासारं मनीषया ।
श्रीरत्नगर्भकृतिना प्रथमोंऽशो निरूपितः ॥

The commentary ends:

यदस्य ग्रंथस्य स्फुटपदपदार्थादिविदुषां
न केषामप्यर्थैः स्फुरति सति संदेहतिमिरे ।
अतो विद्यावाचस्पतिवचनदीपावलिमता
मया व्यक्तानर्थान् हृदि कुरुत संतः सहृदयाः ॥
चंद्राकरस्य तनयो रतिनाथमिश्रः
क्षोणींद्रमंत्रकृदभूदथ तत्सुतेन ।
मूर्धाकरेण नृपमंत्रिवरेण यत्नात्
संप्रार्थितो विहितवानहमस्य टीकां ॥

---

[1] In the colophon he is called *Vishṇucittārya,* the disciple of *Rāmānuja Yatíśvara* (*śrībhagavadrāmānujayatīśvarasarojacañcarīka*). The commentary itself begins: श्रीविष्णुचित्तपदपंकजसंगमाय चेतो मम स्पृहयते किमतः परेण । नो चेन्ममापि यतिशेखरभारतीनां भावः कथं भवितुमर्हति वाग्विधेयः ॥

[2] The Madras ed. reads for this line: तथा पुराणतत्त्वज्ञान् पराशरमुखान्मुनीन् ॥

[3] श्रीविद्वत्सुखयोगि० M. ed.

इति श्रीरत्नगर्भभट्टाचार्यविरचितायां श्रीमद्वैष्णवाकूतचंद्रिकायां विष्णुपुराणटीकायां षष्ठेंऽशे ऽष्टमो ऽध्यायः ६ ॥ समाप्ता चेयं वैष्णवाकूतचंद्रिका ॥ [H. T. COLEBROOKE.]

3608.

1695. Foll. 448; size 9½ in. by 6 in.; clear, modern Devanāgarī writing; number of lines varying.

The same work, apparently copied from the preceding MS., and following it closely in the amount of matter apportioned to each page.

Another MS. would, however, seem to have been collated by the copyist, seeing that he, by his own hand, added emendations on the margin of MS. 420, which were embodied in the text of this copy. [H. T. COLEBROOKE.]

3609.

2897d. Foll. 3; size 9¼ in. by 4 in.; clear, modern Devanāgarī writing; 9 or 10 lines in a page.

An extract from the *Vishṇupurāṇa*, commendatory of devotion to *Vishṇu*; viz., I. 17, v. 53 to the end of the first *aṃśa*.

It begins: पराशर उवाच ॥

एवमभ्यर्थितस्तैस्तु दैत्यराज[:] पुरोहितैः ।
दैत्यैर्निष्क्रामयामास पुत्रं पावकसंचयात् ॥

[DR. JOHN TAYLOR.]

3610.

841. Foll. 78; size 4to, 11 in. by 9 in.; good, modern Devanāgarī writing (European paper); twenty lines in a page.

Vishṇupurāṇa-sūcīpatra, an elaborate analysis of the *Vishṇupurāṇa*, on the same plan as the *Sūcīpatra* to the first printed Calcutta edition of the *Mahābhārata* (Gildemeister, Bibl. Sanskrita, p. 37), following the text *adhyāya* for *adhyāya*, with references to particular verses or numbers of verses.

It is written in the same hand as the similar indexes to other *Purāṇas* contained in MSS. 365 and 366 (see nos. 3738-39).

[H. T. COLEBROOKE.]

3611.

2815. Foll. 147; size 12½ in. by 5½ in.; clear Devanāgarī writing of about 1750 A.D.; twelve lines in a page.

Śivapurāṇa, or rather that section of it commonly passing under that name, in 75 (or 76) *adhyāyas*. [A.]

It begins:

जगतः पितरं शंभुं जगतो मातरं शिवां ।
तत्सुतं च गणाधीशं नत्वैतद्वर्णयाम्यहं ॥

For a full analysis see Aufrecht, Cat. Bodl., no. 113. In this MS. the chapters are not numbered. It ends:

इति तस्य वचः श्रुत्वा ह्यानंदं परमं गताः ।
तं चैव पूजयामासुर्नानावस्त्रैः सुशोभनैः ॥
चंदनैश्च विचित्रैश्च नानालंकरणैस्तथा ।
नमस्कारैः स्तवैश्चैव स्वस्तिवाचनपूर्वकं ॥
आशीर्भिर्विविधाभिश्च वर्धयामासुरंजसा ।
संतुष्टाश्चैव ते सर्वे संतुष्टः सूत एव च ॥
परस्परं च संतुष्टाः शिवभक्तिपरायणाः ।
इतदेव परं मत्वा नमंति च भजंति च ॥
एवं यः शृणुयाच्च सर्वान्कामानवाप्नुयात् ।
अंते भक्तिं परां प्राप्य मुक्तिं वै प्राप्नुयात्पुनः ॥ ० ॥

इति श्रीशिवपुराणे व्याससूतसंवादे ज्ञानप्रकरणनिरूपणो नामाध्यायः ॥

In Rāj. Mitra's description of a MS. containing three of the (twelve) *saṃhitās* of the *Śivapurāṇa* (Not., i., p. 66), the *uttarabhāga* of the *Rudrasaṃhitā* would seem to correspond to the present section of the work.

[SIR CHARLES WILKINS.]

3612.

1876. Foll. 195; size 11¼ in. by 5¼ in.; good Devanāgarī writing of about 1750 A.D.; eleven lines in a page.

The same work. [B.]

It ends:

एतदेव परं मत्वा ०। एवं यः शृणुयान्नित्यं ०॥ ६५॥

अंते भक्तिं परां प्राप्य मुक्तिं वै प्राप्नुयात्पुनः।

लिखित्वा यस्तु दद्याद्वै पुराणं शिवसंज्ञितं (०तं)॥ ६६॥

हेमवृषसमायुक्तं चतुर्वेदैश्च संमतं।

तस्य वासो भवेन्नित्यं शिवलोके न संशयः॥ ६७॥

स तु शिवसमाकारं लभते ऽपापसंयुतः।

तस्मात्सर्वप्रयत्नेन दीयतां शैवकं द्विजाः॥ ६८॥

तत्रापि दक्षिणा देया सुवर्णानां चतुष्टयं।

एवं ददाति यो भक्त्या शिवलोके महीयते॥ ६९॥

तत्रस्थो न च्यवेत्क्वापि शिवसायुज्यमाप्नुयात्।

सत्यं सत्यं पुनः सत्यं नान्यथा मम भाषितं॥ ७०॥

इत्युक्त्वा विररामासौ सूतः पौराणिकोत्तमः॥

इति श्रीशिवपुराणे व्यास० पंचसप्ततितमो ऽध्यायः॥ ७५॥

[Dr. John Taylor.]

3613.

43. Foll. 239; size 8vo, 6 in. by 9½ in.; fair Devanāgarī writing of 1797 A.D.; eighteen lines in a page.

The same work. [C.]

Concluding verses and colophon as in MS. A.

[H. T. Colebrooke.]

3614.

835. Foll. 115; size 12¾ in. by 6 in.; legibly written in Devanāgarī, in 1804 A.D.; thirteen or fourteen lines in a page.

The same work. [D.]

It ends as MS. A. This MS. counts 84 *adhyāyas*, but as the marking of the chapters is rather irregular, the number is not easily checked. [H. T. Colebrooke.]

3615.

2659a. Foll. 179; size 10¼ in. by 6 in.; fair modern Devanāgarī writing; fourteen lines in a page.

The same section of the *Śivapurāṇa*. [E.]

Colophon: इति श्रीशिवपुराणे सनत्कसूतसंवादे ज्ञानप्रकरणनिरूपणो नामाध्यायः॥ ७६॥ प्रथमं खंडं संपूर्णं॥

This latter designation was probably added by the copyist with reference to the next section (written in an older hand) bound up with it in the same volume, though the latter is not called 'second *khaṇḍa*.'

The difference in the number of *adhyāyas* between this MS. and C is owing to *adhy.* 17 of B being divided into two *adhyāyas* in this MS. As the numbering of the verses in this MS. is often continued over several chapters, such a subdivision could easily occur.

[Gaikawar.]

3616.

2659b. Foll. 233 (counted 234, no. 28 having been omitted); size 10¼ in. by 6¼ in.; fair Devanāgarī writing of 1699 A.D.

Another section (? the *Dharmasaṃhitā*) of the *Śivapurāṇa*.

It begins: सनत्कुमार उवाच॥

एतच्छ्रुत्वा वचस्तस्य सो ऽब्रवीन्नं महामुनिं।

विस्मयं परमं गत्वा ऋषिं प्रयतमानसः॥

व्यासदेव उवाच॥

धन्यस्त्वमसि विप्रेंद्र कस्त्वत्तो ऽस्तीह पुण्यकृत्।

यस्य देवातिदेवस्ते सांनिध्यं कुरुते च मे॥

दर्शनं मुनिशार्दूल दद्यात्स भगवान् शिवः।

अपि तावन्ममाप्येवं प्रसादं चेत्करोत्यसौ॥

उपमन्यु[रु]वाच॥

अचिरेणैव कालेन महादेवं न संशयं(r. ०यः)।

सर्वदेवगणाध्यक्षं द्रक्ष्यसे पुरुषोत्तम॥

षोडशाष्टौ वरांश्चैव प्राप्स्यसि त्व महेश्वरात् ।
सपत्नीकात्क्षयं नादात् त्वं हि देवो जनार्दनः ॥
पूज्यो ऽसि दैवतैः सर्वैः श्राघनीयः सदा रणे ।
जप्यं च ते प्रदास्यामि श्रद्दधानाय चाच्युत ॥
ब्रह्मण्यः श्रद्दधानश्च सत्यं द्रक्ष्यसि शंकरं ।
श्रात्मतुल्यबलं पुत्रं भविष्यसि(r. लभि°) महेश्वरात् ।
देव ज्ञातो ऽसि दृष्टो ऽसि पुत्रकामो भवान्मया ॥
व्यास उवाच ॥
एवं कथयतस्तस्य महादेवाश्रिताः कथाः ।
दिनान्यष्टौ प्रयातानि मुहूर्तमिव तापसाः ॥
नवमे तु दिने प्राप्ते मुनिना स च दीक्षितः ।
मंत्रमध्यापितः शार्वमथर्वशिरसं महत् ॥
जटी मुंडी तु संचारी बभूव नियमान्वितः ।
मुनिना दीक्षितः कृष्णः कुतपो मौंजमेखली ॥
मासमेकं जलाहारो(? निराहारो) द्वितीयं जलनाक्षभुक् ।
मासत्रयं वायुभक्षो बभूव सुसमाहितः ॥
पादांगुष्ठाङ्गततनुः षष्ठे चोर्ध्वभुजस्तथा ।
संप्राप्ते सप्तमे मासि संतुष्टो दर्शनं ददौ ॥
हरो महेंद्रचापाढ्ये सबलाके पयोधरे ।
पार्वत्या सहितं देवं सहितं(!) चंद्रशेखरं ॥
ब्रह्माद्यैः स्तूयमानं तु पूजितं सिद्धकोटिभिः ।
दिव्यमाल्यांबरधरं भक्तिनम्रैः सुरासुरैः ॥
तं दृष्ट्वा प्रांजलिः कृष्णो देवं तमजमव्ययं ।
सर्वाश्चर्यमयं देवं विस्मयोत्फुल्ललोचनः ॥
नानाविधैः स्तुतिपदैर्वाग्यमेनार्चयत्तदा ।
सहस्रनाम्ना देवेशः स्तुतः कृष्णेन धीमता ॥
ततो देवाः सगंधर्वविद्याधरमहोरगाः ।
मुमुचुः पुष्पवृष्टिं तु साधुवादान्मनोऽनुगान् ॥
निक्षिप्ता पुष्पवृष्टिस्तु वासुदेवस्य मूर्धनि ।
सिद्धैः मुमुनिभिश्चैव अप्सरोभिः समंततः ॥
पार्वत्याश्च मुखं प्रेक्ष्य भगवान्भक्तिवत्सलः(भक्त°) ।
उवाच केशवं तुष्टो रुद्रश्चाप्यविजौजसं(? °मितौजसं) ॥
कृष्ण जानामि भक्तं त्वां मयि नित्यं दृढव्रतं ।
वृणीष्वाष्टौ वरान्मत्तः पुण्यांस्त्रैलोक्यदुर्लभान् ॥
ततस्तद्वचनं श्रुत्वा कृष्णः प्रांजलिमान्वरं ।
प्राह धर्मे मतिर्नित्यं यशश्चाक्ष्यं बलं महत् ॥
त्वत्सामीप्यं स्थिरा भक्तिस्त्वयि नित्यं ममास्त्विति ॥ °

Different kinds of metre, and occasionally prose passages are introduced; thus the 3rd *adhyāya* is in the *Indravajra* and *Śikhariṇī* metres.

The following is a list of the (unnumbered) chapters: [*Śivapurāṇe*] *śaṃkaramāhātmyam* (fol. 5*b*); *tripuradāhaḥ* (fol. 12*b*); *andhakavadhaḥ* (foll. 28*a*, 32*b*); *ruruvadhaḥ* (fol. 36*a*); *ushāharaṇam* (fol. 46*a*); *śumbhaniśumbhavadhaḥ* (fol. 50*a*); *kāmapraśaṃsā* (fol. 53*b*); *dāruvanapraveśaḥ* (fol. 64*b*); stories of different gods and *ṛishis* (foll. 68*b*, 74*b*, 78*b*); *nityanaimittikapūjāvidhiḥ* (foll. 84*b*, 89*a*); *pañcayajñaguṇādhyāyaḥ* (fol. 93*a*); *satpātraguṇādhyāyaḥ* (fol. 97*a*); *pāpabhedādhyāyaḥ* (fol. 102*a*); *narakādhyāyaḥ* (fol. 112*a*); *brāhmaṇapraśaṃsā* (fol. 117*b*); *annadānam* (fol. 118*b*); *pātretipurāṇamāhātyam* (fol. 121*b*); *dharmaśravaṇamāhātmyam* (fol. 124*b*); on donations (fol. 129*b*); *pṛithivīdānam* (fol. 130*b*); *kāntāradānam* (fol. 132*b*); *pāpanāśanādhyāyaḥ* (fol. 138*b*); (*śiva*)*sahasranāmastavaḥ* (fol. 145*b*); *tulāpurushadānam* (foll. 147*b*, 150*b*); *brahmāṇḍakathanam* (fol. 152*a*); *narakamaṇḍalam* (fol. 154*a*); *brahmāṇḍadānam* (fol. 156*a*); *brahmāṇḍakathanam* (fol. 159*b*); *mṛityuṃjayoddhāraṇam* (fol. 161*b*); *mantrarājaprabhāvaḥ* (fol. 165*a*); *pañcamabrahmākhyānam* (fol. 167*a*); *īśānakalpaḥ* (fol. 168*b*); *mativiśeshaḥ* (fol. 175*a*); *saṃgrāmapraśaṃsā* (fol. 176*b*); *saṃsāracikitsā* (fol. 182*b*); *strīkathanam* (fol. 189*b*); *kālajñānam* (foll. 194*a*, 198*b*); *mantrayogaḥ* (fol. 199*b*); *liṅgaprādurbhāvaḥ* (fol. 203*a*); on different creations (foll. 205*a*, 206*a*, 207*a*, 211*b*, 212*a*, 214*a*); *pṛithukīrtanam* (foll. 215*a*, 219*a*, 221*a*, 225*a*, 228*b*); *pitṛikalpaḥ* (foll. 229*b*, 231*a*, 233*a*, 234*a*).

The last chapter runs thus (cf. *Harivaṃśa*, 1241 seqq., of which the account here given seems to be a mere epitome): मार्कंडेय उवाच ॥

ते धर्मयोगनिरता: सप्त मानसचारिणः ।
वाय्वंबुभक्षाः सततं शरीरमुपाशोषयन्(!) ॥

स राजांतःपुरवृतो नंदने मघवानिव ।
क्रीडयित्वा चिरं तत्र सभार्यः स्वपुरं ययौ ॥
अणहो[1] नाम तस्यासीत्पुत्रः परमधार्मिकः ।
तं विभ्राजः सुतं राज्ये स्थापयित्वा वनं ययौ ॥
तपः कर्तुं समारेभे यत्र ते सहचारिणः ।
स वै तत्र निराहारो वायुभक्षो महातपाः ॥
ततो विभ्राजितं तेन विभ्राजं नाम तद्वनं ।
बभूव यत्र शकुनाश्चत्वारो योगधर्मिणः ।
योगभ्रष्टा[स्]त्रयश्चैव देहत्यागकृतो ऽभवन् ॥
कांपिल्ये नगरे ते तु ब्रह्मदत्तपुरोगमाः ।
जाताः सप्त महात्मानः सर्वे विगतकल्मषाः ॥
शक्तिमंतो ऽत्र चत्वारस्त्रयस्तु परिमोहिताः ।
स्वतंत्रस्त्वणहाज्जज्ञे ब्रह्मदत्तो महायशाः ॥
छिद्रदर्शी सुनेत्रस्तु वेदवेदांगपारगौ ।
जितौ(r. जातौ) श्रोत्रियदायादौ पूर्वजातिमहोषितौ ॥
पंचालो(पां०) बह्वृचस्त्वासीदाचार्यत्व(०त्वं) चकार ह ।
द्विवेदः कंडरीकश्च छंदोगो ऽध्वर्युरेव च ॥
ततो ऽणहः सुतं दृष्ट्वा ब्रह्मदत्तमकल्मषं ।
अभिषिच्य स्वराज्ये तु परां गतिमवाप्नवान् ॥
पंचालकंडरीकस्तु(० कौ तु) पुत्रौ संस्थाप्य मंदिरे ।
विवेश तु वनं तत्र गतौ(r. गतः) परमिकां गतिं ॥
ब्रह्मदत्तस्य भार्या तु संततिर्नाम भारत ।
स्वां(? सा) त्वेकभावसंयुक्ता रेमे भार्या सहैव तु[2] ॥
शेषास्तु चक्रवाका वै कांपिल्ये सहचारिणः ।
जाताः श्रोत्रियदायाद(०दा) दरिद्र(०द्राः) स्वकुलेषु च ॥
धृतिमान्सुमहात्मा च तत्त्वदर्शी निरुत्सुकः ।
वेदाध्ययनसंपन्नाश्चत्वारश्छिद्रदर्शिनः ॥
ते योगनिरताः सिद्धाः प्रस्थिताः सर्व एव हि ।
आमंत्रयित्वा ते सर्वे ययुः स्थानानि योगिनः ॥
तस्मिन्संकीर्तिते विष्णोः पदे पापं प्रणम्य(? r. प्रणाश्य) तु ।
शूरा ये संप्रपद्यंते अपुनर्भवकांक्षिणः ॥
पापं प्रणाशयत्वेतद्विष्णोः परमं पदं ।
शारीरे मानसे चैव पापे वाक्ये महामुने ।
कृते सम्यक् पदं भक्त्या पठन् श्रद्धासमन्वितः ॥
मुच्यते सर्वपापेभ्यः कृष्णनामानुकीर्तना[त्] ।
उच्चार्यमाण एतस्मिन् देवदेवस्य दर्शनात् ॥

इति शिवपुराणं समाप्तं ॥ संवत् १७५६ ॥

If this is really the *Dharmasaṃhitā* of the *Śivapurāṇa*, as Professor Aufrecht believes it to be, it would be the last of the twelve *Saṃhitās* of that work, and would thus indeed 'complete the *Śivapurāṇa*.' Cf. the enumeration of the different sections of this *Purāṇa*, p. 1315, col. 2. [GAIKAWAR.]

[1] Read अणुहो with *Hariv.*; cf. *Mahābh.*, i., 226; Wilson, *Vishṇup.*, 2nd ed., iv., p. 141.

[2] ? Read तां त्वेकभावसंयुक्ता रेमे (? लेभे) भार्यां स हैव तु । cf. *Har.* 1262.

3617.

1101. Foll. 162; size 12½ in. by 6 in.; excellent Devanāgarī writing of 1801 A.D.; eleven lines in a page.

Vāyavīya-saṃhitā, another section of the *Śivapurāṇa*, deriving its name from its being promulgated by *Vāyu* (i.e. *Śiva* himself) to the *Ṛishis*. [A.]

The work consists of two parts, the *pūrva-* and *upari-bhāga*, of 30 *adhyāyas* each.

It begins:

नमः शिवाय सोमाय सगणाय समूनवे ।
प्रधानपुरुषेशाय सर्गस्थित्यंतहेतवे ॥ १ ॥
शक्तिरप्रतिमा यस्य ऐश्वर्यं चातिसर्वगम्[3] ।
स्वामित्वं च विभुत्वं च स्वभावं संप्रचक्षते ॥ २ ॥
तमजं विश्वकर्माणं शाश्वतं शिवमव्ययम् ।
महादेवं महात्मानं व्रजामि शरणं शिवम् ॥ ३ ॥
धर्मक्षेत्रे महातीर्थे गंगाकालिंदिसंगमे ।
प्रयागे नैमिषारण्ये ब्रह्मलोकस्य वर्त्मनि ॥ ४ ॥
मुनयः संशितात्मानः सत्यव्रतपरायणाः ।
महौजसो महाभागा महासत्त्रं वितेनिरे ॥ ५ ॥
तत्र सत्त्रं समाकर्ण्य तेषामक्लिष्टकर्मणाम् ।
साक्षात्सत्यवतीसूनोर्वेदव्यासस्य धीमतः ॥ ६ ॥
शिष्यो महात्मा मेधावी त्रिषु लोकेषु विश्रुतः ।
पंचावयवयुक्तस्य वाक्यस्य गुणदोषवित् ॥ ७ ॥

[3] शक्तिरप्रतिघा० चापि सर्वगं B.

उत्तरोत्तरवक्ता च ब्रुवतो ऽपि बृहस्पतेः ।
मधुरश्रवणानां च मनोज्ञपदपर्वणाम् ॥ ८ ॥
कथानां निपुणो वक्ता कालविन्नयवित्कविः ।
आजगाम स तं देशं सूतः पौराणिकोत्तमः ॥ ९ ॥
तं दृष्ट्वा सूतमायांतं मुनयो हृष्टमानसाः ।
तस्मै सामं च पूजां च यथावत्प्रत्यपादयन् ॥ १० ॥
प्रतिगृह्य स तां पूजां मुनिभिः प्रतिपादिताम् ।
उद्दिष्टमासनं भेजे नियुक्तो[1] युक्तमात्मनः ॥ ११ ॥
ततस्तत्संगमादेव मुनीनां भावितात्मनाम् ।
सोत्कंठमभवच्चित्तं श्रोतुं पौराणिकीः कथाः[2] ॥ १२ ॥
तदा तमनुकूलाभिर्वाग्भिः पूज्य महर्षयः ।
अतीवाभिमुखं कृत्वा वचनं चेदमब्रुवन् ॥ १३ ॥

श्रीऋषय ऊचुः ॥

रोमहर्षण(लोमहर्षणे B) सर्वज्ञ भवान्वै भाग्यगौरवात् ।
पुराणविद्यामखिलां व्यासात्प्रत्यक्षदर्शिवान् ॥ १४ ॥
तस्मादाश्चर्यभूतानां कथानां त्वं हि भाजनम् ।
रत्नानामुरुसाराणां रत्नाकर इवार्णवः ॥ १५ ॥
यच्च भूतं च भव्यं च यच्चान्यद्वस्तु वर्तते ।
न तवाविदितं किंचित् त्रिषु लोकेषु विद्यते ॥ १६ ॥
त्वमदृष्टवशादस्मद्दर्शनार्थमिहागतः ।
अकुर्वन् किमपि श्रेयो न वृथागंतुमर्हसि ॥ १७ ॥
तस्माच्छाश्वतमं पुण्यं सत्कथाज्ञानसंहितम् ।
अपवर्गफलैकांतमनाचारबहिष्कृतम् ॥ १८ ॥
जगतः सृष्टिसंहारस्थितिहेतुप्रदर्शकम्(०नं B) ।
वेदांतसारसर्वस्वं पुराणं श्रावयाशु नः ॥ १९ ॥
एवमभ्यर्थितः सूतो मुनिभिर्वेदवादिभिः ।
श्लक्ष्णां च न्यायसंयुक्तां प्रत्युवाच शुभां गिरम् ॥ २० ॥

Part I. contains a theogony from the *Śaiva* point of view.

The connection of the work with the *Śaiva-purāna* is explained in the following way. Having enumerated the 18 *Purānas* in the same order as is done in the *Bhāgavata* (except that the *Bhavishya* is mentioned in the sixth place, before *Nāradīya*, *Mārkaṇḍeya*, and *Āgneya*; see Wilson, *Vishṇup.*, 2nd ed., i., p. xxiii.), the author states (fol. 2*b*) that the *Śaivapurāṇa*, the fourth of the number, consists of the following 12 *Saṃhitās*: 1. *Viśveśvara* (*Vidyeśvara* B; *Vighneśa* Bik., p. 209; consisting of 1000—or 10,000 acc. to Bik.—*ślokas*); 2–5. *Raudra*, *Vaināyaka*, *Bhauma*, and *Mātra* (of 8000 each); 6. *Rudraikādaśa* (13,000); 7. *Kailāsa* (6000); 8. *Śatarudra* (3000); 9. *Koṭirudra* (9000); 10. *Sahasrakoṭirudra* (11,000); 11. *Vāyavīya* (4000); and 12. *Dharma-saṃhitā* (12,000). The number of verses here assigned to the present work is probably about correct, a rough estimate yielding 3934 *ślokas*.

Colophon: इति श्रीपुराणे शैवे वायवीयसंहितायां त्रिंशो ऽध्यायः ॥

Part II. begins:

नमः समस्तसंसारचक्रभ्रमणहेतवे ।
गौरीकुचतटद्वंद्वकंचुकांकितवक्षसे ॥ १ ॥

सूत उवाच ॥

उक्ता भगवतो रूपं(लक्षं B) प्रसादमुपमन्युना ।
नियमायोत्थितो[3] वायुर्मैथ्यं प्राप्ते दिवाकरे ॥ २ ॥
ऋषयश्चापि ते सर्वे नैमिषारण्यवासिनः ।
अथायमर्थः प्रष्टव्य इति कृत्वा विनिश्चयं ॥ ३ ॥ ०

This part is chiefly devoted to practical theology, in connection with certain devotional performances to be observed by the sectaries of the creed, and apparently forming part of the one great practice called '*pāśupataṃ vratam*,' whence it might almost seem that this work originated with the *Śaiva* sect of '*Pāśupatas*' as an exposition of their doctrines.

It ends:

सूते कृताशिषि गते मुनयः सुवृत्ता
यागे च पर्यवसिते महति(महिते B) प्रयागे ।
काले कलौ च विषयैः कलुषामयानं(*r.* कलुषायमाणे)
वाराणसीपरिसरे वसतिं वितेनुः ॥

[1] उच्छिष्टमानसं ० A; ० नियुक्ते B.

[2] पौराणिकीं कथां B.

[3] नियमायास्थितो A.

अथ च ते पशुपाशमुमुक्षया
स्वकृतया कृतपाशुपतव्रताः ।
अधिकृताखिलबोधसमाधयः
परमनिर्वृतिमापुरनिंदिताः(°पुरसौपदं A) ॥

इत्यादिश्रीमहापुराणे शैवे वायवीयसंहितायामुपरिभागे त्रिंशोऽध्यायः ॥

For fragments of this work see Aufrecht, Cat. Bodl., p. 76*a*; Rāj. Mitra, Notices, iii., p. 305. [H. T. Colebrooke.]

3618.

1081b. Foll. 47 and 73; size 13¼ in. by 6¾ in.; clear, modern Devanāgarī writing; twelve to fourteen lines in a page.

Vāyavīya-saṃhitā, in two parts, each with a separate pagination. [B.]

Part I. ends: इत्यादिमहापुराणे श्रीशैवे वायवीयसंहितायां पूर्वभागे उपमन्युप्रसादं नाम त्रिंशत्तमो ऽध्यायः । पूर्वभागः समाप्तः ॥

Part II. begins:

ज्ञानं ज्ञानिभिरर्थितं मुनिभिः शक्रादिभिः संस्तुतं
ध्यातं योगिभिरप्रतर्क्यमनघं शुद्धं च संवित्प्रदं ।
स्थातं सर्वसुरासुरैर्निजगुणव्याख्यानसंकीर्तनात्
श्रीविश्वेशपदारविंदयुगलं वंदे मुदाहं सदा ॥

सूत उवाच ॥ उक्ता (!) °

Though even less accurate than A, this copy, besides offering many preferable variants, is useful for clearing up mistakes and doubtful readings in the other MS.

[H. T. Colebrooke.]

3619.

264a. Foll. 98; size 12½ in. by 4½ in.; fair Devanāgarī writing of the beginning of the present century; 9–11 lines in a page.

Sāmbapurāṇa—or *Śāmbapurāṇa*, as it is spelt throughout in these MSS.—one of the *Upapurāṇas*, being specially devoted to the worship of the Sun as the supreme deity. [A.]

The MS. is rather incorrect, especially in its latter portion.

Adhyāya 1 runs as follows: श्रीसरस्वत्यै नमः । ओं नमः सूर्याय ॥

नमः सवित्रे जगदेकचक्षुषे
जगत्प्रसूतिस्थितिनाशहेतवे ।
त्रयीमयाय त्रिगुणात्मधारिणे
विरञ्चिनारायणशङ्करात्मने ॥

तिमिरकिरकिरातः प्रत्यहं स प्रभातः
कमलविमलबन्धुः पुण्यकारुण्यसिन्धुः ।
भुवनभवनदीपः कुष्ठपापप्रदीपः
सुरमुनिकृतसेवः पातु वो भानुदेवः ॥

समस्तप्राणदेहाय [स]दा विश्वुद्बुद्धये ।
त्रयीमयाय देवाय नमो लोकैकसाक्षिणे ॥

पितामहाय कृष्णाय योगिने व्यक्तमूर्तये ।
भूतभव्यभविष्याय विश्वसंसृष्टये नमः ॥

नमस्तस्मै मुनीशाय सूनृताय तपस्विने ।
शान्ताय वीतरागाय तस्मै ज्ञानात्मने नमः ॥

नमस्तस्मै विधात्रे च अव्यक्तप्रभवाय च ।
भूतसंहारतिग्माय भास्कराय गभस्तिने ॥

शक्रो वह्नियमो(वह्नि°) रक्षो वरुणो ऽथ समीरणः ।
धनदश्चेश्वरश्चैव अधर्द्वे[1] तथैव च ॥

ये दिशो व्याप्य तिष्ठन्ति तस्मै सर्वात्मने नमः ।
नैमिषारण्ये शौनकः कुलपतिः सूतमपृच्छत् ॥

सत्रे द्वादशवार्षिके काले चात्र विश्रावणे ।
एतस्मिन्नन्तरे काले कथामेतामपृच्छत ॥

त्वयात्र कथिताः सूत पुराणा बहुविस्तराः ।
भगवंस्तस्य त्वया चादौ पुनर्ब्रह्माण्डमेव च ॥

वायुनापि च यत्प्रोक्तं तथा सावर्णिकेन च ।
मार्कण्डेयं च यत्प्रोक्तं तद्वैशम्पायनेन च ॥

दधीचिना च यत्प्रोक्तं यच्च सर्वेण भाषितं ।
हरिणापि च यत्प्रोक्तमृषिभिः समुदाहृतं ॥

बालखिल्यैश्च यत्प्रोक्तं तच्छ्रुतं चर्षिभिः सह ।
हरिपुत्रकृतं चात्र न त्वया कथितं त्विह ॥

[1] Thus A, B; ? *r.* अध ऊर्ध्वं.

मनःकर्णसुखं सौते प्रीणात्यमृतसंमितं ।
भास्करस्य पुराणं यत्पृष्टं शासेन धीमता ॥
तदेतद् द्वादशाकारं ननु मासार्धमूर्तिकं ।
पुराणमखिलं चात्र सर्वशास्त्रप्रतिष्ठितं ॥
कथयस्व महाभाग यथावत्कृतवानसि ।
सूत उवाच ॥
प्रश्नभारो महानेष यथा वदसि सुव्रत ॥
तन्महाभारताख्यानाद्बृंहयैश्रुतिविस्तरात् ।
पुराणानां च सर्वेषां प्रवरः प्रश्न उत्तरः ॥
कथाश्च विविधाश्चात्र पुराणे संप्रतिष्ठिताः ।
वेदार्थस्मृतिसाराणि वर्णधर्माश्रयाणि च ॥
शृणुध्वं मुनयः सर्वे शासाख्यं पापनाशनं ।
पुराणं सर्वरोगघ्नं परं कल्याणदायकं ॥
अत्र नानाविधा पूजा सूर्यस्य च महात्मनः ।
पितुः शापो हि शासस्य नारदस्तत्र कारणं ॥
शापानुग्रहतश्चैव तथा पुरनिवेशनं ।
मण्डलस्य प्रमाणं हि भ्रमेराराधनं[1] तथा ॥
तेजसां शातनं चैव सूर्यस्तवस्तथैव च ।
शासस्य च तदोद्धासं प्रतिमास्थापनं तथा ॥
मगानयनमत्रैव मगमाहात्म्यमेव च ।
पूजाविधिं रवेरत्र पूजानिष्ठास्तथैव च ॥
भूतं भव्यं भविष्यं च मन्वन्तरादस्तथैव च ।
उत्पत्तिः प्रलयश्चैव भूतसर्गानुवर्णनं ॥
साङ्गोपाङ्गसमाहारो विधिपूजाप्रवर्तनं ।
वश्याकर्षणं विद्वेषस्तम्भनोच्चाटनादिकं ॥
प्रतिमालक्षणं चैव पूजावासविधानकं ।
मण्डलानि क्रियायोगाः सिद्धियोगाश्च साधनं ॥
महामण्डलयागश्च सान्निध्यं द्वादशात्मनः ।
भ्रमिमानोपनं[2] चैव पुष्पधूपविधिस्तथा ॥
सम्मीकरणं चैव उपवासविधिस्तथा ।
प्रोक्षणं यच्च दानस्य फलं यच्च प्रकीर्तितं ॥
वेलाकालविधानं च अर्कधर्मविधिस्तथा ।
धूपकर्मविधिश्चैव जयस्यापि यथाविधि ॥
प्रयताप्रयतस्यैव तथा स्नानानुवर्णनं ।
प्रायश्चित्तविधानं च तथाचार्यस्य लक्षणं ।
दीक्षणं सर्वशिष्याणां मन्त्रेष्वेव विनिश्चयः ॥
नवाश्च (सर्वे च) विविधा मन्त्राश्चास्मिन्ग्रन्थे समागताः ।
भविष्यन्ति यथान्यायमध्याया विविधाश्रयाः ॥
इति श्रीशासपुराणे उपदेशानुक्रमणं नाम प्रथमोऽध्यायः ॥

After this exposition of the contents of the whole *Purāṇa*, *Śuka* relates in the following *adhyāya* (which is likewise called the 1st) as to how the Raghuide king *Bṛihadbala* is told by *Vaśishṭha* that *Āditya* is the supreme deity, from whom the whole world emanates and to whom it returns again after its destruction. In the 2nd *adhyāya* this peculiar worship of the Sun is stated to have taken its origin in Śāmbapura, on the banks of the Candrabhāgā or Candrasarit, having been instituted by *Śāmba*—the son of *Kṛishṇa-Vāsudeva* by *Jāmbavatī*, and grandson of *Aditi*—who, having been cursed by his father for an intrigue carried on in his gynaeceum at the instigation of *Nārada*, was visited by an incurable leprosy, from which he was at last delivered by the miraculous power of the Sun, whose interposition *Śāmba* implored. On *Śāmba's* story cf. the extracts from the *Bhavishyapurāṇa* in Aufrecht's Cat. Bodl., p. 31 seqq.

The chapters are marked as follows: 1*b*. (fol. 3*a*); 2. (fol. 5*a*) *śāmbaśāpaḥ;* 3. (fol. 5*b*) *dvādaśamūrtyupākhyānam;* 4. (fol. 7*a*); 5. (fol. 8*a*) *bhaktyupasthānam;* 6. (fol. 10*a*) *raśmivarṇanam;* 7. (fol. 10*b*) [*sūryasya*] *sarvavyāpitvavarṇanam;* 8. (fol. 12*b*) *sūryanigamaḥ;* 9. (fol. 13*a*); 10. (fol. 15*b*); 11. (fol. 16*a*) [*sūryasya*] *śarīralikhanam;* 12. (fol. 16*b*) praise of Divaspati; 13. (fol. 17*b*) *brahmabhāshitastavaḥ;* 14. (fol. 18*b*) *brahmastotram;* 15. (fol. 20*a*) legend of *Daṇḍanāyaka* and *Piṅgala;* 16. (fol. 20*b*) *maheśvarastotram;* 17. (fol. 22*b*) *devatākhyā-*

[1] Thus A, B; भ्रमिमारोप्य तत्तेजः शातयामास तस्य वै । fol. 14*b*.

[2] भ्रामिमानोपनं B; ? भ्रमिमारोपणं or भ्रमेरारोपणं.

nam; 18. (fol. 23*b*) *vyomotpattiḥ;* 19. (fol. 24*a*) places round Mount Meru; 20. (fol. 26*b*) *ādityarathavarṇanam;* 21. (fol. 27*b*) *somavṛiddhikshayaḥ;* 22. (fol. 28*b*) *rāhugrahaṇavicāraḥ;* 23. (fol. 29*b*) *gopānayanam;* 24. (fol. 30*a*) *sūryacakravinihṣṛitaḥ stavarājaḥ;* 25. (fol. 31*b*) *magānayanam;* 26. (fol. 32*b*) definition of *Maga* and *Yājaka;* 27. (fol. 33*a*) *mokshajñānam;* 28. (fol. 34*a*) description of the *pratimā,* or image of the sun; 29. (fol. 34*b*) *pratishṭhāpanakalpe dāruparīkshā;* 30. (fol. 35*b*) the same subject as *adhy.* 28; 31. (fol. 37*b*) *pratishṭhākalpa;* 32. (fol. 38*a*) *dhvajāropaṇam;* 33. (fol. 40*b*) *devayātrā;* 34. (fol. 41*a*); 35. (fol. 42*b*) *agnidhūpavidhikriyā;* 36 and 37 are passed over in both MSS.; 38. (fol. 45*a*); 39. (fol. 46*a*) *japasthānavidhiḥ;* 40. (fol. 47*b*) *dīkshāvidhānam;* 41. (fol. 49*a*); 42. (fol. 50*b*); 43. (fol. 54*b*) *sadācārādhyāyaḥ;* 44. (fol. 55*b*) *chatropānaddānādhyāyaḥ;** 45. (fol. 57*a*) *saptamīkalpaḥ;* 46. (fol. 58*a*) *japavidhiḥ;* 47. (fol. 59*b*) *mudrālakshaṇam;* 48. (fol. 72*a*) *saptasaṃgrahe maṇḍalavidhānaṃ* (mostly in prose intermixed with *mantras*).

After this the numbering of the chapters, as well as the designation *adhyāya,* ceases altogether, the rest apparently forming a second part comprised under the general title of *Jñānottaram,* beginning:

प्रथमं चिंतयेत्प्रज्ञामष्टर्यंत्रं सकर्णिकं ।
तन्मध्य(०ध्ये) चिंतयेद्देवं भास्करं रश्मिविग्रहं ॥

सहस्रांशुनमस्कारं सूर्यकोटिसमप्रभं ।
महातेजोमयं ध्यात्वादित्यमाह्वानपेद्द्य:(?०नमेव च) ॥

यस्य हरितवर्णाभा रथे तिष्ठंति वाजिनः ।
अरुणः सारथिर्यस्य रथवाहः स्वयं स्थितः ॥

तमहं लोकसताय:(?०सत्त्वाय) [आ]दित्यमाह्वयाम्यहं ।
आयाहि भगवन्भानो तव यज्ञः प्रवर्तते ॥

This part of the work is divided into short sections as follows: fol. 78*a*, *iti śāmbapurāṇe jñānottare prathamapaṭalaḥ;* fol. 78*b*, *dvitīyapaṭalaḥ;* fol. 79*a*, *vījottaram;* ib., *vījasvaraprasavaḥ;* fol. 80*a*, *vyomasūtram;* fol. 83*b*, *śarīrasādhanaḥ paṭalaḥ;* fol. 84*b*, *sādhakasya vyādhiḥ;* fol. 85*a*, *abhicāravidhiḥ;* fol. 86*a*, *māraṇābhicāraḥ;* fol. 87*a;* fol. 87*b;* fol. 88*b*, *vījaprasave sarvasāmānyasādhanaḥ paṭalaḥ;* fol. 90*a* (bis), *yogavidhiḥ;* fol. 90*b* (bis); fol. 91*a*, *vījaprasavaḥ;* fol. 92*a* (bis); fol. 92*b;* fol. 93*b* (bis), *visarjanavidhiḥ;* fol. 94*a;* fol. 94*b;* fol. 95*b*; fol. 96*b*.

It ends: सूत उवाच ॥

भास्करं(*r.* भास्करेण) हि यत्प्रोक्तं शाम्बाय लवणाम्भसि ।
वृहद्बलाय वसिष्ठ तत्सर्वं कथयामि ते ॥

श्रवणकलितशास्त्रो भानुदेवप्रसा[दा]द्
भवति विजितकामः कामिनीकेलिपालः ।
करुणविमलमूर्तिर्धूतपापप्रचण्डो
वलितसकलभोगो याति लोकं च विष्णोः ॥

इति शाम्बपुराणं समाप्तमिति ॥

[H. T. Colebrooke.]

3620.

1312. Foll. 149; size 12½ in. by 5 in.; Devanāgarī writing of 1804 A.D.; eight lines in a page.

The same work.

A very inaccurate copy, in three different handwritings, apparently derived from the same original as the preceding one.

[H. T. Colebrooke.]

* After fol. 55 another hand begins. The gap in the text which occurs here is filled up by an additional leaf, which at present counts as fol. 74, but bears the original no. 39. The pagination, indeed, is very irregular and defective: foll. 1–16 are numbered 1–16; in foll. 75–81 the nos. 19–25 are almost entirely cut away; fol. 82 is numbered 256 (?26; but apparently inserted subsequently); foll. 83–98 numbered 27–42.

3621.

2177B. Foll. 46; size $10\frac{3}{4}$ in. by $4\frac{3}{4}$ in.; fair Devanāgarī writing of 1593 A.D.; ten lines in a page.

Agastya-Saṃhitā, of the *Skanda-Purāṇa**(?), in 23 *adhyāyas;* inculcating the worship of *Vishṇu* in his different forms (especially that of *Rāma*), as expounded by *Śiva* to *Pārvatī*, and by *Agastya* to *Sutīkshṇa*.

Adhy. I. runs thus (with numbers supplied):

अगस्त्यो नाम देवर्षिसत्तमो गौतमीतटे ।
कदाचिद्दंडकारण्ये सुतीक्ष्णस्याश्रमं ययौ ॥ १ ॥

प्रत्युज्जगाम तं भक्त्या गंधपुष्पाक्षतोदकैः ।
पाद्यार्घ्याद्यर्हणं चक्रे तस्मै ब्रह्मविदे मुनिः ॥ २ ॥

सुतीक्ष्णस्तं प्रणम्याह सुखासीनं तपोनिधिं ।
श्रीमदागमनेनैव जीवितं सफलं मम ॥ ३ ॥

अद्य जन्मसहस्रेषु तपः फलति संचितं ।
कामक्रोधादिभिर्भूयो भूयो ऽहं पीडितो मुने ॥ ४ ॥

नाद्राक्षं सम्यगिष्टापि क्रतुभिर्बहुदक्षिणैः ।
सत्पात्रे सर्वदानानि दत्त्वापि मुनिसत्तम ॥ ५ ॥

भवाब्धेस्तरणोपायं तपस्तप्त्वापि दुष्करं ।
किं करिष्याम्यहं तात क्व यास्यामि च मे वद ॥ ६ ॥

इत्युक्तः सो ऽब्रवीत्तेन कुंभभूर्विगतस्पृहः ।
क्षणं विचार्य तत्पौर्वापर्येण मुनिपुंगवः ॥ ७ ॥

अस्ति वक्ष्यामि ते सर्वं रहस्यं वृषभध्वजः ।
यत्प्रत्यपादयत्पूर्वं पार्वत्यै कृपयात्मवित् ॥ ८ ॥

ईश्वर उवाच ॥

कामक्रोधादिभिर्दोषैर्दुष्टास्तत्र [जनाः ? torn] पुनः ।
उत्पद्यंते प्रलीयंते पुनर्व्यामोहितास्त्वया ॥ ९ ॥

रौरवादिषु पच्यंते पुनः संसारिणो भुवि ।
कर्मशेषात्प्रजायंते पंग्वंधबधिरादयः ॥ १० ॥

कृमिकीटादयो भूत्वा पुनः संसारिणो भुवि ।
कुष्ठाद्युपहताः केचिच्चौरव्याघ्रादिभिर्हताः ॥ ११ ॥

प्रविशंति जले ऽग्नौ वा देशाद्देशं व्रजंति च ।
परस्त्रीधनहर्तारस्तापयंति सतः सदा ॥ १२ ॥

देवब्राह्मणवित्तैस्तु येषां जीवनमन्वहं ।
राजसास्तामसा ये च हंतारो वनजीविनः ॥ १३ ॥

पुत्रदारादिभिर्मुक्ता दुःखावर्ते भ्रमंत्यहो ।
कलौ प्रायेण सर्वे ऽपि राजसास्तामसास्तथा ॥ १४ ॥

निषिद्धाचारिणः संतो मोहयंत्यपरान्बहून् ।
यथा भूतः प्रभुर्लोके सेवकाः स्युस्तथाविधाः ॥ १५ ॥

अतो मदीयाः सर्वे ऽपि हिंसकाः स्युः प्रियाः प्रिये ।
वश्याकर्षणविद्वेषस्तंभनोच्चाटनादिषु ॥ १६ ॥

शश्वदावां समाराध्य भवंति फलभागिनः ।
आवाभ्यां पिशितं रक्तं सुरां वापि सुरेश्वरि ॥ १७ ॥

वर्णाश्रमोचितं धर्ममविचार्यार्पयंति ये ।
भूतप्रेतपिशाचास्ते भवंति ब्रह्मराक्षसाः ॥ १८ ॥

पुनस्तदंते जायंते विप्रदेवाधिकारिणः ।
तत्तद्रूपेण जायंते स्वस्वदोषानुरूपतः ॥ १९ ॥

पार्वत्युवाच ॥

नायं धर्मो हि देवेश परेषामुपकारकृत् ।
अतो मे ब्रूहि देवेश धर्मो यस्तं कृपानिधे ॥ २० ॥

ईश्वर उवाच ॥

सत्यं वदाम्यहं देवि यन्मां त्वं परिपृच्छसि ।
हंताहं सर्वलोकानामतो हिंसैव मे प्रिया ॥ २१ ॥

ये वा भूतानि निघ्नंति विधिनाविधिनापि वा ।
समर्पयंति भूतेभ्यो मत्प्रियास्ते सदा प्रिये ॥ २२ ॥

अहं तमोमयो नित्यं हन्मि भूतानि भामिनि ।
मत्कर्म हननं यस्मात्ततो हिंसैव मे प्रिया ॥ २३ ॥

मत्कृत्याचारिणः सर्वे वल्लभा मम वल्लभे ।
लोके स्वाम्यनुरूपेण सेवां कुर्वंति सेवकाः ॥ २४ ॥

भक्त्यार्पयंति ये मह्यं तवापि पिशितादिकं † ।
तृप्तिमुत्पादयंत्येते विधिनाविधिनार्पितं ॥ २५ ॥

ब्रह्मा सृजति भूतानि विष्णुस्तान्येव पालयेत् ।
तान्यहं हन्मि भूतानि कृतिरस्माकमीदृशी ॥ २६ ॥

रजोगुणालयो ब्रह्मा विष्णुः सत्त्वगुणालयः ।
तमोगुणालयो ऽहं स्यां स्वस्वकर्माणि कुर्महे ॥ २७ ॥

तत्तद्गुणानुगुण्येन क्रियते ऽस्माभिरीदृशं ।
भवाब्धेस्तरणं देवि हिंसकानां सुदुर्लभं ।
कामादिग्रस्तचित्तानां कुतो मुक्तिर्वद प्रिये ॥ २८ ॥

---

* The works connected with this *Purāṇa* are arranged alphabetically under the *Saṃhitās* and *Khaṇḍas*.

† Here two half-verses are supplied in the margin, the first of which is, however, partly torn away.

पार्वत्युवाच ॥
किमुपास्य लभेन्मुक्तिं क्रियया वा कया प्रभो ।
मुमुक्षोः पुनरावृत्तिर्दुर्लभा भवभंजन ॥ २९ ॥
ईश्वर उवाच ॥
शृणु देवि महाभागे रहस्यं कथयामि ते ।
यज्ज्ञात्वा मुच्यते जंतुर्जन्मसंसारबंधनात् ॥ ३० ॥ ०

It ends :

रामः सत्यं परं ब्रह्म रामात्किंचिन्न विद्यते ।
सर्वशास्त्ररहस्यज्ञ मया तव महात्मना ॥
अगस्त्यसंहिता नाम प्रोक्तेयं सर्वकामधुक् ।
अध्यात्मालोकने दीपकलिकाज्ञाननाशनी ॥
भोगमोक्षप्रदा नित्यमायुरारोग्यवर्धिनी ।
श्रुता दृष्टापि लिखिता बहिरंतश्च पावयेत् ॥
आदिमध्यावसानांतं यः सकृद्वा निरीक्षते ।
पापात्मापि समुत्क्रम्य ब्रह्मभूयाय कल्पते ॥
सर्वदालोचयेद्यस्तु ब्रह्मविद्योगिसत्तमं ।
प्राप्नोति लोकमखिलं लब्ध्वाभीष्टमवाप्नुयात् ॥
पुस्तकं लिखितं यस्य गृहे तिष्ठति पूजितं ।
सायुरारोग्यमैश्वर्यं वर्धते ऽस्य दिने दिने ।
धनेन पुत्रपौत्राद्यैः कुलमस्य प्रवर्धते ॥

इत्यगस्त्यसंहितायां परमरहस्ये त्रयोविंशो ऽध्यायः ॥ संवत् १६५१ वर्षे मार्गशिरवदि १३ भृगौ अद्येह शीर्णोरवास्तव्यश्रीगौडज्ञातीयश्रीरामेण लिखितं ॥

Neither in the work itself nor in the colophons is the work assigned to the *Skandapurāṇa;* but see the extracts from the next work, according to which the *Agastyasaṃhitā* of the *Skandapurāṇa* is also called *Śāṅkarī Saṃhitā*. It is, however, by no means certain that this is really the work there referred to. In some of the forms and formulas of worship it propounds, the work indeed verges very much on the Tantric type. Though it is distinctly stated that the *Agastyasaṃhitā*, like the present work, was communicated by *Śiva* to *Pārvatī*, one would expect the subject-matter of the principal work of the *Śāṅkarī Saṃhitā* to be on *Śiva*-worship.

For another MS. of this work (beginning in the middle of *adhy.* 1., v. 10*b*) see Weber, Berlin Cat., no. 1525. [GAIKAWAR.]

3622.

390. Foll. 233; size folio, 16¾ in. by 10½ in.; European paper; good, large Devanāgarī writing; eighteen lines in a page.

Hālāsyamāhātmya of the *Agastyasaṃhitā* (or *Śaṅkarasaṃhitā*, q.v.) of the *Skandapurāna*; in 71 *adhyāyas*, treating of the legendary history, and religious merits, of the *Hālāsya-kshetra*, its principal *tīrtha*, *Hemābjinī* (*Hemapadmākara*), and various *liṅgas*.

It begins :

शुक्लांबरधरं विष्णुं शशिवर्णं चतुर्भुजं ।
प्रसन्नवदनं ध्याये सर्वविघ्नोपशांतये ॥
मातामहं महाशैलं महस्तद(? महत्सदः) पितामहं(? पै०)।
कारणं जगतां वंदे कंठादुपरि वारणं ॥
ऐश्वरं परमं तत्त्वमादिमध्यांतवर्जितं ।
आधारं सर्वभूतानामनाधारमविक्रियं ॥ १ ॥
अनंतानंदबोधांबुनिधिमद्भुतविक्रमं ।
अंबिकापतिमीशानमनिशं प्रणमाम्यहं ॥ २ ॥
वंदे हालास्यनगरीं वंदे हेमाब्जिनीमपि ।
वंदे सुमीननयनां वंदे सुंदरनायकं ॥ ३ ॥
शिवाय परिपूर्णाय शीतलाय चिदात्मने ।
चित्रनाथाय नाथाय तेजसे ब्रह्मणे नमः ॥ ४ ॥ ० ५ ॥
इषुकोदंडपुष्पेषुपाशांकुशकरोज्ज्वलां ।
उद्यत्सूर्येनिभां देवीं वंदे हालास्यसुंदरीं ॥ ६ ॥ ० ३५ ॥
श्रीकंठपरमेशाख्यज्योतिर्लिंगस्य सन्निधौ ।
शिवचित्तमैलतरमस्ति तीर्थं महत्तरं ॥ ३६ ॥
शिवानि दातुं शक्तत्वात् परत्वात्पावनत्वतः ।
शिवतीर्थमिति प्राहुस्तत्समस्तविचक्षणाः ॥ ३७ ॥
तत्तीरे तपसा कृप्ते मंडपे विश्वकर्मणा ।
सहस्रस्तंभसंयुक्ते चंद्रकांतशिलामये ॥ ३८ ॥ ० ३९ ॥
तन्मध्ये ऽतिविचित्रे च विस्तृते व्याघ्रचर्मणि ।
उपविष्टं सूतमुनिं शिवध्यानपरायणं ॥ ४० ॥ ० ४५ ॥
इत्याद्या मुनयः सर्वे शिवभक्तिप्रचोदिताः ।
समागम्य समाधिस्थं दंडवत्प्रणिपत्य च ॥ ४६ ॥
तत्पादपंकजं भक्त्या पंकजैः परिपूज्य च ।
स्तोत्रैः स्तुत्वा महात्मानं पप्रच्छुः परया मुदा ॥ ४७ ॥

ऋषयः ॥ ० ॥ ४८ ॥
शिवक्षेत्राणि सर्वाणि भुक्तिमुक्तिप्रदानि च ।
मेरुमंदरकैलासश्रीपर्वतमुखानि च ॥ ४९ ॥
संक्षेपतो [ऽ]विस्तरेण भवता कथितानि च ।
अल्पबुद्धिभिरस्माभिस्तानि नावधृतानि च ॥ ५० ॥
तस्माद्विशिष्टं सर्वेषां स्थानानां यच्चिरंतनं ।
शंभुनाधिष्ठितं नित्यं तदेकं वक्तुमर्हसि ॥ ५१ ॥ ० ५५ ॥
योगिभिः सनकाद्यैश्च सेवितं गणपुंगवैः ।
ध्यात्वा क्षेत्रोत्तमं शंभोर्वक्तुमारभते मुनिः ॥ ५६ ॥

श्रीसूतः ॥
शृणुध्वमृषयः सर्वे शिवभक्तिपरायणाः ।
विशिष्टतरमेकं यत्स्थानं शंभोः परात्मनः ॥ ५७ ॥ ० ५८ ॥
पुरानन्दवने कुंभसंभवेन मनीषिणा ।
प्रोक्तं तद्विस्तरेणैव वशिष्टादिमहात्मनां ॥ ५९ ॥
वक्ष्ये पुरातनं पुण्यं श्रीमद्धालास्यसंज्ञितं ।
श्रवणात्सर्वपापघ्नं वेदांतेषु प्रकाशितं ॥ ६० ॥
वेदांतार्थोऽतिगूढो यः पुराणेषु प्रविस्तृतः ।
तस्मात्सर्वपुराणेषु हालास्यं प्रतिपादितं ॥ ६१ ॥
तथापि तस्य माहात्म्यं बहु स्कांदे तु विद्यते ।
स्कांदमद्यापि वक्ष्यामि पुराणं श्रुतिसारजं ॥ ६२ ॥
षड्विधं संहिताभेदैः पंचाशत्खंडमंडितं ।
आद्या सनत्कुमारोक्ता द्वितीया सूतसंहिता ॥ ६३ ॥
तृतीया शांकरी प्रोक्ता चतुर्थी वैष्णवी तथा ।
पंचमी संहिता ब्राह्मी षष्ठी सा सौरसंहिता ॥ ६४ ॥
तृतीया शांकरी या च संहिता संप्रकीर्तिता ।
सा चतुर्वेदसारादौ श्रुता शक्त्या च शंकरात् ॥ ६५ ॥
शक्त्यंगवासी स्कंदो ऽपि संहितां तां समग्रहीत् ।
ततो ऽवदत्स्वशिष्याय तां चागस्त्याय पृच्छते ॥ ६६ ॥
अथानंदवने तेन मुनिना दीर्घदर्शिना ।
प्रोक्ता सा पृच्छतां प्रीत्यै वशिष्टादिमहात्मनां ॥ ६७ ॥
अगस्त्यसंहितेत्यासीत्तन्नाम्ना साथ संहिता ।
सर्वान्कामान्या ददाति कामधेनुरिव श्रुता ॥ ६८ ॥
तामद्य वक्ष्ये युष्माकं लोकानां च हिताय च ।
पुरा पुरातने पुण्ये पुरारातेः पुरा शुभे ॥ ६९ ॥
वाराणसीति प्रथिते सर्वेषां मुक्तिसिद्धिदे ।
भागीरथीपयःपूरपावनीकृतभूतले ॥ ७० ॥
विशालाक्षीविश्वनाथसांनिध्यात्सर्वसिद्धिदे ।
शिवलिंगप्रतिष्ठां च कर्तुमुत्तम[म]ध्वरं ॥ ७१ ॥
सत्यलोकात्समागत्य ब्रह्मा लोकपितामहः ।
पितामहेश्वरं लिंगं प्रतिष्ठाप्य स्वनामतः ॥ ७२ ॥
अकरोदश्वमेधानां दशकं तस्य सन्निधौ ।
तदानीं नैमिशारण्यप्रमुखाः क्षेत्रवासिनः ॥ ७३ ॥
आययुर्मुनयः सर्वे यज्ञविद्याविशारदाः ।
वशिष्टवामदेवाद्या महात्मानश्चिरंतनाः ॥ ७४ ॥ ०

An etymology for *Hālāsyanāyaka*, another name for *Śiva*, to whom the *Hālāsyakshetra* is sacred, is attempted on fol. 64*a*:

हालं सागरजं घोरं संहृत्य भुवनत्रयं ।
रक्षतीश(०श्वर)स्तदासीन्नाम्ना हालास्यनायकः ॥

It ends: श्रीसूतः ॥

शृण्वतां चैव युष्माकं भक्तिश्रीसुंदरेश्वरे ।
श्रीमीनाक्ष्या पादयोश्च निश्चलास्तु द्विजोत्तमाः ॥
सर्वत्र विजयश्चास्तु युष्माकं सर्वमंगलं ।
वंदे हालास्य नगरीं ० (v. 3) ॥
पृष्टं द्विजा भो युष्माभिर्विशिष्टतरमद्भुतं ।
क्षेत्रं तीर्थं च लिंगं च तत्सर्वं कथितं मया ॥
सर्वस्तरति दुर्गाणि सर्वो भद्राणि पश्यतु(०ति) ।
सर्वः सद्गतिमाप्नोति श्रुत्वा हालास्यवैभवं ॥

इति श्रीस्कांदे महापुराणे अगस्त्यसंहितायां हालास्यमाहात्म्ये वसिष्ठऋषीश्वराणां काश्यां मुक्तिमंटपे अगस्त्येन प्रोक्तहालास्येश्वरस्य चतुःषष्टिलीलानुकथनं नाम एकसप्ततितमो ऽध्यायः ॥

Then follow five devotional verses:

श्रीमत्कुंभजदेशिकेंद्रवदनांभोजाद् ०

Cp. Rāj. Mitra, Notices, vii., p. 27.

[H. T. Colebrooke.]

3623, 3624.

662, 663. Foll. 598 (counted 639; nos. 311–19, 560–89, 592, 593 being passed over); size 4to, 11¼ in. by 9¼ in.; good, clear Devanāgarī writing; European paper (watermark 1805); sixteen lines in a page.

Ambikākhaṇḍa, of the *Skandapurāṇa*, a collection of legends chiefly connected with *Śiva* and *Durgā*, and communicated by *Sanatkumāra* to *Vyāsa*.

It begins (with the numbers supplied):

हस्त्याननः सकलचंद्रनिभैकदंतः
सर्वात्मजो गणपतिर्भुजगोपवीती ।
विघ्नानि नाशयतु लेख्यविधौ ममासौ
देवी च सा कमलिनी वरदास्तु लक्ष्मीः ॥ १ ॥ ० ३ ॥

प्रजापतेर्महाक्षेत्रे गंगाकालिंदिसंगमे ।
प्रयागे परमे पुण्ये ब्रह्मणो लोकवर्त्मनि ॥ ४ ॥

मुनयः संशितात्मानस्तपसा क्षीणकल्मषाः ।
तीर्थसंप्लावनार्थाय पौर्णमास्यां कृताह्निकाः ॥ ५ ॥

पौराणिकमपश्यंत सूतं सत्यपरायणं ।
स्नात्वा तस्मिन्महातीर्थे प्रणामार्थमुपागतं ॥ ६ ॥

दृष्ट्वा ते सूतमायांतं ऋषयो हृष्टमानसाः ।
आश्चर्यासनसंवेशं तद्योग्यं समकल्पयन् ॥ ७ ॥

स प्रणम्य ततः सर्वान् सूतस्तान्मुनिपुंगवान् ।
प्रदत्तमासनं भेजे सर्वधर्मागमान्वितः ॥ ८ ॥

तमासीनमपृच्छंत मुनयस्ते समाहिताः ।
ब्रह्मसत्रे पुरासीना नैमिषारण्यवासिनः ॥ ९ ॥

कथितं भारताख्यानं पुराणं च पुरा त्वया ।
तेन नः प्रतिभासि(० सि)त्वं साक्षात्सत्यवतीसुतः ॥ १० ॥

सर्वागमपरार्थज्ञः सत्यधर्मपरायणः ।
द्विजपूजारतो नित्यं तेन पृच्छा(पृच्छां) त्वमर्हसि ॥ ११ ॥

भारताख्यानमदृशं पुराणाद्यद्विशिष्यते ।
तत्त्वां पृच्छामि वै जन्म कार्त्तिकेयस्य धीमतः ॥ १२ ॥

इमे हि मुनयः सर्वे त्वदुपास्तिपरायणाः ।
स्कंदसंभवशुश्रूषा संजातौत्सुक्यमानसाः ॥ १३ ॥

उक्तः प्रवर्तते सूतं(सूतः) समिद्धैर्मुनिपुंगवैः ।
प्रोवाचेदं मुनीन्सर्वान् वरो भूतार्थवाचकः ॥ १४ ॥

शृणुध्वं मुनयः सर्वे कार्त्तिकेयस्य संभवान् (? ० वं) ।
ब्रह्मण्यस्य च माहात्म्यं वीर्यं च त्रिदिवाधिकं ॥ १५ ॥

मुमुक्षूणां परं स्थानं शुके जाते महात्मनि ।
सुतशोकाभिसंतप्तो व्यासस्त्र्यंबकमैक्षत ॥ १६ ॥

दृष्ट्वैव स महात्मानं व्यासो ऽद्रिगतव्यथः ।
विचरन्स तपोलोकान्मुनिः सत्यवतीसुतः ॥ १७ ॥

मेरुशृंगे ऽथ सदृशे(r. ददृशे) ब्रह्मणः सुतमग्रजं ।
सनत्कुमारं वरदं योगैश्वर्यसमन्वितं ॥ १८ ॥

विमाने रविसंकाशे तिष्ठंतमनलप्रभं ।
मुनिभिर्योगसंसिद्धैस्तपोयुक्तैर्महात्मभिः ॥ १९ ॥

वेदवेदार्थतत्त्वज्ञैः सर्वधर्मागमान्वितैः ।
सकलावाप्तवेदैस्तु चतुर्वक्त्रमिवावृतं ॥ २० ॥

दृष्ट्वा स तं महात्मानं मुनिर्व्यासो ऽथ संस्थितं ।
ववंदे परया भक्त्या साक्षादिव पितामहं ॥ २१ ॥

ब्रह्मसूनुरथ व्यासं समायातमुदैक्षत ।
परिष्वज्य परप्रेम्णा प्रोवाच वचनं शुभं ॥ २२ ॥

दिष्ट्या त्वमसि धर्मज्ञ प्रसादात् परमेश्वरात् (पा०) ।
अपेतशोक[:] संप्राप्तः पिपिक्षुर्वेदवांछितं (विव०) ॥ २३ ॥

श्रुत्वाथ वचनं तस्य ब्रह्मणो मुनिपुंगवः ।
इदमाह वचो विप्राश्चिरं यद्धृदयस्थितं ॥ २४ ॥

कुमारस्य कथं जन्म कार्त्तिकेयस्य धीमतः ।
किं निमित्तं कुतो वास्य इहास्त्येतद्वि[1] वेदितुं ॥ २५ ॥

कथं रुद्रसुतश्चासावग्निगंगासुतः कथं ।
उमायास्तनयश्चैव स्वाहायाश्च कथं सुतः ॥ २६ ॥

स सुतश्चापि मातॄणां[2] कथं च मः ।
कश्चासौ पूर्वमुत्पन्नः किं तपः कश्च विक्रमः ॥ २७ ॥

सूतसंमोहनं श्रेतत् कथय त्वं यथातथं ।

सूत उवाच ॥

एवं स पृष्टस्तेजस्वी ब्रह्मणः पुत्रसत्तमः ॥ २८ ॥

उवाच च स धर्मज्ञो व्यासायाक्लिष्टकर्मणे ।
तच्छृणुध्वं यथातत्त्वं कीर्त्यमानं मयानघाः ॥ २९ ॥

इति ० संबंधप्रश्नो नाम प्रथमो ऽध्यायः ॥

The MS. counts (in figures) 202 *adhyāyas*; vol. ii. beginning in the middle of *adhy.* 114. The numbering is, however, very irregular, some nos. being omitted, whilst others are read twice, the chapters marked actually amounting to 210 (the first in vol. ii. being *adhy.* 116. Some chapters are also marked in words, but only up to *adhy.* 63 do these numbers tally with the figures given after them; whilst in *adhy.* 124–51 they are considerably in advance of them. A MS. of the work, described in the Notices, vi., p. 117 (where a general abstract of the contents is given), counts 216 *adhyāyas*, but as that MS. shows unmistakable

[1] ? ईहास्त्येतद्वि or इच्छास्त्येतद्वि. [2] ? supply शरजन्मा.

traces of the very closest connection with the present one, the numbering there will probably be quite as inaccurate as it is here; but at all events the two MSS. seem to contain the same amount of matter, and terminate in the same abrupt manner.

This MS. ends:

चक्रैः सवज्रैर्मुषलैर्गिरिशृंगैः क्रमैरपि(०रपि) ।
पिपिष्टस्ते रणे ऽन्योन्यं जगर्ज च पयोदवत् ॥
गृह्णतैतान् (गृह्णी०) सुरान्सेन्द्रान् किमासत(०त्र)दितेः
इत्येवं संप्रचेरुश्च गिरस्तस्मिन्बलार्णवे ॥ [सुताः ।
ते गृहीतायुधाः सर्वे बलवंतो महासुराः ।
मुखैश्चंद्रप्रतिमानगो ×××∪−∪− ॥
×××× बभूव भूरतितरां सुदुर्गमा ॥

इति स्कंदपुराणे एकाशीतिसाहस्र्यां संहितायामंबिकाखंडे प्रह्लादनारायणीये इंद्रागमनं समाप्तं ॥ २०२ ॥

An abstract of the contents of the work is given in the Index indicatorius (nos. 3737–38), vol. ii., foll. 77–81. [H. T. Colebrooke.]

3625.

2622. Foll. 157; 11½ in. by 6 in.; good, clear Devanāgarī writing of 1792 A.D. (?); thirteen lines to a page.

Avantīkhaṇḍa (or *Avantikhaṇḍa*, *Āvantya-khaṇḍa*), of the *Skandapurāṇa*, in 84 *adhyāyas*, devoted to the legendary history of as many *liṅgas* recognised (in the *Mahākālavana*) in the Avanti country. [A.]

It begins (with the numbers supplied from B):

उमोवाच ॥
पृथिव्यां यानि तीर्थानि पुण्याश्च[1] सरितस्तथा ।
कथ्यतां तानि यत्नेन श्राद्धं येषु प्रदीयते ॥ १ ॥

ईश्वर उवाच ॥
अस्ति लोकेषु विख्याता गंगाद्या सरितां[2] नदी ।
सेविता देवगंधर्वैर्मुनिभिश्च निषेविता ॥ २ ॥
तपनस्य सुता देवी(देवि) यमुना लोकपावनी ।
पितॄणां वल्लभा देवी(देवि) महापातकनाशिनी ॥ ३ ॥
चंद्रभागा वितस्ता च नर्मदावरकंटके ।
कुरुक्षेत्रं गया देवि प्रभासं नैमिषं(निमवं B) तथा ॥ ४ ॥
केदारं पुष्करं चैव तथा कायावरोहणं ।
तथा पश्यतमं देवि महाकालवनं शुभं ॥ ५ ॥
यत्रास्ते श्रीमहाकालः पापेंधनहुताशनः ।
क्षेत्रं योजनपर्यंतं ब्रह्महत्यादिनाशनं ॥ ६ ॥
भुक्तिदं मुक्तिदं क्षेत्रं कलिकल्मषनाशनं ।
प्रलये ऽप्यक्षयं देवि दुष्प्राप्यं त्रिदशैरपि ॥ ७ ॥

उमोवाच ॥
प्रभावः कथ्यतां देव क्षेत्रस्यास्य महेश्वर ।
यानि तीर्थानि विद्यंते यानि लिंगानि संति वै ॥ ८ ॥
तान्यहं श्रोतुमिच्छामि परं कौतूहलं हि मे ।

देव उवाच ॥
शृणु देवि प्रयत्नेन प्रभावः पापनाशनः ॥ ९ ॥
क्षेत्रमाद्यं महादेवि ममातीव प्रियं सदा ।
यत्र शिप्रा महापुण्या सर्वपापहरा परा ॥ १० ॥
तथा गंधवती पुण्या दिव्या नवनदी प्रिया ।
नीलगंगा चतुर्थी तु श्रेष्ठा नद्यः प्रकीर्तिताः ॥ ११ ॥
आसां तु संगमे स्नात्वा श्राद्धं यः कुरुते नरः ।
गंगायास्त्रिगुणं तद्धि चतुर्वर्गफलप्रदं ॥ १२ ॥
क्षेत्रं योजनमात्रं तु श्रवंत्यां विद्धि सुव्रते ।
सिद्धलिंगानि[3] तिष्ठंति भुक्तिमुक्तिकराणि च ॥ १३ ॥
ईश्वराश्चतुरशीतिस्तथाष्टौ[4] संति भैरवाः ।
एकादश तथा रुद्रा आदित्या द्वादश स्मृताः ॥ १४ ॥
षट्पै विनायकाश्चात्र चतुर्विंशति मातरः ।
यदाह गतवांस्तत्र महाकालवने शुभे ॥ १५ ॥
ब्रह्मविष्ण्वादयः सर्वे तत्राजग्मुर्मुदान्विताः ।
एभिर्व्याप्तमिदं क्षेत्रं देवि योजनमायतं ॥ १६ ॥
दशस्थानगतो विष्णुः सर्वपापप्रणाशनः ।
एषां नामानि यो ऽधीते प्रभाते भक्तितः पुमान् ॥ १७ ॥
विमुक्तः सर्वपापैस्तु रुद्रलोकं स गच्छति ।

उमोवाच ॥
चतुरशीतिलिंगानि[4] त्वयोक्तानीह यानि तु ॥ १८ ॥

[1] कूपाश्च B. [2] गंगा त्रिपथगा B.
[3] सिद्धलिंगानि B. [4] चतुराशीति० MSS.

तानि विस्तरतो ब्रूहि सर्वपापहराणि तु ।
हर उवाच ॥
शृणु देवि प्रवक्ष्यामि तेषां नामानि यानि तु ॥ १९ ॥
ख्यातं पृथिव्यां प्रथममगस्त्येश्वरमुत्तमं ।
यस्य दर्शनमात्रेण कृतकृत्यो नरो भवेत् ॥ २० ॥ °

The *liṅgas* are: 1. *Agastyeśvara;* 2. *Guheśvara;* 3. *Ḍhuṇḍeśvara;* 4. *Ḍamarakeśvara;* 5. *Anādikalpeśvara;* 6. *Jvāleśvara;* 7. *Trivishṭapeśvara;* 8. *Kapāleśvara;* 9. *Svargadvāreśvara;* 10. *Karkoṭeśvara;* 11. *Siddheśvara;* 12. *Lokapāleśvara;* 13. *Kāmeśvara;* 14. *Kuṭumbeśvara;* 15. *Indradyumneśvara;* 16. *Īśāneśvara;* 17. *Apsareśvara;* 18. *Kalakaleśvara;* 19. *Nāgacaṇḍeśvara;* 20. *Pratīhāreśvara;* 21. *Kukuṭeśvara;* 22. *Karkaṭeśvara;* 23. *Meghanādeśvara;* 24. *Mahālayeśvara;* 25. *Muktīśvara;* 26. *Someśvara;* 27. *Anarakeśvara;* 28. *Jaṭeśvara;* 29. *Rāmeśvara;* 30. *Cyavaneśvara;* 31. *Khaṇḍeśvara;* 32. *Pattaneśvara;* 33. *Ānandeśvara;* 34. *Kanthaḍeśvara*(!); 35. *Indreśvara;* 36. *Mārkaṇḍeyeśvara;* 37. *Śiveśvara;* 38. *Kusumeśvara;* 39. *Akrūreśvara;* 40. *Kuṇḍeśvara;* 41. *Lampeśvara;* 42. *Gaṅgeśvara;* 43. *Aṅgāreśvara;* 44. *Uttareśvara;* 45. *Trilocaneśvara;* 46. *Vīreśvara;* 47. *Nūpureśvara;* 48. *Abhayeśvara;* 49. *Pṛithukeśvara;* 50. *Sthāvareśvara;* 51. *Śūleśvara;* 52. *Oṃkāreśvara;* 53. *Viśveśvara;* 54. *Kaṇṭeśvara* (*Kaṇṭakeśvara*); 55. *Siṃheśvara;* 56. *Revanteśvara;* 57. *Ghaṇṭeśvara;* 58. *Prayāgeśvara* (about *Sāvitrī* and king *Priyavrata*); 59. *Siddheśvara;* 60. *Mātaṅgeśvara;* 61. *Saubhāgyeśvara;* 62. *Rūpeśvara;* 63. *Dhanuḥsāhasrakeśvara;* 64. *Paśupatīśvara;* 65. *Brahmeśvara;* 66. *Jalpeśvara;* 67. *Kedāreśvara;* 68. *Piśāceśvara;* 69. *Saṃgameśvara;* 70. *Durdharsheśvara;* 71. *Prayāgeśvara* (love of *Gaṅgā* and king *Śantanu*); 72. *Candrādityeśvara;* 73. *Karabheśvara;* 74. *Rājasthaleśvara;* 75. *Baḍaleśvara* (*Baḍala*, son of the *Yaksha* prince *Maṇibhadra*, when cursed by his father for having entered the private pleasure-grounds of *Kuvera*, is delivered therefrom by worshipping this *liṅga*); 76. *Aruṇeśvara;* 77. *Pushpadanteśvara;* 78. *Avimukheśvara;* 79. *Hanumatkeśvara;* 80. *Susvapneśvara;* 81. *Piṅgaleśvara;* 82. *Kāyāvarohaṇeśvara;* 83. *Bilveśvara;* 84. *Uttareśvara.*

It ends:

जाजन्मकृतपापं च स्वल्पं वा यदि वा बहु ।
तत्सर्वं नाशमायाति उत्तरेश्वरदर्शनात् ॥

इत्येवं चतुराशीतिः(चतुरशीतिः) संख्याता ईश्वरस्य च ।
कथिता ये त्वया पृष्टा महाकालवने शुभे ।
संदेहो नात्र कर्तव्यः सत्यमुक्तं मया शुभे ॥

एतेषां चैव ये यात्रां प्रतिलोमानुलोमतः ।
करिष्यंति नरो(? नरा) भक्त्या ते यास्यंति परं पदं ॥

यद्यपि पातकैर्युक्तः पश्येद्भक्त्याच मानवः ।
स कुलं तारयत्येव पितृकं मातृकं शतं ॥

एष ते कथितो देवि प्रभावः पापनाशनः ।
चतुराशी(°रशी)तिलिंगानि किं भूयः श्रोतुमिच्छसि ॥

इति श्रीस्कंदपुराणे सवंतीखंडे लिंगमाहात्म्ये उमामहेश्वरसंवादे चतुरशीतिलिंगमाहात्म्यं संपूर्णं ॥ इति श्रीलिंगमाहात्म्यं समाप्तं ॥

The title is spelt *Avantīkhaṇḍa* in 63, *Āvantyakhaṇḍa* in 19 (out of the first 21), and *Avantikhaṇḍa* in 2, colophons; whilst in MS. B it is given once as *Āvantyakhaṇḍa*, otherwise always as *Avantīkhaṇḍa*.

The date of the MS. is inscribed on the blank side of the last leaf:

मि° इदं पुस्तकं राजारामलक्ष्मणयजुर्वेदी माध्यंदिनीशाखा वास्तव्यदेशोपिचडगांमप्रगणेनेवासहोली वस्ती उजेन (*Rājarāma Lakshmaṇa*, a native of the village of Picand in the pargana Newas, at present living at Ujjain) शाके १७१६ ॥

The MS. looks rather older than this date.

[Mackenzie Collection.]

3626.

391. Foll. 149 (counted 152, nos. 63–65 being passed over); size folio, 16½ in. by 10½ in.; copied, for Colebrooke, on European paper; clear Devanāgarī writing; 20–22 lines in a page.

Avantīkhaṇḍa. [B.]

This copy is far more incorrect than MS. A, which itself is far from faultless. Moreover, a serious lacuna occurs on fol. 82*a*, l. 7, of the present MS., extending from shortly before the end of *adhy.* 43 to shortly before the end of *adhy.* 47 (corresponding to fol. 74*b*, l. 5, to 86*b*, l. 10, of MS. A), without any indication of the omission. On the other hand, the verses are numbered throughout in this MS. (separately in each *adhyāya*), which is not the case in A. [H. T. Colebrooke.]

3627.

672. Foll. 169 (counted 170, no. 14 being omitted in the pagination); size 10¼ in. by 4¼ in.; clear Devanāgarī writing, somewhat resembling the Nepalese type (as does also the paper); 9–11 lines in a page.

Purushottamamāhātmya, or *Purushottamakshetramāhātmya*, a section of the *Utkalakhaṇḍa* of the *Skandapurāṇa*, in 45 *adhyāyas*, treating of the legends connected with the sacred places of *Purushottamakshetra* (*Purī*) in Utkala (Orissa), the favourite abode of *Jagannātha-Vishṇu*. [A.]

The first *adhyāya* runs as follows:

मुनय ऊचुः ॥

भगवन् सर्वशास्त्रज्ञ सर्वतीर्थमहत्त्ववित्[1] ।
कथितं यत्त्वया पूर्वं प्रस्तुते तीर्थकीर्तने ॥
पुरुषोत्तमाख्यं सुमहत् क्षेत्रं परमपावनं[2] ।
यत्रास्ते दारवतनुः श्रीशो मानुषलीलया ॥
दर्शनान्मुक्तिदः साक्षात्सर्वतीर्थफलप्रदः ।
तन्नो विस्तरतो ब्रूहि तत्क्षेत्रं केन निर्मितं ॥
ज्योतिःप्रकाशो[3] भगवान्साक्षान्नारायणः प्रभुः ।
कथं दारुमयस्तस्मिन्नास्ते[4] परमपूरुषः ॥
वद त्वं वदतां श्रेष्ठ सर्वलोकगुरो मुने ।
श्रोतुमिच्छामहे ब्रह्मन्परं कौतूहलं हि नः ॥

जैमिनिरुवाच ॥

शृणुध्वं मुनयः सर्वे रहस्यं परमं हि तत्[5] ।
अवैष्णवानां श्रवणे भक्तिस्तत्र न जायते ॥
यस्य संकीर्तनादेव सकलं लीयते तमः ।
स्कंदेन कथितं पूर्वं श्रुत्वा(धृत्वा C) शम्भोर्मुखाम्बुजात् ॥
समक्षं सिद्धदेवौघसभायां मंदरोदरे ।
अहमप्यगमं तत्र देवदेवं समर्चितुं ॥
यथा श्रुतं कथयतो देवानां पुरतो मया[6] ।
यद्यप्येष जगन्नाथः सर्वगः सर्वभावनः ॥
संति क्षेत्राणि चान्यानि सर्वपापहराणि वै[7] ।
एतत्क्षेत्रं परं[8] चास्य वपुर्भूतं महात्मनः ॥
स्वयं वपुष्मांस्तत्रास्ते स्वनाम्ना ख्यापितं हि तत् ।
तत्र ये स्यातुमिच्छंति ते ऽपि सर्वे हतांहसः ॥
किं पुनस्तत्र तिष्ठंतो ये पश्यंति गदाधरं ।
यथा चानुदिनं देवाः(विप्राः B) सिद्धा ब्रह्मर्षयस्तथा ।
समर्चितुं यथायांति[9] देवेशं न तथान्यतः ॥
अहो तत्परमं क्षेत्रं[10] विस्तृतं दशयोजनं ॥

---

[1] सर्वतत्त्वौघतत्त्ववित् C; सर्वतीर्थविशेषवित् D.

[2] MS. D reads this hemistich: पुरुषोत्तमं महाक्षेत्रं पुण्यं परमपावनं ।

[3] ज्योतिःस्वरूपो C. [4] दारुमयं ब्रह्मन्नास्ते A.

[5] परं कौतूहलं हि नः C.

[6] यथा श्रुतं वः कथये देवानां शृण्वतां पुरः ॥ C.

[7] MS. C and the ed. here add the line: सेवनात्सर्वपापानि नराणां यांति यानि वै । and begin the next with तद्धि क्षेत्रं°.

[8] वरं D; °क्षेत्रवरं B.

[9] सहायांति D; °तुमिहायान्ति ed.; A, B omit this *śloka*.

[10] तत्क्षेत्रमाहात्म्यं C.

तीर्थैराजस्य सलिलादुत्थितं वालुकाचितं ।
नीलाचलेन महता मध्यस्थेन विराजितं ॥
एकं स्तनमिव पृथ्व्याः[1] सुदूरात्परिभावितं ।
वराहरूपिणा पूर्वं समुद्धृत्य वसुंधरां ॥
सर्वतः सुसमां (सुषमां A) कृत्वा पर्वतैः सुस्थिरीकृतां ।
सृष्ट्वा चराचरं सर्वं तीर्थानि सरिदब्धयः[2] ॥
क्षेत्राणि च यथास्थानं संनिवेश्य तथा पुरा ।
ततो विचिंतयामास सृष्टिभारनिपीडितः[3] ॥
पुनरेतां क्रियां गुर्वीं नारभेयं[4] कथं त्विति ।
तापत्रयाभिभूता वा मुच्यंते जंतवः कथं ॥
एवं चिंतयमानस्य मतिरासीत्प्रजापतेः ।
मुक्त्वैककारणं विष्णुं स्तोष्ये ऽहं परमेश्वरं ॥

ब्रह्मोवाच ॥

नमस्ते जगदाधार शंखचक्रगदाधर ।
यन्नाभिपंकजादेष जातो ऽहं विश्वसृष्टिकृत् ॥
परमार्थस्वरूपं ते त्वं वै वेत्सि जगन्मय ।
यन्मायया जगत्सर्वं (सर्वमिदं C) निर्मितं महदादिकं ॥
यन्निःश्वाससमुद्भूतं शब्दब्रह्म त्रिधाभवत् ।
उपजीव्य तदेवाहमसृजं भुवनानि वै ॥
त्वत्तो नान्यास्थूलसूक्ष्मदीर्घह्रस्वादिकं च न ।
विकारभेदै(० हेतोB)र्भगवंस्त्वमेवेदं चराचरं ॥
कटकादि यथा स्वर्णं गुणत्रयविभागशः[5] ।
सृष्टा सृज्यं त्वमेवात्र पोष्टा पोष्यं जगत्प्रभो ॥
आधारो ध्रियमाणं च धर्ता (धाता D) त्वं परमेश्वर ।
जगतो ऽस्य गतिर्भर्ता साक्षी त्वं परमेश्वर[6] ॥
त्वत्प्रेरितमतिः सर्वश्चरते च (सर्वं चराचरं A) शुभाशुभं ।
ततः[7] प्राप्नोति सदृशीं त्वयैव विहितां गतिं ॥
चराचरगुरो सर्वजीवभूतकृपामय ।
प्रसीदाद्य जगन्नाथ नित्यं त्वच्चरणस्य मे ॥

जैमिनिरुवाच ॥

एवं संस्तूयमानस्तु ब्रह्मणा गरुडध्वजः ।
नीलजीमूतसंकाशः शंखचक्रादिचिह्नितः[8] ॥
पतगेंद्रसमारूढः स्फुरद्वदनपंकजः ।
आविरासीद् द्विजश्रेष्ठा विवक्षुः स्फुरिताधरः ॥

श्रीभगवानुवाच ॥

यदर्थं संस्तुतो[9] ब्रह्मन्नशक्यः प्रतिभाति मः ।
अनाद्यविद्या सुदृढा दुश्छेद्या कर्मबंधनैः ॥
प्रभवंत्यां कथं तस्यां हीयेते मृतिजन्मनी[10] ।
तथापि चेदत्र कृते व्यवसायस्तवानघ ॥
क्रमेण येन हि भवेन्नत्ते वक्ष्यामि कारणं ।
अहं त्वं त्वमहं ब्रह्मन् मन्मयं चाखिलं जगत् ॥
रुचिस्ते यत्र मे तत्र नान्यथेति विचारय ।
सागरस्योत्तरे तीरे महानद्यास्तु[11] दक्षिणे ॥
स प्रदेशः पृथिव्यां हि सर्वतीर्थफलप्रदः ।
तत्र ये मनुजा ब्रह्मन्निवसंति सुबुद्धयः ॥
जन्मांतरकृतानां च पुण्यानां फलभोगिनः[12] ।
नाल्पपुण्याः प्रजायंते नाभक्ता मयि पद्मज ॥
एकाम्रकाननाद्यावद्दक्षिणोदधितीरभूः ।
पदात्पदाच्छ्रेष्ठतमा क्रमेण परिकीर्तिता ॥
सिंधुतीरे तु यो ब्रह्मन् राजते नीलपर्वतः ।
पृथिव्यां गोपितं (गोपति C) स्थानं तव चापि सुदुर्लभं ॥
सुरासुराणां दुर्ज्ञेयं (दुर्गेयं A) मायया छादितं मम ।
सर्वसंगपरित्यक्तस्तत्र तिष्ठामि देहभृत् ॥
क्षराक्षरावतिक्रम्य वर्ते ऽहं पुरुषोत्तमे ।
मृष्या लयेन नाक्रांतं क्षेत्रं मे पुरुषोत्तमं ॥
यथा मां पश्यसि ब्रह्मन् रूपं चक्रादिचिह्नितं ।
ईदृशं तत्र गत्वैव द्रक्ष्यसे मां पितामह ॥
नीलाद्रेरंतरभुवि कल्पन्यग्रोधमूलतः ।
वारुण्यां दिशि यत्कुंडं रोहिणं नाम विश्रुतं ॥

---

[1] एवं तत्र स्तनं क्षौण्याः A; एकं तनुमिव पृथ्व्याः B.

[2] सृष्टा० C; सरितोब्धयः D; सरिदब्धयः B, C.

[3] Thus A, C; ततो विचिंतयामास सर्वलोकपितामहः। B, D, ed.; to which B, D add the line प्रति स्वदिवं स प्रातः सृष्टिभारनिपीडितः ।

[4] न लभेयं B, D; नालभेयं C; नो लप्स्ये ऽहं ed.

[5] ०विभागतः D; ॥ गुणत्रयविभागेन सुवर्णकटकादिवत् C.

[6] साक्षात्त्वं परमेश्वरः C, ed.; B omits this line.

[7] त्वत्तः C, D; तस्मात् ed.

[8] ० चिह्नभृत् ed.; ० चक्रगदाधरः C.

[9] Thus A, D; मां स्तुपे B, ed.; यदर्थमीशिषे C.

[10] मृतजन्मनी B, D; मृत्युजन्मनी C, ed.

[11] That is, the *Svarṇarekhā*, cf. fol. 19*a*, l. 5.

[12] फलभागिनः C, D.

तत्तीरे निवसंतं मां पश्यंतश्चर्मचक्षुषा ।
तदंभसा क्षीणपापा मम सायुज्यमाप्नुयुः ॥

तत्र व्रज महाभाग दृष्ट्वा मां ध्यायतस्तव ।
प्रकाशं यास्यते[1] तस्य क्षेत्रस्य महिमा परः ।
आश्चर्यभूतः परमस्तवापि च भविष्यति ॥

श्रुतिस्मृतीहासपुराणगोपितं(श्रुतिस्मृतीतिहास° ed.)
मन्मायया तत्र हि कस्य गोचरं ।
प्रसीदतो मे स्तुवतस्तवाधुना
प्रकाशमायास्यति सर्वगोचरं ॥

व्रतेषु तीर्थेषु च यज्ञदानयोः
पुण्यं यदुक्तं विमलात्मनां हि ।
अहर्निवासाच्छभते हि सर्वं(ततो ऽधिकं D, ed.)
निःश्वासवासात्खलु चाश्वमेधिकं ॥

इत्यादिश्य विधिं विप्रास्तदाज्ञौ पुरुषोत्तमः ।
पश्यतस्तस्य तत्रैव(तस्यैव C) प्रभुरंतरधीयत ॥

इति श्रीस्कंदपुराणे चतुरशीतिसाहस्रे जैमिनिऋषिसंवादे पुरुषोत्तममाहात्म्ये प्रथ[मो ऽध्यायः] ॥

In *adhyāya* 7 (fol. 20*a*) the locality of the sacred *kshetra* is again described thus:

ओद्रदेश इति ख्यातो(ख्याते C) वर्षे भारतसंज्ञिते ।
दक्षिणस्योदधेस्तीरे क्षेत्रं श्रीपुरुषोत्तमं ॥

तत्र नीलगिरिर्नाम समंतात्काननावृतः ।
तस्योत्संगे कल्पवृक्षः समंतात्क्रोशसंमितः ।
यस्य च्छायां समाक्रम्य ब्रह्महत्यां व्यपोहति ॥

तस्य पश्चाद्दिशि ख्यातं कुंडं रोहिणसंज्ञितं ।
तत्पूर्णं पावनांभोभिः[2] स्पर्शनादेव मुक्तिदं ॥

तस्य प्राकटमास्थाय नीलेंद्रमणिनिर्मिता ।
तनुः श्रीवासुदेवस्य साक्षान्मुक्तिप्रदायिनी ॥

तत्र कुंडे तु यः स्नात्वा(?स्नायाद्) दृष्ट्वा श्रीपुरुषोत्तमं ।
अश्वमेधसहस्रस्य फलं प्राप्य विमुच्यते ॥

तत्रास्त आश्रमश्रेष्ठः ख्यातः शबरदीपकः ।
पश्चिमस्यां दिशि विभो वेष्टितः शबरालयैः ॥

तस्मादेकपदीमार्गो येन विष्णवालयं व्रजेत् ।
यत्र साक्षाज्जगन्नाथः शंखचक्रगदाधरः ॥

[1] प्राकाश्यं जायते C. [2] करुणांभोभिः C.

The report of the wondrous religious merits of this locality having reached *Indradyumna*, king of Avantī and Amarāvatī in Mālava, he sends his *purohitas Jaṭila* and *Vidyāpati* to explore the sacred district; and the information brought home by them (furnished chiefly by the *Śabara Viśvāvasu* residing in that region) induces him to visit those places under their guidance; his subsequent adventures and experiences forming the principal subject of the work from ch. 7 onwards. The last chapters contain descriptions of various ceremonies to be performed there, such as *Devasnānavidhi*, *Jyeshṭhapañcakavrata*, *Mahāvedīmahotsava*, *Ratharakshākaravidhi*, *Śayanotsava*, *Dakshiṇāyana*.

Cp. Rājendralāla Mitra, Antiquities of Orissa, vol. ii., p. 100 seqq.

The MS., a fairly correct one on the whole, was written by one *Mukunda Rāmadatta*, about the middle of last century.

An edition of the work has been published at Bombay (1869).

It ends:

एतद्वः कथितं पुण्यं क्षेत्रमाहात्म्यमुत्तमं ।
तत्र नित्योषितस्यापि माहात्म्यं ब्रह्मदारुणः ॥

यश्चैतच्छृणुयाद्भक्त्या वाच्यमानं द्विजोत्तमैः ।
अश्वमेधसहस्रस्य फलं सो ऽविकलं लभेत् ॥

अर्धोदयश्च यो योगः स्कंदेन परिकीर्तितः[3] ।
तत्कोटिगुणितं पुण्यं विष्णोर्माहात्म्यकीर्तनात् ॥

प्रातः प्रातर्यः शृणुयात्कपिलाशतदो भवेत् ।
गांगैः पुष्करजैस्तोयैरभिषेकफलं लभेत् ॥

धन्यं यशस्यमायुष्यं पुण्यं संतानवर्धनं ।
स्वर्गप्रतिष्ठागतिदं सर्वपापोपनोदनं ।
एतद्रहस्यमाख्यातं पुराणेषु सुगोपितं ॥

वैष्णवेभ्यो विनान्येषु न तु वाच्यं कदाचन ।
कुतर्कोपहता ये के दुरधीतश्रुतागमाः ॥

[3] Thus A, B, D; अर्धोदयादयो योगाः ° ताः । C; अर्धोदयादिका योगा ये चान्ये परिकीर्तिताः । ed.

नास्तिका दांभिका नित्यं परदोषोपदर्शिनः[1] ।
अवैष्णवा मोघजीवास्तेभ्यो गोप्यं सदैव हि ॥
इति श्रीस्कंदपुराणे श्रीपुरुषोत्तममाहात्म्यं संपूर्णं ॥ ० ॥

[H. T. COLEBROOKE.]

3628.

1130 b. Foll. 139; size 12 in. by 4½ in.; modern Devanāgarī writing; eleven, from fol. 47 onwards ten, lines in a page.

Purushottamamāhātmya, in 61 *adhyāyas*. [B.]

The first 45 *adhyāyas*, ending fol. 117*a*, correspond to the work as contained in the preceding MS. and in the Bombay edition. The remaining chapters contained in this MS. are apparently a later addition, transferring the subject more into the region of mysticism. The MS. is, however, so hopelessly inaccurate, especially in this latter portion, that one can only make one's way with difficulty.

This section begins (somewhat corrected):

स्कंद उवाच ॥
श्रुत्वेत्थं जैमिनेः प्रोक्तं ब्र[ह्म]णो दारुरूपिणः ।
माहात्म्यं सरहस्यं तु मुनयः शौनकादयः ॥
आनंदं परमं प्राप्य विस्मयोत्फुल्ललोचनाः ।
रोमांचान्वितदेहास्तु कृतकृत्या इवाभवन् ॥
अहो वत महत्क्षेत्रं मोचकं हि सुगोपितं ।
अस्माकं भाग्यसंपत्त्या सांप्रतं विष्णुरूपिणं(*r.* ०णां) ॥
साक्षाज्जैमिनिना प्रोक्तं कृतं सर्वमुगोचरं ।
अस्मिन्क्षेत्रे स्थिते साक्षाद्भगवद्(? ०द्रूः) पकाशते(प्र०)॥
मरणान्मुक्तिदो मूढाः कथं यांति यमालयं ।
अहो माया भगवतः सर्वत्र हि निरंकुशाः ॥
विष्णोर्व्रेक्षस्य(? क्ष्य)रूपस्य क्षेत्रं वापि हितं तथा ।
इहा(इह) नो तत्र यास्यामो निश्चयेन पुनर्यथा ॥ ०

It ends (with corrections):

यो ऽश्रद्दधाने पुरुषे दद्याच्चाधार्मिके तथा ।
प्रेत्य गत्वा स निरयान् शुनां योनिं व्रजेन्नरः ॥
नमस्कृत्य हरिविष्णुं जगद्योनिं सनातनं ।
अध्येतव्यमिदं शास्त्रं कृष्णद्वैपायनेरितं ॥ २१ ॥
इति श्रीस्कंदपुराणे चतुरशीतिसाहस्रे उत्कलखंडे जैमिनिऋषिसंवादे श्रीपुरुषोत्तममाहात्म्ये एकषष्टितमो ऽध्यायः ६१ ॥
समाप्तश्चायं ग्रंथः ॥

The MS. from which an analysis of this work was made in MS. 366 (no. 3738), foll. 221–23, must likewise have contained this additional section. [H. T. COLEBROOKE.]

[1] ० दर्शकाः ed.

3629.

2567. Foll. 124; size 14 in. by 6 in.; good, clear Devanāgarī writing of the latter part of last century; 11 or 12 lines in a page.

Purushottamamāhātmya, in 45 *adhyāyas*.

This MS. shows the greatest variety of various readings, often doubtless of an arbitrary kind.

It begins (fol. 3*a*): नारायणं नमस्कृत्य ० ॥

नं वेदशास्त्रपरिवेष्टितशुद्धबुद्धिं
कर्मीवरं सुरमुनींद्रनुतं कवींद्रं ।
कृष्णात्विषं कनकपिंगजटाकलापं
व्यासं नमामि शिरसा तिलकं मुनीनां ॥

मुनय ऊचुः । ०

At the end of the first *adhyāya* the work is by mistake assigned to the *uttarakhaṇḍa*, instead of the *utkalakhaṇḍa*.

The work is here preceded by a different chapter (of the *Purushottamakshetramāhātmya*) —not ascribed, in the colophon, to the *Skandapurāṇa*—enjoining certain rites to be observed in connection with the recitation of the *Purāṇa* to which it refers.

This chapter begins: मुनय ऊचुः ॥

भगवन् जैमिने सर्ववेदवेदांगपारग ।
त्वदनुग्रहतो ऽस्माभिर्माहात्म्यं जगदीशितुः ॥

क्षेत्रराजस्य तस्यैव यात्राणां चैव सर्वशः(°शः) ।
भगवद्भोजनोद्दिष्टु(?°ष्टं) प्राशनादिफलं तथा ॥

इंद्रद्युम्नस्य राज्ञो वै वृत्तांतमतिदुर्लभं ।
नीलमाधवरूपं तु दारुब्रह्मप्रकाशनं ॥

श्रुतं त्वद्वदनांभोजान्नलिनं तद्यथाविधि ।
इदानीं श्रोतुमिच्छामस्त्वत्तो हि वदतां वर ॥

सर्वं विस्तरतो ब्रह्मन् वयं सर्वं मुदान्विताः ।
पुराणश्रवणस्यैव यदुक्तं फलमेव तत् ॥

को वा तस्य विधिश्चैव केन माघात्तु सांगकं ।
अस्मासु चेदनुक्रोशो यथावद्वक्तुमर्हसि ॥

जैमिनिरुवाच ॥

साधु साधु मुनिश्रेष्ठा यत्पृष्टं परया मुदा ।
तत्र मे प्रीतिरतुला जाता रोमांचकारिणी ॥

तद्वः सर्वं प्रवक्ष्यामि शृणुध्वं सावधानतः ।
पुराणश्रवणारंभे यथाविभवमात्मनः ॥

आदौ संकल्पविधिवत् ब्राह्मणं शुद्धवंशजं ।
अव्यंगान्वयवंशात्तं निष्पापं स्वपुरोधसं ॥

सर्वशास्त्रार्थतत्त्वज्ञं भूषणैरतिशोभनैः ।
वस्त्रचंदनमाल्याद्यैर्वृणुयात्पाठसंश्रुतौ ।
कृतांजलिपुटो भूत्वा ततः संप्रार्थयेद्विजं ॥

त्वं विष्णुर्विष्णुरेव त्वं न वां भेदः कदाचन ।
निर्विघ्नं मे भवत्वेतत्त्वत्प्रसादात्प्रसीद च ॥

ततो वृतं ब्राह्मणं च बहुमूल्यासने शुभे ।
वासयित्वा च तस्यैव गले मालां विनिक्षिपेत् ॥ °

This chapter ends: मुनय ऊचुः ॥

अहो अस्माकं महाभाग्यं यत्पापौघविनाशनं ।
पुराणश्रवणस्यैव फलमस्माभिरेव च ॥

सांगोपांगविधानं च श्रुतं त्वन्मुखपंकजात् ।
धन्याः स्मः कृतकृत्याः स्मः संसारे विगतज्वराः ॥

इदानीमात्मशक्त्या वै दीयते भवते मुने ।
दक्षिणाफलसंप्राप्तौ प्रसन्नस्त्वं गृहाण च ॥

इत्युक्त्वंतो मुनयो ह्यकिंचनाः
समित्कुशं पुष्पफलाक्षतादिकं ।
तृप्त्या च तस्मै मुनयः समुत्सुकाः
क्षेत्रोत्तमं जग्मुरतीव हर्षिताः ॥

इति श्रीपुरुषोत्तमक्षेत्रमाहात्म्यस्य श्रवणविधिः ॥

[MACKENZIE COLLECTION.]

3630.

2838c. Foll. 32; size folio, 12½ in. by 7½ in.; European paper; minute, but clear, Telugu handwriting; 50–53 lines in a page.

Purushottamamāhātmya — or *Purushottama-kshetramāhātmya*, as it is called throughout in the colophons — in 45 *adhyāyas*.

This is on the whole the most correct of the four MSS. of the work in our collection.

[MACKENZIE COLLECTION.]

3631.

1639b. Foll. 63; size 10¼ in. by 4¼ in.; careless Devanāgarī writing of 1762 A.D.; ten lines in a page.

Kokilāmāhātmya, a portion of the *Kanakādri-khaṇḍa* of the *Skandapurāṇa*, in 31 *adhyāyas*.

It begins:

एकदा नैमिषे ऽरण्य ऋषयः शौनकादयः ।
सत्रांते सूतमासीनं पप्रच्छुरिदमादरात् ॥ १ ॥

ऋषय ऊचुः ।
सूत सू[त] महाप्राज्ञ च्छिंध्यस्मद्वस्य(?° द्वृत्य)संशयं ।
य[त्] पृच्छामो वयं सर्वे सविस्तरमशेषतः(°रं विशेषतः)॥°

Being asked what the *Kokilāvrata* consists in, *Sūta* then relates, in the first four *adhyāyas*, what *Śiva-Śaṅkara* taught *Nārada* on that subject. The ceremony, which is performed by women — married, unmarried, or widows — consists principally in the adoration of an image of a *kokilā*, made of gold and jewels and posted under a *sahakāra* tree. The object of it is (fol. 4*b*): सुखसौभाग्यवृद्धये ।

पुत्रपौत्राद्यवाप्त्यर्थमिहामुत्र सुखाय च ।
आकल्पं शिवलोके च वासार्थं भर्तृणा सह ॥

The rest of the work (*adhy.* 5–31, fol. 12 to the end) is taken up mainly by the story of *Daksha* and his wife *Śatarūpā*.

The *adhyāyas* end as follows: 1. fol. 3*b*; 2. *vratārambhakathanam*, fol. 5*a*; 3. fol. 9*a*; 4. *kokilāvratotsargakathanam*, fol. 11*b*; 5. *satījanmakathanam*, fol. 13*a*; 6. *dakshakopa*, fol. 15*a*; 7. *dakshayajnaniścaya*, fol. 17*a*; 8. *dakshayajñārambha*, fol. 19*b*; 9. *dakshasamudvega*, fol. 21*b*; 10. *śivavākyam*, fol. 23*b*; 11. *satīyānam*, fol. 25*b*; 12. *satīdehavisarjanam*, fol. 28*a*; 13. *vīrabhadram*, fol. 29*b*; 14. *dakshayuddhodvega*, fol. 32*a*; 15. *devaparājaya*, fol. 33*a*; 16. *govindāstrapradānam*, fol. 34*b*; 17. *yajñavidhvaṃsanam*, fol. 36*b*; 18. *bhavapralāpa*, fol. 38*b*; 19. *satīvaradānam*, fol. 41*b*; 20. *gaurīvarapradānam*, fol. 44*a*; 21. *brahmaṇo varapradānam*, fol. 46*b*; 22. *śatarūpādakshaprajananavaradānam*, fol. 48*b*; 23. *punardakshayajña*, fol. 50*a*; 24. *dakshaprabodhanam*, fol. 51*b*; 25. *yajñasiddhi*, fol. 53*a*; 27. *devatāgamanam*, fol. 57*a*; 28. *maheśvarodvāha*, fol. 59*a*; 29. *gaurīmaheśvarasaṃgama*, fol. 60*a*; 30. *kumārajanma*, fol. 62*a*; 31. *purāṇaśravaṇamahiman*, fol. 63*b*.

On many leaves the writing has suffered from the sticky condition of the ink.

Dated: संवत् १८१९ नावर्षे फाल्गुनमासे शुक्लपक्षे ७ रवौ लो० दी० प्रेमशंकरदीक्षपालज्ञात्विपठनार्थं ॥

[H. T. Colebrooke.]

3632, 3633.

3048, 3049. Foll. 290 & 223; size 12 in. by 3¼ in.; fair Devanāgarī writing of 1794 A.D. 7–10 lines in a page.

Kāśikhaṇḍa, of the *Skandapurāṇa*; with occasional marginal notes explaining difficult words.

Each volume contains 50 *adhyāyas*. The copyist's signature runs as follows: संवत् १८५१ ज्येष्ठ कृष्ण ७ बुधे लिखितमिदं काश्यां भटवैद्यनाथपौत्रेण भटरामदेवसुतेन रंगनाथेनेति शिवम् ॥

Cf. Weber, Berl. Cat., nos. 489–94; Aufrecht, Cat. Bodl., nos. 120–22; Rāj. Mitra, Bikaner Cat., p. 212. [H. T. Colebrooke.]

3634.

2616. Foll. 122; size 4to, 11¾ in. by 8¼ in.; modern Telugu handwriting; 22–38 lines in a page.

Kāśikhaṇḍa, *adhyāyas* 1–43.

The MS. terminates abruptly at the end of the leaf, shortly after the beginning of the 44th chapter. [Mackenzie Collection.]

3635, 3636.

2025, 2026. Foll. 413 & 252 originally; size 15 in. by 7½ in.; fair Devanāgarī writing of 1648–55 A.D.; on an average fifteen lines in a page.

Kāśikhaṇḍa, with a commentary (*Gūḍhārthā*), by *Rāmānanda*, surnamed *Caitanyavana*, son of *Mukundapriya* and *Gandharvī*, grandson of *Gadādhara*, and pupil of *Caturbhuja*, and *Rāmendravana* (? also called *Surendra* or *Devendra*). [A.] It begins:

सच्चिदानंदसंदोहं भक्तैकामोदमंदिरं ।
सादरं प्रणुवे भक्त्या श्रीगोपीजनवल्लभं ॥

See Cat. Bodl., nos. 120–22; Rāj. Mitra, Notices, vi., p. 255 (*uttarārdham*). Editions of both text and commentary have been published at Benares (1868) and Bombay (1881).

In vol. i., fol. 403 (corresponding to fol. 403*b* and 404*a* of MS. B, and containing *adhy.* 49, vv. 29–45) is wanting. This volume contains the *pūrvārdham* (*adhy.* 1–50), and bears the date: संवत् १७१२ वर्षे आसाढ वदि ११ सोमे।

Of vol. ii. the original first 95 leaves have been lost, and replaced by 111 leaves of smaller size, containing the text only (as far as *adhy.* 65, v. 8; fol. 86*a* of B). After this the num-

bering of the leaves runs on from fol. 96 to 251 (two leaves being numbered 146); and the beginning of this original portion (*adhy.* 66, v. 106) corresponds exactly to fol. 96 of the other MS. This volume is dated : संवत् १७०५ वर्षे वैशाषशुदिपंचमी शनिवारे लिखितं ॥

Apart from those later 111 leaves, two different hands have alternated with each other in producing this MS. [GAIKAWAR.]

3637, 3638.

2753, 2754. Foll. 413 & 251; size 13 in. by 6½ in.; good Devanāgarī writing of 1780 A.D.; generally 13 or 14 lines in a page.

Kāśīkhaṇḍa, with *Rāmānanda's* commentary. [B.]

The pretty close correspondence in the number of leaves, and the distribution of the text and commentary over them, might lead one to assume an intimate connection between this and the preceding MS., were it not that the present MS. frequently offers better readings, and that in this MS. the epilogue ends in a verse (also found in C as well as in the Bombay ed.), giving the commentator's account of his family, wanting in MS. A. In fact, the number of leaves may almost be said to have been traditionally fixed, at least as regards the 2nd part of the work, seeing that the next MS., as well as the Oxford one (no. 122), have the same number of leaves; the deficiency of one leaf in the present MS. (and probably also in the one in the Notices, though there stated to consist of 151 leaves) being solely due to the omission of the commentatorial matter contained on the additional leaf 146 of the preceding MS. (as also on fol. 147 of the next MS.). It can, indeed, scarcely be doubted that all these MSS. were ultimately derived from the same original MS.

Foll. 1–95 of vol. ii. contain the text and commentary to exactly the same point to which the lost leaves of MS. A must have reached.

The epilogue and colophon run as follows :

सच्चिदानंदसंदोहपरिपूर्णैकभानवे ।
भक्तेच्छोपात्तदेहाय कृष्णाय हरये नमः ॥ १ ॥
वेदांते सत्यवत्यात्मज इव मुनये भार्गवो वाथ जीवो
न्याये काणादवर्त्मन्यथ च गुरुतरां गौतमो वाक्षपादः ।
सांख्ये यो देवहूत्यात्मज इव हि तथा वासुकिर्योगशास्त्रे
प्राक्कांडे भट्टतुल्यः स जयति परमः श्रीमुरेंद्रो[1] गुरुनैः ॥ २ ॥
वेदांते ऽथ पुराणभारतविधौ श्रीसत्यवत्यात्मजः
सांख्ये श्रीकपिलः कणाद इह यो वैशेषिके गोतमः[2] ।
न्याये योगनये पतंजलिरथो चंद्रप्रभावल्लभो
भट्टाचार्यचतुर्भुजो विजयते प्राक्कांडकौमारिलः ॥ ३ ॥
अकोशा[3] च सकोशा[4] च द्वे टीके लिखिते मया ।
यत्र यस्याभिलाषः स्यात्सा तेन परिगृह्यतां ॥ ४ ॥
आसीत्कश्यपवंशभूषणमणिर्मान्यो मुकुंद्रप्रियो
विप्रोदारगदाधरस्य[5] तनयः शुक्लांबरः सन्मतिः ।
गंधर्वीजठरे ततः समभवत् श्रीरामनामा सुतस्
तेनेयं विहिता हिताय विदुषां टीका बुधैर्वीक्ष्यतां ॥ ५ ॥

इति श्रीकाशीखंडटीकायां शततमो ऽध्यायः ॥ इति श्रीमत्परमहंसपरिव्राजकाचार्यश्रीमद्भगवत्पूज्यपादशिष्यरामेंद्रवनशिष्येण चैतन्यवनापरपर्यायेण रामानंदेन कृता काशीखंडटीका समाप्ता ॥

[WARREN HASTINGS.]

3639, 3640.

938, 405. Foll. 453 & 252; size 12¾ in. by 6¼ in.; careless, modern Devanāgarī writing; about fifteen lines in a page.

The same works. [C.]

In vol. ii. no. 428 is passed over in the pagination.

---

[1] Thus B, Rāj. M., eds.; श्रीदेवेंद्रो A, C, Oxf. MS.
[2] गौतमः A, C.
[3] सकोशा A, C.
[4] विकोशा A, C.
[5] धीरो गदाधरस्य C.

To the epilogue this MS. adds another verse (also found in the Bombay ed.), besides a verse referring to the copyist:

काश्यां श्रीपुरुषोत्तमेन विदुषा भट्टेन शुद्धात्मना
तंत्राध्यात्मपुराणभारतविदोपास्योपकंसारिणा ।
रामानंदमुनींद्रवर्यकृतया गूढार्थया टीकया
सम्यक्संकलितं हिताय विदुषां श्रीकाशिखंडं महत् ॥ ६ ॥

भागीरथीमिश्रवरेण सूरिणा
श्रीवीरसिंहस्य नृपस्य सूनुना ।
विलेखितो ऽयं किल काशिखंडः
सटीक आस्तां प्रमुदे बुधानां ॥

[H. T. Colebrooke.]

3641.

905. Foll. 220; size 15¼ in. by 5 in.; written, in Bengalī characters, by two modern hands (one fair, the other good); eight lines in a page.

Kāśīkhaṇḍa-bhāvārthadīpikā (or simply *dīpikā*), a commentary on the *Kāśīkhaṇḍa*, by *Rāmānanda*, or *Rāmaśarman*.*

The work reaches only as far as *adhyāya* XXXII, v. 109. It begins:

आदौ नत्वा गणेशं त्रिजगदघहरं शम्भुपुत्रातिदिष्टं
पश्चात् शम्भुं सुरेशं वरदमतिमतां ज्ञानगम्याप्तोषं ।
स्मृत्वा दुर्गां जयाख्यां विपदपरिहतां रामचन्द्रं विभाव्य
काशीखंडं वरेण्यं सुलभमतिकृद् रामना[मा]धकश्चित् ॥

नमत नमत धीराः शङ्करं चाप्तुलभ्यं
तुषत तुषत(!) कालीं मुण्डमालीं करालीं ।
जपत जपत गौरीं रामचन्द्रस्य मुक्त्यै
व्रजत व्रजत काशीं तीर्थशामीं महेशीं ॥

संसारामयतप्तानां सारं दुर्गे चतुष्टयं ।
वासः काश्यां साधुसेवा गाङ्गेयं शङ्करार्चनं ॥

संप्राप्य मानवं देहं यः काशीं न च गच्छति ।
स च दग्धः मूर्यपुत्रेणेत्याह (?°ण इत्याह) भगवान्स्वयं ॥

एकाशीतिः सहस्राणि श्लोकानां वर्णितानि वै ।
पुरा व्यासेन श्रीस्कन्दपुराणं तच्च शब्दितं ॥

अष्टादशपुराणानां सारं सारं समुद्धृतं ।
श्रीमत्स्कान्दं सर्वपूज्यं काशीखंडं विशेषतः ॥

इति पुराणमाहात्म्यवर्णनप्रकरणे व्यासेनैव वर्णितं । तच्च खण्डत्रयात्मकं भवति यथा काशीखंडमुत्कलखंडं रेवाखंडं च ।

काशीतीर्थस्य माहात्म्यं काशीखंडे विदुर्बुधाः ।
वर्णनं श्रीजगन्नाथक्षेत्रमाहात्म्यमुत्कले ॥
सार्धत्रिकोटितीर्थानां माहात्म्यं विस्तरेण वै ।
रेवाखंडे वर्णितं स्यात् त्रैखंडं स्कान्दिकं स्मृतम् ॥

इति तत्रैवोक्तेः । तत्र तीर्थानां मध्ये वाराणस्याः प्रधानता-सूचनायादौ काशीखंडमुक्तं । ० — — — । अस्यारम्भावधि-समाप्तिपर्यंतनिर्विघ्नग्रहणकरणकामो ग्रन्थकृत् आदौ गणेशं भक्त्या प्रणमति । तं मन्मह इत्यादि । ०

The last colophon occurs on fol. 215*b*: इति काशीखंडे रामानन्दविरचितभावार्थदीपिकायामेकत्रिंशदध्यायः ॥

The MS. breaks off abruptly with the comment on *adhy.* 32, v. 109: शिवाज्ञागृहीतगन्तुर्ब्रह्मणः किमन्तयाः प्रभवन्ति नेतीत्यर्थः । अर्थात् हंसस्योड्डीयमानेन काश्यपि सेत्यगुणावलम्बिनी वभावित्यर्थः ॥ १०९ ॥

[H. T. Colebrooke.]

3642.

2406a. Foll. 16 (one of which, fol. 7, is wanting); size 7¾ in. by 4 in.; indifferent Devanāgarī writing of 1616 A.D.; 8 or 9 lines in a page.

Gaṅgāsahasranāma, a collection of 1000 names and epithets of *Gaṅgā*, arranged in alphabetical order, and forming the 29th *adhyāya* of the *Kāśīkhaṇḍa* of the *Skanda-purāṇa*.

It begins: अगस्तिरुवाच ॥

विना स्नानेन गंगायां नृणां जन्म निरर्थकं ।
उपायांतरमस्त्यान्यद् येन स्नानफलं लभेत् ॥ १ ॥

अशक्तानां च पंगूनामालस्योपहतात्मनां ।
दूरदेशांतरस्थानां गंगास्नानं कथं भवेत् ॥ २ ॥

* Thus in the opening verse of ch. 2; whilst the colophons have only *Rāmānanda*. On the first and last pages, Colebrooke's *Paṇḍits*—probably misled by the copyist's slip at the end of verse 1, where they may have supplied रामनाथस्तु—call the author four times *Rāmanātha* (twice *R. Vācaspati*, once *R. Vidyā-vācaspati*).

दानं वाथ व्रतं वाथ मंत्रस्तोत्रं जपोऽथवा ।
तीर्थोत्तराभिषेको वा देवतोपासनं तु वा ॥ ३ ॥
यद्यस्ति किंचित् षड्वक्त्र गंगास्नानफलप्रदं ।
विधानांतरमत्रैव कथयस्व प्रसादतः ॥ ४ ॥

स्कंद उवाच ॥

अत्र चैवानुमानेन बुध्यस्व कलशोद्भव ।
दधे गंगोत्तमांगेन देवदेवेन शंभुना ॥ ५ ॥
स्नानकाले ऽन्यतीर्थेषु जप्यते जाह्नवीजले ।
विना विष्णुपदीं क्लान्यत्समर्थमघशोधने ॥ ६ ॥
गंगास्नानफलं ब्रह्मन् गंगायामेव लभ्यते ।
यथा द्राक्षाफलस्वादो द्राक्षायामेव नान्यतः ॥ ७ ॥ ० १२ ॥
ओंकाररूपिण्यजरातुल्यानंतामृतस्रवा ।
अघहराभयाशोकाकालदनंदामृताभया[1] ॥ १३ ॥ ०

It ends :

एतत्स्तोत्रवरं पुण्यं पुरा प्रोक्तं पिनाकिना ।
विष्णवे निजभक्ताय मुक्तिबीजाक्षरास्पदं ॥
गंगास्नानप्रतिनिधिः स्तोत्रमेतन्मयेरितं ।
संस्तोतुं जाह्नवीं तस्मादेतत्स्तोत्रं जपेत्सुधीः ॥

इति श्रीस्कंदपुराणे काशीखंडे गंगासहस्रनाम एकोनत्रिंशो ऽध्यायः ॥ ० संवत् १६७१ वर्षे भाद्रपदे शुक्लपक्षे सप्तमी ७ बुधे लिखितं प० विश्वनाथवेणीदत्तेन लिखितं ॥

See Rāj. Mitra, Notices, viii., p. 17 (18, commentary). [GAIKAWAR.]

3643.

2710. Foll. 34; size 8½ in. by 4 in.; indifferent, modern Devanāgarī writing; 10 or 11 lines in a page.

Kumāramāhātmya—also called *Skandakshetramāhātmya*, or *Lohācalamāhātmya*—the legendary account of a temple of *Kumārasvāmin* at Sandūr, in the district of Bellary; in 14 *adhyāyas*; professing to belong to the *Skandapurāṇa*.

It begins :

पुरा खलु महानास्ते(? महांतस्ते) तपसा नैमिषे शुभे ।
सर्वे संभूय च मिथो द्विजेंद्राः क्षीणकल्मषाः ॥ १ ॥
ब्रह्माधोक्षजरुद्रेशशिवतत्त्वविचक्षणाः ।
रुद्राक्षमणिसंकृष्टभूषणोत्तमभूषिताः ॥ २ ॥
पंचाष्टाक्षरमन्त्रादिसिद्धांतज्ञानतत्पराः ।
शौनकाद्या महेशस्य साक्षात्कारमचिंतयन् ॥ ३ ॥
वसिष्ठो गौतमः कण्वो भरद्वाजो भृगुर्मुनिः ।
विश्वामित्रोऽंगिराः कुत्सो याज्ञवल्क्योऽंगिरःसुतः ॥ ४ ॥
एते चान्ये च बहवो महात्मानो महाशयाः ।
अन्योन्यमूचुरे[2] स्वस्वं सिद्धांताश्च(!) तपोधनाः ॥ ५ ॥
तप एव परो मार्गस्तपसा बहु दृश्यते ।
तपसा स्वर्गमाप्नोति देवभूयां गतिं परां ॥ ६ ॥ ० ११ ॥
रुद्राक्षमणिसंकृष्ण स्फटिकाक्षविराजिताः ।
पंचाक्षरीजपरतः शिष्यसंघसमन्वितः ॥ १२ ॥
सूतः पौराणिकः श्रीमान् भगवानमितद्युतिः ।
मुनीनामंतिकं प्राप स्वच्छंदमुमहत्तपाः[3] ॥ १३ ॥
तं दृष्ट्वा मुनयश्चक्रू रोमहर्षणमादरात् ।
पूजयामासुरेवैनं सूतं पौराणिकोत्तमं ॥ १४ ॥

ऋषय ऊचुः ॥

अस्माद्भाग्यवशादेतत्स्वयं समलंकृतं ।
बादरायणशिष्येण क्षेत्रं नैमिषमुत्तमं ॥ १५ ॥
धर्मार्थैकाममोक्षेषु सदाचारपथेष्वपि ।
त्वया न विदितं किंचित् त्रिषु लोकेषु विद्यते(!) ॥ १६ ॥
तस्माद्वद महाभाग भगवन् सिद्धिकारणं ।
इत्युक्तो मुनिभिः सोऽपि प्रत्युवाच तपोधनः ॥ १७ ॥ ० १९ ॥
पुरा महर्षिनिकरैः सनकादिभिरावृतः ।
अध्यास्ते मेरुशिखरे आदिमः कमलासनः ॥ २० ॥
तत्र पूर्णकथां श्रोतुमादृतः संप्रचोदितः ।
सनत्कुमारो मुनिभिः समप्राक्षीत्पितामहं ॥ २१ ॥
दिव्या हि बहवस्तात कथाः कर्णार्तिहृत्तमाः ।
तथापि श्रोतृवृत्तिर्नस्तृप्तिं जातु न विंदति ॥ २२ ॥
एवं महर्षिणा तेन निशम्य गिरमीरितां ।
पितामहः स्मेरवक्त्रं(? ०क्त्रः) प्रत्युवाच गिरं शुभां ॥ २३ ॥
स्कंधाभिख्यं मया ख्यातुं(ख्यातं) पुराणं विदितं हि वः ।
स्कांदी पुरी तु नाम्ना तु(!) क्षेत्रं क्षेत्रवरं शुभं ॥ २४ ॥
तत्र पुण्यानि तीर्थानि सरितो दुरितापहाः ।
विद्यंते बहवो देवा मत्समाश्च तपोधनाः ॥ २५ ॥

[1] अत्युदाराभयाशोकालकनन्दा ० eds.

[2] ? ० चिरे.

[3] *r.* स्वच्छंदं सुमहातपाः.

आकर्ण्य तच्च तद्यूयं(!) दुरितध्वंसिनीं कथां ।
श्रीस्कंदक्षेत्रमाहात्म्यं कथयामि यथातथं ॥ २६ ॥

इयं स्कांदी पुरी रम्या दिक्कालपूरवंदिता ।
वर्तते श्रीपार्वतेयो यस्यां स्वामी जगत्पतिः॥ २७॥ ० ४०॥ ०

तस्याः प्रांते पुण्यतमो लोहशैल इति श्रुतः॥ ४१॥ ० ४४॥

तस्याद्रेरूर्ध्वभूमौ तु बहवः संति पावनाः ।
तस्मात्पुरं महाक्षेत्रं भुवि दुर्लभमुत्तमं ॥ ४५ ॥

अन्यथा त्रिपुरे वासं कुरुते कथमैश्वरः ।
अत्र षाण्मातुरं देवमुपास्य बहवः सुराः ॥ ४६ ॥

सर्वे संक्रदनमुखा अत्र सिद्धिमवाप्नुयुः ॥ ४७ ॥

इति श्रीस्कांदे षण्मुखमाहात्म्ये प्रथमो ऽध्यायः ॥

Adhy. II., III. the same colophon, foll. 6*a*, 8*a*; IV. ० षण्मुखमाहात्म्ये महासेनाभिषेको नाम चतुर्थोध्यायः । fol. 9*b*; V. ० पुराणे स्कंददर्शनमाहात्म्ये पंचमो० fol. 12*b*; VI., VII. इति श्रीस्कांदे (सप्तमो०) foll. 14*b*, 16*a*; VIII. ० अगस्त्यमहिमावर्णनं नाम० fol. 18*b*; IX.–XI. ० पुराणे (नवमो)० foll. 20*b*–26*a*; XII. लोहाचलमाहात्म्ये द्वादशो० fol. 30*b*; XIII. लोहाचलमाहात्म्ये भीमतीर्थभैरवतीर्थवर्णनं नाम० fol. 32*a*; XIV. ends:

ततस्तत्तोरणं प्राप्य षण्मुखस्य च दर्शनं ।
कृत्वा पापानि दग्धानि भवंति च न संशयः ॥
दिव्यरूपधरस्तस्मात्प्राप्तकामो भवेत्तदा ।
शिवदूतास्तदागत्य विमाने समरोप्य(!) च ॥
शिवलोकं समागत्य शिवस्यांते निधाय च ।
तस्मात्सर्वप्रयत्नेन वाहनं कारयेद्बुधः ॥

इति श्रीस्कांदे दर्शनवर्णनं नाम चतुर्दशोध्यायः ॥

The title *Kumāramāhātmya* is only found on the title-page, fol. 1*a*, and (कुमा० मा०) on the margin of fol. 1*b*; whilst on a fly-leaf at the beginning the tract is called, in Telugu, '*Sondūru-komārasvāmimahātyam*,' and, in English, '*Lohachalla chatra*.'

[Mackenzie Collection.]

3644.

389. Foll. 112; size folio, 16¾ in. by 11 in.; European paper; clear Devanāgarī writing of 1804 A.D.; 26–31 lines in a page.

Kumārikākhaṇḍa, or *Kumārīkhaṇḍa*, a section of the *Skandapurāṇa*, treating of *Śiva*-worship and the legendary history of various places sacred to *Śiva*.

The work seems to derive its name from *Kumārikā*, the daughter of *Śataśṛiṅga* (fol. 61*a*, l. 1), by whose adoration *Mahādeva* was particularly gratified (especially when she worshipped the *Kumāraliṅga* established in *Gupta-kshetra*); so much so, indeed, that he connects his name *Kumāreśvara* with her own: तव नाम्ना च विख्यातो भविष्यामि कुमारिके । (fol. 62*b*).

It begins (somewhat corrected):

मुनय ऊचुः ॥
दक्षिणार्णवतीरेषु यानि तीर्थानि पंच च ।
तानि ब्रूहि विशालाक्ष वर्णमस्मति(? ० यस्व हि) तानिच॥

सर्वतीर्थफलं येषु नारदाद्या वदंति च ।
तेषां चरितमाहात्म्यं श्रोतुमिच्छामहे वयं ॥

उग्रश्रवा उवाच ॥
शृणुध्वमत्यद्भुतपुण्यवत्यं[1] कुमारनाथस्य महाप्रभावं ।
द्वैपायनो यन्मम[2] चाह पूर्वं हर्षांबुरोमोद्गमचर्चितांगः ॥

कुमारगीता गाथात्र श्रूयतां मम सप्तमः(*r.* सत्तमाः) ।
या सर्वदेवैर्मुनिभिः पितृभिश्च प्रपूजिता ॥

साध्वाचार[:] स्तंभतीर्थं यानिसेवेति[3] मानवः ।
नियतं तस्य वासः स्यान्मम लोके यथा मुनिः(*r.* मुनेः)॥

ब्रह्मलोकाद्विष्णुलोकस्तस्मादपि शिवस्य च ।
पुत्रप्रियत्वात्तस्यापि गुरुलोके महोत्तमः(?) ॥

सचाश्वर्यैकथा या च(*r.* याश्च) फाल्गुनस्य पुरेरिताः ।
नारदेन मुनिश्रेष्ठास्ता वो वक्ष्यामि विस्तरात् ॥

पुरा निमित्ते कस्मिंश्चित्किरीटी मणिपूरकः ।
समुद्रदक्षिणे भागे स्नातुं तीर्थानि पंच सः ॥

वर्जयति सदा यानि भयात्तीर्थानि तापसः ।
कुमारेशं च पूर्वं च तीर्थमस्ति मुनेः प्रियं ॥

स्तंभेशस्य द्वितीयं च समुद्रस्य मुनेः प्रियं ।
चर्करेश्वरमन्यस्य पुलोमप्रियमुत्तमं ॥

[1] ० वंतं or ० वत्त्वं. [2] यं मम. [3] *r.* यो निषेवेत.

चतुर्थं च महाकालं कारंधमनृपप्रियं ।
भारद्वाजस्य तीर्थं च सिद्धेशाख्यं हि पंचमः ॥
एतानि पंच तीर्थानि ददर्श कुरुपुंगवः ।
तपस्विभिर्वर्जितानि महापुण्यानि तानि च ॥
दृष्ट्वा पार्थो नारदीयानपृच्छत्स महामुनीन् ।
तीर्थानीमानि रम्याणि प्रभावाद्भुतवंति च ॥
किमर्थं ब्रूत वर्ज्यंते सदैव ब्रह्मवादिभिः ।
तापसा ऊचुः ॥
ग्राहाः पंच वसंतेषु(r.°त्येषु) हरंति च तपोधनान् ॥
अत एतानि वर्ज्यंते तीर्थानि कुरुमंडन ।
इति श्रुत्वा महाबाहुर्गमनाय महोदधेः ॥
ततस्तं तापसाः प्रोचुर्गंतुं नार्हसि फाल्गुण ।
बहवो घातितास्तैस्तु राजानो मुनयस्तथा ॥
तन्नां(r. तन्ना) द्वादश वर्षाणि तीर्थानामर्बुदैरपि ।
स्नातः किमेतैस्तीर्थैस्ते मा पतंगव्रतो भव ॥
अर्जुन उवाच ॥
यदुक्तं करुणासारैः सारं तत्किं तु प्रोच्यते ।
धर्मार्थी मनुजो यश्च न स वार्यो महात्मभिः ॥ ० ॥
तापसा ऊचुः ॥
एवं ते कुर्वतः पार्थ दीर्घमायुः प्रवर्धतां ।
सदा धर्मरतिर्भूयाद् याहि स्वं कुरु वांछितं ॥
एवमुक्तो प्रणम्यैतानाशीर्भिरभिसंयुतः ।
जगाम तानि तीर्थानि द्रष्टुं भारतसत्तमः ॥

The MS. is rather incorrect, and its way of marking and numbering the chapters is very irregular and haphazard. Thus *adhy.* 1 ends fol. 2*b*: इति श्रीस्कंदपुराणे सपादलक्षसंहितायां कुमारीखंडे प्रथमो ऽध्यायः; *adhy.* 2, fol. 4*a*; 3, fol. 8*b*; after which there seems to be an omission, the next colophon being that of *adhy.* 9 on fol. 11b; followed by an unnumbered one on fol. 12*b*; and then by *adhy.* 12 on fol. 14*a*; then again by an unnumbered one on fol. 14*b*; and then by *adhy.* 15 on fol. 15*a*; after which the numbering is discontinued. Apparently it is also incomplete at the end.

It ends on fol. 112*b*:

इति वो वर्णितः पुण्यो महीसागरसंभवः ।
शृण्वन् संकीर्तयंश्चैनं सर्वपापैः प्रमुच्यते ॥
य इदं श्रावयेद्विद्वान् महीमाहात्म्यसंभवं ।
सर्वपापविनिर्मुक्तो रुद्रलोकमवाप्नुयात् ॥
गुप्तक्षेत्रस्य सकलं माहात्म्यं श्रावयेद्यदि ।
सर्वैश्वर्यमवाप्नोति ब्रह्महत्यां व्यपोहति ॥
श्रुत्वेममखिलं खंडे ब्राह्मणाय निवेदयेत् ।
यथाशक्त्या सुवर्णं च गोभूमिं प्रयतः शुचिः ।
संतुष्टे ब्राह्मणे तुष्टो महेशो जायते ध्रुवं ॥
इति श्रीस्कंदपुराणे कुमारिकाखंडे गुप्तक्षेत्रमाहात्म्यं ॥ अत ऊर्ध्वं कापिलस्थानं ॥ यस्यायमाद्यश्लोकः ॥
शौनक उवाच ॥
सूत माहात्म्यमतुलं गुप्तक्षेत्रस्य सूचितं ।
स्थानस्य कपिलस्यापि माहात्म्यं वक्तुमर्हसि ॥ १ ॥
संवत् १८६१ शके २४ आश्विनशुदि १३ चयोदशी ॥ ग्रंथं पूर्णं ॥ लीखितं ॥ गुजराति ॥ रावलहरिशंकर ॥ उदिच्य ॥ ब्राह्मण ॥

Then follows a blank leaf marked 113; and another leaf, marked 114, bearing the inscription: अथ कुमारिका ॥ खंडं संपूर्णम् ॥ हरिहर ॥ कृष्णाय नमः ॥ ओं ॥

It may, however, be noticed that the index to this work contained in MS. 366 (foll. 142–157), though referring to another MS. in 163 foll., does not give any more than is contained in the present MS.

The *Varvarīkopākhyānam*, a fragment of which, the *Aparājitastotra*, is contained in the Berlin MS. (Weber, Cat., no. 1350), occurs on fol. 95*b* seqq., the *stotra* referred to beginning in the last line of fol. 101*b*.

[H. T. Colebrooke.]

3645.

187. Foll. 268; size $12\frac{3}{4}$ in. by $4\frac{3}{4}$ in.; large, indifferent, though clear Devanāgarī writing of 1777 A.D.; eight lines in a page.

Kedārakhaṇḍa of the *Skandapurāṇa*, treating of *Śiva* legends and *Śiva* worship generally, whence it is also called *Śaivaśāstra*. [A.]

It begins:

यस्याज्ञया जगत्सृष्टा विरंचिः पालको हरिः ।
संहर्ता कालरुद्राख्यो नमस्तस्मै पिनाकिने ॥
तीर्थानामुत्तमं तीर्थं क्षेत्राणां क्षेत्रमुत्तमं ।
मुनीनामाश्रमो नित्यं जैनिपारण्यमुत्तमं ॥
तत्र स्थिता हि ऋषयः शौनकाद्यास्तपोधनाः ।
दीर्घसत्रं प्रकुर्वंतः सत्रिणः समचेतसः ॥
तेषां संदर्शनौत्सुक्यादागतो हि महातपाः ।
व्यासशिष्यो महाप्राज्ञो लोमषो(°शो) नाम नामतः ॥
तत्रागतं ते ददृशुर्मुनयो दीर्घसत्रिणः ।
उत्तस्थुर्युगपत्सर्वे सहर्षास्ते समुत्सुकाः ॥
दत्त्वार्घ्यपाद्यं संक्षाल्य मुनयो वीतकल्मषाः ।
तं पप्रच्छुर्महाभागं शिवधर्मं सविस्तरं ॥

मुनय ऊचुः ॥

कथयस्व महाप्राज्ञ देवदेवस्य शूलिनः ।
महिमानं महाभाग ध्यानार्चनसमन्वितं ॥
संमार्जने किं फलं स्यात्तथा रंगावलिषु(°लीषु) च ।
प्रदाने दर्पणस्याथ तथा वै चामरस्य च ॥
दीपदाने किं फलं स्यात्पूजायां किं फलं भवेत् ।
कानि कानि च पुष्पाणि कथ्यतां[1] शिवपूजने ॥
एककालं द्विकालं वा त्रिकालं वापि कथ्यतां ।
प्रासादकरणे चापि भग्ने चैवाथ[2] यत्फलं ॥
प्रेक्षणे च शिवस्याग्रे नटने(नर्तने B) चैव यत्फलं ।
इतिहासपुराणानि वेदाध्ययनमेव च ॥
शिवस्याग्रे प्रकुर्वंति[3] कारयंत्यथवा नराः ।
तेषां नृणां फलं चाद्य कथ्यतां विस्तरेण हि ॥
शिवाख्यानपरो लोको[4] त्वत्तो नान्यो हि विद्यते[5] ।
इति श्रुत्वा वचस्तेषां मुनीनां भावितात्मनां ॥
उवाच व्यासशिष्यो ऽसौ शिवमाहात्म्यमुत्तमं ।

लोमश उवाच ॥

अष्टादशपुराणेषु दशभिर्गीयते शिवः ॥
चतुर्भिर्भगवान्ब्रह्मा द्वाभ्यां देवी तथा हरिः[6] ।
तस्माच्छिवस्य माहात्म्यं वक्तुं को ऽपि न पार्यते[7] ॥
शिव इत्यक्षरं नाम व्याहरिष्यंति ये जनाः ।
तेषां स्वर्गश्च मोक्षश्च भविष्यति न चान्यथा ॥
उदारो हि महादेवो देवानां पतिरीश्वरः ।
येन सर्वं प्रदत्तं हि तस्मात्सर्व[8] इति स्मृतः ॥
ते धन्यास्ते महात्मानो ये भजंति सदाशिवं ।
विना सदाशिवं नैव संसारं तर्तुमीहते ॥
स मूढो हि महापापः शिवद्वेषी न संशयः ।
भक्षितं [हि] गरं येन दक्षयज्ञविनाशनं[9] ॥
कामस्य दहनं येन कृतं राज्ञ(राज्ञः) प्रमोचनं ।

मुनय ऊचुः ॥

यथा गरं भक्षितं च यथा यज्ञो विनाशितः ।
दक्षस्य च तथा ब्रूहि परं कौतूहलं हि नः ॥
ब्रह्मादिपरदैवं हि यस्य देवस्य शूलिनः ।
को ऽयं हि कृतवांस्तस्य यज्ञभंगं महत्तरं[10] ॥

The work is divided into 35 *adhyāyas*, the contents of which are briefly these: 1–3. (fol. 16*a*) *Daksha* gives *Dākshāyaṇī* to *Śiva*, and is worshipped by all the *Ṛishis; Rudra* interferes with *Daksha's* sacrifices, declares them contrary to divine law and therefore useless; 4. (fol. 22*a*) Fight of the gods on this account; 5. (fol. 33*b*) Arrival of *Nanda* and *Kirāṭa* at *Śivaloka*; 6. (fol. 42*a*) How the *liṅga* drops from *Śiva* when cursed by a *muni* with whose wife he fell in love; 7, 8. (fol. 56*b*) Institution of the *Liṅga* worship; 9. (fol. 65*a*) *kālakūṭotpattiḥ*; 10. (fol. 72*b*) Destruction of the world by this *vishāgni*, and the consequent reconstruction of it; 11. (fol. 78*b*) *samudramathane ratnotpattiḥ*; 12. (fol. 82*a*) *amṛitotpattiḥ*; 13. (fol. 95*a*) *devāsurayuddham*; 14.

[1] With this word MS. B (fol. 2) begins; this being v. 9 there, as here.

[2] भग्नोद्धारे च B; cf. भग्नं शिवालयं ये च प्रकुर्वंति नरोत्तमाः । प्राप्नुवंति फलं ते वै द्विगुणं नात्र संशयः ॥ fol. 26*a*.

[3] शिवप्रणामं कुर्वंति B. [4] लोके B.

[5] ऽस्ति वै मुने B.

[6] ? चतुर्भिर्भगवान्[ध्या suppl.]द्वाभ्यां ° A; for this and the preceding line B has simply: अष्टादशपुराणेषु गीयते वै परः शिवः ।

[7] शक्नुयात् B. [8] तस्माच्छर्व B.

[9] दक्षयज्ञो विनाशितः B.

[10] MS. B omits these two lines.

(fol. 97*b*) *balimukhasarvadaityopasthāpanam;* 15. (fol. 105*b*) Story of *Nahusha* and *Yayāti;* 16. (fol. 113*b*) Story of *Dadhīci;* 17. (fol. 137*a*) *Vṛitrāsuravadhaḥ;* 18. (fol. 154*b*) sacrifice of king *Bali;* 19. (fol. 160*b*) *Bali* gives as much land to *Vishṇu* as he can measure in three steps; 20. (fol. 167*a*) *Girijotpattiḥ;* 21. (fol. 182*b*) Story of *Girijā;* 22. (fol. 192*b*); *Gaurītapaḥphalam;* 23–25. (fol. 210*a*) *Mahādeva's* marriage on the Himālaya mountain; 26. (fol. 214*a*) Birth of the *Vālakhilyas* by *Nārada's* word; 27. (fol. 221*b*) Birth of *Kumāra* (*Kārttikeya*); 28. (fol. 225*b*) *Kumāra's* contest with *Tāraka;* 29. (fol. 233*a*) *Tārakāsurasaṃgrāmaḥ;* 30. (fol. 237*a*) *Tārakāsuravadhaḥ* or *Kumāravijayaḥ;* 31. (fol. 243*a*) *Adhyātmanirūpaṇam;* 32. (fol. 250*b*) *Śvetarājopākhyānam;* 33. (fol. 256*b*) *Śivarātrīmāhātmyam;* 34. (fol. 264*b*) *Śaṅkaravanagamanam;* 35. (fol. 268*b*) *Śabarīrūpavarṇanam.* Cf. Rāj. Mitra, Notices, vi., p. 170 seqq.

It ends: ऋषय ऊचुः ॥

एवमुक्तं त्वया सूत चरितं शंकरस्य च ।
अनेन चरितेनैव संतृप्ताः स्मो न संशयः ॥

सूत उवाच ॥

व्यासप्रसादात् श्रुतमस्ति सर्वं
मया ततः शंकररूपमद्भुतं ।
सुविस्तृतं चाद्भुतवेदगर्भं(°गुह्यं B)
ज्ञानात्मकं परमं(!A, B; *r.* परम)पुण्यरूपं ॥

श्रद्धया परयोपेताः[1] श्रावयंति शिवप्रियं ।
शृण्वंति चैव ये भक्त्या शंभोर्माहात्म्यमुत्तमं ।
शिवशास्त्रमिदं विप्राः[2] ते यांति परमां गतिं ॥

इति श्रीस्कांदे पुराणे केदारखंडे शैवशास्त्रे पंचत्रिंशतितमोऽध्यायः ॥ ३५ ॥

संवत् १८३४ ॥ मार्गशीर्षमासे कृष्णे पक्षे एकादश्यां भौमवासरे ॥ श्रीबाबू उद्योतसिंघस्य पुरोहितेन भिक्षुकरामेण लिखितं स्वपठनार्थं परोपकारार्थं श्रीकाशीविश्वेश्वरगुरुप्रसादात् । ° ॥ [H. T. Colebrooke.]

[1] परया युक्ताः B. [2] भक्त्या B.

3646.

2246. Foll. 167 (6 of which are wanting); size 10⅝ in. by 4¾ in.; good, clear Devanāgarī writing of 1687 A.D.; 11, sometimes 10, lines in a page.

Kedārakhaṇḍa of the *Skandapurāṇa.* [B.]

This MS. presents, on the whole, a more correct text than the preceding one, but it is unfortunately incomplete. The leaves wanting are 1, 3, 75–78; the gaps occasioned thereby reaching from I. 1–8, 27–44, and XVII. 56–159 (MS. A, foll. 117*b*–125*b*) respectively. In this MS., on the other hand, the verses of each *adhyāya* are numbered, which is not the case in A.

Dated: संवत् १७ से ४४ समये आश्विनि सुदि चतुर्दसि आदित्यवासरे इदं पुस्तकं केदारखंडं अनंतगिरिनृसिंहभटैर्लिखितं ॥

At the beginning of the MS., there are, in the place of the missing fol. 1, two single, unnumbered leaves (12 and 13 lines in a page resp.), written in another (indifferent, thick) hand, and apparently detached from a MS. of some work on *vratas,* or *ācāra* generally. One of the leaves contains the colophons: इति हेमाद्रौ भविष्योत्तरे सोद्यापनमनंतव्रतं । अथ नष्टदोरकप्रायश्चित्तं । युधिष्ठिर उवाच । ° and अथापनमनंतव्रतोद्यापनं(!) । युधिष्ठिर उवाच । ° [Sir Charles Wilkins.]

3647.

1130a. Foll. 102; size 12 in. by 4½ in.; modern Devanāgarī writing; eleven lines in a page.

Kedārakhaṇḍa. [C.]

This very incorrect MS. seems to have been copied from MS. A.

[H. T. Colebrooke.]

3648.

574. Foll. 55; size 4to, 11½ in. by 9¼ in.; carelessly written in Devanāgarī (by one *Haribhaṭṭa*) in 1803 A.D.; eighteen lines in a page.

Māyākshetramāhātmya [A]—also called *Māyāpurīmāhātmya* and *Gaṅgādvāramāhātmya* — in 23 *adhyāyas*, professing to form part of the *Kedārakhaṇḍa* of the *Skandapurāṇa*, and treating of the sacred places in the Kedārakshetra.

Adhy. 1. (introductory) begins (slightly corrected): सूत उवाच ॥

ततः पूर्वं महाभागाः स्कंदो वै पार्वतीसुतः ।
सर्वं कैलाशमाहात्म्यं कथयामास सुव्रतः ॥ १ ॥

श्रुत्वा तु वरतीर्थानां माहात्म्यं ब्रह्मपुत्रकः ।
पप्रच्छ च ततः स्कंदं गंगाद्वारस्य वैभवं ॥ २ ॥

अत्रान्यानां [1] च तीर्थानां पीठानां च तपोऽन्विताः ।
सो ऽपि स्कंदो महादेवपुत्रः प्रोवाच सर्वशः ॥ ३ ॥

गंगाद्वारादितीर्थानां तथा च सरितां शुभं ।
माहात्म्यं कथयामास ब्रह्मपुत्राय धीमते ॥ ४ ॥

नारदाय च सर्वासां विद्यानां पारदो [2] ऽग्निजः ।
येषां च श्रवणात्सद्यो मुच्यते सर्वपातकैः ॥ ५ ॥

ऋषय ऊचुः ॥

सूत सूत महाप्राज्ञ सर्वशास्त्रविशारद ।
तन्नो(*r.* त्वं नो) दाता महाभाग ज्ञानरत्नस्य सर्वदा ॥ ६ ॥

बहूनि हि पुराणानि श्रुतानि च मुखानि च [3] ।
गंगाया विभवश्चापि राज्ञा(राज्ञां) चैव प्रकीर्तितः ॥ ७ ॥

सर्वेषां देशवर्याणां माहात्म्यानि महांति च ।
श्रोतुमिच्छामहे त्वत्त आकेदारमतः परं ॥ ८ ॥

अवशिष्टानि तीर्थानि मायाक्षेत्रादितः पुनः ।
न हि वेत्ति त्रिलोके ऽपि त्वत्समो लोमहर्षण ॥ ९ ॥

सूत उवाच ॥

साधु साधु महाभागाः पृष्टं यन्मुनिभिः परं ।
तद्वै संप्रति वक्ष्यामि नमस्कृत्य गजाननं ॥ १० ॥

श्रुत्वा वै मानसे खंडे तीर्थानि सुबहूनि च ।
देवागाराणि बहुशः कथाश्च मुनिसत्तमाः ॥ ११ ॥

पुनः पप्रच्छ वै धात्रो गुहं सर्वेश्वरात्मजं ।
विनयावनतो भूत्वा चरणावभिवाद्य च ॥ १२ ॥

नारदो उवाच ॥

देव षण्मुख देवेश पार्वतीसुत नायक ।
मानसादिषु क्षेत्रेषु तीर्थानि प्रवराणि मे ॥ १३ ॥

कथितानि समासेन(महासेन B) भवमुक्तिप्रदानि हि ।
यद्यप्युक्तानि भवता तीर्थानि विविधानि च ॥ १४ ॥

तथापि संशयो मे ऽद्य वर्तते देववंदित ।
त्वन्मुखादेव देवेश श्रुतं काश्यां हि विस्तरात् ॥ १५ ॥

गंगाया विभवश्चापि स्थितिश्च परमात्मनः ।
तेषु द्रोणादयो देवा [4] क्षत्रियाः पांडवादयः ॥ १६ ॥

संसारदुःखसंतप्ता विचिन्वंतो महेश्वरं ।
जग्मुः कैलासशिखरे केदारे शुभदायके ॥ १७ ॥

कथं पुण्यमभूत्तत्र स्थलं वै परमात्मनः ।
देवेश गोत्रहत्यया तन्मे वद महामते ॥ १८ ॥

कथमस्मिन्स्थले रम्ये गत्वा प्रापुः परं पदं ।
इति मे संशयं छिंद्धि यदि भक्तेषु ते दया ॥ १९ ॥

सूत उवाच ॥

इति श्रुत्वा वचस्तस्य नारदस्य महात्मनः ।
ध्यात्वा क्षणं महादेवं स्मृत्वा तद्वचनं परं ॥ २० ॥

उवाच प्रहसन्वाक्यं वाक्यज्ञं वादिनां [5] वरः ।
नमस्कृत्य महादेवं सर्वदेवनमस्कृतं ॥ २१ ॥

स्कंद उवाच ॥

धन्यो ऽसि त्वं महाभाग धन्यानां प्रवरो मुनिः ।
त्वत्समो नास्ति त्रैलोक्ये भक्तो भक्तिमतां वर ॥ २२ ॥ ० २६ ॥

इदं क्षेत्रं तु यत्पुण्यं(यत्प्रोक्तं B) केदाराख्यं सुपुण्यदं ।
यच्छ्रुत्वापि नरो याति शिवसायुज्यतां मुने ॥ २७ ॥

इमं देशं सकृद् दृष्ट्वा कृतकृत्यो भवेन्नरः ।
यत्र ब्रह्मादयो देवा शिवसंन्यस्तमानसाः ॥ २८ ॥

कथयामि माहात्म्यं ते देशस्य प्रवरं मुने ।
शृणुष्वावहितो भूत्वा गदतो मृडनंदन ॥ २९ ॥

नंदपर्वतमारभ्य यावत्काष्ठगिरिर्भवेत् ।
तावत्केदारकं क्षेत्रं शिवमंदिरमुत्तमं ॥ ३० ॥ ० ४० ॥

सूत उवाच ॥

इति श्रुत्वा महाभागा नारदो देशवर्यकं ।
पुनः पप्रच्छ तं स्कंदं तीर्थानां विस्तरं बुधाः ॥ ४१ ॥

इति ० देशप्रशंसा नाम प्रथमो ऽध्यायः ॥ १ ॥

---

[1] ० त्रेषां. [2] *r.* पारगो. [3] *r.* मुखाग्रत्र. [4] *r.* विप्राः. [5] वाग्विदां B.

II. नारद उवाच ॥

भो भो षण्मुख सेनानीर्धन्यो ऽहं भुवि नारदः ।
यो वै त्वन्मुखकंजाद्वि निर्गतं सुमधु प्रभो ॥ १ ॥

पिबामि श्रोत्रपुटकैः क्षुधा मे बाधते न हि ।
इदानीं श्रोतुमिच्छामि तीर्थानि प्रवराणि च ॥ २ ॥

अन्यानि कानि तीर्थानि का[ः] का नद्यः शुभावहाः ।
अस्मिन्देशे महादेवपुत्र राजन्नमो ऽस्तु ते ॥ ३ ॥

स्कंद उवाच ॥

शृणु नारद वक्ष्यामि तीर्थानि शुभदानि हि ।
यानि ज्ञात्वैव सपदि मुक्तिभाग्भवति स्फुटं ॥ ४ ॥

गंगाद्वाराच्छृणु प्राज्ञ रत्नस्तंभावधि ध्रुवे(°विधिं ध्रुवे B)।
तथा नंदागिरेः पश्चात्काष्टांते(°तं B) ब्रह्मनंदन ॥ ५ ॥

मायाक्षेत्रं समाख्यातं गंगाद्वारे सुपुण्यदं ।
ब्रह्मणः स्थानतो यावद्योजनानि द्विकं द्वयं[1] ॥ ६ ॥ °

The principal places mentioned in the work are: Droṇāśrama, Kuśāvarta, Bilvaka, Nīlaparvata, Kanakhalatīrtha, Caṇḍikātīrtha. III. सतीदेहोत्सर्गः; IV. पक्षविध्वंसः; V. पक्षसंधानं. These three chapters treat of traditions connected with Māyākshetra in particular. VI. नीलपर्वतवर्णनं—Gaṅgādvāra (also called Haridvāra, fol. 20*a*) and Nīlaparvata. VII. बिल्वपर्वतमहिमवर्णनं. VIII. वीरभद्रेश्वरवर्णनं. IX. कनखलोपाख्यानं. X. गोदानफलवर्णनं. XI. अन्नदानवर्णनं. XII. कुशावर्तवर्णनं. XIII. On Vishṇutīrtha. XIV. धर्मध्वजोपाख्यानं—story of *Dharmadhvaja* defending Vipratața against the *rākshasas Śūkarāsya* and *Gajānana*. XV. तीर्थसंक्रमोपाख्यानं—Saptasāmudrikatīrtha, Gaṇeśvaratīrtha, Nārāyaṇī nadī, Pārvatītīrtha, Sāravatī dhārā, Bhairavatīrtha, Bhānunadī, Puruhūteśvaratīrtha, Nādeśvarī, Kumudvatī(कौ°A, B) nadī, Reṇukādhārā, Cakru(Cakrū, B)nadī, Rambhā nadī. XVI. कुब्जाम्रकतीर्थोपाख्यानं. XVII. कुब्जाम्रकमहिमवर्णनं. XVIII. कुब्जाम्रकप्रकथनसोमशर्ममायाप्रदर्शनं. XIX. कुब्जाम्रकसंनिधौ तीर्थवरवर्णनं, Kaumudatīrtha, Candreśvaratīrtha, Sārshapatīrtha, Pūrṇamukhatīrtha, Karavīraka-tīrtha, Puṇḍarīkatīrtha, Śubhakuṇḍatīrtha, Agnitīrtha. XX. अग्नितीर्थैकथनं. XXI. Vāyutīrtha, Candrikānadī, Vāruṇatīrtha, Vārāhatīrtha, Saptasāmudrakatīrtha, Ṛishiparvata, with a large cave inhabited by *Śesha*, the king of serpents, and visited by *Lakshmaṇa*. In this connection the story of *Rāma's* residence in the forest, and the subsequent events, is briefly told, to show how *Lakshmaṇa*, for having slain *Rāvaṇa's* son, *Indrajit*, a *Brāhmaṇa* by caste, was seized with '*rājayakshman*,' of which, as *Vasishṭha* explains, he could only cure himself by a penitential visit to Kubjāmra. XXII. *Vasishṭha* expatiates upon the sacredness of the *Brāhmaṇa's* person (*brāhmaṇānāṃ māhātmyam*) as the '*jaṅgamā mūrtiḥ*' of *Vishṇu*, the supreme deity (*paramātman*). XXIII. Lakshmaṇakuṇḍatīrtha, Munikuṇḍa-, Indrakuṇḍa-, Dhenukuṇḍa-, Nandikuṇḍa-tīrtha; Dharmadhārā, Maheśvarī, Vārāhatīrtha, and Vārāhakshetra; Sūryaputrī nadī, Sūryakuṇḍatīrtha; Gālavatīrtha.

The title '*Māyāpurīmāhātmya*' is not found in this MS., but repeatedly in the colophons of MS. B, which also has frequently simply '*māyākshetre*,' whilst the present often reads '*māyātīrthe*.' The title '*Gaṅgādvāramāhātmya*,' on the other hand, which does not occur in the colophons, but is given as the title of the work on fol. 1*a* of this MS. (whence the leaves are marked throughout गं० द्वा० मा०), only applies to the first 15 *adhyāyas*, or still more properly to *adhy.* 6–15; whilst the remaining chapters 16–23 contain the *Kubjāmrakamāhātmya*. At the end of *adhy.* 15 we read:

इति ते कथितं विप्र गंगाद्वारस्य वैभवं ।
यच्छ्रुत्वा सर्वपापेभ्यो मुच्यते नात्र संशयः ॥ °

and *adhy.* 16 begins: नारद उवाच ॥

कुब्जांमृकं(कुब्जाम्रकं B) महातीर्थं वद विस्तरतो मम ।
यद्येदं च समुत्पन्नं यथा पुण्यं हि चाभवत् ॥

[1] दशद्वयं B; ? दशद्वयं.

In the colophons of *adhy.* 4–6 of the present MS. the treatise is assigned to the '*uttarakhaṇḍa*' of the *Skandapurāṇa*, instead of the *Kedārakhaṇḍa*, to which it is ascribed in the other colophons, and throughout in B.

It ends:

इति ते कथितं देव माहात्म्यं जगदीशितुः ।
हृषीकेशाश्रमे पुण्ये यथा रैभ्यो ह्यनुग्रहं(°गृहं B) ॥
कुञ्जाम्रकस्य[1] माहात्म्यं यः शृणोति महामते ।
सो ऽपि वैकुंठनिलये याति ब्रह्म सनातनं ॥
य इदं पठते नित्यं महापातकनाशनं ।
मोक्षदं(मोदते B) त्रिदिवैः सार्धं पितृभिः सह नारद ॥
अस्य[2] क्षेत्रस्य महिमा(माहात्म्यं B) चक्रुं केनापि शक्यते ।
संक्षेपेण मया प्रोक्तं(ख्यातं B) पापघ्नं सर्वकामदं ॥
य इदं पठते श्राद्धे शृणोति च महामते ।
तारिताः पितरस्तेन सत्यमेव न संशयः ॥

इति श्रीस्कंदपुराणे केदारखंडे मायाक्षेत्रमा° कुञ्जाम्रकमाहात्म्ये नाम समाप्तं ॥ [H. T. Colebrooke.]

3649.

2576. Foll. 64; size 10½ in. by 5⅜ in.; indifferent Devanāgarī writing of 1811 A.D.; 10–12 lines in a page.

Māyākshetramāhātmya. [B.]

Colophon: इति श्रीस्कंदपुराणे केदारखंडे मायापुरीमाहात्म्ये कुञ्जाम्रकमाहात्म्यं नाम त्रयोविंशतितमो ऽध्यायः २३ ॥

Though the two MSS. are equally incorrect, they are at least independent of each other, and generally help to correct each other's blunders. [Mackenzie Collection.]

3650.

858. Foll. 37; size 12¼ in. by 5¼ in.; fair Devanāgarī writing of 1726 A.D.; thirteen lines in a page.

Śrīkshetramāhātmya, in 17 *adhyāyas*, professing to belong to the *Uttarabhāga* of the *Kedārakhaṇḍa* of the *Skandapurāṇa*. It contains descriptions of the sacred places of Śrīkshetra, or Śrīsthala, and the traditions connected therewith; not without poetical beauty in its detail.

Adhy. 1. runs as follows: ऋषय ऊचुः ॥

सूत सूत महाबाहो व्यासप्रतिनिधे शुभ ।
श्रीक्षेत्रं पुण्यदं लोके श्रूयते हि महामते ॥ १ ॥
कियत्प्रमाणं तत्क्षेत्रं कुत्र तद्विद्यते बुध ।
उत्पत्तिं चैव माहात्म्यं तस्य विस्तरतो वद ॥ २ ॥

सूत उवाच ॥

शृणुध्वं मुनिशार्दूला मत्तो निगदतो द्विजाः ।
यथा पुरा महासेनं पृष्टवान्नारदो मुनिः ॥ ३ ॥
एकदा सुखमासीनं स्कंदं वै पार्वतीसुतं ।
उवाच वचनं रम्यं नारदो मुनिसत्तमः ॥ ४ ॥

नारद उवाच ॥

देवदेव महासेन भक्तानां भक्तवत्सल ।
अनेकविधतीर्थानां पुण्यदानां महामते ॥ ५ ॥
माहात्म्यानि सुरम्याणि कथाभिश्च जगत्प्रभो ।
श्रुतानि त्वन्मुखादेव सर्वदेवनमस्कृत ॥ ६ ॥
इदानीं श्रोतुमिच्छामि माहात्म्यं श्रीस्थलस्य हि ।
कियत्प्रमाणं तत्क्षेत्रं किं पुण्यं तत्र जायते ॥ ७ ॥
कुत्र तद्विद्यते क्षेत्रं कथं पुण्यमभूत्तु तत् ।
एतन्मे शंस भगवन् पार्वतीसुत नायक ॥ ८ ॥

स्कंद उवाच ॥

साधु पृष्टं महाबाहो परोपकृतये त्वया ।
तत्ते संप्रति वक्ष्यामि शृणु नारद भक्तिमन् ॥ ९ ॥
कोलोत्तमांगमारभ्य यावत्कोलकलेवरं ।
तावत्प्रमाणं श्रीक्षेत्रं योजनानां चतुष्टयं ॥ १० ॥
योजनानां त्रयं स्यातं तिर्यगायतमेव च ।
अतिपुण्यतमं क्षेत्रं सर्वशास्त्रेषु गोपितं ॥ ११ ॥
इदं स्थूलतमं ज्ञेयं सूक्ष्मं वै कथ्यते ऽधुना ।
नीलनेंद्रपुराद्विप्र यावद्वर्धवती नदी ॥ १२ ॥
इति सूक्ष्मं हि कथितमतिसूक्ष्मं निगद्यते ।
खांडवाख्यनदीतीराद् यावच्छितपःस्थलं ॥ १३ ॥

[1] कुञ्जामृकस्य B. [2] ? नाम्य.

यस्मिन्क्षेत्रे मुनिश्रेष्ठ धर्मनेत्र इति श्रुतः ।
राजा परमधर्मज्ञः स चकार महत्तपः ॥ १४ ॥
विष्णुना सदृशः पुत्रो जायतामिति चिंतयन् ।
वरं प्राप्य कदाचित्तु कृतकृत्यो बभूव ह ॥ १५ ॥

नारद उवाच ॥

भो भो षण्मुख देवेश सर्वशास्त्रार्थपारग ।
कथं वै धर्मनेत्रस्तु चकार सुमहत्तपः ॥ १६ ॥

स्कंद उवाच ॥

शृणु विप्र पुरा वृत्तं शिवमुखान्मया [श्रुतं] ।
तत्ते संप्रति वक्ष्यामि विस्तरेण तपोधन ॥ १७ ॥
हैहयस्य च पुत्रो ऽभूद्धर्मनेत्र इति श्रुतः ।
राजा परमधर्मज्ञो राज्यपालनतत्परः ॥ १८ ॥
अपुत्रः पालयामास राज्यं लोकानुरोधतः ।
कतिचित्त्वथ काले तु निर्गते धर्मनेत्रकः ॥ १९ ॥
निर्ययौ स्वगृहाद्राजा राज्यलोभपराङ्मुखः ।
तपस्तप्तुं महद्देश आजगाम हिमालये ॥ २० ॥
स ददर्श महाक्षेत्रं श्रीसंज्ञे देवपूजिते ।
देवान् पितॄन्मुनिगणान् यक्षान्गंधर्वसत्तमान् ॥ २१ ॥
तान्दृष्ट्वा सहसा राजा परमं विस्मयं ययौ ।
धन्यो ऽस्मि कृतकृत्यो ऽस्मि जीवन्स्वर्गे वसाम्यहं ॥ २२ ॥
इति वै संवदन्(?स वदन्) राजा विचचार वनांतरे ।
ददर्शाथ महाभागं गंगातीरे महामुनिं ॥ २३ ॥
उत्कालकं तप्यमानं मीलिताक्षं समाधिना ।
तं दृष्ट्वा सहसा राजा प्रणनाम भुवि प्रभुः ॥ २४ ॥
पुनः पुनः पपातासौ पदयोस्तस्य धीमतः ।
कृतकृत्यमिवात्मानं ममन्ये(?मन्यते) जगतीपतिः ॥ २५ ॥
तस्याग्रे मुनिवंद्यस्य तस्थौ बद्ध्वा करद्वयं ।
एवं वै वर्तमानस्य वर्षाणां शतमभ्यगात् ॥ २६ ॥
ततो वै मुनिशार्दूलो ददर्श नृपमंतिके ।
उवाच वचनं प्रेम्णोत्कालको मुनिवंदितः ॥ २७ ॥

उत्कालक उवाच ॥

कस्त्वं पुरुषशार्दूल भक्तिमानिव लक्ष्यसे ।
किमर्थमागतो ह्यत्र वने मुनिगणान्विते ॥ २८ ॥

राजोवाच ॥

अहं सोमकुलोत्पन्नो धर्मनेत्र इति श्रुतः ।
पुत्रो वै हैहयेंद्रस्य दासो ऽहं तव धीमतः ॥ २९ ॥
दर्शनं त्वादृशानां तु कर्तुमत्र समागतः ।
अहं हि पुत्ररहितो वैराग्याविष्टमानसः ॥ ३० ॥
आगतो ऽस्मि तपः कर्तुं क्षेत्राणामधिपे शुभे ।
अत्रागत्य मया विप्र दृष्टं कौतूहलं महत् ॥ ३१ ॥
देवा यक्षास्तथा नागा मुनयः किन्नरास्तथा ।
गंधर्वाप्सरसो दैत्या दृष्टाः सर्वे दिवौकसः ॥ ३२ ॥
दृष्ट्वा तान् विस्मयाविष्टो अभूवं मुनिसत्तम ।
अथवायं स्वर्गलोको वर्तते भक्तनायक ॥ ३३ ॥
अथवा दृष्टिदोषो मे अथवा चित्तसंभ्रमः ।
किमिदं भो महाभाग वर्तते मुनिवंदित ॥ ३४ ॥

स्कंद उवाच ॥

इति श्रुत्वा वचस्तस्य धर्मनेत्रस्य धीमतः ।
प्रहस्योवाच भगवानुत्कालो भूपतिं पुनः ॥ ३५ ॥

उत्कालक उवाच ॥

शृणु देव नृपश्रेष्ठ यद्वै दृष्टं त्वयात्र हि ।
भाग्यवानसि हे राजन्नागतः क्षेत्रके परे ॥ ३६ ॥
विस्मयो न त्वया भूप मंतव्यो देवदर्शनात् ।
अत्र वै देवताः सर्वा वसंत्येव हि नित्यशः ॥ ३७ ॥
पूर्वजन्मकृतात्पुण्यात्प्राप्यते हिममंदिरं ।
अत्र वै हि मृतः कश्चिन्न च भूयो ऽभिजायते ॥ ३८ ॥
यत्र देवः शिवः साक्षाद्वर्तते शिवया सह ।
स्वयं समग्रभावेन नंदिभृंग्यादिभिर्नृप ॥ ३९ ॥
काश्यादिषु च तीर्थेषु वसते ऽंशभागतः ।
अत्र संपूर्णभावेन सदा निवसति प्रभुः ॥ ४० ॥
अहो धन्या मनुष्येषु पश्यंति सकृदेव हि ।
इदं क्षेत्रं महापुण्यं देवा एव न संशयः ॥ ४१ ॥
महापातकिनो ऽप्यत्र यांति वै परमां गतिं ।
किं पुनर्ब्राह्मणाद्याश्च स्वधर्ममनुवर्तिनः ॥ ४२ ॥
पूर्वं हि तारकेणापि वासवाद्या दिवौकसः ।
स्वर्गान्निष्काशिताः सर्वे आजग्मुः पृथिवीं नृप ॥ ४३ ॥
पृथिव्यामटमानास्ते निवासाय महामते ।
न प्रापुः स्थानं कुत्रापि तारकस्य भयाकुलाः ॥ ४४ ॥
विचिन्वंत इति स्थानं देवा इंद्रपुरोगमाः ।
केदारेश्वरके क्षेत्र आजग्मुः शिवदायके ॥ ४५ ॥
इदमेव महास्थानं स्थित्यै चक्रिरे सुराः ।
इंद्रकीले महाद्रौ हि इंद्रश्चक्रे निवासकं ॥ ४६ ॥
ततो वै दक्षिणे भागे कीनाशपर्वते शुभे ।
यमश्चकार स्वगृहं रम्यं सर्वसुखप्रदं ॥ ४७ ॥
एवं क्रमेण सर्वत्र निवासं चक्रिरे सुराः ।
युगानि कतिचित्तेषां व्यतीयुर्वसतां नृप ॥ ४८ ॥

समाराध्य महादेवं सर्वज्ञं पार्वतीपतिं ।
ततः सेनापतिं प्राप्य ययुः स्वर्गं दिवौकसः ॥ ४९ ॥
जित्वासुरगणान्सर्वान् प्रापुर्वै निजकं पदं ।
अस्य वै क्षेत्रराजस्य प्रसादेन नरोत्तम ॥ ५० ॥
धर्मनेत्र महाराज सुरास्तदवधि भुवं ।
अत्रैव निवसंत्येव क्षेत्रे वै मुक्तिलालसाः ॥ ५१ ॥
केदारमंडलं यावच्छिवलोको न संशयः ।
प्राप्ते कलियुगे घोरे सुरा भूमिं त्यजंति हि ॥ ५२ ॥
विना केदारकं देशं शिवस्थानं नरोत्तम ।
गंगापि स्वकलाभिश्च वर्तते सर्वदात्र वै ॥ ५३ ॥
इति कृत्वा महाराज वर्तते क्षेत्रमुत्तमं ।
यस्य संदर्शनादेव यः कश्चिच्छिवतां व्रजेत् ॥ ५४ ॥

स्कंद उवाच ॥

निशम्येति वचस्तस्य विस्मयं परमं ययौ ।
पुनः पप्रच्छ राजा तु मुनिमुत्कालकं मुने ॥ ५५ ॥

II. The saint relates the history of the sacred locality, beginning with king *Satyaketu's* son, *Satyasandha*, who slays *Kolāsura*, after his father's retirement to the Indrakīla.

The principal *tīrthas*, rivers, mountains, and caves, etc., described are as follows :—

III. Menakānadī, Devatīrtha, Sūryadhārā, Candradhārā, Vahnidhārā, Śyāmalā nadī (or Komalāsurabhavā nadī), Śivatīrtha, Gajavatī dhārā, Pushpadantikā sarit, Bhānumatīśilā, Sūryakuṇḍa, Indraprayāgatīrtha, Dṛishadvatī nadī and Dṛishadvatparvata, Kaṇḍikā, Śaktijā nadī, Bhavānīkshetra, Mahādevakshetra (where Nahusha performed his ablutions), Upendrajā nadī, Sthūlakshetra.

IV. Sūkshmakshetra and its *tīrthas*, famous through king *Jīvanendra;* Lāsyatīrtha, Gaurīprayāgatīrtha, Vareśvarī sarit, Ramaṇatīrtha, Indrāṇīnadī, Viśvaprayāgatīrtha, Muktidhārā, Auḍavaparvata, Nāyakakuṇḍa, Munjavatī dhārā, Alarkāśrama, Mañjughoshakshetra.

V., VI. *Atisūkshme tīrthāni*, Śivaprayāga on the river Khāṇḍavā, Kokilā sarit, Vatsajā nadī, Nārāyaṇī nadī, Rājikā nadī, Ḍhuṇḍhiprayāgatīrtha, Kauveraparvata, Puṇyavatī, Sampaddhārā, Śivakuṇḍa and various other *kuṇḍas* without particular names, Śrīsthaṇḍila, Vāsavī śilā in the river Gaṅgā.

Tīrthas in *Utphālaka's* own *āśrama:*

VII. Bhairavī dhārā, Kariparvata, Brahmakuṇḍa.

VIII. Aśvatīrtha, Bhṛiṅgī śilā, Dhanustīrtha.

IX. Bhairavītīrtha, Bhairavīpīṭha, Kauverakuṇḍa.

X., XI. *Devīpīṭhāni :* Cāmuṇḍam, Bhairavaṃ, Kāṃsamardanikam, Gaurīpīṭham and Rājarājeśvarīpīṭham.

XII. *Pīṭhas* of Maheśvara, Kamaleśvara, Nāgeśvara, Kaṭakeśvara, Koṭīśvara.

XIII. Vahniśaila.

XIV. *Indrakīlācale tīrthāni :* Manoharī nadī, Devavatī n., Madhumatī n., Manonmanī,[1] Jīvantī n., Indrakīlācalaśaila, Sudyumnasya āśrama, Brahmadravam *ambhas.*

XV. Resuming the *Devyāḥ pīṭhāni* from *adhy.* XI.: Capalāśrīśilā.

XVI. Sacred waters in the wood east of Śivasthala, such as Golakshajā dhārā and others (*jalāni gomūtraprabhavāṇi*); Nāyakamahātīrtha, Gogalatīrtha, Māhendraparvata, Pāvanī nadī, Māhendrī śilā, Alakanandā nadī, Śukrāśrama, Bhārgavaṃ kuṇḍam, Puṇyakuṇḍa, Śaukrī dhārā, Rāmāśrama, Rāmakuṇḍa in the river Gaṅgā, Caitravatī sarit, where *Kshīrasuta* did penance; Harshavatī; at its conjunction with the Gaṅgā, there is a *tīrtha* celebrated for the *Śivaliṅga* worshipped under the name of *Tuḍuṅgarīśvara;* Rudratīrtha, Gostava-āśrama. These are the sacred places of Ūrdhvasūkshma.

---

[1] समायाति नदी पुण्या नाम्ना ख्याता मनोन्मनी । तत्र स्नात्वा नरो भक्त्या सर्वपापैः प्रमुच्यते ॥

XVII. The sacred places in Sthūlakshetra: Harshavān parvatah, Harshavatī nadī (*Maheśvarī* is worshipped here under the name of *Tāreśvarī*), Gāṇeśakuṇḍa, Śrīdhārā, Paṭṭavatī nadī, Himavatī nadī, Lohavatī sarit, Koladehaka-parvata, Yaśovatī nadī.

It ends:

पुण्यं पवित्रमायुष्यं माहात्म्यं श्रीस्थलस्य हि ।
कथितं ते मुनिश्रेष्ठ परोपकृतिहेतवे ॥ ४७ ॥

घोरे कलियुगे विप्रा गते ये वै नराधमाः ।
कुर्वंति वासमन्यत्र मुक्तिस्तेषां हि दुर्लभा ॥ ४८ ॥

मृताः श्रीक्षेत्रके ये वै ते नरा मुक्तिभाजनाः ।
धन्यो ऽसि त्वं मुनिश्रेष्ठ यस्येयं नैष्ठिकी मतिः ॥ ४९ ॥

इदं यस्य गृहे नास्ति लिखितं ब्रह्मनंदन ।
श्मशानं तद्गृहं बोध्यं तस्मात्तत्संग्रहेद्बुधः(!) ॥ ५० ॥

लिखितं यस्य गेहे ऽपि माहात्म्यं वर्तते शुभं ।
धन्यास्त एव(!) पुरुषास्तद्गृहं शिवमंदिरं ॥ ५१ ॥

शृणोति यो मुनिश्रेष्ठ श्रीक्षेत्रस्य च वैभवं ।
स्नानं वै सर्वतीर्थेषु दत्ता वा सकला मही ॥ ५२ ॥

व्याकरोति नरो यस्तु पंडिताग्रे मुनीश्वर ।
तस्य पुण्यफलं वक्ष्ये शृणुष्वैकमना भव ॥ ५३ ॥

सर्वयज्ञेषु यत्पुण्यं सर्वतीर्थेषु यत्फलं ।
सर्वदानेषु यत्पुण्यं तत्पुण्यं लभतेतराम् ॥ ५४ ॥

श्लोकार्धं श्लोकमेकं वाध्यायमात्रं तथैव च ।
श्रुत्वाक्षरसमानानि वर्षाणि हि शतानि च ॥ ५५ ॥

शिवलोके वसेन्मर्त्यो योगिगम्ये ऽन्यदुर्लभे ।
पुत्रार्थी लभते पुत्रं धनार्थी लभते धनं ॥ ५६ ॥

श्रावयित्रे ब्राह्मणाय देयं वै विपुलं धनं ।
ग्रामवस्त्रसुवर्णानि नो चेद्ग्रंथं श्रुतं भवेत् ॥ ५७ ॥

सूत उवाच ॥

इत्युक्त्वा नारदं स्कंदो विरराम महामतिः ।
नारदो ऽपि हि तच्छ्रुत्वा परं विस्मयमाययौ ॥ ५८ ॥

भो भो मुनिगणश्रेष्ठा नैमिषारण्यवासिनः ।
एतद्वः कथितं क्षेत्रं किमन्यच्छ्रोतुमिच्छथ ॥ ५९ ॥

इति श्रीमहापुराणे एकाशीतिसाहस्र्यां स्कांदे केदारखंडे श्रीक्षेत्रमाहात्म्ये सप्तदशो ऽध्यायः ॥ श्रीक्षेत्रमाहात्म्यं समाप्तं ॥

शाके ऽष्टवेदावनिपालसंमिते
मार्गासिताब्जोद्भवसंज्ञके तिथौ ।
भे चेंदुवारे व्यलिखज्जगन्मणिः
श्रीक्षेत्रमाहात्म्यमुवादिपुस्तकम् ॥

The 'jewel of the world' has performed his task in a very satisfactory manner indeed.

[H. T. COLEBROOKE.]

3651.

2574 b. Foll. 5, size folio, 13 in. by 8½ in.; modern, cursive Telugu handwriting, on coarse paper; 39–42 lines in a page.

Talpagirimāhātmya, a description and legendary account of a hill, dedicated to *Vishṇu*, on the banks of the Pināķinī (Pennar), in the vicinity of Tirupati (Tripeti, Wilson, Mack. Coll.); and professing to form part of the *Kshetrakhaṇḍa* of the *Skandapurāṇa*.

It begins:

यायार्थ्यमाप भुवि यज्जनात्पिनाकी
तस्मात्पिनाकतटिनीति ततः श्रुताभूत् ।
तस्यां कृपातिशयतः सततं शयानं
वंदे ऽथ तत्पगिरिनाथमहर्निशं तं ॥

भगवत्पन्नमलि(?० मिलिताः) सदा विमलमानसाः ।
नैमिशारण्यमाश्रित्य किमकुर्वंस्तपोधनाः ॥

सूतः ॥ माहात्म्यं पुण्यतीर्थानां सत्संगत्या प्रकाशितं ।
तपोधनानां शांतानां सुखेन समवर्तत ॥

तदा कदाचिच्छरदिंदुसंनिधौ
जटाकलापैः परिवीतविग्रहः ।
मूर्तीकृता भक्तिरिव श्रियः पतिर्
विशुद्धविज्ञानविशुद्धचंद्रमाः ॥

परस्य पुंसो ऽद्भुतचेष्टितानि
गायन्विरंचो(*r.*० पंचो)ननदैर्गुणौघान् ।
समाजगामाब्जभवस्य नारदः
सूनुः समाजं किल तत्र तेषां ॥

आगतं प्रेक्ष्य मुनयो विस्मिता हृष्टमानसाः ।
अभ्युत्थानासनार्घाद्यैः पूजयामासुरादरात् ॥

उपविष्टे तदाख्ये विष्टरे नारदे मुनौ ।
पप्रच्छुः कुशलं सर्वे मुनिं पुण्यकथोत्सुकाः ॥

मुनयः॥ देवदेव जगन्नाथ सर्वशास्त्रविशारद ।
भवदागमनाद्ब्रह्मन्नुत्फुल्लानि मनांसि नः ॥

कुतो वागमनं ब्रह्मन् को वा देशः पवित्रितः ।
कुत्र पुण्यानि तीर्थानि पुण्यक्षेत्राणि कानि वै ॥

सर्वेश्वरो हरिर्विष्णुर्विशेषात्कुरुते सदा ।
अनुग्रहेण चास्मासु वक्तव्यं किं च नारद ॥

संग्रहेण पुरागस्त्यः पुण्यक्षेत्रप्रसंगतः ।
वेंकटाद्रेस्तथैवान्ये पंचयोज्ञमात्रतः(*r.* पंचयोजन°) ॥

फणिराजगिरिर्नाम विष्णोरायतनं महत् ।
तत्र विष्णुगिरेर्जाता नदी चोत्तरवाहिनी ॥

नाम्ना पिनाकिनी नाम सर्वपापप्रणाशनी ।
तत्रास्ते शेषशयने पद्मनाभः श्रिया सह ॥ °

It consists of a single chapter, counted the 79th of the *Kshetrakhaṇḍa* (of the *Vaishṇava-saṃhitā*) of the *Skandapurāṇa*.

It ends:

वसंति नित्यं ये पुण्याः संनिधौ शेषशायिनः ।
मम काश्यप ते सर्वे संपूज्या दैवतैरपि ॥

य इदं क्षेत्रमाहात्म्यं पठंत्युपदिशंति च ।
शृणोति यस्तु लिखति सत्कृपाभावितात्मयः ॥

पुत्रमित्रकलत्रादिभोगैरमितसंपदः ।
प्राप्नोति शिवा धन्यास्ते ममानंदमुपेयुषः ॥

इति चरणानतस्य काश्यपर्षेर्
अखिलवरांश्च विकीर्य हृष्टचित्तः ।
शिरसि फणीगिरेरवाच्च(*r.* °वाङ्क) शायी
विलसति शौरिरहींद्रभोगमंचे ॥

इति स्कंदपुराणे वैष्णवसंहितायां क्षेत्रखंडे तत्पगिरिमाहात्म्ये एकोनाशीतितमो ऽध्यायः ॥

[Mackenzie Collection.]

3652.

840a. Foll. 59; size 12¼ in. by 4½ in.; clear, modern Devanāgarī writing; nine lines in a page.

Gaṇeśamāhātmya (as it is called throughout in the margins)—or *Vināyakamāhātmya* (as it is called in the colophons)—of the *Skanda-purāṇa*, in 24 *adhyāyas*.

In form of a dialogue between *Skanda* and *Śiva*, it gives an account of (seven of) the different forms in which *Gaṇeśa* revealed himself for the benefit of gods and men.

It begins:

स जयति सिंदुरवदनो देवो यत्पादपंकजस्मरणं ।
वासरमणीयतमसां सिं(? राशिं) नाशयति विघ्नानां ॥

स्कंद उवाच ॥
शिव शंभो महेशान सर्वज्ञ सुखदायक ।
आख्यानानि सुपुण्यानि श्रुतानि त्वन्मुखांबुजात् ॥ १ ॥

विचित्राणि सुपुण्यानि सर्वाघशमनानि च ।
शाक्तशांकरसौराणि बहूनि वैष्णवानि च ॥ २ ॥

येषां श्रवणमात्रेण पलायंते महापदः ।
पुरुषार्थाः प्रसिध्यंति महादेव जगत्पते ॥ ३ ॥

तथापि तृप्तिं नो यामि पायं पायं रयसुधामिव(*r.* पायं सु°) ।
अतस्त्वं कृपया ब्रूहि गणेशचरितं मम ॥ ४ ॥

अवतारान्सेतिहासान्सर्वकामप्रपूरकान् ।
शरण्यानस्य लोकस्य वक्तुमर्हसि शंकर ॥ ५ ॥

शिव उवाच ॥
सम्यक्पृष्टं त्वया स्कंद सर्वसंतोषकारक ।
गणेशचरितं वक्ष्ये सेतिहासं तवानघ ॥ ६ ॥

निर्गुणो निरहंकारो निर्विकल्पो निराकृतिः ।
निरामयो निरीहो यो गणेशो ऽसौ निगद्यते ॥ ७ ॥

सरूपो रूपवांश्चैव नानारूपधरस्तथा ।
भक्तिगम्यो ऽसरूपो ऽसौ ज्ञानगम्यः स्वरूपवान् ॥ ८ ॥

सूर्यविष्णुस्वरूपो ऽसौ शक्तिशंकररूपभृत् ।
मरुद्गिः स्तूयमानो ऽसौ ब्रह्मविद्यादिभिस्तथा ॥ ९ ॥

चराचरहितार्थाय नानारूपावतारवान् ।
तत्राप्याद्यावतारं ते कथयामि षडानन ॥ १० ॥

कदाचित्प्रलये जाते पूर्वभूते जगत्त्रये ।
योगशायी निराकारो गुणातीतो निराश्रयः ॥ ११ ॥

चिदानंदघनो नित्यः स्वप्रकाशो जगन्मयः ।
योगिगम्यो[1] ऽगम्यरूपो गम्यागम्यस्वरूपधृक् ॥ १२ ॥

[1] योगीगम्यो MS.

चक्रे स ईक्षां पुरतो विभाव्य च प्रतापवान् ।
मत्तो ह्यन्यो न चेहास्ति विभेम्यहमतः कुतः ॥ १३ ॥
एकाकी तानयुक्तेति बहु स्यामि(?स्यान्मे) महात्मनः ।
इति मत्वा ससर्जाग्रे रजः सत्वं तमस्तथा ॥ १४ ॥
गुणैस्त्रिभिस्त्रिधा भूतो ब्रह्मविष्णुशिवाभिधः ।
यद्रूपं रजसा भूतं ब्रह्मेति प्रथितं तथा ॥ १५ ॥ ०

1. *vakratuṇḍāvatāravarṇanam* (55 vv.); 2. *cintāmaṇyupākhyānam* (65 vv.); 3. do. (61 vv.); 4. do. (54 vv.); 5. *cintāmaṇyupākhyāne cintāmaṇyavatāravarṇanam* (36 vv.); 6. *cintāmaṇipraśaṃsane lakshyavijayavarṇanam* (68 vv.); 7. *cintāmaṇipraśamane gaṇadaityavadha* (67 vv.); 8. *kapila-cintāmaṇiprāptivarṇanam* (44 vv.); 9. *pārvatīvarapradānam* (76 vv.); 10. *gajāsuraprasaṃsanam* (69 vv.); 11. *gajānanāvatāravarṇanam* (78 vv.); 12. *sindūravadha* (41 vv.); 13. *vighnarājāvatāra* (63 vv.); 14. do. (76 vv.); 15. *vallālasenavarṇanam* (disguised as a *Brāhman, Vallāla-Vināyaka,* appears to slay the *Asura Śaṅkha* and his brother *Kamala;* 66 vv.); 16. *mayūreśvaravijñānavarṇanam* (by sacrificing, *V.* causes a peacock to appear, mounting which, he, as *Mayūreśvara,* goes to attack *Kamala;* 47 vv.); 17. *mohanāśastranivāraṇam* (*Lābha,* son of *Buddhi,* assists *Mayūreśvara* in neutralising the effect of the magic arms of the enemy; 47 vv.); 18. *mayūreśvarāvatāravarṇanam* (*Kamala* is slain, and *M.* rewarded by the gods; 68 vv.); 19. *bhṛigurājavāsavarṇanam* (*Bhṛigu* tells the *Daitya* king *Dhūma* of *Mahishāvatī,* that he (the king), in a former existence, was king *Vikṛiti,* whose piety was once put to the test by *Nārada* disguised as an old *Brāhman;* 47 vv.); 20. *sumadāmādhavavarṇanam* (the story of the *Kshatriya Mādhava,* living at the same city, who puts away his childless wife *Sumadā,* but takes her back after twelve years, when, by the favour of *Vishṇu,* or rather *Vināyaka,* she becomes pregnant; 46 vv.): 21. *vivāravarṇanam* (*Dhūma,* whilst setting out on a warlike expedition, hears a voice from heaven saying that *Sumadā* will bear a son who shall kill the king, whereupon he returns to consult with his ministers and sons; 43 vv.); 22. *vidramapalāyanam* (*Vidrama,* an officer, is sent by the king with a body of men to kill *Sumadā;* and, finding her sleeping with her husband on a couch, has them carried thereon to the wood, where, through divine interposition, they finally escape; 43 vv.); 23. *dhūmraketuvarṇanam* (*Sumadā* gives birth in the wood to a son, who turns out to be the 6th incarnation of *Vināyaka—raktāṅga, śvetavasana, caturbāhu, trilocana, śūrpakarṇa, viśālāksha,* with *bhālacandra, kamala* and *paraśu*—who, as *Dhūmraketu*—or *Dhūmaketu,* as he is called in the text, as against the colophon—destroys *Dhūma* and the *Daityas;* 55 *śl.*); 24. *gaṇeśāvatāravarṇanam* (as *Gaṇeśa,* his 7th incarnation, *Vināyaka* assists *Śiva* in destroying *Tripura*). Though it is expressly stated that there are twelve incarnations of *Vināyaka,* nothing is said of the remaining five.

The work concludes with a lengthy commendation of the wonderful results accruing from its study, ending thus:

दुःखप्रशमनं स्तोत्रं देवैर्यद्वि पुरा कृतं ।
विनायकस्य तत्प्रीत्यै पठेदुःखस्य मुक्तये ॥ ६१ ॥
मत्कृतस्तोत्रपाठेन विजयो जायते नृणां ।
मुच्यंते पितरस्तस्य शृणुयाच्छ्रावयेदिदं ॥ ६२ ॥
त्वयं गोप्यतमः स्कंद महिमा ते मयेरितः ।
यत्नात्स गोपनीयस्य(०यः स्याद्) गुरोरपि पुरः
[प्रिया[त्]॥ ६३ ॥
व्यास उवाच ॥
शिवेन गदितो विप्राः स्कंदाय पृच्छते ऽखिलः ।
वैनायको ऽयं महिमा स भवद्भो निवेदितः ॥ ६४ ॥

इति श्रीस्कंदपुराणे विनायकमाहात्म्ये (thus always) शिवस्कंदसंवादे गणेशावतारवर्णनो नाम चतुर्विंशो ऽध्यायः समाप्तः ॥ २४ ॥

The MS. is rather incorrect, especially in its latter part.

For another MS. of the work—*Gaṇeśamāhātmya*, stated to belong to the *Gaṇeśakhaṇḍa* of the *Skandapurāṇa*—see Rāj. Mitra, Notices, v., p. 62. [H. T. Colebrooke.]

3653.

3154. Foll. 91; size folio, 11½ in. by 17½ in.; European paper; well written in Devanāgarī (from fol. 33*a*, l. 19, by a different hand); first 31–36, afterwards 26 lines in a page.

Tāpīkhaṇḍa, or *Tāpīmāhātmya*, of the *Skandapurāṇa*, describing all the sacred localities on and near the river Tapatī where *liṅgas* are established, and narrating the legends connected therewith. Not very correct.

It begins:

पूर्वापरौ भावयती पयोधी
तीर्थैरशेषैः परिमंडिता च ।
अनेकजन्मांतरपापहंत्री
पुत्री दिवाटस्य पुनाति लोकान् ॥ १ ॥

आख्यातं शंकरेणैतन्माहात्म्यं भानुजोद्भवं ।
शृण्वतां सर्वदेवानां कैलासे षण्मुखस्य हि ॥ २ ॥

रोमशो ऽपि समाकर्ण्य तत्र संसदि संस्थितः ।
पश्चात्स कथयामास गोकर्णस्य महात्मनः ॥ ३ ॥

गोकर्णो रोमशाच्छ्रुत्वा माहात्म्यं सकलं महत् ।
मुनीनां द्वापरस्यांते कथयामास भूतले ॥ ४ ॥

ततस्ते मुनयः सर्वे शृण्वा (*r.* श्रुत्वा) माहात्म्यमद्भुतं ।
गोकर्णं परिपृच्छंति ते रोमांचितविग्रहाः ॥ ५ ॥

मुनय ऊचुः ॥

पृच्छंति मुनयः सर्वे गोकर्ण मुनिपुंगव ।
तीर्थानि वद संक्षेपान्नापीतीरद्वयस्य च ॥ ६ ॥

गोकर्ण उवाच ॥

शृणंतु मुनयः सर्वे महालिंगानि यानि वै ।
तपत्युभयतीरस्य महापापहराणि च ॥ ७ ॥

धर्मक्षेत्रे च धर्मेशं तपनेशं च तापने ।
गोकर्णे सिद्धनाथं च महेशं पार्वतीवने ॥ ८ ॥ °

On fol. 2*b* the following 21 names of the river Tapatī are enumerated:

सत्या सत्योद्भवा श्यामा कपिला कपिलांबिका ।
तापनी तपनाहार्द्रा(?) नासत्या नासिकोद्भवा ॥
सावित्री साहसकरा सनकामृतस्यंदना ।
सुषुम्ना सूक्ष्मरमणी सर्पा सर्पविषापहा ॥
तिग्मा तिग्मरया तारा तम्रा(?तास्रा) तापीति विश्रुता ।
एकविंशतिनामानि तपत्याः कथितानि वै ॥

Of the many names occurring in this work those mentioned in the colophons may here be given: Rāmeśvarakshetra, foll. 4*a*, 24*a*, 27*a*, 82*b*; Śarabhaṅgatīrtha and Golānadī, fol. 7*b*; Sanandanatīrtha, fol. 8*a*; Uccaiḥśraveśvarakshetra, fol. 8*b*; Sthāneśvaraliṅga, fol. 8*b*; Prakāśakakshetra, fol. 10*a*; Gautameśvara *and* Akshamālātīrtha, fol. 10*a*; Karaṅkapāvanatīrtha, fol. 10*b*; Khañjanasya muner āśramaḥ, fol. 11*b*; Brahmeśvaraliṅga, fol. 12*b*; Bhīmeśvaratīrtha, fol. 13*b*; Śivatīrtha, fol. 15*a*; Cakratīrtha, Kāśyapī sarit, Akshareśvara, fol. 15*b*; Sāmbādityatīrtha, fol. 16*a*; Gaṅgeśvara, fol. 18*b*; Arjuneśvara, fol. 19*a*; Vāsaveśvara, fol. 21*a*; Mahisheśvara, fol. 21*b*; Dhāreśvara, fol. 22*a*; Ambikeśvara, fol. 22*b*; Āmardakeśvara, fol. 23*b*; Kapileśvara, fol. 25*b*; Badhireśvara, fol. 26*a*; Vyāghreśvara, fol. 26*b*; Virahā nadī, fol. 27*b*; Piṅgalaprastha Vaidyanāthatīrthaḥ *or* Dhanvantaritīrthaḥ, fol. 28*b*; Gautameśvara, fol. 29*b*; Galiteśvara, Nāradeśvara, fol. 31*a*; Someśvara, foll. 34*a*, 80*b*; Ratneśvara, fol. 35*b*; Ulkeśvara, fol. 38*b*; Varuṇeśvara, fol. 39*a*; Śaṅkhatīrtha, fol. 40*b*; Kaśyapeśvara, fol. 41*b*; Sāmbārkatīrtha, fol. 42*a*; Mokshesvaratīrtha *or* Mokshatīrtha, foll. 43*a*–48*b*; Bhairavībhuvaneśvarī, foll. 44*a*–48*b*; Kapāleśvara, fol. 52*b*; Candreśvara, fol. 53*b*; Koṭiśvara, Ekavīrā, fol. 56*a*; Bhavamocanaliṅga, fol. 57*a*; Hari-

haraksheta, fol. 58*b*; Ambarīsheśvara, fol. 68*b*; Aśvatīrtha, fol. 70*a*; Bharateśvara, fol. 70*b*; Gupteśvara, fol. 72*b*; Vāritāpyakshetra, fol. 76*b*; Kurukshetra, fol. 77*b*; Aṭavyeśvara, fol. 82*a*; Siddheśvara, fol. 87*a*; Śītaleśvara, fol. 89*a*; Nāgeśvara, Jaratkāreśvara, Pātālavila, Tāpī-sāgarasaṃgama, fol. 91*a*.

It ends:

जन्मांतराभ्यासविकल्पनामा
मुक्ताविमुक्तेः पदवीं स याति ।
इदं पुराणं पठते च नित्यं
शृणोति यो वै द्विजसंनिकाशात् ॥ ५६ ॥
यथा [स्व]शक्त्या प्रददाति दानं
प्राप्नोत्यसौ तीर्थफलं हि सम्यक् ।
जलावगाहेन चिराय गंगा-
रेवासदातोयनिभालनेन ॥ ५७ ॥
सरस्वतीसंगमतोयपानात्
पुनाति जंतून् शरणेन तापी ॥ ५८ ॥

इति श्रीस्कंदपुराणे तापीमाहात्म्ये तापीखंडे श्रीसागरसंगमे नगेश्वरजरत्कारेश्वरश्रीपातालविलश्रीतापीसागरसंगमप्रभावं समाप्तं॥

[H. T. Colebrooke.]

3654.

2842b. Foll. 16 (paged 1–31); size 4to, 9½ in. by 7 in.; coarse Indian paper; modern Telugu handwriting; fourteen lines in a page.

Tuṅgaśailamāhātmya—or *Korukāṇḍakshetramāhātmya*, as it is called on the title-page—a legendary account of the Temple of *Śiva* and holy place of Tuṅgaśaila or Korkonda, in the Rājamahendri district (Wilson, Mack. Coll., 2nd ed., p. 135); in 4 *adhyāyas*, professing to form part of the *Skandapurāṇa*.

It begins:

सूतं सर्वार्थविदुषं सर्वे संभूय मौनिनः ।
प्रेम्णानुययुर्भक्त्या (?) व्यासांतेवासिसत्तमं ॥
सूत पाराशर्यमुनेश्छात्रवर्य सुधीमणे ।
गोदावर्या महानद्याः प्रभावश्रवणे नरः ॥
मानसं सुखमत्यंतमन्वभूज्जगतां हिता (हितं) ।
अखंडायास्तु गौतम्याः समीपे तुंगसंज्ञितः ॥
शैलो महांस्तत्र हरिर्नृहरिः पद्मया सह ।
उवास भक्तवरदः कलिकल्मषनाशनः ॥
कथमाविरभूत्तत्र नृसिंहः पद्मया सह ।
आख्याहि श्रोतुमस्माकं कौतूहलमुपस्थितं ॥
इत्युक्तो मुनिभिः सूतः प्रहृष्टात्मा सुकोविदः ।
जगाद हर्षयन्भक्त्या मुनीनां हृदयं मुहुः ॥
महर्षयो महोदाराः शृणुतेदं सुपावनं ।
माहात्म्यमतिपापघ्नं श्रवणाद्भावुकावहं ॥
नृहर्यक्षस्य तुंगाद्रिनिवासस्य रमाभुजः ।
यावद्वक्तुं फणींद्रो ऽपि नालं किमुत मादृशाः ॥ [0]

It ends:

लक्ष्मीयुजो नृसिंहस्य माहात्म्यं प्रति मौनिनः ।
चराचरजगद्व्यापी नृहरिर्भक्तवत्सलः ॥
परेषामप्रधृष्यात्मा शत्रुनामजकेसरी [1] ।
भक्ताभयेन सततं संसेव्यो नृहरिर्हरिः ॥
प्रह्लादादय एवास्य प्रमाणं भक्तरक्षणे ।
शिक्षणे दुष्टचित्तानां समर्थो ऽघविमर्दनः ॥

इति श्रीस्कंदपुराणे तुंगशैलमाहात्म्ये चतुर्थो ऽध्यायः ॥

[Mackenzie Collection.]

3655.

2578a. Foll. 32 (paged 1–64); size folio, 12½ in. by 8 in.; modern Telugu handwriting; 30–43 lines in a page.

Nāgarakhaṇḍa of the *Skandapurāṇa*: two sections thereof, viz. *Viśvakarmopākhyāna* and *Viśvakarmavaṃśavarṇana*.

I. *Viśvakarmopākhyāna* begins (somewhat corrected):

श्रीकंठो जगदाधारो वेदवेद्यो महेश्वरः ।
उमापतिस्त्रिनयनः सर्वदेवमयः प्रभुः ॥ १ ॥
सर्वज्ञः सच्चिदानंदरूपो भुजगभूषणः ।
इंद्रादिसुरसंसेव्यः पायाद्वस्मविलेपनः(!) ॥ २ ॥

[1] ? 0 धृष्यत्वात् शत्रूणा 0.

सर्वज्ञो जगतां पतिस्त्रिनयनः श्रीशप्रियः शंकरो
वाणीवल्लभपूजितस्य(?स्व)महिमा संदीप्तलोकप्रियः ।
देवेंद्रादिसुरार्चितांघ्रियुगलश्चंद्रार्धचूडामणिर्
जेयात्संततमंबिकाप्रियसुरः[1] सत्कीर्तिदीप्ताश्रयः ॥ ३ ॥ °

1. (vv. 1–79) इति स्कंदपुराणे नागरखंडे शिवषण्मुखसंवादे विश्वकर्मोपाख्याने देवीप्रण[यो] नाम प्रथमोध्यायः ॥ p. 4; 2. (vv. 80–190) इति ° विश्वकर्ममाहात्म्ये विश्वकर्मप्रपंचसृष्टिनाम° p. 8; 3. (vv. 191–308) इति ° शंकरषण्मुखसंवादे विश्वकर्मसृष्टिकरणे जगदुत्पत्तिप्रकरणं नाम ° p. 14; 4. (vv. 309–362) इति ° विश्वकर्मसृष्टिप्रकरणे ब्राह्मण्यगायत्रीनिर्णयः ° p. 16; 5. (vv. 363–420) इति ° विश्वकर्मोपाख्यान उपनयनसंस्कारः ° p. 19; 6. (vv. 421–470) इति ° शिवषण्मुखसंवाद उपनयनविधिः p. 21; 7. (vv. 471–506) इति श्री° नाग° शिव° सकलभूतसंभवः p. 22; 8. (vv. 471–567) इति ° विश्वकर्मतनयोत्पत्तिः p. 25; 9. (vv. 568–645) इति स्कं° शि° जगदुत्पत्तिनिर्णयः p. 28; 10. (vv. 646–747) इति श्री° ना° शि° ज्योतिषग्रहनक्षत्रराशिनिर्णयः p. 31; 11. (vv. 748–790) इति श्री° ना° हनुमत्प्रभवः p. 32; 12. (vv. 791–1207) इति स्कं° ना° विश्वकर्मोपाख्यानो द्वादशोऽध्यायः ॥ खंडं समाप्तं ॥ p. 47.

II. *Viśvakarmavaṃśavarṇana* begins:

षण्मुख उवाच ॥

देवदेव महादेव सर्वज्ञ जगतां पते ।
सदाचारं मम ब्रूहि वंश्यानां विश्वकर्मणः ॥ °

1. (vv. 1–84) इति स्कंदपुराणे विश्वकर्मवंशानुवर्णने गायत्रीमहिमानुवर्णनं p. 51; 2. इति स्कं° विश्वकर्मकुलाचारविध्युपाख्यानो नाम° p. 56; 3. (?); 4. (?); 5. इति स्कं° नागरखंडे स्कंदेश्वरसंवादे विश्वकर्मवंशानुवर्णनं p. 61; 6. begins:

तद्वृत्तांतं शृणु सुत श्रावये श्रवणोत्सवं ।
शैवं वैष्णवशाक्तेयं गाणपत्यमतथैव च ।
चार्वाकबौद्धाविति च षण्मतानि विदुर्बुधाः ॥

ईश्वर उवाच ॥

शृणु षण्मुख विश्वेश वेदागमविनिश्चयं ।
योषितात्(°तः) पुरुषाश्चैव स्वयमेव नपुंसकः ॥ °

Col.: इति स्कंदपुराणे षण्मुखमहेश्वरसंवादे षण्मतस्थापनं नाम षष्ठोऽध्यायः ॥ [Mackenzie Collection.]

[1] ? ° प्रियसरोः MS.

3656.

2752. Foll. 324 (counted 325, no. 316 being omitted); size 16½ in. by 8¼ in.; good Devanāgarī writing of 1796 A.D.; thirteen lines in a page.

Hāṭakeśvaramāhātmya, of the *Nāgarakhaṇḍa* of the *Skandapurāṇa*, a collection of legends and traditions connected with the Hāṭakeśvara-kshetra, or 'field of the golden lord,' on the Kāverī. [A.]

It begins:

स धूर्जटिर्जटाजूटो जयतां विजयाय वः ।
यत्रैकपलितभ्रांतिं करोत्यद्यापि जाह्नवी ॥ १ ॥

ऋषय ऊचुः ॥

हरस्य पूज्यते लिंगं कस्मादेतन्महामते ।
विशेषात्संपरित्यज्य शेषांगानि सुरासुरैः ॥ २ ॥

तस्मादेतन्महाभाग यथावद्वक्तुमर्हसि ।
सांप्रतं सूत कात्स्न्येन परं कौतूहलं हि नः ॥ ३ ॥

सूत उवाच ॥

प्रश्नभारो महानेष यो भवद्भिरुदाहृतः ।
कीर्तयिष्ये तथाप्येनं नमस्कृत्य स्वयंभुवे ॥ ४ ॥

ज्ञानतैविषये चास्ति वनं मुनिजनाश्रयं ।
मनोज्ञं सर्वसच्चानां सर्वर्तुफलितद्रुमं ॥ ५ ॥

तत्राश्रमपदं रम्यं सौम्यसच्चनिषेवितं ।
अस्ति तापससंकीर्णं वेदध्वनिविराजितं ॥ ६ ॥

अब्भक्षैर्वायुभक्षैश्च शीर्णपर्णाशिभिस्तथा ।
दंतोलूखलिभिर्विप्रैः सेवितं चाश्मकुट्टकैः ॥ ७ ॥

स्नानहोमपरैश्चैव जपस्वाध्यायतत्परैः ।
वानप्रस्थैस्त्रिदंडैश्च हंसैश्चापि कुटीचरैः ।
स्नातकैर्यतिभिर्दांतैस्तथा पंचाग्निसाधकैः ॥ ८* ॥

कस्यचिच्चथ कालस्य भगवांस्त्रिपुरांतकः ।
सतीवियोगसंतप्तो भ्रमणाय इतस्ततः ॥ ९ ॥

* The figures have been shifted forward from here by one half-*śloka* from where they are placed in the MSS. From v. 22 this MS. rights itself by repeating that number after the odd half-*śloka*. From v. 34 MS. A is a full verse in advance in the numbering, as is B from v. 37.

तस्मिन्वने समायातः सौम्यसत्त्वनिषेविते ।
क्रीडंति नकुला यत्र सार्धं सर्पैः सुहर्षिताः(प्र० B)॥१०॥

पंचाननाश्च मातंगैर्वृकदंशास्तथाखुभिः ।
काकाः कौशिकसंघैश्च वैरभावविवर्जिताः ॥ ११ ॥

ततश्च भगवान् रुद्रो दृष्ट्वाश्रमपदं तदा ।
नग्नः कपालमादाय भिक्षार्थं प्रविवेश ह ॥ १२ ॥

अथ तस्य समालोक्य रूपं गात्रसमुद्भवं ।
अदृष्टपूर्वं तापस्यः सर्वाः कामवशं गताः ॥ १३ ॥

गृहकर्माणि संत्यज्य [1] गुरुशुश्रूषणानि च ।
शिष्टाः [2] संभाषणं चक्रुः स्थाने स्थाने च संस्थिताः [3] ॥१४॥

एका सा [4] कापि धान्याय [5] चक्रे तस्यावगूहनं ।
विश्रब्धा सर्वगात्रेषु तापसस्य महात्मनः ॥ १५ ॥

तथान्याः कौतुकाविष्टा धावंत्यः सर्वतोदिशं ।
दृश्यंते च समुद्दिश्य विस्तारितविलोचनाः ॥ १६ ॥

काश्चिदर्धानुलिप्तांग्यः काश्चिदेकांजितेक्षणाः ।
ऊर्ध्वसंयमितैः [6] केशैस्तथान्यास्त्यक्तवालकाः ॥ १७ ॥

एवमालोक्यमानः स कामिनीभिर्महेश्वरः ।
बभ्राम राजमार्गेण भिक्षां देहीति कीर्तयन् ॥ १८ ॥

अथ ते मुनयो दृष्ट्वा तं तथा विगतांबरं ।
कामोद्भवकरं स्त्रीणां प्रोचुः कोपारुणेक्षणाः ॥ १९ ॥

यस्मात्पांच(०पाप B) त्वयास्माकमाश्रमो ऽयं विडंबितः ।
तस्माल्लिंगं पतत्वाशु तवैव(तथैव B) वसुधातले ॥ २० ॥

एतस्मिन्नंतरे भूमौ लिंगं तस्य पपात तु ।
भित्त्वाथ धरणीपृष्ठं पातालं प्रविवेश ह ॥ २१ ॥

सो ऽपि लिंगपरित्यक्तो लज्जायुक्तो महेश्वरः ।
गतीं गुर्वीं समाश्रित्य तथाभूतः समाविशत् ॥ २२ ॥

अथ लिंगस्य पातेन त्रैलोक्यभयशंसिनः ।
उत्पाता दारुणास्तस्युः सर्वत्र द्विजसत्तमाः ॥ २३ ॥

शीर्यंते गिरिशृंगाणि पतंत्युल्का दिवापि च ।
त्यजंति सागराः सर्वे मर्यादां च निजां [7] शनैः ॥ २४ ॥

अथ देवगणाः सर्वे भयसंत्रस्तमानसाः ।
शक्रविष्णुमुखा जग्मुर्यत्र देवः पितामहः ॥ २५ ॥

प्रोचुश्च प्रणताः स्तुत्वा स्तोत्रैस्तं श्रुतिसंभवैः ।
त्रैलोक्यसृष्टिरूपं च (यत् B) कमलासनसंस्थितं ॥ २६ ॥

किमिदं किमिदं [8] देव वेत्ता न(वर्तते B) त्वधरोत्तरं ।
त्रैलोक्यं सकलं येन व्याकुलत्वमुपागतं ॥ २७ ॥

प्रलयस्येव चाहानि(चिह्नानि B) दृश्यंते पद्मसंभव ।
किं सांप्रतमकाले ऽपि भविष्यति परिक्षयः ॥ २८ ॥

सर्वेषां सुरमर्त्यानां दैत्यानां मंत्रकोविद ।
गतिर्भवान्देहानां सर्वलोकपितामह ॥ २९ ॥

तेषां तद्वचनं श्रुत्वा देवानां चतुराननः ।
उवाच सुचिरं ध्यात्वा ज्ञात्वा दिव्येन चक्षुषा ॥ ३० ॥

प्रलयस्य न कालो ऽयं सांप्रतं सुरसत्तमाः ।
शृणुध्वं यन्निमित्तोत्था महोत्पाता भवंत्यपि ॥ ३१ ॥

ऋषिभिः पातितं लिंगं देवदेवस्य शूलिनः ।
शापेनानतिके देशे कलत्रार्थं महात्मभिः ॥ ३२ ॥

तेनैतद्व्याकुलीभूतं त्रैलोक्यं सचराचरं ।
तस्माद्गच्छामहे तत्र यत्र देवो महेश्वरः ॥ ३३ ॥

येनास्मद्वचनाच्छीघ्रं तल्लिंगं निदधाति सः ।
नो चेद्भविष्यति व्यक्तमकाले चापि [9] संक्षयः ।
त्रैलोक्यस्यापि कृत्स्नस्य सत्यमेतन्मयोदितं ॥ ३४ ॥

अथ देवगणाः सर्वे ब्रह्मविष्णुपुरःसराः ।
आदित्या वसवो रुद्रा विश्वे देवास्तथाश्विनौ ॥ ३५ ॥

प्रजग्मुस्त्वरितास्तत्र यत्र देवो महेश्वरः ।
गतीमध्यगतः [10] सुप्तो कलया [11] परया वृतः ॥ ३६ ॥ ० ५८ ॥

Śiva is then prevailed upon to resume the *liṅga* on condition that it is to be worshipped by gods and men :

स तथेति प्रतिज्ञाय लिंगमादाय च प्रभुः ।
स्थाने नियोजयामास सर्वदेवाधिपूजितं ॥ ५९ ॥

ततो हाटकमादाय तदाकारं पितामहः ।
कृत्वा लिंगं स्वयं तत्र स्थापयामास हर्षितः ॥ ६० ॥

प्रोवाचायं तु भो विप्राः साधुवादेन [12] नादयन् ।
लोकत्रये समस्तानां शृण्वतां त्रिदिवौकसां ॥ ६१ ॥

सपद्माद्यमिदं लिंगं हाटकेन विनिर्मितं ।
ख्यातिं यास्यति सर्वत्र पाताले हाटकेश्वरं ॥ ६२ ॥

---

[1] गृहकर्म परित्यज्य B.
[2] मिथः B.
[3] ताः स्थिताः B.
[4] ? एकासां.
[5] धन्याया B.
[6] अर्धसंयमितैः B.
[7] शनैः B.
[8] कोमदं ! B.
[9] व्यक्तमकालेनापि B.
[10] गत्यो० A ; गतौ० B.
[11] लज्जया B.
[12] ? साधुनादेन B.

तथान्ये मनुजा ये च हाटकादीनि भक्तितः ।
मणिमुक्तासुरत्नैश्च कृत्वा लिंगानि कृत्स्नशः ॥ ६३ ॥

त्रिकालं पूजयिष्यंति ते यास्यंति परां गतिं ।
मृन्मयं संपरित्यज्य नीचधातुमयं तथा ॥ ६४ ॥

एवमुक्त्वा चतुर्वक्त्रः सह सर्वैर्दिवालयैः ।
जगाम त्रिदिवं सो ऽपि कैलाशं शशिशेखरः ॥ ६५ ॥

एतस्मात्कारणाल्लिंगं पूज्यमत्र सुरासुरैः ।
हरस्य चोत्तमांगानि परित्यज्य विशेषतः ॥ ६६ ॥

ततः प्रभृति तल्लिंगं स्वयं ब्रह्मा व्यवस्थितः ।
भगवान्वासुदेवश्च तेन पूज्यं शिवं हि तत् ॥ ६७ ॥

यस्तु पूजयते नित्यं श्रद्धायुक्तेन चेतसा ।
त्र्यंबकाच्युतब्रह्माद्यास्तेन स्युः पूजितास्त्रयः ॥ ६८ ॥

तस्मात्सर्वप्रयत्नेन शिवलिंगं प्रपूजयेत् ।
स्पर्शयेदीक्षयेन्नित्यं कीर्तयेच्च द्विजोत्तमाः ॥ ६९ ॥

इति श्रीस्कंदपुराणे तृतीयपरिच्छेदे (A, B) लिंगोत्पत्तिः ॥

For a general view of the contents of the work, we subjoin the principal topics (also noted in the *Sūcīpattra* contained in MS. 366, foll. 130–138, and referring to the leaves of the present MS.). Fol. 3: Story of king *Triśaṅku* of the *Solar* race. Fol. 5: *Acaleśvara-Śiva*. Fol. 9: Nāgavila, the abode of the *Nāgas*. *Ratnaśṛiṅgaparvata*. Fol. 10: *Indra's* visit to *Dadhīci's* hermitage in Pushkara (?), on the eastern bank of the Sarasvatī, to ask him to give up his bones for a thunderbolt to be used against *Vṛitra*. *Tuṅgaśṛiṅgaparvata*. Fol. 12: *Himālaya* and his three sons, *Maināka*, *Nandivardhana*, and *Ratnaśriṅga*. Fol. 13: *Camatkāra*, king of Ānarta, affected with leprosy by killing a hind, is healed by visiting the *Śaṅkhatīrtha*. Fol. 17: *Vaimanakapuram*. Fol. 18: Story of *Vidūra*, king of the *Haihayas*. Fol. 26: *Bālasaṅkhyatīrtha*. Fol. 28: *Mṛigatīrtha*. Fol. 29: Story of the *Brāhmaṇa Candraśarman* at Camatkārapura. Fol. 30: *Gokarṇa*, a *Brāhmaṇa* of Mathurā. Fol. 32: *Vaitaraṇī nadī*. Fol. 37: *Vatsa*, the *Brāhmaṇa*. *Kāmyakavana*. Fol. 42: *Nāgatīrtha*. Fol. 43: King *Indrasena*. Fol. 49: *Kālaprabha Dānava*. Fol. 51: *Citreśvarapīṭha*. Fol. 52: *Muni Durvāsas*. Fol. 54: *Dhundhumāratīrtha*. King *Bṛihadaśva's* son *Kuvalayāśva*, surnamed *Dhundhumāra* (for having slain the *Daitya Dhundhu* at Marujāṅgala), with his two wives *Devayānī* and *Śarmishṭhā*, establishes *liṅgas* in Camatkārapurakshetra. *Brāmī śilā*. Fol. 55: *Ratnamayī śilā* and *Sarasvatī-hrada* in the same *kshetra*; *Ṛishi Maṅkaṇaka* (*vishavidyāvicakshaṇaḥ*) bathes in that pool, and deprives the snakes of their venom. Fol. 61: *Abravīti*, son of king *Balavardhana*, born deaf and dumb, is cured by bathing at Sārasvatatīrtha in the Hāṭakeśvarakshetra. Fol. 62: Story of king *Rudrasena* of Kāntī-purī, who, being originally the son of a merchant at Vaidiśa-pura, during a famine, migrates with his wife to Saurāshṭra; and after worshipping *Mahākāla* during the annual wake and fast near Camatkārapura, they both die of hunger, and are born again as king *R.* and as *Padmāvatī*, daughter of the king of Daśārṇa; whereupon they again marry and each year attend the Vaiśākhī-jāgara in honour of *Mahākāla*. Fol. 70: *Saudāsa*, son of king *Mitrasaha*, unjustly cursed by *Vasishṭha*, becomes a *Yātudhāna*, and when restored, is freed from his foul smell by bathing in the Bhrūṇagarta. Fol. 72: Effigy of *Carmamuṇḍā devī*. Foll. 73-4: *Muni Gālava*, being childless, by worshipping the sun at the Sāmbāditya or Vaṭeśvarāditya, Sureśvara (? liṅga), obtains a son whom he calls *Vaṭeśvara*. Fol. 74: Pilgrimage of *Gāṅgeya*, son of *Śantanu*, to the shrine of *Āditya*. Fol. 75: *Pauṇḍraka*, son of *Kshudra*, healed of leprosy. Fol. 76: *Vidura* of Hastināpura, being without a son, goes on a pilgrimage to Hāṭakeśvarakshetra, as advised by *Gālava*. Fol. 77: *Agastya's*

'*śoshaṇī nāma vidyā,*' consisting of an *ātharvaṇamantra,* by which he dries up the ocean. Fol. 78: *Śarmishṭhā,* daughter of king *Vṛika;* and the *Śarmishṭhā-tīrtha,* named after her. Fol. 81: *Ṛishi Romaka.* Fol. 82: *Citraratha,* king of Daśārṇa. Fol. 88: *Tāraka Dānava,* son of *Hiraṇyāksha.* Fol. 91: *Bhānumatī,* daughter of *Balabhadra,* wife of *Duryodhana.* Fol. 104: *Veṇumahīpāla; Vasudeva* and his three wives *Devakī, Rohiṇī, Suprabhā,* and his three children (one from each) *Kṛishṇa, Balabhadra* and *Mādhavī.* Fol. 109: King *Pratīpa* and his two sons, *Devāpi* and *Śantanu.* Fol. 113: King *Ambarīsha* and his son *Suvarcas.* Fol. 114: King *Ajāpāla* builds a temple for the *Devī Prajāpāleśvarī.* Fol. 115: King *Śveta.* Fol. 131: *Citraśarman,* son of *Vatsa.* Fol. 136: *Damayantī,* wife of the king of Ānarta. Fol. 139: King *Prabhañjana* and his son *Trijāta.* Fol. 141: *Devarātadvija,* of the *Maudgalya* family, and his son *Kratha; Rudramāla nāga.* Fol. 147: *Bhaṭṭikā brāhmaṇī; Kshemaṃkarī,* daughter of king *Prabhañjana,* married to *Revataka,* king of Saurāshṭradeśa. Fol. 149: *Mahisha Dānava,* son of *Hiraṇyāksha.* Fol. 155: *Śuddhakarajaka.* Fol. 157: *Mukhāratīrtha; Lohajaṅgha brāhmaṇa,* of the *Māṇḍavya* family. Fol. 159: *Karṇotpalātīrtha.* Fol. 164: King *Ara,* son of *Bṛihadbala; Yājñavalkya, purohita* of *Supriya,* husband of *Gaṇavatī* and of *Maitreyī,* father of *Kātyāyana.* Fol. 170: *Candrakūpikā vāpī; Khaṇḍaśilā kūpikā; Hārīta dvija* and his wife *Pūrṇakalā.* Fol. 177: The *dvija Upādhyāya,* of the Kaśyapa race. Fol. 179: King *Vasusena* of Ānarta, having died and gone to heaven, is constantly tormented by hunger and thirst; and, being told by *Indra* that, though he had always been a munificent giver, he had never given away food and drink, he sends *Nārada* to tell his son *Satyasena* of this, who thereupon takes to regularly feeding Brāhmans, and having '*prapās*' erected for wayfarers. Fol. 182: *Phalavatī,* daughter of *Jābāli* and *Rambhā.* Fol. 183: the *Gandharva Citrāṅgada* falls in love with her. Fol. 188: *Vyāsa* and his wife *Vaṭikā; Śuka* born to them. Fol. 190*a*: *Hiraṇyakaśipu* and his son *Andhaka.* Fol. 192*a*: *Śukra,* the *Bhārgava,* obtains from the *Devī* the *mṛitasaṃjīvinī vidyā* (*amṛitavatī vidyā*) by which the slain *Dānavas* are brought to life again. Fol. 194*a*: King *Suratha* deprived of his kingdom, and re-instated through the intercession of *Vasishṭha.* Fol. 199*a*: In Vaidiśa-pura, ruled over by king *Citravārsha* (? *Citravarman*), also called *Bṛihatsena,* the miserly *Kshatriya Maṇibhadra* has obtained great power; and, though deformed and dwarfish, wooes a fair *Kshatriya* maiden, *Māhikā,* the daughter of *Vīrabhadra*; the mother's objections are met by the father with the verses:

इह लोके हि धनिनां (Böhtlingk, Sprüche, [2nd ed., no. 1143) ° ॥

न सा विद्या न तच्छिल्पं न तत्कार्यं(तद्दानं) न सा कला।
अर्थार्थिभिर्न तज्ज्ञानं धनिनां यत्र दीयते(ib. 3482)॥

अर्घेभ्यो ऽपि हि वृद्धेभ्यः संभृतेभ्यस्ततस्ततः।
प्रवर्तंते क्रियाः सर्वाः पर्वतेभ्यो यथापगाः (ib. 618) ॥

अशनादिंद्रियाणीव स्युः कार्याण्यखिलानि हि।
सर्वस्मात्कारणाद्दित्तं(*r.* एत°) सर्वसाधनमुच्यते(ib.718)॥

अर्थार्थी जीवलोको ऽयं° प्रयाति दूरतः (ib. 608) ॥

The young wife is kept jealously, Brāhmans coming to the house being forbidden to look at her; once, however, a young Brāhman, *Pushpa,* looks her in the face whilst she is washing his feet, and is ejected from the house half-dead and bleeding from blows; by worshipping the sun at Camatkārapura, he obtains from the deity two little balls (*guṭikā*),

a black and a white one, which, when taken in the mouth, are to make him assume the form of *Maṇibhadra* or his own; by this means he introduces himself into the house of the absent *M.*, who, on arriving, is taken up as an impostor and hanged; in his latter days, *Pushpa* expiates his guilt by worshipping at the Pushpāditya shrine. Fol. 205: *Rohitāśva*, son of *Hariścandra*. Fol. 209: *Ṛicīka*, son of *Bhṛigu*(!), marries *Satyavatī*, daughter of *Gādhi*, and sister of *Viśvāmitra*, whereupon she is cursed by her brother; rivalry between *Vasishṭha* and *Viśvāmitra*. Fol. 220: *Jayasena*, son of the king of Kāśī, establishes a shrine to *Pañcapiṇḍikā Devī*. Fol. 225: *Gāyatrīvivāhavarṇanam*. Fol. 234: *Audumbarī*, daughter of the *Gandharva Parvata*, in consequence of a curse, is born as the daughter of the Brāhman *Devaśarman* and his wife *Subrāhmaṇī*; and her emblem comes to be put up in the centre of the Sadas at every sacrifice. Fol. 244: *Ratnāvatī*, daughter of the king of Ānarta and his wife *Mṛigāvatī*, is to be married to *Bṛihadbala*, king of Daśārṇa, whom she has chosen from seeing his picture amongst those of many others. But, having allowed herself to be kissed by a young Brāhman (*Parāvasu*, son of *Viśvāvasu*) in the presence of her father and numerous people, in order to cleanse him of the guilt incurred in drinking spirits (*madya*) unawares, she is rejected (as a '*punarbhū*') by her betrothed; and, refusing to marry anyone else, she elects to lead a life of devotion to *Śiva*. Fol. 253: *Kumbhaka*, the *Cāṇḍāla*. Fol. 262: *Bālamaṇḍana-tīrtha*. Fol. 263: *Ahalyā*, wife of *Gautama*, turned into stone, and *Jayasena Sureśvara* (*Indra*), her paramour, smashed into a thousand pieces. Fol. 267: *Kalaśodadhimanthanam*. Fol. 270: *Ratnāksha*, king of Ayodhyā. Fol. 271: *Jalaśāyinas tīrthaṃ; Ratnāditya-tīrtha*. Fol. 272: *Kushṭaharāśraya-tīrtha*. Fol. 273: *Niścalā*, wife of *Sāmba* (son of *Jambuvatī*), and daughter of *Nandinī*. Fol. 283: *Sitāśva*, king of Pāñcāladeśa; *Agniveśya brāhmaṇa*. Fol. 292: *Vṛika*, son of *Andhaka; Kshīrasamudravarṇanam*. Fol. 297: *Aśvasena*, king of Ānarta. Fol. 309: *Raktaśṛiṅga parvata;* king *Kaumārīśvara*, father of *Kuśadhvaja*. Fol. 320: *Muni Duḥśīla*. Fol. 323: *Kṛiti*, a descendant of *Śunaḥśepha*, father of *Śunaḥputra*, and grandfather of the *muni Nārāyaṇa*.

It ends: सूत उवाच ॥

एतत्पुराणमखिलं पुरा स्कंदेन भाषितं ।
भृगवे ब्रह्मपुत्राय तस्माल्लेभे तथांगिराः ॥ १ ॥
ततश्च च्यवनः प्रापत् स ऋचीकस्ततो[1] मुनिः ।
एवं परंपराप्राप्तं सर्वेषु भुवनेष्वपि ॥ २ ॥
स्कंदपुराणमेतच्च (स्कांदं पु° B) कुमारेण पुरोद्भूतं ।
यः शृणोति सतां मध्ये नरः पापात्प्रमुच्यते ॥ ३ ॥
इदं पुराणमायुष्यं वर्णानां च सुखावहं ।
निर्मितं परमुखेनेह नियतं सुमहात्मना ॥ ४ ॥
एवमेतत्पुराख्यातमाख्यानं भद्रमस्तु वः ।
हाटकेश्वरक्षेत्रस्य माहात्म्यं शृणुते नरः ।
न तस्य पुण्यसंख्यानं कर्तुं शक्येत केनचित् ॥ ५* ॥
यथा हि वर्षतो धारा यथा वा दिवि तारकाः ।
गंगायां सिकता यद्वत्तद्वत्संख्या न विद्यते ॥ ६ ॥
यो नरः शृणुयाद्भक्त्या दिनानि च कियंति वै ।
सर्वार्थसिद्धो भवति य इमां पठते कथां ॥ ७ ॥ ० १४ ॥
अतः संपूजनीयस्तु व्यासः शास्त्रोपदेशकः ।
गोभूहिरण्यवस्त्राद्यैर्भोजनैः सार्वकामिकैः ॥ १५ ॥
य एवं भक्तियुक्तस्तु श्रुत्वा शास्त्रमनुत्तमं ।
पूजयेदुपदेष्टारं शैवं पदमवाप्नुयात् ॥ १६ ॥
पुराणश्रवणादेव अनेकभवसंचितं ।
पापं प्रशममायाति सर्वतीर्थफलं लभेत् ॥ १७ ॥

[1] सज्ञ° B; सज्ञवा° A.

* The MSS. keep the numbers after each second line, the odd line being thus left at the end.

इति श्रीस्कंदपुराणे तृतीयपरिच्छेदे (thus throughout; नागरखंडे तृ° fol. 84*b*) हाटकेश्वरक्षेत्रमाहात्म्यनागरखंडः ॥ संवत् १८५३ आश्विनशुक्ल १० भौमवासरे संपूर्णम् ॥ ग्रंथसंख्या १३८५० ॥

This MS., whilst much less correct than the other, is more convenient for reference, the chapters and different interlocutors being clearly marked by being written in red ink.

[Coll. of Fort William.]

3657.

423. Foll. 476 (counted 466; nos. 129–38 and 247 being used twice; and no. 171 passed over); size 12 in. by 6 in.; fair, modern Devanāgarī writing; twelve lines in a page.

Hāṭakeśvara-māhātmya. [B.]

Colophon: इति श्रीस्कंदपुराणे तृतीयपरिच्छेदे हाटकेश्वरमाहात्म्ये पुराणश्रवणमाहात्म्ये नगरस्कंदं समाप्तं ॥

[H. T. Colebrooke.]

3658.

2679. Foll. 18; each intended to fold so as to form two leaves; size 8½ in. by 7⅝ in.; modern Telugu handwriting; 20–22 lines in a page, with a blank stripe across the middle.

Parvatakhaṇḍa, of the *Skandapurāṇa;* or rather a section thereof, the *Siddhavaṭasthalakalpa,* or *Śrīśailadakshiṇadvārasthalakalpa,* a legendary account of Siddhavaṭa (on the Śrīśaila). Rather incorrect.

It begins: श्रीसिद्धवटस्थलकल्पम् ॥ श्रीसूतः ॥

पूतं(?सुपूतं) जाह्नवीतीरे ब्रह्ममानससंभवः(°वं) ।
सनत्कुमारं योगींद्रं सिद्धयोगिप्रसेवितं ॥ १ ॥
महासिद्धाश्रमे रम्ये देशे कुंजे गुहांतरे ।
कुशास्तीर्णमहापीठे सुस्थितं योगचिंतनं ॥ २ ॥
दृष्ट्वा व्यासो महात्मानो[1] साक्षात्सत्यवतीसुतः ।
तदागमं परीप्स्येदं ब्रह्मपुत्रो महामतिः ॥ ३ ॥

[1] °नं or °सौ.

प्रत्युत्थानं ततः कृत्वा संपूज्य विधिवत्कृतः(°तं) ।
व्यासोत्थितं(!) योगिवर्यं प्राह सुस्निग्धया गिरा ॥ ४ ॥

श्रीवेदव्यासः ।

श्रीशैलदक्षिणद्वारस्थलकल्पं महामते ।
सर्वलोकहितार्थाय वद मे योगिपुंगव ॥ ५ ॥ °

The tract consists of five *adhyāyas* of 85, 89, 70, 75 and 118 *ślokas* respectively.

It ends:

सायुरारोग्यमैश्वर्यं पुत्रपौत्रप्रवर्धनं ।
राज्यलाभं शुभं सौख्यं विष्णुसायुज्यमाप्नुयात् ॥ ११८ ॥

इति श्रीस्कंदपुराणे श्रीमत्पर्वतखंडे शिवाशिवरहस्ये व्यासनत्कुमारसंवादे श्रीशैलदक्षिणद्वारस्थलकल्पे पंचमावरणस्थितदेवसंदर्शनजपपूजाहोममाहात्म्यनिरूपणं नाम पंचमोध्यायः ॥

[Mackenzie Collection.]

3659.

463. Foll. 236; folio, size 10¾ in. by 17 in.; European paper; clear Devanāgarī writing; 25–27 lines in a page.

Prabhāsakshetramāhātmya, or simply *Prabhāsakhaṇḍa,* a section of the *Skandapurāṇa,* treating of the sacred places of Gujarāt and Surat. It begins (cp. Bik. Cat., p. 215):

नारायणं नमस्कृत्य ° ॥
क्षेत्रं क्षेत्रवरं समर्थं[2] विमलं प्राभासिकं भासुरं
सोमेशः सुरसंयुतः क्षितितले यैर्वीक्षितो हीक्षणैः ।
ते तीर्त्वा विनतांतरं भवभयं भूत्याभिसंभूषिताः
स्वर्गं यानवरैः प्रयांति सुकृतैर्यैश्चैश्च संयोजिताः[3] ॥
प्रसरद्विंदु(दू)नादाय शुद्धामृतमयात्मने ।
षट्त्रिंशत्तत्त्वदेहाय नमश्चिन्मात्रमूर्त्तये ॥
सत्रांते सूतमनघं नैमिषेया महर्षयः ।
पुराणसंहितां पुण्यां पप्रच्छुर्लोमहर्षणं[4] ॥
त्वया सूत महाबुद्धे भगवान्ब्रह्मवित्तमः ।
इतिहासपुराणार्थे व्यासः सम्यगुपासितः ॥

[2] समेत्य Bik. MS.

[3] स्वर्गं यानतरैः प्रयान्ति सुततैर्यैश्चैर्यैश्चा यज्ञिनः ॥ Bik.

[4] Prof. Aufrecht points out the identity of the introduction here beginning with vv. 2–8 of the first *adhyāya* of the *Kūrmapurāṇa.*

तस्य ते सर्वरोमाणि वचसा हृषितानि यत् ।
द्वैपायनं तु भगवांस्ततो[1] ऽभूद्रोमहर्षणः ॥
भवते प्रथमं व्याजहार देवः स्वयं विभुः ।
मुनीनां संहितां वक्तुं सूत पौराणिकीं कथां ॥
त्वं हि स्वायंभुवे यज्ञे सुत्याहे वितते हरिः ।
संभृतः संहितां वक्तुं व्यासेन पुरुषोत्तम ॥
तस्माद्भवंतं पृच्छामः पुराणं स्कंदकीर्तितं ।
प्रभासक्षेत्रमाहात्म्यं ब्राह्मी यात्रा श्रुता पुरा ॥
अधुना वोह्य वै रौद्रीं यात्रां सर्वार्थसंयुतां ।
वक्तुमर्हसि चास्माकं पुराणार्थविशारद ॥
मुनीनां वचनं श्रुत्वा सूतः पौराणिकोत्तमः ।
प्रणम्य शिरसा प्राह गुरुं सत्यवतीसुतं ॥

लोमहर्षण उवाच ॥

श्रीवत्साकं जगद्योनिं हरिमोंकाररूपिणं ।
अप्रमेयं गुरुं देवं निर्मलं निर्भयाश्रयं ॥
अहं शुचिपदं व्योमव्यापकं सर्वगं शिवं ।
उदासीनं निरायासं निष्प्रपंचं निरंजनं ॥
शून्यं विंदुस्वरूपं तु ध्येयं ध्यानविवर्जितं ।
अस्ति नास्तीति यं प्राहुः सुदूरं चांतिके च तत् ॥
मनोग्राह्यं परं धाम पुरुषाख्यं जगन्मयं ।
हृत्पंकजसमासीनं तेजोरूपं निरिंद्रियं ॥
एवंविधं नमस्कृत्य परमात्मानमीश्वरं ।
कथां वदिष्ये द्विविधां द्विशरीरां तथैव च ॥
दिव्यभाषासमोपेतां वेदाधिष्ठानशोभितां ।
पंचसंधिसमायुक्तां षडलंकारभूषितां ॥
सप्तसाधनसंयुक्तां रसाष्टगुणरंजितां ।
गुणैर्नवभिराकीर्णां दशदोषविवर्जितां ॥
विभाषाभूषितां तद्वदेकायत्तां मनोहरां ।
पंचकारणसंयुक्तां चतुष्कारणसंयुतां ॥
पुनश्च द्विविधां तद्वद् ज्ञानसंदोहदायिनीं ।
व्यासेन कथितां पूर्वं शृणुध्वं पापनाशिनीं ।
यां श्रुत्वा पापकर्मापि गच्छेद्धि परमां गतिं ॥
दुःखत्रयविनिर्मुक्तः सर्वातंकविवर्जितः ।
न नास्तिके कथां पुण्यामिमां ब्रूयात्कदाचन ॥
श्रद्दधानाय शांताय कीर्तितेये(कीर्तिमते) द्विजातये ।
निषेकादिः श्मशानांतो मंत्रैर्यस्यादितो विधिः ॥
तथैवार्थे ऽधिकारो ऽस्ति न्यायं[3] नान्यस्य कस्यचित् ।
चतुष्पक्षावदानस्य विशुद्धब्राह्मणस्य च ॥
श्रोतुमत्राधिकारो ऽस्ति शास्त्रे ऽस्मिन्वेदसंमिते ।
कथां पुराणां प्रवरो देवदेवो महेश्वरः ॥
नदीनां च यथा गंगा वर्णानां ब्राह्मणो यथा ।
अक्षराणां तु सर्वेषामोंकारः प्रथमो यथा ॥
पूज्यानां तु यथा माता गुरूणां तु यथा पिता ।
तथैव सर्वशास्त्राणां पुराणं स्कंदकीर्तितं ॥
पुरा कैलासशिखरे ब्रह्मादीनां च संनिधौ ।
स्कांदं पुराणं कथितं पार्वत्यग्रे पिनाकिना ॥
पार्वत्या षण्मुखस्याग्रे(!) तेन नंदीगणाय(नंदि°) वै ।
नंदिनापि कुमाराय(!) तेन व्यासाय धीमते ॥
व्यासेन तु समाख्यातं भवद्भो ऽहं प्रकीर्तये ।
यूयं मद्भावसंयुक्ता यतः सर्वे महर्षयः ।
तेन मे भाषिता श्रद्धाभवतां(?°नवतां) स्कंदसंहिता ॥

इति स्कांदे बृहत्प्रभासपुराणे प्रथमो ऽध्यायः ॥ १ ॥

ऋषय ऊचुः ॥

कथाया लक्षणं ब्रूहि गुणदोषान्सविस्तरं ।
आर्षेयपौरुषेयाणां काव्यचिह्नपरीक्षणं ।
कथं ज्ञेयं महाबुद्धे श्रोतुमिच्छामहे तव ॥

सूत उवाच ॥

अहं संक्षेपतो वक्ष्ये पुराणानामनुक्रमं ।
ततः पुराणमखिलं सर्वशास्त्रमयं ध्रुवं ।
नित्यं शब्दमयं पुण्यं शतकोटिप्रविस्तरं ॥
निर्गतं ब्रह्मणो वक्त्राद् ब्राह्मं[4] वैष्णवमेव च ।
शैवं भागवतं चैव भविष्यं नारदीयकं ॥
मार्कंडेयमथाग्नेयं[5] ब्रह्मवैवर्तमेव च ।
लैंगं तथा च वाराहं स्कांदं वामनमेव च ॥

[1] ? Read द्वैपायनस्य तु भवांस्ततो.

[3] ? चायं.

[4] One expects पाद्मं here.

[5] The present enumeration of the *Purāṇas* and *Upapurāṇas* corresponds on the whole to that given in the *Kūrmapurāṇa*, where some MSS. here read मार्कंडेयमथ ज्ञेयं cf. Aufrecht, Cat., p. 8*a*, l. 2; Wilson, *Vishṇup.*, transl., 2nd ed., i., p. xxiv., with Hall's statement that without the *Āgneya* there would be only 17 names. This, however, is only true if (as seems the case in the above list) the *Brahmāṇḍa* is not to be included among the 18; for the '*S'aivam Bhāgavatam*' could scarcely have been intended for a single *Purāṇa*.

कौर्मं मात्स्यं गारुडं च वायवीयमनंतरं ।
अष्टादशं समुद्दिष्टं सर्वपातकनाशनं ॥

एकमेव पुरा ह्यासीद् ब्रह्मांडं शतकोटिधा ।
ततो ऽष्टादशधा कृत्वा वेदव्यासो युगे युगे ।
प्रख्यापयति लोके ऽस्मिन्साक्षान्नारायणांशजः ॥

अन्यान्युपपुराणानि मुनीनां कथितानि तु ।
तानि वः कथयिष्यामि संक्षेपादवधार्यतां ॥

आद्यं सनत्कुमारोक्तं नारसिंहमतः परं ।
तृतीयं नांदमुद्दिष्टं[1] कुमारेण तु भाषितं ॥
चतुर्थं शिवधर्माख्यं साक्षान्नंदीशभाषितं ।
दुर्वाससोक्तमाश्चर्यं नारदोक्तमतः परं ॥
कापिलं मानवं[2] चैव तथैवोशनसेरितं ।
ब्रह्मांडं वारुणं चान्यत्कालिकाह्वयमेव च ॥
माहेश्वरं[3] तथा सांबं सौरं सर्वार्थसंचयं ।
पराशरोक्तं परमं मारीचं भार्गवाह्वयं ।
एतान्युपपुराणानि कथितानि द्विजोत्तमाः ॥ ०

Regarding the connection between the *Skandapurāṇa* and the *Prabhāsakhaṇḍa*, the *Sūta* remarks as follows here (fol. 3*b*):

स्कांदं तु सप्तधा भिन्नं वेदव्यासेन धीमता ।
एकाशीतिसहस्राणि शतं चैकं च संख्यया ॥

तस्यादिमो विभागस्तु स्कंदमाहात्म्यसंयुतः ।
माहेश्वरसमाख्यातो द्वितीये(०यो) वैष्णवस्य च ॥

तृतीये(०यो) ब्रह्मणः प्रोक्तः सृष्टिसंक्षेपसूचकः ।
काशीमाहात्म्यसंयुक्तश्चतुर्थैः परिपठ्यते ॥

रेवायां पंचमो भाग उज्जयिन्याः प्रकीर्तितः[4] ॥
षष्ठ[ः]कल्पार्चनं विश्व(विश्वं)तापीमाहात्म्यसूचकः ॥

सप्तमो ऽथ विभागो ऽयं स्मृतः प्रभासिको[5] द्विजाः ।
सर्वे द्वादशसाहस्रं विभागाः साधिकाः स्मृताः ॥

अस्मिन्प्राभासिके सर्वो वर्ण्यते क्षेत्रविस्तरः ।
तीर्थानां चैव माहात्म्यं माहात्म्यं शंकरस्य च ॥
अन्येषां चैव देवानां माहात्म्यं च प्रकीर्त्तितं ।
इति भेदः पुराणानां संक्षेपात्कथितो द्विजाः ॥

There are upwards of 330 chapters (many of them very short), but they are not numbered. Cp. Rāj. Mitra, Bikaner Cat., p. 215.

It ends thus :

इति वस्त्रापथक्षेत्रमाहात्म्ये बलिनिग्रहः ॥ पार्वत्युवाच ॥

दत्त्वा स दक्षिणां दैत्यो गृहीत्वा किं जनार्दनः ।
चकार किं तदाचक्ष्व परं कौतूहलं हि मे ॥

ईश्वर उवाच ॥

एवमुक्तः सुरैर्देवि गृहीत्वा मेदिनीं हरिः ।
बलिं निर्वासयामास पूर्णे तु यज्ञकर्मणि ॥

यज्ञांते दक्षिणां लब्ध्वा संपूर्णो ऽयमतो ऽध्वरः ।
गृहीत्वा तद्बले राज्यं मनुपुत्रे नियोजितं ॥

द्वीपांतरे च ते दैत्या विष्णुना प्रेरिताः स्वयं ।
पातालनिलया ये तु ते तत्रैव निवासिताः ॥

देवानां परमो हर्षो जातो हि बलिनिग्रहे ।
पुत्रमित्रकलत्राणि त्यक्त्वा प्राप्तो हिमाचलं ॥

विधा परां संभवेषं(?) दध्यौ देवं जनार्दनं ।
परमात्मानमात्मानं द्रष्टारं स्वहृदि स्थितं ॥

तद्देहस्थं हरिं ज्ञात्वा देवराजः समागतः ।
बलिं पातालनिलयं ततश्चक्रे सुरेश्वरः ॥

बलिदैत्यपुरभंशः संजातो बलिनिग्रहे ।
निवासाय पुनश्चक्रे वामनो वामनस्थलीं ॥

वामनेन पुरा यत्र कृतं पंचाग्निसाधनं ।
तत्रस्थं ब्राह्मणं गार्ग्यं पप्रच्छ भगवान्हरिः ॥

कस्मिन्स्थाने मया कार्यं वैष्णवं नगरं सदा ।
यत्र मुक्तिर्भवेत्तृणां प्रेतमुक्तिश्रयायने(?) ॥

उभावपि गतौ पूर्वं द्रष्टुं रैवतकिं(०तिकं) गिरिं ।
परीक्ष्य तत्र भूभागं नगरार्थं नियुज्यते ॥

यतिधर्मेण वस्तव्यं कुमुदाद्रौ पुरा कृतं ।
चातुर्वर्णेन सर्वेण राज्यं तत्रैव रोच्यते ॥

वस्त्रापथाद्दक्षिणतः स्थापनीयं पुरं शुभं ।
विष्णुना कारिता तत्र पुरी वामनसंज्ञिता ॥

---

[1] स्कांद० ed. of *Kūrmap.*; भांद० Aufrecht, *l.c.*

[2] Both Aufrecht, *l.c.*, and the ed. of the *Kūrmap.* here read वामनं, whilst most other works read indeed '*Mānavam.*'

[3] In the list given in the *Pārāśara Upapurāṇa* (above, p. 1230*a*) the '*Vāsishtham Laiṅgasamjñam*' is the same as our '*Māheśvaram*'; cf. *Sūtasaṃhitā* (no. 3688).

[4] This is Prof. Aufrecht's suggestion for भागे साज्जयिन्या प्रकीर्तितां ॥ read by the MS.

[5] ? प्रभासश्रे MS.

दत्ता वै विप्रमुख्येभ्यः कारिता विश्वकर्मणा ।
सार्धकोटिस्तु तीर्थानां भद्रायामास्थितो विष्णुः ।
पाताले वासितो बलिस्ते . . . . भाविनि ॥
सार्धकोटित्रयं प्रोक्तं मधुमत्यां हरेः पुरे ।
सर्वेषां विस्तरः प्रोक्तः प्रभासे वृद्धिसंज्ञके ॥
वामनस्थली(!) स्थितो विष्णुः पाताले वासितो बलिः ।
मधुमत्यां माधवो देवः सर्वकामफलप्रदः ॥
इति ते कथितं सर्वं प्रभासं रवियोजनं (च वि° Bik.) ।
प्रोक्तं द्वादशसाहस्रं स्मरणात्सर्वसिद्धिदं ॥

इति श्रीस्कंदपुराणे चतुरशीतिसहस्रसंहितायां रुद्रप्रोक्तप्रभासक्षेत्रयात्रायां प्रभासखंडः समाप्तो ऽयं ॥

The pagination of the MS. is interrupted after fol. 132 (or rather, fol. 133, no. 114 being used twice). After that one leaf is lost, and another hand seems to begin, counting first from 1–12 and then again from 1–24. The rest, from 1–67, is in the same hand again as the first 133 leaves. Here foll. 2, 7 and 30 are wrongly bound between 27 and 28, and fol. 30 does not properly fit into the text.

[H. T. Colebrooke.]

3660.

29b. Foll. 103; size 9½ in. by 4¼ in.; fair Devanāgarī writing of 1772 A.D.; twelve lines in a page.

Dvārakāmāhātmya of the *Prahlādasaṃhitā* of the *Skandapurāṇa*.

It begins: श्रीशौनक उवाच ॥

कथं सूत युगे ऽस्मिन् रौद्रे वै कलिसंज्ञिके ।
यदुपाखंडसमा(*r.* मं)क्रीर्णे प्राप्स्यामो मधुसूदनं ॥

See Cat. Bodl., no. 124.

Colophon: इति श्रीस्कंदपुराणे प्रह्लादोक्तसंहितायां द्वारकामाहात्म्ये प्रह्लादबलिसंवादे चतुस्त्रिंशो ऽध्यायः ॥ ° संवत् १८२९ वर्षे श्रावणमासे शुक्लपक्षे एकादशीरविवासरे लिखितं वीरमग्रामवासिनाटौलकज्ञातीय भटकुंवरजी लिखितोऽयं ग्रंथः ॥

[H. T. Colebrooke.]

3661.

2338. Foll. 230; size 10¾ in. by 6 in.; modern Devanāgarī writing; ten lines in a page.

Bṛihad-Brahmottarakhaṇḍa of the *Skanda-purāṇa*.

For a complete analysis of the work see Aufrecht, Cat. Bodl., no. 126. The present MS. is not very correct. [Gaikawar.]

3662.

1432b. Foll. 75; size 12¼ in. by 6 in.; good Devanāgarī writing of 1797 A.D.; 12–14 lines in a page.

Brahmottarakhaṇḍa of the *Skandapurāṇa*, in 22 *adhyāyas*.

Its beginning is identical with that of the larger work. Cf. Aufrecht, Cat. Bodl., nos. 127, 128; Rāj. Mitra, Not., viii., p. 19. The work has been repeatedly printed in India.

[H. T. Colebrooke.]

3663.

1211. Foll. 80 (one of which, no. 42, is wanting); size 12¼ in. by 6 in.; legibly written, in modern Devanāgarī; twelve lines in a page.

Brahmottarakhaṇḍa, in 22 *adhyāyas*.

Bound up with it, between fol. 62 and 63, are three leaves, in the Bengālī character, size 19½ in. by 3 in., containing fragments of the beginning of a tantric work called *Bṛihat-tantra* (apparently specially extracted for this purpose), the first chapter turning on the subject of the *brahmāṇḍa*.

This extract begins: देव्युवाच ।

देवदेव महादेव संसाराणवतारक ।
कालसंख्यां महादेव क्रमशः कथय प्रभो ॥

को वा नित्यो महादेव नश्वरं वा किल प्रभो ।
स्थूलसूक्ष्मादि ब्रह्माण्डं श्रोतुमिच्छामि साम्प्रतं ॥
श्रीमहादेव उवाच ।
प्राणप्रिये महेशानि यदुक्तं तत्त्वमुत्तमं ।
नानातन्त्रविधानेन शृणुष्व कथयामि ते ॥
बृहत्तन्त्रविधानेन आदौ तत् शृणु पार्वति । etc.

And on the last page we read: इति बृहत्तन्त्रे शिवगौरीसंवादे ब्रह्मनिरूपणं ॥

[H. T. COLEBROOKE.]

3664.

2550. Foll. 77, and an additional leaf between foll. 17 & 18; size $12\frac{3}{4}$ in. by $6\frac{1}{4}$ in.; fair Devanāgarī writing of 1785 A.D.; 12 or 13 lines in a page.

The same work, in 22 *adhyāyas*.

Dated: संवत् १८४३ शाक १७०७ पींगलनामसंवत्सरे आषाढे मासे शुक्लपक्षे एकादश्यां भृगुवासरे तद्दिने इदं पुस्तकं स्वामी शारदापुरी तस्य शिष्य जलपपुरी पत्तने ग्रामसिका-पुरवासी श्रीसदाशिवार्पणमस्तु ॥

[MACKENZIE COLLECTION.]

3665.

44. Foll. 88; 8vo, size $9\frac{1}{4}$ in. by $6\frac{1}{4}$ in.; legibly written in the Bengalī character, in 1797 A.D.; 26–28 lines in a page.

Uttarakhaṇḍa of the *Śivapurāṇa*, ascribed to the *Brahmottarakhaṇḍa* of the *Skanda-purāṇa*; in 36 *adhyāyas*.

It begins:

वागीशो दक्षिणाङ्गादजनि मधुरिपुर्वामतो यस्य वेदा[1]
बाहोर्यो वै मुनीन्द्रैरजगतहृदयैर्गीयते[2] सामगानैः ।
गीर्वाणाः शक्रमुख्या दितिसुतसहिता यं विदुर्न स्वरूपो[3]
यः कर्ता पाति हर्ता सकलजगदिदं शम्भवे ऽस्मै नमो ऽस्तु ॥

See Aufrecht, Cat. Bodl., no. 129.

[1] *r.* वेधा. [2] *r.* मुनीन्द्रैरवनतहृदयैर्गीयते.
[3] नो विदुर्यस्य रूपं Aufr.

In the 23rd *adhyāya* the *Purāṇas* are enumerated (fol. 55*b*) in the same order as in the *Vishṇu* (iii. 6) and the *Bhāgavata* (xii.) *Purāṇas*. From the *ślokas* characterizing the several works, we may extract:

यत्तु पूर्वोत्तरे खण्डे शिवस्य चरितं बहु ।
शैवमेतत्पुराणं हि पुराणज्ञा वदन्ति हि ॥
भगवत्याश्च दुर्गायाश्चरितं यत्र वर्तते ।
तत्तु भागवतं प्रोक्तं न तु देवीपुराणकं ॥

The connection of the work with the *Skandapurāṇa* is not referred to in any of the colophons.

It ends:

एवं चतुर्दशीनक्तमाहात्म्यं कथितं तव ।
सर्वपापहरं साक्षाच्छिवलोकप्रदायकं ॥
इमं नक्तविधिं तण्डे श्रुत्वा भक्तिपरायणः ।
चतुर्दशीनक्तफलं प्राप्नोति नरसत्तमः ॥

इति श्रीशिवपुराणोत्तरखण्डे तण्डिवामदेवसंवादे चतुर्दशी-नक्तव्रतमाहात्म्यं षट्त्रिंशो ऽध्यायः ॥ शकाब्दाः १७१९ ॥ मार्गशीर्षे कृष्णपक्षे चन्द्रवासरे अष्टाविंशतिदिवसे दशदण्डसमये पुस्तकं समाप्तं ॥ शैवं पुराणं स्वाक्षरं श्रीरामजयब्रह्मचारिणः ॥

[H. T. COLEBROOKE.]

3666.

2842 d. Foll. 9 (paged 1–18); 4to, size $9\frac{1}{2}$ in. by 7 in.; coarse Indian paper; modern Telugu handwriting; 18–21 lines in a page.

Bhīmakhaṇḍa, a legendary account of the *Bhīmeśvara liṅga* at Dracheram (Drākshārāma), in the Rājamahendri district (Wilson, Mack. Coll., 2nd ed., p. 139); in four *adhyāyas*, professing to form part of the *Skandapurāṇa*.

It begins:

श्रीमद्गौरीलताश्लिष्टं जटापल्लवशोभितं ।
विबुधाभीष्टफलदं शंभुकल्पद्रुमं भजे ॥

ऋषय ऊचुः ॥
विश्वसेन तथा काश्यामधिक्षिप्तो महामुनिः ।
उक्त्वा मोक्षपदं काशीं व्यासो मोक्षपदं हि नः ॥

शिष्यैः महावमत्कुत्र किं वा तीर्थममेवत ।
तत्सर्वं वाग्विदां श्रेष्ठ वक्तुमर्हसि सूत नः ॥
सूतः ॥ वाराणस्यां महेशस्य कौपीनचलितस्तदा ।
प्राप्य गंगानदीतीरं शिष्यसंघसमन्वितः ॥
महुरुः सर्वधर्मज्ञः कृष्णद्वैपायनो मुनिः ।
पितृव्यां[1] यानि तीर्थानि तानि तीर्थानि तापसाः ॥ ०

It ends:

ततो ऽगस्त्यं प्रणेमुस्तं मुनिशिष्याः ससंभ्रमं ।
भक्तिसौहार्दविनयैस्ते वैशंपायनादयः ॥
अथ [तौ तु] महात्मानौ तुल्यभागा(०गौ) नदीतटे ।
विल्वकांतारमध्येंदुकांतशीतशिलातपे ॥
उपविष्टौ मुनिवरौ द्वीपोद्भवघटोद्भवौ ।
चक्रतुः प्रियसंलापैस्तौ किंचित्कालयापनं ॥
इति स्कंदपुराणे श्रीभीमखंडे चतुर्थो ऽध्यायः ॥

[Mackenzie Collection.]

3667.

2686. Foll. 88; size $9\frac{3}{4}$ in. by $4\frac{3}{4}$ in.; fairly written in Devanāgarī; 9 or 10 lines in a page.

Śambhalagrāmamāhātmya, a legendary account of the shrines in and about Sambhalpur in Gondwana; in 27 *adhyāyas*, professing to form part of the *Bhūkhaṇḍa* of the *Skaṇḍa-purāṇa*.

It begins:

नारायणं नमस्कृत्य ० ॥ अगस्तिरुवाच ॥
पार्वतीहृदयानंद सर्वज्ञांगभव प्रभो ।
किंचित्प्रष्टुमनाः स्वामिन् तद्भवान्वक्तुमर्हति ॥ २ ॥
नंदग्रामस्य(नंदि०) माहात्म्यं श्रुतं सर्वं विशेषतः ।
शंभलस्य च माहात्म्यं सविशेषं वदस्व मे ॥ ३ ॥
स्कंद उवाच ॥
साधु साधु महाबुद्धे अगस्ते च द्विजोत्तम ।
कुलोचितं ब्राह्मणानां भवता प्रतिपादितं ॥ ४ ॥
वेदाभ्यासः कृतः पूर्वं गुरवश्चापि तोषिताः ।
धर्मशास्त्रपुराणेषु श्रुत्वा धर्मस्त्वयादृतः ॥ ५ ॥
क्षालितं मुक्तिपुंजद्भिरशुभं(?मुक्तिवीचीभि०) नृशरीरिणां ।
कोविदोऽस्ति भवानेव जीविते जीवितेनरे ॥ ६ ॥
कलेवरं पूतिगंधि सदैवाशुचिभाजनं ।
सुतीर्थपुण्यपुण्येन सम्यग्विनिर्मितं त्वया ॥ ७ ॥ ०

It ends: स्कंद उवाच ॥
एतत्ते कथितं ब्रह्मन् शंभलस्य प्रदक्षिणं ।
मामेव च त्वया पृष्टं लोकोपकृतिहेतवे ॥ १ ॥ ० ९ ॥
तस्माच्छंभलमाहात्म्यं गोपनीयं प्रयत्नतः ।
नंदग्रामस्य(नंदि०) माहात्म्यं कथितं शंभलस्य च ॥ १० ॥
अतः परं प्रवक्ष्यामि शालग्रामस्य चोत्तमं ।
माहात्म्यं कथयिष्यामि शृणुष्वैकाग्रमानसः ॥ ११ ॥
यः शृणोति नरो नित्यं माहात्म्यं शंभलस्य च ।
अपुत्रो लभते पुत्रं धनहीनो धनं बहु ॥ १२ ॥
स्त्रियं लभते कामो स्त्री(?स्त्रीकामो) धर्मार्थं कर्मबंधनी ।
भ्रष्टराज्यो लभेद्राज्यं विरक्तो मोक्षमाप्नुयात् ॥ १३ ॥

इति श्रीस्कंदपुराणे भूखंडे नंदग्रामानंतरं शंभलग्राममाहात्म्ये श्रवणवर्णनं नाम सप्तविंशोऽध्यायः ॥ २७ ॥ समाप्तं शुभं संवत् १८६६ आषाढकृष्णत्रयोदश्यां चंद्रवासरे लिपितमिदं त्रिपाठी-नंदरामेण ॥

For two other MSS. of this treatise, consisting of only 24 *adhyāyas*, see Aufrecht, Cat. Bodl., no. 125; Rāj. Mitra, Notices, v., p. 59 (the defective *śloka* of which, following the 1st in this latter MS., being the 18th of the present MS.). The matter contained in these two MSS. seems to correspond to *adhy.* 1–20 of our MS., their *adhy.* 5 and 6 corresponding to *adhy.* 5, and their *adhy.* 21–24 to *adhy.* 19 of this MS., where this main portion ends (fol. 72*b*): स्कंद उवाच ॥

नंदिग्रामस्य माहात्म्यं हरेश्चैव द्विजोत्तम ।
कथितं च महाभाग शालिग्रामं निशामय ॥

The remaining seven *adhyāyas* treat of the ceremony of *pradakshiṇa*, or devotional circumambulation of *Vishṇu's* temple (*harimandira*), the Mahodakī (*Maṇikarṇikā*) pond, and other sacred spots at, or near, Śambhalagrāma, to be performed especially on the two days of new-moon (*sinīvālī-kuhū*).

[1] *r.* पृथिव्यां.

This section begins: अगस्तिरुवाच ॥

भगवन्देव देवेश लोकनाथात्मज प्रभो ।
जगदीश जगदाधार संशयो ऽस्ति महान्मम ॥ १ ॥
तमहं प्रष्टुमिच्छामि त्वं मे वद षडानन ।
हरिमंदिरमाहात्म्यं कथितं मे कृपानिधे ॥ २ ॥
तीर्थानां च फलं पुण्यं सविस्तरमुदाहृतं ।
स्नाने दाने च पूजायां विधानं कथितं त्वया ॥ ३ ॥
न चात्र कथितः स्वामिन् प्रदक्षिणविधिर्मम ।
तमहं श्रोतुमिच्छामि प्रसादात्तव सुव्रत ॥ ४ ॥

The great efficacy of the ceremony is illustrated by two stories, viz.: that of the wicked Brāhman *Gaṅgādatta* — of Vaiśyagrāma (*iti khyātaḥ*), near Ahicchatra in Pāñcāladeśa— and the pious *Vaiśya Dharmadāsa* of Śambhalagrāma (*adhy.* 22); and that of the profligate *Kaliṅga* king *Subāhu* who, when expelled by his three brothers (*Dīrghabāhu, Suratha,* and *Madhu*), betakes himself to the sacred village; and though he there continues his wild life to the end, the punishments of the 21 hells prove afterwards without effect on him, because of his having once performed the *pradakshiṇa* ceremony (*adhy.* 25, 26).

[Mackenzie Collection.]

3668.

1682. Foll. 33; size 9½ in. by 4 in.; fair Devanāgarī writing of 1755 A.D.; 13 or 14 lines in a page.

Mārgaśīrshamāhātmya, a *Vaishṇava* tract, on the rites to be performed during the month of *Mārgaśīrsha,* in 16 *adhyāyas,* professing to form part of the *Skandapurāṇa.*

It begins:

देवकीनंदनं कृष्णं जगदानंदकारणं ।
भुक्तिमुक्तिप्रदं वंदे माधवं भक्तवत्सलं ॥ १ ॥
सूत उवाच ॥
श्वेतद्वीपे सुखासीनं देवदेवं रमापतिं ।
चतुर्वक्त्रो नमस्कृत्य पप्रच्छ पितरं तदा ॥ २ ॥
ब्रह्मोवाच ॥
हृषीकेश जगद्धातः पुण्यश्रवणकीर्तन ।
प्रष्टव्यं ब्रूहि मे देव सर्वज्ञ सकलेश्वर ॥ ३ ॥
मासानां मार्गशीर्षो ऽहमित्युक्तं भवता पुरा ।
तस्य मासस्य माहात्म्यं ज्ञातुमिच्छामि तत्त्वतः ॥ ४ ॥
को देवस्तस्य किं दानं कथं स्नानं विधिश्च कः ।
पुरुषैश्चात्र किं कार्यं भोक्तव्यं किं रमापते ॥ ५ ॥
वक्तव्यं किं तथा पूजा ध्यानं मंत्रादिकं च यत् ।
तत्र यत्क्रियते कर्म तत्सर्वं ब्रूहि मे ऽच्युत ॥ ६ ॥
श्रीभगवानुवाच ॥
साधु पृष्टं त्वया ब्रह्मन् सर्वलोकोपकारिणा ।
यस्मिन्कृते कृतं सर्वमिष्टापूर्तादिकं भवेत् ॥ ७ ॥
सर्वयज्ञेषु यत्पुण्यं सर्वतीर्थेषु यत्फलं ।
तत्फलं समवाप्नोति मार्गशीर्षे कृते सुत ॥ ८ ॥
तुलापुरुषदानाद्यैर्यत्फलं लभते नरः ।
तत्फलं प्राप्यते पुत्र माहात्म्यश्रवणात्किल ॥ ९ ॥
यज्ञाध्ययनदानाद्यैः सर्वतीर्थावगाहनैः ।
संन्यासेन च योगेन नाहं वश्यो भवे नृणां ॥ १० ॥
स्नानेन दानेन च पूजनेन
होमेन मौनेन जपादिभिश्च ।
वश्यो यथा मार्गशिरे च मासि
तथा न चान्येषु सुगुह्यमुक्तं ॥ ११ ॥
अन्यधर्मादिकं चोक्ता गोपितं मार्गशीर्षिकं ।
मत्प्राप्तेः कारणं मत्वा देवैः स्वर्गनिवासिभिः ॥ १२ ॥
ये केचित्पुण्यकर्माणो मम भक्तिपरायणाः ।
तेषामवश्यं कर्तव्यं मार्गशीर्षे मदार्पणं ॥ १३ ॥

He then relates how he himself taught the Gopīs to observe the *Mārgaśīrsha* rites. *Adhy.* 2. expounds the ceremonies to be performed during that month; 3. the *puṇḍra* mark; 4. *taptamudrā,* etc.; 5. *pañcāmṛitasnapanam;* 6. *ghaṭānāda;* 7. the favourite flowers of *Hṛishīkeśa;* 8. the *tulasī* plant; 9. *naivedyam;* 10. *naivedyānantarakāryam;* 11, 12. ceremonies performed on the 11th day; 13. do., on the 12th day; 14. *brāhmaṇapūjā, kṛishṇanāmakīrtanam;* 15. *kṛishṇadhyānam, mantram, bhāgavata-pāṭhaḥ;* 16. eulogy of *Mathurā,* as the most sacred of *tīrthas.*

It ends:

यथा ते कथितं [कार्यं] मार्गशीर्षं मम प्रियं ।
करोति यो नरो भक्त्या तस्य पुण्यफलं शृणु ॥
तीर्थायुतेषु यत्पुण्यं यत्फलं व्रतकोटिभिः ।
सर्वयज्ञेषु यत्पुण्यं तत्पुण्यं समवाप्नुयात् ॥
अपुत्रो लभते पुत्रं निर्धनो धनमेव च ।
विद्यार्थी च तथा विद्यां रूपार्थी रूपमाप्नुयात् ॥
ब्राह्मणो ब्रह्मवर्चसी क्षत्रियो विजयी भवेत् ।
वैश्यो निधिपतित्वं(?) शूद्रः शुध्येत पापकात् ॥
यद्दुर्लभं च दुष्प्राप्यं त्रिषु लोकेषु मानद ।
तत्सर्वं प्राप्नुयान्मर्त्यो सहोमासे न संशयः ॥
अतिदुर्लभा हि मद्भक्तिर्मम वश्यकरी शुभा ।
सर्वा संप्राप्यते पुत्र सहोमासे न संशयः ॥
मम प्रीतिकरं मासं सर्वदा मम वल्लभं ।
सर्वं संप्राप्यते युष्मात्(?पुत्र) मत्प्रसादाच्चतुर्मुख ॥
किं बहुना प्रसादेन श्रवणात्कीर्तनाच्च मे ।
सर्वं संपूर्णतां याति [न] न्यूनं च न संशयः ॥

इति श्रीस्कंदपुराणे मार्गशीर्षमाहात्म्ये भगवद्ब्रह्मसंवादे षोडशोऽध्यायः ॥ १६ ॥ [H. T. COLEBROOKE.]

3669.

552. Foll. 191; folio, size $10\frac{3}{4}$ in. by 17 in.; European paper; large, clear Devanāgarī writing; 22–24 lines in a page.

Revākhaṇḍa, or *Narmadākhaṇḍa*, of the *Skandapurāṇa*, in 115 *adhyāyas* (counted as 125).

It begins:

मज्जन्मातंगकुंभच्युतमदमदिरा[मोद]मत्तालिजालं
स्नानैः सिद्धांगनानां कुचयुगविगलत्कुंकुमासंगपिंगं ।
सायंप्रातर्मुनीनां कुच(*r.* कुश)कुसुमचयैश्छन्नतीरस्थनीरं ।
पायाद्वो नर्मदांभः करिकलभकराक्रांतरंहस्तरंगं ॥ १ ॥
एकदा पर्वते रम्ये कैलासे सुरसेविते ।
नानापक्षिसमाकीर्णे नानाद्रुमलताकुले ॥ २ ॥
मंदाकिन्याः प्रवाहेण सर्वतः प्लाविते शुभे ।
ध्यानयोगपरैः रम्ये मुनिभिः समधिष्ठिते ॥ ३ ॥
झिल्लीझंकारमिश्रेण विहंगविरुतेन च ।
निर्झराणां निनादेन सर्वतः प्रतिनादिते ॥ ४ ॥
तत्राजगाम भगवान् शिवो भुजगभूषणः ।
नानावेषाकृतिधरैः स्वगणैरन्वितस्तदा ॥ ५ ॥
फलान्यमृतकल्पानि केचित्खादंति वै गणाः ।
गर्जंति केचिद्विनदंति केचित्नृत्यंति केचिद्भुवि विप्लवंतः ॥ ६ ॥
वदंति केचिद्देवेशं केचिदायंति हर्षिताः ।
दिव्यसिंहासनासीनं पार्वत्या सहितं हरं ॥ ७ ॥
तेषां मध्ये समुत्थाय स्कंदो वचनमब्रवीत् ।
कृतांजलिपुटो भूत्वा साष्टांगं प्रणिपत्य च ।
सृष्टिसंहारकर्तारं सुरासुरनमस्कृतं ॥ ८ ॥
ब्रह्मविष्णिवेंद्रवरदं भक्तानां भक्तवत्सलं ।
त्रिनेत्रं नीलकंठाय ज्ञाताज्ञातस्वरूपिणे ॥ ९ ॥
ईश्वराय विनाशाय सप्तलोकनिवासिने ।
नमः कांतार्धदेहाय गजचर्मावगुंठिने ॥ १० ॥
स यो वामस्तथा घोरः पुरुषपतये नमः ।
ईशानपरमेशाय सदाशिव नमो ऽस्तु ते ॥ ११ ॥
ऋग्यजुःसामरूपाय अथर्वाय नमो ऽस्तु ते ।
नमः कालाग्निरूपाय सप्तलोकनिवासिने ॥ १२ ॥ ०१४ ॥
जिह्वाचपलभावेन खेदितो ऽसि मया प्रभो ।
क्षमस्व मम ईशान अज्ञानाज्ज्ञानतो ऽपि वा ॥ १५ ॥

श्रीईश्वर उवाच ॥

वरं वृणीष्व भद्रं ते स्तवेनानेन सुव्रत ।
ददामि ते न संदेहो वरं मनसि कांक्षितं ॥ १६ ॥

स्कंद उवाच ॥

यदि तुष्टो ऽसि मे तात वरं दातुं ममेच्छसि ।
उत्तरे तु दशाभागे हर्म्या हेममयाः शुभाः ॥ १७ ॥
शतं भौमास्तु विस्तीर्णा हेमप्राकारतोरणाः ।
नानामणिसुमुक्ताढ्या वज्रवैडूर्यमंडिताः ॥ १८ ॥
तंत्रीमधुरवाणी [च] वेणुवीणा सहस्रशः ।
प्रेक्षणीयैर्नृत्यगीतैर्दिव्यकांतिमनोहरैः ॥ १९ ॥
कस्यैतानि गृहाणीति मेरोरुच्चरतः शिव ।
त्वत्प्रसादात्तदिच्छामि परं कौतूहलं मम ॥ २० ॥

श्रीशिव उवाच ॥

शृणु स्कंद सुरश्रेष्ठ कथ्यमानं निबोध मे ।
मृगस्थानपुरे ये वै राहुसूर्यसमागमे ॥ २१ ॥ ०

The following may serve as an index to the work: 2. *ādikalpaḥ*; 3–5. *dvitīyaḥ, caturthaḥ, avatāraḥ*; 6. *narmadāmāhātmyam*; 7. *aśvatīrtham*; 8. *tripurī*; 9. *markaṭītīrtham*;

10, 11. *mataṅga(ṛishi)vyākhyānam ;* 12. *gaṅgājalatīrtham ;* 13. *matsyeśvaratīrtham ;* 14. *śushkatāpī ;* 15. *kārtavīryopākhyānam ;* 16, 17. *nāgeśvaratīrtham ;* 18. *janakayajnaḥ ;* 19. *saptasārasvataḥ gandharvaḥ ;* 20. *brahmahatyāparicchedaḥ ;* 21. *kubjā ;* 22. *vilvāmrakotpattiḥ ;* 23. *harikeśakathanam ;* 24. *revākubjāsaṃgamaḥ ;* 25. *māheśvaratīrtham ;* 26. *gardabheśvaratīrtham ;* 27. *karamardeśvaratīrtham ;* 28. *māndhātur upākhyānam ;* 29. *amareśvaratīrtham ;* 30. *catuḥsaṃgamaḥ ;* 31. *pañcaliṅgatīrtham ;* 32. *brāhmaṇasya (jābāleḥ) striyā saha svargārohaṇaṃ ;* 33. *pātāleśvaraḥ ;* 34. *indradyumnayajñe nīlagaṅgāvatāraḥ ;* 35. *vaiḍūryaparvataḥ ;* 36. *kapilāvatāraḥ ;* 37. *kalpāntadarśanam ;* 38. *cakrasvāmivarṇanam ;* 39. *vimaleśvaratīrtham ;* 40. *sūtrayāgavarṇanam ;* 41. *kāverī ;* 42. *vegā ;* 43. *eraṇḍīsaṃgamaḥ ;* 44. *durvāsācaritram ;* 45. *śalyāviśalyā nadī ;* 46. *bhṛigupatanam ;* 47. *oṃkāramahimā ;* 48. *pañcabrahmātmakaḥ stavaḥ ;* 49. *vārāhasvargārohaṇam ;* 50. *kapilāsaṃgame dhundhumāropākhyānam ;* 51. *mucukundakuvalayāśvasvargārohaṇam ;* 52. *narakavarṇanam ;* 53. *narakalakshaṇam ;* 54. *karmagativarṇanaṃ yamena ;* 55. *godānamahimā ;* 56. *mātaṅgāśramatīrtham ;* 57. *narmadāmāhātmyam ;* 58. *śivalokavarṇanam ;* 59. *śivamahimā ;* [60–69 left out;] 70. *vānarahemadehaḥ ;* 71. *rantidevo rājā ;* 72. *mātṛistutiḥ ;* 73. *kubjā ;* 74. *vishṇukīrtanam ;* 75. *narmadāmāhātmyam ;* 76. *aśokavanikā ;* 77. *vāgīśvarapuram ;* 78. *vārāhamahimā ;* 79. *śambhustutiḥ ;* 80. *yayātiśuklatīrtham ;* 81. *dvīpeśvaratīrtham ;* 82. *vishṇustutiḥ ;* 83. *meghanādaliṅgam ;* 84. *dārutīrtham ;* 85. *devatīrtham ;* 86. *dāruvanaprasaṅge narmadeśvarakīrtanam ;* 87. *karañjeśvaratīrtham ;* 88. *kuḍaleśvaratīrtham ;* 89. *pippaleśvaratīrtham ;* 90. *guhyāvatīrtham ;* 91. *pañcaliṅgamahimā ;* 92. *mṛikaṇḍāśramaḥ ;* 93. *hariṇeśvaraḥ, vāṇeśvaraḥ, lubdhakeśvaraḥ, dhanurīśvaraḥ* and *rāmeśvaraḥ,* 5 *liṅgāni ;* 94. *andhakavadhaḥ ;* 95. *andhakavadhavarapradānam ;* 96. *śūlabhedotpattiḥ ;* 99. *dīrghatapā ṛishiḥ ;* 100. *citrasena ṛishiḥ ;* 101. *śabarasvargārohaṇam ;* 102. *bhānumatīsvargārohaṇam ;* 103. *arkatīrtham ;* 104. *ādityeśvaratīrtham ;* 105. *agastyatīrtham ;* 106. *bhasmāṅgavadhaḥ ;* 107. *maṇināgatīrtham ;* 108. *gopāleśvaratīrtham ;* 109. *śaṅkhacūḍātīrtham ;* 110. *parāśareśvaratīrtham ;* 111. *nandītīrtham ;* 113. *hanūmadīśvaratīrtham ;* 114. *urasaṃgame somanāthatīrtham ;* 115. *kapileśvaratīrtham ;* 116. *cakratīrtham ;* 117. *candrādityeśvaratīrtham ;* 118. *yamahāsatīrtham ;* 119. *vyāsatīrtham ;* 120. *prabhāsatīrtham ;* 121. *mārkaṇḍeśvaraliṅgam ;* 122. *manmatheśvaratīrtham ;* 123. *eraṇḍatīrtham ;* 124. *cakratīrtham ;* 125. *revācaritam.*

Besides the names here enumerated, many more *tīrthas* and legends are, however, referred to in the body of the work, the colophons, as a rule, mentioning only the last of those treated of in each chapter. It ends :

इति ते ऽखिलमाख्यातमाख्यानं नार्मदं नृप ।
सर्वसस्यसमायुक्ता मही पादे या(!) महीतले ॥
यद्यदिष्टं भवेत्तत्र तद्देयं श्रद्धया परं ।
श्रद्धापूतं च यत्कर्म तदेवात्र परत्र च ॥
कर्तारमुपतिष्ठेत न संदिग्धं न नास्तिकं ।
इति ते ऽखिलमाख्यातमाख्यानं नार्मदं नृप ॥
कुरु त्वमास्तिको भूत्वा रेवातोयावगाहनं ।
भुक्तिमुक्तिं च लब्धासि राज्यं च हतकंटकं ॥
रेवाप्रभावादचिरान्मा कुरुष्वात्र संशयं ॥
सूत उवाच ॥
तच्छ्रुत्वा राजशार्दूलो मार्कंडेयस्य भाषितं ।
अर्घं दत्त्वा यथान्यायं पूजयित्वा ऋषींस्तदा ।
अश्वैर्गजैश्च रत्नैश्च ऋषिभिः सह धर्मराट् ॥
तीर्थयात्रां चकाराशु नर्मदायां युधिष्ठिरः ।
उत्तरे दक्षिणे तीरे नर्मदाया महात्मना ॥

इति श्रीस्कंदपुराणे रेवाखंडे युधिष्ठिरमार्कंडेयसंवादे रेवाचरितं शतत्युत्तर[thus generally after 100]पंचविंशतितमो ऽध्यायः ॥ इति नर्मदाखंडं समाप्तं ॥

For another MS. of this work, apparently differing considerably from the text of the present MS., see Rāj. Mitra, Notices, v., p. 42. [H. T. Colebrooke.]

3670.

644a. Foll. 87 (counted 86; no. 45 being double); size 13 in. by 6½ in.; careless Devanāgarī writing of 1795 A.D.; eleven lines in a page.

Vaiśākhamāhātmya of the *Skandapurāṇa*, in 24 *adhyāyas*, devoted to the religious ceremonies to be performed in honour of *Vishṇu* in the month of *Vaiśākha*. Rather incorrect.

It begins: सूत उवाच ॥

भूयो ऽप्यंगभुवं राजा ब्रह्मणः परमेष्ठिनः ।
पुण्यं माधवमासस्य माहात्म्यं[1] पर्यपृच्छत ॥ १ ॥

ऋंबरीष उवाच ॥

सर्वेषामपि मासानां त्वत्तो माहात्म्यमंजसा ।
श्रुतं मया पुरा ब्रह्मन् यदा चोक्तं तदा त्वया ॥ २ ॥
वैशाखः प्रवरो मासो मासेष्वेतेषु निश्चितः ।
इति तस्माद्विस्तरेण माहात्म्यं माधवस्य च ॥ ३ ॥
श्रोतुं कौतूहलं विद्वन्[2] कथं विष्णुप्रियो ह्यसौ ।
केचिद्[3] विष्णुप्रिया धर्मा मासे माधववल्लभे ॥ ४ ॥ ०

It ends:

लिखितं पुस्तकं येषां गृहे तिष्ठति मानद ।
तेषां मुक्तिः समास्या[4] हि किमु तच्छ्रवणात्मनां ॥ ६८ ॥
इति श्रीस्कंदपुरा[illegible] वैशाखमाहात्म्ये चतुर्विंशो ऽध्यायः ॥ २४ ॥

The work has been printed several times at Bombay. The edition of 1879 (which alone has been consulted) counts 25 *adhyāyas*; *adhy.* 12 of the MS. (vv. 188) being there divided into two (12 and 13, of 38 and 72 vv. resp.). [H. T. Colebrooke.]

[1] माधवमाहात्म्यं नारदं ed. [2] ब्रह्मन् ed.
[3] *r.* के च. [4] करस्था ed.

3671, 3672.

1431, 238. Foll. 171 & 186; size 12½ in. by 6¼ in.; fairly written, in Devanāgarī, by three different hands, up to 1804 A.D.; 12 or 13 lines in a page.

Śivarahasyakhaṇḍa, of the *Śaṅkarasaṃhitā* (cf. *Agastyasaṃhitā*) of the *Skandapurāṇa*.

The work is divided into seven *kāṇḍas*, four of which are contained in the first, and three in the second volume.

1. *Sambhavakāṇḍa*, in 50 *adhyāyas* (foll. 80), begins:

ओंकारनिलयं देवं गजवक्त्रं चतुर्भुजं ।
पिचिंडिलमहं वंदे विघ्नेशं गणनायकं ॥ १ ॥
सुमुखश्चैकदंतश्च कपिलो गजकर्णकः ।
लंबोदरश्च विकटो विघ्ननाशो विनायकः ॥ २ ॥
धूम्रकेतुर्गणाध्यक्षो भालचंद्रो गजाननः ।
वक्रतुंडः शूर्पकर्णो हेरंबः स्कंदपूर्वजः ॥ ३ ॥
षोडशैतानि नामानि यः पठेच्छृणुयादपि ।
विद्यारंभे विवाहे च प्रवेशे निर्गमे तथा ॥ ४ ॥
संग्रामे संकटे चैव विघ्नस्तस्य न जायते ।
सुब्रह्मण्यं प्रणम्याहं सर्वज्ञं सर्वगं सदा ॥ ५ ॥
अभीप्सितार्थसिद्ध्यर्थं प्रवक्ष्ये नामषोडश(?°शं) ।
प्रथमो ज्ञानशक्त्यात्मा द्वितीयः स्कंद एव च ॥ ६ ॥
अग्निभूयस्तृतीयः स्याद्वाहुलेयश्चतुर्थकः ।
गांगेयः पंचमो विद्यात् षष्ठः शरवणोद्भवः ॥ ७ ॥
सप्तमः कार्त्तिकेयः स्यात् कुमारः स्यादथाष्टकः ।
नवमः षण्मुखश्चैव तारकारिर्दशः स्मृतः(!) ॥ ८ ॥
सेनान्येकादशश्चैव गुहो द्वादश एव च ।
त्रयोदशो ब्रह्मचारी षण्मातुरश्चतुर्दशः ॥ ९ ॥
क्रौंचभित्पंचदशकः षोडशः शिखिवाहनः ।
एतत्षोडशनामानि जपेत्सम्यक् सदादरं ॥ १० ॥
विवाहे दुर्गमे मार्गे दावाग्नौ गिरिगह्वरे ।
कवित्वे च महाशास्त्रे विज्ञानार्थी फलं लभेत् ॥ ११ ॥
कन्यार्थी लभते कन्यां जयार्थी लभते जयं ।
पुत्रार्थी लभते पुत्रं धनार्थी लभते धनं ॥ १२ ॥
चायुरारोग्यवश्यं च धनधान्यसुखावहं ॥ हरिः ओम् ॥

पुरा काश्यां चतुर्वक्त्रस्तताप परमं तपः ।
सृष्टुकामः प्रजाः सर्वाः कृपया परमेशितुः ॥ १ ॥
तस्मिन्महेशचरणपरिचर्यापरायणे ।
मुनयः कतिचित्पुण्ये स्थित्वा गार्हस्थ्य उत्तमे ॥ २ ॥
वैखानसाश्रमे तप्तुं तपो नियतमानसाः ।
प्रापुस्तन्निकटं प्रष्टुं तदर्हं स्थानमुत्तमं ॥ ३ ॥
ततस्तमभिवाद्यैते ऽपृच्छन्प्रांजलयो विधिं ।
देव कुत्र वयं स्थित्वा वानप्रस्थपरायणाः ॥ ४ ॥
तपः कुर्मो वदैतत्त्वं नमस्ते प्रपितामह ।
इति तेषां समाकर्ण्य वचनं वारिजासनः ॥ ५ ॥
ध्यात्वा मुहूर्तमादाय कुशकूर्चं मनो व्यधात् ।
तानालोक्याह यत्नानः शीर्यते निर्जने वने ॥ ६ ॥
तद्वनं वः क्षमं कर्तुं तप इत्यनुशास्य तान् ।
विससर्ज तदा ब्रह्मा शिवं ध्यात्वा शिवामपि ॥ ७ ॥
ततस्तु नेमिः सा क्वापि चारुश्चक्रणशिलातले ।
शीर्णा तैरन्वितारण्ये तद्वनं तेन निर्मितं ॥ ८ ॥
गंगा हिमवतो यत्र चंद्रमंडलनिःसृता ।
अवतीर्णावनीभागे भगीरथपदानुगा ॥ ९ ॥
शंभोः कपर्दविलसत्कृतमालासुगंधिनी ।
तया तं नैमिषं पुण्यं सर्वलोकैकपावनं ॥ १० ॥ ० १४ ॥
तत्र सत्रं समाकर्ण्य समारब्धं मुनीश्वरैः ।
मुनेः सत्यवतीसूनोरंतेवासी तपोनिधिः ॥ १५ ॥
सूतः पौराणिकः श्रीमान् पुरारिचरणप्रियः ।
संप्राप तरसा तेषां मुनीनां भाग्यगौरवात् ॥ १६ ॥
तं दृष्ट्वा ते मुनिश्रेष्ठाः प्रीतिकंटकितत्वचः ।
सपर्यया तदा सूतं ते सर्वे पर्यपूजयन् ॥ १७ ॥
निर्दिष्टमानसं भेजे तत्पूजां मुदितांतरः ।
सूतः पौराणिकः श्रीमान् स्मयमानमुखांबुजः ॥ १८ ॥
तदा तमनुकूलाभिर्वाग्भिस्ते वाग्विदां वरं ।
प्रीतिं विधाय ते ऽपृच्छन् कथाः पौराणिकाः शुभाः॥ १९ ॥

मुनयः ॥

वयं नैमिषमाप्याद्य कृतार्था वचनाब्धेः ।
तदिदानीं वदास्माकं स्कंदस्य चरितं महत् ॥ २० ॥ ०

In the 2nd *adhyāya* we find the following enumeration of the *Purāṇas*, with a statement regarding the subdivisions of the *Skandap.*:

भूत्वा नारायणो व्यासः सत्यवत्याः सुतो महान् ।
संक्षिप्य चतुरो वेदान् स मुनिर्बादरायणः ॥ २५ ॥
पैलादिभ्यो विभज्येमान् पृथक्पृथगसंकरं ।
दशधा चाष्टधा कृत्वा पुराणानि मुनीश्वराः ॥ २६ ॥
मह्यं करुणया प्रादाद्गुरुः सत्यवतीसुतः ।
ब्राह्मं पाद्मं वैष्णवं च शैवं भागवतं तथा ॥ २७ ॥
भविष्यं नारदीयं च मार्कंडेयमतः परं ।
आग्नेयं ब्रह्मवैवर्तं लैंगं वाराहमेव च ॥ २८ ॥
स्कांदं च वामनं चैव मात्स्यं कौर्मं * च गारुडं ।
ब्रह्मांडं चेति पुण्यो ऽयं पुराणानामनुक्रमः ॥ २९ ॥
तत्र शैवानि शैवं च भविष्यं च द्विजोत्तमाः ।
मार्कंडेयं तथा लैंगं वाराहं स्कांदमेव च ॥ ३० ॥
मात्स्यमन्यत्तथा कौर्मं वामनं च मुनीश्वराः ।
ब्रह्मांडं च दशेमानि त्रीणि लक्षाणि संख्यया ॥ ३१ ॥
ग्रंथानां महिमा सर्वैः शिवस्यैव प्रकाश्यते ।
असाधारणया मूर्त्या नाम्ना साधारणेन च ॥ ३२ ॥
वदंति शिवमेतानि शिवस्तेषु प्रकाश्यते ।
विष्णोर्हि वैष्णवं तच्च तथा भागवतं तथा ॥ ३३ ॥
नारदीयपुराणं च गारुडं वैष्णवं विदुः ।
ब्राह्मं पाद्मं ब्रह्मणो द्वे अग्नेराग्नेयमेककं ॥ ३४ ॥
सवितुर्ब्रह्मवैवर्तमेवमष्टादश स्मृतं ।
चत्वारि वैष्णवानीशविष्णवोः साम्यपराणि वै ॥ ३५ ॥
ब्रह्मादिभ्यो ऽधिकं विष्णुं प्रवदंति जगत्पतिं ।
ब्रह्मविष्णुमहेशानां साम्यं ब्राह्मे पुराणके ॥ ३६ ॥
अन्येषामधिकं देवं ब्रह्माणं जगतां पतिं ।
प्रवदंति दिनाधीशं ब्रह्मविष्णुशिवात्मकं ॥ ३७ ॥ ० ४३ ॥
तत्र स्कांदं प्रवक्ष्यामि पुराणेषु त्रयोदशं ॥ ४४ ॥
संहिताभिस्तथा षड्भिर्लक्षैरेंथैर्विराजितं ।
दश शैवपुराणानि सात्त्विकानि विदुर्बुधाः ॥ ४५ ॥
श्रद्धेयानि द्विजवरैस्तेषां धर्मास्तु तत्र यत् ।
सत्त्वं शुद्धं समादिष्टं सुखं ज्ञानास्पदं तु यत् ॥ ४६ ॥ ० ५३ ॥
तेष्वपीदं मुनिश्रेष्ठाः स्कांदं सुखदमुत्तमं ।
सर्ववेदांतसारस्य पंचाशत्खंडमंडितं ॥ ५४ ॥
आद्या सनत्कुमारीया द्वितीया सूतसंहिता ।
ब्राह्मी तु संहिता पश्चात्तुरीया वैष्णवी मता ॥ ५५ ॥

* In most other works the *Kaurma* is placed before the *Mātsya*.

पंचमी शांकरी ज्ञेया सौरी षष्ठी तु संहिता ।
आद्या तु पंचपंचाशत्सहस्रैः * श्लोककैर्युता ॥ ५६ ॥
द्वितीया संहिता विप्राः षट्सहस्रैरलंकृता ।
त्रिसाहस्रैर्युता ब्राह्मी पंचभिर्वैष्णवी युता ॥ ५७ ॥
त्रिंशद्भिः शांकरी युक्ता खंडैर्द्वादशभिस्तथा ।
षष्ठी तु सौरी संयुक्ता सहस्रेणैककेन सा ॥ ५८ ॥
ग्रंथलक्षयुतं स्कांदं पंचाशत्खंडमंडितं ।
तदद्य संप्रवक्ष्यामि युष्मभ्यं विप्रपुंगवाः ॥ ५९ ॥
तत्र या संहिता प्रोक्ता शांकरी वेदसंमिता ।
त्रिंशत्सहस्रैर्ग्रंथानां विस्तरेण सुविस्तृता ॥ ६० ॥
आदौ शिवरहस्याख्यं खंडमद्य वदामि वः ।
तत्त्रयोदशसहस्रैः सप्तकांडैरलंकृतं ॥ ६१ ॥
पूर्वः संभवकांडाख्यो द्वितीयस्त्वासुरः स्मृतः ।
माहेंद्रस्तु तृतीयो हि युद्धकांडस्ततः स्मृतः ॥ ६२ ॥
पंचमो देवकांडाख्यो दक्षकांडस्ततः परं ।
सप्तमस्तु मुनिश्रेष्ठा उपदेश इति स्मृतः ॥ ६३ ॥
तत्र सर्वैगुहस्यैव चरितं वर्णितं पुरा ।
विक्रमं तस्य सेनान्यो व्यासेन मुनिना द्विजाः ॥ ६४ ॥
इदमिह विबुधानामार्तिमोहापनोदं
प्रकटितमनुभावं कीर्तयंत्येव नित्यं ।
श्रुतिपुटमधु(श्रुतिपठमनु B) भूयो भूय एवाद्रियंते
भुवि सुतपशुपत्नीबंधुमित्रै रमंते ॥ ६५ ॥

II. *Āsurakāṇḍa*, in 15 *adhyāyas* (foll. 26), begins:

ओं श्रीशिवप्रियं देवं देवानामधिदैवतं ।
भजे ऽहं विघ्नराजं तं विघ्नहंतारमव्ययं ॥ १ ॥
कविं कवीनामीशानं गणानां गणनायकं ।
वक्रतुंडं महाकायं विघ्नेशं तं नमाम्यहं ॥ २ ॥
कार्त्तिकेयं महासेनं कुमारं पुष्करस्रजं ।
नमामि कैकिकंठस्थं किंकिणीनादमेदुरं ॥ ३ ॥
ऋषय ऊचुः ॥
भगवन्सूत सर्वज्ञ पुराणार्थविशारद ।
शूरस्य सिंहवक्त्रस्य तारकस्य महौजसः ॥ ४ ॥
अन्येषामपि दैत्यानामुत्पत्तिं च तथा क्रियां ।
विस्तरेण वदाद्य त्वं शुश्रूषा महती च नः ॥ ५ ॥
सूत उवाच ॥
शृणुध्वमृषयः सर्वे कुमारायामितौजसे ।
उक्तं गीष्पतिना पूर्वं तद्वो वक्ष्याम्यनुक्रमात् ॥ ६ ॥
अस्ति दैत्यगुरुः कश्चित् काश्यपाख्यस्तपोधनः ।
ब्रह्ममूनुर्जितक्रोधः सत्यवाग्धर्मतत्परः ॥ ७ ॥ ०

III. *Vīramāhendrakāṇḍa*, in 7 *adhyāyas* (foll. 13), begins: श्रीशंकर उवाच ॥

अथ वाचं निशम्यायं स्कंदस्तां गुरुणोदितां ।
वीक्ष्यैनं करुणादृष्ट्या तिष्ठेत्याह तदा द्विजाः ॥ १ ॥
ततः प्रोवाच वचनं ब्रह्मविष्णुपुरोगमान् ।
देवानवेक्ष्य सेनानीर्हितार्थं अवणप्रियं ॥ २ ॥
शृणुध्वममराः सर्वे ब्रह्मविष्णुपुरस्कृताः ।
शूरं सबांधवं हत्वा स्थापयिष्यामि वो ध्रुवं ॥ ३ ॥
प्रेष्यस्तदर्थं को वा स्याद्दूतस्तस्य बलाबले ।
उन्नतिनिम्नतां ज्ञातुं मर्मज्ञो वा विचक्षणः ॥ ४ ॥
तदाकर्ण्य वचः सर्वे वीरबाहुं बलोत्कटं ।
निश्चित्यानुमतिं लब्ध्वा स्कंदस्यैनं सुरोत्तमाः ॥ ५ ॥ ०

IV. *Yuddhakāṇḍa*, in 35 *adhyāyas* (foll. 52), begins: सूत उवाच ॥

भानुकोपस्तु निर्गत्य रथमारुह्य तत्क्षणात् ।
गत्वा गेहं स्कंदं बुद्ध्वा कवचवज्रनिष्ठुरं ॥ १ ॥
तूणीरविलसत्पृष्ठभागः खड्गलसत्करः ।
अंगुलित्राणरमणीयोऽंगुलीभिर्मनोहरः ॥ २ ॥
गोधाचर्मावृतात्मीयमणिबंधोत्तरस्थलः ।
तप्तजांबूनदोद्भासत्पीतांबरपरिष्कृतः ॥ ३ ॥
वीरपट्टावृतस्तद्वन्नानाभरणभूषितः ।
द्रोणप्रसूनव्यरुचद्दामोद्दामप्रभावतः(?) ॥ ४ ॥ ०

V. *Devakāṇḍa*, in 7 *adhyāyas* (foll. 14), begins: सूत उवाच ॥

अथ वीक्ष्य गुहो देवान् जयंतप्रमुखानिह ।
बंधितानानयेत्याह वीरबाहुं तदासुरैः ॥ १ ॥
स तथेति विनिर्गत्य गुहाज्ञां शिरसा वहन् ।
जयंतादीनवाप्याथ वंदितस्तैर्महाबलः ॥ २ ॥
वृत्तांतमुक्त्वा तान् शीघ्रादानयित्वा समागतः ।
प्रणम्य ते गुहं दृष्ट्वा स्तुतिं चक्रुस्तदा तदा ॥ ३ ॥

* Cp. the statement in the *Sūtasaṃhitā*: ग्रंथतश्चैव षट्त्रिंशत्सहस्रेणोपलक्षिता । आद्या तु संहिता विप्रा द्वितीया षट्सहस्रका ॥

तानुवाच कृपांभोधिः सुखिनो भवताधुना ।
स्वर्गभोगान्यथापूर्वं भुक्त्वा यूयमिति द्विजाः ॥ ४ ॥
कृताशिषो जयंतादिदेवाः परमया मुदा ।
प्रणेमुरिंद्रमभ्यासे स्थितमग्नीभुवस्तदा(!) ॥ ५ ॥ ०

VI. *Dakshakāṇḍa*, in 40 *adhyāyas* (foll. 50), begins: ऋषय ऊचुः ॥

दक्षाध्वरस्त्वया प्रोक्तः पुरा सूत तपोधन ।
जयंतायेंद्रपुत्राय समासेन वृहस्पतिः ॥ १ ॥
प्रोक्तवानिति तं भूयो विस्तराद्वक्तुमर्हसि ।
तदेतेषां वचः कर्णे कृत्वा प्राह ऋषीश्वरः ॥ २ ॥
शृणंतु ब्राह्मणाः सर्वे भवंतो ब्रह्मवित्तमाः ।
सत्यलोके पुरा ब्रह्मा सर्वैर्देवैस्तपोधनैः ॥ ३ ॥
ऋषिभिर्दैशभिः पुत्रैः प्रजापतिभिरास्थितः ।
दक्षो ऽयं प्रथमस्तस्य पुत्राणां ब्राह्मणोत्तमाः ॥ ४ ॥ ०

VII. *Upadeśakāṇḍa*, in 85 *adhyāyas* (foll. 122), begins:

विघ्नेश्वरं विश्ववंद्यं विमलज्ञानबोधकं ।
उपदेशपादपूर्त्यर्थमुमापुत्रं नमाम्यहं ॥ १ ॥

ऋषय ऊचुः ॥

अस्ति मेरोरुदग्भागे महाकैलासपर्वतः ।
समीपतोंऽडभित्तेश्च भवतेति समीरितं ॥ २ ॥
किंरूपो ऽयमृषिश्रेष्ठ किंप्रमाणः किमुच्छ्रयः ।
एतत्सर्वं विशेषेण वक्तुमर्हसि तापस ॥ ३ ॥

सूत उवाच ॥

इति तेषां वचः श्रुत्वा प्राह पौराणिकोत्तमः ।
शृणुध्वं ब्राह्मणाः सर्वे गुह्याद्गुह्यतरं परं ॥ ४ ॥
अस्ति मेरोरुदग्भागे महाकैलासपर्वतः ।
सांबस्य सगणस्यायं सभक्तस्येंदुमौलिनः ॥ ५ ॥
संवासो योजनानां च त्रिंशत्कोटिभिरावृतः ।
औत्तत्यमेतद्गुणमस्य ज्ञेयं द्विजोत्तमाः ॥ ६ ॥ ०

It ends:

इह लोके परत्रापि स्कंदसायुज्यमाप्नुयात् ।
तस्मादहरहर्नित्यं श्रोतव्यमभिवृद्धये ॥ १४० ॥
सूतात्मजस्य वचसेति(?०सेति)मुनींद्रवर्याः
संतोषवार्धिलहरीत(?०सं)निमग्नचित्ताः ।
संभाष्य सूतमपि –⏑⏑– विसृज्य
प्रापुस्तदाश्रपपदं त्रिदिवानधिश्रीः(!) ॥ १४१ ॥

इति श्रीस्कंदपुराणे शंकरसंहितायां शिवरहस्यखंड उपदेशकांडे पंचाशीतितमो ऽध्यायः ॥ ८५ ॥ संवत् १८६१ ॥

The date, though only referring to the last 31 leaves, may be applied to the whole of the MS.

A prose paraphrase in Telugu of the whole of the *Śivarahasyakhaṇḍa*, by *Mudigoṇḍa Brahmāya Liṅgārādhya*, was published, at Madras, in 1859. [H. T. Colebrooke.]

3673.

382 b. Foll. 43; folio, size $16\frac{1}{4}$ in. by $10\frac{3}{4}$ in.; European paper; good Devanāgarī writing; thirty lines in a page.

The first or *Sambhava-Kāṇḍa* of the *Śivarahasyakhaṇḍa*.

This MS. is rather more correct than the corresponding section of the last MS.

[H. T. Colebrooke.]

3674.

1688. Foll. 79 & 43; size $9\frac{1}{2}$ in. by 4 in.; modern Devanāgarī writing; eight lines in a page.

Two fragments of the seventh or *Upadeśa-Kāṇḍa* of the *Śivarahasyakhaṇḍa*; comprising *adhyāyas* 9–28 and 39–47 respectively.

In the first fragment two leaves are numbered 40, and fol. 20 of the second fragment is bound up with the first between foll. 19 and 20. [H. T. Colebrooke.]

3675.

382 a. Foll. 29; folio, size $16\frac{3}{4}$ in. by $10\frac{3}{4}$ in.; clear Devanāgarī writing; thirty lines in a page.

Sanatkumārasaṃhitā, of the *Skandapurāṇa*, in 21 *adhyāyas*, containing *Śaiva* legends,

especially regarding visits of gods and kings to sacred places in the neighbourhood of Kāśī where famous *liṅgas* are established.

Sanatkumāra seems to have given its name to the work as one of the chief interlocutors and narrators.

The MS. is very incorrect. It begins (somewhat corrected):

सुदृढं योगमारूढैर्गूढमंतः प्रदौकितं ।
वंदे योहनमद्विघ्नं(? यो ऽहन्न०) प्रौढं ढौंढविनायकं ॥ १ ॥

तपःप्रसन्नश्रीकंठप्रसादामातुलप्रभं(? ०सादादतुलप्रभं) ।
श्रीदंडपाणिं काशीस्थं योगक्षेमपरं(? ०करं) श्रये ॥ २ ॥

योगाभ्यासेन शक्तास्तपसेनचरता(?) भक्तिमार्गे ऽप्यगाधे
नांतस्थाः प्राणिनो ये कलिमलकलुषास्तानशेषान्भवाब्धौ ।
उद्धर्तुं यः कृपालुर्निवसति मगणे(०णो) विश्वपा साक्षमोक्षो
देव्या[:] क्षेत्रे [ऽ]विमुक्ते स भवतां श्रेयसे विश्वनाथः
[गणेशः] ॥ ३ ॥

सनत्कुमार उवाच ॥

कृत्वोद्वाहं देवदेवो ऽथ देव्या
सैरीकामान्मुंजवत्पर्वतेंद्रात् ।
ब्रह्मेंद्रादीन्देवतांस्तान्विसृज्य
क्रीडासक्तो नंदिमुख्यैर्गणेशैः ॥ ४ ॥

देव्याः प्रीत्यै कामरूपैरनंतैः
सिंहव्याघ्रर्क्षाननैः सारिकास्यैः ।
कैश्चित्सारंगाश्वनागैणकाक-
क्रोडश्वाविड्डो(? ड्गो)ष्ट्रहंसादिवक्त्रैः ॥ ५ ॥ ० १० ॥

देव्युवाच ॥

कादंबसंख्यागणनायकानां
रूपाणि कर्माणि बलानि चैषां ।
पुण्यानि पूर्वत्र कृतानि तानि
प्रमोद सर्वज्ञ न मे ऽस्ति तृप्तिः ॥ ११ ॥

आविष्कारितगंभीरगूढभावो महेश्वरः ।
आघ्राय वदनांभोजं तामेवात्मगिरं जगौ ॥ १२ ॥

ईश्वर उवाच ॥

नैषां प्रमंख्यानमितं(०दं) स्वरूपं
कर्माण्यमेयानि बलानि चैषां ।
पुण्यानि चाप्यपि वदामि देवि
ना[ना]नतान्मे रतिरस्ति काचित् ॥ १३ ॥ ०

1. *viśveśvaragaṇānuvarṇanam* (20 *ślokas*); 2. *kāśyapavarṇanam* (150); 3. *mokshopāyanirūpaṇam* (32); 4. *viśveśvaraliṅgāvirbhāvakathanam* (30); 5. *pāpaharaṇopāyavarṇanam* (53); 6. *bhavānīvarṇanam* (71); 7. *yātrāvarṇanāpraśaṃsā* (34); 8. *devānām avimuktāntaḥpraveśavarṇanam* (33); 9. *tīrthāvalīparibhṛita-bhāgīrathīpraveśavarṇanam* (54); 10. *śivayor nṛityakathanam* (45); 11. *hiraṇyapraśaṃsā* (100); 12. *prabhākara(sya) kāśīpraveśaḥ* (28); 13. *pāśupatavratopadeśaḥ* (94); 14. *prabhākarasya kāśīvāsapradānam* (72); 15. *garuḍeśvarayātrāvarṇanam* (48); 16. *kalivyākulasatvaravyāsavārāṇasīpraveśakathanam* (74); 17. *vyāsabhikshāṭanavarṇanam* (106); 18. *vyāsasamayakathanam* (150); 19. *adābhyeśvaramāhātmyavarṇanam* (116); 20. *kāśīdharmanirūpaṇam* (89); 21. *vyāsacaritravarṇanam* (51).

It ends: सूत उवाच ॥

इत्युक्ता भगवान्व्यासः सह लोकैर्महामुनिः ।
मणिकर्णिकामहातीर्थं प्रययावतिहर्षितः ॥

स्नात्वा तत्र विधानेन पूजयित्वा विश्वेश्वरं शिवं ।
पूजयित्वा विधानेन मुक्तिमंडपमाश्रितः ॥

उपास्य दक्षिणामूर्तिं कृत्वा नक्तं यथाविधि ।
रात्रिशेषं दिव्यास्यानैर्जगतीश्वरसन्निधौ ॥

उपादिदेश भगवान् क्षेत्रमाहात्म्यमुत्तमं ।
यथावद्यततो(?) सर्वं न मुंचति कथंचन ॥

महापत्स्वपि यत्नेन ते ऽपि विज्ञानकाशिकः[1] ।
समुखं न्यवसन्क्षेत्रे प्राप्याखिलमनोरथाः ॥

इत्येतद्व्यासचरितं पवित्रं पापनाशनं ।
यः पठेद्व्यासचरितं स विघ्नैर्नाभिभूयते ।
सर्वकार्येषु सर्वत्र व्यासस्य वचनं यथा ॥ ५१ ॥

इति श्रीस्कंदपुराणे सनत्कुमारसंहितायां व्यासचरित्रवर्णनं नामैकविंशो ऽध्यायः ॥ २१ ॥ सनत्कुमारसंहिता समाप्ता ॥

[H. T. Colebrooke.]

---

[1] ? ० काङ्क्षिणः.

3676.

1432a. Foll. 40; size $12\frac{1}{4}$ in. by 6 in.; rather careless Devanāgarī writing of 1705 A.D.; 13 or 14 lines in a page.

Kārttikamāhātmya, in 26 *adhyāyas*, ascribing itself to the *Sanatkumārasaṃhitā* of the *Skandapurāṇa*.

In form of dialogues between the principal gods and between the *Ṛishis* and *Vālakhilyas*, it contains speculations on the divine powers invested in each of them, and on the benefit derived from devotions held in honour of *Vishṇu* in the month of Kārttika.

It begins: ऋषय ऊचुः ॥

मुनिश्रेष्ठा वालखिल्याः सर्वलोकहितेच्छया ।
कलौ कलुषचित्तानां लोकानां दीनभाषिणां ॥ १ ॥
ज्ञानविज्ञानहीनानां शिश्नोदरसुखैषिणां ।
क्षणभंगुरबुद्धीनां स्वार्थैतत्परमानसां(०चेतसां) ॥ २ ॥
कथं प्रसन्नो भगवान्भविष्यति जनार्दनः ।
श्रुतं चेद्वास्करमुखात्तद् ब्रूत व्रतमुत्तमं ॥ ३ ॥ ०

It ends:

सर्वरोगापहं सर्वपापनाशकरं शुभं ।
धनधान्यकरं मुक्तेर्निदानं कार्त्तिकव्रतं ॥ २२ ॥
विष्णुप्रीतिकरं नानाचिं[ति]तार्थफलप्रदं ।
यः करोति नरो भक्त्या तस्य पुण्यफलं महत् ॥ २३ ॥

इति श्रीसनत्कुमारसंहितायां कार्त्तिकमाहात्म्ये षड्विंशतितमोऽध्यायः ॥ २६ ॥ संवत्सतशे १७६२ ॥ मन्मथसंवत्सरे ॥ शके १६२७ ॥ दुर्मुखनामसंवत्सरे दक्षिणायणे भाद्रपदशुद्धपौर्णिमास्यां १५ विट्टलभदयाध्येनेरकर काश्यां लिखितं ॥ स्वार्थं वा परमार्थं वा ॥

The index indicatorius in MS. 366 contains (foll. 217-18) an abstract of the contents of a "*skānde amṛitasāroddhāre kārttikamāhātmyam*," but it is evidently a different work from the present.

There are two Bombay editions of this work, a printed (1854) and a lithographed one (1860). [H. T. COLEBROOKE.]

3677.

2581. Foll. 44; size 11 in. by $5\frac{3}{4}$ in.; fair, modern Devanāgarī writing; twelve lines in a page.

Kārttikamāhātmya, adhyāyas 1–24.

[MARSDEN.]

3678.

372a. Foll. 35; size 10 in. by 4 in.; indifferent Devanāgarī writing of 1681 A.D.; 11 or 12 lines in a page.

Tulasīmāhātmya [A], of the *Sanatkumārasaṃhitā* of the *Skandapurāṇa*, in 15 *adhyāyas*; praising the miraculous qualities of the Tulasī plant, and raising it to the rank of a goddess to which divine worship is to be offered.

In the colophons of 5 of the 15 *adhyāyas* of the present MS. (viz. *adhy.* 8, 10, 12, 13, 14), though otherwise agreeing with the other MS., the treatise is assigned to the *Padmapurāṇa*.

It begins: सूत ० ॥

पुरा कदाचिद्वृत्रारिः प्रणिपत्य बृहस्पतिं ।
विजिज्ञिपन्महाभागं[1] सर्वज्ञं वंशिनां वरं ॥
भगवन् प्राणिनः सर्वे त्रैलोक्ये साधिते[2] मया ।
दुर्वृत्ता दुःखसंपन्नाः सदाचारविवर्जिताः ॥
संसारसागरे मग्नाः संकीर्णेतरजातयः ।
जातिभ्रष्टाः प्रवर्तंते हीनाचाराश्च हिंसकाः ॥
मोक्षमार्गः खिलीभूतो(ख० B) धर्मध्वजविनाशितः ।
संपदश्च विनश्यंति क्षणमात्रेण वै गुरो ॥
पुरुषार्थो भविष्यंति येनोपायेन सुव्रत ।
ब्रूहि तत्त्वविदां श्रेष्ठ सर्वसंपत्समृद्धिदं ॥

बृहस्पतिरुवाच ॥

साधु पृष्टं महाभाग त्रैलोक्यैश्वर्यवर्धन ।
श्रीमहातुलसीदेव्या गुणाः सर्वे त्वयोदिताः[3] ॥

---

[1] *r.* व्यजिज्ञप०. [2] साधितो B. [3] मयो० B.

सिध्यंति नात्र संदेहः सा लक्ष्मीः सर्वसिद्धिदा ।
येनैव वर्धिता देवी स लक्ष्मीभाजनं भवेत् ॥
यत्र तिष्ठति सा देवी तत्र नृत्यंति संपदः ।
तस्याः प्रभावं देवेश कल्पकोटिशतैरपि ।
वक्तुं नालमतो वक्ष्ये संक्षेपात्पाकशासन ॥
हिरण्यकशिपोः पुत्रः प्रह्लादो भूसुताय वै ।
नरकाय(नारदाय B) जगादैवं तुलसीकाष्ठवैभवं ॥

प्रह्लाद उवाच ॥

मूनो तुलस्या माहात्म्यं शृणु यत्पूजया पुमान्[1] ।
भुक्त्वेह वांछितान्भोगानंते मोक्षमवाप्नुयात् ॥
आस्ते हि तुलसीकाष्ठं मुष्टिमात्रं धरासुत ।
सांनिध्यं कुरुते(कुर्वते) तत्र देवा नारायणादयः ॥
तुलसीकाष्ठमाहात्म्यं श्रवणात्पठनादपि ।
इयत्तया परिच्छेत्तुं मया वक्तुं न शक्यते ॥ °

It ends:

यस्तु श्रीतुलसीगंधमाघ्राति द्विजसत्तमः[2] ।
स एव गंता तद्विष्णोः पदमत्यंतदुर्लभं ॥
एवंप्रभावा सा देवी तुलसी पुण्यदायिनी ।
इमां तु तुलसीगाथां श्राद्धकाले तु यः पठेत् ।
सर्वे ते पितरस्तस्य यास्यंति परमां गतिं ॥
इदं पवित्रं परमं सर्वपापप्रणाशनं ।
यः पठेत्प्रातरुत्थाय स देवैरपि पूज्यते ॥

इति श्रीस्कंदपुराणे सनत्कुमारसंहितायां तुलसीमाहात्म्ये पंचदशो ऽध्यायः ॥ ° संवत् १७३८ मनचेवशुक्लत्रितीयायां शनिवारे टङ्कानगरे लिखितं तुलसीमाहात्म्यमिति ॥

[H. T. Colebrooke.]

3679.

1856. Foll. 50; size 11 in. by 4¼ in.; good Devanāgarī writing of 1726 A.D.; nine lines in a page.

Tulasīmāhātmya. [B.]

Dated: श्रीशके १६४८ पराभवसंवत्सरे होनभट्ट उंडाळेकर तुलसीमाहात्म्यं लिखितं ॥

[Dr. John Taylor.]

[1] तत्पृजया ° A; यत्पृजयाम्यहं B.

[2] B om. this line.

3680.

2559. Foll. 61; folio, size 13¾ in. by 10½ in.; modern Telugu handwriting; about thirty lines in a page.

Triśiragiri-māhātmya, or *Triśiraśaila(nātha)-māhātmya,* of the *Sanatkumārasaṃhitā* of the *Skandapurāṇa;* "a legendary account of the hill of Triśira or Tricanapali, an outwork of Laṅkā in the days of *Rāvaṇa,* under charge of a demon named *Triśiras,* killed by *Rāma*" (Wilson, Mack. Coll., p. 135); including an account of the Cola kings.

It begins:

नैमिशारण्यनिलया मुनयः शौनकादयः ।
अष्टांगयोगनिरता ब्रह्मज्ञानैकतत्पराः ॥
मुमुक्षवो महात्मानो निर्ममा ब्रह्मवादिनः ।
धर्मज्ञा अनसूयाश्च सत्यव्रतपरायणाः ।
जितेंद्रिया जितक्रोधाः सर्वभूतदयालवः ।
भक्त्या परमया युक्ता अर्चयंतः सदाशिवं ॥
तपस्तेपुर्महापुण्ये नैमिशे मुक्तिदायिनि ।
एकदा ते महात्मानः समाजं चक्रुरुत्तमं ॥
कथयंतो महापुण्याः कथाः पापप्रणाशनीः ।
मुक्तिं मुक्तेरुपायं च जिज्ञासंतः परस्परं ॥ °

The work seems to be incomplete. There are 56 *adhyāyas,* the last of which is however without a colophon, ending thus:

इति पूर्वं समासेन कथितं मुनिपुंगवे ।
तच्छ्रुत्वा करिकालोऽपि कुंभजान्मुनिपुंगवात् ॥
न्यायार्जितं च सकलं द्रव्यमर्पितवान्मृधे ।
अगस्त्यचोदितो राजा राक्षसैर्घोरकर्मभिः ॥
त्रिलोकृतानि तीर्थानि द्वादशात्यद्भुतानि च ।
प्रकाशितानि पुण्यानि व्यतनोद्विक्रमंयुतः ॥

Foll. 49–61 have been wrongly inserted first in the volume.

On a special treatise on the Cola dynasty, assigned to the *Bhavishyottarapurāṇa,* see above, no. 3456. [Mackenzie Collection.]

3681.

2730c&d. Foll. 25; small 4to, size 8¼ in. by 6 in.; clear, modern Devanāgarī writing; 23–28 lines in a page.

Two treatises professing to belong to the *Sahyādrikhaṇḍa* of the *Skandapurāṇa*.

1. *Vānavāsīkshetramāhātmya*, celebrating the neighbourhood of Vānavāsī, as a locality hallowed by the worship of *Madhukeśvara-Śiva*, and by the fact of his *Devī* having been born at the foot of mount Sahya; and professing to form *adhyāyas* 22–26 of the *Sahyādrikhaṇḍa* of the *Sanatkumārasaṃhitā* of the *Skandapurāṇa*.

It begins: वाणवासिक्षेत्रमहिमा लिख्यते ॥

ऋषय ऊचुः ॥

भगवन्सूत सर्वज्ञ वानवासीति या त्वया ।
पुरा प्रोक्ता महाबुद्धे कुत्रास्ते सा पुरी शुभा ॥ १ ॥
केनादौ निर्मिता चेयं कथं पुण्यतराभवत् ।
एतत्सर्वं च विस्तार्य वक्तुमर्हस्यशेषतः ॥ २ ॥

श्रीसूतः ॥

शृणुध्वं तत्कथां पुण्यामृषयः शंसितव्रताः(संशित°) ।
सर्वाघौघक्षयकरीं श्रोतृणां विस्मयप्रदां ॥ ३ ॥
कल्पादौ भगवान् ब्रह्मा सृष्ट्वा लोकाननेकशः ।
तत्रत्यानां जनानां च सदाह्लादनकारिणः ॥ ४ ॥
नदीनदतटाकांश्च पुरीर्निर्माय सप्त च ।
पश्चादुपपुरीः सप्त निर्ममे जगतां पतिः ॥ ५ ॥
तासां नामानि पुण्यानि शृणुध्वं मुनिपुंगवाः ।
वानवासी कुशा लंका काश्मीरी कुंडिनी पुरी ॥ ६ ॥
जहरी मंदरी चेति ह्युपपुर्यः प्रकीर्तिताः ।
कृते तु कौमुदी प्रोक्ता त्रेतायां वैदवी तथा ।
द्वापरे तु जयंती स्याद् वानवासी कलौ युगे ॥ ७ ॥ °

The ascendancy which *Śivaism* gained in those parts over other forms of worship is symbolized, in *adhy.* 24, by an account of a dispute between the gods of the *Trimūrti* for precedence, decided in favour of *Śiva* by his own self-assertion; whilst other legends are introduced to illustrate the marvellous efficacy of acts of devotion performed there. Thus, in *adhy.* 22, the story of *Caṇḍikā*, the quarrelsome wife of *Mārtāṇḍa dvija* of Barbaradeśa, who had to be put away by her husband, and who, when she died, became a *paiśācī* in 15 successive transformations, until she atoned for her sin by paying homage to *Madhukeśvara*, and became released. Another story (in *adhy.* 23) is that of the redoutable brigand *Huṇḍa*, and his atrocious wife *Pulkasī*, who were finally overcome by *Malla nṛipati*, after invoking the assistance of the powerful god.

It ends: इत्यादिमहापुराणे स्कांदे सनत्कुमारसंहितायां सह्याद्रिखंडे षड्विंशो ऽध्यायः ॥

2. *Mayūravarmākhyāna*, the story of *Mayūravarman*, or *Śikhivarman*, of Jayantīpura; in a different version from that contained in G. Da Cunha's edition of the *Sahyādrikhaṇḍa* (pp. 334 seqq.; see next MS.). Rather incorrect.

It begins (fol. 13*b*): मयूरवर्माख्यानं लिख्यते ॥

अभूदभूमः(!) प्रथितः(*r.* °तं) पृथिव्यां
पुरं जयंतीपुरमित्युदारं ।
पुरंदरस्यापि पुरीमपास्य
स्थितेव यत्र स्थितिरधी(?स्थिरधीः) सदा श्रीः ॥

तदिदं पृथिवीजयार्जितं विजयंतीपुरमित्युशंति च
कनकाद्रिपुरं परे जगुर्वनवासीपुरमीरयंत्यदः ।
नवनंदसमाह्वया नृपा नव सिंहासनसंश्रयास्त्विह
नवमास्पदवृत्तयः पुरा नवमायां किल राज्यपा दधुः ॥ °

Whilst much is made of the miraculous feats performed by the hero of the story, and the adventures he went through before his accession to the throne, comparatively little is said of the memorable event of his reign, viz. the introduction of Brāhmans from the north into this part of the southern peninsula.

His policy, however, is shown to have been continued by his son *Trinetra Kādamba*, who spread these apostles of civilization further south to Gokarṇa, the country "which in former times had been purified by the arrows of *Rāma*, and by *Śiva*." Cf. Wilson, Mack. Coll., i., pp. 95, 96.

The tract consists of 287½ *ślokas*, the last five of which have been added by another hand, the last leaf of the original MS., and with it the colophon, having apparently been lost. Whether it is meant to be included in the *Skandapurāṇa* does not now appear, though the subject-matter makes its connection with the *Sahyādrikhaṇḍa* very probable.

It ends: ते द्युत्तरमहस्राख्याः सभ्यत्रेषु(!) प्रकीर्तिताः ॥ इति देशोत्पत्तिपद्धतिः ॥ [Mackenzie Collection.]

3682.

2703. Foll. 221 (counted 219; nos. 48, 142, 214, 215 being double, and nos. 116 & 121 omitted); size 8½ in. by 4 in.; Devanāgarī character, written by several hands in 1806 A.D.; 7–9 lines in a page.

Two sections of the *Sahyādrikhaṇḍa*, and one section of the *Sūtasaṃhitā* of the *Skandapurāṇa*.

This *Khaṇḍa*, containing the legendary record of the region along the Sahyādri range (especially the North Canara country), has been edited (Bombay 1877) by G. Da Cunha. The MS. contains these two sections of that *khaṇḍa*:—

1. (Foll. 1–141.) *Reṇukāmāhātmya* of the edition (foll. 389–440), begins:

लक्ष्मीचारुकुचद्वंद्वकुंकुमांकितवक्षसे ।
नमो नृसिंहनाथाय सर्वमंगलमूर्तये ॥
सप्तहाटककेशोत्तल्लतायकककांचन ।
वज्राधिकनखस्पर्श दिव्यसिंह नमोऽस्तु ते ॥

ऋषयः ॥ यत्स्वया कथितं स्कंद भुक्तिमुक्तिफलप्रदं ।
विचत्रं (विरजं ed.) मेखलं तीर्थं तदस्माभिः श्रुतं प्रभो ॥
मातृतीर्थमिति ख्यातं [प्रणीतादक्षिणे तटे] । °

The gods, vanquished by the Dānavas, appeal for help to *Vishṇu*, who tells them that he will be born from *Aditi-Pārvatī*, who is to enter human form as *Ekavīrā* or *Reṇukā*, the daughter of *Reṇu* (*adhy.* 1, 2). Birth of *Reṇukā* (*adhy.* 3, 4), and of *Jamadagni* (*adhy.* 5–7). Marriage of the two (*adhy.* 9–12), and birth of *Jāmadagna Paraśurāma* (*adhy.* 13). The boy's training in arms and his return (*adhy.* 14–19). Subsequently, whilst *Rāvaṇa* and the Rākshasas are causing trouble, *Kārtavīrya*, king of the Haihayas—who is no other than *Arjuna*—arrives to assist *Jamadagni* (*adhy.* 29); but on being refused the gift of *Kāmadhenu*, he becomes his deadly enemy: we have thus another version of the story of the quarrel of *Vasishṭha* and *Viśvāmitra* over the cow. *Jamadagni* is slain (*adhy.* 35), and *Paraśurāma*, to avenge his father, challenges and kills *Kārtavīrya* (*adhy.* 47), and subsequently exterminates the Khatriyas and Rākshasas (*adhy.* 50). The remainder of this section is devoted to the glorification of *Paraśurāma*, and the institution of sacred *tīrthas* such as Rāmatīrtha (fol. 123*a*), Cakratīrtha (fol. 123*b*), and Mātṛitīrtha (fol. 137*b*). It breaks off at the bottom of fol. 141*b*, after 2½ *ślokas* following the end of *adhy.* 58 (*mātṛitīrthavarṇanam*). In the edition, the *Reṇukāmāhātmya* consists of only 40 *adhyāyas*, corresponding to *adhy.* 1–42 of the MS. (where *adhy.* 31 and 38 form two chapters each); this correspondence, however, only extends to ed. *adhy.* 40, v. 35, where, from the middle of the first half-verse, the MS. (fol. 96*a*, l. 6) is quite different. Between foll. 96 and 97 the end of *adhy.* 42 and beginning of 43 is wanting.

II. (Foll. 142–165.) [*Mayūravarmākhyāna*], being *adhy.* 7–10 of the *Uttarārdha* — here called *Uttarakāṇḍa* after the first two chapters, afterwards *Uparibhāga*—of the *Sahyādrikhaṇḍa*, as edited; with two new chapters — *mayūravarmotpattiḥ* and *ahicchatrabrāhmanāṇayanam*— inserted between 7 and 8.

It begins: ऋषय ऊचुः ॥

भगवन्सूत सर्वज्ञ पुराणेष्वतिकोविद ।
किमर्थं भार्गवो देशं चकाराब्धौ स्वयंविभुः ॥

By throwing his axe three *yojanas* into the sea from the top of the Sahyādri, *Paraśurāma* reclaims land which he first bestows on the Brāhmans, but takes from them again; whereupon it comes under the sway of *Mayūravarman*, or *Śikhivarman* (fol. 145*a*), who founds 32 villages (foll. 145*a*, 151*b*) and the town of Jayantikā (fol. 148*b*) or Vānavāsī (or Vanavāsipura, the modern Bangwasi), into which he introduces Brāhmans from Ahicchatrā (fol. 150*a*). The chapters have no numbers, space being left in the colophons for them.

From fol. 186*b*, l. 1 infr. to 205*b*, 2 infr., this section is repeated in a more correct form; three more chapters (11–13 of the ed.) being added thereto, ending: इति श्रीस्कांदे सह्याद्रौ पार्तित्यकथनं ॥

III. (Foll. 166*a*–186*b*). A chapter claiming to be taken from the *Jñānayogakhaṇḍa* of the *Sūtasaṃhitā* (but partly vernacular), beginning: तौलव द्वाचिंशद्ग्रामनामानि भेदाः। आदौ पश्चिमघोडशग्रामभेदा लिख्यंते। कारेउरु। कर्कोडि। मरणे। कोलिविमादु। ० and ending: इति श्रीस्कंदपुराणे सूतसंहितायां ज्ञानयोगखंडे आसनविधिकथनं ॥ [MACKENZIE COLLECTION.]

3683.

2704. Foll. 25; size 8 in. by 6 in.; clear, modern Devanāgarī writing; 12 or 13 lines in a page.

A section of the (*uparibhāga* of the) *Sahyādrikhaṇḍa* of the *Skandapurāṇa*.

It consists of 13 *adhyāyas*, treating of two different subjects, viz.:—

I. *Adhyāyas* 1–10. [*Ishupāta-*]*Rāmakshetramāhātmya* [A], being another version of the myth of *Paraśurāma* reclaiming land from the sea by shooting an arrow into it.

It begins (with the numbers supplied):

सूत उवाच ॥

नैमिषे निमिषक्षेत्रे ऋषयः सत्रमासत ।
शतसंवत्सरं दीर्घं नानापश्विष्टिसंकुलं [1] ॥ १ ॥
तत्रासन्नृषयः सर्वे दिव्या भौमाश्च [2] नित्यशः ।
यज्ञनारायणं [3] साक्षाद्यज्ञैर्देवैर्महर्षिभिः [4] ॥ २ ॥
वेदैश्च सवनैः स्तोत्रैः शस्त्रैरस्त्रैश्च संयुताः [5] ।
मंत्रानुमंत्रिताः सर्वा देवता निवसंति हि [6] ॥ ३ ॥
त्रयाणामपि लोकानामुत्सवः समभूत्तदा ।
इंद्रादयो देवगणा देवाचार्यपुरोगमाः [7] ।
शौनकं मुनिशार्दूलं पुरस्कृत्य ययुस्तदा ॥ ४ ॥
तानागतान्समालोक्य [8] ऋषयः प्रश्रयान्विताः [9] ।
उत्तस्थुः [10] परमप्रीत्या शौनकं चेदमब्रुवन् ॥ ५ ॥
अहो धन्यतमो लोके [11] स एव पुरुषो महान् ।
यस्यागमनमात्रेण सर्वे प्रमुदिता जनाः ॥ ६ ॥
वयमत्र समासीनाः सत्रयागचिकीर्षया ।
कर्मावसाने चास्माकं कालो नैवातिवर्तते ॥ ७ ॥
कथाभिः सुविचित्राभिरितिहासैः पुरातनैः ।
त्वं नः सुखयितुं कालमर्हो ऽसि [12] पुरुषोत्तम ॥ ८ ॥

---

[1] Thus A, B; ऋषिसंघसमावृतं ed. (from the var. lects. here given, some idea may be formed of the edition).

[2] दिव्यभोगाश्च B; दिव्यभोगांश्च ed.

[3] Thus A, ed.; यज्ञे नारायणं B.

[4] ० यज्ञदेवै ० ed. [5] शास्त्रै ० संयुते ed.

[6] मंत्रानुमंत्रितान्सर्वान्देवतानि वसंति हि । ed.

[7] B, ed. omit this and the next line.

[8] समालक्ष्य B, ed. [9] ऋषयश्च दयान्विताः ed.

[10] ततस्तु ed. [11] लोकात् ed.

[12] सुखयसत्कालमहोसि (!) ed.

इत्युक्तो मुनिशार्दूलैः शौनकः करुणानिधिः ।
द्वैपायनं पुरस्कृत्य वरमासनमास्थितः ॥ ९ ॥
कथयामास विविधाः कथाः सर्वमनोरमाः ।
धर्मान्देशाश्रितान्कालयुगपर्वतसंश्रितान्[1] ॥ १० ॥
वर्णसंकरजानां च[2] कर्माण्युच्चावचान्यपि ।
एवं कथयतस्तत्र कालो बहुतिथो[3] गतः ॥ ११ ॥
कदाचिदागतस्तत्र ऋषिसंघसमावृतः ।
जामदग्न्यो मुनिवरस्तपसा[4] प्रज्वलन्निव ॥ १२ ॥ ० ३६ ॥
इति तेषां वचः श्रुत्वा जामदग्न्यो महामुनिः ।
शौनकं प्रेरयामास तीर्थमाहात्म्यकीर्तने ॥ ३७ ॥

इति श्रीस्कंदपुराणे सह्याद्रिखंडे रामक्षेत्रमाहात्म्ये प्रथमो ऽध्यायः ॥

शौनक उवाच ॥

शौनको ऽहं प्रवक्ष्यामि क्षेत्रमाहात्म्यमुत्तमं ।
रामस्य रेणुकेयस्य(r. रै०) इषुपातांकितस्य च ॥ १ ॥
रामेण रेणुकेयेन(रै०) भूमिः सर्वस्वदक्षिणा ।
दत्ता विप्राय विधिवत्कश्यपाय महात्मने ॥ २ ॥ ०

The first *adhyāya* corresponds to the last *adhyāya* but one (the 20th) of the *uttarārdha* of the *Sahyādrikhaṇḍa* in the edition, but the latter seems to contain nothing corresponding either to the remaining 9 *adhyāyas*, or to the succeeding tale.

It ends: शौनक उवाच ॥

इदमाख्यानकं सर्वं पुरंदरजयावहं ।
यः पठेच्छृणुयाद्वापि संपद्भिर्न वियुज्यते ॥

इति श्रीस्कंदपुराणे सह्याद्रिखंडे इषुपातरामक्षेत्रमाहात्म्ये दशमो ऽध्यायः ॥

II. *Adhyāyas* 11–13. *Pushpadantopākhyāna* (rather incorrect), beginning:

ऋषय ऊचुः ॥

शौनकस्त्वं महायोगी सर्वधर्मविदां वरः ।
नानाकथानकज्ञो ऽसि मितवाक्सत्यभाषणः ॥
रामक्षेत्रस्य माहात्म्यं रेणुकेयस्य(रै०) वै श्रुतं ।
तेनास्माकं हि संतोषः संजातो चोपमातितः(!) ॥

[1] धर्मान्देशाश्रितः कालो युगपर्वतसंस्थितान् ed.
[2] वर्णसंकरजातांश्च ed.; ० संकरतानां च B.
[3] बहुतरो ed.
[4] जामदग्न्यैर्मुनिवरैस्तपसा ed.

तथापि श्रोतुमिच्छामो त्वन्मुखांभोजतः पुनः ।
अस्मिन्क्षेत्रे जनिष्यंते स्वर्गाच्युता दिवौकसः ॥
गंधर्वा यक्षसाध्याश्च शिवविष्णुगणास्तथा ।
शापेन स्वेच्छया वापि येन केनापि हेतुना ॥ ०

The *Gandharva Pushpadanta*, having heedlessly disturbed the divine service of *Śiva's* worshippers, is condemned by the god to become deprived of his reason (*cetanāhīna*) and of the power of motion (*niśceshṭatā*); but on addressing *Śiva* with the *Mahimnaḥ stava* (महिम्नः पारं ते०)—which is indeed ascribed to a *Pushpadanta*—is pardoned for his offence against the god, whilst that committed against the pious worshippers is to be expiated by the *Gandharva* undergoing a term of earthly existence in the Sahyādri region. The events that are to take place during this time are, in some way, connected with the Śaka year 1634:

अतः स मर्त्यलोके ऽस्मिन् अष्टाविंशतिपर्यये ।
कलावस्मिंश्च भविता शाके वै शालिवाहने ॥
वेदाग्निरसभूवर्षे सैंह्याद्रिविषयेष्वपि(सह्या०) ।
भौंसलानां कुले नूनं भविष्यति सुबुद्धिमान् ॥
नागाह्वयो महातेजाः सर्वविद्याविशारदः ।
पूर्वसंस्कारतश्चारुगानविद्यापरः सदा ॥
गीतवादित्रकुशलः स्वबुद्ध्या मूर्खनाविदः ।
ततः किंचित्समास्थित्वा(!) पितृगृहे ऽपि लालितः ॥
ततः स्वबुद्धिमादाय पितृराज्ञा(?० राष्ट्रं) प्रगृह्य च ।
उत्सृज्य सह्यशिखरं(सह्य०) यः कश्चित्पर्वते वसन् ॥
करोति स महत्कीर्तिं(!) शस्त्रविद्याविशारदः ।
विष्णुभक्तिपरो नित्यं करोति द्विजपालनं ॥
ततश्चंद्राह्वनगरं संप्राप्य विक्रमेण च ।
स्थित्वा तत्र महद्भक्तिं(!) वैष्णवीं प्रकरिष्यति ॥

It ends:

ततः पुनः समासाद्य स्वस्थलं नागभूभुजः ।
सचिवैः सह धर्मात्मा शास्ते राज्यं विसर्जितं ॥
महोत्साहात्पुनस्तत्र द्विजसंतर्पणादिकं ।
दत्त्वा भूरिधनं चारुवासांसि विविधानि च ॥

गायकान्मागधान्राज्ञान् नाना वै स्तुतिपाठकान् ।
स्वबाहुविक्रमेणार्यैकतो पालनमद्भुतं ॥
यः शृणोतीदमाख्यानं नागेंद्रस्य जयावहं ।
सर्वान्कामानवाप्नोति विष्णुसान्निध्यमेव च ॥

इति श्रीस्कंदपुराणे सह्याद्रिखंडे पुष्पदंतोपाख्याने त्रयोदशो ऽध्यायः ॥ [MACKENZIE COLLECTION.]

3684.

2618a. Foll. 46 (paged, in European figures, 215–308); 4to, size 9¾ in. by 7¼ in.; modern Telugu handwriting; 32–42 lines in a page.

Uttara-sahyādrikhaṇḍa, or Part II. (*upari-bhāga*) of the *Sahyādrikhaṇḍa*.

I. *Rāmakshetramāhātmya* [B], in 10 *adhyāyas*, beginning:

मत्सर्वोद्भवान् सूत नदीक्षेत्राश्रमादिकान् ।
महर्षीणां च तीर्थानां महिमानं वदस्व नः ॥ १ ॥

सूतः ॥ नैमिषे निमिषक्षेत्रे °

In the colophons, the episode is six times assigned to the *Sahyādrikhaṇḍa*, thrice to the *Uttara-sahyādrikhaṇḍa*, and once to the *Upari-bhāga* of the *Sahyādrikhaṇḍa*.

At the end (p. 221) a note is appended, stating that 10 *adhyāyas* are omitted (*atra sthale daśa adhyāyāḥ patitāḥ*). Nevertheless, the MS. resumes with the 20th *adhyāya*—perhaps a mistake for 21, seeing that in counting the subsequent chapters, no. 36 is omitted. Of the succeeding six *adhyāyas* (20–25), *adhy.* 22 is called *Paraśurāmacaritra*, and 24-5 *Virūpākshamahodaya*.

II. *Maṅgīśamāhātmya*, *adhy.* 26(?27)–42, beginning: सूतः ॥

इत्थं निशम्य शितिकंठसुतातपवित्राम्
आकंदकारणकथामथ [1] सो ऽग्यगस्त्यः ।
नत्वाथ षण्मुखपदं परमादरात्तं
प्रष्टुं प्रचक्रम इह स्वमनोभिप्तं [2] यत् ॥

The 12 *adhyāyas* of which the *Māṅgīśa-māhātmya*(!) consists in the edition (pp. 533–576), correspond to *adhy.* 26–35 of the MS. (*adhy.* 30 = *adhy.* 5 + 6 of ed.); whilst for the remaining six *adhyāyas*, there is nothing corresponding in the edition.

This additional portion begins: ऋषयः ॥

एके चित्संस्थिता विप्रा उत्तरस्यां दिशि द्विजाः ।
ते रामं च कृपानिधिमाजग्मुर्वरमोक्षवः ॥

It ends:

मृगेंद्रमार्गात(°त्र)दवश्यदूरं मातंगयूथान्यपि संचरंति ।
तथा भवद्घोररुठारमार्गादाक्रंदतो नूनमहो नरेंद्राः ॥

इति श्रीस्कांदे उपरिभागे मंगीशमाहात्म्ये द्विचत्वारिंशो ऽध्यायः ॥

III. *Pātityagrāmanirṇaya* (foll. 15–22), 11 *adhyāyas*, numbered 88–90, 191–193, 174, 175, 194, 124, 125, and corresponding, in the same order, to *adhy.* 9–19 of the *Uttarārdha* of the *Sahyādrikhaṇḍa* as edited (p. 338 seqq.).

It begins: श्रीऋषयः ॥

सूत सर्वपुराणार्थविज्ञानविमलाशय ।
तव मुखेंदुगलितं कथापीयूषमंगलं ॥
पीत्वा श्रुतिपुटैर्भूयः पिपासा वर्धते हि नः ।
अतः कथामृतं श्रोतुं पुण्यं पापभवार्तिहं ॥
रहस्यं विविधं जन्मन् [3] त्वया मतिमतां वर ।
श्रुतानि सकलान्यद्य धर्माणि विविधानि च ॥
द्वात्रिंशद्ग्रामनामानि ग्रहभेदानि यानि च ।
पूर्वमेव त्वयैवोक्तं पातित्यग्रामसंज्ञिकं ॥ °

Colophon: इति श्रीसह्याद्रौ उपरिभागे पातित्यग्रामे पंचविंशशततमो ऽध्यायः ॥

IV. *Śambhugirimāhātmya* (of the *Mārkaṇḍeya-saṃhitā*) of the *Uparibhāga* of the *Sahyādri-khaṇḍa* (foll. 23–31*b*), *adhyāyas* 1–12.

It begins: शौनकः ॥

बहूनि क्षेत्रमुख्यानि त्वयोक्तानि श्रुतानि वः(?नः) ।
पुनरन्यन्महाक्षेत्रं सूतो(सूत) नो वद पावनं ॥

[1] मानंदकानन° ed. [2] इदं स्वमनोभिप्तं ed.

[3] Thus also ed.

साक्षाद्व्यासमुखात्सर्वं त्वया श्रुत्वावधारितं ।
धर्माश्च बहवः संति श्रुतिस्मृतिसमन्विताः ॥

The first colophon runs thus: इति श्रीसह्याद्रौ स्कंदे मार्कंडेयसंहितायां उपरिभागे शंभुगिरिमाहात्म्ये प्रथमो ऽध्यायः ॥

It ends:

शुक्लपक्षे नवम्यां तु भृगुवारे विशेषतः ।
सोमवारे ऽनुमत्या वा दुर्गानुग्रहसिद्धये ॥
दंपती समलंकृत्य वासोगंधविभूषणैः ।
भोजयेत्साधुनान्नेन तस्य माया प्रसीदति ॥

इति श्रीस्कंदे सह्याद्रौ उपरिभागे शंभुगिरिमाहात्म्ये द्वादशो ऽध्यायः ॥

v. *Āmalakīgrāmamāhātmya* (foll. 31*b*–46), *adhyāyas* 52–70, etc. It begins:

श्रुत्वैतत्पुण्यमाख्यानं वैगर्तो राजसत्तमः ।
पूजयामास विप्रेंद्रमुपमन्युं विधानतः ॥
नमस्कृत्य ततः प्राह भक्तिनम्रात्मकंधरः ।

वैगर्तः [॥]

नद्यया दोग्धुं[1] नदी पापविनाशिनी ॥
कुतश्च कारणाज्जाता केन वा निर्मिता पुरा ।
सर्वमेतत्समाचक्ष्व शिष्याय प्रणताय मे ॥

उपमन्युः ॥

पुरा क्षत्रवधं रामः कृत्वा भृगुकुलोद्भवः ।
चिरमप्रकृतः पृथिवीं पर्यैयं (? पर्यटन्) नैकवीरहा ॥ ०

This section is incomplete. The last colophon occurs on the last page: इति श्रीस्कंदे सह्याद्रिखंडे आमलकीग्राममाहात्म्ये सप्तत्रितमो ऽध्यायः ॥

The MS. then continues for a few more lines, when it breaks off abruptly in the middle of the verse:

स्कंदः॥ इत्युक्तस्तो प्रणम्यादौ दत्तात्रेयो ऽथ रेणुकां ।

In the edition there seems to be nothing corresponding to the two sections here noticed under iv. and v.

[Mackenzie Collection.]

[1] ? Three *aksharas* seem to be wanting here. Prof. Aufrecht suggests न शक्यत इयं वोढुं.

3685.

2702. Foll. 7; large 8vo, size 8¾ in. by 6 in.; clear, modern Devanāgarī writing; European paper; 15–18 lines in a page.

Kesarakshetramāhātmya, in three *adhyāyas*, assigned to the *Sahyādri-uttarakhaṇḍa*.

The tract (composed in rather incorrect Sanskrit) celebrates the miraculous power of a *liṅga* established, at Kesarakshetra, by *Mitratapas*, or *Satyatapas*, son of *Brahmatapas*, and grandson of *Jñānatapas*, residing at Candragiri. The locality derives its name from a famous *Kesara* tree in the district of Bakulakshetra.

It begins: श्रीसत्यनाथेश्वराय नमः ॥

स्कंद उवाच ॥

वंदे शंभुं सकलदुरितध्वांतसूर्यं त्रिनेत्रं
विष्णुब्रह्मादिभिरपि सदा पूज्यमानंदरूपं ।
भक्ताभीष्टप्रदनिखिलयोगिहृद्ध्यानगम्यं
मायातीतं सुरगणनुतं वेदवेदांतवेद्यं ॥ १ ॥

भूयो ऽपि केसरक्षेत्रमाहात्म्यं परमाद्भुतं ।
प्रवक्ष्यामि मुनिश्रेष्ठाः सर्वाभीष्टफलप्रदं ॥ २ ॥
स दृष्ट्वा बकुलक्षेत्रं तपते कृतनिश्चयः ।
बहुपुष्पफलोपेतं केसरद्रुमसन्निधौ ॥ ३ ॥
तत्रैत्य मुनिभिः सार्कं वृतजं (उ०) कारमुद्यतः(? कर्तुमु०)।
गृहीत्वा सितधारं च स्वधितिं मुनिपुंगवः ॥ ४ ॥
कुशाद्यं हर्तुकामो ऽसौ ययौ काननमुत्तमं ।
समित्कुशादिकं तत्र छित्त्वा छित्त्वा भुवस्थले ॥ ५ ॥
स्थापयामास स मुनिः स्वागते मुनिपुंगवैः ।
स्थापितुं तत्र तत्रैव भारं कृत्वा पृथक्पृथक् ॥ ६ ॥
कुशच्छेदनकाले तु मुनेस्तस्य महात्मनः ।
बभवज्जैनीछेदप्रमादो मुनिसत्तमाः ॥ ७ ॥
तदा मित्रतपा नाम मुनिः शिव शिवेति च ।
जपन्नेकाग्रचित्तस्तु शिवध्यानपरो ऽभवत् ॥ ८ ॥ ०

It ends:

तदारभ्य तु तत्क्षेत्रे मुनयो ऽभीष्टलब्धकाः ।
इति निश्चित्य मनसा शिवपादार्चने रताः ॥ २० ॥

दिने दिने सुधावाप्यां स्नात्वा लिंगार्चनं कृता:(!) ।
एतस्मिन्बकुलक्षेत्रे उवाच मुनिसत्तमा: ॥ २१ ॥
इदं रहस्यं परमं ये शृण्वंति जना भुवि ।
लभते कामिजा:(०कं) सद्यो प्राप्नुयात्परमां गतिं ॥ २२ ॥
इति सह्याद्युत्तरखंडे केसरक्षेत्रमाहात्म्ये तृतीयो ऽध्याय: ॥

The edition of the *Sahyādrikhaṇḍa* (and six *māhātmyas*) contains nothing corresponding to this tract. [MACKENZIE COLLECTION.]

3686.

1803. Foll. 29; size 14¾ in. by 6¼ in.; fair Devanāgarī writing of the latter part of last century; seventeen lines in a page.

Harihareśvaramāhātmya (or *Hariharamāhātmya*, as it is called in one of the colophons), a treatise, in 18 *adhyāyas*, inculcating devotion to *Vishṇu* and *Śiva*, in their combined form of *Harihara*, as originally communicated by *Vasishṭha* to *Dilīpa*, and professing to form part of the *Sahyādrikhaṇḍa* of the *Skanda-purāṇa*. It begins:

विद्याविज्ञानसानंदसरागमुखपंकजं ।
परं ब्रह्मगुणारामं शुद्धरामं ममीमहि ॥ १ ॥
आनंदांकुरसद्भावसंभावितचराचरं ।
भक्तानंदभुवं वंदे देवीमाधां(?०यां) गिरं शिवां ॥ २ ॥
अनंतपारसंसारपारावारान् स्वलीलया ।
अजां वत्सपदां(?) चक्रे यस्तं वंदे गुरुं हरिं ॥ ३ ॥
निरालंबो मायानुभव इतरालोकनभिदा
समाभातानंतो मृगसलिलपूरोच्चय इव ।
यदानंदांभोदोदयविततशांतिदृतिगिरिस्
ततो ऽनंतप्रेमांबुकणवशतो ऽभूदनुदित: ॥ ४ ॥
तमीश्वरमुमाकांतमनुमादृरवैभवं ।
परमात्मानमानंदं शिवं वेदांतमीमहि ॥ ५ ॥
यो दृशो[1] ऽपि न दृक्पथे भुवि च सन्नपूर्ध्वमाभासते
नानाभूतिनिदानमेकमजयन् य: शैलरूपो ऽपि सन् ।
यत्सान्निध्यमवाप्य मुक्तिमगमन्प्रेता अपि व्याहता
स श्रीमुक्तियश:प्रदो हरिहरो देयादलं मंगलं ॥ ६ ॥

[1] ? दृश्यो.

नमस्तस्मै चिदंभोधिलसत्कामद्रुमालये ।
कृतलीलाविलासाय नरसिंहाय योगिने ॥ ७ ॥
कल्याणबलिदानानां यत्कृपाभूत्युपासतां(?०भूदुपासतां)।
तमुदारमुमाकांतमाधारं जगतां प्रभुं ॥ ८ ॥

सूत उवाच ॥
पुरा नैमिषसंवादे नैमिषे शौनकादय: ।
सूतं चित्रकथा दिव्या: पप्रच्छुरनुरंजनी: ॥ ९ ॥

ऋषय ऊचु: ॥
सूतानंतकथास्त्वत्त: श्रुता: पौराणिका: प्रिया: ।
तासु न: श्रद्दधानानां माहात्म्यं वद चेद्वरं ॥ १० ॥
वाराणसी शिवक्षेत्रं द्वारका विष्णुवल्लभा ।
प्रयागं ब्रह्मण: क्षेत्रं भास्करस्य पदानि च ॥ ११ ॥
मायापीठानि सिद्धानां साधनानि बहून्यलं ।
श्रुतानि बहुशस्तेषु न योग: सर्वत: श्रुत: ॥ १२ ॥
इदानीं योगिनां सिद्धि: कामिनां सिद्धिदं वरं ।
पुरश्चरणसत्पीठमक्लेशं हृतपातकं ॥ १३ ॥
देवतानां च तीर्थानां सिद्धिदानां च सर्वश: ।
एकवासो भवेद्यत्र तत्क्षेत्रं वदतां वर ॥ १४ ॥

The great shrine of *Harihara* is situated on the west coast, near the mouth of the river Kṛishṇā (fol. 4*a*, l. 6):

पश्चिमांबुनिधेस्तीरे पश्चिमाभिमुखे स्थित: ।
नाम्ना हरिहरो देवो रूपद्वयसमाश्रित: ॥
एकं पर्वतरूपेण द्वितीयं लिंगरूपधृक् ।
सर्वकामप्रदो ऽनंत: सेवित: स सुरासुरै: ॥

Fol. 5*b*, l. 12:

सह्याद्रेस्तीर्थमुख्यानि श्रुतानि भवतो मया ॥
सावित्र्या उत्तरे तीरे कृष्णासागरसंगमे ।
पंचक्रोशेन विस्तीर्णं मुक्तिक्षेत्रं वसुंधरं ॥
तीर्थोत्तमं हरिहरं सिंधोस्तीरे उदीरितं ।
तस्योद्भवं समाचक्ष्व महिमानं च षण्मुख ॥

To this place it was that *Agastya*, the founder of this creed, emigrated with his wife *Lopāmudrā* from Kāśī to do honour to *Harihara* and institute the rules, expounded in the following chapters, by which his disciples should be guided. The Mayūrādri is likewise specified (foll. 16 and 17) as one of the places

where *Agastya* established the *liṅga* Hariharesvara. The saint *Dattātreya*—who is held in equal veneration amongst *Vaishṇavas* and *Śaivas*, and who, in the *Sahyādrikhaṇḍa* proper, plays a leading part in the counsels of *Paraśurāma* when the latter is preparing for revenge on *Kārtavīrya*—is mentioned in the first chapter in connection with *Rāma*.

Perhaps the treatise originated in the peculiar doctrines of some sect of *Śaiva Yogins* (cf. Wilson, Ess. on Hindu Rel., i., p. 205).

It ends:

द्यौर्मूर्धा यस्य देवस्य लोकपाला विभोर्भुजाः ।
चंद्रसूर्यौनला नेत्रत्रयं श्रोत्रेषु वै दिशः ॥ ६३ ॥

वायुर्गंधवहः श्वासो हृदयं वियदीशितुः ।
पादौ रसा रोमकूपास्तारका पक्ष्मणी वयः ॥ ६४ ॥

इंद्रियाणि विभोर्देवा देह एतच्चराचरं ।
मुखमग्निः सरित्राव उपस्थं यस्य मूदखु(?) ॥ ६५ ॥

तमजं देवदेवानामीश्वरं व्यापकं शिवं ।
अष्टधा शतधा पंच चतुर्विंशतिधा स्थितं ॥ ६६ ॥

पश्य मद्रूपं मम तु तदात्मा गौतमः पुरः ।
अकस्मात्पुरुषं दृष्ट्वा दृष्ट्वा हरिहरेश्वरं ॥ ६७ ॥

इति श्रीहरिहरेश्वरमाहात्म्ये स्कांदे सह्याद्रिखंडे अष्टादशो ऽध्यायः ॥ ९८ ॥ ०

The edition of the *Sahyādrikhaṇḍa* does not contain this *Māhātmya*.

[Mackenzie Collection.]

3687.

2838 b. Foll. 19; folio, size 12½ in. by 7½ in.; European paper; small, but clear, Telugu handwriting; 34–36 lines in a page.

Siṃhācala-māhātmya, or *Nrisiṃhakshetra-māhātmya*, an account of a temple of *Vishṇu* on the Lion-mount near Vizagapatam, in 28 *adhyāyas*.

The first *adhyāya* runs as follows:

त्राहीति व्याहरंतं त्रिदशरिपुसुतं त्रातुकामो रहस्ये
विश्रस्यं[1] पीतवस्त्रं निजकटियुगले नव्यहस्तेन गृह्णन् ।
वेगश्रांतं नितांतं भगपतिममृतं पाययन्नन्यपाणौ
सिंहाद्रौ[2] शीघ्रपातक्षितिपिहितपदः पातु मां नारसिंहः ॥

ऋषय ऊचुः ॥

श्रुतं हि क्षेत्रमाहात्म्यं जगन्नाथस्य जैमिने ।
सर्वपापक्षयकरं त्वत्तो ऽस्माभिस्तु विस्तरात् ॥

तन्निवेदितमाहात्म्यं क्षेत्रमाहात्म्यमेव च ।
तस्योत्सवांश्च सकलानुपचारान्यथाक्रमं ॥

कृतार्था श्रोत्रवृत्तिनैः कृता ब्रह्ममुने तथा ।
श्रोतव्यं नान्यदस्तीह भवात्तारणकारणं ॥

नृसिंहमंत्रराजेन जगन्नाथः समर्चितः ।
ब्रह्मणेति त्वया प्रोक्तमिंद्रद्युम्नकृते पुरा ॥

तद्वयं श्रोतुमिच्छामो नृसिंहस्य विशेषतः ।
माहात्म्यं तस्य विस्तार्य सर्वज्ञाद्भवतो ऽधुना ॥

नरसिंहः परब्रह्मेत्यस्माभिर्निश्चितं मुने ।
एतत्सर्वं महाभाग वक्तुमर्हसि नः स्फुटं ॥

ऋषीणां श्रद्दधानानां गुरुस्त्वं परमो मतः ॥

जैमिनिः ॥

स्थानानि नरसिंहस्य संत्यनेकानि भूतले ।
गुप्तानि च रम्याणि पर्वतेषु वनेषु च ॥

भूतानि च भविष्याणि भुक्तिमुक्तिप्रदानि वै ।
विविधान्यन्यरूपाणि संत्यद्भुततमानि च ।
तेषु मुख्यानि चत्वारि प्रथितानि विशेषतः ॥

अहोबलं हरंपापं कृतशौचं तथैव च ।
सिंहाचलं तथैतेषां चतुर्थं मुनिसत्तमाः ॥

अहोबले महाक्षेत्रे नृसिंहस्तंभसंभवः ।
विदार्य दैत्यं करजैर्हिरण्यकशिपुं स्थितः ॥

यत्र दार्यते दैत्यं नृसिंहस्य दिवौकसः ।
अहो बलमिति प्राहुः कथ्यते तदहोबलं ॥

हरंपापे तथा क्षेत्रे विडालनरकेसरी ।
आस्ते भैरवरूपेण कालमृत्युकसंहरः ॥

---

[1] Read विश्रम्यं.

[2] The word सिंह is throughout written with श, and the ह is apparently doubled after the *anusvāra*; though it has rather the appearance of शिंस्र (शिंस्राद्रि, शिंस्राचल, नृशिंस्र etc.).

यत्र पापानि सर्वाणि ह्रियंते दृष्टिमात्रतः ।
तत्कथ्यते हरंपापं क्षेत्रं मुक्तिप्रदं द्विजाः ॥

कृतशौचे तथा क्षेत्रे शत्रुचक्रविहिंसकः ।
योगानंदमयो ह्यास्ते योगिनीचक्रसेवितः ॥

दैत्यासृग्व्याप्तवपुषो यत्र शौचं हरेर्मुदा ।
मूर्तिमद्भिः कृतं तीर्थं कृतशौचं तदुच्यते ॥

सिंहाकारो गिरिर्यत्र नृसिंहाधिष्ठितः स्थितः ।
भुक्तिमुक्तिप्रदं तद्धि क्षेत्रं सिंहाचलं स्मृतं ॥

यदा हिरण्यकशिपुं प्रह्लादं पंचवार्षिकं ।
पातयामास जलधौ दैत्यैः संत्यक्तसौहृदः ॥

तदा तद्रक्षणार्थं तु वैकुंठादागतः स्वयं ।
तत्र शांतस्वरूपेण ह्यास्ते नरहरिर्द्विजाः ॥

नृसिंहो येन रूपेण वर्तते पुरुषोत्तमे ।
तथा तेनैव रूपेण सिंहाद्रौ वसति ध्रुवं ॥

कुंदाभसुंदरतनुः परिपूर्णचंद्र-
बिंबानुकारिवदनो द्विभुजस्त्रिनेत्रः ।
शांतस्त्रिभंगिललितक्षितिगुप्तपादः
सिंहाचले जयति देववरो नृसिंहः ॥

ताक्षीन्यपीतवसनांचलदत्तहस्त-
युग्मोन्नतांसवलयीकृत – ⏑ – – ।
संस्तब्धकर्णयुगलश्च सटाभिरामः
सिंहाचले जयति देववरो नृसिंहः ॥

It ends :

य एतच्छ्रावयेद्भक्त्या नृसिंहस्याग्रतो द्विजाः ।
नृसिंहक्षेत्रमाहात्म्यं सर्वपापैः प्रमुच्यते ॥

सांगेन वेदपाठेन यत्फलं लभते द्विजाः ।
पठन्नेतत्प्रयत्नेन शश्वदाप्नोति तत्फलं ॥

कृतशौचं हरंपापं सिंहाचलमहोबलं ।
गत्वा यत्फलमाप्नोति दृष्ट्वा तत्र नृकेसरिं ।
प्राप्नोति तत्फलं मर्त्यः सत्यं सत्यं ब्रवीमि वः ॥

नृसिंहोत्सवकालेषु दर्शनार्थं समागतान् ।
श्रावयेच्छ्रद्धानाय तस्य शृण्वंतु यत्फलं ॥

तस्य ये पितरः पूर्वे ये च मातामहादयः ।
ते सर्वे पापनिर्मुक्ता यांति विष्णोः परं पदं ॥

इति श्रीस्कंदपुराणे सिंहाचलमाहात्म्ये अष्टाविंशोऽध्यायः ॥

[MACKENZIE COLLECTION.]

3688.

140. Foll. 191; size 13¾ in. by 7 in.; fair, modern Devanāgarī writing; 21–33 lines in a page.

Sūtasaṃhitā, of the *Skandapurāṇa*, in four *khaṇḍas* (the last subdivided into two sections); with *Mādhavācārya's* commentary, entitled *Sūtasaṃhitā-tātparyadīpikā*. [A.] Now published in the *Ānandāśrama* Series.

I. *Śivamāhātmyakhaṇḍa* (foll. 29), in 13 *adhyāyas*, begins—after 11½ verses (सौम्यं महेश्वरं°) belonging to the third section :—

ऐश्वरं परमं तत्त्वमादिमध्यांतवर्जितं ।
आधारं सर्वलोकानामनाधारमविक्रियं ॥ १ ॥

अनंतानंदबोधांबुनिधिमद्भुतविक्रमं ।
अंबिकापतिमीशानमनीशं [1] प्रणमाम्यहं ॥ २ ॥

सत्रावसाने मुनयो विशुद्धहृदया भृशं ।
नैमिषीया महात्मानमागतं रोमहर्षणं ॥ ३ ॥

दृष्ट्वा यथार्हं संपूज्य प्रसन्नेंद्रियमानसाः ।
पप्रच्छुः संहितां पुण्यां सूतं पौराणिकं मुदा ॥ ४ ॥

एवं पृष्टो मुनिश्रेष्ठैः सूतः सर्वार्थदायिनं ।
महादेवं महात्मानं ध्यात्वा व्यासं च भक्तितः ॥ ५ ॥

समाहितमना भूत्वा विलोक्य मुनिसत्तमान् ।
वक्तुमारभते सूतसंहितां श्रुतिसत्तमां ॥ ६ ॥

सूत उवाच ॥

ब्राह्मं पुराणं प्रथमं द्वितीयं पाद्ममुच्यते ।
तृतीयं वैष्णवं प्रोक्तं चतुर्थं शैवमुच्यते ॥ ७ ॥

ततो भागवतं प्रोक्तं भविष्याख्यं ततः परं ।
सप्तमं नारदीयं च मार्कंडेयं तथाष्टमं ॥ ८ ॥

आग्नेयं नवमं पश्चाद् ब्रह्मवैवर्तमेव च ।
ततो लैंगं वाराहं च ततः स्कांदमनुत्तमं ॥ ९ ॥

वामनाख्यं ततः कौर्मं मात्स्यं तत्परमुच्यते ।
गारुडाख्यं ततः प्रोक्तं ब्रह्मांडं तत्परं विदुः ॥ १० ॥

---

[1] For verses 1 and 2 see above, p. 1224*a*, ll. 23 seqq., where the wrong reading अनिशं—comm. ईशानमनीशानमिति (!) संसारिणो हि अनीशितृत्वात्पुरुषांतरपरतंत्रत्वाच्च स्वयमनीशाना ईशवंतश्च ।

ग्रंथतश्च चतुर्लक्षं पुराणं मुनिपुंगवाः ।
अष्टादशपुराणानां कर्ता सत्यवतीसुतः ॥ ११ ॥
कामिकादिप्रभेदानां यथा देवो महेश्वरः ।
अष्टादश पुराणानि श्रुत्वा सत्यवतीसुतात् ॥ १२ ॥
अन्यान्युपपुराणानि मुनिभिः कीर्तितानि तु ।
आद्यं सनत्कुमारेण प्रोक्तं वेदविदां वराः ॥ १३ ॥
द्वितीयं नारसिंहाख्यं तृतीयं नांदमेव च ।
चतुर्थं शिवधर्माख्यं दौर्वासं पंचमं विदुः ॥ १४ ॥
षष्ठं तु नारदीयाख्यं कापिलं सप्तमं विदुः ।
अष्टमं मानवं प्रोक्तं तत्थोशनसेरितं ॥ १५ ॥
ततो ब्रह्मांडसंज्ञं तु वारुणाख्यं ततः परं ।
ततः कालीपुराणाख्यं विशिष्टं मुनिपुंगवाः ॥ १६ ॥
ततो वासिष्ठलिंगाख्यं प्रोक्तं माहेश्वरं परं ।
ततः सांबपुराणाख्यं ततः सौरं महाद्भुतं ॥ १७ ॥
पाराशरं ततः प्रोक्तं मारीचाख्यं ततः परं ।
भार्गवाख्यं ततः प्रोक्तं सर्वधर्मार्थसाधकं ॥ १८ ॥
लक्षं तु ग्रंथसंख्याभिः सर्वविज्ञानसागरं ।
स्कांदमद्याभिवक्ष्यामि पुराणं श्रुतिसंमितं ॥ १९ ॥
षड्विधं संहिताभेदैः पंचाशत्खंडमंडितं ।
आद्या सनत्कुमारोक्ता द्वितीया सूतसंहिता ॥ २० ॥
तृतीया शांकरी विप्राश्चतुर्थी वैष्णवी मता ।
तत्परा संहिता ब्राह्मी सौरांत्या संहिता मता ॥ २१ ॥
ग्रंथतश्चैव षट्त्रिंशत्सहस्रेणोपलक्षिता ।
आद्या तु संहिता विप्रा द्वितीया षट्सहस्रिका ॥ २२ ॥
तृतीया ग्रंथतस्त्रिंशत्सहस्रेणोपलक्षिता ।
तुरीया संहिता पंचसहस्रेणाभिनिर्मिता ॥ २३ ॥
ततो ऽन्या त्रिसहस्रेण ग्रंथेनैव विनिर्मिता ।
अन्या सहस्रतः सृष्टा ग्रंथतः पंडितोत्तमाः ॥ २४ ॥
द्वितीयां संहितां वक्ष्ये सर्वपापप्रणाशिनीं ।
मुनिभिर्देवगंधर्वैः पूजितामतिशोभनां ॥ २५ ॥
चतुर्थी खंडिता मापि पवित्रा वेदसंमिता ।
शिवमाहात्म्यखंडाख्यः प्रथमः परिकीर्तितः ॥ २६ ॥
द्वितीयो ज्ञानयोगाख्यः सर्ववेदांतसंग्रहः ।
तृतीयो मुक्तिखंडाख्यश्चतुर्थो यज्ञवैभवः ॥ २७ ॥
आद्यः सप्तशतं प्रोक्तं ग्रंथतः पंडितोत्तमाः ।
द्वितीयो ग्रंथतः सप्तशतं त्रिंशत्ततो ऽधिकं ॥ २८ ॥
ततो ऽधिकं च सप्तैव मुनयः परिकीर्तितः ।
तृतीयं षट्शतं विप्राः सप्तत्रिंशद्विवर्जितः ॥ २९ ॥
चतुर्थस्तु मुनिश्रेष्ठाः सहस्राणां चतुष्टयं ।
उपर्यधोभागभेदाद् द्विधा भूतः स उच्यते ॥ ३० ॥
आद्यस्त्रयोदशाध्यायो द्वितीयो विंशतिस्तथा ।
तृतीयो नव विप्रेंद्राश्चतुर्थस्तु तथैव च ॥ ३१ ॥ ०

II. *Jñānayogakhaṇḍa* (foll. 24), in 20 *adhyāyas*, begins :

कैलासशिखरे रम्ये नानारत्नसमाकुले ।
नानापुष्पसमाकीर्णे नानामूलफलोदके ॥ १ ॥
नानावल्लीसमाकीर्णे नानामृगसमाकुले ।
नानावृक्षसमाकीर्णे नानायोगिसमावृते ॥ २ ॥ ० ३ ॥
नानापक्षिसमाकीर्णे नानागंधर्वसेविते ।
सुखासीनं सुप्रसन्नं सुनेत्रं सुस्मितं शुचिं ॥ ४ ॥ ० ८ ॥
स्वयं स्वमेव ध्यायंतं मूर्तं बुद्धिमतां वरं ।
विष्णुवृद्धो विशालाक्षो वत्सः कुंडिन आरुणिः॥९॥ ०१४॥
समागम्य समाधिस्थं दंडवत्प्रणिपत्य च ।
स्तोत्रैः स्तुत्वा महात्मानं पप्रच्छुः पंडितोत्तमाः ॥ १५ ॥

III. *Muktikhaṇḍa* (foll. 16), in 9 *adhyāyas*, begins :

सौम्यं महेश्वरं साक्षात्सत्यविज्ञानमद्वयं ।
वंदे संसाररोगस्य भेषजं परमं मुदा ॥ १ ॥
यस्य शक्तिरुमा देवी जगन्माता त्रयीमयी ।
तमहं शंकरं वंदे महामायानिवृत्तये ॥ २ ॥
यस्य विघ्नेश्वरः श्रीमान्सुतः स्कंदश्च वीर्यवान् ।
तं नमामि महादेवं सर्वदेवनमस्कृतं ॥ ३ ॥
यस्य प्रसादलेशस्य लेशलेशलवांशकं ।
लब्ध्वा मुक्तो भवेज्जंतुस्तं वंदे परमेश्वरं ॥ ४ ॥ ० ७ ॥
यं विशिष्टजनाः शांता वेदांतश्रवणादिना ।
जानंत्यात्मजनाः वंदे तमहं सत्यचित्सुखं ॥ ८ ॥
हरभक्तो हिरण्याक्षः शैवपूजापरायणः ।
अंबिकाचरणस्नेह ईश्वरांघ्रिपरायणः ॥ ९ ॥
क्रांतः क्लेशहरः क्लीव ईशपूजापरायणः ।
ओंकारवल्लभो लुब्धो लोलुपो लोललोचनः ॥ १० ॥

महाप्राज्ञो महाधीमान्महाबाहुर्महोदरः ।
शक्तिमाञ्शक्तिदः शंकुः शंकुकर्णः शनैश्चरः ॥ ११ ॥
भगवान्भग्नपाशश्च भवो भवभयापहः ।
भगदर्पो भवप्रीतो भागज्ञो भंगुराशुभः ॥ १२ ॥
अग्निवर्णो जपावर्णो बंधूककुसुमच्छविः ।
विरक्तो विरजो विद्वान्वेदपारायणे रतः ॥ १३ ॥
समचित्तः समग्रीवः समलोष्टाश्मकांचनः ।
शाकाशी फलमूलाशी शत्रुमित्रविवर्जितः ॥ १४ ॥
कालरूपः कलामाली कालतत्त्वविशारदः ।
अडिमांडो[1] मुनिश्रेष्ठः सोमनाथप्रियः सुधीः ॥ १५ ॥ ०

Sūta, meeting the *Ṛishis*, instructs them on the subject of '*mukti*.'

IV. *Yajñavaibhavakhaṇḍa* :—

A. *Adhobhāga* (foll. 78), in 47 *adhyāyas* :

एवमाद्यंतनिर्मुक्तमतिशोभनमादरात् ।
नमामि विग्रहं सांबं संसारविषभेषजं ॥ १ ॥
सत्रावसाने संनद्धाः सर्ववेदार्थवेदिनः ।
सर्वलोकहिते युक्ताः सारासारविवेकिनः ॥ २ ॥ ० ९ ॥
श्रौतस्मार्तसदाचाराः सर्वगोत्रर्षयो वराः ।
व्यासप्रसादसंपन्नं विश्वज्ञानमहोदधिं ॥ १० ॥
विश्वात्मवेदिनं साक्षाद्विध्वस्तभवकाननं ।
स्मृत्वा भक्त्या महात्मानं तुष्टुवुः सूतमुत्तमं ॥ ११ ॥
एतस्मिन्नंतरे श्रीमान्महाकारुणिकोत्तमः ।
सर्वज्ञः सर्वभूतानामभीष्टफलदः प्रभुः ॥ १२ ॥
प्रादुरासीन्महातेजा रात्रौ सूर्य इव स्वयं ।
तं दृष्ट्वा मुनयः सर्वे विस्मिता गद्गदस्वराः ॥ १३ ॥ ०

B. *Uparibhāga* (foll. 45), consisting of (*a*) *Brahmagītā Upanishadaḥ* (*Brahmavidyā*), in 12 *adhyāyas* ; and (*b*) *Sūtagītā Upanishadaḥ*, in 8 *adhyāyas*, begins :

मुनय ऊचुः ॥
भवता सर्वमाख्यातं संक्षेपाद्विस्तरादपि ।
इदानीं श्रोतुमिच्छामो ब्रह्मगीतामनुत्तमां ॥ १ ॥
सर्वविज्ञानरत्नानामाकरस्य महात्मनः ।
कृष्णद्वैपायनस्यैव भवाञ्शिष्यः सुशिक्षितः ॥ २ ॥

It ends :

पुराणसंहितामिमामतिप्रियेण यः पुमान् ।
शृणोति संसृतिं पुनर्न याति याति शंकरं ॥ ८७ ॥
परा तु भूतिरद्वया विज्ञायते च तस्य सा ।
शिवा च वाचि नृत्यति प्रियेण शंकरो ऽपि च ॥ ८८ ॥
सत्यबोधसुखपूर्णलक्षणं तत्त्वमर्थविभवं सनातनं ।
मत्स्वरूपमशुभापहं शिवं भक्तिगम्यममलं सदा नुमः ॥ ८९ ॥
या तु भूतिरमला सदोदिता वेदमाननिरता शुभावहा ।
तामतीव सुखदामहं शिवां केशवादिजनसेवितां नुमः ॥ ९० ॥
वेदपद्मनिकरस्य भास्करं देवदेवमदृशं घृणानिधिं ।
व्यासमिष्टफलदं गुरुं नुमः शोकमोहविषवेगभेषजं ॥ ९१ ॥
ये वेदवेदांतघना महाजनाः
शिवाभिमानैकनिरस्तकिल्बिषाः ।
नमामि वाचा शिरसा हृदा च तान्
भवाहिवेगस्य निकारकानहं ॥ ९२ ॥

इति श्रीसूतसंहितायां यज्ञवैभवखंड उपरिभागे स्कंदपुराणे सूतगीतायामष्टमो ऽध्यायः ॥

Mādhavācārya's commentary begins :

प्रणमामि परं ब्रह्म यतो व्यावृत्तवृत्तयः ।
अविचारसहं वस्तु विषयीकुर्वते धियः ॥ १ ॥
श्रीमत्काशीविलासाख्यक्रियाशक्तीशसेविता ।
श्रीमत्पंचवकपादाब्जसेवानिष्ठांतचेतसा ॥ २ ॥
वेदशास्त्रप्रतिष्ठात्रा श्रीमन्माधवमंत्रिणा ।
तात्पर्यदीपिका सूतसंहिताया विधीयते ॥ ३ ॥

On fol. 4*a*, the commentator gives the following analysis of the work (figures being substituted for his word-numbers):—

I., 1. ग्रंथावतारः ; 2. पाशुपतव्रतं ; 3. नंदीश्वरविष्णुसंवादेन ईश्वरप्रतिपादनं ; 4. ईश्वरपूजाविधानं पूजाफलं च ; 5. शक्तिपूजाविधिः ; 6. शिवभक्तपूजा ; 7. मुक्तिसाधनं ; 8. कालपरिमाणतदनवच्छिन्नस्वरूपकथनं ; 9. पृथिव्युद्धरणं ; 10. ब्रह्मणा सृष्टिकथनं ; 11. हिरण्यगर्भादिविशेषसृष्टिः ; 12. जातिनिर्णयः ; 13. तीर्थमाहात्म्यं ॥

II., 1. ज्ञानयोगसंप्रदायपरंपरा ; 2. आत्मना सृष्टिः ; 3. ब्रह्मचर्याश्रयविधिः ; 4. गृहस्थाश्रमविधिः ; 5. वानप्रस्थाश्रमविधिः ; 6. संन्यासविधिः ; 7. प्रायश्चित्तं ; 8. दानधर्मफलं ; 9. पापकर्मफलं ; 10. पिंडोत्पत्तिः ; 11. नाडीचक्रं ; 12.

[1] अणिमंडो B ; *? r.* अणीमांडो.

नाडीशुद्धिः ; 13. अष्टांगयोगे यमविधिः ; 14. नियमविधिः ; 15. आसनविधानं ; 16. प्राणायामविधिः ; 17. प्रत्याहारविधानं ; 18. धारणाविधिः ; 19. ध्यानविधिः ; 20. समाधिः ॥

III., 1. मुक्तिमुक्त्युपायमोचकप्रदचतुर्विधप्रश्नः ; 2. मुक्तिभेदकथनं ; 3. मुक्त्युपायकथनं ; 4. मोचककथनं ; 5. मोचकप्रदकथनं ; 6. ज्ञानानुत्पत्तिकथनं ; 7. गुरूपसदनशुश्रूषणमहिमा ; 8. व्याघ्रपुरे देवानामुपदेशः ; 9. ईश्वरनृत्यदर्शनं ॥

IV.*a*, 1. वेदार्थप्रश्नः ; 2. परापरवेदार्थविचारः ; 3. कर्मयज्ञवैभवं ; 4. वाचिकयज्ञः ; 5. प्रणवविचारः ; 6. गायत्रीप्रपंचः ; 7. आत्ममंत्रः ; 8. षडक्षरविचारः ; 9. ध्यानयज्ञः ; 10. ज्ञानयज्ञः ; 11–15. ज्ञानयज्ञविशेषाः ; 16. ज्ञानोत्पत्तिकारणं ; 17. वैराग्यविचारः ; 18. अनित्यवस्तुविचारः ; 19. नित्यवस्तुविचारः ; 20. विशिष्टधर्मविचारः ; 21. मुक्तिसाधनविचारः ; 22. मार्गप्रामाण्यं ; 23. शंकरप्रसादः ; 24, 25. प्रसादवैभवं ; 26. शिवभक्तिविचारः ; 27. परपदस्वरूपविचारः ; 28. शिवलिंगस्वरूपकथनं ; 29. शिवस्थानविचारः ; 30. भस्मधारणवैभवं ; 31. शिवप्रीतिकरं जीवब्रह्मैक्यविज्ञानं ; 32. भक्त्यभावकारणं ; 33. परतत्त्वनामविचारः ; 34. महादेवप्रसादकारणं ; 35. संप्रदायपरंपराविचारः ; 36. सद्योमुक्तिकरक्षेत्रमहिमा ; 37. मुक्त्युपायविचारः ; 38. मुक्तिसाधनविचारः ; 39. वेदानामविरोधः ; 40. सर्वसिद्धिकरकर्मविचारः ; 41. पातकविचारः ; 42. प्रायश्चित्तविचारः ; 43. पापशुद्ध्युपायः ; 44. द्रव्यशुद्ध्युपायः ; 45. अभक्ष्यनिवृत्तिः ; 46. मृत्युसूचकं ; 47. अवशिष्टपापस्वरूपकथनं ॥

IV.*b*, 1. ब्रह्मगीता ; 2. वेदार्थविचारः ; 3. साक्षिशिवस्वरूपकथनं ; 4. साक्ष्यस्तित्वकथनं ; 5. आदेशकथनं ; 6. दहरोपासनं ; 7. वस्तुस्वरूपविचारः ; 8. तत्त्ववेदनविधिः ; 9. आनंदस्वरूपकथनं ; 10. आत्मनो ब्रह्मतत्त्वप्रतिपादनं ; 11. ब्रह्मणः सर्वशरीरस्थितिः ; 12. शिवस्य अहंप्रत्ययाश्रयत्वं ; 13. सूतगीता ; 14. आत्मना सृष्टिः ; 15. सामान्यसृष्टिः ; 16. विशेषसृष्टिः ; 17. आत्मस्वरूपकथनं ; 18. सर्वशास्त्रार्थसंग्रहः ; 19. रहस्यविचारः ; 20. सर्ववेदांतसंग्रहः । इति सामान्येनाध्यायार्थाः कथिताः ॥

Colophon of commentary: इति श्रीमत्काशिविलासक्रियाशक्तिपरमभक्तश्रीमत्र्यंबकपादाब्जसेवापरायणेनोपनिषन्मार्गप्रवर्तकेन माधवाचार्येण विरचितायां सूतसंहितातात्पर्यदीपिकायां यज्ञवैभवखंडस्योपरिभागे सूतगीतासृष्टिनिरूपणं नाम अष्टमोऽध्यायः ॥ समाप्तेयं सूतसंहिता ॥

[H. T. Colebrooke.]

3689.

644 b-d. Foll. 32+54+56; size 13 in. by 6½ in.; careless, modern Devanāgarī writing; 7–14 lines in a page.

Sūtasaṃhitā, with *Mādhavācārya's* commentary. *Khaṇḍas* I.–III., bound in the reverse order: *Muktikhaṇḍa*, *Jñānayogakhaṇḍa*, and *Śivamāhātmyakhaṇḍa*. [B.]

Every now and then the accompanying commentary has been omitted through the carelessness of the copyist. At the beginning of the *Muktikhaṇḍa*, the first 11½ *ślokas* are omitted, the beginning of the commentary on *Khaṇḍa* I. being given instead. In this respect there would seem to be some kind of connection between this and the preceding MS.

[H. T. Colebrooke.]

3690.

716. Foll. 30; size 14 in. by 6½ in.; indifferent Devanāgarī writing of 1749 A.D.; 19–23 lines in a page.

Sūtasaṃhitā, with *Mādhavācārya's* commentary. *Khaṇḍa* I., or *Śivamāhātmyakhaṇḍa*.

The MS., which is pretty correct, was written at Benares, in Saṃvat 1806, for *Jagannātha Bhaṭṭa*.

[H. T. Colebrooke.]

3691, 3692.

58, 59. Foll. 241 (counted 240, two leaves being numbered 83); size 10¼ in. by 4 in.; fairly good Devanāgarī writing of 1618 A.D.; 11–14 lines in a page.

Setumāhātmya, of the *Skandapurāṇa*, in 52 *adhyāyas*; treating of the sacred places of Setubandha or Rāmasetu (Adam's Bridge), also called Rāmeśvara after one of its islands, and principal shrines.

It begins :

नैमिषारण्यनिलया मुनयः शौनकादयः ।
अष्टांगयोगनिरतास्तत्त्वज्ञानैकतत्पराः ॥ १ ॥
मुमुक्षवो महात्मानो निर्ममा ब्रह्मवादिनः ।
धर्मज्ञाना अनसूयाः सत्यव्रतपरायणाः ॥ २ ॥
जितेंद्रिया जितक्रोधाः सर्वजीवदयालवः ।
भक्त्या परमया विष्णुमर्चयंतः सनातनं ॥ ३ ॥
तपस्तेपुर्महात्मानो नैमिषे मुक्तिदायिनि ।
एकदा ते महात्मानः समाजं चक्रुरुत्तमं ॥ ४ ॥
कथयंतो महापुण्यां कथां पापप्रणाशिनीं ।
भुक्तिमुक्तिरुपायांश्च जिज्ञासंतः परस्परं ॥ ५ ॥
षट्त्रिंशतिसहस्राणामृषीणां भावितात्मनां ।
तेषां शिष्यप्रशिष्याणां संख्या कर्तुं न शक्यते ॥ ६ ॥
अत्रांतरे महाविद्वान् व्यासशिष्यो महामुनिः ।
अगमन्नैमिषारण्यं सूतः पौराणिकोत्तमः ॥ ७ ॥
तमागतं मुनिश्रेष्ठं ज्वलंतमिव पावकं ।
अर्घ्याद्यैः पूजयामासुर्मुनयः शौनकादयः ॥ ८ ॥
सुखोपविष्टं तं सूतमासने परमे शुभे ।
पप्रच्छ परमं गुह्यं लोकानुग्रहकांक्षया ॥ ९ ॥

ऋषयः ॥

सूत धर्मादितत्त्वज्ञ स्वागतं मुनिपुंगव ।
श्रुतवांस्त्वं पुराणानि व्यासात्सत्यवतीसुतात् ॥ १० ॥
अतः सर्वपुराणानामर्थज्ञो ऽसि महामुने ।
कानि क्षेत्राणि पुण्यानि कानि तीर्थानि भूतले ॥ ११ ॥
कथं वा लिप्स्यते मुक्तिर्जीवानां भवसागरात् ।
कथं हरे हरौ वापि नृणां भक्तिः प्रजायते ॥ १२ ॥
केन सिध्येत तपसः कर्मणस्त्रिविधं फलं ।
एतच्चान्यच्च नः सर्वं सूत त्वं कृपया वद ।
ब्रूयुः स्निग्धाय शिष्याय गुरवो गुह्यमप्युत ॥ १३ ॥
इति पृष्टस्तदा सूतो नैमिषारण्यवासिभिः ।
वक्तुं प्रचक्रमे नत्वा व्यासं स्वगुरुमादिमं ॥ १४ ॥

श्रीसूतः ॥

सम्यक्पृष्टमिदं विप्रा युष्माभिर्जगतो हितं ।
रहस्यमेतद्युष्माकं वक्ष्यामि शृणुतादरात् ॥ १५ ॥
मया नोक्तमितः पूर्वं कस्यापि मुनिपुंगवाः ।
मनो नियम्य विप्रेंद्राः शृणुध्वं भक्तिपूर्वकं ॥ १६ ॥
अस्ति रामेश्वरं नाम रामसेतौ पवित्रके ।
क्षेत्राणामपि सर्वेषां तीर्थानामपि चोत्तमं ॥ १७ ॥

The rest of the first chapter is devoted to the praise of this wonderful place in general terms. In the second *adhyāya*, the story of *Rāma* bridging the ocean with the help of the monkey *Nala* is related, concluding with an enumeration of the principal *tīrthas* on the island :

चतुर्विंशतितीर्थानि संति विप्राः प्रधानतः ।
प्रथमं चक्रतीर्थं स्याद्वेतालवरदं तथा ॥ १०४ ॥
ततः पापविनाशाख्यं तीर्थं लोकेषु विश्रुतं ।
ततः सीतासरः पुण्यं ततो मंगलतीर्थकं ॥ १०५ ॥
ततः सकलपापघ्नी नाम्ना चामृतकूपिका ।
ब्रह्मकुंडं ततस्तीर्थं ततः कुंडं हनूमतः ॥ १०६ ॥
आगस्त्यं हि ततस्तीर्थं रामतीर्थं ततः परं ।
ततो लक्ष्मणतीर्थं स्याज्जयतीर्थमतः परं ॥ १०७ ॥
ततो लक्ष्म्याः परं तीर्थं अग्नितीर्थमतः परं ।
चक्रतीर्थमतः पुण्यं शिवतीर्थमतः परं ॥ १०८ ॥
ततः शंखाभिधं तीर्थं यमुना(?) च ततः परं ।
गंगातीर्थं ततः पश्चात् गयातीर्थमनंतरं ॥ १०९ ॥
ततः स्यात्कोटितीर्थाख्यं ततः साध्यामृतं तथा ।
मानसाख्यं ततस्तीर्थं धनुःकोटिमतः परं ॥ ११० ॥
प्रधानतीर्थान्येतानि महापापहराणि च ।
कथितानि द्विजाः श्रेष्ठाः सेतुमध्ये गतानि वै ॥ १११ ॥

The detailed description of these places and the legends connected therewith form the subject of the subsequent chapters. Vol. II. commences with v. 3 of chapter 27.

It ends :

ततो व्यासः समुत्तः सन् शिष्यैः सह समन्वितः ।
अनुज्ञाप्य मुनीन्सर्वान् कैलासं पर्वतं ययौ ॥ २६१ ॥
ऋषयो निमिषारण्यनिलयास्तुष्टमानसाः ।
प्रत्यहं सेतुमाहात्म्यं शृण्वंति च पठंति च ॥ २६२ ॥
तथा सर्वेषु लोकेषु श्रोतव्यं च सदा बुधैः ॥

इति श्रीस्कांदेयपुराणे सेतुमाहात्म्ये सेतुवर्णनकथनं नाम द्विपंचाशत्तमो ऽध्यायः ॥ ५२ ॥ इति सेतुमाहात्म्यं संपूर्णं ॥ ० ॥ स्वस्ति श्रीमन्नृपशालिवाहन शके १५४० आनंदनामसंवत्सरे भाद्रपदवदिचतुर्थी रवौ उभयसागरयोर्मध्ये गंधमादनपर्वते भास्करक्षेत्रे श्रीरामेश्वरदेवसन्निधौ उपासनी(० सीन) श्रीरघुनाथभट्टेन लिखितमिदं सेतुमाहात्म्यं ॥

The praise of the *Gandhamādana* mountain (यो ऽम्भोधौ मेतुरूपेण वर्तते गन्धमादनः ।) forms the subject of the 10th *adhyāya*. The local origin of the work indicated by the description of the places, taken in connection with the origin of the MS. itself, and the great care with which it is written, might make one inclined to think that the work was perhaps composed by *Raghunātha* himself. [H. T. Colebrooke.]

3693.

382 c. Foll. 18; folio, size 16¼ in. by 10¾ in.; European paper; good Devanāgarī writing; 25–28 lines in a page.

Saurasaṃhitā, of the *Skandapurāṇa*, in 16 *adhyāyas*, claiming to have been originally revealed by the Sun (*Sūra*) to *Yājñavālkya*.

The work consists chiefly of cosmogonic theories, and speculations on the origin and the cure of evil, and on the nature and attributes of the Absolute as represented by *Śiva* (or *Sadāśiva*), the fountain-head of all true knowledge, and therefore the chief object of human worship; whilst the Sun, however, also comes in for a certain amount of adoration.

It begins:

ऊँ नमो ऽर्हंपदार्थाय पराहंतास्वरूपिणे [1] ।
भास्कराय नमस्तस्य(० स्मै) भवाय भयहारिणे ॥ १ ॥
नमः शांताय सर्वाय सर्वविज्ञानदायिने ।
स्वशक्तिरचितेदंताहंतारूपाय साक्षिणे ॥ २ ॥
समस्तजगदुत्पत्तिस्थितिनाशैकहेतवे ।
रुद्रविष्णुविरिंचादिस्वरूपाय नमो नमः ॥ ३ ॥
प्रणम्य शांभवीशानं सर्वदेवनमस्कृतं ।
पुराणं संप्रवक्ष्यामि जगतामभिवृद्धये ॥ ४ ॥
सत्रांते मुनिभिर्दृष्टं जटावल्कलसंयुतं ।
त्रिपुंड्रावलिभिर्दीप्तं भस्मोद्धूलितविग्रहं ॥ ५ ॥
सर्वशास्त्रार्थतत्त्वज्ञं सर्वभूतहिते रतं ।
व्यासशिष्यं विशेषेण महाभक्तं शिवस्य तु ॥ ६ ॥

[1] तत्पदार्थस्वरूपिणे Rāj. M.

स्वयमेवागतं शंभोः प्रसादादेव केवलं ।
तेजसा भासयन्सर्वं चेतनाचेतनात्मकं ॥ ७ ॥
वालखिल्या महात्मानो महाशक्तिसमास्थिताः ।
पुराणसंहितां पुण्यां पप्रच्छुः पुण्यगौरवात् ॥ ८ ॥
भवता भगवान् व्यासः सर्वज्ञः करुणानिधिः ।
पुराणविद्यासिद्ध्यर्थं पुरा सम्यगुपासितः ॥ ९ ॥
तेन पौराणिकी विद्या व्यासेनामिततेजसा ।
उपदिष्टा तयास्माकं (? तवा०) वक्तुं तामर्हसि प्रभो ॥ १० ॥
मुनीनां वचनं श्रुत्वा सूतः पौराणिकोत्तमः ।
वक्तुमारभते विद्यां नमस्कृत्य पिनाकिनं ॥ ११ ॥

सूत उवाच ॥

ब्राह्मं पाद्मं वैष्णवं च शैवं भागवतं तथा ।
भविष्यं नारदीयं च मार्कंडेयसमाह्वयं ॥ १२ ॥
आग्नेयं ब्रह्मवैवर्तं लैंगं वाराहमेव च ।
स्कांदं च वामनं चैव कौर्मं मात्स्यं च गारुडं ॥ १३ ॥
ब्रह्मांडं चेति पुण्यो ऽयं पुराणानामनुक्रमः ।
अन्यान्युपपुराणानि कथितानि महर्षिभिः ॥ १४ ॥ ० १५ ॥
आद्यं सनत्कुमारोक्तं नारसिंहं ततः परं ।
तृतीयं स्कांदमुद्दिष्टं कुमारेण तु भाषितं ॥ १६ ॥
चतुर्थं शिवधर्माख्यं पुराणं नंदिनेरितं ।
ततो दुर्वाससंप्रोक्तं नारदीयं ततः परं ॥ १७ ॥
कापिलं मानवं चैव तथैवोशनमेरितं ।
ब्रह्मांडं च ततः पुण्यं वारुणाख्यं ततः परं ॥ १८ ॥
ततः कालीपुराणाख्यं कालकंठं च नामतः ।
ततो वासिष्ठलिंगाख्यं नाम्ना माहेश्वरं त्विति ॥ १९ ॥
ततः शांबपुराणाख्यं सुमुक्षुमिति चेरितं ।
ततः सौरपुराणाख्यं सांबचित्रमिति चेरितं ॥ २० ॥
पाराशर्यं च सारोचं भार्गवं मुनिपुंगवाः ।
सर्वाण्युपपुराणानि शिवज्ञानकराणि वै ॥ २१ ॥
स्कांदमद्याभिवक्ष्यामि लक्षग्रंथविनिर्मितं ।
षड्विधं संहिताभेदैः पंचाशत्खंडमंडितं ॥ २२ ॥
संहितांत्या बुधास्तासु या सा सौरसमाह्वया ।
तामहं संप्रवक्ष्यामि संहितामतिशोभनां ॥ २३ ॥
पुरा सूरसमाख्येन कथिता भानुना यतः ।
याज्ञवल्क्याय तेनैव संहिता सौरसंहिता ॥ २४ ॥
सौरसंज्ञा तु सा त्वत्र ग्रंथतस्तु सहस्रतः ।
निर्मिता सर्वविज्ञानसागरा पावनी परा ॥ २५ ॥ ०

It ends:

भवंतो ऽपि महादेवप्रसादात्सौरसंहितां ।
श्रुतवंतस्त्वहो भाग्यं भवतां मन्मुखांबुजात् ॥ ९२ ॥
संहितां षोडशाध्यायैर्निर्मितां सौरसंहितां ।
महाकारुणिकेनैव व्यासेनामिततेजसा ॥ ९३ ॥
यः पठेच्छृणुयाद्वापि श्रद्धया सौरसंहितां ।
यथावत्तस्य वेदार्थः प्रतिभाति न संशयः ॥ ९४ ॥
बलेन महता तुल्यो ब्रह्मणा ब्रह्मवर्चसा ।
धरण्या क्षमया तुल्यः प्रभावेन शिवेन तु ॥ ९५ ॥
विद्यया मत्समः साक्षात्तेजसा भास्करोपमः ।
श्रिया धनदतुल्यः स्यान्न हि संशयकारणं ॥ ९६ ॥
इत्युक्त्वा भगवान्सूतः सर्वज्ञः सांबमीश्वरं ।
ध्यात्वा परमया भक्त्या ववाम विवशो भृशं ॥ ९७ ॥
बालखिल्या महात्मानं व्यासशिष्यं कृपाकरं ।
यथार्हैं पूजयामासुः सूतं सुमनसादरात् ॥ ९८ ॥

इति श्रीस्कांदे महापुराणे सौरसंहितायां षोडशो ऽध्यायः ॥

Cf. Rāj. Mitra, Notices, v., p. 48, where the work is assigned to the *Kāśīkhaṇḍa* of the *Skandapurāṇa*. [H. T. COLEBROOKE.]

3694, 3695.

82, 83. Foll. 446 (counted 445; nos. 104 & 153 being used twice, and no. 363 being passed over); size 12½ in. by 6 in.; clear Devanāgarī writing of 1796 A.D.; twelve lines in a page.

Himavatkhaṇḍa, a section of the *Skandapurāṇa*, in 185 *adhyāyas* [A]; treating principally of the sacred places in the Himālaya country, and the various *liṅgas* connected therewith.

It begins:

यस्यात्मा हिमशैलजा गणपतिः सूर्यो हि विष्णुर्हरः
पंचास्यैः सुविभूषितः पशुपतिस्तेषां च पंचात्मकैः ।
त्रैलोक्यं सचराचरं त्रिगुणजं पंचात्मभिः संदधे
योऽजस्रं हि रसादिभिश्च भगवांस्तस्मै नमः शंभवे ॥ १ ॥

ऋषय ऊचुः ॥
मुनीश्वर प्रसादात्ते श्रुतं मेरोः प्रशंसनं ।
भूयश्च श्रोतुमिच्छामो माहात्म्यं हिमवद्गिरेः ॥ २ ॥
तत्र तपः कृतानां यद्(? कृतं न्यायाद्) देवानां च विशेषतः ।
माहात्म्यं तच्च तीर्थानां शृण्वतां वद नो विभो ॥ ३ ॥

लोमहर्ष उवाच ॥
शृणुध्वं विप्रशार्दूला यद्वृत्तांतं पुराभवत् ।
तयोर्मिथो हि संवादमगस्त्यस्कंदयोर्गिरौ ॥ ४ ॥
माहात्म्यं चैव तीर्थानां हरात्मजं महाविभुं ।
पप्रच्छ खलु सेनानीं कुलशैले घटोद्भवः ॥ ५ ॥

अगस्त्य उवाच ॥
प्रदिष्टं भवता यच्च्छ्रुतं देवीशयोर्मुखात् ।
भवान्सर्वज्ञ एवार्य सर्वज्ञात्मोद्भवो यतः ॥ ६ ॥
पीत्वा तव मुखांभोजान्निःसृतं वाङ्मयामृतं ।
न तृप्यामि तथा स्कंद घर्मार्तः सलिलं यथा ॥ ७ ॥
प्रमाणं च सुमेरोर्हि तच्छृंगाणां प्रशंसनं ।
अधिष्ठानानि देवानां त्वत्प्रसादाच्छ्रुतं मया ॥ ८ ॥
भूधराणां यथोत्पत्तिं तीर्थानां तेषु जन्मनां (जन्मिनां B) ।
हिमालयस्य माहात्म्यं वद मे शंकरप्रिय ॥ ९ ॥

स्कंद उवाच ॥
ईश्वरेणैव मे प्रोक्तं मणिमये शिलोच्चये ।
तत्सर्वं ते प्रवक्ष्यामि समासेन घटोद्भव ॥ १० ॥ ०

We subjoin an index to the chapters, supplemented by the abstract of the work in the 'Index indicatorius' in MS. 366 (no. 3138):—

1. *pushkaraprādurbhavaḥ* (story of the *Asuras Madhu* and *Kaiṭabha*); 2. *medinyuddharaṇam*; 3. *saptadvīpasamudravarṇanam*; 4. *lokasargaḥ*; 5. *pātālavarṇanam*; 6. *saptalokavarṇanam*; 7. *meruhimālayayor vivāhārthaṃ pitṛikanyāyācanārthaṃ hemakūṭe nāradagamanam*; 8.–10. *himācalamāhātmyam*; 11. *bhasmarudrākshamāhātmyam*; 12. *śakrotpattiḥ*; 13. *agnyutpattiḥ*; 14. *yamotpattiḥ*; 15. *nirṛititapasyā*; 16. *varuṇatapasyā*; 17. *vāyutapasyā*; 18. *vāyo rājyaprāptiḥ*; 19. *kuveratapasyārājyaprāptiḥ*; 20. *rudratapasyā*; 21. *dikpatitvaprāptiḥ*; 22. *dhruvalokavarṇanam*; 23. *daityāhvānam*; 24, 25. *devānāṃ yuddhodyogaḥ*; 26–29. *devāsurasaṃgrāmaḥ*; 30. *devānāṃ parājayaḥ*; 31. *varāheṇa hiraṇyākshayuddham*; 32. *sundaraśailamāhātmyam*; 33. *kāmākhyāmāhātmyam*;

34, 35. *varāhamāhātmyam ;* 36. *umātapasyā-siddhiḥ ;* 37–39. *gaurīdvādaśamāsavratam ;* 40. *kauśikodbhavāyā vratadānādi ;* 41. *kauśikīmā-hātmye śumbhaniryāṇam ;* 42. *śumbhavadhaḥ ;* 43. *kauśikīmāhātmyam ;* 44. *umāvrate gaṇḍakī-māhātmyam ;* 45–48. *nīlakaṇṭhamāhātmyam ;* 49. *yaśodhārāmāhātmye * tripurāsuravadhaḥ ;* 50. *hiraṇyakaśipuvadhaḥ ;* 51. *viśvāmitratapaḥ-siddhiḥ ;* 52. *saptāpsarogaṇasiddhiḥ ;* 53. *devā-suraniryāṇam ;* 54. *tārakavadhaḥ ;* 55. *kṛishṇa-prabhāmāhātmyam ;* 56. *muktikshetrotpattiḥ ;* 57. *vadarikāśramamāhātmyam ;* 58, 59. *pārvatī-vivāhārthaṃ vishṇupreshitanāradagamanam ;* 60. *pārvatīvivāhaḥ ;* 61. *baleḥ pātālapraveśanam ;* 62. *alakanandā-bhāgīrathīsaṃgame devaprayā-gaḥ, kāmaprayāgaḥ, brahmaprayāgaḥ, vishṇu-prayāgaḥ ;* 63. *durvāsaḥśāpaḥ ;* 64. *budhāva-tāraḥ ;* 65. *jātismaratīrthaṃ daityānāṃ pātā-lasthitiḥ ;* 66. *brahmatīrthamāhātmyam ;* 67. *liṅgatīrthamāhātmyam ;* 68. *dharmatīrthamāhā-tmyam ;* 69, 70. *nepālamāhātmyam ;* 71. *paśu-patikshetram ;* 72. *paśupatipurī ;* 73. *nepāla-māhātmyam.* Vol. II.: 74. *paśupatimāhātmye liṅgotpattiḥ ;* 75. *jyotirliṅgotpattiḥ ;* 76. *īśvara-stutivākyam ;* 77. *paśupatisthāvaraliṅgotpattiḥ ;* 78. *nandīśvarapradānam ;* 79. *śleshmātakavara-pradānam ;* 80. *paśurūpaśivakrīḍanam ;* 81, 82. *śleshmātakavanadarśanam ;* 83. *hariṇeśvaramā-hātmyam ;* 84. *rāvaṇatapaḥsiddhiḥ ;* 85. *dak-shiṇagokarṇeśvaraḥ, nepālagokarṇeśvaraḥ ;* 86. *vāgmatīsambhavaḥ ;* 87. *śaṅkhamūlamāhātmyam ;* 88. *vāgmatītīrthamāhātmyam ;* 89, 90. *virū-pākshatīrtham ;* 91. *kapīśvaratīrtham ;* 92. *kaśyapeśvaramāhātmyam ;* 94. *ugratīrtham ;* 95. *dhaneśvaramāhātmyam ;* 96. *pushpatīrthavikaṭe-śvaramāhātmyam ;* 97. *śacītīrtham ;* 98. *bhāle-śvaragandharvatīrthayor māhātmyam ;* 99. *gupte-śvaratīrtham ;* 100. *nīleśvaratīrtham ;* 101. *campakeśvara-sarasvatīkuṇḍatīrthayor māhā-tmyam ;* 102. *rāmeśvaratīrtham ;* 103. *kāle-śvaratīrtham ;* 105. *udārakeśvaratīrtham ;* 106. *gopālavyāghratīrthayor māhātmyam ;* 107. *brah-matīrtham ;* 108. *suvarṇatīrtham ;* 109. *nandī-tīrtha-nandikeśvarayor māhātmyam ;* 110. *gavāṃ tīrtham, gokhureśvaramāhātmyam ;* 111. *bhadra-tīrtham, paṇḍukeśvaramāhātmyam ;* 112. *gālava-tīrtham, kūṭeśvaramāhātmyam ;* 113. *asitatīrtham, asiteśvaramāhātmyam ;* 114. *bhaireveśvaramā-hātmyam ;* 115. *brahmatīrtham, brahmeśvaramā-hātmyam ;* 116. *skandatīrtham, skandeśvaramā-hātmyam ;* 117. *pushpavṛishṭiparvate nṛisiṃha-tīrtham, śatarudramāhātmyam ;* 118. *kākeśvara-tīrtham ;* 119. *maṇicūḍeśvaramāhātmyam ;* 120. *yogagaṅgā, yogeśvaramāhātmyam ;* 121. *nārā-yaṇeśvarahradaḥ ;* 122. *yogatīrtham, jyotirliṅgam ;* 123. *ratnacūḍeśvaraḥ ;* 124. *vīranadī, vāgīśvaraḥ ;* 125, 126. *kīleśvaraḥ ;* 127. *vīrabhadratīrtham, vālmīkeśvaraḥ ;* 128. *rudratīrtham, maṅgale-śvaraḥ ;* 129. *vimalodakagaṅgā, vimaleśvaraḥ ;* 130. *anantaliṅgam ;* 131. *vṛiddhagaṅgā ;* 132. *somaliṅgam ;* 133. *gośṛiṅgatīrtham, gobharāṭe-śvaraḥ* (!) ; 134. *bhṛiṅgeśvaraḥ ;* 135. *triliṅgeśva-raḥ ;* 136. *kupiteśvaraḥ ;* 137. *sarveśvaraḥ ;* 138. *rudratīrtham, golakeśvaraḥ ;* 139. *mīnatīrtham, mātṛitīrtham ;* 140. *bhasmatīrtham, candana-bharāṭeśvaraḥ ;* 141. *pakshatīrtham, paksheśvaraḥ ;* 142. *piṇḍārakatīrtham, caṇḍikeśvaraḥ ;* 143. *dharmeśvaraḥ ;* 144. *paitāmahatīrtham, gokarṇeśvaraḥ ;* 145, 146. *hanumattīrtham, rudra-dhārātīrtham, pātālagaṅgā, koṭīśvaraḥ ;* 147. *vāṇe-śvaraḥ ;* 148. *mayūratīrtham, jñāneśvaraḥ ;* 149. *kūpatīrtham, parvateśvaraḥ ;* 150. *jaleśvaraḥ ;* 151. *gupteśvarī ;* 152. *mṛigasthalī ;* 153, 154. *kirāteśvaraḥ ;* 155. *bhasmagaṅgākuṇḍam ;* 156. *bhuvaneśvaraḥ ;* 157. *rudrāgāreśvaraḥ ;* 158. *vāsukīvaradānam ;* 159. *paśupatisiddheśvaraḥ ;* 160, 161. *vāgmatītīrtham* (cf. no. 3697) ; 162,

* The Yaśodhārā (thus A, B throughout), near which *Tripura* is slain, is a river flowing together with the Dharmadhārā.

163. *vaiśālādhipasatyavatīpraveśanam ;* 164. *dharmadattasya śivalokagamanam ;* 165. *mṛigopākhyānam ;* 166. *vajravarapradānam ;* 167. *pradyumnottare indradamanavijayaḥ ;* 168. *setubandhanam ;* 169. *umāvarapradānam ;* 170. *pradyumnatīrtham ;* 171. *pradyumnanāradasamāgamaḥ ;* 172. *daityamohaḥ ;* 173. *prabhāvatīharaṇam ;* 174. *indradamananāradavākyam ;* 175. *prabhāvatīkaustubhaharaṇam ;* 176. *vāgmatīvarapradānam ;* 177. *śaṅkhāsuravadhaḥ ;* 178. *dānāsuravadhaḥ ;* 179, 180. *śakratāpasainyavadhaḥ ;* 181. *kacchapāsuravadhaḥ ;* 182. *kṛishṇatīrthayātrā ;* 183. *suprabhāpraveśanam ;* 184. *śakraprasthāpanam ;* 185. *nepālamāhātmye pradyumnottare yādavapratyāgamanam.*

It ends :

यः शृणोति नरश्रेष्ठः प्रद्युम्नविजयं शुचिः ।
श्रद्दधानः सदा भक्त्या सर्वैनोभिः प्रमुच्यते ॥
यः पुनः परया भक्त्या विद्यां संपूज्य चार्हणैः ।
शृणोति श्रद्दधानो वै तस्य पुण्यफलं शृणु ॥
जांबूनदमये याने परिवारैः समं बुधः ।
आस्थाय प्रमथैः सम्यगाद्रियाणो पुनः पुनः ॥
रुद्रकन्याकरोद्धूतैश्चामरैर्व्यजयन् (० र्वीजितो B) मुदा ।
नीयते गगने नैशं वाद्यगीतैर्विनोदयन् (० दितः B) ॥
माहात्म्यं वै वरहिमगिरेः किं ब्रुमश्चाद्भुतं तद्
यच्छृंगेषु प्रसभमनिशं संति देवाः प्रसिद्धाः (मसिद्धाः B) ।
जामातेशो वसति मुनयो यस्य पुत्री च गौरी
अद्याप्यार्या[ः] क्षणमपि पृथक्के न मुंचंति शृंगं ॥

इति श्रीस्कांदे हिमवत्खंडे नेपालमाहात्म्ये प्रद्युम्नोत्तरे यादवप्रत्यागमनं नाम पंचाशीत्युत्तरशततमो ऽध्यायः ॥ १८५ ॥ समाप्तो ऽयं खंडः ॥ [H. T. COLEBROOKE.]

3696.

2547. Foll. 372 (counted 371, two leaves being numbered 278); size $13\frac{3}{4}$ in. by $7\frac{1}{4}$ in.; fair, modern Devanāgarī writing; 13 or 14 lines in a page.

Himavatkhaṇḍa, of the *Skandapurāṇa*, in 185 *adhyāyas*. [B.] [MACKENZIE COLLECTION.]

3697.

2935. Foll. 13; size 11 in. by $5\frac{1}{4}$ in.; modern Devanāgarī writing (Nepalese paper); twelve lines in a page.

Vāgvatītīrthayātrāprakāśa, a treatise on the sacred places along the river Vāgvatī or Vāgmatī (Vāṅmatī), by *Gaurīdatta Paṇḍita*, son of *Rāmabhadra*.

The subject is treated in two chapters, corresponding to *adhyāyas* 160 and 161 of the *Himavatkhaṇḍa* of the *Skandapurāṇa*, to which it forms a kind of commentary.

It begins :

गौरीसुतं प्रणम्यादौ हिमवत्खण्डसंमतः ।
श्रीवाग्वतीतीर्थयात्राप्रकाशः क्रियते मया ॥ १ ॥
श्रीवाग्वतीं तां मनसा स्मरामि
विचित्ररूपां शिववक्त्रसंभवाम् ।
उच्चाद्रिकूटादवनीमुपागतां
स्वच्छांबुकल्लोलवहां पुनः पुनः ॥ २ ॥

अथ हिमवत्खण्डानुसारेण वाग्वतीतीर्थयात्रा ॥ तत्प्रमाणम् ॥ सेतुभिन्नाद्ब्रह्मसरस्वतीं यावत् ॥ विरूपाक्ष उवाच ॥

भगवन्श्रोतुमिच्छामि भूयो ऽहं भवतो ध्रुवम् ।
वाग्वत्याः संगमस्नानमित्युक्तं भवताधुना ॥
कं तीर्थं च समारभ्य स्नातव्यं केषु केषु च ।
एतद् ब्रूहि मुनिश्रेष्ठ सर्ववार्ताविशारद ॥

सिद्धर्षिरुवाच ॥

सेतुभिन्नं महातीर्थमारभ्य स्नायतां द्विज ।
श्रीवाग्मत्युद्भवा (० वो) यत्र ततः कामं लभिष्यसि ॥

इति सिद्धर्षिर्विरूपाक्षं प्रति सेतुभिन्नाद्वाग्वतीसंभवं यावत् ॥

सेतुभिन्नं समारभ्य विरूपाक्षो घटोद्भव ।
वाङ्मतीसंभवा[द्] यावद्भक्त्या सस्नौ हि तेषु च ॥

इत्यगस्त्यं प्रति स्कन्दवचनाच्च । श्लेष्मान्तकवनस्य मुक्तिक्षेत्रत्वकथने चतुर्दशयोजनात्मकत्वं शिवपुराणादिप्रतिपादितं लिंगयात्रात्मकं क्षेत्रप्रमाणम् । अत्रोक्तं तु तीर्थप्रमाणमिति ॥ तत्र प्रथमं सेतुभिन्नतीर्थे स्नानम् । तत्रेतिकर्तव्यता ब्राह्मणवरणपूर्वकेन ॥

प्रातःकृत्यं समुत्तीर्य यथाविभववित्तरैः ।
प्रसन्नमानसो भूत्वा तीर्थस्नानोत्सुको भवेत् ॥

उपस्करं समादाय गृहात्प्रनिःसृतो(० प्रणिः०) बहिः ।
स्नातुं गच्छामि वाग्वत्यां कृत्वेति मनसा व्रजेत् ॥
आयीतीर्थें जलाप्लावं कर्तुं गच्छामि सांप्रतं ।
वाचोक्त्वा मनसा चिंत्य गृहाद्बहिः पथि व्रजेत् ॥ इति ॥

आयीतीर्थेंत्युपलक्षणं मुख्यत्वात्तदुपादानं । अथ वाग्वतीदर्शनमंत्रः । ओं

नमस्ते वाग्वति देवि सर्वदुष्कृतनाशिनि ।
अद्य मे धूनितं पापं दर्शनात्ते चिरार्जितम् ॥ इति ॥
प्रणम्य गौरवात्तीर्थं शिखां बद्धा यथाविधि ।
कुशोदकं समादाय संकल्पेत हि वाक्यतः ॥
तिङ्सुबन्तयुतं वाक्यमात्मनेपदि युज्यते ।
मध्ये कामं च हेतुं च तिथ्यादिं(० दि) वाक्यमुच्चरेत् ॥
मासं पक्षं तथा वारं तिथिं नक्षत्रमेव च ।
योगं नाम स्वगोत्रं च अद्यादिः काम एव च ॥
अद्यामुष्मिन्यथामासे यथापक्षे दिने तिथौ ।
नक्षत्रे च यथायोगे स्वस्मिंस्तीर्थे ततः परम् ।
वदेत्स्नानमहं कुर्वे साधारणमतं मुने ॥

इति साधारणसंकल्पान्ते । °

1. After 1. Setubhinnatīrtham (ending fol. 3*a*), the following bathing-places (mostly dedicated to *Śiva* in one form or another) are dealt with: 2. Durgākuṇḍatīrtham, fol 3*a*; 3. Gopālatīrtham (near Śikharapura); 4. Dāmodaratīrtham; 5. Sarvaushadhirasatīrtham (where the water flowing from the Karkoṭakahrada joins the river); 6. Gaṇeśatīrtham, fol. 3*b*; 7. Anantatīrtham; 8. Cakratīrtham (to *Pradyumneśvara*); 9. Bhṛigupātatīrtham (to *Muktīśvara*); 10. Pramodatīrtham (to *Rāmeśvara*); 11. Kāyanirmalatīrtham (to *Nirmaleśvara*), fol. 4*a*; 12. Śakratīrtham; 13. Pañcanadatīrtham (to *Pañcaliṅgeśvara*; at the confluence of Vāgvatī and Vishṇumatī); 14. Kālatīrtham (to *Yameśvara Śiva*; near Kāntipura, *i.e.* Kāṭhmāṇḍu), fol. 4*b*; 15. Mṛityumjayatīrtham (to *Sarveśvara Śiva*; near Kumbheśvarasthāna); 16. Sahodaravadhamocanatīrtham (to *Jñāneśvara*; at the confluence of Bhadramatī and V.); 17. Śaṅkhamūlatīrtham, or Uttaraprayāga (to *Kumbheśvara*; at the confluence of Maṇimatī and V.), fol. 5*a*; 18. Amarāvatītīrtham (to *Śakreśvara*); 19. Vimalāvatītīrtham; 20. Nirmalāvatītīrtham, fol. 5*b*; 21. Vāyuvatītīrtham (to *Kūṭeśvara*); 22. Yogakuṇḍatīrtham (to *Yogeśvara Śiva*); 23. Maṇitīrtham (to *Maṇicūḍeśvara*); 24. Prayāgatīrtham (to *Bāṇeśvara*); 25. Pīṭhikātīrtham (to *Icchāvalokeśvara*), fol. 6*a*; 26. Trivikramatīrtham (to *Vāmaneśvara*); 27. Svarṇatīrtham (to *Suvarṇeśvara*; at the confluence of Svarṇanadī and V.); 28. Brahmatīrtham (to *Śmaśāneśvara*); 29. Kshatriyatīrtham (to *Khaḍgeśvara*); 30. Rājeśvarītīrtham; 31. Umāpatitīrtham (west of the *liṅga* of that name); 32. Vishṇutīrtham (to *Vaishṇaveśvara Śiva*), fol. 6*b*; 33. Jayamaṅgalātīrtham (to *Maṅgaleśvara*); 34. Ākāśabhairavatīrtham; 35. Śrīvatsalātīrtham; 36. Koshodakatīrtham (to *Kosheśvara Śiva*); 37. Saubhāgyadaṃ tīrtham (to *Saubhāgyeśvara*); 38. Kuveratīrtham, fol. 7*a*; 39. Gaurītīrtham (near a *Gaurīmūrti*).

Colophon: इति श्रीवाग्वतीतीर्थयात्राप्रकाशे षष्ठ्युत्तरशततमाध्यायोक्ततीर्थप्रकाशः प्रथमः ॥ १ ॥

11. अथैकषष्ठ्युत्तरशततमाध्यायोक्तानि महोदकमहीतीर्थादीनि । तत्र मृगेश्वरस्य पूर्वभागे मृगोदकतीर्थम् । मृगेश्वरो देवः ॥ नेमुनिरुवाच । ने इत्येकाक्षरमत्रिपुत्रस्य सिद्धर्षेर्नाम । अत एव नया(?) नेनाक्षा मुनिना पालितो नेपाल इति देशनाम ।

मृगोदके महातीर्थे कार्त्तिकस्याष्टमीतिथौ ।
स्नायते विधिवद्भक्त्या मुच्यते पशुजन्मभिः ॥
कृष्णाष्टम्यां ततस्तस्यां रुद्रात्मा स्नायते यदि ।
यो व्याप्य कार्त्तिकं मासं तस्य पुण्यफलं शृणु ॥ °

40. Mṛigodakatīrtham; 41. Kharvarikātīrtham (to *Jyotirīśvara Mahādeva*; east of Āryātīrtha, where there are two *liṅgas*), fol. 7*b*; 42. Śrīmad-Āryātīrtham (*mahāpuṇyam; tad eva triveṇīsaṃgamaṃ nāma tīrtham*); 43. Nārāyaṇatīrtham, fol. 8*a*; 44. Pāvanikātīrtham (to *Siddheśvara*); 45. Agastyatīrtham (east of an *Agastyamūrti, paścimaparvatamadhye*); 46.

Nīlakaṇṭhatīrtham, fol. 8*b*; 47. Vāsukitīrtham (to *Nāgeśvara*); 48. Gomukhatīrtham (to *Gopatīśvara Śiva*); 49. Bhṛigupatanatīrtham (*uccaśilādhastāt*; to *Rudrāgāreśvara*); 50. Devaghāṭatīrtham (to *Trailokyeśvara*); 51. Brahmasahasratīrtham (east of Brahmaśilā); 52. Vishṇusahasratīrtham (*antaragirimadhye*), fol. 9*a*; 53. Rudrasahasratīrtham (to *Deveśvara Śiva; pūrve vṛishabhaḥ paścime liṅgas tanmadhye*); 54. Sūryabhāgātīrtham (to *Arkeśvara Śiva*; east of river, west of *sūryacandra-pratime*); 55. Candrabhāgātīrtham (to *Someśvara Śiva*); 56. Manaḥkāmanātīrtham, fol. 9*b*; 57. Jihvālolatīrtham (to *Parvateśvara*); 58. Anantatīrtham, or Gaurītīrtham (to *Kirāṭeśvara*); 59. Bālaśmaśānatīrtham (*bālaśmaśānāgatanadīsaṃgame*; to *Bāleśvara*); 60. Bhairavatīrtham (near Bhairavakuṇḍa); 61. Jaleśvaratīrtham (to *Jaleśvara Śiva*); 62. Vināyakatīrtham, fol. 10*a*; 63. Paśugaṇatīrtham (to *Ekapādeśvara Śiva; mṛigasthalīpūrvabhāgāgatanadīsaṃgame*); 64. Śleshmāntakatīrtham (to *Sarveśvara*); 65. Tāmracūḍatīrtham (to *Tāmreśvara*); 66. Uttaravāhinītīrtham (to *Hareśvara*); 67. Cailagaṅgātīrtham; 68. Hatyāmocanatīrtham (to *Kīleśvara; gokarṇavanadakshiṇabhāgāgatanadīsaṃgame*), fol. 10*b*; 69. Kailāśatīrtham; 70. Himavattīrtham (to *Himeśvara*); 71. Vishṇupadatīrtham; 72. Bhṛigupātatīrtham (to *Cakreśvara; girikandare*), fol. 11*a*; 73. Candratīrtham; 74. Sūryatīrtham (to *Ādityeśvara*); 75. Gokarṇeśvaratīrtham; 76. Uttaragayātīrtham; 77. Gadādharatīrtham; 78. Pitāmahatīrtham; 79. Candrabhāgātīrtham (to *Candreśvara*; at confluence of C. and V.), fol. 11*b*; 80. Nāradatīrtham (at confluence of Sūryabhāgā and V.); 81. Saptarshitīrtham (to *Ṛishīśvara Śiva*); 82. Kapotagiritīrtham (to *Khecareśvara*); 38. Kāntibhairavatīrtham (*uttaravāhinyām*); 84. Śvetavārāhatīrtham (to *Vārāheśa; parvatopatyakāyām*); 85. Bhairavakuṇḍatīrtham (*vāgvatīpātād adhastād atisthūlaśilāntare*); 86. Vāgmatīpatanatīrtham (to *Śṛigāleśvara*); 87. Sundarikātīrtham (to *Sundarīśvara*), fol. 12*a*; 88. Vimalāmbutīrtham; 89. Kāmadhenutīrtham; 90. Apsarogaṇatīrtham (to *Gandharveśvara*); 91. Agastyatīrtham (*svacchāmbuvāhinī-vāgvatī-saṃgame*); 92. Brahmasarasvatītīrtham, fol. 12*b*. To these, treated of in the *Himavatkhaṇḍa*, are added (as the effects of the pilgrimage): 93. *Maṇicūḍaparvate yogakuṇḍe mantrasnānādi*; 94. *Yogadhārātīrthe snānam*; 95. *Tāriṇīpūjādi*; 96. *Nemunipūjā*; 97. *Garuḍanārāyaṇadarśanam*; 98. *Guhyeśīdarśanam*; 99. *Śrīmat-Paśupatidarśanam*.

It ends:

श्रीमत्कौशिकवंशजः सुकृतवाञ्छ्रीरामभद्रः पिता
माता श्रीजनकात्मजा च तनयं प्रामूत दत्ताभिधम्।
तेन श्रीकविनायकेन रचितस्तीर्थप्रकाशो मया
तत्रागाच्चरमः प्रकाश इह यः स्कंदोक्तवाक्यात्मकः॥१००॥
इति श्रीगौरीदत्तपण्डितसंगृहीतवाग्वतीतीर्थयात्राप्रकाशः पूर्णः॥

[B. H. Hodgson.]

3698.

2682. Foll. 252; size 9 in. by $4\frac{1}{8}$ in.; fair, modern Devanāgarī writing, on coarse country paper; 11 or 12 lines in a page.

Hemakūṭakhaṇḍa, in 52 *adhyāyas*, containing descriptions of, and legends connected with, the Hemakūṭa mountain on the river Tuṅgabhadrā, a locality sacred to *Virūpāksha Śiva*; and professing to form the '*madhyamabhāga*' of the *Bharadvājasaṃhitā*, which, in the colophons, claims to form part of (or to be) an '*ādimahāpurāṇa*.'

Wilson, Mack. Coll., i., 77 (2nd ed., p. 138), calls it *Pampāmāhātmya*, forming part of the *Hemakūṭakhaṇḍa* of the *Skandapurāṇa*. Though *Skanda* is, indeed, one of the principal inter-

locutors in the work, there is no allusion in this MS. to any connection with the *Skanda-purāṇa;* and the *Bharadvājasaṃhitā* of which it forms a part may possibly be a local *Purāṇa*, if, indeed, it is not the work of that title mentioned as one of the divisions of the *Pāñcarātrāgama*.

It begins (somewhat corrected): ऋषय ऊचुः ॥

सूत सूत महाप्राज्ञ स्वात्मज्ञानवतां वर ।
त्वद्वाक्यामृतनिष्यंदैः सर्वे संजीविता वयं ॥ १ ॥
नानाविधानि देवस्य विरूपाक्षस्य शृण्वतां ।
चरितानि त्वदुक्तानि चरितार्थी मतिर्हि नः ॥ २ ॥
संत्यन्ये ऽपि महाप्राज्ञ संतः सप्तर्षयो मताः ।
महादेवं विरूपाक्षं दृष्टवंतो हि ईदृशाः ॥ ३ ॥
तेषां योगस्तपस्तेषां तेषां यागादिकाः क्रियाः ।
ये तु शृण्वंतु(०ति) ते वाक्यं शिवमाहात्म्यसिद्धिदं ॥ ४ ॥
सुधानिष्यं(!) सुराणां हि सारात्सारतरं तव ।
सूक्तं श्रुत्वा वयं सूत स्वात्मानंदमयाः स्थिताः ॥ ५ ॥ ०६ ॥
यदुक्तं लग्नमस्माकमनायासेन तन्मनः ।
ते सत्यमुनयः पश्चात्किमकुर्वत तद्वद ॥ ६ ॥

सूत उवाच ॥

साधु साधु मुनिश्रेष्ठाः गरिष्ठः प्रश्न एष वः ।
वाक्यं शृणुत सर्वेषां कल्याणफलदां कथां ॥ १० ॥
एकचित्ता यदि वरं श्रोतारः श्रुतिसंमताः ।
वक्तुः सफलतां याति वाणी वै सत्यशोभिनी ॥ ११ ॥
सनत्कुमार एवार्थमिदमर्थविदां वरः ।
पप्रच्छ स्कंदमानम्य परं कौतूहलान्वितः ॥ १२ ॥

सनत्कुमार उवाच ॥

स्कंद तत्त्वार्थमद्राव प्रभावपरमोदय ।
भगवन्भव्यचित्तानां दिव्याश्चर्यप्रकाशिकं ॥ १३ ॥
सप्तर्षिध्याननिर्यूढं विरूपाक्षस्य वैभवं ।
देवस्य तन्नदाकर्ण्य मम प्रोच्चलितं मनः ॥ १४ ॥
उपर्यपि च किं वृत्तं तेषामामीन्महात्मनां ।
साध्वी ते बुद्धिरुत्पन्ना भूयस्त्वदनुबंधिनी ॥ १५ ॥

स्कंद उवाच * ॥

सनत्कुमार वक्ष्यामि शृणु सर्वोत्तराश्रय ॥ १६ ॥

एवं हिमवतः प्रांते क्षेत्रे भद्रशिलाह्वये ।
सप्तर्षयो महाभागाः श्रद्धाभक्तिसमन्विताः ॥ १७ ॥
एवं प्रत्यक्षितात्मेशाः सर्वे संयमिनां वराः ।
आत्मानुरूपैः संकल्पैरासन्नत जिताशयाः ॥ १८ ॥ ० २० ॥
स्नात्वा भद्रशिलातीर्थे सर्वे ते प्रयताशयाः ।
सद्यो दृष्टं समातष्यं यतिभिर्ध्येयमीश्वरं(?) ॥ २१ ॥
कृतध्यानाः कृतजपाः कृतस्तोत्रा हुताग्नयः ।
भरद्वाजं पुरस्कृत्य प्रापुर्भद्रशिलां तु ते ॥ २२ ॥
नमो भद्रशिले तुभ्यं त्वत्प्रसादादमी वयं ।
आभ्यामेव हि चक्षुभ्यां दृष्टवंतो महेश्वरं ॥ २३ ॥ ०

The geographical position of the Hemakūṭa is thus defined (fol. 31*a*, *adhy.* 9, v. 22 seqq.):

एष किष्किंधनामा हि दृश्यते धरणीधरः ।
अस्यैव हृदयस्थेयान्[1] हेमकूटो महाद्रिराट् ॥
मध्ये किष्किंधशैलस्य महतो ऽस्य महानयं ।
दृश्यते हेमकूटो यः परितः पंचयोजनः ॥
अत्र द्वाराणि चत्वारि मुख्यान्याहुर्मनीषिणः ।
उपद्वाराणि चत्वारि येषु सिध्यंति सत्क्रियाः ॥

The four gates (each furnished with a *liṅga* after which they are called) lie in the direction of the four quarters from the sacred *Brahma-kuṇḍa*:—the Eastern one, called Kinnareśvara, guarded by the elephant-faced *Bhairava Ghargharin* (*asitāṅga*, fol. 34*a*), is said to belong to the Kinnaras;—the Southern one, called Jāmbavateśvara (from *Jāmbavat*, son of *Brahman*, who there praised *Śiva* on his first visit), guarded by the club-armed *Bhairava Caṇḍa* (fol. 35*b*), to the Siddhas, who there worship *Vighneśa* (*Gaṇeśa*) as '*Vīra*';—the Western one, on the Somagiri, called Someśvara, guarded by the *Bhairava Unmatta*, and sacred to *Soma*, where the devout adherents, on *Vaiśākha* full-moon, bathe in the Somakuṇḍa (or Somatīrtha) and worship *Someśa*;—the Northern one, called Maṇibhadreśvara, guarded by the *Bhairava*

* The MS. has these two words after the next half-*śloka*; and, from v. 9 onwards, it has the numbers at the end of the preceding half-verse.

[1] ? *r.* हृदयस्थेयान्.

Bhīshaṇa (enveloped in a blue coat of mail, *kañcuka*), assigned to the *Yakshas* (*Guhyakas*), *Gandharvas*, *Vidyādharas*, and *Munis*. The four minor gates (beginning from S.E.) are called resp.: Draupadī-kshetram, sacred to *Devī Mahāmāyā*; Śaṅkareśvara, sacred to *Kālī-vyāghravāhinī*; Mahākāleśvara, sacred to *Mahākālī*; and Devaghāteśvara, sacred to *Mahābhairavī Durgā*; and are guarded by the *Bhairavas Ruru*, *Krodha*, *Kapālin*, and *Saṃhāra* respectively.

For a general view of the contents we subjoin the indications given in the colophons: 1. *saptarshibhir hemakūṭadarśanam*; 2. *kshetrapraveśaḥ*; 3. *devamaṇḍapapraveśaḥ*; 4. *saptarshibhir virūpākshapūjāvarṇanam*; 5. *saptarshistavanam*; [6, 7. the seven *Ṛishis* (*Bharadvāja*, *Jamadagni*, *Viśvāmitra*, *Atri*, *Gautama*, *Kaśyapa*, *Vasishṭha*) obtain *Śiva's* favour, and settle near the lake Paumpā (Pampā, fol. 25*b*)—named after *Paumpāmbā Devī*, fol. 147*b* seqq.—to worship the *liṅga*; 8. *Vishṇuvṛiddha*, of the race of *Bharadvāja*, calls on the latter to relate the story of the *Hemakūṭa-kshetra* and the *māhātmya* of *Virūpāksha*, and is supported by the other *Ṛishis*—here (foll. 28*a*, 29*a*) enumerated as *Jamadagni*, *Kaśyapa*, *Bhṛigu*, *Gautama* (*Atri*, fol. 29*a*), *Kauśika*, *Vasishṭha*;] 9. [Beginning of description of Hemakūṭakshetra, with its gates, on entering through the eastern one of which, *Śiva* was praised by the Kinnaras] *kinnareśvarastavaḥ*; 10. [The eastern gate is by *Śiva's* favour assigned to the Kinnaras, who worship the *Kinnaraśilā* near it;] 11. [Description of southern gate] *jāmbavatīśvaramahimavarṇanam*; 12. *somagirikathanam*; 13. *uttaradvārapraśaṃsāyām bṛihaspatidevatāsambhāshaṇam*; 14. *vidyādharāgnivivādaḥ*; 15. *māṇibhadreśvaramāhātmyadevatāvarapraśaṃsā*; 16. [Beginning of description of the four lesser gates] *āgneyanairṛityopadvārapraśaṃsā*; 17. *vāyavyaiśānopadvārapraśaṃsā*; 18. *śivāditīrthapraśaṃsā*; 19. *shaṇmukhatīrthakathanam*; 20. *avāntaratīrthakathanam*; 21. *nileśvarādiyoganṛisiṃhaparyantadevakathanam*; 22. *mahākālādiśaktitrayapadanyāsakathanam*; 23. *skandamāhātmyakathanam*; 24. *śvetāśvatthakathanam*; 25. *somanātham ārabhya rāmatīrthaparyantaṃ devatākathanam*; 26. *śaṅkhatīrthaprabhṛitisikatāvighneśvarāntaṃ tīrthadevatākathanam*; 27. *brahmeśvarādimataṅgāśramakathanam*; 28. *mataṅgāvatārakathanam*; 29. *kāmadāhaḥ*; 30. *vibhūtimāhātmyam*; 31, 32. *rāmopākhyānam*; 33. *dundubhivadhaḥ*; 34. *bālipaumpākathanam*; 35. *vatsaramāsapakshapūjā*; 36–50. *hariścandropākhyānam*; 51. *pāpavināśanāśvamedhatīrthavarṇanam*; 52. *brahmatīrthādināgatīrthaparyantapraśaṃsā*.

The copyist of this MS., as those of many others of the Mackenzie Collection, was evidently not very familiar with the Devanāgarī orthography. Certain peculiarities, such as that of writing '*yeka*' for '*eka*,' and the interchange of media and tenuis, make it probable that he was of Telugu origin.

It ends:

एतानि तीर्थानि तथोदितानि
सरिद्वराकूलविभावितानि ।
संक्षिप्तमात्रेण विशुद्धबुद्धे
माहात्म्यमेतेषु सरामहीयः (? सरोम°) ॥ ३८ ॥

इत्यादिमहापुराणे भरद्वाजसंहितायां हेमकूटखंडे मध्यमभागे ब्रह्मतीर्थादिनागतीर्थपर्यंतप्रशंसं नाम द्विपंचाशो ऽध्यायः ॥ ५२ ॥ श्रीपौंपाविरूपाक्षेश्वरार्पणमस्तु ॥

This dedication has apparently caused the work to be called *Paumpāmāhātmya*, as inscribed on the first page both in Devanāgarī and in English (*Pumpa Mahateyem*), and subsequently repeated in Wilson's Mack. Coll.

[MACKENZIE COLLECTION.]

b. Miscellaneous Paurāṇik Tracts.

3699.

2551. Foll. 56; size $12\frac{3}{4}$ in. by $6\frac{1}{2}$ in.; fairly well written in Devanāgarī; twelve lines in a page.

Indraprastha-māhātmya, in 18 *adhyāyas*; a legendary account of Indraprastha and its surroundings;—(also called, or) forming part of the *Saubharisaṃhitā*, being narrated to *Yudhishṭhira* by the sage *Saubhari*.

It begins: अथ निगमबोधमाहात्म्यं (with इंद्रप्रस्थ written over) लिख्यते ॥

श्रीसूत उवाच ॥

धर्मपुत्रो धर्मकथां शुश्रूषुः सौभरेः शुभां ।
शौनकाश्रममभ्येत्य नत्वा तमिति पृष्टवान् ॥

युधिष्ठिर उवाच ॥

ब्रह्मन् मान्नेंडतनयातीरतीर्थेषु यच्छुभं ।
तीर्थं तद्वद वैकुंठजन्मभूमिपरात्परं ॥

सौभरिरुवाच ॥

एकदा तु मुनिश्रेष्ठौ दिवि नारदपर्वतौ ।
गच्छंतौ खांडववनं पश्यतः स्म मनोहरं ॥

तत्रावतीर्णौ नभस उपविष्टौ तटे शुभे ।
कालिंद्याः श्रमविश्रांतौ स्नातुं विविशतुर्जले ॥

शिविरौशीनरो राजा मृगयां तौ चरन्वने ।
दृष्ट्वा तन्निर्गमापेक्षी निषसाद सरित्तटे ॥

तौ मुनी विधिवत्स्नात्वा परिधायांबराणि च ।
वंदितौ शिरसा राज्ञा तेनोपविशता तटे ॥

तत्रालोक्य सुवर्णस्य शिबिपैपान् सहस्रशः ।
नारदं गर्वरहितं पर्वतं च जगाद सः ॥

शिबिरुवाच ॥

कथ्यतां मुनिशार्दूलौ कस्येमा यागदृष्टयः ।
केनात्र विहिता यज्ञाः सुरेणाथ नरेण वा ॥

मुक्त्वा काश्यादितीर्थानि यज्ञैरीजे ऽत्र कः पुमान् ।
को विशेषो ऽत्र तीर्थेभ्यस्तेभ्यो विज्ञानसन्निधि ॥ ०

1. *Indrayajñavidhānam* ends fol. 3; II. *Kirātasiṃhavaikuṇṭhaprāptiḥ*, fol. 7; III., fol. 10; IV., fol. 12; V. *Dilīpacaritam*, fol. 14*b*; VI. *Vaiśya(sya) vaikuṇṭhārohaṇam*, fol. 19; VII., fol. 20*b*; VIII. *Dvārikāvarṇanam*, fol. 22*b*; IX., fol. 27; X. *Mukundopākhyānam*, fol. 31; XI., fol. 34*b*; XII., fol. 40*b*; XIII. *Madhuvanamāhātmyavarṇanam*, fol. 42; XIV. *Vadarikāśramavarṇanam*, fol. 45*b*; XV. *Haridvāramahimāvarṇanam*, fol. 47; XVI. *Pushkaramāhātmyavarṇanam*, fol. 50*b*; XVII. *Prayāgavarṇanam*, fol. 54.

It ends:

इंद्रप्रस्थगता यो यत्कालिंद्या स्नानतः फलं ।
तत्फलं तत्र कुंडे तु जायते नात्र संशयः ॥

इति श्री[सौभरिसंहितायां elsewhere]इंद्रप्रस्थमाहात्म्ये काशीगोकर्णशिबिकातीर्थैसप्तकभीमकुंठवर्णनो नामाष्टादशो ऽध्यायः ॥ १८ ॥ संवत् १८५१ मासोत्तममासे श्रावणमासे कृष्णे पक्षे शुभतिथौ दशमायां(०म्यां) बुधवासरे लिषतम् मिश्रकृष्णदासद्वनेरामस्रात्मजस्य गुरुभीमसेनपठनार्थं ॥

For another MS. of this work see Rāj. Mitra, Notices, iv., p. 75.

[Mackenzie Collection.]

3700.

1087. Foll. 72; size 13 in. by $5\frac{1}{2}$ in.; good, modern Bengālī handwriting; seven lines in a page.

Kāmarūpanibandha (*Harigaurīsaṃvāda*), an account of the Kāmarūpa country, and the local dynasties supposed to have reigned there—with occasional glances at neighbouring districts, such as Gauḍa, Mathurā, Avantī, Ḍillī or Hastināpura—communicated, in form of prophecies, by *Śiva* to *Pārvatī*.

It begins: देव्युवाच ॥

भगवन् सर्वधर्मज्ञ चन्द्राहिकृतभूषण ।
विप्रक्षत्रविशां धर्माः शूद्रस्य कथितास्त्वया ॥

निर्णीतं लक्षणं तेषां यथानुक्रमयोगतः ।
ब्रह्मचर्यं तथा गार्हं(!) वानप्रस्थाश्रमे ऽपि च ॥

धर्मस्ते शकलो देव भिक्षुकाश्रम ईरितः ।
स्त्रियो धर्मा बालधर्मा ये चान्ये त्वनुषङ्गिणः ।
वर्णसंकरधर्माश्च म्लेच्छधर्माः समीरिताः ॥
सूर्यविप्रस्य माहात्म्ये चन्द्रभोजद्विजस्य(!) च ।
नाक्षत्रगणकादीनां लक्षणसमुदीरणं ॥
विशेषतः क्षत्रियाणां देवतेजोऽंशिनामपि ।
पुनरेव समुद्दिष्टं भूभृतां लक्षणं पृथक् ॥
इदानीं श्रोतुकामास्मि कलौ कः को ऽत्र पालकः ।
भविता भारते वर्षे सपादपृष्ठलक्षके(?) ॥
त्वदीया तव भक्ताहं भार्यास्मि चन्द्रशेखर ।
यदि योग्यास्मि ते चित्ते प्रेयसी प्राणवल्लभ ॥
पुराप्युरीकृतं देव रहस्यमपि वल्लभे ।
वदिष्यामीति देवेशी(०श) तन्मे कथय शङ्कर ॥
ईश्वर उवाच ॥
कथयिष्यामि देवेशि गोप्यातिगोप्यमुत्तमं ।
गन्तास्वो निर्जनस्थानमित्युक्त्वान्तरधीयत ॥
विचार्य भारतं वर्षं निर्जनस्थानलिप्सया ।
पीठरत्नं कामरूपं सिद्धक्षेत्रमलोकयत् ॥
कापालभस्मनिचयं पिण्डीकृत्य करेण तत् ।
इन्द्राचलपुरो मध्ये जले ब्रह्मभुवो ऽक्षिपत् ॥
भस्माचल इति ख्यातः सिद्धानां सिद्धिसाधकः ।
द्वापरे समनुप्राप्ते तृतीययुगपर्यये ॥ ०

The only chapters numbered are *adhyāyas* 1–6, 24, 25; *paṭalas* 25(!)–28.

Haragaurīsaṃvāde (thus generally) *rājanirṇaye haragaurīsamāgamaḥ*, fol. 2*b*; *rājanirṇaye saṃkhyāniyamaḥ*, fol. 4*b*; *devīpīṭhanirṇayaḥ*, fol. 5*b*; *cakravartiniyamaḥ*, fol. 6*b*; *nṛipacakravartiniyamaḥ*, fol. 7*b*; *rājacarite narakānvayanirṇayaḥ* (6th *adhy.*), fol. 9*b*; *catushpṛishṭhātmakakāmarūpanṛipatinirṇayaḥ*, fol. 11*a*; *indravaṃśānujaḥ*, fol. 13*b*; *indravaṃśaprathamānvayaḥ*, fol. 15*a*; *indravaṃśāntaram*, fol. 17*a*; *kāmarūpanṛipanirṇayaḥ*, fol. 18*a*; *punar-aindrapraveśaḥ*, fol. 18*b*; *guror aṃśaḥ*, fol. 21*a*; *śukrāṃśaḥ*, fol. 21*b*; *kujāṃśaḥ*, fol. 22*b*; *budhāṃśaḥ*, fol. 23*a*; *kāmarūpanirṇayaḥ*, foll. 27*b*, 30*b*; *utkalanirṇayaḥ*, fol. 31*b*; *gauḍanirṇayaḥ*, fol. 32*b*; *mathurānirṇayaḥ*, fol. 33*b*; *avantīdeśanirṇayaḥ*, fol. 34*b*; *kāmarūpanirṇaye* (24th *adhy.*), fol. 36*a*; do. (25th *adhy.*), fol. 37*a*; *pīṭhanirṇayaḥ*, fol. 37*b*; (war between *Saumāras* and *Turushkas*, etc., 25th *paṭala* !), fol. 39*b*; (26th *p.*), fol. 45*a*; (*Kāmarūpanirṇaye*, 27th *p.*), fol. 41*b*; (28th *p.*), fol. 48*b*; followed by more dynastic accounts mingled with legends (such as that of the *Apsaras Śyāmā*, who, being cursed by *Nārada* and loved by *Indra*, becomes the fore-mother of a race of kings, the *Kālajaṅghas*). In this section, which has no further colophon, there is a good deal of mystic play on the magic effect of certain letters in the king's names. The *Brahmayāmala* is referred to once (fol. 67*b*, l. 5).

The MS. ends abruptly at the foot of fol. 72*a*: देव्युवाच ॥

कथय त्वं महाबाहो सकाले वृषवासरात्(!) ।
धनदस्य प्रसादेन जनितो येन सर्वतः ॥

शङ्कर उवाच ॥

नवाक्षे ग्रहणाकारे कार्त्तिकस्य परे यदि(?) ।
श्रीकामरूपाङ्के(?०र्धे) राजा उकारादिर्भविष्यति ॥

For another incomplete MS. of the work see Rāj. Mitra, Notices, i., p. 177, where it is classed as a *Tantra*.

None of the colophons give the above title, but on fol. 72*b* Colebrooke's Paṇḍits have inscribed the title (as, indeed, it is also given by Rāj. M.) as *Kāmarūpīyanibandha*. For the subjects treated, cf. also *Kālikāpurāṇa* (no. 3339), ch. 79 seqq. [H. T. Colebrooke.]

3701.

670. Foll. 78; size $10\frac{3}{4}$ in. by $5\frac{1}{4}$ in.; good, recent Devanāgarī writing; eleven lines in a page.

Kāśīprakāśa, a digest of passages (chiefly *paurāṇik*) regarding the city of Benares, its religious merits and holy places, etc., com-

piled—at the request of *Sarvabhaṭṭa, guru* to *Kṛishṇa Nāyaka* of Madhurā—by *Nanda paṇḍita*, surnamed *Vināyaka paṇḍita*, son of *Rāma paṇḍita*.

The MS. is very incorrect. It begins (somewhat corrected):

अंबायाः कुचमुपनीय वक्त्रबिंबे
जिघ्रंतं मुहितकरंबपुष्करेण ।
चूडांकं पितुरुपदंशलिप्सयेव
प्रेम्णा तं कमपि शिशुं वयं भजामः ॥ १ ॥

करे कलितकंदुकः कपटकेलिकौतूहलाद्
दृगंचलमुदंचयन्कुचयुगे कुरंगीदृशः ।
प्रहर्तुमतिचातुरीविहितवंचनः कंचन
प्रियं समवलोकयन्नवतु देवकीनंदनः ॥ २ ॥

कोऽपि द्राविडनीवृदस्ति जगतीमूर्धा समृद्धाननो
लाटा यस्य ललाटतां दधति ते यत्कुंतलाः कुंतलाः ।
चोला यस्य निचोलतां दधति यः कर्णाटकर्णाटकस्
तुंडास्तुडमिवावभांति सततं यत्कौशिकाः कौशिकाः॥३॥

तत्रास्ति कापि मधुरा मधुराकृतिः सा
यस्याः पुरोऽस्ति [नगरी] न गरीयसीह ।
यामद्य पुण्यकलिका कलिकालभीता
कृष्णेन दत्तसमया समयाभ्युपैति ॥ ४ ॥

सर्वत्रापि समेक्षणोऽमृतधरः कंवे(कंठे)द्विजिह्वान् निजाद्
देशादप्यपसारयत्यनुदिनं पुष्णाति कामान्बहून् ।
मूर्ध्नो यः शतशो दधौ द्विजयतीन्गौरी यदीया दिशः
कीर्तिर्धावति सोऽत्र कोऽपि समभूच्छ्रीविश्वनाथनृपः॥५॥

नित्यं सत्यानुरक्तः सततमनुगतो यो बलेनानुगृह्णन्
गोपात्कोपानलस्य प्रशमनविधिनानंदपुष्टः सदैव ।
आश्रिष्टो यः सुहास्या बहुषु महचरेष्वद्भवं वर्धयिष्यन्
कृष्णस्तदात्मजोऽभूत्तगति कुवलयापीडनिष्पीडनाय
सत्यसत्यं कुरुते रिपुभिः सुकृदो मृधे[1] स मृधेषु । [॥ ६ ॥
अमुतश्चस्तस्य[2] सुतो भूच्छ्रीमान्वीरनायको[3] नृपतिः॥७॥

तस्य कीर्तिजितपंचसायकः
संपदा विजिततनाकनायकः ।
यस्य सर्व इह कीर्तिगायकम्
तत्सुतो जयति कृष्णनायकः ॥ ८ ॥

यदकृत मधुरायां शर्मनर्माणि[4] कृष्णः
प्रथमजनुषि तेषां दर्शनेनांतरस्याः(?) ।
अनुसरति [स]पत्नीमत्सरेणानुतापं
समुदितमपनेतुं(?) किंतु भूयोऽवतीर्यै ॥ ९ ॥

स्फुरत्कनकसंकुलं प्रचुरचारुसिंहासनं
चलदुचिरचामरं विकसितोज्ज्वलच्छत्रकं ।
न शून्यमपि मंदिरं विमृदृशं रिपूणामभूद्
यदेष महिमाद्भुतो जयति कृष्णभूमीपतेः ॥ १० ॥

उपनीय धनौघमर्थितालं
प्रथमं लिंपति यच्च चंदनेन ।
तदवैमि तदक्षराणि दुष्टा-
न्यपसार्यो ननु तेऽत्र योग्यतावं(?०तार्यं) ॥ ११ ॥

नीलकंठस्य नीलश्चत्कंठो न स्यादुमा तदा ।
विशेषमभिजानीयात्तद्यशोराशितः कथं ॥ १२ ॥

तस्य कोऽपि विबुधो ऽस्ति बुधो
ऽन्यो यस्य भूमिवलये ∪–∪ छेत् ।
साम्यमत्र सुकृती न कृती
वा सर्वभट्ट इति यो गुणहृदः ॥ १३ ॥

षड् दर्शनानि श्रुतयश्चतस्रः
कुलाश्चतुःषष्टिरथामलत्विषः ।
नानावृषा यस्य स कोऽपि शर्वः
श्रीसर्वभट्टो ऽस्य गुरुर्विभाति ॥ १४ ॥

धर्मानने कानचिरद्युतोन्स
कृत्वापि संतोषमवाप नांतः ।
विश्वोपकाराय यशोनिदानं
काशीप्रकाशं हि विधातुमैच्छत् ॥ १५ ॥

समर्थोऽपि स्वयं सर्वशास्त्राणां तत्त्वनिर्णये ।
न्ययोजयत्तथाप्यत्र तत्प्रीत्या नंदपंडितं ॥ १६ ॥

श्रीसर्वभट्टसंदिष्टः कुरुते नंदपंडितः ।
काशीप्रकाशं विदुषां संतोषाय यथामति ॥ १७ ॥

ननु वस्तुस्वरूपसद्भावे तद्विशेषनिर्णयाय प्रेक्षावता प्रवृत्तिरुचिता स एव तु काश्यां कलौ दुर्लभ इति नेयं प्रतिज्ञा घटते श्रोतां प्रमाणाभावात् । ०

अथ यानिर्णयः fol. 12*b*; अथ यात्रायां नियमाः fol. 13*a*; अथ तीर्थयात्राविधिः fol. 15*a*; अथ काश्यां प्रथमदिनयात्राविधिः fol. 26*a*, etc.

[1] ? *r.* सुकृतां मृधे. [2] ? *r.* अमृताब्धेस्तस्य (ocean of charity). [3] ? ०भूच्छ्रीमान्वीरेश्वनायको MS.

[4] पदकृतमधुरायां शर्म्यनर्माणि MS.

It ends:

व्यर्थं [वर्त]नमेतयोरुभयथेत्यस्मान्निवृत्तं मया
यच्छीलं सहजं सदा सदसतोस्तत्को ऽन्यथात्वं नयेत् ।
कस्य प्रार्थनया पुनाति सकलं दुष्टं जनं जाह्नवी
कस्य व्यर्थनया निहंति सुकृतं सा कर्मनाशापि वा ॥

इति श्रीधर्माधिकारिरामपंडितात्मजविनायकपंडितापरनामधेयनंदपंडितविरचितः काशीप्रकाशः संपूर्णः ॥

[H. T. Colebrooke.]

3702.

2522. Foll. 78; size 10¼ in. by 5¾ in.; large, clear Devanāgarī writing; eleven lines in a page.

Kāśīrahasyaprakāśa, a description of Benares, its holy places and mystic powers; in five chapters (*praśnanirṇaya*), composed—by order of *Kānadāsa* (son of *Rāghavadāsa*, *divan* at Vijāpura)—at Rājanagara, by *Bhaṭṭa Nārāyaṇa*, surnamed *Bālabopa*, son of *Bhaṭṭa Rāma*, grandson of *Bhaṭṭa Nārāyaṇa*, and disciple of *Bāpūdeva*.

It begins:

या धीर्वेदशिखोद्भवा परपदप्राप्त्यै प्रसिद्धा नृणाम्
अत्यायाससमुद्भवेह परतो वास्यै भवेत् कस्यचित् ।
यस्यां त्वीशकृतोपदेशजनितब्रह्मात्मधीस्तत्पदे
धत्ते जंतुमिहैव सा शिवपुरी काशी सदा काशते ॥ १ ॥

योगाशक्तपोविरक्तसुकृतानासक्तभक्तेतरान्
कामक्रोधमदादिसक्तमनसो मग्नान् भवाब्धौ कलौ ।
तान्सर्वान् कृपयोद्धिधीर्घुरविमुक्ते यः सदास्ते सुरैः
साकं विष्णुमुखैः शिवः स भवतु श्रेयस्करो ऽहर्निशं ॥ २ ॥

श्रीमद्गुर्जरदेशपालसचिवः प्राग्वाटवंशोत्तमात्
प्रादुर्भूय गणेशराव इति हि ख्यातिं गतो भूतले ।
हस्त्यश्वादिसमस्तवैभवयुतः श्रीकृष्णदासाभिधः
पुत्रस्तस्य च धार्मिकः समभवत् सत्सुत्यसर्वाग्रणीः ॥ ३ ॥

श्रीमद्राघवदास इत्यभिधया ख्यातिं गतः सार्थया
तत्पुत्रो हि विजापुराधिपतितः प्राप्ताधिकारोत्तमः ।
सत्कीर्तिर्द्विजदेवसेवनरतो यो ऽन्योपकृत्यै प्रभुस्
तज्जो गुर्जरदेशभूषणमणिः श्रीकानदासाभिधः ॥ ४ ॥

सद्विद्वज्जनवल्लभो ऽतिचतुरः सद्बुद्धिरत्नाकरो
यो वांछाधिकदो हि राजनगरे वर्वर्त्ति सर्वोपरि ।
धर्माद्यर्थचतुष्टयेऽतिनिपुणो दिल्लीपतेः संमतम्
तत्प्रश्नानवलंब्य सर्वहितकृत् काश्या रहस्यं ब्रुवे ॥ ५ ॥

इह खलु सकलश्रुतिस्मृतिपुराणेषु प्राणोत्क्रमणकालीनजंतुमात्रस्य श्रीविश्वेश्वरोपदेशजन्यब्रह्मात्मैक्यज्ञानप्रयोजकतया परमपुमर्थैकप्रापकत्वेन प्रसिद्धमपि श्रीकाशीक्षेत्रमहिमानं धर्मार्थकाममोक्षाणां श्रद्धा परमकारणं । पुंसामश्रद्दधानानां न धर्मो नापि तत्फलमिति महाभारतोक्तेरन्वयव्यतिरेकाभ्यां चतुर्विधपुरुषार्थप्राप्तिनिदानभूतया। सर्वधर्मफलं सम्यक् काश्यां यत् श्रद्धत्ते (? श्रद्धया) मन इति ब्रह्मवैवर्तोक्तेरनेकजन्मार्जितपुण्यपुंजपरिपाकोदयसंजातया संतः सेव्यास्तन्मुखात् काशिकायाः श्रोतव्यास्ते तद्गुणाः सिद्धिरूपाः ॥ ०

1. *śrīmatkānadāsīya-kāśīsvarūpavishaya-* ends fol. 12*b*; II. *śrīmatkānadāsīya-kāśīkshetrabhedavishaya-*, fol. 18*b*; III. *śrīmatkānadāsīya-muktibhedavishaya-*, fol. 55; IV. *śrīmatkānadāsīya-muktyadhikārivishaya-*, fol. 73*b*. V. ends:

स्वरूपं किं काश्याः कतिविधमयो तत्र कतिधा
विमुक्तिः सा नृणामुत नगतिरश्चामपि भवेत् ।
विमुक्तौ सिद्धायां गमनविधिपूर्वो निवसने
विधिः कस्तस्मिंस्तद्भवति नयनो भैरवभयं ॥ १ ॥

इति प्रश्नरत्नानि मुक्ताः सुयुक्तीः
समादाय काशीगुणैर्गुंफिता सक् ।
इयं कानदासात् गुरूणां प्रसादात्
दधत्तां गले को लभेन्नातिसौख्यं ॥ २ ॥

श्रीनारायणभट्टसूनुरभवत् श्रीभट्टरामाभिधो
विश्वामित्रकुलस्तदीयतनुजः पैतामहीयाभिधः ।
वापूदेवगुरोः पदाब्जनिरतः काशीपुरीमाश्रितस्
चक्रे ग्रंथमिमं हि राजनगरे श्रीकानदासाज्ञया ॥ ३ ॥

इति श्रीमत्पूर्वोत्तरमीमांसाद्वैतसाम्राज्यधुरंधरवापूदेवगुरुचरणारविंदसेवापरायणबालबोधनामक [० बालबोधाभिध elsewhere] भट्टनारायणकृते श्रीकाशीरहस्यप्रकाशे श्रीमत्कानदासीयकाशीविषयपंचप्रश्ननिर्णयः समाप्तः ॥ संवत् १७५८ वर्षे माघमासे सिते पक्षे चतुर्दशी अंतरपूर्णीमाशी शनीवासरे स्यखितं राजनग्रे राजपुरवास्तव्यं मालवीश्रीगौडज्ञातीयपंडागंगाराम: ॥

For a *Kāśīrahasya* (or *Kāśīmāhātmyakhaṇḍa*), assigned to the *Brahmavaivartapurāṇa*, see Burnell (Tanjore MSS., p. 189). [Gaikawar.]

3703.

1639a. Foll. 118 (of which foll. 2 and 6 are wanting, and fol. 1 supplied by a modern hand); size 10¼ in. by 4¼ in.; fair Devanāgarī writing of 1621 A.D.; eleven lines in a page.

Gaṅgāmāhātmya, a compilation of passages regarding the sacred river from different *Purāṇas* and the epics.

The extracts are arranged in the following order: *Anuśāsanaparvan* and *Āraṇyaparvan* of the *Mahābhārata*, foll. 7*a*, 14*a*; *Brahmapurāṇa*, fol. 17*a*; *Vishṇupurāṇa*, fol. 17*b*; *Matsyapurāṇa*, fol. 27*a*; *Kūrmapurāṇa*, fol. 29*b*; *Revakhaṇḍa* of the *Skandapurāṇa*, fol. 44*b*; *Liṅgapurāṇa*, fol. 45*a*; *Vāmanapurāṇa*, fol. 49*b*; *Varāhapurāṇa*, fol. 52*b*; *Vishṇudharmottara*, fol. 58*b*; *Brahmāṇḍapurāṇa*, fol. 66*b*; *Bālakāṇḍa* of the *Rāmāyaṇa*, fol. 70*b*; *Nāradīya*, fol. 71*b*; *Kāmikasaṃhitā*(!), fol. 83*b*; and *Bhavishyapurāṇa*, fol. 118*b*.

It begins (as supplied by the modern hand):

शैलवृक्ष उवाच ।
के देशाः के जनपदाः के श्रमाः(!) के च पर्वताः ।
प्रकृष्टपुण्यतः काश्च हेया नद्यस्तदुच्यतां ॥
सिद्ध उवाच ।
ते देशास्ते जनपदास्ते श्रमास्ते च पर्वताः ।
येषां भागीरथी गंगा मध्ये याति सरिद्वरा ॥ ०

Fol. 1*a* has the title inscribed on it: सकलपुराणोक्तसंग्रहगंगामाहात्म्य सं ३२०० भग्नं पत्र २. ६.

It ends with the colophon of the last set of extracts: इति भविष्यपुराणे गंगामाहात्म्यं समाप्तं ॥ संवत् १६५८ आश्विन सुदि अष्टम्यां लिखितं ॥

The later ownership of *Upādhyāya Sadāśiva* is recorded by another hand in the following words: भटरामचंद्रेण पौराणिकेत्युपाधिनामधारकेण औदीच्यज्ञातीयेन (त्रौ०) उपाध्याय सदाशिवाय दत्तमिदं ग्रंथ श्रीकृष्णप्रीत्यै ॥ संवत् १९२८ ॥ ०

[H. T. COLEBROOKE.]

3704.

2688b. Foll. 42; size 9½ in. by 5¾ in.; fair, modern Devanāgarī writing; eleven lines in a page.

Citrakūṭamāhātmya—also called *Rāmarahasya*—a treatise, in 16 *adhyāyas*, in commendation of pilgrimages to the holy places in the Bundelkand country, hallowed by *Rāma's* stay during his exile.

The work purports to be revealed by *Atri* to king *Bharata*, and then again by *Bhuśuṇḍi* to *Śāṇḍilya*, or by *Agastya* to *Sutīkshṇa*; and claims to belong to the *Ādirāmāyaṇa*, and to have been composed by *Vālmīki* himself.

It begins:

यतः सर्वाणि भूतानि प्रतिभांति स्थितानि च ।
यत्रैवोपशमं यांति तस्मै सत्यात्मने नमः ॥ १ ॥
ज्ञाता ज्ञानं तथा ज्ञेयं द्रष्टा दर्शनदृश्यभूः ।
कर्ता हेतुः क्रिया यस्मात्तस्मै ज्ञानात्मने नमः ॥ २ ॥
स्फुरंतु(०ति) शोकरा यस्मादानंदस्यांबरे [ऽ]वनौ ।
सर्वेषां जीवनं तस्मै ब्रह्मानंदात्मने नमः ॥ ३ ॥
चरितं रघुनाथस्य शतकोटिप्रविस्तरं ।
एकैकमक्षरं पुंसां महापातकनाशनं ॥ ४ ॥
नमस्तस्मै मुनीशाय श्रीयुताय तपस्विने ।
सर्वज्ञानाधिवासाय वाल्मीकाय नमो नमः ॥ ५ ॥
शांडिल्य उवाच ॥ (Gorr., *Rām.*, 1., 3.)
श्रुतं त्वत्तः कृपासिंधो जगदुत्पत्तिकारणं ।
अधुना श्रोतुमिच्छामि विस्तरेण कथामिमां ॥ ६ ॥
तीर्थानि देवसद्मानि वनान्यायतनानि च ।
माहात्म्यं श्रोतुमिच्छामि रहस्यं श्रुतिसंमितं ॥ ७ ॥
श्रुतं च परमैश्वर्यं श्रीरामस्य गिरेः प्रभो ।
सीतायाश्च तथा देव्या महदैश्वर्यमद्भुतं ॥ ८ ॥
श्रोतुमिच्छाम्यहं तात तीर्थानि विविधानि च ।
रहस्यं रघुनाथस्य सर्वेषां च प्रियंकरं ॥ ९ ॥
चित्रकूटगिरौ रम्ये मंदाकिनीतटे शुभे ।
ऋषीणामाश्रमपदे सदा तिष्ठति सानुजः ॥ १० ॥
मंडलं परमं शुभं निर्मितमृषिणा पुरा ।
त्रीणि योजनसंख्यानि चतुर्णां दिशिमुत्तमं(!) ॥ ११ ॥

माहात्म्यं श्रोतुमिच्छामि तीर्थानि विविधानि च ।
एतन्मे[ऽ]संशयं तात तदनुज्ञातुमर्हसि ॥ १२ ॥

भुशुंडिरुवाच ॥

रहस्यं मे परोत्कृष्टं दुर्लभं मुनिदेवयोः ।
तदापि ते वदिष्यामि साधवे स्निग्धचेतसे ॥ १३ ॥

Regarding the geographical position of the localities described in it, we gather the following information: Citrakūṭa, identified with Hemakūṭa (foll. 3*a*, l. 11; 8*a*, l. 7), is situated on the banks of the river Mandākinī—a tributary of the Payoshṇī (fol. 41*b*, l. 3)—west of Prayāga (fol. 3*b*, l. 1), seven *yojanas* long, in the midst of eight rivers (fol. 40)—Sarasvatī and Payoshṇī in the east, Kāverī and Virajā in the south, Kauśikā and Candrabhāgā in the west, and Sarayū and Yamunā in the north. Veṅkaṭādri lies south-west, Pāñcajanyagiri west, of Citrakūṭa (foll. 34*b*, 35*a*). Of the other *tīrthas*, rivers and hills in this circle the principal ones are: Vālañjara (foll. 6*a*, l. 10; 33*b*, l. 10), Mānasatīrtha (foll. 6*b*, l. 5; 7*a*, l. 1; 35*a*, l. 5), Mandaraparvata, north of the Daṇḍaka forest (fol. 14*b*, l. 3), Gāyatrī nadī (fol. 20*b*, l. 1), Brahmakuṇḍa, the source of the Payoshṇī (foll. 20*a*, l. 9; 22*b*), Aṅganātīrtha (fol. 28*b*, l. 8), Brahmatīrtha (fol. 29*a*, l. 5), Saṃkarshaṇatīrtha (fol. 29*b*, l. 1), Sītākuṇḍa (foll. 29*b*, l. 7; 31*a*, l. 10), Badarikātīrtha (fol. 31*a*, l. 2), Daṇḍakatīrtha (fol. 31*a*, l. 10), Karkoṭakatīrtha (foll. 31*b*, l. 1; 36*a*, l. 2), Rāmatīrtha (fol. 31*b*, l. 2), Sūryakuṇḍa (fol. 31*b*, l. 4), Guptagodāvarī (foll. 31*b*, l. 7; 32*a*, l. 1 *inf.*), Ṛiṇamocanatīrtha (foll. 32*b*, l. 7; 36*a*, l. 1), Kapila-tīrtha and parvata (fol. 33*b*, l. 6), Maṇikūṭa (fol. 34*b*, l. 2), Brahmāṇḍabhedakatīrtha, two *yojanas* east of Citrakūṭa (fol. 35*a*, l. 9), Daridramocanatīrtha (fol. 36*a*, l. 4), Gṛidhrakaparvata (fol. 37*a*, l. 1), Vālmīker āśrama (fol. 40*b*, l. 2), Sutīkshṇāśrama (fol. 40*b*, l. 4), Agastyāśrama (fol. 40*b*, l. 5), Sahyācala (fol. 40*b*, l. 6), Viśvāmitrasya sthānam, on the confluence of Kālindī and Sarayū (fol. 41*a*, l. 4).

On fol. 42*a*, l. 1, the work designates itself as *Rāmarahasya*; on fol. 4*b*, l. 6, as *Rahasyaṃ rāmasītayoḥ*.

It ends:

चैत्रे विशदपंचम्यां तदादिविधिपूर्वकं ।
मेषे-पुणि संप्राप्ते तीर्थयात्रां करोति यः ॥ ६८ ॥
सर्वपापविशुद्धात्मा रामधाममवाप्नुयात् ।
यत्ते मनसि वर्तते यत्पृष्टो ऽहं वदामि ते ॥ ६९ ॥

इत्यार्षे श्रीआदिरामायणे वाल्मीकिविरचिते शतसंहितायां श्रीचित्रकूटमाहात्म्ये द्वितीयांसे भुशुंडितीर्थयात्रावर्णनं नाम मोक्षोपाख्यानगुह्यतीर्थवर्णनं नाम षोडशो ऽध्यायः ॥ १६ ॥

[MACKENZIE COLLECTION.]

3705, 3706.

392, 393. Foll. 1–219, 220–439; size 16¼ in. by 5¼ in.; well written in the Bengalī character, by different hands, in 1810 A.D.; nine lines in a page.

Citratīrthakathāvalī, a work on sacred places of pilgrimage; compiled (in 1799 A.D.) for Colebrooke, chiefly from *Purāṇas*, by *Citrapati Śarman*.

It begins:

अमृतेनोदरस्थेन धियन्ते(धि० MS.) सर्वदेवताः ।
कण्ठस्थितविषेणापि यो जीवति स पातु नः ॥ १ ॥

ओं नमो गणेशाय ॥ श्रीगङ्गादेव्यै नमः ॥
गङ्गा ऽयोध्यादितीर्थानि विचिन्त्य दुरितक्षये ।
तन्यते चित्रपतिना चित्रतीर्थकथावली ॥ १ ॥
पुराणोपपुराणानि धर्मशास्त्राणि वा पुनः ।
आकलय्य निबन्धांश्च तीर्थमन्वेषिणां मुदे ॥ २ ॥
प्रसङ्गादन्यतीर्थस्य प्रसिद्धविषयस्य च ।
पुराणादीतिहासस्य कथाश्च समुदाहृता ॥ ३ ॥
गङ्गायाश्चाप्ययोध्याया मथुराया व्रजस्य च ।
मायाया द्वारिकायाश्च काश्याश्चैवाथवा पुनः ।
अवन्तिकायाः काञ्च्याश्च माहात्म्यं सरितामिह ॥ ४ ॥

श्रीमतः साहवेन्द्रस्य कोलब्रूकस्य धीमतः ।
आज्ञया विस्तृतामेतां कृपया पश्यत बुधाः ॥ ५ ॥
अथात्र प्रथमं तीर्थयात्राविधिर्लिख्यते । मार्कण्डेयपुराणे । ०

It ends with 13 *ślokas*, in which the author informs us that he was the third of five sons of *Nandīpati* and *Mānavatī*—the others being *Ratnapati* (father of *Dharmanātha*, etc.), *Lakshmīpati* (who taught the author), *Sanātha* and *Medhākāra*—that his father had a younger brother *Kṛishṇapati* (whose sons were *Guṇapati*, *Khelapati* and *Śaṅkara*), and that his (paternal) grandfather was *Madhusūdana*, the son of *Maithila Rāmacandra*, of Dhamahāgrāma in the district of Dharmapura.

Colophon : इति श्रीमन्नन्दीपतितनूजमहोपाध्यायश्रीमल्लक्ष्मीपतिशर्मानुजमहोपाध्यायश्रीमच्चित्रपतिशर्मविरचिता चित्रतोषैकथा समाप्ता ॥

[H. T. COLEBROOKE.]

3707.

3112. Foll. 112; 8vo, size 9 in. by $5\frac{3}{4}$ in.; thick, recent Devanāgarī writing; 22 lines in a page.

Jālandhara-māhātmya, the legendary history of the Jālandhara district (*kshetra*), named after the *Daitya Jalandhara*.

It consists of some 2450 *ślokas* (written in half-*śloka* lines), and shows no division into chapters.

It begins (slightly corrected) :

अलिकुलसेवितगंडो दिविषद्गणवंदितचरणसरोजः ।
जयति हिमाद्रितनयाभूः प्रत्यूहनाशनो गणपः ॥ १ ॥
वज्रेश्वरी जगद्धृषा सर्वमंगलदायिका ।
करोतु सर्वकालं मे मंगलानि शिवप्रिया ॥ २ ॥
श्रीनिवासगुरोरंघ्रियुगलं मुक्तिमंदिरम् ।
नत्वा त्वयविनाशाय वच्मि किंचिद्यथाश्रुतं ॥ ३ ॥
वज्रेश्वरी जयंती च रम्या ज्वालामुखी शिवा ।
अंबिका च जगद्वंद्या जालंधरकृतालया ॥ ४ ॥
चतस्रः संति या देव्यास्ताः संतु दक्षिणा मयि ।
एकदा सर्वशिष्टानां वरिष्ठानां शिरोमणेः ॥ ५ ॥
वशिष्ठस्यांतिके पृष्टं व्यासेन परमर्षिणा ।
मुनिवर्य महाभाग कस्मिन्क्षेत्रे मयाऽनघ ॥ ६ ॥
स्थितोपास्या महामाया मायामोहनिवर्तिका ।
यावत्सम्यक्प्रकारेण न मया मृडगेहिनी ॥ ७ ॥
उपास्यते महाक्षेत्रे तावन्न मम भारती ।
आह्लादयति चेतांसि नृणामवनिमंडले ॥ ८ ॥
यत्रस्याः पादुकाधारा सुकृता सेवना तथा ।
श्रेष्ठतां नयति क्षिप्रं नरं सापि निरंतरम् ॥ ९ ॥
तस्यैव सफला नास्ति जनिः सर्वांगसुंदरि(!) ।
यावन्मनो न वै सम्यक्प्रकारेण प्रजायते ॥ १० ॥
कुरुपांडवयोर्युद्धवर्णनं फलवर्जितम् ।
जीवनं मन्यते स्वस्य तस्मात्साधय मे हितं ॥ ११ ॥
एतच्छ्रुत्वा तु वचनं व्यासस्यामिततेजसः ।
उवाच वचनं शीघ्रं वशिष्ठो मुनिसत्तमः ॥ १२ ॥
व्यास गत्वा त्वया शीघ्रं क्षेत्रे जालंधराभिधे ।
मृडस्य वनिता भव्या पुरश्चरणसाधनात् ॥ १३ ॥
तोषणीया यथा शक्तिः सा प्रसन्ना भविष्यति ।
तस्यां संतोषितायां तु त्वत्तो ऽन्यो न भविष्यति ॥ १४ ॥
कुरुपांडवयोर्युद्धवर्णनं स्वर्गसाधिकम् ।
सम्यक्काव्यस्य करणात्स्थिरा कीर्तिर्धरातले ॥ १५ ॥
प्रतिष्ठाति(०ष्ठति) नृणां भव्या तया स्वर्गः प्रजायते ।
एवमाप्य निदेशं तु वशिष्ठस्य महात्मनः ॥ १६ ॥
व्यासेन तस्य निकटे कथितं प्रीतिपूर्वकम् ।
मुनिवर्य महाभाग क्षेत्रं जालंधराभिधं ॥ १७ ॥
कुत्रास्ति यस्य नाम्ना वै गीयते तत्तु क्षेत्रकं ।
म चक्रो वै स्थितः पूर्वं तन्ममाख्याहि सत्वरं ॥ १८ ॥
एवं वाक्यं प्रपौत्रस्य श्रुत्वा तेन तदंतिके ।
कथितं तु समासेन वाक्यं तत्समये स्वयं ॥ १९ ॥
विपाशापरपारं तु समारभ्य विशिष्टकं ।
हिमाचलावधि स्वस्तिक्षेत्रं तत्सर्वसंमतं ॥ २० ॥
जालंधराभिधं सर्वैं(? सर्व)सिद्धीनां निलयं सदा ।
एकदा नारदं दृष्ट्वा ब्रह्मणा वेदमूर्तिना ॥ २१ ॥
संतोषेण तु वै हासो विहित[:] शोकनाशकः ।
तत्कालं तस्य नयनादानंदरभते(? ०से) जलं ॥ २२ ॥

पतितं धरणीपृष्ठे तस्माज्जातस्तु बालकः ।
स बालो ब्रह्मणा स्वस्य क्रोडे संविहितः स्वयं ॥ २३ ॥
तेन बालेन रभसा कूर्चो वै दुहिणस्य तु ।
हस्तेन संभृतं(०तः) कामं दंभोली(०लि)कर्कशेन तु ॥२४॥
तत्कालं ब्रह्मणा बालः कालकल्पस्तु(?) नाकिनां ।
संप्रक्षिप्तस्तु जलधौ तिमिनक्रझषाकुले ।
समुद्रेण तु सर्वेषां रक्षकेण स रक्षितः ॥ २५ ॥
महांतो न विहिंसंति सर्वदा शरणागतम् ।
शिवीनां मांसदानेन कपोतः किं न रक्षितः ॥ २६ ॥
मादृशैर्यदि नो रक्ष्या नितरां शरणागताः ।
तर्हि हीनैः कथं स्थेयमवनौ शरणार्थिभिः ॥ २७ ॥
शरणागतसंत्राणं कुरुते यो ऽपि(*r.*न) शक्तितः ।
तस्य पुण्यं समग्रं तु क्षयं संयाति सत्वरं ॥ २८ ॥ ०

Samudra then adopts *Jalandhara* as his son, who becomes chief of the *Daityas*, and, by worshipping *Śiva's* consort, attains to great power over the gods; but, on their entreaties, he is ultimately abandoned by the goddess and slain (fol. 32*b*), etc.

The MS. is very incorrect. The last portion of the work is taken up with tedious commendations of various sacred places along the north, such as Haridvāra, Dvāravatī (Dvārakā), Prayāga, Kāśī, etc.

It ends:

न स्नाता येन यमुना न दृष्टा मथुरा पुरी ।
नार्चितो माधवो येन किं कृतं तेन जन्मना ॥
वाणी यस्यास्ति मथुरा मथुरायां तु संस्थितिः ।
उपास्यो माधवो यस्य तस्य मुक्तिः करे स्थिता ॥
माधवो नार्चितो येन न स्थिता मथुरा पुरी ।
मानसं न जितं येन तस्य जन्म निरर्थकम् ॥
मधुरं वचनं यस्य माधवो यस्य देवता ।
मथुरायां स्थितिर्यस्य स देवानतिरिच्यते[1] ॥
मथुरां प्राप्य ते पूजा[2] माधवस्य न भक्तितः ।
ते मर्त्या धर्मजातेषु(!) प्रभवंति पदे पदे ॥
मथुरां प्राप्य ये मूढा न कुर्वंति मनोजयं ।
जीवंत एव ते धूर्ता ज्ञातव्या राक्षसाधमाः ॥
मनो नियमितं यैस्तु ते यांतु मथुरां पुरीं ।
स्वभावचलचित्तास्तु मायांतु मथुरां पुरीं ।
मनोमथनसामर्थ्यमस्ति येषां तु ते सुखं ॥

इति श्रीजालंधरमाहात्म्यं संपूर्णम् ॥

[GENERAL SIR A. CUNNINGHAM.]

[1] The MS. reads देवान्नातिरिच्यते ।

[2] ? यैः पूजा; or perhaps येषां पूजा (or ये पूजां, viz. कुर्वंति).

3708.

920c. Foll. 31; size 12¼ in. by 6 in.; good, modern Devanāgarī writing; eleven lines in a page.

Nāmamāhātmyastotra, a compilation of passages from the *Purāṇas* and *Tantras* inculcating the all-important obligation of constantly pronouncing the name of *Kṛishṇa*, as an essential element of faith (see Wilson, Works, i., 161).

It begins with a short introduction:

यन्नामकीर्त्तनादेव सद्यः पापक्षयो भवेत् ।
तमहं संस्मरामीशं शिवं कृष्णं विमुक्तये ॥ १ ॥

ननु नामकीर्तनात्सद्यःपापक्षयप्रतिपादकमंत्रार्थवादेतिहासपुराणोपपुराणसंहितागमादीनां कर्मानुष्ठानादिपुराणानां स्वार्थे ऽपि प्रामाण्यं नास्तीति चेन्मानांतरसंवादिविसंवादिवाक्यानामग्निर्हिमस्य भेषजं ०

It ends: संस्कारो ऽपि किमतिशयाधानेन मलापकरणेन वा तत्रातिशयाधानं पूर्णत्वेनैव निराकृतं ॥ मलापाकरणं वारयति निरंजन इति निर्मलः ॥ २३ ॥

[H. T. COLEBROOKE.]

3709.

3221. Foll. 180; size 9¾ in. by 5¼ in.; thick, modern Devanāgarī writing; eight lines in a page.

Nīlamata(-Purāṇa), a legendary account of Kaśmīr, and its sacred places on the river Vitastā; forming one of the chief sources of the Rājataraṅgiṇī. [A.]

It begins (cf. *Rājatar.*, i., 25 seq.):

यत्सत्या: समभूद्विहारसरसी कल्पान्तमनूभट् ततो
मारीचेन सुरत्रयीकलनया निर्मेथ्य दैत्यं बलात् ।
काश्मीरा इति मण्डलं विरचितं वैवस्वते ऽस्मिन्मनौ
केडास्योधितमात्मना (?) भगवता यत्पावितीतीङ्गया ॥ १ ॥

श्रीनिवासं हरिं देवं वरदं परमेश्वरम् ।
त्रैलोक्यनाथं गोविन्दं प्रणम्याक्षरमव्ययम् ॥ २ ॥

परिक्षिद्वंशभृच्छ्रीमान्नृपतिर्जनमेजयः ।
पप्रच्छ शिष्यं व्यासस्य वैशम्पायनमन्तिकात् ॥ ३ ॥

जनमेजय उवाच ॥

महाभारतसंग्रामे नानादेश्या नराधिपाः ।
महाशूराः समायाताः पितॄणां मे महात्मनाम् ॥ ४ ॥

कथं काश्मीरिको राजा नायातस्तत्र कीर्तय ।
पाण्डवैर्धार्तराष्ट्रैश्च न वृतः स कथं नृपः ॥ ५ ॥

काश्मीरामण्डलं चैव प्रधानं जगति स्थितम् ।
कथं नासौ समाहूतस्तत्र पाण्डवकौरवैः ॥ ६ ॥ °

See Aufrecht, Cat. Bodl., no. 818; G. Bühler, Report of Tour in Kaśmir, p. 38 seq.; app., p. v.; Indian Antiq., xviii., p. 184; R. G. Bhandarkar, Report for 1883-4, p. 44, where the real title of the work is stated to be 'the *Kaśmīra-māhātmya* according to *Nīlamata* (? *Nīla*).'

It ends (fol. 157):

इत्येवमुक्तं जनमेजयस्य व्यासस्य शिष्येण महाव्रतेन ।
संक्षेपतो ग्रन्थबहुत्वभीत्या समग्रशास्त्रै खलु सूचितं यत् ॥
सर्वत्र नैतद्व्युपयोगमेति ततो न वोचे भगवान्महात्मा ।
अतीव हृद्ये बहुविस्तरे ऽपि जनप्रिये भारतपूर्णचन्द्रे ॥

इति नीलमते वितस्तामाहात्म्यम् समाप्तं चेदं नीलमतं नाम पुराणम् ° ॥

The work is likewise called a *Purāṇa* in the *Rājataraṅgiṇī* (cf. Bühler, Ind. Ant., xix., p. 410); and accordingly the leaves of the volume are marked नी° पु° throughout.

Then follow two supplements, the first of which (foll. 6) contains some account of Nīla and matters relating to the *Purāṇa*, including chronological computations, drawn from the *Rājataraṅgiṇī*.

This portion begins: महाकविकल्हणकृतौ राजतरङ्गिण्यां ॥ आद्येन चन्द्रदेवेन° ययुरिति (*Rājat.* i. 184–6) ॥ अत्रेयं व्यवस्था संक्षिप्य प्रदर्श्यते ॥ कल्पादारभ्य षण्मनुपर्यन्तं काश्मीराः सतीसरोऽभूत् ॥ यत्र कश्यपपुत्रा नागा अमृताहरणवेलायां बलप्रदर्शनप्रसन्नीभूतेन शक्रेण तवेमे भक्ष्या भविष्यन्ति °

The second supplement (foll. 17) consists of a list of contents.

[Prince Frederick of Schleswig-Holstein.]

3710.

3018. Foll. 103; size 10 in. by 8¾ in.; thick, modern Devanāgarī writing; twelve lines in a page.

Nīlamata. [B.]

The MS., which is rather incorrect, was written by the same hand as MS. 3016 (no. 3722), and, like it, bound after the fashion peculiar to Arabic MSS., having probably formed part of some Muhammadan library in the Punjab.

The different names given to the Vitastā on foll. 18*a* and 36*a* are Viśokī (Viśokā), Trikoṭi, Candravatī and Āharshapathā (cf. Āhārapatha in MS. 3016). This MS. omits the first verse of MS. A. [?]

3711.

2568. Foll. 31; size 14 in. by 6 in.; fair Devanāgarī writing of the latter part of last century; 11 or 12 lines in a page.

Nīlādrimahodaya, also called (or, perhaps, forming a section of the) *Purushottamakshetra-māhātmya*, an account of the sacred places of the Purushottamakshetra, in 32 *adhyāyas*.

The first *adhyāya* runs as follows:

गणेशविघ्नासविधिं जनयन् स्वानमंडपे ।
बिभ्रज्जाननं पायाच्चां स रामो जगत्पतिः ॥
नारायणं नमस्कृत्य ° ॥
एकदा नैमिषारण्ये पुण्ये सर्वसुखप्रदे ।
नानातीर्थसमायुक्ते नानागुल्ममनोरमे ॥

फलपुष्पाढ्यवृक्षाणां निकरैः परिमंजुले(? पर०)।
तापसाश्रमसंकीर्णे ख्याते परमपावने ॥
एतादृशे वने तस्मिन् शौनकाद्या महर्षयः।
रुंडीभूय(? तूष्णींभूय) समस्तास्ते चक्रुर्गोष्ठीं मनोरमां ॥
समस्ततीर्थराजानां ज्ञानाय जगतीतले।
क्षेत्राणां शिवदानां च जिज्ञासायां त्वरान्विताः ॥
सभायां जायमानायां तत्क्षणे च मुनीश्वरः।
जटामंडनधारी च धृतकौपीनसुंदरः ॥
कृष्णाजिनोत्तरीयेण विराजितवपुर्मुनिः।
सूतस्तत्संसदं प्राप्तः सह शिष्यगणैः सुधीः ॥
तं दृष्ट्वा परमप्रीताः शौनकाद्यास्तपस्विनः।
उत्थाय च नमश्चक्रुः सो ऽपि तान्दंडवद्भुवि।
प्रणामं कृतवांस्तत्र ह्युवास स तदा मुनिः ॥
समासीनं ततो दृष्ट्वा ऋषयस्ते मुनीश्वराः।
ऊचुः प्रांजलयः सर्वे सर्वलोकहिताय वै ॥

ऋषय ऊचुः ॥

भगवन् सर्वधर्मज्ञ सर्वतीर्थादितत्त्ववित्।
अधुना(अतो R.M.) ब्रूहि समस्तानां तीर्थानां शिवमद्भुतं।
क्षेत्राणां च फलं तावत् सूत नः कथय प्रभो ॥
तेषां मध्ये वरं किं वा क्षेत्राणां च मुनीश्वर।
यथातथ्येन च ब्रूहि यतस्त्वं व्यासशासितः ॥
इत्येवं वदतां तेषामृषीणामग्रतस्तदा।
समारभत तद्वक्तुं गुह्यं तैः पृष्टमुत्तमं ॥

सूत उवाच ॥

शृणुध्वं मुनयः सर्वे संयतात्मान एव हि।
क्षेत्राणां तीर्थराजीनां मध्ये श्रीपुरुषोत्तमं ॥
गुह्यं सर्वतमोध्वंसि सर्वपुण्यफलप्रदं।
अस्ति शर्मप्रदं चैव नीलभूधरभूषितं ॥
ऋषिकुल्यां समासाद्य या[व]द्वैतरणी नदी।
तावत्क्षेत्रस्य माहात्म्यं वर्तते मुनिपुंगवाः ॥
समुद्रस्योत्तरे तीरे महानद्याश्च दक्षिणे।
वटमारभ्य तत्क्षेत्रं राजमानं च पावनं ॥
वर्तते च तन्माहात्म्यं समंताद् दशयोजनं।
पदे पदे श्रेष्ठतमं भुक्तिमुक्तिफलप्रदं ॥
श्रीनीलाचलपर्यंतं तत्क्षेत्रं वर्तते तथा।
तत्र गंतुं समर्थास्ते ये वै विगतकल्मषः(० कल्मषाः) ॥
ये वै वैतरणीतीरे स्नात्वा भुक्तिससंयुताः(? ०सुसंयुताः)।
गदाक्षेत्रपि(? ०त्रेऽपि) तां देवीं विरजां तटवासिनीं ॥
दृष्ट्वा ते मनु(? मुनयो) योग्याश्चैकाम्रवनलोचने।
तत्र चैकाम्रकवने नीलकंठमुनीश्वरः ॥
स्नात्वा विंदुह्रदे(० ह्रदे) रम्ये दृष्ट्वा नः(? तं) शिवमुत्तमं।
ते च मर्त्यास्तथा योग्याः कोणार्कपरिलोकने ॥
अर्कक्षेत्रे पवित्रे ऽस्मिन् चंद्रभा[गा]नदीजले।
स्नात्वा ये सूर्यमत्युग्रं पश्यंति मुनिपुंगवाः ॥
क्षीणपापाश्च ते मर्त्याः क्षेत्रं श्रीपुरुषोत्तमं।
द्रष्टुं समर्थाः शुभदं पावनं धरणीसुराः ॥

इति श्रीपुरुषोत्तममाहात्म्ये नीलाद्रिमहोदये प्रथमो ऽध्यायः ॥

In the colophons of the other chapters the work is simply called *Śrīkshetramāhātmya*, except *adhy.* 2, 3, 7, where the title is given as *Śrī-Purushottamamāhātmya;* whilst the designation *Nīlādrimahodaya* only appears again at the end of the work.

For a MS. of what professes to be the same work, assigned to the *Sūtasaṃhitā* of the *Skandapurāṇa*, and beginning in the same way (with the exception of the opening stanza), but consisting of 40 *adhyāyas*, see Rāj. Mitra, Notices, vi., p. 36. The brief analysis of the chapters there given does not, however, correspond to the contents of the present MS.; and, in spite of the same beginning, they may after all be two different works.

The last chapter (somewhat corrected) runs thus: सूत उवाच ॥

ब्रह्महत्यादिपापघ्नं निर्माल्यं जगतीपतेः।
जगन्नाथनैवेद्यं [च] महापातकनाशनं ॥
अक्षणात्फलमाप्नोति कपिलाकोदाननं(?)।
चंडालैरपि यत्स्पृष्टं तदन्नं द्विजसत्तमाः।
भोक्तव्यं सहसा विप्रैः पावनं देवदुर्लभं ॥
प्रतिजन्मनि यो भक्तो विष्णोः स्यात्परमात्मनः।
निर्माल्यं भोजने तस्य जायते विमला मतिः ॥
यज्ञास्तपांसि विप्रेंद्रा व्रतानि विविधानि च।
तीर्थानि [चापि] तेनैव कृतानि सुकृतानि च ॥
जगन्नाथस्य नैवेद्यं येन भुक्तं सुपावनं।
बहुना च किमुक्तेन सांप्रतं भूसुरोत्तमाः ॥

गवां कोटिप्रदानाच्च वाजपेयशताच्चया ।
अश्वमेधसहस्राद्वै राजसूयशताच्चया ॥
व्रतोपवासो(?०सतो) विप्रा यत्फलं जायते भुवि ।
तत्फलं समवाप्नोति जगन्नाथान्नभक्षणात् ॥
एवमुक्तं महेशेन पार्वतीं प्रति भो द्विजाः ।
कुकुरस्य मुखाद्भ्रष्टं तन्नृणां दैवतैरपि ॥
तस्मान्नदत्तं सहसा प्राप्तमात्रं समश्नियात् (!) ।
साक्षाद्ब्रह्मस्वरूपो ऽयं जगन्नाथो न संशयः ॥
तस्यावलोकनान्मुक्तिस्तदन्नाशनतो द्विजाः ।
जगन्नाथान्नमेतद्वै भुक्तं कृत्वा तु मुक्तिदः ॥
देशांतरे नरो यस्तु भक्षेत् प्रतिदिनं द्विजाः ।
सर्वपापविनिर्मुक्तः स गच्छेत्परमं पदं ॥
यस्यापि पाचिका लक्ष्मीर्भोक्ता च प्रभुरव्ययः ।
तस्मान्नस्य तु माहात्म्यं केन वक्तुं हि शक्यते ॥
ब्रह्मादिदेवनिचयप्रतिसेव्यमाने
नानामनोरथकरे पुरुषोत्तमाख्ये ।
क्षेत्रोत्तमे किल वसन् परमात्मरू[प]ः
श्रीदारुरूपजगदीशकृतावतारः ॥

इति क्षेत्रमाहात्म्ये नीलाद्रिमहोदय[ः] समाप्तः ॥ ३२ ॥

[Mackenzie Collection.]

3712.

2161. Foll. 79; size 11 in. by $3\frac{3}{4}$ in.; fairly written in Devanāgarī; ten lines in a page.

Pushkaraprādurbhāva-ṭīkā, or *Mitāksharā*, a commentary, by *Viśveśvara*, on a (*paurāṇik*) treatise on the nature of God (*Vishṇu*), in 26 *adhyāyas*.

It begins:

नत्वा नारायणं देवं वेदव्यासं मुनीन् गुरून् ।
कुर्वे ऽहं पुष्करप्रादुर्भावटीकां मिताक्षरां ॥

भविष्यन्निरूपणानंतरं पुष्करप्रादुर्भावकथां निरूपयितुकामस्तद्दीनभूतं जनमेजयप्रश्नमवतारयति । प्रभावमिति सार्धद्वयेन । पुष्करे भगवन्नाभिकमले पुरा यथा देवाः सर्षिगणाः उद्भूताः एतदृषं निखिलं पद्मनाभस्य योगं आख्याहीत्यन्वयः । कीदृशस्य पद्मनाभस्य । सागराभसि स्वपतः । कीदृशं योगं । प्रभावं प्रभवत्यस्मादिति प्रभावस्तत्प्रभावं सृष्टिकारकमित्यर्थः । ननु महाभारतादावगतकल्पमप्यर्थं कथं पुनः पृच्छसीत्यत आह । एतदिति । तस्य भगवतः कीर्तिं शृण्वतो मे तृप्तिर्नाभिजायते । अतो ऽवगतमेतदृषं परमेश्वरस्य योगं कथयेदित्यर्थः । आशंकानिरासपूर्वकं तस्यैवार्थस्योपसंहृतत्वात् न पुनरुक्तिर्दोषः । इत्येकः प्रश्नः ॥ २ ॥ द्वितीयं प्रश्नमाह । कियंतमिति । ०

It ends:

पुष्करव्याख्यया देवः पूजितः पुष्करेक्षणः ।
पद्मिनीपत्रवत् कुर्यात् ऋलेपं मां भवे स्थितं ॥

इति श्रीपुष्करटीकायां विष्णेश्वरविरचितायां षड्विंशोध्यायः ॥ २६ ॥ श्रीमत्काशीवास्तव्यं उदीच्यज्ञातीयपुरोहितरामात्मजेन देवदत्तेन लिखितं ॥ संवत् १६४४ समये ॥ श्लोकग्रंथ २५६० ॥

[Gaikawar.]

3713.

519a. Foll. 121; size $9\frac{3}{8}$ in. by $3\frac{3}{4}$ in.; fair, modern Devanāgarī writing; nine lines in a page.

Brahmavidyāmahodadhi, or *Bhaktakāmakalpadruma*, a sectarian treatise, of the *Paurāṇik* order, in 26 *adhyāyas*, intended to inculcate faith in *Śiva*.

The work is composed in the form of a dialogue between *Sūta* and the *Rishis*; *Śiva* and a disciple being introduced therein as the chief interlocutors on topics of worship.

It begins:

कदाचिन्नैमिषे रम्ये पुण्यारण्ये महर्षयः ।
शौनकाद्याः कृतप्रातर्विधयो दीप्ततेजसः ॥ १ ॥
प्रणिपत्य ततः सूतं प्रार्थयामासुरादरात् ।
त्वन्मुखाच्च पुराणानि श्रुतान्यपि बहूनि च ॥ २ ॥
तथापि न मनः शांतिं लेभे दुर्धरमस्थिरं ।
तनुते संशयव्रातान्वयं तेनातिविह्वलाः ॥ ३ ॥
तस्मादस्मन्मनः शांतं येन वा साधनेन वै ।
भविष्यति च तद् ब्रूहि यदि ते ऽस्मास्वनुग्रहः ॥ ४ ॥

सूत उवाच ॥

महानेष कृतः प्रश्नो युष्माभिर्मुनिसत्तमाः ।
मनःस्थैर्याय बहवो ऽप्युपायाः साधनानि च ॥ ५ ॥
उक्तानि संति तत्रैकः साधुसंगो ह्युपायराट् ।
अमुं विना कृतं यद्यत्तच्छ्रमायैव नान्यथा ॥ ६ ॥

मंगादेव हि साधूनां ज्ञानप्राप्तिर्विनिश्चिता ।
ज्ञानादेव तु कैवल्यमित्येव श्रुतिशासनं ॥ ७ ॥

ऋषय ऊचुः ॥

अस्माभिः श्रुतमेकं यत्पुराणादौ भवन्मुखात् ।
काश्यां तु मरणादेव मुक्तिः स्यात्सर्वदेहिनां ॥ ८ ॥
किमेतद्वद नो नाथ संशयो ऽभून्महानसौ ।
त्वां विना संशयच्छेत्ता ह्यस्माकमस्ति किं भुवि ॥ ९ ॥
तदेव श्रवणं यानं(? श्रावणं पानं) भुक्तं चापि तदेव हि ।
जीवितं हि तदस्माकं त्वन्मुखाद्यद्विनिःसृतं ॥ १० ॥

सूत उवाच ॥

एवमेव पुरा पृष्टः शिवः शिष्येण धीमता ।
तदा प्रश्नोत्तरैस्तस्य संशयानहरद्विभुः ॥ ११ ॥
शृणुध्वं भो महाभागास्तामेवातिशुभां कथां ।
समाहितेन मनसा सावधानतयानघाः ॥ १२ ॥ °

A. I. *śivabhuvanacitsvarūpavarṇanam,* 99 vv., ends fol. 7*a*; II. *sudarśanam,* 160 vv. (86–139 of which are wanting), fol. 14*a*; III. *jīvotpattivivaranam,* 69 vv., fol. 18*b*; IV. *śrutyāśayavivaraṇam,* 39 vv., fol. 21*a*; V. *gṛihasthāśramatimiratamo'riḥ,* 44 vv., fol. 24*b*; VI. *śrutyāśayavivaraṇe kāminīvishayakarikesarī,* 43 vv, fol. 27*b*; VII. *śruty. mahāmohārṇavaghaṭodbhavaḥ,* 91 vv., fol. 33*b*; VIII. *śruty. purāṇaśravaṇānukathanam,* 55 vv., fol. 37*b*; IX. *yajñavidhvaṃsanadhūrjaṭiḥ,* 60 vv., fol. 41*b*; X. *devārcanacandrikāmārtaṇḍaḥ,* 64 vv., fol. 46*b*; XI. *śruty. vratamṛigakesarī,* 81 vv., fol. 51*b*; XII. *śruty. palitapavanam,* 45 vv., fol. 54*b*; XIII. *śruty. brāhmaṇastavaḥ,* 36 vv., fol. 57*a*; XIV. *śruty. vānaprasthasannyāsādiveshaviḍambaḥ,* 64 vv., fol. 61*a*; XV. *śishyavairāgyāvishkaraṇam,* 54 vv., fol. 64*b*; XVI. *śishyoktikumudinīpūrṇacandrodayaḥ,* 47 vv., fol. 67*b*; XVII. *sadgurumāhātmyānuvarṇanam,* 55 vv., fol. 71*a*; XVIII. *saṃsāratimiratamo'riḥ,* 90 vv., 77*a*; XIX. *aiśasūkshmānuvarṇanam,* 58 vv., fol. 81*a*; XX. *aiśasthūlānuvarṇanam,* 106 vv., fol. 88*a*; XXI. *vairāgyavanavasantaḥ,* 133 vv., fol. 96*b*; XXII. *tattvotpattikāraṇalakshaṇānuvarṇanam,* 104 vv., fol. 103*b*; XXIII. *mokshaniḥśreṇikā,* 89 vv., fol. 109*b*; XXIV. *kaivalyakuñcikākhyam,* 76 vv., fol. 114*b*; XXV. *śishyasvānandānubhavodgārapracaṇḍajhañjhānilaḥ,* 54 vv., fol. 118*a*; XXVI. *jñānavairāgyavījakathanam,* ends: सूत उवाच ॥

सम्यक्पृष्टं मुनिश्रेष्ठा यूयं धन्यतमोत्तमाः ।
साधुपादरजःस्पर्शीद्भो ऽनुस्यूता भवेद्रतिः ॥ ४५ ॥
ज्ञानवैराग्यजिज्ञासां स्वपदे दार्ढ्यदायिनीं ।
परां कृतवतां विप्रात्प्रभवन्मतिरुज्ज्वला(? ° भवे °) ॥ ४६ ॥
एवमेव स शिष्यो ऽपि श्रुत्वा सर्वं गुरूदितं ।
मुहुः संप्रणमन्हृष्यंस्तुष्टावित्थमुवाच ह ॥ ४७ ॥
पुराणमेकं शिवमद्वितीयं सर्वांतरात्मानमनंतमव्ययं ।
परात्परं सुंदरविग्रहं सद्यः कोपि भक्त्या प्रणमेत्समे गुरुः
[॥ ४८ ॥

इति श्रीमद्ब्रह्मकामकल्पद्रुमे ब्रह्मविद्यामहोदधौ ज्ञानवैराग्यबीजकथनं नाम षट्त्रिंशततमो ऽध्यायः । समाप्तश्चेदं ब्रह्मविद्यामहोदधिग्रंथः ॥ [H. T. COLEBROOKE.]

3714.

2638. Foll. 46; size $10\frac{3}{4}$ in. by $3\frac{3}{4}$ in.; fair, modern Devanāgarī writing; 9–11 lines in a page.

Mathurāsetu, a compilation—by *Anantadeva,* son of *Āpadeva*—of passages from the *Purāṇas* extolling the sanctity of Mathurā, on the Yamunā, and its neighbourhood, the ancient seat of *Kṛishṇa* worship, and describing the ceremonies to be performed there; interspersed with the compiler's own remarks and comments. It begins:

समस्तब्रह्मांडान्युदरविवरे यस्य सततं
वसंति ध्यायंति स्वहृदि तपसा पंच मुनयः ।
स यस्यां क्रीडायै स्पृहयति वनाद्यन्वितननौ
मुनौरेषा लोके जयति भवसिंधोर्मधुपुरी ॥ १ ॥

इह खलु सकलवैष्णवजननसमुचितमार्गप्रदर्शनाचार्यैर्ध्रुवांबरीषप्रभृतीनां परमपुरुषार्थप्रापकतया प्रसिद्धतममपि माथुरमंडलमहिमानं तत्रैव सतां हरिकेशवगोविंदनामानं भगवंतमनन्यशरणतया भजतां तत्र भवतां सतां संतोषजननेन वा सकलतायै प्रदर्शयामः । तत्र तावद्गोपालतापिन्यामुपनिषदि । यथा वै सरसि पद्मं तिष्ठति तथा भूम्यां तिष्ठति ° (G. *T.,* II., 29) ॥

The *Vāsudevopanishad* is also referred to once (fol. 36*a*, l. 3), the *Mahābhārata* occasionally.

It ends: इत्यनंतदेवीये ० (मथुरामेतौ) भक्तेरनुभावादि ॥ तस्माद्युक्तमुक्तं प्रेमभक्तेः स्वतः पुरुषार्थत्वादपि तत्प्रार्थनमुचितमिति । अन्येषां भगवत्प्रीत्युपायानां भगवन्नाममंकीर्तनादीनां श्रुत्याद्यनेकमानैर्महिमप्रदर्शनमस्मत्पितामहैर्भक्तिविवेके कृतमस्तीति नेहोच्यते । तथा भगवत्पूजाविधिः सर्वोपक्रमदीपिकाद्युक्तप्रकारको दोलोत्सवादिनानाविधपरिचर्याविधिसहितः सप्रमाणः विस्तरोऽस्मन्नातचरणसंकल्पोत्थिते भक्तिकल्पतरावेव निरूपितोऽस्तीति नेह निरूप्यते ।

वासुदेवाभिधब्रह्म जगदिंदुतया स्थितं ।
माथुरे मंडले नित्यं जगत्यानंदकारि नः ॥ १ ॥
आसीन्नोदावरीतीरे ० (p. 442, vv. 13–16) ॥ २–५ ॥
तदीयमूनुर्निजवंशदेवं श्रीकेशवं तोषयितुं चकार ।
अनंतसंज्ञो मथुरामहिम्नः सेतुं सदा कांक्षितपूर्तिहेतुं ॥ ६ ॥
अनुचिततममप्यर्थं ब्रुवतो बालस्य गीः स्वतोऽनुचिता ।
रचयति पित्रोस्तोषं वागेषा स्यान्नयास्तु देहवतां ॥ ७ ॥

इति श्रीमत्सकलशास्त्रार्थतत्त्वविद्वेणावसन्मार्गप्रतिपादनैकप्रयोजनगृहीतावतारश्रीमदापदेवसुतानंतदेवेन कृतमथुरासेतुः समाप्तः ॥ [MACKENZIE COLLECTION.]

3715.

947a. Foll. 18; size 12 in. by 4¼ in.; good Devanāgarī writing of 1624 A.D.; 10 or 11 lines in a page.

Mathurāmāhātmya(?), a similar compilation of extracts from the *Purāṇas*, celebrating the Mathurā district—near the Madhuvana, where *Hari* slew the *daitya Madhu*.

It begins:

हरिरपि भजमानेभ्यः प्रायो मुक्तिं ददाति ननु भक्तिं ।
विहिततदुन्नयति सत्रौ(?) मथुरे धन्यां नमामि त्वां ॥
धन्यानां हृदयानंदपदं संगृह्यते मुदा ।
माहात्म्यं मथुरापुर्याः सर्वतीर्थशिरोमणेः ॥

तत्रास्याः पापहारित्वं आदिवाराहे ।

विंशतियोजनानां तु माथुरं मम मंडलं ।
यत्र तत्र नरः स्नातो मुच्यते सर्वपातकैः ॥ ०

Most of the quotations are taken from the *Mathurākhaṇḍa* of the *Skandapurāṇa* and the *Vārāhapurāṇa*(constantly quoted as *Ādivārāha*); the other *Purāṇas* laid under contribution being the *Bhāgavata*, *Vāyu*, *Pādma* (*Nirvāṇakhaṇḍa*, *Pātālakh.*, *Uttarakh.*, *Kārttikamāhātmya* and *Yamunāmāhātmya*), *Brahmāṇḍa*, *Vishṇu*, *Saura* and *Brahmavaivarta*.

It ends: अथ माथुरदेवताः ।

नारायणान्यपर्यायः केशवो मध्यसंस्थितः ।
स्वयंभूः पद्मनाभश्च दीर्घविष्णुर्गतश्रमः ॥
गोविंदो हरिवाराहाविति [माथुर]देवताः ।
मथुरायाश्च माहात्म्यं सवणया(?सवनाया) महाद्भुतं ॥
गोपालोत्तरतापन्यामन्यदप्यस्ति कीर्तनं ।
तीर्थान्युक्तानि भूरीणि पुराणेष्वत्र माथुरे ॥
अमुना यमुनामख्यमथुराय मधुद्विषं(!) ।
माहात्म्यसंग्रहेणाद्य मुदमापद्यतामपि ॥

For the genuine *Mathurāmāhātmya*, forming part of the *Vārāhapurāṇa*, see Aufrecht, Cat. Bodl., nos. 107-8. [H. T. COLEBROOKE.]

3716.

29a. Foll. 59; size 9½ in. by 4½ in.; fair Devanāgarī writing of 1797 A.D.; eight lines in a page.

Mahāpurushavidyā, also called *Jagannāthamāhātmya* (or *Purushottamamāhātmya*), in nine *adhyāyas*, containing speculations on the nature of *Mahāpurusha-Vishṇu*, and descriptions of the sacred places of Purushottamakshetra (Purī).

It begins:

वंदे ऽहं परमानंदं नीलाचलपतिं प्रभुं ।
संसारोर्भोधिमग्नानामुद्धारणपरायणं ॥ १ ॥

शौनक उवाच ॥

सूत सूत महाभाग वेदतत्त्वार्थकोविद ।
व्यासशिष्य महाबुद्धे यत्पृच्छामि तदुच्यतां ॥ २ ॥
कस्माज्जातमिदं विश्वं कस्मिंश्च लयमेष्यति ।
कुत्र तिष्ठति कः कर्ता विश्वस्यास्य वदस्व मां ॥ ३ ॥

संसारांभोधिमग्नानां कोद्धर्ता(!) स्मृतिमात्रतः ।
ब्रह्मादीनां परेशानां कः प्रभुस्तं वदस्व मां ॥ ४ ॥
सूत उवाच ॥
आदिमध्यांतरहितः सच्चिदानंदरूपवान् ।
सर्वदेहांतसारार्थो हरिरित्यभिधीयते ॥ ५ ॥
तस्मा[ज्ञा]तमिदं विश्वं तस्मिंश्च लयमेष्यति ।
तस्मिंस्तिष्ठति सोद्धर्ता(!) स्मरणात्सर्वदेहिनां ॥ ६ ॥
ब्रह्मादीनां परेशानां प्रभुः स परमेश्वरः ।
नानारूपैः स विश्वेशो याति सर्वान् चराचरान् ॥ ७ ॥
शौनक उवाच ॥
ब्रूहि रूपाणि सर्वज्ञ विष्णोः सर्वमयस्य मे ।
धृत्वा यानि जगन्नाथो याति विश्वमिदं सदा ॥ ८ ॥ °

It ends: सूत उवाच ॥

इत्युक्त्वा भगवांस्तस्मै त्वत्प्रसादं(स्वप्र°) सुदुर्लभं ।
ददौ विनयनम्राय कृपया परया मुने ॥
लब्ध्वा प्रसादं स मुनिर्जीवन्मुक्तो बभूव ह ।
उवास सुचिरं कालं गायंस्तस्य यशो ऽमलं ॥
एतत्सर्वं मयाख्यातं तुभ्यं शुश्रूषवे मुदा ।
मयापि नारदादेव विशालां(°लायां) श्रुतं मुने ॥

The colophons of the first eight chapters run: इति महापुरुषविद्यायां° ऽध्यायः ॥ whilst the last is: इति महापुरुषविद्यायां जगन्नाथमाहात्म्ये नवमे ऽध्यायः ॥ The leaves are marked ज° म°.

See Rāj. Mitra, Notices, ii., pp. 231, 232, where the colophon runs thus: इति श्रीमहापुरुषविद्यायां विष्णुरहस्ये क्षेत्रकाण्डे श्रीपुरुषोत्तममाहात्म्ये प्रसादवैभवं नाम नवमो ऽध्यायः ॥

Cf. Rāj. Mitra, Orissa, p. 100.

[H. T. COLEBROOKE.]

3717.

1177d. Foll. 36; size 13 in. by $4\frac{3}{4}$ in.; clear, modern Bengālī handwriting; eight lines in a page.

Mukticintāmaṇi, a compilation of *paurāṇik* and other passages bearing on *Vaishṇava* worship and observances, especially on pilgrimages to Purushottamakshetra (Purī).

It is arranged in three chapters: I. *Kshetrakāṇḍa* (ending fol. 19*a*); II. *Darśanakāṇḍa* (fol. 29*a*); III. *Prasādakāṇḍa*.

It begins: नारायणं नमस्कृत्य ° ॥

नीलाद्रौ तत्तदर्थिभ्यो दातुमर्थंचतुष्टयं ।
अदृश्यो नेत्रपदवीं यातो यस्तं हरिं नुमः ॥ १ ॥
मायामोहानलज्वालादग्धज्ञानाङ्कुरं नरं ।
यो ऽनेकधा मोचयते कृपालुं तमहं भजे ॥ २ ॥
नानागमस्मृतिपुराणमहाब्धिमध्याद्
उद्धृत्य बुद्धिमथनेन हरेः प्रसादात् ।
वाक्यानि यानि विलिखामि विमुक्तये ऽहं
सन्तस्तदर्थमनिशं परिशीलयन्तु ॥ ३ ॥
विनाप्यष्टाङ्गयोगेन विनाप्यनशनादिना ।
मुक्तिचिन्तामणिस्त्वेष मोक्षदः सर्वदेहिनां ॥ ४ ॥

तत्र श्रीमज्जगन्नाथदर्शनकीर्तननिर्माल्यभक्षणान्यन्तरङ्गबहिरङ्गभावेन मोक्षसाधनानि तत्रादौ तावन्मोक्षस्य परंपरया साधनीभूतक्षेत्रे ब्रह्मपुराणादिवचनानि प्रमाणमाह । अत्र क्षेत्रकाण्डः । तत्र प्रथमं दारुब्रह्मावतारप्रमाणं । तद्यथा पद्मपुराणे । °

It ends:

तत्र विष्णुभक्तिप्रसङ्गे इन्द्रद्युम्नं प्रति नारद उवाच ॥
प्रयागतीर्थप्रमुखतीर्थानि च तपांसि च ।
अश्वमेधक्रतुवरो दानानि सुमहान्ति च ॥
व्रतोपवासनियमाः सहस्राब्दार्जिता अपि ।
समूह एषामेकत्र गुणितः कोटिकोटिभिः ।
विष्णुभक्तेः सहस्रांशसमो ऽसौ न हि कीर्तितः ॥

इति मुक्तिचिन्तामणौ प्रसादकाण्डः ॥ श्रीभैरवचन्द्रदेवशर्मणो लिपिरियं ॥ [H. T. COLEBROOKE.]

3718.

1066. Foll. 53; size $5\frac{3}{4}$ in. by 4 in.; fair, modern Devanāgarī writing; ten lines in a page.

Mukticintāmaṇi, a similar compilation — perhaps by the same author — of *paurāṇik* passages distributed under three headings: I. *Śrījagannāthasthitiprakaraṇa* (ending fol. 9*b*); II. *Kshetramāhātmyaprakaraṇa* (fol. 26*b*); III. *Jagannāthadarśanaphalaprakaraṇa* (?).

It begins with the same four introductory verses as the last treatise, preceded, however, by four verses containing an enumeration of the *Purāṇas* (in the *Bhāgavata* and *Vishṇu-purāṇa* order); and with an additional half-*śloka* inserted between v. 1 and 2 in MS. 1177*d*. The verses are followed by the same prose introduction (तत्र ० प्रमाणमाह ।), followed by तत्र ब्रह्मपुराणे ।

It ends:

नानापुराणगदितं भवसागरमोचनं ।
मुक्तिचिंतामणिं श्रुत्वा जयते मुक्तिभाजनं ॥ ६६ ॥
इति श्रीनानागमस्मृतिपुराणोक्तमुक्तिचिंतामणिग्रंथः समाप्तः ॥

[H. T. Colebrooke.]

3719.

1259a. Foll. 43; size 8¼ in. by 3⅝ in.; neat Devanāgarī writing of about 1700 A.D.; 7 or 8 lines in a page.

Yāgīśvaramāhātmya, an account of the *liṅga* Yāgīśvara—famed for the wonderful help it afforded to *Kuśa*, the son of *Rāma*, in reconquering his paternal dominion, from which he had been expelled—by *Lakshmīpati* (son of *Viśvarūpa*, and grandson of *Jayadeva*), a *paṇḍit* in the service of *Jñānacandra*, Mahārāja of Kūrmacalendra.

The author, relating the story of *Kuśa* to his elder brother *Vireśvara*, begins thus:

त्यक्त्वा यागेश्वरक्षेत्रमहमत्रागतो ऽस्मि वै ।
गतिः का वा मम भ्रातः संभविष्यति तद्वद ॥
एवमाकर्ण्य वचनं वीरेश्वरगुरोर्मुखात् ।
लक्ष्मीपतिर्यथाज्ञानं यागीश्वरहरस्य तु ॥
माहात्म्यं कथयामास सर्वपापप्रणाशनं ।
शरण्या दक्षिणे भागे यदस्ति दारुकाननं ॥
तत्र यागीश्वरक्षेत्रमिदं यत्परमेशितुः ।
तत्सामान्यं न मंतव्यं नृभिः पातकनाशकं ॥
कुशेन रामपुत्रेण श्रुत्वागत्य तु पातकं ।
निखिलं नाशितं स्वस्य वशिष्ठस्याज्ञया द्रुतं ॥
नितरामस्य क्षेत्रस्य स्वल्पता केन भूतले ।
वक्तव्या जानता किंचित्संसारभयभीरुणा ॥
कुशेन भूतले लीनां जानकीं वीक्ष्य मानसे ।
रामस्य हनने बुद्धिस्तत्काले विहिता स्थिता ॥
तत्पापवशतो रामे स्वर्गते सति राजभिः ।
कुशो विनिर्जितः शीघ्रं बलिभिः कुशशत्रुभिः ॥
नृपैर्विमर्दितां वीक्ष्य राजधानीं स्वकां कुशः ।
दुःखसागरसंपन्नो वशिष्ठस्यांतिके जगौ ॥ ०

On the locality of the *liṅga* we read, fol. 6*a*:

यावद्यागीश्वरो देवो दारुकाननसंस्थितः ।
जटागंगातीरसंस्थो दृश्यते न त्वया प्रभो ॥
तावन्नोहननोद्भूतपातकोपशमो न हि ।
जायते किल भूमीश तस्माद्यागीश्वरं व्रज ॥

The name of the *liṅga* (= Yāgeśvara) finds its explanation in the following passage (fol. 29*a*):

ब्रह्माणमागतं वीक्ष्य बृहस्पतिपुरोगमाः ।
ऋषयस्तु मरीच्याद्या आगताः शिवतत्पराः ॥
तैर्ब्रह्मा बोधितः सम्यग्यज्ञार्थं यज्ञकोविदैः ।
ब्रह्मणा शिवतुष्ट्यर्थं यागः संविहितो महान् ॥
यैः शिवस्य धरायां तु लिंगं संपातितं स्थितं ।
ऋषिभिस्तैश्च पापस्य शांत्यर्थं शिवतृप्तये ॥
शिवस्तोमाभिधो यागः कृतः सौख्यप्रदायकः ।
तस्मिन्संविहिते तेषामंधत्वमगमत्क्षयं ॥
प्रादुर्भूतं शिवस्यापि लिंगं देहैकदेशकं ।
तदारभ्य इदं क्षेत्रं यागेश्वरतया भुवि ॥
कथ्यते येन यागो ऽत्र क्रियते तस्य चातुलं ।
फलं संजायते यागः सर्वैरत्र विधीयते ॥

It ends:

अतः परं महेशानं नीलग्रीवं त्रिलोचनं ।
प्रणिपत्य गृहे याहि पालयस्व यथासुखं ॥
एवमुक्त्वा महाभागो दशकंधरनाशकः ।
यागीश्वरहरं नत्वा गतश्चादर्शनं हरिः ॥
कुशो ऽपि भक्तिभावेन नत्वा यागीश्वरं हरं ।
संभाजयित्वा तत्रत्यान्विप्रान् स्वनगरीं प्रति ।
गतो हर्षान्वितः शत्रुभयदो मित्रहर्षदः ॥
विजित्य निखिलांस्तत्र सामंतान्समरांगणे ।
पालयामास स्वं राज्यं मृतानाममृतप्रदं ॥

इदानीं पथ्यसमयो वर्तते भवतां गुरोः ।
भवद्भिर्भुज्यतां पथ्यं कथा प्रातर्भविष्यति ॥

विश्वविख्यातभूदेवजयदेवात्मजो महान् ।
विश्वरूपः स्मृतो लोके चत्वारस्तत्सुताः स्मृताः ॥

तेषामाद्यः श्रीनिवासो नाम तुल्यगुणैर्युतः ।
वीरेश्वरो द्वितीयस्तु विद्याविनयविक्रमी ।
विद्यालक्षणसंपन्नो विद्यापतिरभूत्परः ॥

लक्ष्मीपतिश्चतुर्थस्तु तस्य या लिपिमालिका ।
विदुषां चित्तकमले भ्रमरीवास्तु सादृशं (? तादृशी) ॥

इति श्रीकूर्माचलेंद्रमहाराजश्रीज्ञानचंद्राश्रितश्रीलक्ष्मीपतिपंडितविरचितं यागीश्वरमाहात्म्यं संपूर्णं ॥

[H. T. COLEBROOKE.]

3720.

2512. Foll. 64; size 10½ in. by 4½ in.; neat Devanāgarī writing of about 1450 A.D.; eighteen lines in a page.

Rāmanāmamāhātmya, a compilation of passages illustrative of *Vaishṇava* duties and doctrines, by *Acyutāśrama*; accompanied by the author's own notes and explanations.

It begins:

चिद्दोषं चिद्गुणं चैकं चिद्रूपं त्वखिलं जगत् ।
कवीनां भाति यज्ज्ञानात्तं विष्णुं नौमि चित्सुखं ॥ १ ॥

मायया यो विचित्राभस्तथाहंममता नृणां ।
सद्यो नश्यंति पापौघा नमस्तस्मै चिदात्मने ॥ २ ॥

यस्य स्मरणमात्रेण न मोहो नैव दुर्गतिः ।
न रोगो नैव दुःखानि तमनंतं नमाम्यहं ॥ ३ ॥

यस्य स्मरणमात्रेण जन्मसंसारबंधनात् ।
विमुच्यते नमस्तस्मै विष्णवे प्रभविष्णवे ॥ ४ ॥

चितनुर्नटवद्यस्तु सृष्टिस्थितिलयेषु च ।
गुणैर्भवति कार्येषु स प्रसीदतु मे हरिः ॥ ५ ॥

नारायणो जगद्व्यापी यदि वेदादिसंमतः ।
सत्येन तेन निर्विघ्ना विष्णुभक्तिर्ममास्तु वै ॥ ६ ॥

पूर्वं मन्वाद्यष्टादशस्मृतिषु मन्वादिभिः श्रीविष्णुनाम जाप्यं पापकृतां प्रायश्चित्तं स्मृतं । तत्र विष्णुराह । ०

The work consists chiefly of passages extracted from various *Purāṇas*, interspersed with others taken from *Smṛitis*, the epics, Vedic and other works. Of the less common authorities may be mentioned: *Atharvaṇam*, foll. 16*a*, 17*a*, 19*a*; *Atharvapariśishṭa*, fol. 17*a*; *Atharvaṇarahasya*, fol. 14*a*; *Tattvasāgara*, fol. 36*a*; *Nāradīyapañcarātra*, fol. 35*b*; *Parāśarasaṃhitā*, fol. 28*a*; *Purāṇarahasya*, fol. 29*b*; *Purāṇasamuccaya*, fol. 40*b*; *Purāṇasaṃgraha*, fol. 64*a*; *Prayogapārijāta*, fol. 14*b*; *Bahvṛicapariśishṭa*, fol. 17*b*; *Bahvṛice Bāshkalasaṃhitāyām*, foll. 17*b*, 18*b*; *Bhaṭṭapādāḥ*, fol. 22*a*; *Vishṇutattva*, fol. 20*b*; ib. (*narakaprastāve, -tṛitīyapaṭale, antime paṭale, uparitanacaturthapaṭale*), fol. 28*a*; *Vishṇurahasya*, foll. 2*a*, 36*b*, 39*a*; *Śrīdharācārya*, fol. 6*a*; *Smṛitisaṃgraha*, fol. 1*b*.

At the end of chapters the author frequently adds devotional *ślokas* of his own (*svakṛita*). Of himself, he also remarks (fol. 2*a*, l. 14):

भवार्णवनिमग्नं यो महावाक्योपदेशतः ।
उज्जहाराच्युतं शिष्यं तं गुरुं नौमि चित्सुखं ॥

चिदानंदाश्रमं नत्वा ग्रंथं ब्रूते ऽच्युताश्रमः ।
श्रीरामनाममाहात्म्यं नाम्ना संसारतारकं ॥

तत्किं स्वकृतैर्वाक्यैर्ब्रूते उत ग्रंथस्यैरित्याह ।

श्रुतिस्मृतिपुराणेतिहासवाक्यैर्न कल्पितैः ।
सौकर्यार्थं क्रमं कृत्वा संक्षेपेण प्रकीर्त्यते ॥

From the fact that five of the chapters (13–17) are exclusively devoted to *śaṅkhacakradhāraṇa*, or *taptacakradhāraṇa*, one might perhaps infer that the doctrines propounded by the author are chiefly those of the *Mādhvācārins*, or followers of *Madhvācārya*, designated as *cakrāṅkita*, *taptacakrāṅkita* or *taptamudrāṅkita*.

The colophon runs thus: इति श्रीरामनाममाहात्म्ये श्रुतिस्मृतिपुराणेतिहासोक्ते अच्युताश्रमग्रथिते ० प्रकरणं ॥

The volume contains 27 complete chapters, whilst the 28th is not brought to a close; the

MS. terminating quite abruptly at the foot of fol. 64*a*, with a quotation from the *Kāśīkhaṇḍa*, beginning : पुनः काशीखंडे ते त्याज्या इति यम उवाच ॥

गोविंद माधव मुकुंद हरे मुरारे
शंभो शिवेश शशिशेखर शूलपाणे ।
दामोदराच्युत जनार्दन वासुदेव
त्याज्या भटा य इति संततमामनंति ॥ [१] ॥ °

अष्टोत्तराधिकशतेन सुचारुनाम्नी
संदर्भितं [ल]लितरत्नकदंबकेन ।
सन्नायकां दृढगुणां निजकंठगां यः
कुर्यादिमां स्रजमहो स यमं न पश्येत् ॥

इच्छंति ° (three *aksharas* torn).

[Gaikawar.]

3721.

2574 d. Foll. 22 ; folio, size 12½ in. by 7½ in. ; fair Telugu writing ; European paper (watermark 1800); 30–34 lines in a page.

Rudrakoṭimāhātmya, a legendary account of a temple of *Śiva* on a hill near Mahābalipura (on the Coromandel coast, south of Madras), extracted from several *Purāṇas*.

It begins :

वागीशाद्याः सुमनसः सर्वार्थानामुपक्रमे ।
यं नत्वा कृतकृत्याः स्युस्तं नमामि गजाननं ॥

आरब्धं नैमिशारण्ये सप्तद्वादशवार्षिकं ।
आजग्मुरखिलास्तत्र मुनयो ब्रह्मवादिनः ॥

अगस्त्यश्च पुलस्त्यश्च मार्कंडेयस्तथैव च ।
वशिष्ठो वामदेवश्च जाबालिरथ काश्यपः ॥

विश्वामित्रश्च मौद्गल्यः पर्वतो नारदस्तथा ।
मुद्गलो गौतमश्चैव कण्वः काणो(?) ऽत्रिरेव च ॥

शरभंगो भरद्वाजः सुतीक्ष्णश्च महातपाः ।
दुर्वासाः काश्यपश्चैव शरभो रेभ्य एव च ॥

शिष्यप्रशिष्यसहिता नैमिशारण्यवासिनः ।
सत्रं प्रकुर्वते तत्र ऋषयो ब्रह्मवादिनः ॥

ऋषीणामाश्रमं तत्र मृतं पौराणिकोत्तमं ।
आगतं तमृषिश्रेष्ठं जटामंडलमंडितं ॥

रुद्राक्षमालाभरणं वल्कलांबरधारिणं ।
भस्मोद्धूलितसर्वांगं त्रिपुंड्रांकितमस्तकं ॥

व्यासप्रसादसंपन्नं व्यासवद्विजितस्पृहं ।
जितेंद्रियं जितक्रोधं जीवन्मुक्तं जगद्गुरुं ॥

सूतमालोक्य ऋषयः प्रत्युत्थानासनैस्तदा ।
संपूज्य विधिवत्सर्वे मुनयो ब्रह्मवादिनः ॥

उपरिष्टान्न्यासीनं सूतं पप्रच्छुरग्रतः ।
त्वया श्रुताः पुरा सर्वे शिवधर्मा ह्यनेकशः ॥

शिवक्षेत्राश्च(!) षष्टीनां प्रसंगे मुनिसत्तमाः(° म) ।
रुद्रकोटिरिति ख्यातं प्रकृतं धर्मसंहितं ॥

तस्य क्षेत्रस्य माहात्म्यं विस्तराद् ब्रूहि तत्त्वतः ।
ऋषीणां वचनं श्रुत्वा ततः कारुणिको ऽब्रवीत् ॥ °

The MS. contains 30 *adhyāyas*, the last of which is, however, left incomplete at the end of fol. 22*b*.

Adhy. 1–3 are, in the colophons, described as *bhavishyottarapurāṇe nandikeśvaraprokta-rudrakoṭimāhātmye ;* 4–7. *skānde purāṇe rudra-koṭimāhātmye ;* 8–12. *laiṅgye*(!) *rudrakoṭimāhā-tmye ;* 13. *skānde rudrak. kshetravaibhavapra-śaṃsāyām ;* 14. *sanatkumārasaṃhitāyāṃ tīrtha-vaibhava-khaṇḍe rudrak.;* 15. *san. tīrtha-khaṇḍe rudr. ;* 16. *san. kshetravaibhavapraśaṃsāyāṃ rudr.;* 17–20. *skānde rudr.;* 21. *skānde sanatk. rudr.;* 22. *brahmāṇḍapurāṇe rudr. ;* 23. *skānde rudr.;* 24. *skānde rudr. sanat. kshetravaibhava-praśaṃsāyāṃ ;* 25 (?), 26. *skānde mānavīsaṃ-hitāyāṃ rudr. ;* 27. *bhavishyottarapurāṇe rudr. ;* 28. *skānde sanatk. śivarahasye rudrak. ;* 29. *laiṅgyapurāṇe rudr. ;* 30. *bhavishyottarapurāṇe nandikeśvaraprokte rudrakoṭimāhātmye dānava-lilottamaśāpavimocanaṃ nāma.*

[Mackenzie Collection.]

3722.

3016. Foll. 171 ; size 8¾ in. by 10 in. ; thick, modern Kaśmīr writing ; ten lines in a page.

Vitastāmāhātmya, of the *Bhṛiṅgīśasaṃhitā*, in 31 (? 30) *paṭalas*, celebrating the sacred localities of *Śiva* worship along the river Vitastā in Kaśmīr.

It begins : ओं नमः सरस्वत्यै ॥ ओं नमो विघ्नहंत्रे ओं

अक्षसूत्रांबुजकरामादर्शकलशान्वितां ।
मीनपद्मासनां देवीं वितस्तां शरणं व्रये ॥

श्रीभैरवो उवाच ॥

श्रुत्वा भृंगीशविषयो ह्यर्धनारीश्वरो महत् ।
तीर्थं परमदुष्प्राप्यं कृतार्थोस्मि न संशयः ॥

अधुना श्रोतुमिच्छामि महिमानमनुत्तमं ।
विरत्याहाख्यस्य नास्य [1] योगिनामपि दुर्लभं ॥

यतो देवी भगवती वितस्ता पापनाशिनी ।
निःसारिता महादेव त्वया भक्तहितेप्सया ॥

त्रैलोक्ये यानि तीर्थानि तानि कश्मीरमंडले ।
कश्मीरे यानि तीर्थानि नित्यं तानि महेश्वर ॥

वसंतस्यां [2] महेशान श्रुतं त्वन्मुखपंकजात् ।
त्रैलोक्यप्रक्रमादेव यत्फलं प्राप्यते नरैः ॥

तत्फलं समवाप्नोति कश्मीरप्रक्रमान्नरः ।
यावत्कल्पं महेशान कश्मीरस्य प्रदक्षिणं ॥

करोति विधिवद्यस्तु यत्फलं लभते नरः ।
तत्फलं समवाप्नोति वितस्तायां स्नानतः(!) ॥

इत्येतदपि सर्वज्ञ श्रुतं भवदनुग्रहात् ।
विस्तरेण महादेव महिमानमनुत्तमं ॥

वितस्तायां महानद्यां वद सत्यं महेश्वर ।
लोकानां पापशीलानां संसारे नित्यदुःखदे ॥

विशेषतः कलियुगे घोरे गतिरनुत्तमा ।
वितस्ता कथिता नाथ त्वयैव जगदीश्वर ॥

यदि ह्यहमनुग्राह्या प्रिया ते ऽस्मि महेश्वर ।
तदा वितस्तामाहात्म्यं कथयस्व प्रसादतः ॥

श्रीभैरव उवाच ॥

शृणु देवि प्रवक्ष्यामि महिमानमनुत्तमं ।
वितस्तायां महानद्यां रहस्यं परमाद्भुतं ॥

इदं गोप्यं महेशानि नाख्येयं यस्य कस्यचित् ।
नराणां वकवृत्तीनां तथा पाषंडवर्तिनां ॥

तथा वेदागमाचारनिंदकानां महेश्वरि ।
गुरुभक्तिविहीनानां गुरुनिंदारतात्मनां ॥

महापातकिनां देवि चोरणापरतात्मनां ।
ग्रस्तानां दीर्घरोगैश्च तथा संसर्गिणां प्रिये ॥

न वक्तव्यं न वक्तव्यं न वक्तव्यं महेश्वरि ।
न दातव्यं महेशानि चेत्याज्ञा परमेश्वरि ॥

पुरा महर्षयः सिद्धाः कश्यपाद्या महेश्वरि ।
तपसोग्रेण गोविंदं तोषयन्भक्तिभाविनः ।
द्रष्टुकामाः परं देवं श्वेतद्वीपसमीपतः ॥

तेषां वै भक्तिभावेन प्रसन्नो जगदीश्वरः ।
दर्शयामास गोविंदो देवानां स्वं यथातथं ॥ [0]

Only the first seven chapters are numbered, but the second colophon is either omitted, or ch. 2–6 are wrongly numbered 3–7.

The first three (or two) chapters are devoted exclusively to the praise of the Vitastā, also called Viranāgā [3] (foll. 8*a*, 12*a*), Viśokā (fol. 10*b*), Bhṛiṅgī and Jūṭhasamudbhavā (fol. 15*a*), Āhārapatha (fol. 17*a*), Rāmeśī (fol. 59*b*) or Rāmaśrī (fol. 60*b*).

In the succeeding chapters the following *tīrthas* are described: anantatīrtham (fol. 159*a*), kaśyapasya tīrtham (fol. 5*b*), kākapūratīrtham (fol. 63*b*), kāshṭelatīrtham (fol. 104*a*), khaner baliḥ or khanibaliḥ (foll. 24*a*, 27*a*, 28*a*, 28*b*), gambhīratīrtham (fol. 58*b*), ghargharībaliḥ (foll. 35*b*, 36*a*), cakratīrtham (fol. 49*a*), jaleśvaratīrtham (fol. 64*a*), jaloḍuyanakam (foll. 59*b*, 61*a*), dūrvātīrtham (fol. 169*a*), dhenutīrtham (fol. 168*b*), nigalatīrtham (foll. 148*a*, 151*a*), pañcatālakshetram (fol. 122*b*), padmasaras (fol. 147*b*), prahāratīrtham (fol. 154*b*), bhavānītīrtham (fol. 112*b*), mānasavitastāsaṃgamaḥ (fol. 143*b*), lakshmītīrtham (fol. 109*a*), lambodaryāḥ saṃgamaḥ (fol. 23*b*), lokāritīrtham (fol. 113*a*), vijayeśvaratīrtham (fol. 46*b*), vitastāsindhusaṃgamatīrtham

[1] *r.* विरनागाख्यनादस्य. [2] *r.* वसंत्यस्यां.

[3] यस्माद्विरावान्कुर्वंती(!) निःसृता च महानदी ।
महेशानि यतस्तस्माद्विरनागेति कीर्तितं ॥
विष्णुं गृह्णाति यत्स्नानाद्दर्शनादपि सुंदरि ।
तस्माद्विरेति नागो ऽभूत्प्रथितो भुवनत्रये ॥

(fol. 129*b*), śāradāpuram (foll. 129*b*, 130*a*, 134*a*), śivapāratīrtham (fol. 87*b*), śilādevītīrtham (fol. 164*b*), śailagaṅgāsaṃgamatīrtham (fol. 117*b*), śrāddhapure prayāgaḥ (foll. 139*b*, 140*a*), śvetāvitastāsaṃgamaḥ (fol. 119*b*), shoḍaśatīrtham (fol. 95*a*), siddhakshetram (fol. 39*a*), sīmapraपūrakatīrtham (fol. 89*b*), surejyāpuram (fol. 153*a*), somatīrtham (fol. 104*b*), haratīrtham (fol. 21*b*).

Only foll. 1–28 and 59–123 are numbered. The binding is similar to that of the *Nīlamata* (MS. 3018, no. 3710), copied by the same hand.

It ends :

दानेन रहितं तीर्थस्नानं चैवाधमं स्मृतं ।
मत्स्या अपि जले स्नांति न स्वेते मोक्षभागिनः ॥
वितस्तिपरिमाणं तु यवपिष्टेन कारयेत् ।
त्रिशूलमाद्यरायां(!) तु स्वर्णखंडं प्रपूरयेत् ॥
मध्याराविषये ताम्रमंते राटयं(?रौप्यं) विनिक्षिपेत् ।
वस्त्रेणाच्छादनं कृत्वा ब्राह्मणाय निवेदयेत् ॥
ब्रह्मविष्णुशिवात्मंस्त्वमिच्छाज्ञानक्रियात्मके ।
इदं दानं त्रिशूलस्य गृहाण मदनुग्रहात् ॥
इति मंत्रेण देवेशि दानं त्रैशूलमुत्तमं ।
यात्रासाफल्यहेत्वर्थं पाठकाय निवेदयेत् ॥
इति ते कथितं देवि पूजाविधिरनुत्तमः ।
सर्वसौभाग्यजननः सर्वसिद्धिप्रदायकः ॥

इति श्रीवितस्तामाहात्म्यं संपूर्णम् ॥

[?]

3723.

2573. Foll. 128; size 13 in. by 8 in.; written, on coarse paper, in a recent, cursive Telugu hand; 32–37 lines in a page.

Veṅkaṭācala-māhātmya, consisting of extracts from various *Purāṇas* (and the *Harivaṃśa*) relating to the legendary history of the celebrated shrine of (*Vishṇu*) *Veṅkaṭeśvara*, on the Veṅkaṭa hill at Tripeti, and the mountain region around it.

It begins :

श्रीमते भूवराहाय नमः कृत्वा वसुंधरा ।
उद्धृता येन पातालाद्वासार्थं सर्वदेहिनां ॥

मुनय ऊचुः ॥

भगवन् सूत सर्वज्ञ वेदव्यास कृपानिधे ।
विष्णोः स्थानेषु सर्वेषु स्वयंव्यक्तस्थलेषु च ॥
यत्र विष्णोरतिप्रीतिर्यत्र सिध्यंति सिद्धयः ।
अत्यद्भुतं च चारित्र्यं यत्र विष्णोः प्रवर्तते ॥
मनुष्याणां च वसतां यत्र दृश्यो भवेद्धरिः ।
श्रमणानंदजननं(०नो) वृत्तांतं(०तो) यस्य वा भवेत् ॥
[तादृशं वैष्णवं क्षेत्रमद्भुतं प्रियदर्शनं ed.] ।
अस्माकं ब्रूहि यच्छ्रुत्वा श्रोतव्यं नावशिष्यते[1] ॥
इति पृष्टस्तदा सूतस्तपोध्यानसमाधिमान् ।
ध्यात्वा मुहूर्तमात्रं तु प्रोवाच मुनिसत्तमान् ॥

श्रीसूतः ।

अहो पृष्टमपूर्वं च कौतुकं भवतामहो ।
ममापि वांछा महती वक्तुं तत्तु वदामि वः ॥
शृणुध्वं मुनयो यूयं सावधानतया त्विदं ।
क्रीडारसेषु सक्तस्य हरेः क्रीडासमन्वितं ॥
विविधैस्तस्य चारित्रैरुपेतं सर्वसिद्धिदं ।
सर्वै[श्च]र्यैप्रदं नृणां सर्वाश्चर्यसमन्वितं(०प्रदं शुभं ed.)॥
पुण्यं पवित्रमा[यु]ष्यं सर्वमंगलकारकं ।
वाराहकल्पवृत्तांतं शेषाचलसमाश्रयं ॥

इति श्रीवरदराजपुराणे[2] श्रीवेंकटाचलमहात्म्ये श्रीगिरिमाहात्म्यं नाम त्रयस्त्रिंशोऽध्यायः ॥

The extracts are grouped under a number of subdivisions, some of which are likewise termed *māhātmyas*, in 4 sets of leaves, viz. :—

I. Foll. 1–19, *Śrīgirimāhātmya*, from the *Varāha* (or *Bhūvarāha*) and *Brahmāṇḍa-Purāṇas*; and the *Kshetramāhātmya*, fol. 10*a*; followed again by extracts from (*adhyāyas* 2–9 and beginning of 10 of) some *Purāṇa* relating to the *Śrīgirimāhātmya*.

---

[1] श्रोतव्यांशो न विद्यते ed.

[2] In the colophons of the succeeding chapters usually changed to श्रीवराहपुराणे. In the Madras collective edition, this chapter has 36 more verses; being then followed by *adhy.* 34–50, 59–62 of the same *Purāṇa*.

II. Fol. 20 (marked 43), a fragment, followed by five blank leaves.

III. Foll. 21–34 (numbered 49–62), *adhy.* 51 (incomplete at beginning)–61 (and beginning of another chapter) of some *Purāṇa;* after which some leaves have been torn out.

IV. Foll. 35–128 (numbered 69–162):—Extracts from *Varāhapurāṇa, adhys.* 5 (incomplete at beg.)–10, fol. 77*b*;—*Śrī-Bhagavanmāhātmya* of *Padmapurāṇa, adhys.* 24 (fol. 80*a*)–29; 33, fol. 87*b*; 15, fol. 91*b*; *Vāmanapurāṇa, adhys.* 1–25, fol. 115*b*; *Garuḍapurāṇa,* fol. 116*b*; *Brahmapurāṇa,* ib.; *Harivaṃśa,* fol. 117*a*, etc.; —*Śrī-Bhagavatprasādamāhātmya* (fol. 123*a*) of *Āgneya, Skānda* and *Bhavishyottara*;—*Śrī-Svāmipushkariṇīmāhātmya* of *Padma,* fol. 126*b*; *Brahmāṇḍa,* fol. 129*a*; *Mārkaṇḍeya,* fol. 136*b*; *Skānda, Vaishṇavakānde,* fol. 139*a*;—*Śrī-Tumburutīrthamāhātmya* of *Varāhapurāṇa,* fol. 140*a*, etc.;—*Ākāśagaṅgāmāhātmya* from *Bhūvarāha,* fol. 145*a*, etc.;—*Pāṇḍavatīrthamāhātmya* of *Varāhapurāṇa,* fol. 147*a*, etc.;—*Pāpanāśanatīrthamāhātmya* of (*Bhū*)*varāha,* fol. 147*b*, etc.; —*Kapilatīrthamāhātmya* of *Varāha,* fol. 148*a*; *Garuḍa,* fol. 149*b*;—[*Brahmaśila-*]*Padmasaromāhātmya* of *Brahmapurāṇa,* fol. 155*b*;—*Suvarṇamukharī-māhātmya* of *Varāha,* fol. 159*b*, *Bhūvarāha, Brahmāṇḍa* and *Skandapurāṇa.*

Under the same title, a collection of tracts relating to the Veṅkaṭeśvara shrine, and apparently including most of the extracts contained in this MS., was published at Madras in 1884. [Mackenzie Collection.]

3724.

874. Foll. 48; size 10¾ in. by 4 in.; fair Devanāgarī writing of 1564 A.D. (?); eleven lines in a page.

Śivavākyāvalī, a manual of devotion and rules of conduct for votaries of *Śiva,* compiled by *Caṇḍeśvara,* son of *Vīreśvara,* and chief minister of *Harasiṃhadeva* of Mithilā.

It begins:

मौलौ चंद्रकलां ललाटफलके ज्योतिर्ललंतापद्भवं
चक्षुःपीनगभीरमेदुरवनश्यामं च कंठस्थलं ।
विभ्रत्स ○○ ते ○ मात्रप्रकृतिकत्रैगुण्य ○ सीमामिव
त्र्यक्षो विश्वविधिस्थितिप्रशमकृन्मूर्तित्रयः पातु वः ॥ १ ॥

उत्तंसः कृतिनां सुखं सुकृतिन[ां प्र]ज्ञामणीनां निधिर्
मन्त्रीशस्य हिमांशुगौरयशसो वीरेश्वरस्यात्मजः ।
श्रीमानेष परोपकारकुरुको मंत्रीशचंडेश्वर
[उ]द्धाते कविबंधमंथकरिपोः प्रस्तौति वाक्यावलीं ॥ २ ॥

गुणपल्लवभाजो ऽस्य विद्यावल्लिमहीरुहः ।
यशः प्रसूनमुद्भिन्नं [सुर]भीकुरुते दिशः ॥ ३ ॥

स्कंदपुराणीयशिवस्मरणे ॥ अद्य कृतपापनिवृत्तिकामः शिवस्मरणमहं करिष्ये ॥ ०

For his authorities, the author seems almost solely to depend on *Purāṇas,* and *Paurāṇik* works such as the *Śivadharma.*

It ends: लिङ्गपुराणे ॥ अद्य कल्पकोटिसहस्रावच्छिन्नरुद्रलोकमहितत्वकामनया भगवतः शिवस्य सर्वसंभारयुक्तं लिङ्गमहं प्ररोपयिष्ये ॥ हयशीर्षपञ्चरात्रे ॥ जीर्णगृहोद्धारे ॥ अद्य शिवशतग्रहकरणजन्यफलसमफलप्राप्तिकामनया भगवतः शि[व]कल्पजीर्णगृहोद्धारमहं करिष्ये ॥ वापीकूपतटागदेवतान्तरगृहप्रतिमासभाद्यन्यतमजीर्णोद्धारे अमीषामन्यतमकरणजन्यफलशतमुखफलं ॥

इति सप्रक्रियमहासान्धिविग्रहिकठक्कुरश्रीचण्डेश्वरविरचिता शिववाक्यावली समाप्ता ॥ ० संवत् १६२१ समये वैषाखसुध (वैशाखसुदि) १५ शुक्रवारे समाप्ता ॥ नरहरीकायस्थलिखीतं ॥

This date may have belonged to the MS. from which the present was copied.

[H. T. Colebrooke.]

3725.

2096 f. Foll. 30; size 9¾ in. by 5½ in.; good Devanāgarī writing of about 1650 A.D.; ten lines in a page.

Fragment of a work called *Sanatkumārasaṃhitā,* divided into *paṭalas,* of which this

MS. contains five, from 31–35, dealing with the mysteries of *Kṛishṇa* worship, especially in connection with the worship of his beloved *Rādhā*.

The composition is in form of a dialogue between *Sadāśiva-Brahman* and his interlocutor *Sanaka*, in the usual *Purāṇa* style, though claiming no connection with the *Sanatkumārasaṃhitā* assigned to the *Skandapurāṇa* (no. 3675).

It begins: सनक उवाच ॥

[भो] ब्रह्मन् ब्रह्मतत्त्वज्ञ ब्रह्मधामविशारद ।
त्वत्तो ऽहं श्रोतुमिच्छामि रहस्यं परमाद्भुतं ॥ १ ॥
गमनं श्रूयते यत्रागमनं च न वा प्रभो ।
किं तद्धाम परं गुह्यं रहस्यं देवदुर्लभं ॥ २ ॥
वैकुंठादिषु लोकेषु गमनागमनं प्रभो ।
गमनं श्रूयते यत्र न चागमनमेव च ॥ ३ ॥
तद्धाम वद नो ब्रह्मन् सर्वदेवनमस्कृतं ।
जिज्ञासून् तत्पदज्ञानमिच्छकान्(!) कृपणचिंतकान् ॥ ४ ॥

ब्रह्मोवाच ॥

धन्या यूयं परपुण्याः संसारबालध्वंसकाः ।
धन्यो ऽहं परभाग्यश्च यतो यूयं रहस्यगाः ॥ ५ ॥
धाम च ज्ञायते किंचित्परं देवादिदुर्लभं ।
सदाशिवो महाभक्तः सर्वदेवेश्वरेश्वरः ॥ ६ ॥
मथुरामंडले रम्ये यमुनातीरे ऽतिनिर्मले ।
तत्र भव्यतमं धाम द्रुमपल्लवसंकुलं ॥ ७ ॥
फलिनः शाखिनो यत्र ऋतवश्च तथा सदा ।
शांताश्च जंतवो यत्र युग्मध्यानाय तत्पराः ॥ ८ ॥ °

On foll. 27*b* and 28*a* a lacuna occurs, *ślokas* 42–60 of *paṭala* 35 being omitted.

It ends:

ललितया यदुक्तं मां तत्सर्वं कथितं मया ।
खलाय परतंत्राय बहुदेघरताय च ॥ ६६ ॥
न देयं परमं गोप्यं राधाकृष्णरहस्यकं ॥

इति श्रीमनत्कुमारसंहितायां सदाशिवसनकसंवादे पंचत्रिंशत्पटलः ॥

[Gaikawar.]

3726, 3727.

220, 221. Foll. 317 (counted 316; no. 285 being double); size 15 in. by 5 in.; fair Bengalī handwriting of 1807 A.D.; 10–12 lines in a page.

Purāṇasarvasva, compiled by (*Halāyudha*) the son of *Purushottama*, of Bengal.

It corresponds exactly to the work described by Aufrecht, Cat. Bodl., nos. 143, 144. Like Wilson's MS. (which was perhaps copied from the present one), it wants the first five *praśnas*, and begins and ends with the same words as those quoted there. Moreover, the distribution in two volumes is the same as there, vol. I. ending with *lohaparīkshā* on fol. 158.

Halāyudha's name is not mentioned in the text, but added in a Devanāgarī hand on the margin of foll. 158 and 317.

The copyist's name is *Rādhānātha Śarman*.

[H. T. Colebrooke.]

3728.

2879 b. Foll. 88 (not numbered); 4to, size 7¾ in. by 11 in.; fair, modern Bengalī handwriting; 13–16 lines in a page.

Fragment of the *Purāṇasarvasva*, beginning with vol. II. (MS. 221, fol. 159), and reaching as far as fol. 190*a*, l. 6 of the preceding MS. (= foll. 1–44*a* of the 2nd vol. of the Oxf. MS.).

[Dr. J. Leyden.]

3729.

920 a. Foll. 127 (counted 128; no. 92 being used twice; foll. 25 and 28 are missing); size 12¼ in. by 6 in.; modern Devanāgarī writing; fourteen lines in a page.

Paurāṇik fragments, mainly extracted from the *Padmapurāṇa*, written by different hands, but numbered throughout as if they formed one work.

It begins:

प्रभुना तेन रामेण निहते राक्षसेश्वरे ।
स्वस्थेषु त्रिषु लोकेषु धर्मे च स्थितिमागते ॥ १ ॥
सीतायामनवद्यायामानीतायां हविर्भुजः ।
कथं क्रोधाग्निहृदभूद्रामस्यासमये पुनः ॥ २ ॥

The first fourteen leaves (marked पद्म० in the margin) contain three colophons on foll. 5*a*, 8*a* and 12*a*, viz.: the first and second *adhy.* of the *Pātālakhaṇḍa* of the *Padmapurāṇa* (neither agreeing with MS. 2564 nor with the Oxford MS.), and the third *adhy.* of the *Pākshakhaṇḍa* (!) of the *Skandapurāṇa*. In reality, the three chapters seem continuous, the gods doing homage in them to *Rāma* for his exploits. The following *adhyāya* remains unfinished with v. 61, at the end of fol. 14*b*.

With fol. 15 begins another hand, reaching to the end of fol. 31, and comprising a part of the Śivaitic *Pātālakhaṇḍa* of the *Padmapurāṇa* (see MS. 2564, fol. 13*b*, l. 7 to 30*b*, 6); the leaves being marked प० पु०.

The rest of the vol., from fol. 32 to 128 in the original pagination, is written in two different hands (foll. 32–84 marked प्र०; 84–128 marked पाद्मे प्रप०). From fol. 43*b*, l. 10 to fol. 128*b*, it offers a continuous text of a section of the *Śrishṭikhaṇḍa* of the *Padmapurāṇa* (cf. MS. 215, from fol. 39*b*, l. 2 to fol. 141*b*, l. 1); whilst the first leaves from 32 to 43 seem to belong to another *Purāṇa*, the interlocutors being different from those following.

[H. T. Colebrooke.]

3730.

2730 b. Foll. 3 + 2; size 6 in. by 8 in.; indifferent, modern Nandināgarī writing (European paper); seventeen lines in a page.

Scraps of information regarding *Paurāṇik* theogony and genealogy, followed by two lists of the kings of Videhadeśa and Ayodhyāpaṭṭana.

The first fragment is in a rude kind of Sanskrit, interspersed with Canarese words and terminations.

It begins: शुभमस्तु ॥ सिधांत । सुर्यसिधांतमतेन विष्णोर्नाभिकमलसंजातस्य ब्रह्मणः ब्रह्ममानेन परमायुर्वर्षशतं तदर्धं जातं तदुर्धं वत्सरे प्रथमायने अहनि द्वितीययामे द्विचत्वारिंशद्विनाडिकोत्तरत्रयोदशघटिका जाता अक्षरचतुष्टयस्वायंभुवश्चारोचिष उत्तमतामसरैवतचाक्षुष एवं षण्मनवो गताः ॥

Misled by this beginning, somebody, more conversant with Tamil than with Canarese, it seems, has written the following note on the top: "A part of the Soorya Sidantum. Given to Soobarow by a Bramun of Muttor on 10th August 1805."

The two lists are headed in Canarese as follows: विदेहदेशद अरसगल वंशावली चंद्रवंश ॥ *i.e.* a list of kings of the Videha country belonging to the *Candravaṃśa*; and अयोध्यापट्टणदल्लि आलिदधोरिगल हेसरु ॥ *i.e.* the names of previous rulers at the town of Ayodhyā.

The numerals employed throughout are those used in Canarese writing.

[Mackenzie Collection.]

3731.

3158 b. Foll. 4; folio, size 17½ in. by 10½ in.; good, modern Devanāgarī writing; European paper; 25–33 lines in a page.

Genealogical accounts, collected from *Purāṇas*, viz. of the *Sūryavaṃśa* (*Nṛisiṃhapurāṇa*, *adhy.* 24); the *Bārhadrathāḥ* (*Vishṇupurāṇa*, iv., 23); *Mānavavaṃśa* or *Ikshvākuvaṃśa* (*Matsyapurāṇa*, and *Vishṇupurāṇa*, iv., 22); and of *Buddha*, taken from the first *adhyāya* of the *Purushottamamāhātmya*, it seems, with commentary quoting *Vyāḍi*, *Sarvadhara*, *Daśabala*, *Subhūti*, *Śāśvata* and *Svāmin* as its authorities.

[H. T. Colebrooke.]

3732.

3158 c. Foll. 5; folio, size 17½ in. by 11½ in.; good, modern Devanāgarī writing; European paper; 27–30 lines in a page.

Notes on the *Purāṇas*, definitions of what constitutes a *Purāṇa*, specifications of names and number of *Purāṇas*, etc.; all extracted from the *Purāṇas* themselves and from some other sources, such as *Mādhava's Ṛigveda-bhāshya*, *Rāyamukuṭa's* and *Bhānujī Dīkshita's* commentaries on the *Amarakosha*.

[H. T. Colebrooke.]

3733.

2641. Foll. 20; folio, size 11½ in. by 7½ in.; stiff, but modern Devanāgarī writing; 24–30 lines in a page.

Sketch of a cosmography, taken from the *Vishṇupurāṇa*, ii., 2–12; supplemented (from fol. 16*b* onwards) by a similar chapter from the *Varāhapurāṇa*, with the colophon (followed by other 33½ *ślokas*): इति श्रीवराहपुराणे चातुर्मास्यमाहात्म्ये सृष्टिभुगोलकथितं चतुर्दशोध्यायः ॥ Hence the title *Bhūgola*, inscribed on the cover of the volume.

[Mackenzie Collection.]

3734.

2098 a. Foll. 9; size 9½ in. by 4 in.; legibly written about 1600 A.D.; ten lines in a page.

A compilation of *Paurāṇik* knowledge of the world and its different ages, mixing mythological lore with geographical information, and historical notes on different royal houses. It consists mainly of a dry classification of names, in a corrupted form of Gujarātī, interspersed with scanty explanations in unpolished Sanskrit.

The title '*Rājāvalī*' is written in pencil on the first page, perhaps for no other reason than because some dynasties, from the *Sūryavaṃśa* down to Fīrōz Pādshāh (Saṃvat 1419) and Rāo Pādshāh, in the dominions of Ahmad Shāh (Saṃvat 1468), are mentioned on the last two leaves. It begins:

अव्यक्तो व्यक्ततां याति यो ऽसौ ब्रह्मांडलीलया ।
स ब्रह्मा यदि वा विष्णुः शिवो वा पातु वः सदा ॥ १ ॥

शरा रूप तथैव सप्त । अष्टाष्टस्तन्यं सनवः शशांक । पंचाष्ट चाष्टौ कृतलोचना ॥ २ ॥ शाकादियुक्तं । इति ब्रह्मकालं । इति ब्रह्मकालगतसंख्या ॥ २ ॥

It ends: संवत् १४१९ वर्षे भाद्रपदवदि २ सोमे । पातसाहश्रीपीरोजराज्ये उपविष्ट । एवं छ ३७ म्लेछ ॥ संवत् १४६८ वर्षे पोषवदि ११ रवौ पातसाहश्रीहमदराजे । देवसाभाशत् देवे हीरा लक्षितं श्रीश्रीमालज्ञातीय देवे हीरापधनार्थं ॥

[Gaikawar.]

3735.

2765. Foll. 299; 4to, size 13 in. by 10 in.; neat Devanāgarī writing of 1801 A.D.; 23–26 lines in a page.

Purāṇasaṃgraha, a collection of extracts from *Purāṇas*, the *Mahābhārata* and *Rāmāyaṇa*, compiled, in 1801 A.D., for Captain Wilford, and presented by him to the Coll. of Fort William.

It consists of three parts: I., foll. 135 (counted 136, no. 94 being passed over); II., foll. 112 (not numbered), besides six leaves belonging between foll. 1 and 2 of this part, but wrongly bound between foll. 61 and 62 of pt. I.; III., foll. 45, the numbering of which is discontinued after fol. 34.

A prefatory note, inscribed on the fly-leaf, informs us how Wilford, "the well-wisher of the Company," prepared these extracts:

साक्षा जागर्त्ति राज्ञां मुकुटमणिगणेष्वभिपारेषु कीर्त्तिस्
तेजः प्रोद्दामवैरिक्षितिपतिनगरेषूषणरश्मिप्रगल्भं ।
स्वांतेषु स्माज्ञेमार्गेप्रणिहितमनसां न्याय उन्मूलिताघः
सौराज्यं च प्रजासु प्रतिसदनमलं कुम्पनिक्ष्मोणिभर्त्तुः ॥

तस्य क्षितींद्रस्य सदा हितैषी श्रीमानुयिस्फोडपदाभिधेयः ।
पुराणविद्याप्रणयो बुधाश्रयो धर्मप्रियः साधुजनप्रियश्च ॥

स इमवोवर्षे ऽस्मिन् शशिखवसुचंद्रैः परिमिते विवृद्धै विद्यानां बुधगणहितैषी गुणखनिपुराणेभ्यः सारानमृतमिव चिन्वन् जलनिधेः शरद्राकाचंद्रोपमविशदकीर्त्तिं समतत ॥

The history of these compilations was written by Capt. Wilford himself in the As. Res., viii., 249 seqq. (1805), where he gave an account of the systematic forgery practised upon him by his chief Paṇḍit. The date of the present volume preceding that discovery by several years, the precaution there recommended, on p. 253, applies to this work in its full force. [Coll. of Fort William.]

3736.

1390. Foll. 214; size $10\frac{3}{4}$ in. by 14 in.; Devanāgarī writing of 1801 A.D.; 25–28 lines in a page.

The same extracts, parts I. and II., copied from the preceding MS.

Pt. II. (in 96 foll.) has been placed before pt. I. (in 112 foll.). One leaf between the two parts contains a transcript of the preface quoted above. Foll. 113–117, terminating the whole, are a repetition of the first five leaves of this volume. [H. T. Colebrooke.]

3737, 3738.

365, 366. Foll. 148 (counted 149) + 283; size $5\frac{3}{4}$ in. by $9\frac{1}{4}$ in.; modern Devanāgarī writing; up to 23 lines in a page.

"Index indicatorius" to different works chiefly of the Epic and *Paurāṇik* literature, being—like the volume described by Aufrecht, Cat. Bodl., no. 142—a copy of the index which Captain Wilford had prepared for himself by his Paṇḍit.

For easier reference, and in order to show the extent to which each work is drawn upon, the titles of the works follow here in the order of the MS.:—

I. *atha upapurāṇa-itihāsamahābhāratādīnāṃ saṃkshiptasūcīpatrāṇi*, fol. 1; *narasiṃhapurāṇa*, fol. 2; *nāradapañcarātra* (*pādmatantre*), foll. 3–5; *devīpurāṇa*, foll. 7–9; *devībhāgavata* (in five *skandhas*), foll. 10–15; *vāyupurāṇa*, foll. 17–20; *śvetavārāhe vāyupurāṇe gayāmāhātmyam*, foll. 20*b*–21*a*; *vāyupurāṇe vāyavīyasaṃhitāyām uparibhāgaḥ*, fol. 22*a*; *vṛihannāradīya upapurāṇa*, foll. 23*a*–25*b*; *gaṇeśapurāṇe upāsanākhaṇḍaḥ*, foll. 27*a*–31*a*; *gaṇeśapurāṇe uttarakhaṇḍaḥ*, foll. 31*a*–[illegible]*b*; *ādipurāṇa*, foll. 35*a*–36*b*; *ādityapurāṇa*, fol. 37; *śāmbapurāṇa*, fol. 39; *nandipurāṇa*, fol. 41; *kālikāpurāṇa*, foll. 43–50; *bhojaprabandha*, foll. 51*a*–52*a*; *vṛihatkathā*, foll. 53*a*–66*a*; *kshemendrakṛitavṛihatkathā*, foll. 66*a*–67*a*; *mahābhārata*, foll. 69–138; *harivaṃśa*, foll. 140–146; *jaimini-aśvamedha*, foll. 148–49. Eighteen of the leaves in this volume, although numbered, are left blank.

II. *brahmapurāṇa*, foll. 2*a*–5*a*; *padmapurāṇa*, foll. 6*b*–7*a*, and again 9*a*–28*a*; *vishṇupurāṇa*, foll. 29–36; *śivapurāṇa*, foll. 37*a*–40*a*; *liṅgapurāṇa*, foll. 41*a*–44*a*; *garuḍapurāṇa*, foll. 45*a*–48*a*; *nāradīyapurāṇa*, foll. 49*a*–50*a*; *bhāgavatapurāṇa*, foll. 52*a*–66*a*; *agnipurāṇa*, foll. 67–69; *skānde kāśīkhaṇḍaḥ*, foll. 71*a*–76*a*; *skānde ambikākhaṇḍaḥ*, foll. 77*a*–81*b*; *skānde prabhāsakhaṇḍaḥ*, foll. 81*b*–97*b*; *skānde avantīkhaṇḍaḥ*, foll. 98*a*–113*a*; *skānde revākhaṇḍaḥ*, foll. 113*a*–130*a*; *skānde nāgarakhaṇḍaḥ*, foll. 130*a*–138*b*; *skānde sanatkumārasaṃhitā*, foll. 138*b*–142*b*; *skānde kumārikākhaṇḍaḥ*, foll. 142*b*–157*a*; *skānde tāpīmāhātmyam*, foll. 157*a*–164*a*; *skānde agastyasaṃhitāyāṃ hālāsyamāhātmyam*, foll. 164*a*–166*b*; *skandapurāṇe sanatkumārasaṃhitāyāṃ pañcamo' dhyāyaḥ*, foll. 167*a*–168*a*; *skandapurāṇe bhūkhaṇḍe śambhalagrāmamāhātmyam*, foll. 169*a*–170*a*; *skandapurāṇe vināyakāvatāravarṇanam*, fol. 171; *skānde gaṇeśakhaṇḍaḥ*, fol. 173; *skandapurāṇe dvārakāmāhātmyam*, fol. 175; *śaṅkarasaṃhitāyāṃ devakāṇḍaḥ*, fol. 177*a*; *skānde sahyādrikhaṇḍaḥ*, fol. 178*a*;

skandapurāṇāntargataśaṅkarasaṃhitā, foll. 179*a*–183*a*; *sūtasaṃhitāyāṃ śivamāhātmyakhaṇḍaḥ*, foll. 184, 185; *skānde kedārakhaṇḍe gaṅgādvāramāhātmyam*, foll. 186, 187; *skānde brahmottaram*, foll. 188*b*–189*b*; *skandapurāṇe vāyavīyaḥ setukhaṇḍaḥ*, foll. 190*b*–191*b*; *skandapurāṇe sahyādrikhaṇḍaḥ*, fol. 192*b*; *skānde saurasaṃhitā*, fol. 193; *skānde vāyavīyasaṃhitāyāṃ pūrvabhāgaḥ*, fol. 194*b*; *śaivī saṃhitā*, fol. 195*a*; *skānde kedārakhaṇḍaḥ*, foll. 196*a*–198*a*; *skānde sahyādrikhaṇḍe daṇḍakāraṇyaḥ*, foll. 198*b*–200*b*; *skānde śivarahasyam*, foll. 201*a*–204*a*; *skānde śaṅkarasaṃhitāyāṃ śivarahasyam*, fol. 204*b*; *skānde śivarahasye dvitīyāṃśaḥ*, fol. 205; ib. *tṛtīyāṃśaḥ*, fol. 206*a*; ib. *tṛtīyāṃśe uttarakhaṇḍaḥ*, foll. 207*a*–208*b*; ib. *caturthāṃśaḥ*, foll. 209*a*–210*a*; ib. *shashṭhāṃśaḥ*, fol. 211; *skānde himavatkhaṇḍaḥ*, foll. 212*a*–217*b*; *skānde amṛitasāroddhāre kārttikamāhātmyam*, foll. 217*b*–218*a*; *skandapurāṇe ayodhyākhaṇḍaḥ*, fol. 219*a-b*; *skānde kanakādrikhaṇḍe kokilamāhātmyam*, foll. 219*b*–220*b*; *skandapurāṇe utkalakhaṇḍe purushottamamāhātmyam*, foll. 221*a*–224*a*; *skandapurāṇe śrīmālakhaṇḍaḥ*, foll. 224*a*–226*b*; *skandapurāṇe pātālakhaṇḍaḥ*, foll. 228, 229; *skānde kedārakalpaḥ*, fol. 230*a*; *skānde sadāśivasaṃhitāyāṃ golokavarṇanam*, fol. 231*a*; *bhavishyapurāṇa*, foll. 232*a*–235*a*; *brahmavaivarte pitāsumatisaṃvādaḥ*, fol. 236*a*; *brahmavaivarte gaṇapatikhaṇḍaḥ*, foll. 236*b*–237*b*; ib. *prakṛitikhaṇḍaḥ*, foll. 238, 239; ib. *kṛishṇajanmakhaṇḍaḥ*, foll. 240–245; *mārkaṇḍeyapurāṇa*, foll. 247–249; *vāmanapurāṇa*, foll. 250–252; *vārāhapurāṇa*, foll. 255*a*–265*a*; *matsyapurāṇa*, foll. 267–276; *kūrmapurāṇa*, fol. 277; *brahmāṇḍapurāṇa*, foll. 279*a*–282*a*; *brahmāṇḍe uttarakhaṇḍe lalitopākhyāne hayagrīvamunyagastya-saṃvādaḥ*, fol. 283.

In this vol., twelve numbered and two unnumbered leaves are left blank, three nos. (85, 90, 95) are passed over in pagination, and no. 121 is used twice.

Most of these abstracts have references to the pages of MSS. partly belonging to Colebrooke's Collection. [H. T. Colebrooke.]

3739.

1022. Foll. 102; size 9 in. by 11¼ in.; no date; seventeen lines in a page.

A partial reproduction of the "Index Indicatorius" of the preceding volumes.

The *Purāṇas*, etc., contained in it are the following: *Matsya*, ending fol. 10*b*; *Vārāha*, fol. 22*a*; *Vāyu*, fol. 26*b*; *Śvetavārāhe vāyupurāṇe gāyāmāhātmyam*, fol. 27*a*; *Brahmāṇḍa*, fol. 29*b* (an independent index, and much shorter than the one in MS. 366); *Mārkaṇḍeya*, fol. 33*a*; *Padma, prathamakhaṇḍa* and *bhūkhaṇḍa*, fol. 42*b*; *Brahmavaivarta, kṛishṇajanmakhaṇḍa* and *gaṇapatikhaṇḍa*, fol. 49*a*; *Gaṇeśa, upāsanākhaṇḍa* and *uttarakhaṇḍa*, fol. 58*a*; *Bhavishya*, fol. 61*b*; *Harivaṃśa*, fol. 62*b* (independent and condensed); *Adbhutarāmāyaṇa*, fol. 62*b* (fragmentary); *Skanda, bhūkhaṇḍa* and *vināyakāvatāravarṇana*, fol. 65*a*; *Garuḍa*, fol. 68*b*; *Devī*, fol. 72*a*; *Vāmana*, fol. 75*a*; *Padma, uttarakhaṇḍa*, fol. 79*b*; fragment of the *Mokshadharma* of the *Mahābhārata*, fol. 81*a*; *Skanda, Himavatkhaṇḍa*, fol. 87*a*; *Vṛihatkathā*, fol. 102*a*.

The references to the pages of the original MSS. are mostly left out, with the exception of the *Himavatkhaṇḍa*, where they are copied as they stand in MS. 366.

The copyist's name is *Haribhaṭṭa*.

[H. T. Colebrooke.]